

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JUL. SCHOVELIN
TIDENS HJUL OG TIETGEN

1857—1897

GYLDENDALSKE BOGHADEL - NORDISK
FORLAG - KØBENHAVN MCMXXIX

Märchen: Ein Knabe, der einen schönen Garten malt, ein Mädchen darin — auf einmal thut sich die Pforte auf dem Papier (so wie er den Drücker hinzeichnet) auf, die Bäume rauschen, die Quellen springen, das Mädchen tritt lebendig auf ihn zu und sagt: Du hast uns erlöst; dadurch, dass wir, ganz wie wir waren, in dir lebendig wurden, waren wir zu erlösen. So wäre die ganze Vergangenheit zu erlösen und wieder in's Leben zu rufen. Die Geschichte soll eine ›Erlösung‹ sein.

HEBBEL.

Den absolute Methode skal ikke blot høre hjemme i Logikken, men ogsaa i de historiske Videnskaber! I Oldtiden vilde man have smilet af en Methode, der kan forklare hele Verdenshistorien absolut, men ikke engang middelmaadigt et enkelt Menneske. Thi i Oldtiden mente man, at Tilværelsen var centraliseret saaledes, at den, der forstod et enkelt Menneske, vilde være i Stand til at forklare Historien, da Regnestykket *væsentlig* var det samme.

SØREN KIERKEGAARD.

INDHOLD

FRIHANDELENS FANEVAGT	1
(GROSSERER-SOCIETETETS KOMITES DELTAGELSE I FORBEREDELSEN AF TOLDREFORMEN 1863)	
TIETGEN-TIDEN	253
FORFATTERENS FORORD	254
KARAKTERISTIK AF TIETGEN	260
I. TIETGEN OG TOLDEN	287
II. TIETGEN OG TIDENS TAVL	539
III. TIETGEN OG HAVNEN	615
IV. MENNESKET	651
ANMÆRKNINGER	661

FRIHANDELENS FANEVAGT

De sidste Aar af Halvtredserne og de første af Tresserne var herhjemme et *dannet* Bymenneske — og Mænd'er med »Transtøvler« talte ikke med — selvfølgelig *liberal*. At være Liberal var ligefrem det samme som at være én Dannesmand. »Fri« og »Frihed« var Løsenet — man svor til den fri Konkurrence og sværmede for *Frihandel*. England var det store Forbillede — britisk Handelspolitik den eneste følgværdige.

Og i Virkeligheden er det intet Under, at de tyve Aar fra 1841—61, dette saa glørværdige Tidsrum i Englands Historie, havde øvet en overvældende Virkning paa hele den europæiske Samtids Bevidsthed, havde været som et Fe-Eventyr for alle dem, der havde oplevet og paa Frastand fulgt Begivenhederne. I 1841 thronede endnu i England Protektionismens Højborg — i 1861 var ikke en eneste Sten deraf tilbage, og paa dens Tomt stod et Frihandels-Slot som tryllet frem, et sandt Aladdins-Palads! Med Rette siger Bastiat i sin Bog: »*Cobden et la Ligue*« om Stiftelsen af den berømmelige Anti-Corn-Law-League: »I October Maaned 1838 mødtes 7 Mænd i Manchester og besluttede: ved lovlige Midler at omstyrte alle Handelsmonopoler, og uden Uorden og Blodsudgydelse, alene ved at omstemme den offentlige Mening, at fuldbyrde en Revolution ligesaa stor som, ja maaske større end den franske

Revolution i 1789«. Og det var just denne Revolution, denne fuldkomne Omvæltning af et stort Riges Erhvervs-politik, der afsluttedes lige i de Aar, som nu her omhandles — med Spænding fulgte man ogsaa herhjemmefra, i alt Fald i de ledende Kredse, hvorledes den sidste Fase af Frihandelens vældige Sejrsløb mon nu skulde forme sig. Det var op mod denne — udenrigspolitiske — Baggrund, at de danske Toldreform-Bestræbelser i 1858—63 kom til at virke — hvad der vel maa fastholdes, naar man ret skal *forstaa*, hvad det egentlig var, som foregik herhjemme.

Den første *Anti-Corn-Law-Association* dannedes i Manchester 1838. Da denne Stads Handelskammer under Preset af det Røre, den nye Forening skabte, fattede Planen til Indgivelsen af en Petition til Parlamentet om Kornlovenes Ophævelse, optraadte paa det herom sammenkaldte Møde RICHARD COBDEN for første Gang og indtog dermed straks sin Plads som Bevægelsens Leder, paa een Gang dens Moses og Aaron, dens Organisator og dens Tolk. I den Petition, han ved den Lejlighed foreslog, og som blev saa godt som enstemmig vedtaget, hedder det bl. a. særdeles betegnende: »Vi antager som et Grundprincip ethvert Menneskes uafhængelige Ret til frit at omsætte Produktet af sine egne Hænders Arbejde imod andre Landes Frembringelser«. Man anraabte Parlamentet om »i fuldeste Udstrækning at gennemføre, baade for Landbrugets og Industriens Vedkommende *Frihandelens* sunde og fredstiftende Principer og bortrydde alle Hindringer for den frie Udfoldelse af Arbejdets og Kapitalens Virksomhed«.

Her var saaledes allerede de Slagord skabt, der siden skulde genlyde som denne Fremtidsmusiks bærende Ledemotiver — ja, som dens evige Melodi!

Da Adressen til Underhuset fremkom efter Parlamentets

Sammentræden i Februar 1839 foreslog CHARLES VILLIERS, at Medlemmer af *Anti-Corn-Law-Association* skulde indkaldes for Husets Skranke for at forklare, hvorpaa de nærmere begrundede Kravene om Ophævelsen af Kornlovene (Beskyttelsestoldsatserne for Korndyrkningen). Forslaget blev imidlertid forkastet med 361 Stemmer mod 172. Der var aabenbart en lang Vej til Tipperary.

I Stedet for at lade sig nedslaa heraf besvarede de forskellige *Anti-Corn-Law-Associations*, der imens var dannede rundt om i Riget efter Manchester-Mønsteret, denne første stejle Afvisning med at slutte sig sammen til større og stærkere Fremstød i en *Anti-Corn-Law-League*, omfattende alle Landets Frihandelsmænd. Denne Liga organiseredes i Marts 1839. Den fik bl. a. sin egen Avis, og i Begyndelsen af 1840 indviedes en *Free-Trade-Hall* til Masse-møder i Manchester. Med stor Manøvredygtighed holdt man sig fri af den samtidige *Chartist-Bevægelse*, som med sit revolutionære Tilsnit hurtig strandede efter en kort, feberagtig Opblusning. Ligaen gik sindigere, men ogsaa grundigere til Værks og holdt sig lykkelig fri for al tve-tydig Voldsomhed, al paradoksal Forivren-sig. I Marts 1840 kom Lederne sammen i London paa deres sædvanlige Samlingssted, Browns Hotel, med kun Palace Yard mellem sig og Underhuset, for at søge paavirket de tvende Partiers Førere, men fik egentlig ligesaa lidt Held i saa Henseende hos Whiggerne som hos Torierne — hvorfor man da nu ogsaa besluttede sig til at opfordre Frihandelens Tilhængere til ved politisk Valg kun at give de Kandidater deres Stemme, som lovede at ville ophæve Kornlovene. Det naaedes dog i denne Omgang — paa Forslag af JOSEPH HUME — at faa nedsat et Parlaments-Udvalg til Undersøgelse af Toldspørgs-maalet i dets Helhed. Efter Afhøring af en Række Sag-

kyndige, Toldere og Forretningsmænd, afgav dette Udvalg om Efteraaret en Betænkning, hvori det hed, at man ved blot at gengive de aflagte Vidnesbyrd sikkert vilde fremkalde en levende Overbevisning hos Læseren om det paa-trængende nødvendige i en Væsensforandring, et System-skifte i de forenede Kongerigers Toldtarif, der hverken syntes at være bygget paa faste Principer eller kunne forene Statskassens og Erhvervslivets Interesser. For første Gang fik man gennem dette Aktstykke, som vakte almindelig Opmærksomhed, banket ind i den offentlige Bevidsthed, at der var en Arts-Forskel paa to Slags Toldskatter, som hidtil idelig var bleven blandet sammen, nemlig Afgifter, der skulde skaffe Staten Indtægt, og Afgifter, der skulde beskytte de private Erhverv mod overlegen udenlandsk Konkurrence. »Forskellen eller rettere Modsætningen mellem disse to Skatter blev«, skrev *British Quarterly Review* et Par Aar senere (Maj 1841), »nu omsider stillet Almenheden saa klart for Øje, at det kunde forstaas af ethvert Barn med sædvanlig Fatte-Evne, og derhos illustreret ved en Mængde praktiske Eksempler«.

Allerede i 1839 var Whiggernes langvarige Regimenter begyndt at vakle, men først i Maj 1841 kunde et Mistillids-votum til Ministeriet (Melbourne) gennemføres og endda kun med 1 Stemmes Flertal (312 St. mod 311).

Ministeriet svarede med at opløse Underhuset og udskrive nye Valg. Udfaldet af disse blev en udpræget Sejr for de Conservative og et uopretteligt Nederlag for Whig-gerne. Disse havde vel under Valgcampagnen »med Døden for Øje« slaet sig paa Frihandelen, men paa ikke usædvanlig liberal Vis: usikkert og tøvende, uden Slagkraft og uden Oprigtighed. De fik derfor knap og nap Ligaens Støtte, hvorimod de truede Erhvervs-Kredse sluttede sig

med desto større Iver til det Parti, de Conservative, der som Leder kunde opvise Landets uimodsigeligt største Statsmand, ROBERT PEEL. Ligaen selv fik kun 3 Mænd sat ind paa Thinge, men deriblandt selve Richard Cobden — dens Anskuelse om Nødvendigheden af Kornlovenes øjeblikkelige og totale Ophævelse deltes næppe af en Sjattedel af det nye Underhus' Medlemmer. Deriblandt var ubetinget de fleste: Whigger, altsaa tilhørende det nu fra Magten fordrevne Parti.

Parlamentet traadte sammen den 18. August 1841 — og det siddende Whig-Ministerium aabnede det med en Throntale, som ret aabent brød med det herskende Beskyttelses-System. Det hed deri, at Parlamentet nu burde tage Toldafgifterne op til Revision og herunder vel »betænke, om ikke nogle af de bestaaende Toldsatser indbringer højst ubetydelige Indtægtsbeløb for Statskassen, medens de dog samtidig er til Ulæmpe for Omsætningen.« »I ville videre have at betænke, om ikke Beskyttelses-Principet, paa hvilket andre af disse Afgifter er baserede, er gennemført i en Udstrækning, der er lige skadelig for Statens Finanser og for Folkets Tarv. Det er Hendes Majestæts Ønske, at I skulle tage under Overvejelse de Love, der regulerer Kornhandelen — og det vil da staa til Eder at afgøre, om ikke disse frembringer skadelige Svingninger i Landets Forsyning, hæmmer Omsætningen, bringer Forstyrrelse i Pengenes Omløb og forøger de Savn, hvorunder Folkets store Masse lider.«

Dette lidt plumpe og altfor sene Forsøg paa at tage Forskud paa den Frihandels-Sejr, som endnu blot var i Sigte, men hvoraf der saare langt fra kunde slaas politisk Mønt til Bestridelse af Nutidens Kontant-Krav, mislykkedes saa fuldstændig som vel muligt, idet selve Adressen, der

vedtoges som Svar paa Throntalen, kom til at indeholde en Udtalelse om, at den første Betingelse for, at de paa-pegede Reformer kunde ventes at blive gennemført paa en tilstrækkelig *alsidig* Maade, var, at Hendes Majestæts Regering besad Parlamentets og Landets Tillid, hvad der imidlertid aldeles ikke var Tilfældet for det siddende Ministeriums Vedkommende. Efter 4 Dages Forhandling vedtoges Adressen med 360 St. mod 269 — og den 3. September dannede ROBERT PEEL sit nye Ministerium, hvori selve Hertugen af WELLINGTON indtraadte for ret at give det nye conservative Styre Glans og Herlighed.

Under Adresse-Debatten holdt COBDEN sin Jomfru-Tale, men den gjorde kun ringe Virkning, da han i den rent partipolitiske Situation var bleven placeret forkert. Hvad hjalp det, at han tiltordnede den sejrriige Opposition: »I gennempløjer de nuværende Ministres Handlinger i de sidste ti Aar, følger dem i Hælene til Indien, China og Canada — tager, kort sagt, Hensyn til alt uden til Regeringens sidste og betydningsfuldeste Handling — nemlig dens Anbefaling af Kornlovenes Revision«. Hvad hjalp det, at han var saa brændende optaget af denne ene Ting — de øvrige Parlamentsmedlemmer var saa at sige Alle tilsammen optagne af Parlamentarikeres højste Jagtglæde: at fælde et Ministerium. Og hertil kom den Begejstring, som fra alle Sider slog Afløseren og Efterfølgeren i Møde.

Sejren i 1841 vandtes ikke mindst paa ROBERT PEELS Person. De Conservative ligefrem forgudede ham — ingen Statsmand har hverken før eller siden haft en saadan Magt over sit Parti. Det fulgte ham blindt, var ligefrem opfyldt af en »*sanctus horror*«, en hellig Rædsel for at gøre deres store Fører imod. Og det enddog han saa langt fra gjorde noget for at vinde sine Tilhængeres Yndest, at han helt ofte

viste dem fornem Kulde, ret som derved bedre at kunne opspare al den artige Elskværdighed, han ødslede med paa sine Modstandere. Hvad da ogsaa DISRAELI sidenhen foreholdt ham med bidende Vid. Men lige til hans conservative Partifæller følte sig forraadt af ham, lod de sig med enestaaende Selvfornægtelse og Tillid lede af ham som af en Cæsar, følgende ham i tykt og tyndt, uden at ænse eller opholde sig ved, om Vejen førte paa tværs af deres Forhaabninger eller Standsinteresser — uden at besinde sig paa den svigtende Troskab mod antagne Ideer, Robert Peel allerede en Gang i sit Liv havde vist. Efter at han som Tory og sammen med sit Parti længe og haardnakket havde modsat sig Katholikkernes Emancipation, var han i 1829 slaaet pludseligt om og havde selv fremsat Forslaget i Underhuset. Og da Bebrejdelserne var haglet ned over ham, havde han svaret med at citere Ciceros berømte Ord: »Det er, hvad jeg har erfaret, hvad jeg har set, hvad jeg har læst i berømte Skrifter, hvad de viseste og største Mænd ej alene i denne Stat, men ogsaa andet Steds har lært mig: at det er uforsvarligt, naar de samme Mænd bare stædig holder fast ved de samme Meninger i Stedet for at lade sig lede af de skiftende Krav, som stilles af Tingenes Udvikling, Tidernes Medfør og Statens Sikkerhed¹⁾«. Paaberaabende sig denne Udtalelse havde han den Gang erklæret »ikke at ville købe mine ærede Venners Tilslutning ved som Kronens Minister at forpligte mig til under alle Omstændigheder og kritiske Omskiftelser at fastholde de Meninger og Betragtninger, som jeg tidligere har kunnetanfægte i dette Hus.«

¹⁾ Hoc dedici, hoc vidi, hoc scripta legi, hoc de sapientissimis et clarissimis viris, et in hac republica et in aliis civitatibus monumenta nobis litteræ prodiderunt non semper eadem sententias ab iisdem, sed quascunque republicæ status, temporum inclinatio, ratio concordie postulant, esse defendas.

Nu var denne aabenhjærtige Opportunisme forlængst glempt — man saa i Robert Peel den britiske Conservatismes sikreste Mand, ligesaa overbevisningstro som fremsynet, og derfor Toriernes fødte og selvskrevne Fører.

Han svigtede da ej heller til at begynde med Landadelens og Herregaardenes Interessekrav: i det Forslag til Revision af Kornlovene, han fremsatte i Februar 1842, bibeholdt han den glidende Skala for Korntolden, som altsaa steg for hver Shilling, Kornprisen faldt — men dog med jævner Stigningsforhold og i det hele lavere Afgift. I den berygtede Lov af 1828 var Tolden fra 1 sh. pr. Quarter ved en Middelpriis paa Hvede af 73 sh. stegen til c. 19 sh. allerede ved en Priis af 67—68 sh. — nu naaedes en Told af 19 sh. først ved en Priis af 51 sh., ved en Priis af 67 sh. var Tolden kun 5 sh. Forslaget blev til Lov 29. April 1842.

Han gav sig derpaa til at gennemføre den Skat, der ret har skabt hans Navnkundighed, *the income and property tax*. Ved Overskudet heraf, bebudede han, vilde han nedsætte Toldindtægterne for saaledes delvis at overføre Skattebyrden fra Forbruget til Indtægten. »Det hovedsagelige Indhold og Øjemed«, sagde han, »af de foreslaaede Ændringer i Toldbeskatningen, er at simplificere de gældende Toldlove.« »Vi har søgt at fjærne fra Tarifen ethvert absolut Indførselsforbud og at nedsætte de Sæts, der nærmer sig Forbudet, saa at der herigennem aabnes Adgang til rimelig Konkurrence udenlandsfra. For Raastoffer har vi reduceret Tolden til et næsten nominelt Beløb. For Halvfabrikata, der omtrent har ligesaa stor Betydning for vore Fabriker som selve Raastofferne, er Tolden bleven sat ned til et moderat Beløb. Den uundgaaelige Virkning af disse Forholdsregler maa blive, at alle producerende Samfundsklasser høster store Fordele, og at

der for enhver Familie i Landet vil opstaa en klækkelig Besparelse i dens aarlige Forbrug. Den Omdannelse, vi foreslaar, er ikke andet end en videre Fremadskriden paa den Vej, vor udmærkede Statsmand, HUSKISSON, foreslog i 1825. Jeg ved imidlertid fuldt vel, at mange Medlemmer, som hylder Handelens Frihed, vil finde, jeg ikke er gaaet vidt nok. Men jeg tror, at der nu ikke længer er stor Forskel i Opfattelse af Frihandelens almindelige Principer, men at Alle er enige om den Regel, at vi skal købe paa det billigste og sælge paa det dyreste Marked.« »Større Forandringer end dem, jeg har foreslaaet, vil forværre Landets Nød og øge Folkets Uro.«

Af Tarifens 1200 Toldsatser nedsattes i det hele Tolden paa de 750, Udførselstolden paa en lang Række Varer ophævedes helt, Tolden paa Kvæg, Kød og Flæsk nedsattes, paa Tømmer og Træ ligeledes — det Indtægtsbeløb, Statskassen gav Afkald paa, beløb sig ialt til 1,622,000 £.

Den britiske Toldlov var derefter fra prohibitiv bleven beskyttende. Var vel endnu saa at sige alle Producenter vedblivende garderet mod at blive knust af Udlandets Konkurrence, saa var dog nu (som Robert Peel udtrykte det) »den fremmede Konkurrence paa rimelige Vilkaar bleven mulig«, og *Tendensen* i Toldsats-Udmaalingen var bleven lagt fast i nedadgaaende Retning.

Intet Under, at Anti-Korn-Lov-Ligaen følte sig stærkt opmuntret — uventet var allerede en kvart Sejr vunden og vunden ved højconservativt Initiativ. I Virkeligheden blev den *industrielle* Højprotektionisme allerede brudt ved denne Peels første Toldreform — og derved gik engelsk Toldlovgivning over Vinkelspidsen, fik som nys nævnt stik modsat Retning. Det var imidlertid den i Kornlovene nedlagte *Agrar-Beskyttelse*, som var Systemets Hovedfæstning,

og som det derfor laa Ligaen mest paa Sinde at faa indtaget og jævnet med Jorden. Ikke desto mindre saa deres Mænd klart nok, hvilket uventet Fremskridt Toldreformen af 1842 betød — og at det derfor nu gjaldt om at forfølge den opnaaede Succès. Et Agitationsfond paa 50,000 £ blev indsamlet, og i Manchester indviedes en ny Free-Trade-Hall, der i Størrelse kun stod tilbage for Westminster Hall — af Tryksager uddeltes den ene Ton efter den anden, Møder afholdtes Landet over tidlig og silde. Ogsaa i selve Hovedstaden trængte nu Ligaen ind (1843) — først blev Drury Lane Theatret, siden ogsaa Covent Garden, lejet, og deri begyndte nu den 16. Marts en Række offentlige Møder, som var enestaaende i sin Slags (os Danske mindende om de senere Casino Møder). »Sandsynligvis«, skrev Miss Martineau, »vil Landet aldrig komme til at opleve saa mærkelige Skuespil som dem, der fra nu af og i noget over 2 Aar var at se i snart det ene, snart det andet af disse store Theatre, som fra Loft til Gulv var overfyldt af en Menneskemasse, der Uge for Uge kom for ofte flere Timer i Træk kun at lytte til nationaløkonomisk Lærdom, alle kun med eet eneste Formaal: Ophævelse af en enkelt skadelig Lov. Den lidenskabelige Interesse, hvormed disse Møder fulgtes, stod fuldt paa Højde med den Optagethed og Begejstring, som Digterværkernes Fremførelse paa de samme Scener plejede at vække«. Det var ved en saadan Forestilling, om man tør bruge dette Udtryk, at Dr. Bowring fremsagde det for Lejligheden saa højst passende Digt:

*How oft in this illustrious stage
the words of fire from Shakspere's page
your passions rouse, your souls engage,
here truth shall make*

*a still more eloquent appeal
to all who think — to all who feel
the public woe, the public weal,
are now at stake».*

I Samklang med alt dette havde under Adresse-Debat-ten i det samme Aars Begyndelse den frihandelsvenlige Opposition i Underhuset rettet et samlet Angreb paa Premierministeren af usædvanlig Voldsomhed for derved at fremtvinge en Fortsættelse af hans Toldreforms-Politik. Fast og værdig havde Robert Peel svaret: »Med mine Partifællers og Venners Bistand« (og det var nok værd for ham at fremhæve just dette, da denne Bistand af de Conservative var bleven ydet *quand même*) »har jeg i forrige Samling gennemført større Forandringer i de Dele af Lovgivningen, som berøre Handelsomsætningen (Toldreformen af 1842), end der har været foretaget i *nogen* tidligere Samling. Dersom jeg havde villet gaa væsentlig videre i den nærmeste Fremtid, vilde jeg have fremsat Forslag derom i den sidst forløbne Samling — — men jeg har ikke givet Nogen Grund til at tro, at jeg hvert Aar vilde søge gennemført slige store og indgribende Forandringer. Jeg kan ikke se bort fra, at Beskyttelsen her i Landet har været Regel, og at der til denne Regel knytter sig talrige og mægtige Interesser. Dersom I ved at opstille rationellere Principer handle for rask, dersom I skaber Ulæmpen i samme Øjeblik, I bestræber Eder for at indføre Forbedringer, løber I netop Fare for at forsinke Gennemførelsen af disse Principer — — Jeg vil ikke nu indlade mig paa et Forsvar for Kornloven, men jeg vil ikke f. T. foreslaa væsentlige Ændringer i denne.«

Hovedslaget blev dog først slaaet nogle Dage senere,

da Lord HOWICK (den senere Earl GREY) foreslog, at Huset skulde gaa i Udvalg for at tage under Overvejelse, hvad der burde foretages for at lindre den offentlige Nød. Paa Debattens 5. Aften (17. Februar) tog Cobden Ordet for i drastiske Vendinger at skildre denne Nød, hvis Aarsag han ene søgte i Kornlovene — dem, man nu fra Oppositionens Side tilbød helt og uopholdeligt at ophæve. Faa Dage forud var Robert Peels Ven og Sekretær, Mr. Drummond, bleven myrdet paa offentlig Gade af en gal Mand, som havde troet at dræbe Premierministeren. Cobden udtalte nu direkte henvendt til Robert Peel: »Hvilket andet Lægemiddel (end Kornlovenes Ophævelse) kan De paavise end det, som vi tilbyder? De har handlet efter eget Tykke og derved ogsaa gjort Dem personlig ansvarlig for Følgerne af denne Lov — — naar den ærede Baronet siger, det er hans Pligt at handle selvstændigt og uden nogen Paavirkning andetsteds fra, saa maa det ogsaa være mig tilladt at sige den ærede Baronet, at det er ethvert selvstændigt Medlems Pligt at fastholde hans Ansvar for Landets nuværende Tilstand, — — hele Ansvaret for denne sørgelige og farlige Tilstand hviler nu paa ham personlig«. Da fo'r Robert Peel op fra sin Plads og svarede ham: »Det ærede Medlem har nylig udtalt og med stort Eftertryk gentaget, hvad han tidligere mer end en Gang har ytret i Liga'en, at han betragter mig som individuelt, personlig ansvarlig for Landets Nød og Folkets Lidelser. Hvilke end Følgerne kunne blive af disse Insinuationer, skal aldrig nogen Trudsel, den komme udefra eller fra dette Hus, bringe mig til at følge en Fremgangsmaade, som jeg betragter — —«

Videre kom han ikke, da der ved disse Ord brød en Storm løs i Forsamlingen — med Drummonds nylige Mord

i frisk Erindring kom man ved Peels Ord til med ham at opfatte Cobdens lidenskabelige Understregning af Ministerens *personlige* Ansvar for den herskende Nød som en Paakaldelse af Snigmord eller i hvert Fald Undskyldning for et saadant. Cobden blev saa bestyrtet, at han ganske tabte Fatningen — og da han, efter at hans Venner havde forsvaret ham paa bedste Maade, fik Ordet, fralagde han sig med Iver, at der kunde udledes sligt af hans Udtalelser. Men Robert Peel modtog blot hans Forsikringer med stor Kulde. At han fik Underhusets Flertal helt og holdent med sig, behøver næppe at tilføjes.

Men ved Suppleringsvalg i Sommeren 1843 sejrede nu Gang paa Gang de »rene« Frihandelsmænd. Stor Opsigt vakte det dernæst, at SAMUEL JONES LLOYD, den senere Lord Overstone, en af Rigets anseteste Bankiers indmeldte sig i Ligaen i et offentligt Brev. I 1844 rejste Ligaen et nyt Agitationsfond paa 100,000 £, hvoraf de 12,000 £ tegnedes i Løbet af 1½ Time under et Møde i Manchester. Ofte er citeret en Artikel i Times den 18. November 1843, hvori Ligaen betegnedes som »en stor Kendsgerning« — »Hvo skabte Ligaen«, hed det videre, »hvo hidbragte Tømret til dette *infandum monstrum*? Hvo fyldte denne farlige Maskine med væbnede Mænd? Vi svarer: *Erfaring tilsidesat, Advarsel forhaanet og Paamindelser ringeagtede* — alt dette skabte Ligaen og gav den Livskraft og Manøvreedygtighed«.

I Maj 1843 fremsatte Colonialministeren i Robert Peels Kabinet, Lord STANLEY (den senere Earl DERBY), et Forslag om at sætte Tolden paa Hvede helt ned til 1 sh. pr. Quarter (altsaa den Sats, der kom til at gælde for alt Korn efter Kornlovenes Ophævelse), forsaavidt den indførtes fra *Canada*. Stanley var kendt som en ivrig Beskyttelsesmand og skilte sig just som saadan tidlig ud af Robert Peels

Følge, saasnart han anede, hvorhen det bar. Han forvarede sig da ogsaa nu imod med dette Forslag at »tilsigte Gennemførelsen af Noget, der ligner Frihandel — jeg bringer det ikke til Forhandling for at lette Indførslen af fremmed Korn, men jeg anbefaler denne Forholdsregel som gavnlig for en af vore mægtigste Colonier. Det skal ikke ses som et fiskalt, men bare som et colonialt Anliggende — — det er som Colonialminister og kun som saadan, jeg anmoder Huset om at indrømme Canada en Begunstigelse, som for Eder er en uvæsentlig Indrømmelse, men for Canada af største Vigtighed«. Ogsaa Peel betonedede, at Hensigten med Loven blot var at knytte Canada fastere til Moderlandet — men som Følge af Ligaens paagaende Agitation for »billigt Brød« var den offentlige Bevidsthed blevet vænnet til at betragte alle offentlige Foreteelser under dette Synspunkt, og Loven af 1843 blev derfor ogsaa trods dens »coloniale« Motivering almindeligt opfattet, som var der herved skudt »en Bresche i Kornlovene«.

Allerede i Februar 1845 skred Robert Peel dristig og beslutsom videre paa Frihandelens Bane. Da Indkomstskatten kun var givet paa 3 Aar, og dens Gyldighed altsaa nu vilde udløbe, foreslog han den taget ind som fast Bestanddel af sin nye store Finansplan. Herefter skulde den direkte Skat paa al Indtægt indbringe 5,2 Mill. £, hvorved der kunde paaregnes et rent Budgetoverskud af 5 Mill. Efter at heraf 1,6 Mill. £ var anvendt til Forøgelse af Flaade-Bevillingerne, kunde 3,4 Mill. bruges til Nedbringelse af Forbrugs-Skatterne, heraf de 2,418,000 £ paa Toldtarifen. Ikke mindre end 430 Artikler, hvoraf hver enkelt indbragte et mindre Indtægtsbeløb end 10,000 £, foresloges toldfri. Udførselstolden paa Kul ophævedes, Indførselstolden paa Bomuld ligeledes — og Sukkertolden nedsattes, saa at

Indtægtstabet alene ansloges til 1,3 Mill. £. Dog bevarede man den alt bestaaende Toldforskel mellem »*slave-grown*« Sukker (∴ fra oversøiske Lande, hvor der endnu anvendtes Slaver til Arbejdet i Sukkerrørs-Plantagerne¹) og Sukker fra andre Colonier, hvor Slaverne var frigivne, ja, den blev ej alene bibeholdt, men endog gjort endnu større, nemlig henholdsvis 66 sh. pr. Cwt. for »*slave-grown*« og 23/4 d. (tidligere: 35/8¹/₂ d.) for det af frie Mænd producerede Sukker — hvorhos Sukker fra de britiske Colonier yderligere sattes ned til 14 sh. (fra 24/ + 5 %). Som den store Macaulay slaaende paaviste, var denne Differentiering saa meget mere uholdbar, som U. S. ved en Traktat havde sikret sig, at Sukker fra Sydstaterne skulde indgaa til reduceret Sats, skønt det var i høj Grad »*slave-grown*« — og skulde dette Hensyn *overhovedet* gennemføres, maatte logisk set ogsaa Tolden paa Tobak, Bomuld og Kaffe differentieres!

Det var imidlertid ej alene Sukkertolden, som blev Genstand for livlig Kritik — ogsaa de 450 Frigivelser mødte Misforstaaelser og Avis-Spot: »Vort Brød er stadig beskattet, men Arsenik bliver toldfri — kan man ikke skaffe sig god og billig Næring, kan man dog i hvert Fald for godt Køb bringe sig af Dage« — »Ben er toldfri, men Kød toldpligtigt — paa et udenlandsk Kreatur er Huden, Haarene, Hornene og Halen toldfri, men hvad der lader sig spise af Dyret betaler Skat« — o. saal. v.

Alligevel — fornuftigvis kunde man ikke bestride, at Loven i Virkeligheden var et nyt stort Fremskridt; men nu var efterhaanden Utaalmodigheden over, at Korntolden vedblivende ikke lod sig rokke, bleven saa stor og udbredt; at hvilke Indrømmelser Regeringen end iøvrigt gjorde Frihandelsmændene, saa følte det dog kun som Skuffelse

og Blændværk — det var og blev Agrar-Beskyttelsen, man fremfor alt vilde til Livs. I en stor Tale, Cobden holdt den 13. Marts 1845 henvendte han sig derfor ogsaa direkte til Parlamentets Godsejere og Herremænd: »I er Englands *Gentry*, I repræsenterer Grevskaberne, I er Englands Aristokrati — Eders Fædre gik i Spidsen for vore Fædre: I kan fremdeles gaa i Spidsen for os, om I vil slaa ind paa den rette Vej. I fordums Dage, da Slagmarken og Jagtrevieret var Manddommens og Tapperhedens Tumbleplads, var Eders Fædre forrest i Rækkerne. Englands Adel var aldrig som Frankrigs Noblesse pyntede Hof-Dukker — ej heller lignede de Spaniens Hidalgoer, der vanslægtede og blev Pygmæer! I var og blev Engelskmænd — kaldte man paa Eder, skortede det Jer aldrig paa Kraft eller Mod. Vel an — nu staar vi overfor en ny Æra, et Forbedringernes og Fremskridtets Tidehverv, ingen Tidsalder længer for Krig eller feudale Jagtglæder. I lever i en merkantil Tidsalder, og hele Verdens Rigdomme strømmer sammen i Jert Skød. I kunne ikke paa samme Tid nyde Verdenshandelens Goder og feudale Privilegier — men I kunne være, hvad I altid har været, om I vil lade Jer indblæse Tidsalderens nye Aand. Det britiske Folk betragter Landets *Gentry* og Adel som sine fødte Førere — jeg er ikke En af Eders (*I am not one of You*), men jeg tager ikke i Betænkning at sige Eder, at der i Landet er en dyb, rodfæstet, arvelig — ja *Fordom*, maa jeg vel kalde det til Gunst for Eder. Men I erhvervede Jer ikke denne Gunst og I vil ikke bevare den ved at stampe imod Tidens Aand. Viser I Jer ligegyldige overfor Spørgsmaalet om at skaffe Folket lønnende Beskæftigelse, modsætter I Jer de Fremskridt, der er egnede til at knytte Nationerne nærmere til hverandre ved Fredens og den fredelige Kappelstrids

Baand, sætter I Jer imod, hvad der i Skæbnens Bog er opskrevet som Tidens Tanke — da vil I ej heller kunne hævde Jer længer som Englands Adel og *Gentry*, og man vil finde Andre i Eders Sted. Just derfor er Øjeblikket saa kritisk — men kritisk *for Eder!*«

Talen gjorde stort Indtryk, bl. a. ogsaa paa selve Robert Peel. Ligaen lod den trykke og uddele i Titusinder af Eksemplarer.

VILLIERS fremsatte rent stereotypet i hver Rigsdagssamling et Forslag i Underhuset om Kornlovenes øjeblikkelige Op-hævelse. 1842 fik hans Forslag 90 St., i det følgende c. 125 — mens Nej-Stemmerne faldt fra 393 i 1842 til 254 i 1845. Sidstnævnte Aar var hans Forslag bleven forkastet i Juni, da alt tegnede til, at Høsten ligesom de nærmest fore-gaaende Aar vilde blive god. Da slog i Juli Vejret om, og Regnen skyllede Dag for Dag ubarmhjærtigere og vold-sommere ned. Prisen paa Hvede steg samtidig foruroligende — 5. Juli var den i 47/11 d., den 2. August i 53/3 d. I den sædvanlige Slutnings-Debat lige før Parlamentets Hjem-sendelse paa pegede Villiers i en større Tale, at Regerings-partiet trods paastaaet Protektionisme selv havde slaet Dørene op paa vid Gab for Udlandets Konkurrence — vel at mærke for alle andre Erhverv end Godsejernes og Herre-mændenes eget: Kornlovene holdtes stadig i fuld Kraft! »Lad det derfor, hvis Misvækstens sørgelige Følger skulde ramme os, være vel erindret, at man ikke længer vil formaa at ty til nogle af de Sophisterier, hvormed man hidtil har bragt Folket til Tavshed.«

Disse manende Ord rummede noget af en Profeti. Den 9. August sluttede Samlingen under bange Agrar-Anelser — vilde Barometrets Fald trække Kornlovenes med sig?

Lidt ind i Oktober kunde intet mere skjule, at Hvedehøsten var slaaet fejl — og som et endnu frygteligere Slag fulgte lige efter Kartoffelsygdommen, der ligefrem bragte Irland paa Hungersnødens Rand. Hertil kom, at i de foregaaende gode Aar var vældige Kapitaler bleven bundne i Anlægget af Jernbaner, endnu flere var under Bygning, og det skortede derfor Landet paa disponible Midler til den Import af Levnedsmidler, som Omstændighederne nu gjorde nødvendig. Robert Peel bedømte Tilstanden saa alvorligt, at han straks ved en kgl. Anordning vilde have givet Kornindførslen fuldkommen fri, altsaa suspenderet Kornlovene, og Parlamentet indkaldt til overordentlig Samling for at faa dets Billigelse (en saakaldt *indemnity bill*). Men han kunde ikke faa sit Ministerium med sig. Lord John Russell søgte da at udnytte Situationen partipolitisk til Fordel for Whiggerne, men opnaede kun at binde disse til definitivt at bryde med al Agrar-Beskyttelse. I Løbet af November søgte Robert Peel forgæves at samle sit Ministerium om et Lovforslag, hvorefter Kornlovens glidende Skala efterhaanden skulde nedsættes og tilsidst al Korntold bortfalde. Men i et Ministermøde den 5. December 1845 gik Lord Stanley (Earl Derby) og Hertugen af Buccleuch afgørende imod — og Robert Peel indgav samme Dag sin Demission.

Lord RUSSELL blev kaldt til Dronningen, men afslog at danne et nyt Ministerium under Henvisning til, at et Whig-Kabinet vilde savne 90 à 100 Stemmer i at have Flertal i Underhuset. Robert Peel tilbød ham sin Understøttelse til at gennemføre Kornlovenes gradvise Ophævelse, og Russell forsøgte da at faa sammensat en Regering, men da han mente baade at burde have Lord PALMERSTON og Lord HOWICK, der just da havde succederet sin Fader som Earl GREY, med, men denne sidste ikke vilde sidde sammen med

Palmerston, opgav han Forsøget. Robert Peel maatte da efter Dronningens indstændige Opfordring paany overtage Premierminister-Posten — og alle hans tidligere Kollegaer genindtraadte i hans Ministerium med Undtagelse af Lord Stanley og Hertugen af Buccleuch. GLADSTONE afløste Stanley som Colonialminister.

Hvor det nu bar hen, forstod alle — *det nye System* i britisk Handelspolitik stod for Døren, men der behøvedes en Statsmand med Robert Peels Anseelse og Myndighed, hans hele stilfulde *grandezza*, for at tage det ved Haanden, føre det ind i Hallen og op til Husets Højsæde.

»Times« opfordrede Ligaen til at opløse sig, da nu øjensynlig dens Maal var sikret; men dens Ledere rustede sig tværtom til at føre det afgørende Slag og gjorde det paa den Maade, at den besluttede at rejse et nyt Fond paa 250,000 £, hvoraf de 60,000 £ straks tegnedes paa et Møde i Manchester-Town-Hall. Cobden tilsagde ved denne Lejlighed Robert Peel Ligaens uforbeholdne og hjærtelige Støtte, hvis han nu blot uden Omsvøb bekendte sig til »Frihandelens store Princip«.

Den 22. Januar 1846 traadte Parlamentet sammen, og næppe var Takadressen, der besvarede Throntalen, forelagt, før ROBERT PEEL tog Ordet. Efter først at have henpeget paa Aarets Misvækst som allerede i sig selv tilstrækkelig til at begrunde et Systemskifte, fortsatte han med en vis hensynsløs Aabenhed: »Jeg vil dog ikke tillægge denne Grund *for* megen Vægt. Jeg vil ikke tilbageholde den Hyldest, der skyldes Sandheden og Erkendelsens Fremadskriden, ved at nægte, at mine Anskuelser om Beskyttelses-Systemet er undergaaet en Forandring. Hvad enten jeg indtager en privat Stilling eller indtager en offentlig Post, vil jeg have mig forbeholdt at lade mig paavirke af Argumenter og at

høste Lærdom af Erfaring. Man finder det maaske nedværdigende at gøre slige Indrømmelser — jeg føler ingen saadan Nedværdigelse. Jeg vilde derimod føle det som en Skam og Nedværdigelse, hvis jeg havde forandret min Anskuelse, og saa undlod aabent at bekende det, af Frygt for at blive anset som en Vendekaabe. Spørgsmaalet vil stadig i slige Tilfælde kun være eet: om Kendsgerningerne indeholder tilstrækkelig Retfærdiggørelse af Menings-Skiftet, og om Motiverne er rene og uselviske«. Han fortsatte: »Ej alene er Præsumptionen *for* fri og uhindret Indførsel af et Fødemiddel som Korn, men mine Erfaringer fra de sidste 3 Aar har desuden ført mig i samme Retning. Jeg har set Overflod og lave Priser, jeg har set Mangel og høje Priser. Jeg har omhyggelig studeret Virkningen af disse modsatte Tilstande — — og min Slutning er, efter Sammenholdelse af disse forskelligartede Erfaringer, den, at de Statshensyn, der er bleven paaberaabt til Fordel for Beskyttelses-Systemet, ikke er holdbare som Argumenter — *jeg kan i alt Fald ikke længer holde paa dem*« — — Derfor, sagde han tilsidst, vilde han »ikke staa ved Roret i saadanne stormfulde Nætter som dem, jeg nys har oplevet, hvis man ikke godvillig tillader, at Statsskibet følger den Kurs, jeg anser for den rette. Jeg vil ikke i 1846 indlade mig paa at sætte Kursen efter Observationer, tagne i 1842« (den sidste Kornlovs Vedtagelses-Aar). Talen paahørtes med allerstørste Opmærksomhed.

DISRAELI optraadte derefter med stor Virkning paa den forladte og krænkede Conservatismes Vegne — Torierne havde stedse været et Beskyttelses-Parti og følte sig nu forraadt af deres Fører. Taleren kendte kun eet eneste Fortilfælde, der mindede om Robert Peels — da Sultanen af Tyrkiet med store Ofre havde faaet udrustet en glimrende

Flaade, og Stor-Admiralen førte den — lige ind i Fjendens Havn! »Nu er Sagen den, at denne Opførsel blev stillet i et noget uretfærdigt Lys, *ogsaa* han blev stemplet som Forræder. Han forsvarede imidlertid sin Handlemaade med Fynd og Klem: »Det er sandt, sagde han, at jeg blev sat i Spidsen for denne stolte Armada — at Sultanen, min Herre, omarmede mig — at alle Rigets Muftier opsendte Bønner for mit Held. Men jeg nærer nu en Gang Uvillie mod Krig og Blodsudgydelse — og min eneste Grund til at modtage Kommandoen, var netop, at jeg derved blev sat i Stand til, ved at forraade min Herre, at gøre en Ende paa Krigens Lidelser«. Og ikke desto mindre er nu denne Forræder — hvad man maaske knap vil tro — paany første Admiralitets-Lord i Konstantinopel, under den nye Sultan«.

Og med ikke mindre bitter Haan udviklede han, hvorledes Robert Peel i Kraft af at have tjent under 4 Souverainer havde haft enestaaende Lejlighed til i et Kvartsekel at endevende alle Argumenter for og imod Beskyttelsen — og saa pludselig finder han, at alt hvad han saa længe har kæmpet for, er splittergalt, hvorpaa han har den »sublime Dristighed at træde frem her for med sin vante parlamentariske Behændighed at bekende, at han i sin modne Alder er bleven overbevist af de samme Modargumenter mod hans egen Politik, som han har hørt gentage og atter gentage i de sidste 30 Aar. — — Naturligvis paaberaaber han sig, at han blot tænker paa Efterverdenen. Hvor yndigt for et Land at regeres af en Mand, der kun tænker paa denne — han og hans Kollegaer tænker kun, forsikrer de os, paa »den kommende Tid«. Hvo kan tvivle derom — se blot paa dem, lad Eders Blik glide hen over Ministerbænken! Se, hvorledes enhver af disse aandrige Pander bærer Paa-skriften: »en ædel Sjæls sidste Svaghed«! Det er netop de

Mænd her i Salen, man straks vilde blive opmærksom paa, hvis man skulde udpege dem, der udelukkende tænker paa Efterverdenen«.

Som Georg Brandes har udtrykt det, havde Disraeli »det choleriske Temperaments Uvillie mod det flegmatiske, den skarpe Karakters Afsmag for den brede og sjældent ægte Bonhommie, den originale Naturs Had til den overlegne Rutine, den fantasirige Politikers Foragt for den fantasi-løse«. Allerede mange Aar forinden havde han stemplet Robert Peel som en Taler, der »talte flydende uden mindste Stil« og »sjældent tyede til et Citat, naar dette ikke allerede forlængst var bleven lønnet med Parlamentets Bifald«. Men i 1841 havde han dog betegnet samme Robert Peel som »sin Tidsalders største Statsmand« — og hvad Peel nu stod i Færd med var i hvert Fald ingen taktisk Manøvre, udklækket af en rutineret Partipolitiker, men en djærv og modig, en ægte Statsmands-Daad, som sprængte alle Partipolitikens Rammer og just derved maatte bringe Personens egen partipolitiske Magtstilling som Offer paa Samfundsvellets Altar.

Det egentlige Lovforslag fremsattes af Robert Peel i Underhuset den 27. Januar (1846). Det indeholdt en Række Toldlettelser, saaledes for almindelige Bomuldsvarer, for hvilke den hidtidige Told af 10 pCt. foresloges fuldstændig ophævet, samt Nedsættelse af Tolden paa Skotøj, Talg, Lys og Sæbe. Tolden paa garvede Huder, paa levende Kvæg, paa Kød og Flæsk foresloges ophævet — og for *Kornvarer* reduceredes endelig den glidende Skala saaledes, at Tolden for en Pris af 53 sh. pr. Quarter og derover sattes til 4 sh. som Lovforslagets laveste Sats, stigende til 10 sh., naar Prisen var under 48 sh. pr. Quarter. Hovedbestemmelsen var dog den, at der fra 1. Februar 1849 skulde indtræde

en nominel Toldsats af 1 sh. pr. Quarter for alle almindelige Kornsorter i uformalet Stand og en tilsvarende Afgift for Mel ($4\frac{1}{4}$ d. pr. Centner).

I sin Forelæggelsestale henpegede ROBERT PEEL paa den store Forandring, der i de senere Aar var foregaaet i Almenhedens Syn paa Kornlovene. Der var nu baade hos Arbejdere og Arbejdsgivere i Industrien en fælles Overbevisning om, at Kornlovene burde ophæves for det offentlige Bedstes Skyld. I Slutningen af det lange Aftemøde ytrede han bl. a.: »I denne Nat skal I vælge Løsenet for Englands fremtidige Handelspolitik. Skal det være »fremad« eller »tilbage«? Hvad passer sig bedst for dette store Rige? Overvej hele vor Stilling og betragt de Fordele, som Gud og Naturen har givet os, og den Lod, der er beskikket os! Vi staar paa det vestlige Europas Grænse, vi er det forbindende Hovedled mellem den gamle og den ny Verden. Vi har en i Forhold til vort Lands Areal og Befolkning større Kyststrækning end nogen anden stor Nation, og herigennem er der sikret os Styrke og Overlegenhed til Søs. Rigdom paa Jern og Kul, Industriens tvende Løftestænger, giver os i den store Verdenskonkurrence et naturligt Forspring for enhver Konkurrent. Vor Kapital overgaar langt, hvad noget andet Land kan raade over. I Opfindsomhed, i Dygtighed og Energi er vi ikke Nogens Undermand. Vor nationale Karakter, vore Institutioner, vor Frihed til at tænke og til at handle, en ubundet Presse, hvorved Kundskabens Lys spredes til alle Kanter — alt forener sig med vore naturlige Fordele om at stille os i Spidsen for de Nationer, som drager Nytte af den frie Omsætning. Skulde da dette Land vige tilbage for Konkurrence? Er da dette et Land, der kan antage en bagstræbersk Politik? Er dette et Land, der ene skulde kunne blomstre i Beskyt-

telsens kunstige Sygeluft? Vel! Skal vort Feltraab saa være »Frem« eller »Tilbage«? Mangt et Land vogter med Opmærksomhed paa det Valg, I nu træffer. Vælger I »Fremad«, vil det blive et Feltraab, der i hvert eneste Land vil genlyde blandt alle Venner af en liberal Handelspolitik — — I denne Nat skal I overhovedet fastslaa de Principer, hvorefter Handelspolitiken for Fremtiden skal rette sig, og paa det alvorligste maner jeg, paa Grundlag af de Erfaringer, jeg i de sidste 3 Aar har høstet, til nu at foregaa andre Lande med Eders Eksempel«.

Imidlertid var det blevet saa sent, at Afgørelsen ikke kunde træffes »i denne Nat«.

Under Forhandlingerne den næste Aften optraadte bl. a. den da 32-aarige JOHN BRIGHT, allerede noksom navnkundig for den glimrende Veltalenhed, han havde udfoldet paa Antikornlov-Ligaens Møder. Henvendt til Torierne udtalte han: »I kalder den højtærede Premierminister for en Forræder. Det vilde kun slet anstaa mig at paatage mig hans Forsvar efter den Tale, han holdt i Gaar, en Tale, tør jeg paastaa, kraftigere og mere virkningsfuld end nogen Tale, der i Mands Minde har været holdt her i dette Hus. I har selv valgt den højtærede Baronet til Eders Leder. Hvorfor monstro? Fordi han ubestridt er den mest udmærkede indenfor Eders Parti. Saa sagde I altid selv, og I vil heller ikke kunne nægte det nu. Hvorfor var han den mest fremragende? Paa Grund af sin rige Erfaring, sin store Begavelse, sit aabne Øje for Landets Vel. I hævede ham til Magten, vel! Men naar en Mand *er* ved Magten, er han ikke længer den samme Mand, som han var i Oppositionen. Hverken den nulevende Slægt eller Efterverdenen dømmer Mænd, der sidder i en Regering, med

samme Overbærenhed, som naar de er i Opposition — Ministeransvarligheden har dog vel sin fulgode Betydning«.

Forhandlingerne maatte fortsættes og fortsættes, den ene Taler efter den anden tog Ordet — først den 20. Februar DISRAELI. Hans Ord fik ligefrem en profetisk Klang. Efter først at have fastslaaet, at han i sit Forsvar for Kornlovene aldrig havde henvist til, at Landbruget bar for store Skattebyrder, thi saadanne burde en af Naturen privilegeret Samfundsklasse bære med Taalmod, angreb han Forslaget som forrykkende Ligevægten mellem de to store Grene af den nationale Erhvervsvirksomhed, Industrien og Landbruget. Men derved vilde saa vist ogsaa i Fremtiden Magten forskydes fra Landadelen til Industriherrerne, de store Fabrikejere. Skulde nu denne store Forandring fuldbyrdes, kunde han kun haabe paa, at den maatte faa et solidt Grundlag, saa at Folk ikke nedsank i Trældom under Kapitalen.

Iøvrigt vrimlede Disraelis Tale af Udfald mod Robert Peel for hans pludselige Omvendelse. Saaledes sagde han bl. a.: »Den højtærede Gentleman har overrumplet Whiggene, medens de var i Bad, og er løbet bort med deres Klæder. Han lader dem nu forblive i fuld Nydelse af deres frie og liberale Position, medens han stadig selv er en trofast Konservativ, en trofast Bevarer — af Whiggernes Klæder«.

Debatten afsluttedes af Lord JOHN BENTINCK, som hermed tog Førerskabet over de Conservative i Arv efter Robert Peel, mod hvem han rettede et yderst voldsomt Angreb for at have svigtet Partiet. Bentinck havde indtil fornylig været Landets største *sportsman*, men havde efter Robert Peels Svingning solgt sin kostbare Væddeløbsstald og forsvoret Jagtens Glæder for nu herefter at ofre sig helt og holdent for Conservatismens politiske Sag.

Ved Afstemningen sejrede Robert Peel med 339 Ja mod 242 Nej, altsaa med en Overvægt af 97 Stemmer. Majoriteten bestod af 227 Liberale og kun 112 Conservative, medens Mindretallet bestod af 231 Conservative og 11 Liberale.

Modstanden fortsattes med største Haardnakkethed paa ethvert Trin af Sagen. Under Lovens anden Behandling udtalte Robert Peel overfor de idelige Angreb fra hans gamle Partifællers Side, at han nu havde hørt tilstrækkelig tit, at hans Dage som Minister var talte, men han havde saa vist ikke indbragt dette Forslag for at forlænge sin ministerielle Tilværelse, men for at afværge en stor Ulykke for Landet. »Jeg er ingenlunde overrasket ved at høre ærede Medlemmer forudsige, at jeg ikke længer kan beholde Magten. Men lad os nu fuldbyrde det Værk, som foreligger, og det er min Bøn, at I under Forhandlingerne herom vil holde Eders Harme i Tømme. Naar saa dette Værk en Gang er tilendebragt, vil der jo være Tid nok til baade her og i Overhuset at faa sat en Grænse for min politiske Tilværelse. Jeg forsikrer mine tidligere Partifæller om, at jeg dybt beklager Tabet af Eders Tillid, og dette i Sandhed langt mere, end jeg vil beklage Tabet af politisk Magt. Men jeg føler mig ikke ramt af Eders Anklager, fordi jeg i mig selv føler, at de er uretfærdige. Ethvert Menneske har i sit eget Bryst og sin egen Samvittighed en Maalestok, hvorefter han kan maale den rette Vægt af en Bebrejdelse, og dersom jeg virkelig havde handlet af usle eller lastværdige Motiver, vilde Tiendeparten af de Anklager, I har rejst imod mig, være nok til at ødelægge min Fred og mit Liv.«

Først den 16. Maj vedtoges Forslaget endeligt ved tredie Behandling i Underhuset, hvorpaa Modstanden rejstes med lignende Styrke i Overhuset. Oppositionen lededes af Robert

Peels tidligere Kollega i Ministeriet, Lord STANLEY, medens Lorderne BROUGHAM, GREY, CLARENDON og LANSDOWNE, som alle var Whigger, maatte føre Forsvaret for Ministerens Forslag. En Støtte fra sin egen Side fik han egentlig kun fra den gamle Hertug af WELLINGTON, der henpegede paa den overvejende Majoritet i Underhuset, hvormed Forslaget var bleven vedtaget — de høje Lorder burde derfor betænke, at mod Kronen og Underhuset formaaede de dog intet. Hvis Overhuset forkastede Loven, vilde der vel kunne dannes et nyt Ministerium, men vilde derfor Huset slippe for paany at overveje det samme Forslag? Eller man kunde fremtvinge en Opløsning af Parlamentet, men havde virkelig Nogen den Tro, at nye Valg vilde bringe et andet Resultat?

Ved tredie Behandling den 25. Juni blev Forslaget omsider vedtaget i Overhuset og var saaledes færdigt fra Parlamentet. ROBERT PEEL havde nu naaet sit Maal — men kun halvanden Time efter, at Sejrsdagen var til Ende, faldt han og hans Ministerium ved en Afstemning i Underhuset med 219 Stemmer mod 292. Man havde valgt et Lovforslag, som havde til Formaal at befæste den offentlige Sikkerhed i Irland, til at fælde ham, et Forslag, som Lord Bentinck ved 1. Behandling havde lovet sin Støtte. 80 conservative Beskyttelsesmænd gik i denne Nattetime fra den ministerielle Side af Salen over til Oppositionen, og defilerede ved Afstemningen blandt dennes Rækker lige forbi Sir ROBERT PEEL, Mand for Mand. »Det maa have været ham umuligt«, skrev Disraeli senere i sin Biografi af Lord Bentinck, »at betragte disse Mænd uden med Bevægelse: det var Blomsten af det store Parti, som havde været saa stolt af at følge ham, og som han havde været saa stolt af at føre. Det havde været hans Livs Maal at vinde disse Mænds

og deres Fædres Hjærter. De havde næret en ubetinget Tillid til ham, de havde ydet ham ubegrænset Hyldest. De havde staaet ham bi i hans Livs mørkeste Timer og hævet ham op fra den dybeste politiske Fortvivlelse til den stolteste af alle Livets Stillinger. Hvad enten han nu fandt, de havde Ret eller Uret, vidste han, at de alle var Mænd af Ære, god Opdragelse og fine Sæder, ædle og højmodige Karakterer, Mænd med Navne af stor Vægt, Mænd i indflydelsesrige Stillinger. Og alt dette havde de stadig stillet til hans Raadighed. De havde ikke alene fulgt ham, men de havde været hans Venner. De havde taget Del i hans selskabelige Glæder, de havde drukket af det samme Bæger, og i Privatlivets Ro ofte sammen med ham forglemt deres politiske Anstrengelser og Bekymringer. Hvad maa han have følt ved at se Mænd med Navnene Manner, Somerset, Bentinck, Lowther og Lennox passere ham forbi — disse Repræsentanter for *the Gentry*, disse britiske Gentlemen? Det var kun 5 Aar siden, netop de samme Vægge havde genlydt af hans Stolthed over at være deres Leder! Og sikkert maa han have følt en Braad, da hans Øje ogsaa faldt paa Sir John Buller, hans egen Yndling og hans Mønster paa en Land-Gentlemen, hvem han selv for kun 6 Aar siden havde udvalgt og opfordret til at foreslaa den Mistillidsadresse til Whig-Ministeriet, der mod Hoffets Ønske skulde bringe ham til Roret«.

Den 29. Juni meddelte ROBERT PEEL Underhuset, at Dronningen havde modtaget hans Afskedsbegæring, og at det var overdraget Lord JOHN RUSSELL at danne et nyt Kabinet. I sin Afskedstale pegede Sir Robert paa, at han efterlod Riget i Fred med den hele Verden, og haabede, at den nye Regering vilde følge den samme Handelspolitik, som man nu var slaaet ind paa. »Hvis denne Politik«, sagde han, »som jeg tillidsfuldt venter, bliver fortsat, vil jeg anse det

for min Pligt at give den nye Regering min hjærteligste Understøttelse. Foretrækker andre Lande at købe paa det dyreste Marked, indeholder et saadant Valg fra deres Side intet, der kan forbyde os at købe paa det billigste. Jeg stoler paa, at man ikke vil genoptage den Politik, som baade Whiggerne og vi har fundet uheldige, nemlig at prutte med fremmede Nationer om gensidige Indrømmelser i Stedet for at indtage den uafhængige Holdning, som er mest stemmende med vore Interesser. Lad os stole paa Indflydelsen af den offentlige Mening i andre Lande — lad os stole paa, at vort Eksempel i Forbindelse med det Bevis, der vil komme til at ligge i de praktiske Virkninger af vor Politik, i en ikke altfor fjærn Fremtid vil sikre Antagelsen af de Principer, hvorpaa vi har bygget«. Endelig udtalte han: »Jeg har tidligere sagt og sagt med Sandhed, at jeg ved at foreslaa det nu gennemførte Systemskifte i vor Handelspolitik ikke har tænkt paa at berøve andre den Ros, der rettelig tilkommer dem. Skiftet er gennemført ved en Samvirken af Partier, som ellers plejer at staa imod hinanden, og denne Samvirken i Forening med Regeringens Indflydelse har ført til Spørgsmaalets endelige Løsning. Men det Navn, som staar i uadskillelig Forbindelse med, hvad der nu heldigt er gennemført, det tilhører ikke den ædle Lord, der er Fører af Whig-Partiet, ej heller mig. Det Navn, som vil være uadskilleligt forbundet med dette Værk, tilhører en Mand, der har handlet af rene og uselviske Motiver, med utrættelig Energi appelleret til vor Fornuft og givet denne Appel forøget Vægt ved en Veltalenhed, der har været saa meget mere at beundre, som den har været simpel og naturlig. Det Navn, som fortrinsvis bør nævnes i Forbindelse med det Spørgsmaal, der nu saa heldigt er løst, lyder: RICHARD COBDEN«.

Efter denne ridderlige Hyldest til sin gamle politiske Modstander sluttede han sin Afskedstale saaledes: »Om faa Timer vil den Magt, jeg i 5 Aar har siddet inde med, være overgivet i en andens Hænder, uden Beklagelse og Uvillie fra min Side. Det vil ske med en mere levende Erindring om den Understøttelse og Tillid, jeg i disse Aar har glædet mig ved, end om den Modstand, hvormed man i den sidste Tid har mødt mig. Jeg efterlader et Navn, som jeg frygter vil dadles skarpt af mange, der for det offentliges Skyld beklager Opløsningen af Partibaand og ikke gør det af Person- eller Interessehensyn, men paa Grund af en fast Overbevisning om, at Partitroskab er en af de væsentligste Betingelser for en konstitutionel Regering. Jeg vil blive skarpt dadlet af dem, der uden egennyttige Motiver fremdeles er Beskyttelsesmænd, og som anser Beskyttelsessystemets Opretholdelse som en væsentlig Betingelse for Landets Lykke og Velvære. Jeg efterlader et Navn, der forbandes af enhver Monopolist, som af mindre hæderlige Motiver raaber paa Beskyttelse, fordi den for ham personlig medfører Fordel — men det turde dog være, at jeg ogsaa efterlader et Navn, der stundom erindres med Velvillie i den Fattiges Hjem, af alle dem, i hvis Lod det er faldet at skulle tjene deres daglige Brød i deres Ansigts Sved —, et Navn, der erindres af disse, naar de fornyer deres udtømte Kræfter med rigelig og ubeskattet Føde, der smager dem desto bedre, fordi den ikke længer forbitres ved nogen Følelse af Uret«.

Den 2. Juli afholdt Ligaen sit afsluttende Møde i Manchester — paa britisk Vis endende med 3 Hurraraab for Dronningen.

Faa Aar efter (1849) ophævedes *Navigations-Akten*, hvorved Skibsfarten paa de britiske Havne gaves fri. Men det

skulde vare 7 Aar efter Kornlovenes Fald, før den britiske Regering skred sejrrigt videre paa selve Frihandelens Bane, og atter 7 Aar, før det endelige Sejrsmaal blev naaet.

Som Robert Peels Navn i Historien er uløseligt knyttet til Frihandelens store Gennembrud, er WILLIAM GLADSTONE'S Navn knyttet til Systemets *Fuldendelse*.

Ved Dannelsen af Lord Aberdeens Ministerium ved Aarskiftet 1852/53 tilkaldtes han som Finansminister, og i sin Finanslov af 1853 foreslog han og fik gennemført i Toldtarifen: 1) Ophævelse af alle Positioner, som gav en forholdsvis ringe Toldindtægt, samt Toldfrihed for alle Halv-Fabrikata. 2) Nedsættelse af Tolden paa Ost, Smør, Æg, Sydfrugter, friske og tørrede, Kakao m. fl. — ialt svarende til en Nedgang i Toldindtægter til et samlet Beløb af $1\frac{1}{2}$ Mill. £. Ialt hævedes Tolden for 123 Artikler og nedsattes for endnu flere, saaledes at Antallet af toldpligtige Positioner gik ned fra 590 til ca. 360. 3) Endelig indførtes Toldsatser efter Maal og Vægt i Stedet for Værditold.

Han afgik som Finansminister 1855, men genindtraadte i Juni 1859. I 1860 afsluttedes den berømmelige Handels-traktat mellem England og Frankrig under Medvirkning af COBDEN paa britisk og MICHEL CHEVALIER paa fransk Side. Frankrig forpligtede sig heri overfor England til bl. a. at nedsætte Tolden paa engelske Kul og Koks, paa Støbejern og Staal, Redskaber og Maskiner samt Garn og Fabrikata af Hør og Hamp. England forpligtede sig til at nedsætte Tolden paa Vin og Cognac samt til øjeblikkelig og med faa Undtagelser at hæve al Told paa Industrivarer. I Henhold hertil blev paa Finansloven, som forelagdes den 10. Februar 1860, Antallet af Toldsatser i den britiske Tarif nedsat til 48, og af disse var i Virkeligheden kun 3 Klasser af Vare-artikler, omfattende i det hele 15 Numre, bibeholdt i

Tarifen paa Grund af den Indtægt, de afkastede. Tolden bortfaldt helt for de fleste Frugter, Smør, Æg og Ost. Englands Toldindtægter indkom derefter fra nogle ganske faa Varer, saasom Kolonialvarer (Sukker, Kaffe, The osv.), Vin og Spirituosa, Tobak og Rosiner.

Angaaende Traktatens Forhold til Frihandels-Principet udtalte GLADSTONE: »Der gives dem, som paastaar, at en Handelstraktat er en Opgivelse af Frihandelsprincipet. Dette vilde maaske kunne siges med nogen Føje, hvis Traktaten indeholdt Bestemmelser, hvorved franske Varer sikredes en særlig gunstig Behandling, eller Traktaten selv var baseret paa en smaalig Tuskhandel med Begunstigelser, men vi har jo aldeles ikke paataget os nogen Forpligtelse til at sikre Frankrigs Særbegunstigelser. Frankrig er fuldstændig paa det Rene med, at britisk Toldlovgivning ikke skelner mellem Nationerne, og at hvad vi indrømmer Frankrig, indrømmer vi med det samme den hele Verden. Ej heller har vi stillet os an, som om vi paatog os Byrder for at opnaa Fordele«.

»Nogle fortæller os, at en Traktat er en forældet, en anti-keret Ting, andre, at det er en farlig Novitet. Nogle paastaar, at det er en Opgivelse af Frihandelen, andre forfægter den stik modsatte Mening. Med disse sidste Herrer er det naturligvis især vanskeligt at komme til Rette, eftersom de netop finder Traktaten forfejlet, *fordi* den er en Opgivelse af Beskyttelsen — og det vil jeg aabent tilstaa, at denne sidste Indvending er uimodsigelig, fordi den er bygget paa Kendsgerningerne. Ja, denne Traktat er i Sandhed en Opgivelse af Beskyttelsesprincipet. — — Faktum er, og I vil snart opleve at se, hvor sandt det er, at vor gamle Ven Toldbeskyttelsen, der forstum bredte sig i vor Stadsstue, og først for en 10—15 Aar siden blev drevet ud derfra,

siden den Tid har fundet et ganske lunt Tilhold i Smuthuller og Afkroge, og det er derfra, den nu ved Eders velvillige Bistand, forhaabentlig for stedse, skal fordrives«.

Englands Overgang til Frihandelen kom, ganske som Robert Peel havde udtalt Forventning om, til at virke som et *Eksempel* for det øvrige Europa. Ej alene blev selve Ideen i disse Aar de Dannedes Eje, saa at tilsidst enhver oplyst og frisindet Mand troede paa Frihandelen som paa et Evangelium. Men desuden fik man jo ogsaa praktisk demonstreret med Fynd og Klem, at dette Evangelium var af denne Verden, at dets Efterfølgelse bragte haandgribelige materielle Fordele. Det gjaldt blot om beslutsomt at kaste Betænkelighederne bort, just som man havde vist det i England, saa gik det ganske af sig selv: Friheden gav tusindfold Grøde. Thi Frihandelen var i Slægt med selve Naturlovene, Beskyttelsen derimod et kunstigt og forældet System, som hæmmede Naturkræfternes frie Løb — man skulde blot, som man for alles Øjne gjorde det i England, vælte denne Mare bort fra Erhvervslivets Bryst, saa vilde det nationale Næringsvæsen vaagne til ny Dag og Daad.

Allerede i Februar 1842 havde Palmerston under Kornlovs-Debatten i Parlamentet svunget sig op til at gøre Frihandelen til hverken mere eller mindre end et Verdens-Dogme: »Hvorfor er den Jord, hvorpaa vi lever, delt i forskellige Zoner og Klimater? Hvorfor frembringer de forskellige Lande forskellige af Menneskets Fornødenheder? Hvorfor er Fastlandene gennemskaaret af mægtige Floder, som danner Nationernes Forbindelsesveje? Hvorfor er Jordens fjærneste Lande bragt i intim Berøring med hverandre af de Oceaner, der synes at skille dem fra hver-

andre? Dog vel kun, fordi Mennesket skal kunne forlade sig paa sine Medmennesker — og naar Beskyttelsesmændene med al tænkelig Anmasselse modsætter sig denne Forsynets Ordning, sætter de deres jammerlige Toldbestemmelser op imod selve Naturlovene«.

Under et saadant Begejstringens Højtryk var man altsaa i England allerede fire Aar før Kornlovenes Fald, at man kunde skyde i den Grad over Maalet.

»Den, som beviser for meget, beviser intet«, siger Logiken — og Palmerstons Argumentationer vilde ligesaa vel have ført til Finanstoldens som til Beskyttelsestoldens Udryddelse. I Stedet for at blive, hvad der var tilsigtet, et Indlæg for den britiske Agrarbeskyttelses Ophævelse blev Palmerstons Tale kun en Højsang til den store Arbejdsdeling mellem Jordens Lande og Nationer, altsaa til den Verdenshandel, som just paa Grund af »Naturlovene« sætter med samme Lethed over Toldbarriærer som en Væddeløbshest over Forhindringer. Hvad der da netop ogsaa er Meningen — efter sin Idé skal Beskyttelsestolden ikke hindre den naturlige Udvikling, men blot opdrage og dygtiggøre Ens eget Lands Erhvervsliv til at kunne deltage i den store Verdens-Kappestrid, begyndende med den samme nationale Opgave, som den britiske Industri-Beskyttelse havde sat sig: at kunne selvforsyne eget Hjemmemarked med de Produkter, den klimatiske Zone tillader det paa-gældende Land at producere.

Da ROBERT PEEL i 1846 havde gennemført Frihandlens endelige Sejr i England, slog han paa de samme Strenges som hans tidligere Modstander, Palmerston. Frihandelen var ikke længer en blot og bar hensigtsmæssig handelspolitisk Forholdsregel, men »Civilisationens Bærer, den virksomste Garanti for *Verdensfreden*«.

Ja, hvor komisk dette end lyder i vore Øren 1928, efter at Verden i de siden 1846 forløbne 82 Aar ligefrem har væltet sig i den ene Storkrig efter den anden — helt ofte med England i Spidsen —, saa kunde altsaa mindre ikke gøre det den Gang: Frihandelen profeteredes at være Indledningen til »*a universal peace*«.

Anti-Korn-Lovs Bevægelsens Hovedmand, RICHARD COBDEN, greb straks denne Tanke med den hellige Iver, som gjorde ham saa sympatetisk, og paa en Rundrejse, han i 1847—48 foretog gennem Europa — og hvorved Jordbunden blev beredt for den senere Handelstraktat mellem England og Frankrig —, lovpriste han »*Freetrade*« som »*the international law of the Almighty*« med hele den agitoriske Styrke, hvis Udfoldelse var ham i lige Grad en Væsens-Trang og en sjælelig Vellyst. Han gjorde da ogsaa paa dette Fredens og Frihandelens Korstog umaadelig Lykke overalt og blev derved en yderst heldig Herold — for Englands økonomiske Særinteresser!

Thi *dem* var det just, som Frihandels-Flaget dækkede.

Dog Cobden var i Uskylds-Standen: han kendte ikke Forskel paa dem og paa »Civilisationens Fremskridt«.

Det var en af vor hjemlige Nationalliberalismes store og gode Handlinger, at den i Løbet af Fyrreerne og Halvtredserne fik drejet den offentlige Bevidsthed, først de Dannedes, derefter hele Borgerskabets, ra Syd mod Vest. Det foregaaende Slægtled, væsentlig æstetisk bestemt, som det var, havde hovedsagelig tæret paa den tyske Romantik og suget Næring af tysk Filosofi. Ogsaa den *Samfundsanskuelse*, som Slægten under Frederik VI havde hyldet, var saa at sige formet i tysk Cancelli-Stil. Men allerede i Fyrreerne, da Livet overhovedet ik et mere praktisk Præg, Sindet blev mere udadvendt, og Ungdommen fik Smag for Politik, tyede unge danske Mænd, baade Haandens og Aandens Arbejdere, til *Frankrig* for derfra at hente nye Impulser. Lige fra Revolutionen

1830 saa man hen til dette Land som Frihedens Arnested, Demokratiets Vugge. Naturligvis opstod der ogsaa Frihedsrørelser i Tyskland, men til disse traadte man allerede fra 1842 i national Modsætning. Nogen Befrugtelse kunde derfor ikke ventes derfra. Og efterhaanden som Nationalitetsstriden skærpedes, følte Landets Forhold til de tyske Stormagter mere og mere som et fjendtligt — skulde man vente Støtte og Sympati udenlandsfra, kunde det kun blive fra *Vestmagterne*, Frankrig og England, som efterhaanden nærmede sig mere og mere til hinanden.

Da de saa i 1854—56 forenede sig i Krim-Krigen, og dette i vor indenrigspolitiske Strid udnyttedes til national-liberal Fordel, var sidenhen Danmarks Ansigt vendt afgørende mod Solnedgangens Riger. Denne Hældning be-roede ej heller blot paa politisk Stemningsmageri, men skyldtes fremfor alt den *økonomiske* Tiltrækningskraft, som øvedes fra britisk Side. Som skildret i tidligere Bind af dette Værk, blev just i disse Aar Handelsforbindelsen mellem Danmark og England mere og mere livlig og lønnende, vort Landbrug fik gode Kunder paa Stenkulsøen, Eng-lænderne kom herover og byggede os Baner — der ud-viklede sig overhovedet mellem de to Folk det Fredens »Venskab«, hvorom Handelstraktaterne taler, et paa gen-sidig økonomisk Fordel bygget Venskab. Og sidst, men ikke mindst, maa det erindrès, at den engelske Parlamen-tarisme i hele dette Tidspunkt var og blev det stadige, kære Forbillede for det liberale Danmark.

Lidt barokt, men yderst betegnende fortælles det i en af de bedste Skildringer af hint Tidehverv, Henrik Schar-lings Roman »Uffe Hielms og Palle Løves Bedrifter«, hvor-lunde det daglig gik en af Datidens store Grosserere, Gros-serer Løve: »Naar Dagens Arbejde var endt, og han havde styrket sig ved et sundt og kraftigt Middagsmaaltid, da trak han sig tilbage paa sit Værelse, Tjeneren bragte ham Aviserne og da — da begyndte Grosserer Løve ret at leve. Han gennemlæste Aviserne, de indenlandske som de uden-landske, og han endte altid med at tage »Times« for sig — og naar det da traf sig saa heldigt, at det var i Parlaments-sessionen, da ventede der Grosserereren en udsøgt Nydelse. Han søgte straks hen til Referaterne af Parlamentets De-batter og var snart aldeles fordybet i disse. I Begyndelsen læste han altid sagte, men efterhaanden som han blev iv-

rigere, læste han højere og højere, indtil omsider Aanden kom over ham i en saadan Fylde, at han sprang op fra sin Stol og med høj Røst tordnede løs mod Lord Grey eller Lord Huntingdon — saa vidste hele Huset, at »Far var i Parlamentet««. Gennem den lette Komikens Overdrivelse tegnes just heri det tidstypiske — ganske særlig for den københavnske Grossererstand var England Foregangs- og Mønsterlandet, det Land, hvorfra man burde hente baade sin kommercielle og sin politiske Uddannelse, det Land, hvori man kunde lære, baade hvad der var *businesslike*, og hvad der var *gentlemanlike*. I uskrømtet Beundring for England kunde selv Modsætninger mødes — Mænd som f. Eks. Broberg og Alfred Hage. Men ikke alene var man gennemgaaende angloman i Hovedstadens *Købmands*verden — saaledes som skildret i »Fra den danske Handels Renaissance«, gjorde ogsaa store *journalistiske* Begavelse som BILLE og GOLDSCHMIDT et ivrigt Arbejde i Halvtredserne for at aabne den danske Almenheds Øjne for det forbilledlige England. Nok her at minde om, hvad Goldschmidt en Gang skrev derom paa sit Digtersprog: »Jeg har nu tre Gange været i England, og jeg har hver Gang fundet det mægtigt, roligt, alvorsfuldt, næsten højtideligt. Jeg har ogsaa fundet Poësi i dets Tilværelse — en egenartet højtidelig Poësi, nemlig Manddommens Poësi«.

Naar alt dette var saaledes, er det let at forstaa, med hvor stor Opmærksomhed man netop herhjemme fra maa have fulgt den britiske Frihandels-Bevægelse gennem alle dens Faser. De mægtige Klange, som tonede histovrefra, maatte tilmed finde god Sangbund i et Land, hvis egne nationale Frihandels-Traditioner strakte sig lige tilbage til den berømmelige Toldreform af 1. Februar 1797. Man vil

derfor i de ovenfor skildrede britiske Begivenheder finde en naturlig og nærliggende Forklaring paa de hjemlige Frihandelsrørelser, for hvilke Grosserer-Societetets Komite snart skulde gøre sig til en myndig Tolk.

Tilløbet foretoges i 1858 — Springet i 1862.

Da det Ørsted'ske Ministerium faldt den 12. December 1854, var dets Finansminister, Grev SPONNECK, sikkert den mest forhadte af dette dog af de Nationalliberale saa grundig for Had lagte Ministerium. Dets Forsøg paa at holde Oppositionen nede med haard Haand, dets Afskedigelse af høje Embedsmænd, der stod i Folkeyndest (saasom Hall, Monrad og Andræ), dets Presseforfølgelser og Politiregimente, dets hele arrogante Holdning — for alt fik i første Række Sponneck Skylden. Han blev smædet med Navne som »den lille Talleyrand« (Manden, der skiftede Overbevisning, som man skifter Handsker), »Rigsgreven« (for at antyde Hældning til Tyskhed), »Prinsen af Mümpelgards Fætter« (for at antyde latterlig tyske Duodez-Fyrste-Fornemmelser)¹ — man fremstillede ham, som om Ridestøvler, Ridepisk og især dog Sporer var uadskillelige fra hans lille Junker-Skikkelse, ydre Symboler paa egenmægtig og hovmodig Aristokrat-Optræden. Det mentes almindelig om ham, at han ligefrem havde haft sin Morskab af at gaa paa tværs af den — nationalliberale — offentlige Mening, og det blev sidenhen en udbredt Tro, at hvis man havde indskrænket sig til at rette den paafølgende Rigsrets-Anklage alene mod ham (og de to Forsvars-

¹ Hans Tipoldefaders Søster var gift med den sidste Hertug af Württemberg-Mümpelgard.

SPONNECK

ministre) i Stedet for mod samtlige Ministre, deriblandt selve A. S. Ørsted, vilde Resultatet være bleven Domfældelse i Stedet for Frifindelse.

Det falder derfor lidt besynderligt at se, hvorledes Sponnecks Efterfølger som Finansminister, ANDRÆ, allerede »i den Samtale«, han ved selve »Tiltrædelsen« af sit Embede »havde den Ære« at have med Forgængereren, straks benyttede Lejligheden til at udtale, hvor »særdeles kært det vilde være« ham, »om det maatte kunne lykkes at formaa« Sponneck til »som Generaltolddirektør at overtage Ledelsen af samtlige *Monarchiets* Toldvæsen, med hvad dertil hører, samt Øresunds- og Strøm-Toldvæsenet vedrørende Forretninger«.

Fire Dage efter, den 16. December, gentog Andræ dette Tilbud i et Brev (hvoraf nys nævnte Citater er tagne), og heri udbad han sig meddelt, »under hvilke Betingelser« Modtagelsen af hans Tilbud »maatte kunne ske«. »Jeg beder«, hedder det sluttelig, »Deres Højvelbaarenhed modtage Forsikringen om min særdeles Højagtelse«.

I Svarskrivelsen af 22. s. M. meddelte Sponneck, at han var villig til som Generaldirektør at overtage Ledelsen af *Monarchiets* Toldvæsen paa en Række nærmere angivne Betingelser, deriblandt den højst ejendommelige, at han ikke skulde møde til personligt Referat hos Ministeren, men gøre sine Indstillinger skriftlig. Gagen skulde være 4500 Rdl. aarlig, altsaa en efter Nutidens Forestillinger højst beskeden, men den Gang betydelig Sum, Rejsedæterne 7 Rdl. (foruden Befordringsgodtgørelse) dagl., hvad han anser det for nødvendigt at motivere med, at han ikke »kan finde det passende for mig, hverken ifølge min personlige Stilling eller som Generaltolddirektør, at rejse uden Tjener(!)«. Generaltolddirektøren maatte endelig have Rang i 2. Klasse

Nr. 5 (hvad der dog var ham personlig som Storkors-Ridder ligegyldigt). Endelig skulde Generaltolddirektoratet have Portofrihed, han selv Bomtegn og Porttegn. — Brevet er blot stilet til »Hr. Finansministeren« uden Navns Angivelse og undertegnet slet og ret: »ærbødigst«.

Rimeligvis har Andræ smilet lidt over Svarets Omstændelighed og pertentlige Omhu for egen Pung og egen Værdigheds Varetagelse, vel ogsaa over dets let hovne Tone — men med vanlig Overlegenhed gik han ind paa de stillede »Betingelser«, og den 29. December fik Sponneck kgl. Udnævnelse som Generaltolddirektør.

Man maa nu endelig ikke tro, at Sponneck bare var slig en selvfølende lille Herre, grandioست optagen af egen Fordel og eget Værd — han var uden al Tvivl en af de mærkeligste, en af de originaleste Mænd i Danmarks nyere Historie.

VILHELM CARL EPPINGEN SPONNECK var født den 16. Februar 1815 i Ringkjøbing som Søn af den derværende Herredsfoged, den senere Stiftamtmand i Ribe. Som 17-aarig blev han Student, som 21-aarig *can. jur.* og indtraadte som 23-aarig i Generaltolddirektoratets Tjeneste. Efter en længere finansvidenskabelig Studierejse i Udlandet skrev han sit for Datiden fremragende Værk: »Om Toldvæsen i Almindelighed og det danske Toldvæsen i Særdeleshed«, som udkom 1840 og med eet Slag stillede ham i allerførste Række som Ekspert i Toldkyndighed, baade i theoretisk og praktisk Henseende. Samme Aar blev han Kommitteret i Generaltolddirektoratet, 29. December 1843 Deputeret samme Sted og Chef for Kongerigets Toldvæsen.

I 1848 indtraadte han derefter som Finansminister i Novemberministeriet og bevarede denne Post under alle de følgende Ministerier indtil 12. December 1854. Som Fi-

nansminister udjævnede han først (i 1852) Toldforskellen mellem Danmark og Slesvig, gennemtrumfede derpaa i 1853 det samlede danske Monarchis Toldenhed, hvorved Toldgrænsen flyttedes fra Ejderen til Elben, fik indført det Rowland Hill'ske Frimærkesystem i 1851, ophævet Portkonsumtionen og Formalingsafgiften, omordnet og ensartetgjort Brændevinsafgiften m. m. m. Som Reformator optraadte han med en egen overbevisende Styrke, en smittende Sikkerhed, parret med en ikke ringe Smidighed under Forhandlingerne. Intet Under, han derfor viste sig at have saa heldig en Haand — i Rigsdagsperioden 1850—52 nød han da ogsaa almindelig Anseelse i alle Rigsdagspartier. Først efter at han 1852 var gaaet over i det Bluhme'ske Ministerium og derefter de følgende Aar sluttede sig stedse kækkere og kraftigere til den antinationalliberale Politik, kom der Svind i hans Almenyndest, og tilsidst slog Borgerskabets Stemning overfor ham over i den nys skildrede hadefulde Uvillie. Det var derfor baade modigt af Andræ som hans Efterfølger straks at sikre sig ham som Embedsmand, og det viste ogsaa noksom, hvor ubestridt Sponnecks Ry som den ypperste Kender og dermed egentlig selvskevne Leder af dansk Toldvæsen maatte være blandt alle politiske Uhildede og i alle fordomsfrit tænkende Kredse.

Men Andræs Udnævnelse af Sponeck viser mere end det, nemlig at den almindelig udbredte Mistillid til Sponnecks Karakter i alt Fald ikke deltes af det liberale Partis skarpeste Hoved — og man tør vel tro ej heller af noget andet Medlem af det nye Bang'ske Ministerium. Og endelig er Udnævnelsen et Vidnesbyrd om, at naar nu blandt andre store og nærliggende Opgaver *Toldreformen* omsider brændte paa, ja, saa var Sponeck som denne Reforms Forbereder egentlig uundværlig. Det mærkelige er blot, at man her-

hjemme ikke alene erkendte det — men saa ogsaa handlede derefter, altsaa for en Gangs Skyld satte den rette Mand paa den rette Plads. Enddog denne Mand var forhadet politisk Modstander. Intet maalet maaske bedre Andræs Størhed. Dog maa det ikke glemmes, at *personlige* Modsætninger i Politik ingenlunde var saa skarpe og bitre, som de siden blev det under Venstres Grundlovskamp.

Sponnecks Særkende var nu netop, at hvad han paatog sig, førte han igennem. Skulde man med eet Ord karakterisere ham, maatte det blive med Ordet: *haardnakket*. Først og sidst var han en haardnakket Mand: hvad han vilde, satte han hele sin usædvanlige Villiestyrke, hele sit Væsens Glans og Myndighed, alle sine Nervers Spændkraft ind paa at faa gennemført og gennemført helt, fuldt, uden ringeste Afslag. Ikke at han just altid eller dog, hvor han kunde det, trodsede det igennem, skønt Herskesyge utvivlsomt hørte til hans Karakterfejl; nej, han forstod i den Grad at holde sin Villies Maal fast, at han ogsaa vel formaaede at stemme Midlerne derefter: skulde der krydses for Modvind, krydsede han, skulde der fares med Læmpe eller vælges Omvej, kunde han ogsaa det, blot han til syvende og sidst fik sin Villie, thi herpaa kom alt an.

Men Villien var atter et Organ i et Højeres Tjeneste, en skarpsindig Intelligens' lydige Redskab. »At ville er at maatte ville« kunde han have sagt i en anden Betydning end den deterministiske, hvori Henrik Ibsen har præget dette Fyndord i »Kejser og Galilæer«. Naar Sponneck vilde noget, var det, fordi han til sin Sjæls Inderste var overtødet om, at det var det eneste rette. Og hvorfor det eneste rette? Fordi Sponnecks Jeg havde gennemtænkt Sagen, anvendt alle sine Aåndsevner paa at klare sig, *hvorledes* den skulde løses — og herefter kunde der da ikke være

menneskelig Tvivl om (i alt Fald ikke for Sponneck selv), at den saaledes fundne Løsning var den eneste mulige, den eneste Løsning, der virkelig *var* en Løsning. Altsaa ogsaa den Løsning, som kaldte paa hans Villie som sin lydige Tjener, den, der tilfulde mægtede Udførelsens Kunst.

Klar og fast — det var Sponnecks tvende Hovedegenskaber. Han var Frihandelsmand allerede 1838 — da var der noget ved at være det. Det var den Gang som at tage Tidens Syvmile-Støvler paa og ile forud som Pioner, ikke som nuomstunder at sjokke en Menneskealder bagefter i et Par udtraadte Slæber. De Ideer, som Grev Sponneck gjorde til sine, gav Klarhed og Kraft i Tale, i Skrift, i Handling et Liv igennem, var i hans Studieaar, 1838—40, Fremtidens Evangelium, vanskelig at nemme, skulde man synes for en »adelig Spradebasse«, en 25-aarig »Junker«, en nybagt Auscultant. Men Sponneck var heller intet af alt det, som Datidens Liberale i deres borgerlige Aandshovmod ansaa for uadskillelig forbundet med Adelskab og Grevetitel. Han mestrede Theori saa godt som nogen Professor, manglede end ikke en vis doktrinær Skarphed i Tanke og Form, var ikke helt lidt af en Dialektiker — men samtidig hævde han den uforlignelige Sans for Livets Realiteter, som af graa Theori skaber gylden Virkelighed. Han havde ej alene den britiske Liberalismes Tro til Tanken, men ogsaa dens lette og lykkelige Haand til at forme Idé til Plan og Plan til Praxis. At dette krævede andre Hensyn i det danske Monarchi, end hist ovre i Fabriklandet England, at det for os gjaldt om at faa de danske Landbrugs-Interesser samstemt med Hertugdømmernes Industri-Interesser — og de sidste ikke mindst havde storpolitisk Vægt —, saâ netop Ingen klarere paa det her omhandlede

Tidspunkt end Frihandelsmanden Sponneck, det senere Æresmedlem af Cobden-Klubben.

Som yngre Mand havde Sponneck et ualmindelig kækt Udseende, et brilliant, lokket Hoved, tiltalende Ansigtstræk — men var for lav af Vækst. I hans ældre Alder blev Blikket mere hvast, Aasynets Udtryk mere udpræget myndigt. Som han var af Skikkelse, var han egentlig ogsaa af Karakter: tæt og fastsluttet og just saa selvsikker, som kun den lille Mand er det, naar han føler med sig selv, at han i aandelig Vækst er et Hoved højere end alt Folket.

Netop et *Hoved*.

*

*

*

Det er allerede i I og II Del af nærværende Værk (Grosserer-Societetets Historie), »Fra den danske Handels Empire« og »Fra Kongegunst til Selvstyre«, bleven udførlig skildret, hvorledes den berømmelige Toldforordning af 1. Februar 1797 og den dermed sammenhørende Lovgivning brat og afgørende — og langt forud for sin Tid — brød med det overleverede *mercantilistiske* System og i Principet fastslog Omsætningens Frihed, gjorde den til Norm og Maal. Den liberale Linie, som derved blev lagt, fortsattes med viist Maadehold ved Toldreformen af 1. Maj 1838, som endnu en Snes Aar efter, altsaa paa det her omhandlede Tidspunkt, dannede Grundlaget for det bestaaende Toldsystem. I denne Anordning blev det udtrykkelig bestemt, at selve Tarifen skulde revideres hvert 3. Aar. Først ved Fdg. af 13. Marts 1844 fuldbyrdedes imidlertid en saadan almindelig Revision — og i de følgende Aar traadte Krigen og de heraf vanskeliggjorte Forfatningsfor-

hold i Vejen for den ny Revision, som efter Indførelsen af Monarchiets Toldenhed 1853 nu endog krævedes for hele Riget. Endnu i 1855 bestod Toldfdg. af 13. Marts 1844 i alt væsentligt uforandret — men da derefter Ministeriet BANG havde faaet stillet den konstitutionelle Fællesforfatning af 2. Oktober 1855 (Andræs Grundlov med Forholdstalsvalg) paa Benene, og der herigennem var bleven skabt et Lovgivnings-Organ, hvori samtlige det danske Monarchis Landsdele var repræsenterede, nemlig *Rigsraadet*, var dermed ogsaa Muligheden given for Vedtagelsen af en Helstaten omfattende ny *Toldlov* til Afløsning af de bestaaende *Toldanordninger*, altsaa til en gennemgribende Toldrevision paa tidssvarende Vis og i moderne Stil. Paa denne Opgaves Løsning tog nu Sponneck fat med vanlig Energi.

Først gav han Opgaven den kloge Begrænsning, som aabnede Rum for Mesterskabs Udfoldelse. Skønt det nok kunde tiltrænges, at der bragtes bedre Overensstemmelse mellem de forskellige lokale Styrelsesforhold rundt om i Riget, lod han selve *Toldforfatningen* helt ligge og samlede sig udelukkende om, hvad der overhovedet havde sat Toldrevisions-Spørgsmaalet paa Dagsordenen: selve *Afgiftsbestemmelserne*.

De da bestaaende Told- og Skibsafgifter var Indførselstold, Udførselstold, Transittold, Laste- og Fyrpenge. Hertil knyttede sig endvidere Pakhusleje, Sportler af Varer og Kreaturer, Skibsklarerings- og Skibsmalingssportler. Af disse sidste maatte de 6 % Sportler af Varer og Kreaturer nu helt bortfalde, ligesom det faldt naturligt at slaa Laste- penge, Fyrpenge og Skibsklarerings-Sportler sammen til een enkelt Afgift (Skibsafgiften). Udførselstolden var saa upopulær, at den saa lidt som Sportlerne lod sig længer opretholde i noget synderligt Omfang.

Langt det vigtigste var imidlertid *Indførelstolden*. Ved den bestaaende Fdg. 13. Marts 1844 var man vel vandret et Stykke videre henimod Frihandelens fjærne Maal — men i Sandhed kun »mit bedächt'ger Schnelle«: forskellige Indførselsforbud var bleven hævede, Udførselstolden indskrænket til færre Artikler og en Del Indførselstoldsatser noget nedsatte.

Heller ikke nu, under sine Overvejelser 1856—57, fandt Sponneck Føje til at svinge af fra den en Gang fulgte Linie og saaledes gøre det Udkast til en ny Toldlov, han havde under Arbejde, »*principielt* afvigende« fra den bestaaende Tarif — det gjaldt kun om »stærkere og bestemtere end tidligere at udvikle den danske Toldbeskatnings lige siden 1797 fremtrædende *Tendens* til hovedsagelig at være *finansiell* og mere og mere at frigøre sig for *industrielle Hensyn*«. Han var tilfreds med at kunne foreslaa »et betydeligt Skridt fremad til Frigørelse for industrielle Hensyn« — men at gaa over til »en ren finansiell Beskatning« vilde være »at opgive et Maadehold i Fremgangsmaaden, som hidtil og vistnok med Føje har været betegnende for den liberale Retning i den danske Toldlovgivning, og til hvis Opgivelse der heller ikke nu kan findes tilstrækkelig Grund«.

Der røber sig i disse Sætninger et virkeligt Statsmandssyn, fri for al Doktrinarisme og alt Principrytteri, en ædruelig Opportunisme, som stiler mod det gennemførlige ved at søge modstaaende Interesser forsonede, en sund Conservatismes Uvillie mod Springet og Eksperimentet — en fin aarvaagen Sans for Kontinuitetens Bevarelse, for Udviklingens rolige og glatte Forløb.

Man tør forøvrigt ogsaa tro, at Sponneck som gammel dreven Politicus vel har betænkt *den Side* af Sagen, at

Løsningen af den Opgave, som nu forestod herhjemme: at knytte Hertugdømmerne til konstitutionel Enhed med Kongeriget, krævede skelligt Hensyn til disse Landsdeles Erhvervs-liv, ikke mindst til den blomstrende holstenske Industri. Under slige Omstændigheder vilde det have været mer end voveligt fra dansk Side at ride Frihandels-Kæphesten for anmassende. Spillet overfor Holsten viste sig hurtigt at være saa slet, at det krævede, der gjordes gode Miner dertil, hvor det blot kunde gøres — og just her var der tungtvejende Realitets-Hensyn, som *kunde* tages uden at bryde den *nationale* Front — og derfor ogsaa burde prøves som underhaands Virkemiddel. Skulde ikke Sponneck sagtens forstaa dette og handle derefter! Men det gik ham som Tarquinius Superbus: hvad denne i Haven udtrykte ved at hugge Hovedet af Valmuerne, forstod Sønnen, men ikke Sendebudet. Hvad Sponneck tilsigtede med at lave sin Toldreform, som han lavede den, forstod alle hans Ministre: ANDRÆ, UNSGAARD og FENGER — men ikke den kongerigske Nationalliberalismes Frihandels-Hedsporer, Mænd som f. Eks. HAGE og BROBERG.

Sponneck vidste saaledes fuldt vel, at en skarp Nedbringelse af Industri-Beskyttelsen kun var Tidens Krav, men ikke Tidens *Trang* — som var noget derfra vidt forskelligt, nemlig den reale Udsoning af de modstridende Interesser indenfor Helstatens nye Ramme —, og at han derfor maatte gaa til Værks med en vis Varsomhed.

Derimod satte hans altid aarvaagne og ivrige Reformlyst Blomst og Frugt paa et helt andet Omraade, nemlig med Hensyn til *Tariferingen*. Han skred nemlig til en gennemgribende Ændring i *Tariferingens Form*. Tarifen havde hidtil simpelthen været en alfabetaisk ordnet Varefortegnelse, udført i størst Detail — saaledes opførtes

f. Eks. Agerdyrkningsredskaber, Bly, Blonder, Broderier, Bouillonskager, Brændevad, Brændevin, Capers, Canarifrø, Bærfrugt, Dadler, Damepynt, Halsbind, Indigo, Kastanier, Kniplinger, Oblater, Olmerdug, Postejer, Pølser, Pudder, Rosiner, Røgelse, Rullegardiner, Soya, Sminke, Sengklæder, Succade, Vanille, Vidier, Voksdug o. m. fl. hver Artikel for sig under sit Forbogstav i Alphabetet som særskilt Position — hvorhos Tarifen vrimlede af Henvisninger og derfor særskilt opregnede Varer som f. Eks. Cathrineblommer, Pruneller, Tamarinther, Citroner, Kirsebær — Aal, Ansjoser — Angora-garn o. s. v. Nu søgte man saa meget som muligt at nærme sig til den tyske Toldforenings Tariferings-System, hvorefter Varerne samledes i visse faa Hovedklasser, Grupper af indbyrdes artsbeslægtede Varer — saa at f. Eks. de ovenfor nævnte Specialartikler henførtes under Metaller, Manufakturvarer, Frugter, Spisevarer, Drikkevarer, Pakningsgenstande, Krydderier, Farvestoffer, Tømmer og Træ, Fisk o. saal. vid. Forbilledets overmaade summariske Udtryksmaade havde man vel undgaaet, da det forudsatte Toldadministrationens Competence til Supplering ved udførlige Nomenclaturer—og man herhjemme alt havde besværet sig nok over Toldvæsenets Beføjelse til næsten daglig at bøde paa den hidtil bestaaende Tarifs Mangel paa skarp Redaktion: under Tidens rask fremadskridende Udvikling af Tekniken, som alt var begyndt i Fyrreterne og Halvtredserne, kunde nemlig en saadan Aar efter Aar faststaaende Varefortegnelse aldrig blive udtømmende, der kom stadig Lakuner, som maatte udfyldes. Ved nu at gaa over til den nye Tariferingsmaade opnaaede man desuden under større Vareklasser at faa medindbefattet mange smaa Varesorter, der ikke egnede sig til at udgøre egne Positioner paa Grund af deres finansielle Ubetyde-

lighed, medens de dog paa Grund af deres Forhold til analoge Varer ikke kunde gøres toldfri.

Det lykkedes herved at reducere Toldlovens 645 Positioner (hvoraf 120 toldfri) til kun 262 (hvoraf 45 toldfri).

Denne *Simplification* af Tarifen — det Navn, hvorunder denne Forenkling-Bestræbelse senere bestandig gaar igen, hver Gang der herhjemme er Tale om en Toldreform — ser nu flygtig set ret bestikkende ud, men Vindingen er ingenlunde utvivlsom. Selv om det virker mere systematisk og derfor mere overskueligt, naar de toldpligtige Artikler er indordnede under faa store Gruppe-Enheder, i Stedet for at være opregnede alphabetisk hver for sig, saa er Fordelen, toldteknisk set, egentlig kun tilsyneladende — denne Sammenklumpning af Artikler letter Læseren, letter »Gennem-Øjningen« af den trykte Tarif. Men for den, som i Praksis skal *tarifere* nu denne, nu hin bestemte Enkeltvare, Tolderen og det indklarerende Firma, stiller Forholdet sig helt anderledes — i Stedet for at kunne lige slaa op i Varefortegnelses-Tarifen og aflæse Toldsatsen, skal han nu *henføre* Varen under den ene eller den anden store Vare-Afdeling, Manufakturvarer, Metalvarer eller lign., og da den — bortset fra de allerkuranteste Varekvaliteter — kun i de allerfærreste Tilfælde er specielt nævnt som Eksempel, kan den rette Position kun udfindes gennem Analogi-Slutning, saa at Tariferingen altid kommer til at bero paa et Skøn, medens man tidligere havde haft Lovens egen positive Afgørelse at holde sig til. Saaledes aabnedes der et vidt Spillerum for Toldvæsenets Fortolkningskunst — og dermed for de senere saa ofte med dyb Modvillie hilste *Toldresolutioner*.

For den praktiske Toldbehandling af en større Vare-sending, f. Eks. en Stykgods-Ladning, er det saa vist heller

ingen Lettelse, ingen »Simplification«, at Varerne i Tarifen staar indordnede i systematisk opbyggede Vare-Klasser — hvad Lettelse skulde der vel ligge i, at f. Eks. Arrak paa Toldtarifens *Papir* er smukt indordnet paa en passende Plads under »Drikkevarer« i Stedet at staa særskilt under »A«? Nej! hvad der kan lette, »simplificere« Toldklarings-Arbejdet er ikke, at der staar opført flere eller færre Positioner eller Numre i den trykte Tarif, men vel at der i det Hele kun er *faa Toldsatser* (Afgiftsstørrelser), saa at mange, indbyrdes forskelligartede Varer kommer til at svare *samme Toldsats* — thi alle saadanne kan han under Sorteringen samle i samme Bunke, uanset disses forskellige Positioner. I Praksis værner Tolderne sig til at springe *Henførelsen* til Positionens Nr. den eller den ganske over — »alle *de* Varer koster 2 Mark i Told, og de hører følgelig sammen«, saaledes vil han uvilkaarlig komme til at gaa frem. *Simplification* af Toldsatserne er derfor i Virkeligheden af langt, langt større Betydning end *Simplification* af den trykte Tarifs ydre Form, dens Grupperingsmaade.

Herfor havde imidlertid Sponneck ogsaa et skarpt Øje — paa en stor Mængde i det daglige Liv ofte temmelig ens fremtrædende Varesorter lod han falde samme Told, endskønt de ingenlunde kunde sammenfattes under eet og samme Begreb. For ikke mindre end 26 Positioner foreslog han derfor den samme Afgiftsstørrelse af 1 β , for 22 af 1 β , for 16 af 2 β , for 12 af 4 β , for 11 af 7 β , for 10 af 8 β og for 9 af $\frac{1}{2} \beta$.

En anden Maade at »simplificere« paa, var at frigøre Tarifen for smaa Positioner, som ingen videre Indtægt gav, ved at gøre disse toldfrie. I saa Henseende vogtede han sig dog vel for at gaa altfor vidt — der blev saaledes tilbage 40 Varegrupper, som hver især gav under 10,000 Rdl.

i aarlig Indtægt, og som tilsammen kun udgjorde $1\frac{3}{5}\%$ af samtlige Toldindtraders Indtægts-Sum eller blot et Beløb af 106,000 Rdl., som det sikkert havde ladet sig gøre at fordele paa de tilbageblivende Hovedartikler. Men, som han udviklede i Udkastets Motiver, Grunden for ham til at modstaa denne Fristelse var den, »at denne tilsyneladende Simpelhed mere anbefaler sig fra et formelt og doktrinært Standpunkt end ved praktiske Fortrin. Told skal dog opkræves af den ikke ringe Del tilbageblivende Genstande, hvis Antal, Afgiftspositioner og Afgiftsstørrelser er langt talrigere, end man ved en første Betragtning skulde slutte af de forholdsvis faa Varegrupper, hvorunder de artsmæssig lader sig betegne(!), og naar altsaa Toldkontrol og Klarering alligevel skal finde Sted, saa har de Lettelser for Ydere og Toldere, som skulde flyde af alle de øvrige Varers Frigivelse, langt mindre paa sig, end Folk uden Sagkundskab ofte er tilbøjelig til at tro«. Desuden var det ikke »fiskalt ubetænkeligt« helt at opgive et stort Antal Beskatnings-Objekter, fordi de i Øjeblikket var mindre vigtige som saadanne. Ogsaa var det at befrygte, at Toldvæsenets Kontrol slappedes. En vigtig Indvending mod« — det i England alt 1853 inaugurerede System: »Toldens Concentrering paa et mindre Antal Hovedartikler, er ogsaa, at dette ej kan realiseres uden at betynde disse og dermed Forbrugerne, som ordentligvis vil høre til de mindre bemidlede i Samfundet, uforholdsmæssig. Udkastet har derfor ogsaa i denne Henseende bestræbt sig for at følge en passende Middelvej«.

I det under Sponnecks Ledelse af Generaltolddirektoratet i Løbet af 1857 udarbejdede Toldlovsforslag var endvidere til Lettelse ved Toldens Beregning Tolden, hvor den udgjorde en Brøkskilling, ansat i Decimaler, og Afgiftsstørrelserne anførtes pr. 1 Ø , 1 Stk. osv. i Stedet for som hidtil pr. 100 Ø , 100 Stk. osv.

Udførselstolden var »ikke blot af almindelige, nationaløkonomisk for utvivlsomt rigtige anerkendte Grunde«, men ogsaa af Hensyn til at en sliG Afgift ikke kunde opkræves »uden en stor Gène for det daglige Samkvem mellem Holsten (særlig ogsaa Altona) og Hamborg, Lybæk« foreslaaet ophævet uden for Kampesten og Klude, og for disses Vedkommende bevaredes den endda kun indtil $\frac{1}{1}$ 1863.

I een bestemt Henseende betegnede imidlertid Sponnecks Lovudkast et ligefremt Tilbageskridt, idet det nemlig væsentlig indskrænkede *Kreditoplags*-Retten eller rettere Antallet af Varer, som kunde tages paa Kreditoplag. Motivet hertil søgtes »mindre i selve Institutionens i og for sig prekære og for Statskassen ingeniunde betryggende Beskaffenhed«, som Handelsforholdenes Udvikling stadig forøgede, end i den »Opfordring«, der laa i selve Tarifrevisionens Antagelse til »at søge afhjulpen saadanne Mangler, som kunne ændres uden at fravige Kreditoplagets oprindelige og egentlige Bestemmelse og altsaa ogsaa uden at give Handelsstanden skellig Grund til Klage, og hvis Fjærnelse derhos kun kan tjene til at lette Toldvæsenets Kontrol med Oplagsrettens Udøvelse, altsaa formindske Statskassens Risiko«.

Da Kreditoplaget indførtes i 1793 havde Hensigten dermed været dels at fremme *Transithandelen*, dels at fritage de Handlende for at staa i Forskud med Tolden for endnu ikke afsatte Varer.

For nu at komme i Kundskab om, hvorvidt og da i hvor stor Udstrækning disse Øjemed faktisk kunde siges at kræve Oplagsrettens Vedbliven, havde man for Aaret 1855 gennem alle Rigets Toldsteder indhentet Oplysning om, for hvilke Varer Retten var bleven benyttet og da i hvilken Grad som blot Kredit paa Tolden eller tillige til Genudførsel. Af disse Oplysninger var det da fremgaaet, at Retten

aldeles ikke var bleven benyttet for adskillige af de kreditoplagsberettigede Varer og for andre kun i ganske ubetydelig Grad. Dernæst havde det vist sig, at Kreditoplaget, ganske enkelte Varer undtagne, kun var blevet lidet benyttet til Udførsel, altsaa i Transithandelens Tjeneste, hvorimod Krediten paa Tolden for Varer, der forbrugtes her i Landet, var det ganske overvejende Øjemed med Rettens Benyttelse. Man foreslog derfor Kreditoplagsrettens Bortfald for Artikler som Ballastjern, Blaar, heglet Hamp og Hør, for hvilke Retten i 1855 slet ikke havde været benyttet, fremdeles for 6 Artikler, som slet ikke var bleven genudførte i 1855 (deriblandt raa Svovl, Terpentin og Messingtraad) og endelig for ikke mindre end 55 Artikler, for hvilke Retten vel var bleven benyttet i begge ovennævnte Øjemed, men i saa ringe Omfang, at der ikke syntes Anledning til fremdeles at ofre Toldopsyn og Regnskabsvæsen derpaa. Blandt disse var saa vigtige Varer som trykkede, klare Bomuldsvarer, Ansjoser, Jerntraad, Støbegods, Linnedgods, forskellige Krydderier, Rismel, Sæbe, Sagomel, Salpeter og Svovlsyre.

Endelig foreslog man Kreditoplagsrettens Bortfald for en Del Varer, der produceres Mage til heri Landet, og hvor Kontrollen derfor var vanskelig — saasom Druebrændevin, Arrak, Rom, endvidere Glasvarer, Olier, Ost, Papir, Tovværk, Humle, Talg, Pakningsmatter, Skibsankere, Jernbaneskiner, Farvetræ, forskellig Metaltraad, Fajance, Linned og Bomuldsgarn, klare, hvide Bomuldsvarer og Uldvarer, saavel valkede, ikke overskaarne som alle overskaarne. Ialt nedsattes Antallet af kreditoplagsberettigede Varer fra 146 til 58. Da desuden i adskillige Tilfælde Til- og Indskrivningsminima forhøjedes, blev saaledes gennemgaaende Kreditoplagsrettens Betydning for Handelen ikke lidet formindsket.

fter at SPONNECK og hans Toldembedsmænd havde udarbejdet det Toldlovsforslag, som senere stadig benævnes Udkastet af 1857, rejste ganske naturligt det Spørgsmaal sig, om ikke et i Næringslivet saa dybt indgribende Forslag paa vanlig Vis burde sendes de interesserede Kredses Organisationer til Erklæring, deriblandt altsaa i første Række Grosserer-Societetets Komite. Men med sit Kendskab til Frihandelsrørelserne i Hovedstaden, særlig dens Handelsstand, var Sponneck afgjort imod at gaa denne Vej, og han fik da udvirket hos Regeringen, at der i Stedet for burde nedsættes en fagkyndig Kommission med det Hverv, at underkaste Udkastets Enkeltheder en kritisk Gennemgang. En Bevilling hertil paa 3,000 Rdl. blev søgt hos Rigsraadet og opnaaet uden Vanskelighed. Sponneck fik sikret sig selv Udnævnelsen af Kommissionens Medlemmer og traf sit Valg med megen Omsigt. Udnævnelserne offentligjordes den 30. Juli 1857. Fra Kjøbenhavn tilkaldtes 4 Medlemmer, fra Østifterne 3, fra Nørrejylland 3, fra Slesvig 3, og fra Holsten 3. Til Formand gjordes Etatsraad EHLERS, den senere saa bekendte kjøbenhavnske Borgmester, den Gang Fabriksdirektør under Indenrigsministeriet.

EDUARD DIDERIK EHLERS var Søn af en Provinshaandværker og kom, efter 1830 at være blevet Student, allerede som 22-aarig i snæver personlig Forbindelse med ledende

Industrikredse. Efter at være blevet polyteknisk Kandidat og et Par Aar derefter knyttet til Mønten fungerede han i 1840—1846 som Fabrikskontrolør i Altona, hvorfra han gik over som Kommitteret i Generaltoldkamret og Commerce-Collegiet indtil dettes Ophævelse i 1848. Efter et Par Aar at have været Enebestyrer paa Frederiksværk, blev han, som nævnt, Fabriksdirektør — og han forenede saaledes et nøje praktisk Kendskab til Haandværks- og Industriforhold, særlig ogsaa i Holsten, med speciel toldteknisk Indsigt. Sponneck kunde trygt forlade sig paa, at naar han stillede Kommissionen under Ledelse af denne grundige Mand, for hvis rolige Omdømme det overdrevne og forfløjne laa saa fjærnt, og hvis Natur stadig indstillede ham paa det overkommelige, den jævne gradvise Fremadskriden, hvorved man hele Tiden følte fast Bund under Fødderne, saa vilde Kommissionens Arbejde blive holdt fri af alle Lyster til at løbe grassat efter højtflyvende Griller og holdt strengt til at sysselsætte sig med de rent praktiske Enkeltspørgsmaal, hvoraf en Tarif vrimler.

Ved hans Side blev stillet den allerede tidligere i dette Værk nærmere omtalte Dr. C. M. POULSEN, hvis Carrière i mange Maader havde lignet Ehlers. 1846 var han blevet ansat som Fabrikskontrolør for Hertugdømmerne med Sæde i Altona, og efter at være bleven fordrevet herfra i 1848, blev han i 1851 Kommitteret i Bestyrelsen for Toldvæsenet med særligt Hensyn til slesvigske Forhold. Ogsaa han forbandt saaledes personligt Kendskab til Hertugdømmernes Industriforhold med toldteknisk Indsigt. Han valgtes som Repræsentant for Slesvig sammen med Købmand M. BUCKA og Fabrikant F. WULFF, Brede.

For Holsten blev kaldt Agent, Fabrikejær D. A. RENCK, Neumünster, som i Rigsraadet var kongevalgt Medlem for

Holsten, og endvidere Købmand E. KLOTZ, Kiel, og Sukker-
raffinadør P. CHR. D. VOSS, Itzehoe.

For Kjøbenhavn udnævntes Isenkræmmer I. E. BECHGAARD, Generalkonsul, Kommerceraad MORITZ SALOMONSEN, og Gros-sererne F. PHILIPSEN og C. A. BROBERG, hvilken sidste altsaa nærmest maatte opfattes som Repræsentant for Grosserer-Societetets Komite.

For Østifterne kaldtes Tobaksfabrikør BOESEN, Odense, Agent HANS HENRIK SCHOU, Slagelse, (den senere saa navn-kundige PHILIP SCHOU's Fader), og den landskendte Gods-ejer EDW. TESDORPH.

For Nørrejylland mødte Agent I. N. JACOBY, Randers, Købmand S. A. JACOBSEN, Aalborg, og Fabrikant FRED. KOL-VIG, Ribe.

I Stedet for Voss indtraadte senere den ansete Manu-fakturgrossist SABINUS SEIDELIN, der i 1856 havde etableret sig i København, men i de forudgaaende 16 Aar havde op-holdt sig i Hamborg, hvorfra han berejste Danmark som Handelsrejsende. — —

Selve Udkastet, hvormed altsaa nu Kommissionen skulde beskæftige sig, blev offentliggjort den 10. August — og vakte straks stor Uro blandt de *Industridrivende* saavel i Danmark som i Hertugdømmerne.

I Midten af September sammenkaldte 17 ansete Industri-drivende et almindeligt Møde i Kjøbenhavn til den 30. s. M. for, som det udtrykkeligt hed, at drøfte Lovudkastets *Mo-tiver*. Indbydelsen var undertegnet af følgende Firmaer: H. I. BING & SØN, CHR. DREWSEN, Tapetfabrikant L. FRAEN-CKEL, Farver B. GOLDSCHMIDT, Fabrikejser L. P. HOLMBLAD, Jernstøber D. LÖWENER, Garver E. MESSERSCHMIDT, Klæde-fabriken I. C. MODEWEG & SØN, Mekanikus C. NYROP, Olie-møller O. C. OLSEN, Farver C. SCHLEISNER og TH. WEBER & Co.

Saa at sige alle disse Firmanavne har endnu den Dag i Dag Klang i den danske Industriverden — og var den Gang den unge Industris Garde. Først i Rækken som en Slags Ordfører for Kredsen stod MEYER HERMANN BING, sammen med Broderen Jacob Indehaver af Firmaet H. I. Bing & Søn. Starten af dettes Kunst- og Galanteriforretning i 1846 paa det kendte Københavnerhjørne i Kronprinsensgade var for sin Tid noget af en Bedrift, ikke mindst fordi man her for første Gang saâ smart Forretningsdriftighed parre sig med god Smag og udpræget Kunstsans. Efter at M. H. Bing i 1852 havde associeret sig med Grøndahl om Oprettelsen af en Porcelænsfabrik, tog denne efterhaanden hele hans Interesse, og da en saadan ny Fabrik paa den ene Side kom i Konkurrence med den kgl. Porcelænsfabrik, paa den anden Side med alskens billigt Husholdnings-Porcelæn og -Stentøj udenlandsfra og derfor til en Begyndelse maatte have vanskeligt ved at vinde fast Fodfæste, kunde Bing kun med Ængstelse se paa Udsigten til, at Toldbeskyttelsen for Fabrikatet væsentlig nedsattes. Han antog sig derfor Beskyttelsens Sag med hele den Iver og Myndighed, som laa i hans Væsen — hans yngre Broder, Jacob, som var en blidere Natur og fra Barndomsaarene opvokset i en vis Beundring for »store Bror«, blev Meyer Hermann en uundværlig Støtte hele Livet igennem, men udadtil kom han til noget at staa i Skygge for den ældre Broder, som nu engang var vant til at tage Têten, ikke mindst naar det gjaldt om at optræde udadtil. I Kraft af den Selvtillid og Ildhu, som besjælede ham, blev Meyer Hermann Bing da ogsaa ret naturligt Førstemanden i en Kreds som den her omhandlede.

Allerede forinden Industri-Mødets Sammentræden førte han under sit Firma-Navn, H. I. Bing & Søn, en hvas

Bladpolemik mod Grev SPONNECK. Den ydre Anledning var, at nogle af Firmaet indførte Gips-Basreliefs — hvori Gipsmassen var blandet med Olie og Voks, hvilket frembragte en anden Farve end den sædvanlige — var blevet fortoldet som Galanterivarer (32 Sk. pr. Pd.), medens Gipsafstøbninger, selv i Spejlglas og Ramme, ifølge Generaltolddirektoratets Res. 29. December 1846 var toldfrie. Firmaet havde forgæves ansøgt Generaltolddirektøren om at faa denne Urimelighed rettet, men var blevet afvist kort og barsk. Under saadanne Omstændigheder maatte man plat forfærdes, naar man nu i det nye Lovudkasts § 64 læste: at »Spørgsmaal om Tarifernes Anvendelse henhøre under Overtoldbestyrelsens Afgørelse og kunne ikke gøres til Genstand for Paatale ved Domstolene«. I Motiverne til denne Paragraf maatte Generaltolddirektøren indrømme, at det var »tvivlsomt, hvorvidt denne Paragrafs Indhold kunde siges at være gældende Ret i Kongeriget«, hvorimod den sikkert var det i Hertugdømmerne — og i alle Tilfælde mente Generaldirektøren, i hvert Fald ved Polyteknisk Lærestalts Hjælp, at kunne bedømme alle Tvivlsspørgsmaal *bedre* end nogen anden Myndighed. Herimod ivrede BING nu stærkt ved Henvisning til sine Gips-Basreliefs, idet Afgørelsen af denne i sig selv ubetydelige Sag noksom viste, hvad man kunde »vente sig under Grev Sponnecks Diktatur, naar, som Gud forbyde, den øverste Myndighed i Toldsager bliver lagt i hans Haand«. Og Artiklen ender med disse højstemte Ord: »Han (Sponeck) fejler højlig, naar han tror, at danske Mænd vil række Haand til, at der overdrages nogen enkelt Mand her i Landet en Magtfuldkommenhed, som danske Borgere kun finder Beroligelse i at nedlægge hos Domstolene — en Myndighed, der

vistnok turde være allerfarligst i den Mands Haand, der for Tiden beklæder Embedet som Generaltolddirektør«.

De Nationalliberales personlige Uvillie overfor Sponneck spejler sig kun alt for tydeligt i dette Indlæg — Bing hørte til den snævrere Klike, og han fik derfor let nok Lov til at give sin Uvillie Luft i »Fædrelandets« Spalter; men pudsigt nok bundede denne Uvillie dybest i Grev Sponnecks efter Bings Mening altfor *frihandelsvenlige* Holdning, hvorimod efter den nationalliberale Hovedstadspresses Mening Sponneck helt omvendt ikke var gaaet vidt *nok* i Frihandels-Retning!

Derfor omtalte da ogsaa denne Presse kun Industri-mødet den 30. September med slet dulgt Haan. Mødet, som afholdtes i Vesterbros Teater, talte over 1000 Deltagere fra alle Egne i Monarchiet, men med Beklagelse konstaterede »Fædrelandet« i sit Referat, at »de retfærdige og frie Grund-sætninger, som over hele den oplyste Verden mere og mere kommer til Gyldighed«, kun havde haft »en eneste Forsvarer«.

I Overensstemmelse med Indbydelsen rettedes, mærkeligt nok, paa Mødet Angrebet ikke paa de enkelte Told-satser, men paa Lovforslagets *Motiver*, der betegnedes som historisk vildledende. Som det vil mindes, var det i disse Motiver sagt, at Udkastet »egentlig« kun gik ud paa »stærkere og bestemtere end hidtil at udvikle den danske Toldbe-skatnings lige siden 1797 fremtrædende Tendens til hoved-sagelig at være finansiel og mere og mere at frigøre sig for industrielle Hensyn«. Heroverfor henvistes der til, at den Kommission, som i sin Tid havde forberedt Toldloven af 1. Maj 1838, havde gjort gældende, »at det Hensyn, som skal tages til Rigets Industri og Fabriksflid fordrer i flere Tilfælde en højere Toldansættelse end den, som bliver

Resultatet blot af de finansielle og kommercielle Hensyn«. Paa samme Maade havde Stænderne den Gang udtrykkelig erkendt trods alle Frihandelssympatier, »at et Beskyttelses-system, som en Gang er indført og har slaaet dybe Rødder, ikke uden lang Forberedelse kan hæves, især saa længe det i mange andre Lande vedligeholdes«. Sponneck havde derfor ikke med Rette kunnet paaberaabe sig en ubrudt eller uafbrudt Tendens i den danske Toldlovgivning i Retning af Frihandel.

Man erklærede iøvrigt paa Mødet, at man netop *ikke* vilde ind paa det store Principspørgsmaal: Frihandel contra Toldbeskyttelse — hvad det i Praksis drejede sig om, var blot, at Konkurrencevilkaarene for indenlandsk og udenlandsk Industri blev gjort *lige*. Og Kaarene var ikke lige, saa længe som mange Lande omgærdedes med Beskyttelsesholdsatser, medens Danmark nu vilde lade sin Industri skøtte sig selv. Overalt ansaa man det for en Lykke for et Land, jo flere af dets Produkter det selv kunde forædle — Generaltolddirektøren var det derimod aabenbart kun om at gøre, at saa mange Penge som muligt indflød i Toldvæsenets Kasse. Generaltolddirektøren var altfor beskeden, naar han erklærede, at han stræbte hen imod det Maal at frigøre sig for alle industrielle Hensyn — »thi han har allerede naaet det«. Og hvorledes? Ved Anvendelsen af det hurtigt virkende Middel: at *forhøje* Tolden paa de *Raa- og Hjælpestoffer*, som maa indforskrives udenlandsfra for her at forædles, samtidig med at Tolden paa det forædlede Produkt nedsættes. Ikke alene førte han derved en »Ud-ryddelseskrig« mod Nutiden, men ogsaa mod Fremtiden, idet han bl. a. havde skrevet: »Man har troet at finde det hensigtsmæssigt at belægge den raa Bomuld med Told for i Tide at modvirke en kunstig, Opblomstring af Bomulds-

spinderier her i Landet, hvor de ikke findes, og hvor de i det hele skønnes ikke at være til Gavn«. — — Endelig angreb man, i Overensstemmelse med H. I. Bing & Søns Indlæg, med stor Forbitrelse Bestemmelsen i § 64 om Administrationen som øverste Fortolknings-Instans.

Den eneste — særdeles moderate — Opponent paa Mødet var en Klædehandler KRARUP. Iøvrigt gjorde navnlig Skomagemester RIEGELS sig bemærket som Taler ved under stort Bifald at tolke den Bekymring, som især *Haandværkerstanden* maatte føle overfor det nye Forslag.

Mødet endte med en enstemmigt vedtagen Resolution, hvori der udtaltes en Protest mod den ovenfor citerede Sætning i Generaldoldirektoratets Motiver, hvorhos det hævdedes, at Landets økonomiske Tilstand hverken tilraadede eller retfærdiggjorde nogen Forandring i den bestaaende Toldlovgivning, og at Industrien og Haandværket i hvert Fald ikke kunde taale, at man samtidig med en Nedsættelse af Indførselstolden paa de færdige Produkter beskattede Raastoffer og forhøjede Tolden paa Hjælpestoffer. Endelig nedlagdes der naturligvis Indsigelse mod § 64.

I *Holsten* var der imidlertid blevet rejst en tilsvarende Bevægelse af Agent RENCK. Hans Udnævnelse til Kommissionsmedlem var allerede i Juli Maaned blevet stærkt kritiseret i den nationalliberale Hovedstadspresse, fordi man fandt det utilbørligt, at han som Medlem af Rigsraadet tog Sæde i den fagkyndige Kommission, hvor Arbejdet skulde holdes fri for al Partipolitik — nu bebrejdedes det ham i haarde Ord, at han skønt Medlem af Kommissionen rejste Agitation mod det Udkast, Kommissionen skulde gennemgaa. Tonen i Angrebet var meget betegnende. Det hed saaledes i »Fædrelandet« for 29. Oktober om »den meget talende« Hr. Renck, at han var »opfedet ved en Toldsats, der tillod

og tillader ham at tage nogle Mark for hver Alen Klæde mere, end det er værd, og mere end der udgør en billig Fordel for at lave det — nu gruer han ved Tanken om, at Folk herefter skulde kunne klæde sig billigere, og at noget af hans Fordel skulde komme Statskassen tilgode«. Den en Menneskealder senere saa ofte paatalte Voldsomhed i Frihandelsmænds Udtryksmaade havde saaledes, som man vil se, allerede i den her omhandlede Tid sine Forbilleder.

Det lykkedes imidlertid Renck at faa samlet et stort Industrimøde i Neumünster den 17. Oktober (1857) og faa de af ham der forelagte Beslutninger vedtaget. Disse gik ud paa,

at den for Holsten udstedte Toldlov af 1. Maj 1838 var en moderat Beskyttelseslov, som utvivlsomt havde befordret al materiel Velstand paa overordentlig Vis, og derfor ogsaa nydt almindelig Popularitet i Holsten,

at enhver Systemforandring bringer et Lands rolige og støtte Udvikling i Fare, og at det netop var et slikt Systemskifte, det nu foreliggende Udkast tilsigtede at gennemføre ved nemlig at lægge Told paa Raa- og Hjælpestoffer og samtidig nedsætte Tolden for færdige Fabrikata og Haandværksarbejde »paa exorbitant Vis«, .

at dette nye Systems Gennemførelse allerede i sit første Stadium vilde støde paa Umuligheden af, at den indenlandske Industri kunde konkurrere med Industrien i fremmede Lande, som principielt fastholdt Udførselstold paa Raastoffer og Toldfrihed ved Indførsel af samme,

at Systemet nok paa en Maade indeholdt en Begunstigelse, men vel at mærke af den udenlandske Industri, og at det derfor vel i nogle Aar kunde skaffe forøgede Toldindtægter, men derpaa maatte bryde sammen, fordi

Borgernes Indtægtskilder vilde blive udtørrede og dermed deres Forbrugsevne ødelagt.

Man androg derfor Majestæten om at skabe et nyt administrativt Organ, et Generaløkonomi-, Commerce- og Industri-Direktorat, som fik til Embedspligt — ligesom Commerce-Collegiet i gamle Dage — at varetage Erhvervsinteresserne i Toldanliggender. Dette Organ skulde stilles til Raadighed for Ministeriet for Monarchiets indre Anliggender og til en Begyndelse have det nye Udkast til Behandling, forinden det blev forelagt Rigsraadet som Lovforslag. — —

I Virkeligheden styrkede denne protektionistisk farvede Bevægelse Sponnecks Stilling. Han havde øjensynlig gjort, hvad *han* kunde, for at holde igen overfor den stedse stærkere Frihandelsstrømning og derfor ved Ansættelsen af sine Industritoldsatser udvist, hvad han maatte mene var et stort Maadehold. Naar han nu ikke desto mindre blev saa heftigt og overdrevent angrebet fra *industriel* Side, blev derigennem de liberale Partier, hvor gramme de end var paa hans Person, tvungne op til at staa paa Linie med ham, fik i hvert Fald deres Hænder saa meget bundne, at de i Stedet for at føre Vaaben imod *ham*, maatte rette de samme Vaaben mod hans *Modstandere*, der med saa megen Iver og ikke uden Held trak i stik modsat Retning af den, som man fra nationalliberal Side ønskede Toldlovgivningen bragt ind i. Ja, det kom endog til at gaa saa vidt, at BILLE ligefrem saa sig nødsaget til at tage hans Person i Forsvar. Efter det ovenomtalte Industrimøde i Kjøbenhavn, hvor Fabrikant M. H. BING var optraadt som Ordfører, hed det i en ledende Artikel i »Dagbladet«:

»Det vilde have været klogt af Hr. BING, om han en lille Smule mere havde lagt Dølgmaal paa den Animositet

mod Generaltolddirektøren, hvoraf han besjæles. Man blev altfor meget tilbøjelig til i hans Opposition mod Tarifudkastet at se en Opposition mod Generaltolddirektøren. Det var Generaltolddirektøren først og Generaltolddirektøren sidst; det var ham, der vilde ruinere den indenlandske Industri, ham, som skulde bære Ansvar for alle de Ulykker, der laa skjult i dette Udkast som i en Pandoras Æske. Hertil skal vi blot gøre den Bemærkning, at Generaltolddirektøren, hvor stor en Del han end har haft i Udkastets Redaktion, dog ingenlunde lige overfor Almenheden kan bære det hele Ansvar eller blot den overvejende Del deraf. Generaltolddirektøren er Fælles-Indenrigsministerens Underordnede og kan intet foretage sig uden dennes Billigelse. Det er Ministeren, der har givet ham det Hverv at udarbejde Udkastet, Ministeren, til hvem han har sendt sit færdige Arbejde, Ministeren, der henviste det til en Kommissions Undersøgelse, og endelig Ministeren, der har at tage Beslutning om den Form, i hvilken det vil være at forelægge Lovgivningsmagten, der har at forsvare det ligeoverfor denne og at bære Ansvar for det ligeoverfor Nationen i Almindelighed og Fabrikanterne i Særdeleshed. Dette skulde Hr. Bing have betænkt, og han skulde som erfaren, besindig og praktisk Forretningsmand ikke, fordi han har haft nogle Kævlerier med Generaltolddirektøren, lade sit onde Lune gaa ud over denne. Man kommer ved hans Opposition altfor meget til at tænke paa, at hvis en *persona grata* havde været Generaltolddirektør, vilde Kritiken over Udkastet være falden en hel Del læmpeligere ud; og man fristes til at tro, at de af Hr. Bing foreslaaede 5 Resolutioner egentlig kunde sammenfattes til en eneste, saalydende: »Forsamlingen erklærer, at den ikke kan udstaa Generaltolddirektøren«.

Men medens dette Mellemspil højst »har lokket Smil« paa Sponnecks »Læber«, har han med sin vaagne Sans for det *politiske* Hensyn, som der skyldtes Holsten, altsaa i denne Sammenhæng de stærke holstenske Industri-Interesser, næppe kunnet være synderlig glad ved den Modtagelse, Frederik VII paa Glücksborg gav Deputationen fra Industrimødet i Neumünster. Denne fik med Agent Renck som Ordfører den 24. Oktober Foretræde for Kongen, som »med stor Opmærksomhed og gentagne Tegn paa Bifald paahørte Rencks Begrundelse af de vedtagne Resolutioner. Majestæten udtalte sin mest levende Interesse for Industrien og gjorde opmærksom paa, at Deputationens Hovedandragende: Oprettelse af et Land- Økonomi- og Commerce-Direktorat, væsentligt faldt sammen med Dannelsen af et Handelsministerium, og et saadant havde det allerede længe været under Forhandling at genoprette«. Sluttelig lovede Kongen, at de modstaaende Interesser skulde blive afvejet med den største Omhu, og gav Deputationen den Forsikring, at Industrien stedse skulde finde en Støtte hos Majestæten. — Efter at denne Deputation havde fjærnet sig, modtog Kongen en anden Deputation fra Handelsforeningen i Flensborg, der talte i samme Aand som den foregaaende.

Frederik VII havde en levende Følelse af, hvilken Betydning hans Person som Kongehertug havde for Holstens og det sydlige Slesvigs Tilknytning til Kongeriget, og han bestræbte sig derfor helt ofte for at vinde sine tyske Undersaatters Yndest. Som Enevældens sidste Konge nærede han desuden ingen ringe Forestilling om, hvad hans Ministre skyldte Majestæstens Meninger og Ønsker, og et bredt Tilsagn om hans Støtte havde derfor en vis Vægt.

Spørger man imidlertid nu om, med hvor stor Føje Rigets Industridrivende saaledes straks kastede sig over

Sponnecks Toldlovsudkast, maa hertil svares, at den paa Industrimødet i Kjøbenhavn givne Begrundelse ingenlunde holdt Stik. Det er vanskeligt at se, hvorledes det kunde vække saa stor Harme, at det i Sponnecks Motiver var hævdet, at Udkastet kun gik ud paa »stærkere og bestemtere end hidtil at udvikle den danske Toldbeskatnings lige siden 1797 fremtrædende *Tendens* til hovedsagelig at være finansiel og mere og mere at frigøre sig for industrielle Hensyn«. At en saadan »*Tendens*« havde været saa at sige uafbrudt tilstede, kunde let godtgøres, som det da ogsaa er blevet mange Gange baade før og siden — hvorved just samtidig maa holdes vel for Øje, hvad der af Sponneck umiddelbart efter ligeledes betones (men som allerede ligger i Ordet »*Tendens*«): at der samtidig til Stadighed har været vist stort »Maadehold«, stor Varsomhed. Tempoet havde stedse været *adagio* — men om Marchretningen kan der ingen Tvivl være.

Allerede i den Betænkning, der afgaves af den berømte Kommission til Forberedelse af Fdg. 1. Februar 1797, havde det rent ud heddet, at man havde haft under Overvejelse, »om ikke Handelens fuldkomne Frigørelse var det ene rigtige, saafremt Finansernes Tilstand vilde tillade, at man fulgte Hamborgs, Livornos og andre Fristæders Eksempel«. »Erfaringerne om en saadan fuldkommen Frihandel i Forening med Hensynet til Danmarks udmærkede Beliggenhed for Handel og Søfart skulde da ogsaa synes at tale for det rigtige i, at alle Handelsrørelser, saa længe disse er i Bevægelse for at omsætte og erhverve, burde lades ganske frit Løb«. Og saa fortsættes der: »Men her haves ikke frie Hænder«. Efterhaanden var »Tvangslove indførte, Toldafgifter fremvoksede, og Næringer havde dannet sig som Følge heraf« — og derfor turde man ikke driste sig til nu

at gaa videre end til at tilraade et System, »hvor Forbud ophæves, Toldafgifter sammendrages og sættes i rigtigere Forhold til Varernes Værdi, Toldvæsenets Formaliteter forkortes og ordnes«.

At det ved Toldforordningen af 1797 grundlagte System er fulgt og yderligere udviklet i Forordningen af 1. Maj 1838 fremgaar ikke alene af denne Forordnings Detailbestemmelser, men ogsaa af Forarbejderne og de Forhandlinger med Provinsialstænderne, som gik forud for Lovens Udstedelse.

I den af Roskilde Stænderforsamling afgivne Betænkning hedder det bl. a.: »Naar der ved en Toldanordning tænkes paa at tage Hensyn til Industri- og Fabriksflids-Forholdene, da er Meningen deraf ikke saa meget at bortrydde Hindringer for disse Genstandes Udvikling, hvad vistnok Enhver maa anse for ønskeligt, som ved høje Toldsatser for Indførsel af udenlandske Industriefrembringelser at befri enten ganske eller til Dels de indenlandske Fabriker fra en for dem ugunstig Konkurrence med Udlændingene. *Men et saadant Princip kan Forsamlingen hverken anse for gavnligt for Statssamfundet eller retfærdigt. . . .* Skønt imidlertid Forsamlingen maa anse en saadan Toldbeskyttelse for at være *skadelig* for det hele Borgersamfund, vilde den dog aldrig kunne tilraade, at et saadant kunstigt System, hvor det en Gang er blevet indført og har fæstet dybe Rødder, paa een Gang og uden meget lange Forberedelser skulde hæves, især saa længe det, saaledes som endnu i det mindste for en Del er Tilfældet, i mange andre Lande vedligeholdes. Nationens Virksomhed kan ej pludselig afledes fra den Retning, den ved et saadant Forvaltningssystem har taget, uden at mange Enkeltes Velstand, der stode paa Varigheden

af saadanne Foranstaltninger, aldeles forstyrres, og mangen højst vigtig Gren af Værdiproduceringen tilintetgøres«.

Lagde nu i 1857 de Industridrivende hele Vægten paa denne sidst citerede Passus, kunde dog ikke derfor Sponneck mangle Ret til at lægge Vægten mindst ligesaa meget paa den først citerede Passus, som dog ubestridelig indeholdt det principale Standpunkt.

Ved Tarifen af 1. Maj 1838 tillodes Indførsel af *alle* Varer med Undtagelse af Spillekort, brændt Kaffe og brændte Kaffe-Surrogater samt endvidere i 3 Aar af raffineret Sukker. Udførselstolden var reduceret til 19 Vareartikler med 28 Toldsatser, og kun 1 Artikel var Genstand for Udførselsforbud, nemlig Klude (af Hensyn til Papirfabrikationen). I 1857 var ogsaa dette sidste ophævet, og der var kun Udførselstold paa 12 Vareartikler med 18 Toldsatser. I denne Sammenhæng maa ogsaa nævnes, at ved Pl. 9. December 1846 bortfaldt al Indførselstold for uformalede Kornvarer og Raps samt nedsattes Tolden paa formalede Kornvarer, hvorved det indenlandske Agerbrugs Toldbeskyttelse blev aldeles hævet — altsaa samme Aar som i England.

Dvæler man ved de Artikler, som mest har været Genstand for Regeringens Omsorg i Henseende til Beskyttelse, vil det ligeledes ses, at Udkastets Motiver havde Ret i at tale om Fortsættelse og Videreudvikling af den danske Toldbeskatnings lige siden 1797 fremtrædende »Tendens«.

Ved Fdg. 1. Februar 1797 var saaledes Indførslen af al Slags fremmed Glas med Undtagelse af Vindues- og Spejlglas forbudt; men dette Forbud hævedes allerede ved Pl. 22. December 1803, der fastsatte en moderat Told for disse Varer (svarende for de flestes Vedkommende til 9 Rdl. 16 Sk. pr. 100 Pd. eller kun lidt højere end den i 1857 gældende Told: 7 Rdl. 28 Sk.).

Indførsel af Porcelæn var ligeledes forbudt ved Fdg. 1. Februar 1797. Dette Indførselsforbud hævedes alt ved Pl. 28. Maj 1829, der tillod Indførslen mod en Told af 15 Rdl. pr. 100 Pd. for hvidt og blaamalet, 30 Rdl. for Porcelæn med kulørte eller Guldkanter og 60 Rdl. for flerfarvet og med Gulddekorationer. Ved Fdg. 1. Maj 1838 nedsattes igen disse Satser, til henholdsvis 10—20—40 Rdl., og ved Pl. 13. Marts 1844 blev de videre nedsat til henholdsvis 8 Rdl. 32 Sk. — 16 Rdl. 64 Sk. — 33 Rdl. 32 Sk., alt pr. 100 Pd.

For Papirs Vedkommende maa mærkes Pl. 26. Januar 1825, der til den indenlandske Papirfabrikations Fremme forbød Udførsel af Klude og samtidig forhøjede Indførsels-tolden for flere Sorter. Papir-Udførselsforbudet hævedes ved Pl. 13. Marts 1844 mod en Udførselstold af 2 Rdl. 80 Sk. pr. 100 Pd., der ved Lov 26. Juli 1856 nedsattes til 1 Rdl. 48 Sk.

Indførslen af uldent Klæde og Halvklæde var forbudt ved Fdg. 1. Februar 1797, hvorimod Fdg. 2. April 1814 tillod at indføre disse Varer ved enkelte Toldsteder mod en Told af 30 % af Taksationsværdien — og ved Fdg. 16. Marts 1831 blev Indførsel yderligere tilladt ved flere andre Toldsteder i Kongeriget. Ved Fdg. 1. Maj 1838 bestemtes det, at Klæde og Halvklæde skulde fortoldes efter Vægt med 100 Rdl. pr. 100 Pd., hvilken Bestemmelse gentoges i Pl. 12. Maj 1841, der overhovedet gennemførte Vægttolden for en Række Manufakturvarer. I Pl. 13. Marts 1844 blev Tolden fastsat til samme Beløb som i 1838, men blev derefter ved Pl. 9. Juni 1847, Lov 22. December 1850 og Lov 26. Juni 1853 efterhaanden nedsat til Halvdelen (50 Rdl. pr. 100 Pd.).

Indførsel af farvede og trykkede Kattuner var forbudt ved Fdg. 1. Februar 1797, men blev tilladt ved Forordnin-

gerne af 1814 og 1831. Fdg. 1. Maj 1838 fastsatte en Fortoldning efter Vægt for de trykkede af 58 Rdl. 32 Sk. pr. 100 Pd. og for de farvede af 33 Rdl. 32 Sk. Den første Toldsats nedsattes igen ved Pl. 13. Marts 1844 til 50 Rdl. pr. 100 Pd. — og ved Lov 22. December 1850 blev begge Slags Kattuner slaaet sammen til en fælles Told af 33 Rdl. 32 Sk. De Kattuntrykkerierne særskilt ydede Begunstigelser for Indførsel af hvide Kattuner bortfaldt ved Lov 15. April 1854.

Ved Fdg. 1. Februar 1797 var Indførsel af fremmede Sukkere, raa og raffinerede, fra Europa forbudt, fordi »St. Croix' raa Sukkere efter den vestindiske Colonihandels Forfatning ikke kan tilbydes Markedspladser i Europa andetsteds end i Kongens egne Riger og Lande«. Sukkerhandelen i Danmark reguleredes derpaa ved Fdg. 13. Juni 1818, der hævede alle tidligere Bestemmelser og satte en Told for Sukkere, der indførtes direkte fra fremmede Steder udenfor Europa, af 2 Rdl. 33 Sk. pr. 100 Pd. for brune og 3 Rdl. 62 Sk. for hvide — til Gunst for de vestindiske Sukkere blev der samtidig for disse fastsat en Differentialtold af kun 1 Rdl. 74 Sk. De to førstnævnte Toldsatser blev ved Pl. 28. August 1823 ogsaa fastsat for raa Sukkere, der indførtes fra selve Europa. Disse 3 Toldsatser blev ved Fdg. 1. Maj 1838 reduceret til 2, ligesom Tolden blev nedsat. Derimod betød denne Forordning for saa vidt et Tilbageskridt, som Indførslen af raffineret Sukker foreløbig blev forbudt. Først ved Pl. 13. Marts 1844 hævedes dette Forbud og erstattedes med en Told af 6 Rdl. 64 Sk. pr. 100 Pd. — en Sats, der ved Lov af 26. Juli 1853 nedsattes til 4 Rdl. 66 Sk.

*

*

*

Savnede saaledes det fra Beskyttelsesmændene rettede Angreb mod den i de Sponneck'ske Motiver saa ofte citerede

Passus om den danske Lovgivnings Tendens fra 1797 i Virkeligheden Føje, saa lod det samme sig ingenlunde med lignende Styrke hævde om de Anker, som man fra Industriens Kredse havde fremført angaaende Indførslen af ny eller forhøjet Told paa Erhvervets *Raa- og Hjælpestoffer*.

Af de da toldfrie Raa- og Hjælpestoffer var nemlig i Regeringsudkastet følgende 11 foreslaaet ansatte til Told: Garvebark, Bomuld, Smak (en Slags Farvetræ), Galæbler, Rav, Haar, Kork, Pozzolana, Hvalrav, Uld og Voks.

Garvebark var i Udkastet opført med en Told af 0,2 Sk. pr. Pd. Tidligere var den belagt med en Told af $3^{11/15}$ Sk. pr. 100 Pd., men ved Fdg. 1. Maj 1838 ansattes Artiklen til Toldfrihed, uden at dette iøvrigt stemte med Roskilde og Viborg Stænders Indstilling, hvor Varen af finansielle Grunde var foreslaaet til en Told af 4 Sk. pr. 100 Pd. Til Forsvar for, at Udkastet nu alligevel genindførte Tolden, anførtes det, at den Kommission, der blev nedsat 25. November 1831 til Udarbejdelse af en ny Toldtarif (den, der blev Lov af 1838), vel havde opstillet som almindelig Grund-sætning, at Raamaterialer burde være toldfrie, medmindre de traadte i Konkurrence med lignende Varer i Landet selv eller afgav en væsentlig Indtægt for Finanserne, men den særlige Grund til, at Fdg. 1. Maj 1838 paa Trods af Stændernes Indstilling havde ansat Garvebark til Toldfrihed, var ingenlunde nogen Anvendelse af denne almindelige Grundsætning — det var sket af Hensyn til Garverierne. Dette Forsvar er imidlertid nok saa løjerligt, thi Grunden til at gøre Raa- og Hjælpestoffer toldfrie kunde fornuftigvis ikke være nogen anden end den, at man just derved ønskede at give indenlandsk Tilvirkning en Lettelse og i nærværende Tilfælde altsaa netop Garverierne. Bedre var derfor det andet Forsvar, som ogsaa anførtes, nemlig at Garverierne

allerede ved det nye Udkast havde erholdt en betydelig Lettelse derved, at uberedte Huder og Skind var blevet ansatte til Toldfrihed, medens de beredte fremdeles var forblevet toldpligtige, og i Sammenligning hermed var den ringe Told paa Bark ikke af nogen nævneværdig Betydning.

Bomuld havde indtil 1838 været ansat til en Told af 1 Rdl. 32 Sk. pr. 100 Pd., men blev allerede ved Fdg. 1. Maj 1838 ansat til Toldfrihed. Motiveringen var, at den ikke produceredes her i Landet, og at dens Indførsel vanskeliggjordes ved Transporten samt ved Sundtolden. Naar Varen nu i Udkastet var foreslaaet til Told (1 Sk. pr. Pd., altsaa en forholdsvis lav Told), da angaves dette at være sket dels af Hensyn til andre Raamaterialer for Manufakturvareindustrien, som var beskattede, saasom Hør, Hamp, Silke m. fl., dels af finansielle Grunde (Indførslen i 1856 udgjorde 361,000 Pd.). Da den foreslaaede Told dernæst ikke udgjorde mere end ca. 4 % af Værdien, og da Sundtolden, som af Bomuld udgjorde 40 Sk. pr. 100 Pd., nu var blevet hævet, mente Generaltolddirektoratet, at det ikke med Rette kunde paastaas, at denne lille Told vilde kunne lægge Hindringer i Vejen for den indenlandske Industri, saa meget mindre som Tolden paa ufarvet Bomuldsgarn samtidig var foreslaaet forhøjet med 1,456 Sk. pr. Pd., hvorved der altsaa dog levnedes en lille Beskyttelse for Bomuldsspinderier, hvis saadanne skulde opstaa.

Smak var i sin Tid beskattet med $53^{13/15}$ Sk. pr. 100 Pd., men blev toldfri ved Fdg. 1. Maj 1838, skønt Farvetræ ellers blev ansat til Told. Det var med denne sidste Begrundelse, at Smak nu foresloges at skulle svare en Told af $0,6$ Sk. pr. Pd.

Galæbler havde i sin Tid svaret 4 Rdl. $12^{4/5}$ Sk. pr. 100 Pd., men var ogsaa ved Fdg. 1. Maj 1838 blevet ansat

til Toldfrihed. Under Forhandlingerne med Provinsialstænderne i 1836 blev Artiklen foreslaaet til Told, hvorimod Administrationen, uagtet denne Vare ogsaa produceredes her i Landet og derfor burde være toldpligtig, foreslog den til Toldfrihed, fordi den ikke antoges at have nogen finansiell Betydning. Nu gennemførte man Tolden som »en konsekvent Gennemførelse af de i sin Tid fulgte Regler for Beskatningen af Raastoffer, der konkurrerer med lignende her i Landet«.

Rav var som en Slags Harpiks i Udkastet foreslaaet sat til en Told af 5 Sk. pr. Pd., skønt det ved Fdg. 1. Maj 1838 var blevet toldfrit. Det nye Toldpaalæg forsvaredes med Henvisning til Varens meget høje Værdi, og da det ogsaa fandtes her i Landet, »synes dette Forslag ubetænkeligt«.

Haar havde indtil 1838 været toldpligtige — men da denne Vare ogsaa produceredes her i Landet og andre lignende Raamaterialer for Manufakturvarer var toldpligtige, havde man nyansat den til Told — »og det indses ikke, hvorledes dette Forslag vil kunne have nogen videre skadelig Indflydelse paa det paagældende Raastofs Forædling her i Landet«.

Kork var i sin Tid belagt med en Told af $31\frac{1}{5}$ Sk. pr. 100 Pd., men blev allerede ved Pl. 16. September 1826 ansat til Toldfrihed. Den Tarifkommission, der forberedte Fdg. 1. Maj 1838, havde oprindelig paatænkt at beskatte Kork med 3 % af Værdien, men under Forhandlingerne blev denne Beslutning forandret, saaledes at Kork bevarede sin Toldfrihed. Naar man nu foreslog den sat til en Told af 1 Sk. pr. Pd. og samtidig dermed forhøjede Tolden paa Korkprop- per og Korksaaler med 0,82 Sk. pr. Pd., syntes denne Toldansættelse ikke Generaldirektoratet »at kunne indvirke skadeligt paa de herværende Korkskærerier«.

Pozzolana var i Udkastet foreslaet til den samme Told som Cement, nemlig $\frac{1}{4}$ Sk. pr. Pd. I Fdg. 1838 havde man gjort Artiklen toldfri paa Grund af dens ringe finansielle Betydning — »men dette Hensyn bør formentlig ikke tages i Betragtning, naar Varens Beskatning af andre Grunde er tilraadelig« (nemlig at Pozzolana har samme Anvendelse som Cement).

Hvalrav hørte ogsaa til de Artikler, som ved Fdg. 1. Maj 1838 blev toldfrie. Man mente imidlertid, at da denne »Luksusartikel« konkurrerede med Voks var det principmæssig rigtigt at ansætte den til samme Told, nemlig 2 Sk. pr. Pd. Herved var der ganske vist den Hage, at Voks ogsaa var toldfri, og netop først nu blev toldpligtigt ved Udkastets nye Forslag herom, saa at det unægtelig syntes naturligere at beholde Toldfriheden for begge end at lægge Told paa Voks og *derfor* ogsaa paa Hvalrav. Motiveringen for Voks-Tolden var, at da denne Vare ogsaa produceredes her i Landet i ikke ubetydelig Mængde, saaledes at dens Indførsel ikke trængte til nogen særlig Lettelse, syntes der ikke at være nogen Grund til at undtage den fra en Beskatning, som dermed ligestaaende Materialer, f. Eks. Talg, allerede var underkastet.

Regeringsudkastet gik imidlertid videre endnu — foruden at gøre de ovennævnte hidtil toldfrie Raastoffer toldpligtige forhøjede det Tolden paa Kakaobønner, Cikorierødder, Gummi, Hamp, Stang- og Baandjern, Stensalt, Raasukker og Raasilke.

For Kakaobønner var Tolden forhøjet til 3,5 Sk. pr. Pd. eller med $1\frac{1}{8}$ Sk. pr. Pd. — og samtidig hermed var ovenikøbet Tolden paa Chokolade nedsat fra $15\frac{1}{4}$ til 7 Sk. pr. Pd. Det lyder derfor gaadefuldt, at det alligevel

kunde siges, at »der ikke ved Udkastet var blevet lagt nogen Hindring i Vejen for den indenlandske Industri«.

Forhøjelsen af Tolden paa Cikorierødder (med 0,¹⁶¹ Sk. pr. Pd.) begrundedes med, at Fdg. 1. Maj 1838 havde forhøjet Tolden paa denne Vare i en langt større Grad (nemlig fra 12 til 32 Sk. pr. 100 Pd.), uden at dette havde haft nogen skadelig Indflydelse paa Cikoriefabrikernes Eksistens. At Fabrikerne *derfor* skulde kunne taale en yderligere Forhøjelse, var unægtelig ikke let at se.

Forhøjelsen af Tolden paa Gummi med $\frac{3}{4}$ Sk. pr. Pd. forsvarede med, at det egentlig kun var en Afrunding opad — og den foreslaaede Toldforhøjelse for uheglet Hamp med $\frac{1}{2}$ Sk. pr. Pd. motiveredes med finansielle Grunde, da der i 1856 var blevet fortoldet 4,⁴ Mill. Pd.

Ligefrem paafaldende var Toldforhøjelsen paa Stang- og Baand-Jern (med 0,¹¹⁸⁴ Sk. pr. Pd.), da ogsaa Generaldirektoratet maatte indrømme »denne Vares store Betydning i industriel Henseende«. Begrundelsen var, at den ringe Forhøjelse paa Grund af det store Forbrug vilde give en ikke ubetydelig Indtægt.

Toldforhøjelsen for Stensalt og Raasukker forsvarede med, at man derved vilde formindske den for Tiden altfor høje Beskyttelse, »men derimod ikke lægge Hindringer i Vejen for den indenlandske Industri«. Dette Postulat stod unægtelig i en besynderlig Modstrid med den almindelige Frihandelsopfattelse, hvorefter det vel var fortjenstfuldt at mindske Beskyttelsen ved at nedsætte Tolden paa selve Fabrikatet, men Told paa Raastoffet i sig selv opfattedes som en »Hindring« paa Erhvervets Vej.

Den foreslaaede Forhøjelse af Tolden paa Raasilke (14 Sk. pr. Pd.) motiveredes naturligvis med Varens Kostbarhed.

Endelig maa nævnes, at ogsaa Tolden paa Tobaksblade var foreslaaet forhøjet, nemlig med 2,⁴¹ Sk. pr. Pd., hvilket angaves at være sket af finansielle Grunde. Mærkeligt sagdes det herom, at da Tolden paa Cigarer var forblevet »uforandret«, vilde denne Tarifiering »vist ikke være nogen Anstødsten for de indenlandske Cigarfabriker«, hvorfor den foreslaaede Toldforhøjelse »saaledes ikke kunde anses for nogen Hindring for den indenlandske Industrivirksomhed.« Denne opfattede imidlertid ganske naturligt Sagen helt modsat, og de citerede Betragtninger kan i hvert Fald kun med nogen Føje gøres gældende for Røgtobak-Fabrikationen, Tolden paa Røgtobak var blevet forhøjet med 1,⁸⁹⁴⁴ Sk. pr. Pd.

Det maa dog billigvis ogsaa anføres, at følgende Raa- og Hjælpestoffer i Udkastet var foreslaaet til Toldfrihed: Raa Bast, Kokostrevler, alle Slags Ben og Tænder, Dodderfrø, Hjortetak, Mineralier i naturlig Tilstand, uberedte Huder, forskellige Sten og andre upræparerede Svampe end Vaske-svampe. — — —

Imidlertid gik Arbejdet i Toldkommissionen sin Gang. Som af Spønneck rigtigt forventet, levnedes herunder ikke Tid eller Plads til nogen Drøftelse af Principet: Frihandel eller Toldbeskyttelse, men de enkelte Toldlovspositioner blev nøje gennemprøvede, i overvejende Grad fra et rent toldteknisk Standpunkt. Herunder blev dog, i alt Fald fra et stort Mindretals Side, væsentlig trukket i industrivenlig Retning, saaledes bl. a. til Gunst for Klædefabriker, Papirfabriker, Skomagere, Buntmagere, Handskemagere og Sadelmagere m. fl. For Raa- og Hjælpestoffernes Vedkommende kan mærkes følgende: et Mindretal paa 7 Medlemmer fra raadede Told paa Garvebark og Bomuld, hele Kommissionen Told paa Haar. Hele Kommissionen nedsatte dernæst

Tolden paa Cikorierødder og brændte Ben (som vigtigt Raastof for Sukkerraffinaderierne). For Stang- og Baandjern modereredes den foreslaaede Told, og ligeledes for Hamp under Hensyn til Rebslageriet. Et Mindretal med Renck i Spidsen gjorde i sit Minoritetsvotum den almindelige Bemærkning, at medens Beskatning af Raa- og Hjælpestoffer kunde være i sin Orden ved et prohibitivt System og dog undskyldelig i en høj Beskyttelsestarif, saa var den uforsvarlig, naar man samtidig vilde nedsætte Beskyttelsen for det nationale Arbejde. Ligeledes foreslog Renck Toldpligt for Bøger med den almindelige Motivering, at Kommissionen i sin Helhed ingenlunde havde billiget Motivernes Paastand om, at Beskyttelse for den indenlandske Industri ikke kunde være Opgave for dansk Toldlovgivning. Naar Motiverne endelig havde modsat sig Optagelse af enhver *ny* Beskyttelse, saa klang dette højst paradoksalt overfor en Artikel som den her omhandlede, idet man ved at indføre Toldfrihed for de i Udlandet for en indenlandsk Boghandlers Regning trykte Bøger, inkl. Bindene, gav den udenlandske Boghandler og Bogbinder en ligefrem Præmie, svarende til Materialetolden.

Tolden paa Galanterivarer, som var foreslaaet nedsat fra 2 Mk. til 1 Mk. pr. Pd., foreslog et Flertal forhøjet til 24 Sk. pr. Pd.

Kommissionen gik endelig skarpt imod den foreslaaede Indskrænkning i *Kreditoplagsrettens* Benyttelse. De i Motiverne anførte Grunde kunde Kommissionen ingenlunde anse for tilstrækkelige til at berøve Handelen de betydelige Fordele, som dette System i dets hidtilværende Udstrækning var i Stand til at yde den. Man protesterede mod at bedømme Kreditoplagsrettens Betydning for de enkelte Varer efter Resultatet for et enkelt Aar — allermindst lod det

sig gøre for et Aar som 1855, i hvilket Krigsforholdene havde indvirket paa Handelen, og hvor bl. a. al Ind- og Udførsel til og fra de russiske Havne med russiske Skibe var umulig. »Desuden kan den Omstændighed, at Kræditoplagsretten kun sjældent er benyttet for en Vare ikke være nogen Grund til at ophæve den for samme, da Varens Betydning meget snart kan blive en anden, og netop Muligheden af at kunne benytte Kreditoplaget ofte vil vise sig at være af den største Vigtighed for den Handlende«. Naar Udkastets Motiver havde henvist til, at man i Kjøbenhavn havde et Frilager og Transitoplag, saa var med deres Benyttelse forbundet saa mange Gêner, at de ikke kunde forenes med den frie Handelsbevægelse. Om de med Kreditoplagssystemet forbundne Opsynsforretninger og Regnskabsførelsen kunde blive noget lettet, var en Grund af saare ringe Betydning, og hele Kontrollen og Regnskabsvæsenet var jo desuden blevet betydeligt simplificeret ved Øresundstoldens Bortfald. Navnlig Kjøbenhavns Udførselshandel vilde i høj Grad lide under den foreslaaede Indskrænkning i Afbenyttelsen af en Ret, »som af hele Handelsstanden altid er blevet betragtet som en væsentlig Betingelse for en heldig Udvikling af Handelsforholdene, og som man snarere burde søge udvidet saa meget som muligt«. At Kreditoplagsretten i visse Tilfælde kunde misbruges for saadanne Varer, der baade indførtes fra Udlandet og produceredes her i Landet, turde Kommissionen vel ikke benægte; »men vilde man udelukke alle saadanne Varer fra Kreditoplaget, med Hensyn til hvilke Misbrug muligvis kunde begaaes, saa vilde der ikke blive mange tilbage« — og Udkastet havde da heller ikke turdet gaa frem med streng Konsekvens, idet man f. Eks. dog havde tilstaaet Kreditoplagsret for Salt og saltede Sild.

Endelig maatte Kommissionen hævde, at Afskrivningskvantiteterne maatte ansættes saa lavt som muligt, da kun herved Hensigten: at lette Udførselshandelen under de her-værende Forhold vilde kunde opnaas.

Det foresloges derfor, at for 53 Artikler, som Udkastet havde berøvet Kreditoplagsretten, denne bibeholdtes — heriblandt for Varer som Bomuld, Farvetræ, forskellige Sydfrugter, Beg og Terpentin, Gummi, Krydderier, ubleget Linnedgods, Alenvarer, Gulvtæpper, Silkevarer, støbte og trukne Rør, Jernbaneskiner, Olivenolie, Tovværk, Salpeter, Soda og Syovl.

Hertil føjede yderligere et Mindretal 11 Varer (Ansjoser, Glasvarer, Harpiks, Kork, Ballastjern, Ost, Sæbe, Raasilke m. fl.).

Det tilføjedes yderligere, at man særlig i Manufakturhandelen havde haabet, at den Begunstigelse, som Kreditoplagsretten ydede, og som hidtil i saa rigeligt Maal var tilstaaet for Colonialvarer, ved det forelagte Lovudkast var blevet udvidet — og at dette ikke var blevet Tilfældet, kunde der ikke bødes paa gennem det paa Kjøbenhavns Toldbod oprettede Frilager, som havde vist sig aldeles ikke at svare til Hensigten, ligesom det som Regel var altfor bekosteligt for en Købmand at holde Dobbeltlager. Skulde derfor Udførselshandelen med Manufakturvarer fremmes, maatte det ske ved, at Indførselstolden for alle de Manufakturvarer, som udelukkedes fra Kreditoplagsretten, tilbagebetalles ved Varenes Udførsel.

Blandt de forskellige Minoritetsvota skal endnu nævnes det af forskellige holstenske Medlemmer stillede om Forhøjelse af Tolden paa fine, polerede Jernvarer og Agent Rencks udførligt begrundede Indsigelse mod Toldnedsættelsen paa Skibe fra 8 til 4 %.

Da det danske Monarchi (Helstaten) siden 1853 udgjorde en *Toldenhed*, og der for dette Monarchi ved Forfatningen af 2. Oktober 1855 var skabt et lovgivende Organ i *Rigsraadet*, blev Toldudkastet altsaa at forelægge dette til Behandling. Dette skete da ogsaa den 5. Februar 1858.

Nu maa man imidlertid vide, at medens det var en ligefrem Ting at faa en dansk Lov behandlet i den danske *Rigsdag*, saa var det tilsvarende for Rigsraadets Vedkommende alt i 1858 blevet et speget Spind. Dette maa kortelig forklares.

Den 26. Juli 1854 oktrojerede Kongen efter Ministeriet Ørsteds Raad en Fællesforfatning for det danske Monarchi, væsentlig bygget paa et af Grev Sponneck udarbejdet Udkast. For Monarchiets Fællesanliggender anordnedes et Rigsraad med 50 Medlemmer, af hvilke Kongerigets, Slesvigs, Holstens og Lauenborgs særlige Repræsentationer skulde vælge de 30 i et Forhold nærmest svarende til Folketallet, medens de 20 valgtes af Kongen. Indtil de fornødne Valglove var tilvejebragt, fungerede de 20 Kongevalgte alene som Rigsraad.

Da derefter Ministeriet Ørsted var blevet styrtet i December 1854, tog som alt ovenfor berørt det nye Bang'ske Ministerium fat paa Løsningen af den Opgave at skabe

Monarchiet en konstitutionel Forfatning. Det af Andræ udarbejdede Udkast byggede denne nye Forfatning paa et Etkammer-System. Rigsraadet skulde bestaa af 80 Medlemmer, hvoraf 20 Kongevalgte, 30 valgte af Landsdelenes Repræsentationer og 30 ved umiddelbart Valg, alle fordelt mellem Landsdelene omtrent i Forhold til Folketallet. Efter den til Forfatningsloven knyttede Valglov skulde til Beskyttelse af Mindretallenes Ret den af Andræ opfundne Forholdstalsvalgmaade benyttes i alle Kredse, hvor der var flere Repræsentanter, ligesom ogsaa ved de Valg, der skulde foretages af Landsdelenes Repræsentationer. Rigsraadet skulde samles i Kjøbenhavn hvert andet Aar. Dets Præsident og Vicepræsident skulde udnævnes af Kongen. Kun Regeringen kunde forelægge Lovforslag, og ved disses tredie Behandling kunde Regeringen yderligere bestemme den Form, som den efter Udfaldet fandt hensigtsmæssig, saa at der derefter kun kunde stemmes over Antagelse eller Forkastelse af Forslaget i sin Helhed.

Dette Forfatningsudkast forelagdes først for Juli-Forordningens kongevalgte Rigsraad, som, med alle Stemmer mod 2, sluttede sig til det. Efter en Del Modstand gjorde den danske Rigsdag det samme og indskrænkede ved sin Beslutning samtidig Juni-Grundlovens Gyldighed til udelukkende at omfatte Kongeriget Danmarks særlige Anliggender (Grundlovsbestemmelsen af 29. August 1855). Herefter var Fællesanliggender: Statens Forhold til Udlandet, Hær og Flaade, det samlede Finansvæsen, herunder altsaa ogsaa Toldvæsenet. Til de særlige Anliggender hørte navnlig Justits- og Politivæsen, Kirke- og Undervisningsvæsen, Udskrivningsvæsen, Kommunalvæsen, Fattigvæsen, Næringsvæsen og de enkelte Landsdeles særlige Finansvæsen.

Efter at derpaa Rigsdagen i Overensstemmelse med et

i den nys nævnte Grundlovsbeslutning af 29. August 1855 taget Forbehold havde erholdt den nye Fællesforfatning meddelt til Efterretning og samtykket i, at Grundlovsindskrænkningen traadte i Kraft samtidig med den, udkom, som ovenfor nævnt, Fællesforfatningen under 2. Oktober 1855 med et Indhold altsaa ganske enslydende med det oprindelige, ovenfor gengivne Forslags.

Det nye Rigsraad blev første Gang sammenkaldt til Møde den 1. Marts 1856. Allerede den 18. Marts indbragte den holstenske Stænderforsamlings Præsident, Baron SCHEEL-PLESSEN, sammen med 10 andre Medlemmer (7 Holstenere og 3 Slesvigere) et Forslag, som gik ud paa, at Rigsraadet skulde andrage Kongen om at lade Fællesforfatningsloven af 2. Oktober 1855 og den dertil knyttede foreløbige Valglov for Rigsraadet forelægge for de 3 Hertugdømmers særlige Repræsentationer og efter at have modtaget disses Betænkninger med muligst Hensyn til disse forelægge Rigsraadet nye Udkast saavel til Fællesforfatningen som til Valgloven. *Scheel-Plessen* motiverede dette »de Elleves Forslag« — for at bruge den Betegnelse, under hvilken det siden stadig gaar igen i Forfatningsstridens Historie — dermed, at naar Spørgsmaalet om Fællesforfatningens Ordning var blevet forelagt den danske Rigsdag, maatte det ifølge de noksom bekendte Aftaler af 1851/52 ogsaa forelægges de andre Landsdeles Folkerepræsentationer. Paa den foregaaende Juli-Forordnings Indhold havde disse vel heller ikke øvet nogen Indflydelse, men den danske Rigsdag ligesaa lidt, og Hertugdømmerne var saaledes ikke derved blevet underkastet noget dansk parlamentarisk Forgødtbefindende.

N. Neergaard har i Danmarks Riges Historie rigtigt sagt herom:

»De Elleves Forslag var, som det vil ses, ikke af en

saadan Natur, at det fra dansk Side var umuligt at acceptere det. Det byggede paa Januar-Kundgørelsen¹⁾, ja trods alle Protester mod Oktober-Forfatningens Tilblivelsesmaade faktisk ogsaa paa denne Forfatning. Var Stænderforsamlingernes Raad først blevet hørt, laa den besluttende Mynighed med Hensyn til Forfatningsordningen ogsaa efter det Scheel-Plessen'ske Forslag i Rigsraadets Haand, og man havde da vundet den væsentlige Fordel overfor Hertugdømmerne og Tyskland straks fra første Færd at have afkræftet enhver Anklage for Brud paa indgaaede Forpligtelser med Hensyn til Fællesforfatningens Tilblivelsesmaade. Man søgte ogsaa nogle Aar senere — men rigtignok først, efter at det var for silde — at slaa ind paa en lignende Vej som den her antydede«. Men i Stedet for at vise denne kloge Imødekommen stillede man sig fra dansk Side ganske afvisende overfor Forslaget, og dette gjaldt ikke mindre Helstatsmændene end de Ejder-Danske. Naturligvis kunde der være noget ærgerligt i, naar man nu endelig efter saa mange Besværligheder var naet til Vejs Ende med Skabelsen af en Fællesforfatning, og denne nu endog var traadt i Funktion, saa at skulle tøve lidt endnu og paatage sig endnu et Rydningsarbejde, nemlig af de Hindringer, som man kunde forudse, at Forfatningssagens Behandling i Hertugdømmernes Stænder vilde betyde. Men dette skulde dog have været et underordnet Hensyn i Sammenligning med den Betrygelse for den nye Forfatnings Holdbarhed ogsaa overfor de tyske Landsdele, man herved vilde faa tilvejebragt. Afgørende har derfor rimeligvis den anden Omstændighed, hvorpaa Neergaard peger, i Virkeligheden været, nemlig at man paa det daværende Tidspunkt følte sig ret tryk overfor de tyske Stormagter og slet ikke regnede med Mulig-

¹⁾ Den af Ministeriet Bluhme udstedte kgl. Kundgørelse af 28. Januar 1852.

heden af nogen Indskriden fra disses Side. Og denne Tryghed støttede man ret naturligt paa, at der ingen Indvendinger var blevet rejst hverken mod Juli-Forordningen eller Oktober-Forfatningen, ja i Anledning af den sidstes Udstedelse havde endog baade den preussiske og den østerrigske Gesandt lykønsket den danske Regering og udtalt sig anerkendende om den heldige Haand, hvormed den omsider havde mestret hele denne vanskelige Sag.

Det viste sig imidlertid forbausende hurtigt, her som i de nærmest følgende Aar saa mange Gange, at de ledende danske Statsmænds Evne til at bedømme Kendsgerninger og Personer ganske svigtede: SCHEEL-PLESSEN havde nok fortjent større Hensynsfuldhed og hans Indflydelse større Paaagtning, saavist som det snart kom for Dagen, hvilket mægtigt Rygstød han netop havde i de to tyske Stormagter. Endnu samme Maaned som Rigsraadet sluttede sin første Samling, indløb der fra Preussens og Østerrigs Regeringer Noter, hvorved de gjorde Paastanden i de Elleves Forslag til deres: Fællesforfatningen burde forelægges de særlige Repræsentationer — og forøvrigt var heller ikke Holstens og Lauenburgs særlige Forfatninger tilvejebragt i Overensstemmelse med, hvad man i Aftalerne 1851—1852 havde lovet. Endelig slog man paa det uheldige i, at det danske Element i Rigsraadet overhovedet fik Overvægt over det tyske Element — det var Genlyden af det i Holsten gængse Slagord, at det tyske Hertugdømme nu igen skulde være et Lydland under Danmark og majoriseres af de Ejder-Danske i Kjøbenhavn.

Atter heroverfor overvurderede den danske Regering sin Styrke. Den procederede vel sit Standpunkt med stor Behændighed, men da de tyske Stormagter brød overtvært og i Marts 1857 erklærede, at hvis Danmark ikke inden

3 Uger vilde love at indkalde de holstenske Stænder til en overordentlig Samling og der optage en Forhandling angaaende de omstridte Forfatningsspørgsmaal, vilde de indbringe Sagen for Forbundsdagen i Frankfurt, mente Hall at maatte bøje sig og gav det afkrævede Løfte om at indkalde de holstenske Stænder til en overordentlig Samling, forelægge dem Forslag til en Revision af Holstens særlige Forfatning og under Behandlingen heraf give Medlemmerne Lejlighed til »at udtale sig frit og uhindret« om Holstens Stilling i Helstaten.

Det derpaa sammenkaldte Stændermøde i Itzehoe i Eftersommeren 1857 endte imidlertid med at tilstille Kongen en Udvalgsbetænkning som »Udtryk for dets Overbevisning om Landets betænelige Tilstand«, og heri nægtede man at inklade sig paa nogen egentlig Behandling af Forfatningsudkastet, før Hertugdømmets hele Stilling i Monarchiet var blevet ordnet paa en med dets »berettigede Krav paa Selvstændighed og Ligeberettigelse stemmende Maade«. Hvad Fællesforfatningen angaar, erklæredes denne rent ud for ikke retslig bestaaende.

Den dansk-tyske Strid var hermed brudt ud i lys Lue, og i Oktober 1857 overgav Stormagterne Sagen til Forbundsdagens Afgørelse, medens Lauenborgs Ridder- og Landskab samtidig indgav en Klage over den danske Regering.

Det var altsaa for et saadant — snart ligefrem defekt — Lovgivningsorgan, mod hvis Retsgyldighed der fra to af Landsdelenes Repræsentationer var nedlagt højtidelig Indsigelse, at Udkastet til Lov om Told- og Skibsafgifter nu skulde forelægges. For den indgaaende Behandling, som et slikt Forslag maatte siges baade at kræve og at fortjene, var saaledes den politiske Situation ikke just opmuntrende.

Under den tyske Forbundsdags derpaa følgende Samling 1857—58 traadte det danske Monarchis Rigsraad den 14. Januar 1858 sammen til sin anden ordentlige Samling — Rigsraadet skulde ifølge Forfatningsloven samles hvert andet Aar.

Frederik VII aabnede det i egen Person — ligesom sidst paa højtidelig Vis, men Varslerne var unægtelig denne Gang urovækkende — og det ikke blot paa Grund af Forbundsdagens forestaaende Intervention. 18 Medlemmer af den tyske Opposition i selve Rigsraadet, deriblandt alle de ledende, havde nemlig nedlagt deres Mandater, og de, som blev valgt i deres Sted, havde som Protest mod Oktober-Forfatningens lovlige Bestaaen nægtet at modtage Valget eller mødte i alt Fald ikke. Saaledes stod Pladser tomme saavel blandt de kongevalgte Medlemmer for de tre Hertugdømmer som blandt de stændervalgte og umiddelbart valgte — af disse sidste mødte fra Holsten kun 2 af 8.

I Throntalen bebudedes Fremsettelsen af Forslaget til Revision af Monarchiets *Told-* og *Skibsafgifter*, og det udtaltes herom, at Rigsraadet deri vilde »komme til at behandle et Forslag, som tør ventes at ville udøve en heldbringende Indflydelse paa Omordningen af en af Statens vigtigste Indtægtskilder«. Den erhvervsmæssige Side af Sagen lod Regeringen saaledes fuldstændig uomtalt. Maaske klogt nok

— man vilde ikke støde Hertugdømmernes Industri-Interesser; men kunde dog ikke derved forhindre, at det særlig i holstenske Øjne altfor liberale Toldlovsforslag virkede skræmmende paa Sindene.

Allerede den 19. Januar indbragte da 6 af de tilbageblevne *holstenske* Medlemmer (Borgmester KIRCHHOFF, Agent RENCK, Landfoged C. N. D. HANSEN, alle kongevalgte, Amtmand COSSEL, Etatsraad H. A. SPRINGER og Boghandler PAULY) et Forslag til et Andragende til Majestæten, hvori denne anmodedes om i Betragtning af Forfatnings-Striden at lade Rigsraadets lovgivende Virksomhed indskrænke sig til, hvad der var nødvendigt for Statshusholdningens Opretholdelse og Fortsættelsen af den løbende Forvaltning.

Efter Forslag fra Formanden blev dette Adresse-Forslag underkastet tvende Behandlinger. Den første foregik den 25. Januar og indledes af Ordføreren for de 6 Forslagsstillere (Kirchhoff) i meget moderate Vendinger — det var ikke, forsikrede han, »unsre Absicht Aufregung zu erzeugen, sondern vielmehr zu verhüten« — thi indrømmes maatte det dog, at hele den lidet hyggelige Situation, hvorunder der paa fremmed Sted forhandlede om Indgriben i det danske Monarchis Fremtids-Skæbne manede til at forebygge ondartede Misforstaaelser og overilede Skridt.

Fra dansk Side tog MONRAD med ligesaa stor Sindighed og Artighed paa Forslaget, han var vel imod det, men kun fordi han af formelle Grunde fandt det unødvendigt og overflødigt, eftersom Rigsraadet jo selv havde det i sin Magt ved Behandlingen af enhver Sag at tage det paabe-raabte Hensyn — og derfor da ogsaa i sin Magt ikke at gaa ind paa Behandlinger af Forslag, der maatte forekomme Raadet at være utidige. »Hensynet til den politiske Stilling, hvori vi f. T. befinder os, kan ikke andet end gøre

sig gældende ved Behandlingen af adskillige af de os fremlagte Sager«. Han nærrede derfor ikke den ringeste Uvillie mod selve Forslaget, men fandt det unødigt at ulejlige Majestæten, da Forsamlingen selv uden al Tvivl ved vigtigere Sagers Behandling vilde tage alt muligt Hensyn til den bestaaende Tingenes Tilstand.

I denne forsonlige, egentlig i Realiteten imødekommende Tone blev der imidlertid ikke fortsat fra dansk Side. Skønt man, i Modsætning til i den foregaaende Samling, stod overfor fuldkommen loyale og just derfor loyalt *bekymrede* Mænd, der i Modsætning til deres tidligere Kollegaer fra Holsten anerkendte Forfatningens Gyldighed, stillede man sig gennemgaaende ligesaa stejlt afvisende som sidst. — Formanden, Madvig, lod sig endog henrive til Gang paa Gang at afbryde en af Forslagstillerne med saa lange Formaninger og Irettesættelser, at denne tilsidt mismodig maatte sætte sig ned, fordi han »havde tabt Traaden«. Konseilspræsident Hall betegnede Forslaget som uden Sidestykke i nogen konstitutionel Forsamlings Historie, et sandt politisk Selvmord. Hele Behandlingen af de gæve Holstenerne maatte derfor paa disse gøre et uheldigt Indtryk af Overmod og Umedgørlighed. Det eneste, der forsonede dem lidt, var, at Overgangen til 2. og sidste Behandling vedtoges med stort Flertal — man vilde altsaa dog vise den Høflighed at diskutere Sagen med dem endnu en Gang og ikke nægte dem ny Lejlighed til yderligere at motivere deres Stilling.

Haabet om, at deres Forslag maaske dog skulde faa en noget blidere Medfart ved 2. Behandling — som foretoges Tirsdagen den 2. Februar —, glippede imidlertid straks i Begyndelsen af Forhandlingerne. Som C. N. D. Hansen udtrykte det, blev derfor hos Holstenerne den tidligere Kamp-

iver afløst af »ein stiller Groll« — man følte sig uforstaaende, uklogt og uvenligt behandlet, og da Forslaget tilsidst blev stemt ned med 41 Stemmer mod Forslagsstillernes 6, tog man det som en pompøs Bekræftelse paa, at i et Rigsraad med en saadan Sammensætning vilde Danskerne altid hensynsløst majorisere det tyske Mindretal — altsaa var Rigtigheden af den uforsonlige holstenske Oppositions Yndlings-Paastand dermed bleven paa det tydeligste demonstreret. Det gik Danskerne som Katten og Hønen i Eventyret om »den grimme Ælling«: de taalte ikke Modsigelse.

Tre Dage efter, den 5. Februar 1858, fremsatte derpaa Ministeren for Monarchiets fælles indre Anliggender, I. J. UNSGAARD, Lovudkastet over Told- og Skibsafgifter.

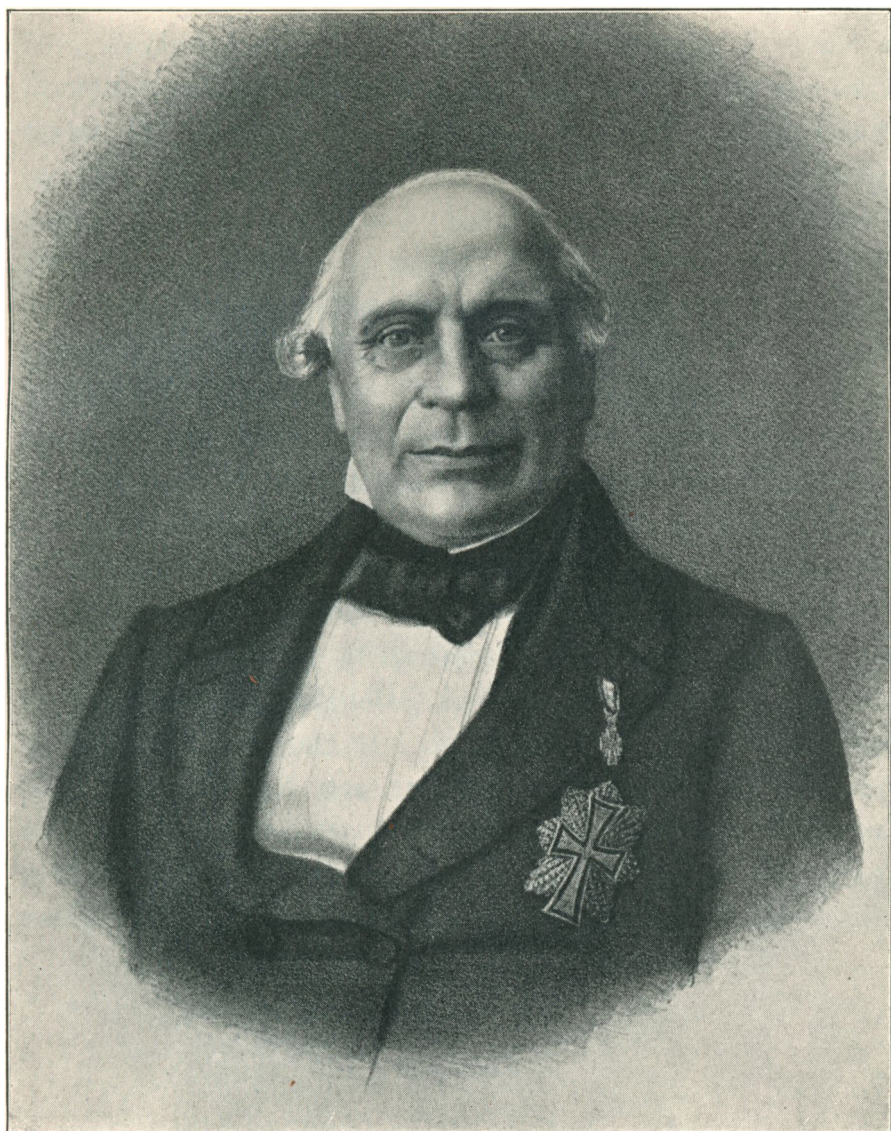
Den 13. Maj 1857 havde HALL dannet sit 1. Ministerium, hvori Unsgaard beholdt sin Stilling som Monarchiets Indenrigsminister, en Portefeuille, som han allerede havde siddet inde med under Andræs Ministerium (fra 18. Oktober 1856 til 15. Maj 1857), i hvilket han afløste P. Bang.

IVAR JOHAN UNSGAARD (1798—1872), Søn af den norsk-fødte Landinspektør Ivar U., blev Student 1817 og traadte, efter 1820 at have taget juridisk Eksamen, ind i det danske Cancellis Rentekammer. 1831 avancerede han til Kammer-Sekretær, 1835 til Kommittet og naaede et Aar efter Christian VIII's Thronbestigelse op til Deputeret og Chef for Kamrets 1. Sektion, den Gang en af de højeste Stillinger i Statstjenesten. Fra 1848 var han Stiftamtmand, indtil han som nys nævnt i 1856 kaldtes til Medlem af Ministeriet. Han fulgte ingenlunde Kaldet af Lyst til at komme ind i det politiske Liv, men modtog Posten, fordi hans Konge — Frederik VII satte som begge sine kongelige Forgængere stor personlig Pris paa ham — ønskede det: for en Embedsmand af den gamle Skole var Tingen dermed afgjort. Han blev saa-

ledes en af de Mænd, der ligesom P. Bang hjalp det nye konstitutionelle Kongedømme paa dets første famlende Gang gennem Livet — med sin store Indsigt i Sagerne og Sans for Bevarelse af Kontinuiteten i deres Behandling sørgede han dygtig og elskværdig for Overgangstidens glatte Forløb.

Af Udseende lignede Unsgaard nærmest en Prælat, en gemytlig og velvillig Prælat — et myndigt, glatraget Fysiognomi, ærværdigt ved det hvide Haar, som buklede bag Ørene, ædelt ved den høje Tænker-Pande, men bunden til Jordelivets Goder ved Underansigtets dominerende Bredde. Skikkelsen var rank og anseelig. Og den ydre Fremtoning løj ikke, som den ellers saa ofte gør: Unsgaard var en fornøjelig og munter Mand, vidtfavnende i sin Venlighed mod sine Medmennesker og samtidig en Personlighed, hvis Færd og Fremtræden aldrig savnede Aplomb, og som baade derfor og ved hele sin Dygtighed og Præcision indgød Respekt. Ikke den Respekt, som har et Gran af Frygt i sig, men den ligesaa agtelsesfulde som trygge Tillid, der stoler paa den Ældres eller Foresattes ubetingede Retsind og ægte Velvillie. Der berettes af hans Samtidige om mangt et Svar, som var vittigt, men intet, som var saarende, og var han stunddom, som Enhver kan være det, bekymret over et eller andet, vidste han stedse at sløre det med et Smil. En Hædersmand, som var almindelig afholdt — og fortjente at være det.

Det laa ikke til hans Væsens Jævnhed at være nogen glimrende Taler — han talte tørt, men klart og kort. I det Foredrag, hvormed han fremsatte Toldlovsforslaget, gjorde han først Rede for Sagens Forhistorie og oplyste, at efter Kommissions-Behandlingens var Udkastet omhyggelig gennemgaaet først i Generaltolddirektoratet, dernæst i hans

UNSGAARD

Ministerium, endelig ogsaa i Finansministeriet — og det var Resultatet af alle disse Overvejelser, som nu forelaa. Han dvælede især ved Lovudkastets formelle Fortrin: at Sportlerne nu bortfaldd, Brøk-Skillingerne udtryktes i Decimaler, Toldansættelserne skete pr. 1 ⷈ i Stedet for pr. 100 ⷈ , og fortsatte: »et Øjemed ved Tarif-Revisionen har tillige været at indskrænke de i Fortiden bestaaende *industrielle* Hensyn saa meget som muligt, uden at give Anledning til betydelige Rystelser eller Forandringer, samt at iagttage Konsumenternes Tarv ved Siden af Statskassens«. Lovforslaget udviste 282 Positioner (hvoraf 47 toldfri) mod de bestaaende 645 (hvoraf 120 toldfri). Han kunde »vel tænke sig«, at de, der »holdt paa Frihandelens *Theori*« ikke vilde være fornøjede med Udkastet, ligesaa vist som der vistnok fra anden Side vilde blive gjort Indvendinger i protektionistisk Retning. Dersom man havde skullet give en Toldlov fra nyt af, og andre af de store Lande, hvormed Danmark stod i Handelsforbindelse, hyldede Frihandelen, »saa er der ingen Tvivl om, at i det mindste jeg vilde have forfattet dette Udkast paa en ganske anden Maade end sket er« — men dette var desværre ikke Tilfældet. Man var derfor gaaet en »Middelvej« — og en saadan stemmede netop saa inderlig godt med Unsgaards hele Natur.

---

fter det uventede agitatoriske Fremstød, som danske og holstenske *Industridrivende* havde foretaget allerede i Efteraaret 1857, saa snart det Sponeck'ske Toldlovsudkast var blevet tilgængeligt for Offentligheden, havde det ikke skortet paa Opfordringer i den liberale Presse til Landets *Handelsstand* og dets Institutioner om ikke heroverfor at ligge paa den lade Side, men tværtimod rejse en energisk Frihandelsbevægelse. Der var imidlertid da, som allerede tidligere skildret i dette Værk, *Krise i Luften*, og dette fornam man i Købmandskredse tidligere end i de andre Samfundsklasser — man stod aabenbart overfor Op-gaver af en ganske anden, maaske endog skæbnesvanger Aktualitet end at deltage i en foreløbig ret theoretisk Told-diskussion. Saa kom ganske rigtig Krisen i November og December — og Handelsstandens førende Institution, Gros-serer-Societetets Komite fik nok at skøtte, nu gjaldt det i Sandhed:

»Hvad Du evner, kast af
i de nærmeste Krav«!

For alt dette er udførligt gjort Rede i 2. Del af »Fra den danske Handels Renaissance«, hvortil her ganske kan hen-vises. Men saa snart Krisen var saa nogenlunde lykkelig overstaaet, viste Komiteen, at gemt var ikke glemmt — og *Toldsagen* blev taget op til Aktion. Det skete i Begyndelsen

af 1858. Da den om Toldudkastet nedsatte Kommission afgav sin Betænkning, som alt nævnt: den 7. December 1857, befandt Landet sig midt i Krisen, altsaa paa et Tidspunkt, hvor Offentliggørelsen maatte komme til at gaa ret upaaagtet hen.

Nu var imidlertid Komiteens Stilling til denne Sag noget ejendommelig, thi ganske imod almindelig administrativ Sædvane var der jo ikke blevet spurgt om dens Mening. Som Komiteen selv udtrykte sig: »Da Udkastet til Lov om Told- og Skibsafgifter har været undergivet Prøvelse af en særegen Kommission af Sagkyndige, kunde det vel med Grund anses for overflødigt at indhente Betænkning over samme fra Handelsstandens Repræsentanter«. Men paa den anden Side forelaa her et Anliggende, hvor Handelsstanden mere end nogen anden Samfundsklasse kunde føle Trang til at ytre sig. Noget andet var, at som Sagen havde udviklet sig, maatte det falde naturligt, naar der nu en Gang var blevet nedsat en særlig Kommission, da først at oppebie dennes Betænkning. Men nu kendte man omsider denne, og den Lyst, man naturlig maatte have til at give sit Besyv med i Laget, maatte herefter finde sig en bekvem Lejlighed. Dog da Regeringen som saadan udtrykkelig havde forbi-gaaet Komiteen, maatte denne Lejlighed søges paa en anden Maade end ved en Henvendelse* til de administrative Myn-digheder. Den foreliggende Sag var i fremragende Grad et *Lovgivningsanliggende*, og naar man ikke havde kunnet vinde den ene Lovgivningsfaktor, Regeringens Øre, laa det lige for at gaa direkte til den anden, den væsentligste Lovgivningsfaktor, i dette Tilfælde Danmarks Riges *Rigsraad*, det lovgivende Organ for Fællesstaten.

Inden Regeringen kunde naa at faa fremsat sit Lov-

forslag for dette, rettede derfor Grosserer-Societetets Komite under 25. Januar 1858 en Henvendelse til Rigsraadet.

Det er nu vel værd at lægge Mærke til, at Grosserer-Societetets Komite begynder denne sin Henvendelse med at række Talsmændene for det andet store nationale Byerhverv: Industrien, en hjælpende Haand. Vel finder den »intet at erindre imod« det i Lovudkastets Motiver udtalte Princip: at det i Toldlovgivningen efterhaanden gælder om »at frigøre sig for industrielle Hensyn«. Men, tilføjes der i samme Aandedræt: »Vi mener dog, at man ved Toldlovgivning bør tage saa meget Hensyn til Industriens Tarv, at man vogter sig for at paalægge den Afgifter og Byrder, som gør det umuligt for den at konkurrere med Udlandet« — hvorved der altsaa sigtes til Industriens Anke over ny eller forøget Told paa dens *Råa-* og *Hjælpestoffer*. Komiteen fortsætter: »Det finansielle Hensyn kan gøre sig udelukkende gældende ved Tolden paa Artikler, der umiddelbart er Genstand for Konsumtion, især naar de ikke hører til de absolute Livsfornødenheder; men ved Artikler, der tjener Industrien som Materiale eller er uundværlige Redskaber ved dens Frembringelser, bør der vistnok ved Toldlovgivningen tages Hensyn til, at den indenlandske Industri ikke indirekte bebyrdes med Afgifter, der er større end de, som den tilsvarende fremmede Industri direkte ved Indførselstolden har at bære. En indenlandsk Industri kan vel nok fortjene i Afgiftsforholdene at stilles lidt gunstigere end den fremmede, og den turde vel i det mindste kunne forvente, at hvor Virkningen af en Toldsats er tvivlsom, Tvivlen da løses i dens Favør, saa at man dog hellere løber den Chance at indrømme den for meget end for lidt«.

Ud fra dette principielle Syn ønskede Komiteen særlig at bedømme de Afgiftsvilkaar, som nogle af Handelens og

Industriens vigtigste Hjælpemidler ved Lovudkastet blev undergivne, nemlig Skibe, Maskiner og Stenkul.

For Skibes Vedkommende gør Komiteen opmærksom paa, hvorledes man her i Landet er stillet i alt, hvad der angaar Skibets Bygning, Vedligeholdelse og Benyttelse, i Sammenligning med vore nærmeste Konkurrencelande: Sverige, Norge og Preussen. Disse Lande ejer større naturlige Hjælpemidler for Skibsfarten end Danmark, de har Tømmer, Jern, Metaller, til Dels Hamp o. s. v., kort sagt alle Fornødenheder for Skibsbyggeri, medens vi maa hente disse hos dem, hvorved de for os ikke lidet fordyres. Man kan derfor i Preussen bygge Egeskibe og i Sverige Fyrreskibe langt billigere end i Danmark, hvad der især gælder Skibe af større Drægtighed. Til at holde disse Skibe i Fart tjener Beskaffenheden og Omfanget af de nævnte Nabolandes Eksport og Import, og til at bemane dem har de en Overflødighed af Søfolk. »Naar vi alligevel tør rose os af, at danske Skibe hidtil har været i Besiddelse af en vis Superioritet, kan dette tilskrives en tidligere opnaaet Dygtighed, dels i vort Skibsbyggeri, dels hos vore Sømænd«; men dette Fortrin kunde snart tabes, da Sverige tog vore bedste Skibsbyggere, og alle de tre nævnte Lande intet sparede for at forbedre og udvide Havne, anlægge Dokker og befri Skibsfarten for alle unødvendige Afgifter og Byrder. »Dersom vort Skibsrederi ikke ganske skal fortrænges af vore Naboers, hvis Skibe nyder samme Behandling og Rettigheder i vort Land som vore egne, saa er det absolut nødvendigt, at vi letter Anskaffelsen af nye Skibe saa meget som muligt. Komiteen maa derfor udtale, at den finder den i Tarifen indsatte Indførselstold eller Tilkøbs-Afgift af Skibe paa 8 pCt. af Værdien, umotiveret høj. Kommissionen har foreslaaet at nedsætte den til 4 %, men vi vilde foretrække en Nedsæt-

telse til 2 0/0, og dette saa meget mere som traktatmæssige Bestemmelser forbyder os at sætte Tolden paa Fyrreskibe højere end de nævnte 2 0/0«.

En saa kraftig Nedsættelse af Beskyttelsen for det indenlandske Skibsbyggeri betingede imidlertid Toldfrihed paa de Materialer, der anvendtes til Skibes Bygning. Det var simpel Retfærdighed mod dette Erhverv, at al den Told, som bevislig blev erlagt af det til en Skibsbygning brugte Materiale, *godtgjordes*, naar Skibet var færdigt.

Ligesom det var nødvendigt for Skibsfart og Handel, at Anskaffelsen af nye Skibe blev saa billig som muligt og derfor ikke besværedes med Afgifter til Staten, ligesaa nødvendigt var det for *Industrien* at kunne anskaffe sig *Maskiner* paa billigst mulig Vis. Hensynet til det indenlandske Maskinbyggeri burde ikke træde i Vejen herfor, da »det vilde være en ren Illusion at tro, at vi nogensinde vil blive i Stand til at levere Maskiner ligesaa billige og ligesaa fuldkomne, som de kan leveres i England eller Belgien(!)«. Kommissionen havde foreslaaet en Told for sammensatte Maskiner af 1¼ Sk. pr. Pd., men da dette for de grovere og sværere Maskiner svarede til ca. 3 £ pr. Ton, hvad der var mere end Prisen for det raa Jern i England, burde alle Maskiner efter Komiteens Formening sættes til en Told af højst 2 0/0 af Værdien.

Om Stenkul hed det dernæst: »Til at drive Dampskibe og Maskiner af enhver Slags behøves *Stenkul*, og næsten i alle Industriens Brancher, saasom Brændevinsbrænderier, Bryggerier, Dampmøller o. s. v., er dette fremmede Produkt aldeles uundværligt. Skal vi kunne konkurrere med Fremmede i Benyttelsen af Dampskibes og Fabrikers Drift, maa vi derfor sørge for, at vi har Drivkraften dertil, *om muligt* ligesaa billigt som de. Vi kan dog ikke forskaffe os Sten-

kul ligesaa billigt, som de haves i England, da de uundgaaeligt fordyres ved Transporten. Prisen paa Kul i England er 8—10 sh. pr. Ton, Fragten hertil udgør 10—12 sh., og de koster altsaa her dobbelt saa meget som i England. Under disse for vor Industri saa ugunstige Omstændigheder turde det vel forventes, at dette for den saa uundværlige Produkt forskaanedes for yderligere Afgifter til Staten; men tværtimod lægger Toldtarifen en ikke ubetydelig Skat paa samme: for det første ved Indførselstolden, der er fastsat til 7 Sk. pr. Td., og dernæst ved Skibsafgiften, der er 1 Rdl. pr. Cl. (ca. 16 Tdr.), altsaa 6 Sk. pr. Td. Denne sidste Afgift maa vi nemlig paastaa falder paa Varen, idet Fragten forøges i Forhold til denne Afgifts Størrelse; vel siges det i Motiverne til Udkastet, at de Afgifter, der hviler paa Skibsfarten, maa antages at bæres af den fortjente Fragt« — men heroverfor maa Komiteen fastholde sin Anskuelse. Ganske vist forbrugtes ikke det hele indførte Kvantum i Industrien, men det tjente da til vore Boligers højst fornødne Opvarmning og burde derfor »heller ikke gøres til Genstand for Beskatning«. Komiteen foreslog derfor, at Indførselstolden ophævedes, og at Skibsafgiften for de Skibe, der bragte Kulladninger, nedsattes til 8 Sk. pr. Cl.

Skulde det være nødvendigt at søge *finansiel* Dækning i andre Toldpaalæg, da pegede man paa Konsumtionsartikler som Kaffe, The, Vin og Tobak.

Endelig gik man nu, ganske som tidligere Gang paa Gang, skarpt imod Bibeholdelsen af *Lastepengene*. Fyrpenge var kun et Vederlag for Bekostninger, der anvendtes direkte til Skibsfartens Bedste, men de under Lovudkastets »Skibsafgifter« sig skjulende Lastepenge var en ren Statskat, som ubetinget af Hensyn til Handelen og Skibsfarten burde helt ophæves.

Det hele Indlæg gør, som man vil se, intet betydeligt Indtryk. Man kunde med nogen Ret forbauses over, at den Institution, der mente sig at tale paa hele den danske Handelsstands Vegne, ikke havde andet og mere paa Hjærte i et for Handel og Omsætning saa overmaade vigtigt Anliggende. Herved godtgjordes i hvert Fald ikke, at man fra Administrationens Side havde forsynet sig stort ved ikke at æske Komiteens Erklæring. Bortset fra den gamle Traver om Skibsafgiftens Ophævelse virkede Skrivelsen nærmest kun som en Parallelaktion til Industriens, rettet som den var imod den samme Principfejl, som ogsaa Industrien havde rettet sin Hovedanke imod: den ugunstigere Toldbehandling af Raa- og Hjælpestoffer. Om Komiteen maaske i nogen Maade følte sine Hænder bundne ved, at dens Medlem i Kommissionen, C. A. Broberg, gennemgaaende havde nøjedes med at slutte sig til Flertallet og intetsteds havde gjort sig særligt gældende, kan der ikke nu mere oplyses noget om — sikkert er det imidlertid, at Indlægget daarligt svarede til den Frihandelsstemning, som Komiteen faa Aar efter gav saa fuldttonende, næsten fanfareagtigt Udtryk. Det er, som Komiteen i denne den første Omgang har følt sig noget trykket — rimeligvis af Tidsforholdene —, ikke ret har haft »Modet og den blanke Klinge«.

Indnu inden Toldlovsforslaget kom til 1ste Behandling, var imidlertid den *udenrigspolitiske* Situation indtraadt i et truende og ildevarslende Stadium. Den 11. Februar 1858 besluttede nemlig det tyske Forbund med alle Stemmer mod Danmarks og Luxemborgs at erklære saavel Holstens nye Forfatning som Fællesforfatningen, forsaavidt den skulde finde Anvendelse paa Holsten og Lauenborg, for ugyldig. I Overensstemmelse hermed rettede Forbundsdagen en Opfordring til den danske Regering om i Holsten og Lauenborg at indføre en Tilstand, som fyldestgjorde de ved Aftalerne af 1851—1852 givne Løfter og sikrede de to Hertugdømmers Selvstændighed og ligeberettigede Stilling. Sluttelig udtaltes Forventning om, at Forbundsdagen snarest muligt modtog Meddelelse om, hvilke Foranstaltninger der i dette Øjemed var eller paa-tænkte truffet.

En Ugestid herefter, den 18. Februar, kom Toldloven til 1ste Behandling i Rigsraadet. Den blev kort og betydningsløs. M. P. BRUUN foreslog i faa Ord at standse Sagens 1ste Behandling og nedsætte et Udvalg paa 9 Medlemmer til nærmere at drøfte Forslagets Enkeltheder, inden 1ste Behandling fortsattes. Der udspandt sig herom et kort Ordskifte, som afsluttedes af MONRAD, der under Hensyn til »de forhaandenværende Omstændigheder« vilde anse Ved-

tagelsen af det af Bruun stillede Forslag for heldig — derved vilde Sagen være fremmet et betydeligt Skridt.

Forslaget vedtoges enstemmig med 43 Stemmer.

Til Forstaaelse af denne for en Nutidsbetragtning noget ejendommelige Behandling eller, om man vil, Affærdigelse af en saa betydningsfuld Sag, der dog ellers nok kunde give Anledning til stor Debat, maa det vel erindres, at M. P. Bruuns Forslag ingenlunde havde den alarmerende Karakter, som det altid senere i den danske Rigsdag fik, naar en Førstebehandling foresloges standset. I den danske Rigsdag finder Udvalgsbehandling normalt Sted mellem 1ste og 2den Behandling, hvorefter der stemmes over Lovforslaget i den ændrede Form ved 3die Behandling. Men som det vil mindes, havde Oktober-Forfatningen den særlige Bestemmelse for Rigsraadets Vedkommende, at uanset hvilken Form et Forslag havde faaet ved Rigsraadets 1ste og 2den Behandling kunde Regeringen ved 3die Behandling fordre det afgjort i den Skikkelse, som det selv fandt var den rigtige. Et Forslag som M. P. Bruuns var saaledes ikke helt usædvanligt, men noget andet var, at det under »de forhaandenværende Omstændigheder« — for at bruge Monrads Udtryk — var saare naturligt, at Lysten til at behandle en Toldlov for hele Monarchiet ikke kunde være synderlig stor, mindst af alt til en Behandling for aabent Tæppe.

Til Medlemmer af Udvalget valgtes (ved Flertalsvalg) Broberg, Renck, Bluhme, David, Schmidt, W. Petersen (Odense), Rosenørn, M. P. Bruun og Lüders — den sidste med 35 Stemmer, hvorefter Alfred Hage havde 34. Broberg valgtes med 50 Stemmer.

*

*

*

Efter at Toldkommissionen havde endt sit Arbejde og afgivet sin Betænkning, var Sagen, som Unsgaard ved Forelæggelsen af Forslaget havde oplyst: »paany bleven taget under omhyggelig Overvejelse ved Regeringen«. Man havde vel herefter i det Forslag, som nu var blevet forelagt Rigsraadet, paa mange Punkter rettet sig efter Kommissionens Henstillinger, men langt fra paa alle — paa flere væsentlige havde man fastholdt det oprindelige Forslag. Dette gjaldt saaledes for forskellige Raastoffer og for Tolden paa Galanterivarer, hvor den af Generaltolddirektoratet foreslaaede Nedsættelse fra 32 til 16 Sk. bibeholdtes, til Trods for at Kommissionens Flertal kun var gaaet med til 24 Sk. Og endelig adskillige Beskyttelsessatser. Men heller ikke Kommissionens dog saa indtrængende Henstilling om saa vidt muligt at bevare *Kreditoplagsretten* for de Varers Vedkommende, som hidtil havde nydt denne Begunstigelse, var i noget nævneværdigt Omfang taget til Følge. I Lovforslagets Motiver hed det herom, at Kommissionen aabenbart ved sine Forslag havde set bort fra, hvad der var den oprindelige Hensigt med Kreditoplagsrettens Indførelse i 1793. Medens denne nemlig havde været at lette Udførselshandelen og fritage de Handlende for at staa i For-skud med Tolden for saadanne Varer, som var Genstand for et større Forbrug, og man saaledes netop ikke havde haft Detailhandelen, men ene Engros-Handelen for Øje, saa var Kommissionen gaaet ud fra, at Krediten paa Afgiften var Hovedsagen, og ved ovenikøbet at foreslaa Til- og Fraskrivningskvantiteterne nedsatte viste den, at den i første Række havde haft Detailhandelen for Øje. »Men da saadan Handel ofte ene er grundet paa Kredit, synes det betænkeligt ydermere at udvide og befordre Nutidens noksom bekendte Kreditsystem, især da Toldvæsenet

efter den bestaaende Lovgivning ikke er berettiget til at fordre haandfaaet Pant som Sikkerhed for den krediterede Told.« Som Værn herimod havde man intet andet Middel end at fastsætte Indskrænkninger i Henseende til Antallet af de Varer, som kunde tages paa Oplag, og deres Til- og Fraskrivningskvantiteters Størrelse. Dernæst mente man, at Kommissionen for meget havde set Sagen fra et kjøbenhavnsk Standpunkt — endelig forelaa der ikke for Toldvæsenet nogen Grund til at antage, at det til Grundlag for Beregningerne benyttede Aar (1855) skulde have lidt under nogen særlig Indflydelse fra Vestmagternes Krig med Rusland.

Man gik derfor kun ind paa at lade Alun, Bomuld, Silke og Halvsilke-Varer samt Skibsankre beholde Kreditoplagsretten, hvorimod man afslog den for Farvetræ, Farver, Bly sukker, Kønrøg, Oranger og Mandler, Gummi og Gut-taperka, Krydderier, Olivenolie, Tovværk og Salpeter. Ligeledes afviste man ganske Kommissionens Forslag om Refundering af Indførselstolden ved Genudførsel af Manufakturvarer, der var udelukket fra Kreditoplagsret.

Denne Holdning fra Regeringens Side vakte stor Uvillie i kjøbenhavnske Handelskredse, og *Grosserer-Societetets Komite* gjorde sig skyndsomst til Tolk for denne.

I en ny Skrivelse til Rigsraadet, af 24. Februar 1858, udtalte Komiteen først, at naar den ikke i sin forudgaaende Henvendelse til Rigsraadet af 25. Januar s. A. havde dvælet ved Spørgsmaalet om Kreditoplagsrettens Udstrækning, var det, fordi den var gaaet ud fra som en Selvfølge, at Kommissionens Forslag vilde blive fulgt i Regeringsudkastet. Da det imidlertid nu havde vist sig, at dette i hvert Fald kun var sket paa en lidet fyldestgørende Maade, fandt den deri en Opfordring til at ytre sig om de Indskrænkninger i Kreditoplagsrettighederne, som vilde flyde af Lovudkastet.

Man forestillede derefter det høje Raad, at det ikke nok-som kunde erkendes, hvilken Støtte Kreditoplagsrettigheden havde været for den danske Handel, og det var mistrøstende for Købmændene at se, at dette syntes ganske at være undervurderet fra Regeringens Side, og Rettighedens Indskrækning fremstillet som noget ligegyldigt. Komiteen turde forsikre, at *enhver* Indskrækning i denne Rettighed vakte Handelsstandens Bekymring. »Med en fri og mægtig Rival som Hamborg tæt ved vore Grænser og med en Frihavn som Altona endog indenfor samme, der forener paa een Gang de Fordele, som Hamborg tilbyder, med mange Rettigheder, som Indlemmelsen i den danske Stat skænker den, kæmper vor selvstændige Handel med en overmægtig Konkurrence, og den har derfor vel Krav paa den størst mulige Frihed, som Toldforholdene kunne lade den beholde. Der gives faa Vareartikler, om hvilke det med Sikkerhed kan siges, at den Frihed, som Kreditoplagsbenyttelsen kan yde Handelen med samme, ikke er eller kan blive af Vigtighed. Heller ikke kan det paastaas med Sandhed, at det er Handelen til ingen Nytte, at smaa Kvanta kan tages paa Oplag; thi i Handelsrørelsen er alle Vareartikler forgrenede, og alle Artikler danner tilsammen et Hele, hvoraf det Store ikke kan bestaa uden det Smaa; det kan let hænde sig, at Handelen med Hovedartikler og med større Kvantiteter kan tabes, fordi Lejligheden til at anskaffe Biartikler eller mindre Varekvanta savnes. Og i Almindelighed kan det siges, at Kreditoplagsrettigheden er en Frihed, der kun bliver ret nyttig, naar den udstrækker sig til alle Varer og til mindre Kvanta af Varer; kun derved bliver den et godt Surrogat for en Frihavn«.

Kommissionens Flertal havde givet en Fortegnelse over de Vareartikler, som burde beholde Kreditoplagsretten, og

foreslaaet passende Fraskrivnings-Kvanta for samme, og en Minoritet havde ovenikøbet forøget denne Liste. Komiteen var af den Formening, at der ingen Grund var til at udelukke *nogle* af de paagældende Varesorter fra Oplagsretten, og at de af Kommissionen foreslaede Fraskrivnings-Kvanta burde bibeholdes. Herom androg man da ærbødigst.

---

havde der knyttet sig nogen Art af festlige Forhaabninger til den forestaaende Udvalgsbehandling af det forelagte Toldlovudkast, saa kom i hvert Fald Komiteens nye Henvendelse *post festum*. Den fik allerede af den Grund ingen Indflydelse, at den Mulighed for ikke at gaa videre med Sagen, som man ikke mindst fra Monrads Side ved Lovforslagets første Behandling havde holdt aaben, nu forvandlede til bitter Virkelighed. Allerede Dagen efter Indgivelsen af Komiteens Andragende, den 25. Februar, vedtog den tyske Forbundsdag efter Forslag af Hannover endnu en Beslutning i det dansk-tyske Mellemværende — ligesom den sidst havde stillet sig bag de Elleves Forslag, optog den nu de Seks' Forslag. Det var det saakaldte *Inhibitorium*, som gik ud paa, at Forbundsdagen udtalte den »Forventning«, at den danske Regering for Fremtiden overfor Holsten og Lauenborg vilde afholde sig fra »alle yderligere Foranstaltninger, ved hvilke Forbundsbeslutningen af 11. Februar s. A. overtraadtes og de bestaaende Forhold ændredes«, hvad der altsaa vilde sige: afholde sig fra al egentlig Lovgivning for Fællesstaten.

Under Hensyn hertil gik man herhjemme ind paa at standse Behandlingen af *Toldloven*, som hørte til den Slags Fælleslove, der under den tidligere Stænderforfatning skulde forelægges Stænderne. I Slutningen af Marts meddeltes

dette Forbundsdagen, og den danske Regering erklærede sig samtidig villig til at lade de holstenske Stænder udtale sig ogsaa om de Bestemmelser i den holstenske Forfatning, som vedrørte Fællesforfatningen. Hermed indtraadte der en langvarig Pause i Bestræbelserne for en Toldrevision. Traaden blev først genoptaget i Januar 1862. Dette var allerede en naturlig Følge af, at der i de mellemliggende Aar førtes en stadig bitrere Strid mellem Danmark og Tyskland om Rigsraadets, altsaa selve det i Toldanliggender virksomme Lovgivningsorgans Kompetence og Myndighedsomraade.

En Skildring af de skiftende Faser, som denne Strid gennemløb, vilde ligge udenfor dette Arbejdes Rammer. Her skal da blot lige Grundtrækkene bringes i Erindring.

De nysnævnte Indrømmelser fra den danske Regerings Side, som tidligere rimeligvis vilde have øvet deres Virkning, gjorde nu intet Indtryk paa Forbundsdagen. Den 20. Maj vedtog den en Erklæring, hvori man fastholdt sit oprindelige Standpunkt og fordrede, at den danske Regering inden 6 Uger skulde afgive en Erklæring om, hvorledes den tænkte sig at ordne Holstens og Lauenborgs Stilling indenfor Monarchiet.

Uenighed om, hvorledes denne nye Situation skulde tages, førte til, at ANDRÆ udtraadte af Regeringen. Denne veg nemlig tilbage for at følge Andræ, som vilde, at man ligesaa godt først som sidst skulde tage Konflikten og kæmpe den til Ende. Man fulgte i Stedet for HALL, som omvendt søgte at undvige Konflikten, og svarede den 15. Juli Forbundsdagen, at man først ønskede at høre den holstenske Stænderforsamling, inden man kunde afgive nogen Erklæring om, hvorledes man tænkte sig Fællesforfatningen ændret, men at man straks var villig til ved

Delegerede at forhandle med Forbundsdagen om de to tyske Hertugdømmers Stilling indenfor Fællesmonarchiet. For at bortrydde Forbundsdagens mulige Betænkeligheder ved at inlade sig paa en saadan Forhandling tilbød man midlertidigt at sætte Fællesforfatningen ud af Kraft for Holstens og Lauenborgs Vedkommende. Forbundsdagen fastholdt imidlertid sit oprindelige Standpunkt og gentog under Eksekutionstrudsel sit Forlangende om at faa Besked om, hvorledes man tænkte sig at ændre Fællesforfatningen. Den danske Regering udstedte da den kgl. Kundgørelse af 6. November 1858, som suspenderede Fællesforfatningen for Holsten og Lauenborg, og fastsatte, at Udenrigs-, Krigs-, Marine- og Finansministeren, forsaavidt deres Virkekreds angik disse Hertugdømmer, for Fremtiden kun skulde være Kongen ansvarlig. Man lod altsaa den administrative Fællesstat uberørt, medens den legislative deltes i tvende Stykker: et konstitutionelt og et absolut. Udstedelsen af Kundgørelsen betegnedes i den nationalliberale Presse som nødvendig, hvis Regeringen ikke vilde fremkalde en Eksekution eller begynde en Krig — »begge Dele med lige ringe Haab om et lykkeligt Udfald«. Ved den tyske Forbundsbeslutning af 11. Februar var Fællesforfatningens uforandrede Bestaaen blevet en Umulighed — »man havde ingen Appel fra denne Beslutning uden til Vaabnene, og man havde intet Middel til at fremtvinge Holstens og Lauenborgs Underkastelse«. »Fædrelandet« hævdede desuden, at Forfatningens formelle Lovlighed nu maatte siges at være »ganske tvivlsom«.

Samtidig med Udstedelsen af den nævnte Kundgørelse bebudede Regeringen, at der skulde foretages Skridt for atter at tilvejebringe Holstens og Lauenborgs forfatningsmæssige Tilslutning til det øvrige Monarchi, og man op-

fordrede i dette Øjemed de holstenske Stænder til at udtale deres Ønsker i saa Henseende.

Den holstenske Stænderforsamling traadte derefter sammen den 3. Januar 1859. Næst efter at indblande sig i Slesvigs Anliggender ved at rette bitre Angreb paa den danske Styrelse dersteds anbefalede Stænderne en Fællesforfatning uden Fællesorgan: alle fælles Love og Bevillinger ud over Normalbudgettet skulde have alle 4 Repræsentationers Samtykke. Denne faktiske Sønderdeling af Fællesmonarchiet, hvorefter den største Landsdel, Kongeriget, kunde risikere at blive ganske afhængigt af det lille Lauenborg, vakte stor Harme i Danmark — kun Grev SPONNECK tilraadede med største Frejdighed at acceptere Forslaget som Forhandlingsgrundlag, men paa Grund af den almindelige Uvillie mod hans Person gød dette kun Olie i Ilden. I Maj 1859 fik Ministeriet et væsentligt stærkere nationalliberal Præg ved, at FENGER og MONRAD optoges deri, den første som Finans-, den sidste som Kultusminister. KRIEGER udtraadte den 3. November s. Å.

Naar de holstenske Stænders Aktion denne Gang maatte savne den samme, rask følgende Tilslutning fra de tyske Stormagter og Forbundets Side som hidtil Gang paa Gang, var det ingeniunde, fordi Sangbunden var mindre fuldtonende — men Lyden fra det spæde holstenske Instrument tabte sig fuldstændigt i Larmen fra »den europæiske Concert«, hvor der just nu spilledes op med fuldt Orkester. Ved Nytaarskuren 1859 havde Napoleon III ladet falde ligefrem truende Ord til den østerrigske Gesandt. Det opfattedes straks overalt som, at der forestod en Indskriden fra fransk Side i Italien, og de følgende 3 Aar var derefter Europas Opmærksomhed fuldelig optaget af de store Begivenheder, der Slag i Slag førte til den italienske Enhedsstats Op-

rettelse. Ikke mindst maatte Centralmagterne, i første Række Preussen, mistænksomt vogte paa Napoleons Færd, og med stor Forsynlighed gennemtvang den preussiske Krigsminister ROON, senere med Støtte af selve BISMARCK, den Hærreform, som skulde give Preussens Regering et saa sejrrikt Krigsinstrument i Hænde. Men under alt dette blev der ikke megen Tid tilovers at ofre paa det i Sammenligning med de Bekymringer, man ellers i disse Aar nærrede, just ikke særdeles vigtige dansk-tyske Anliggende — man sørgede blot fra preussisk Side for at lade Kedlen staa og snurre, saa at man i et belejligt Øjeblik, hvis man skulde faa Brug for en Eksplosion, i en Haandevending kunde bringe den i Kog og skrue Laaget fast paa. Hvad der, som noksom kendt, først skete sidst i 1863.

Under disse Omstændigheder mente man herhjemme at kunne slaa sig saa nogenlunde til Ro og lade Tingene gaa deres — skæve — Gang. Da Rigsraadet traadte sammen Mandag den 26. September 1859, protesterede de to i Slesvig valgte Slesvig-Holstenere, THOMSEN-OLDENSWORT og HANSEN-GRUMBY, skarpt mod November-Kundgørelsen, erklærede Rigsraadet for ikke længer lovligt bestaaende og forlod Forsamlingen. Heller ikke Helstats-Mændene var synderlig glade ved Stillingen, men nøjedes dog med, under Henvi- ning til Regeringens Erklæring om, at den vilde bestræbe sig for atter at tilvejebringe en forfatningsmæssig Tilslut- ning af de tyske Hertugdømmer til det øvrige Monarchi, at betone Ordningens aldeles foreløbige Karakter, hvoraf Følgen maatte være, at Forsamlingen indskrænkede sig til Behandling af Love, der var »uundværlige for Statsstyrelsens uforstyrrede Gang«. Rigsraadets Lovgivningsapparat kunde vel derefter lige netop fungere, men ikke bruges til stort.

Efter den korte Rotwitt'ske Regering (2. December

1859—8. Februar 1860) dannede HALL paany Ministerium og overtog selv Posterne som Konseilspræsident og Udenrigsminister. Saavel fra hans som fra tysk Side dreves der i Løbet af 1860 Nølerpolitik. Men Hall trak herved det korteste Straa, for saa vidt som det fra modsat Side lykkedes at faa den Slesvig-Holstenisme, der stadig brændte i Bunden, til at slaa saadanne Luer op i Sønderjylland, at man ej alene i Berlin, hvor man stadig lurede derpaa, men ogsaa i London fik Øje paa Brandskæret.

Ved Beslutning af 7. Februar 1861 viste den tyske Forbundsdag paany sin Uforsonlighed ved at rejse et nyt Krav, nemlig om de holstenske Stænders Samtykke til Budgettet 1861/62 — skønt dette allerede var blevet fastsat ved Patent af 25. September 1859 —, ligesom ogsaa Eksekutions-trudslen gentoges. Ogsaa denne Gang tog imidlertid Verdenspolitiken Luven fra den dansk-tyske Konflikt. Den nord-amerikanske Borgerkrig og den fransk-engelske Intervention i Mexiko var yderligere kommet til, og selv de os venligsindede Stormagter var inderlig kede af Gang paa Gang at skulle beskæftige sig med dette Mellemværende, som i Sammenligning med, hvad der ellers krævede Opmærksomheden, maatte forekomme dem som en *quantité négligeable*. Ved engelsk Intervention lykkedes det derfor i Højsommeren 1861 at faa direkte Forhandlinger i Gang mellem Danmark paa den ene Side, Preussen og Østerrig, henholdsvis Forbundsdagen paa den anden Side — og denne sidste vedtog herefter at udsætte Forbunds-Eksekutionen indtil videre.

Medens disse saakaldte *internationale* Underhandlinger stod paa — de brast egentlig først efter godt og vel et Aars-tids Forløb —, traadte Rigsraadet den 25. Januar 1862 sammen til sin fjerde ordentlige Samling, denne Gang aabnet

af Konseilspræsidenten (Hall) i Stedet for af Kongen. Frederik VII havde oprindelig haft Lyst til selv at gøre det — han var en Ynder af pompøse Optrin, hvori *han* spillede Hovedrollen —, men Berling havde fraraadet ham det: Hall vilde dog, havde han sagt til Kongen, helst gøre det alene! Forøvrigt iklædte Frederik VII Motiveringen af sin forandrede Beslutning Form af en Drøm, han havde haft — højsalig Christian IV havde aabenbaret sig for ham under hans Søvn og tiltordnet ham et: »Stat op og gør noget for Dit Folk«. En løjerlig Grund, skulde man unægtelig synes, til *ikke* at vise sig for samme Folk ved den omhandlede Lejlighed og dermed undlade i en vanskelig Stund at tilkendegive det sin kongelige Villie.

Forinden Rigsraadets Sammentræden havde Hall (Efter sommeren 1861) yderligere skærpet sit Ministeriums ejderpolitiske Præg ved at formaa ORLA LEHMANN til at indtræde i samme som Indenrigsminister for Kongeriget Danmark. Lehmann havde gjort til Betingelse, at der for Rigsraadet skulde fremsættes Forslag til en Forfatningsrevision, hvorved der skabtes en nærmere Sammenknytning mellem Danmark og Slesvig, samtidig med at Holsten udsondredes — altsaa netop den Politik, som senere satte sin beske Frugt i November-Forfatningen af 1863. Det var i Overensstemmelse hermed, at Regeringen nu søgte omsider at gøre det sammentrædende Rigsraad i videst muligt Omfang til en selvstændig lovgivende Faktor derved, at der gaves de af Rigsraadet vedtagne Bevillinger og Love Gyldighed for Danmark og Slesvig, men for Holsten *kun* saafremt tilsvarende Lovbestemmelser direkte vedtoges af de holstenske Stænder. I Throntalen hed det i Samklang hermed, at de svævende Underhandlinger med Tyskland og dermed sammenhængende »Forviklinger« ikke længer burde »standse de Forbedringer,

som det almene Vel kræver i Fællesforfatningen og de til sammes Omraade hørende Love. De dertil sigtende Forslag ville finde Rigsraadets omhyggelige Prøvelse, om end nogle af dem — forsaavidt de tillige skulle finde Anvendelse paa Landsdele, som ikke staar under dets lovgivende Myndighed¹⁾ — til deres Gennemførelse fordrer Tilslutning fra disses Sider. Dette sidste vil navnlig være Tilfældet med den Reform i *Told-Tarifen*, hvorpaa Rigets *materielle Interesser have Krav*«.

I Rigsraadet mødte de 15 for Danmark og Slesvig (12 + 3) kongevalgte Medlemmer, de 12 af Rigsdagens Folkething og de 6 af Landstinget valgte Medlemmer, 5 Medlemmer valgte af Stænderforsamlingen for Slesvig og iøvrigt 22 umiddelbart valgte Medlemmer fra Danmark og Slesvig. De 4 Kongevalgte fra Holsten, den ene Kongevalgte fra Lauenborg, de 6 Medlemmer, der ifølge Forfatningsloven skulde vælges af den holstenske Stænderforsamling, det ene Medlem, der paa samme Maade skulde vælges af det Lauenborgske Ridder- og Landskab, samt endelig de 8 i Holsten umiddelbart valgte Medlemmer var derimod ikke længer Medlemmer af Rigsraadet.

Den 31. Januar (1862) forelagde Monarchiets Finansminister Fenger Toldlovforslaget med en ganske kort Tale.

Lægen CARL EMIL FENGER gik som Elev i Borgerdydskolen paa Christianshavn under Navnet »Fregatten«, fordi han i Frikvartererne sendtes af de ældre Kammerater til Bageren for at »lades« med Rundbrød — han fik 4 β af hver Dreng og en lille Kvotadel af Rundbrødene som Vederlag for dette Byærindes Besørgelse. Men Navnet blev paa helt anden Maade betegnende for ham — thi som Voksen styrede han netop gennem Livet som en *Fregat*, en *Fregat*,

¹⁾ 3: Holsten og Lauenborg.

der gik for fulde Sejl, stolt i Rejsningen, statelig at skue, som skabt for de store Farter, den dristige Sejlads. Paa Marstrands kendte Portræt-Billede af hans Kandidat-Kuld paa Frederiks Hospital syner han som en glad Yngling, der formelig skummer over af Lystighed og Mod paa Livet — og selv da han som ældre blev stiv i Masken, ligesom for ret at bære den kyndige Læges urokkelige Flegma til offentlig Skue, bruste der altid i hans Sind en ukuelig Lyst til at tage et ordentligt Tag med Livet, lægge alle sine glimrende Aandsevner i det Tag og derved faa Livet fravristet alle de Gaver, det overfor de fleste er saa karrig med.

Allerede som Dreng viste han udpræget mathematisk Begavelse, og dette gav ham en Dragning mod det Eksakte, der sidenhen i lige Grad kom Videnskabsdyrkeren og Finansmanden i ham tilgode. Hans lykkelige Lethed til at lære beundredes paa ethvert Trin af hans Barndoms- og Ungdomstid af hans Kammerater — sine Eksaminer klarede han derfor flot og overlegent. I sine Studenter-Aar fattede han ligesaa stor Interesse for Nationaløkonomien som for Medicinen — den første bl. a. plejet gennem venskabelig Tanke-Udveksling med Studie- og Rejsefællen KAYSER, oprindelig Mediciner ligesom Fenger, senere (1848) Professor ved Universitetet i Statsøkonomi. Men for Lægekunsten følte Fenger et ligefremt Kald — og paa dette Felt kom han da ogsaa til at øve sin største Gerning, mens Statistiken, særlig Medicinal-Statistiken, som just da kom paa Mode, blev som en Bro over til hans anden store Interesse-Sfære. Til sin Ven, Birkedal, sagde han en Gang: »Jeg ved ikke, om Du ved, at vi Læger intet ved«. Denne sunde og for sin Tid ret overlegne Skepsis gjorde ham til en Foregangsmand paa den Bane, som langsomt fører Sygdoms-Behandling fra genialt Gætteværk til videnskabelig Methode —

og som helt forsmaar Charlataneriets Lyst til (for at bruge Fengers eget Udtryk): at give Patienterne Stene for Brød.

Hans levende Sans for Samfundslivets Rørelser fandt imidlertid stadig Næring ved selskabelig Omgang med Venner som Orla Lehmann, Knuth, Monrad, Martin Hammerich og først og fremmest Hall, hans gamle Klassekammerat — fra Barnsben af og op gennem hele Livet var Fenger en selvfølgelig Gæst paa Halls Fødselsdag. Han hørte saaledes til de Nationalliberales allerintimeste Kreds og gik med Iver op i dens Forhaabninger og Aspirationer — dens Sympatier og Antipatier. Men var hans Følelser stærke og klare, tøjlede blev de altid af en tør, kold Fornuft — han var Kredsens *kloge* Hoved, behersket, skarpsynet, ædruelig. Lod sig aldrig *rive med* — men *gik med*, af sig selv, naar det gjaldt. Just for som paalidelig Ven at se til, at alt kom til at gaa, som det skulde.

Da han omsider, i 1849, gik ind i praktisk Politik, var han allerede en højt anset Læge. Han lod sig i Kjøbenhavns 9. Kreds vælge ind i Folkethinget og blev Finansudvalgets første Ordfører. Som saadan gav han den konstitutionelle Behandlingsmaaade af Bevillings-Sager det Særpræg, den op til vore Dage har bevaret — sikkert nok altfor posekiggersk og paagaaende overfor Administrationen, men denne stammede den Gang lige ned fra Enevældens Cancelli-Tid og *maatte* vænnes til, at Folke-Repræsentationen satte den under virksom Kontrol og hævdede Sparsommeligheden med Statsborgernes Skattemidler til første Borgerdyd. For Fenger selv med hans fine Sans for Detailler stemmede denne Seen paa Fingre højst naturlig — han kunde desuden daarlig tænke sig, at der overhovedet var *noget* Æmne, der kom indenfor hans Rækkevidde, som han ikke skulde øve bestemmende Indflydelse paa. Og derfor

gik det, som det maatte gaa — »in jeden Quark begrub er seine Nase«. Det dannede Skole — og slet Skole; men for de senere Overdrivelser og Smagløsheder bærer han i hvert Fald ikke Ansvar.

I 1852 vendte han fra Politiken tilbage til Lægevidenskaben, følgende baade Ærens Vink og sine Evners bydende Kald: han blev Overlæge ved Frederiks Hospital og overtog den kliniske Undervisning. Men som Sigurd, da han smager Fafners Blod paa sin Tunge, med eet faar Øre for Røster og Stemmer, der før forekom ham bare at være kvidrede Lyde — som det hedder i Sagaens Billedstil: pludselig forstod Fuglenes Sprog —, saaledes havde ogsaa Fenger faaet Smagen af Politikens Blod paa sin Tunge, og derved Øre for Vælgerfolkets uarticulerede Tale — »vi var Tanker, Du skulde tænkt os, vi var et Løsen, Du skulde stillet os«. Skønt det var et Vilkaar for at blive paa de høje Poster, man havde sat ham paa, at han helt og udelt skulde hellige sig deres Røgt, lod han sig paany friste ind i Politik, modtog 1856 Valg til Rigsraadet og 1859, som alt nævnt, Finansminister-Portefeullen.

Man tager næppe fejl ved at tro, at var han end nok saa let at lokke ind i den politiske Magts Tryllekreds, saa har dog hans nærmeste Venner og Omgangsfæller været Lokkefugle. Han var nu en Gang ogsaa i *den* Forstand en ægte Nationalliberal, at han følte sig hørende til »Kliken« (som det den Gang hed), var En af Ridderskabet om det runde Bord, — bød Stormesteren ham drage i Leding, fluks spændte han, uden at ænse egen Lyst eller Hjemmets Krav, Sværd ved Bælte og sadlede sin Ganger. Vinkede ikke ogsaa her Bedrift, var ikke ogsaa dette Herrefærd — og er ikke »Ry og Magt hver Mands Maal«? Ry kunde

vel ogsaa Videnskabens Dyrkelse give ham — men Fenger var tillige en magtkær Mand. Ikke saa helt lidt herskesyg.

Ved at vende tilbage til Politiken, opgav han ej alene en Gerning, hans Hu hang ved, men ogsaa en klækkelig Aarsindtægt. Han mente derfor sidenhen at have Lov til at være streng i sine Krav til sine underordnede Embedsmænds Pligtiver og Nøjsomhed. Gav Stillingen Anseelse og Samfundshøjhed, maatte dens Indehaver kunne nøjes med at sidde under Ærens fejre, men ensomt thronende Træ og gladelig give Afkald paa Guld og grønne Skove. Hvad dog samme Embedsmænd ingenlunde fandt ligesaa selvfølgeligt. Det blev derfor hans Lod at maatte døje mange Beskyldninger for Haardhed og Hensynsløshed — og af forbigaaede Underordnede ogsaa for Nepotisme. Bestemte Eksempler paa det sidste er dog aldrig angivet, men saa udpræget Klike-Menneske som Fenger var, er det iøvrigt saare let tænkeligt, at han rent uvilkaarligt kom til som noget ret selvfølgeligt at foretrække en ham nærstaende Ansøger for en ham aldeles ubekendt, som allerede derfor ikke *talte med*. Hans Ledelse af Finansvæsenet var ensidig i Statskassens Favør, indtil det smaalige nøjeregnende — og han kørte altid med stramme Tøjler.

Som *Parlamentariker* blev han bedre liidt, ikke mindst paa Grund af den uforstyrrelige Ro, hvormed han kunde paahøre alskens Snak og Vidtløftighed, uden et Øjeblik at tabe Maalet af Sigte — stadig vidste han med en vis blid Bestemthed at føre Sagen tilbage i dens rette Spor. Som *Polemiker* kunde han af og til blive saare »bidderhvas«, stedse forud bebudet af smaa Høfligheder til Modstanderne — en Ros af hans Mund fik, fortælles der, ofte Kuldegysninger til at løbe ned ad Vedkommendes Ryg: det skulde da vel ikke nu trække op til en ordentlig Overhaling?! Som

Taler var han klar og methodisk, søgte væsentlig kun at virke ved gode Grunde — »hans Foredrag begejstrede ikke, men de overbeviste«, har ingen ringere end Talekunstens store Mester C. St. A. Bille en Gang sagt. Men naar han videre siger, at Fenger kun talte til Forstanden, synes det mig ikke helt rigtigt, som Fenger overhovedet ikke var det blotte Forstands-Menneske, man gerne har gjort ham til. Bag hans beherskede Ydre laa megen varm Følelse, sikkert ikke mindst for hans Fædreland, men vel forskanset bag den *Værdighed*, som han først og fremmest ønskede hele sit Liv igennem at kunne bevare og bære til Skue — under *alle* Omstændigheder! Efter Præliminærfreden i Efteraaret 1864 skrev han fra Wien til Vennen ORLA LEHMANN de for ham saa højst karakteristiske Ord: »Vor Resignation har været for larmende, vor Forbitrelse vendt i den gale Retning; man skulde tydeligere have set, at vi er besindige nok til at finde os i det uundgaaelige, men at der bagved dette ligger en levende Bevidsthed om, at vi ikke ville lade os nøje med denne Afgørelse, men at i Fremtid al vor Hu og al vor Tanke skal være rettet imod at faa det gjort om igen, naar den belejlige Stund kommer — og at gøre os selv *værdigere* og dygtigere til at tage imod den længselsfuldt forventede Time, ligesom Bruden, der smykker sig i Forventningen om Brudgommens Komme«.

Dette er skønt sagt og røber baade Hjærtelag og et vist Sværmeri, men netop et, som skal gemmes godt og allerinderst inde bag de erkendte Kendsgerningers Kulde og den tause, mandige Resignation, som fremtræder i *Værdighedens* Klædebon. Skønne Ord — men, ak, lidet profetiske! Hvorledes gik det, da »den belejlige Stund«, »den længselsfuldt forventede Time« omsider oprandt — føltes den af den efternationalliberale Slægt, sine Fædres ubarmhjærtige

Spottere, som saa helt »belejlige«? Var den endnu saa »længselsfuldt forventet«? — —

Fenger var statelig at se til, rank, spinkel, mager, et langagtigt smalt Ansigt med Kindskæg, høj Pande, lang Næse, tidlig graasprængt Haar. Øjnene var milde og klare, Stemmen spæd, næsten pibende. Et tiltalende Ydre. Lidt skødesløs i sin Paaklædning.

Af Væsen var han forekommende, men knastør. En fornem Ro, fri for alt Hovmod, for al falsk Overlegenhed eller saarende Selvfølelse. En Kendsgerningernes Mand, klar og ædruelig i Tankegang, lidt selvbehagelig i Tale. Som Minister: Gehejmeraad ud i Fingerspidserne — men jævnsindet og egal. En fordomsfri og ligevægtig Mand. En Mand i Linier, ikke i Farver.

*

*

*

I det af Fenger fremsatte Lovudkasts Motiver oplystes det, at efter at det tidligere den 5. Februar 1858 fremsatte Toldforslag »paa Grund af Omstændighederne« (nemlig de udenrigspolitiske) ikke var blevet fremmet, var Sagen i den mellemliggende Tid blevet underkastet fornyet Prøvelse, væsentligst i Overtoldbestyrelsen, hvorimod »Bidragene kun forholdsvis lidet hidrører fra direkte Meddelelser fra Handlende og Industridrivende«. Den egentlige Kærne i Udkastet af 1858, dets Bygning og hele Tendens var bevaret uforandret. Man havde blot søgt endnu mere at simplificere Indførselstoldtarifen, dels ved at sammendrage flere Positioner, dels ved at udlægge dem med samme Afgiftsstørrelse. Endvidere var endnu flere Artikler ansat til Toldfrihed, og Indførselstoldsatserne stærkt nedsatte for

FENGER

Jernvarer under Hensyn til de i Mellemtiden stærkt dalede Priser. Udførselstolden var foreslaaet helt ophævet, og Transittolden reduceret til kun at skulle give en Indtægt af 112,000 Rdl. Der var endvidere Forhøjelser for Ris (fra $1\frac{1}{2}$ til 2 Sk. Pundet) og Tobak (fra 4 til 5 Sk. Pundet) for at dække et Underskud paa ca. 160,000 Rdl. Indtægten af Indførselstolden ansloges til 7 Millioner Rdl. og Skibsafgiften til $\frac{1}{2}$ Million Rdl.

•

Det var altsaa med stort Eftertryk blevet tilkendegivet fra Regeringens Side, at det denne Gang skulde være Alvor med Lovgivningsarbejdet. Som Krieger den 26. Januar (1862) havde skrevet i sin Dagbog, var Opgaven ved denne Rigsraads-Samling at vise den tyske Forbundsdag, at vi kunde røre os, trods dens snedige Forsøg paa at kvæle os — »hvad det gælder om, er at godtgøre Rigsraadets Livskraft«. Da man nu ret naturligt maatte vente, at dette først og fremmest skulde vise sig gennem Vedtagelse af en Lov som netop *Toldloven*, skabte dens Fremsættelse et levende Røre blandt de Næringsdrivende. I første Række blev dette Tilfældet for *Handelsstandens* Vedkommende. Ej alene vilde man ikke risikere denne Gang som sidst at komme bagefter, men man følte det som Standens ligefremme Kald at gribe ind i denne Sag paa det virksomste — ja at tage Førerskabet for derved at skabe en afgørende Vending i Rigets Toldpolitik. Som det er naturligt for Købmandsskabets Væsen, maatte den danske Handelsstand modtage et umiddelbart og mere levende Indtryk end nogen anden Samfundsklasse af Begivenhederne i de nære Nabolande, hvormed Danmark stod i livligt og lønnende Handelssamkvem. Den ovenfor skildrede nye toldpolitiske Æra, som aabnedes i 1860 ved Afslutningen af den fransk-engelsk Handels-traktat og for Englands Vedkommende fuldbyrdedes ved

Indførelsen af den GLADSTONE'ske Frihandelstarif s. A., vakte ligefrem Begejstring i vore ledende Købmandskredse. I første Række gjaldt dette selvfølgelig Mænd med for britisk Paavirkning saa modtagelige Sind som ALFRED HAGE og C. A. BROBERG. Ikke mindst den sidste var da ogsaa den naturlige Repræsentant for de store Importinteresser, som en Frihandelslovgivning lovede saa glimrende et Opsving.

Man fortæller om Themistokles, at Miltiades' Bedrifter ikke lod ham sove, før han selv havde udrettet tilsvarende — og vel var Miltiades i dette Tilfælde en mægtig Finansminister i et mægtigt Rige, eller om man hellere vil: Kejser af Frankenland, og Themistokles-Broberg kun en kjøbenhavnsk Grosserer. Men fra Krisedagene i December 1857 havde Broberg høstet den Erfaring, at om ikke den enkelte kjøbenhavnske Grosserer, saa dog den ærværdige Institution, der varetog Grossererens Interesser, kunde faa Regering og Rigsdag til villigt at føje sig, naar den satte hele sin Energi ind derpaa og virkelig formaaede at bibringe den høje Lovgivningsmagt det Indtryk, at den i et stort og vanskeligt Øjeblik stod som Tolk af Tidens Trang. Og var det ikke saa, at Øjeblikket igen var stort, Lejligheden paa-trængende? Man stod, som Frankrig nys havde gjort det, paa Tærskelen af en Toldreform, hvis Form og Indhold for lang Tid blev bestemmende for det hjemlige Erhvervslivs Udvikling. Og netop i det Øjeblik, da man skulde strække Foden frem for at overskride denne Tærskel, saa var det, som Himlen var fuld af Giger, der tonede det nye Tide-hverv ind — Frihandelens vældige Harmoni bruste hen over Landene, og selv det hidtil saa forstokkede Beskyttelsesland, Frankrig, havde just nu aabnet sine Øren, sine Porte og Døre for den ny Tids Aand, for Fremtidens Musik.

I et saadant Øjeblik vil altsaa Tilfældet, at der herhjemme

staar en *Toldreform* lige til at løbe af Stabelen, og er det da ikke den af sligt et Tilfælde naturskabte Tanke, en simpel og selvfølgelig Sag, at man agtende dette Skæbnens tydelige Vink lader den lille danske Toldskude styre lige ind i Kølvandet efter de os venligsindede Stormagters Frihandelsflaade? Og saa var man saa hildet i gamle vanegroede Fordomme, paa ægte dansk Vis saa fuldstændig optaget af sig selv, saa smaaborgerlig indadvendt, saa ganske blottet for Evnen til at rette sit Blik udad mod den store Verden og se, hvad dér foregaar, saa døv for selve Tidens store Løsen, at man, i Stedet for villigt at følge det og være henrykt over straks at faa Lejlighed dertil, makker en Toldreform sammen efter den gode gamle Recept fra forrige Aarhundrede, — et nydeligt og propert Pillearbejde, der i al Sindighed lige bøder paa de allerstørste Skavanker og hist og her retter de værste Skævheder! En Toldreform, som hverken var hugget eller stukket, en flad Middelmaadigheds Luntetrav langs Far-i-Mags-Vejen, netop planlagt den Gang, da den store Verdens Lokomotiver suste forbi os med Iltogets-fart, nu for længst ankomne til Maalet!

Her var altsaa en Daad, som kaldte, en Gerning, som skulde gøres, en Bedrift, som skulde øves. Det gjaldt om at faa aabnet Øjnene paa Rigets høje Raader, faa aabnet deres Øren for Sfærernes Musik, faa sat Farten op, faa blæst Cancellistøvet af det nye Toldlovsudkast. Ja, hvad mere var: faa det kastet paa Baalet og brændt, som Luther brændte Pavens Bandbulle.

C. A. BROBERG sad, som alt meddelt, selv i Rigsraadet, havde saaledes den bedst mulige Lejlighed til paa rette Sted at slaa til Lyd for dette sit Storsyn, som for sin Harme — hvad han da ej heller forsømte. Men Rigsraadet var et vanskeligt Menneskemateriale at arbejde i for

den, som deraf vilde forme Fremtidens Genius. Intet blødt Ler, som villigt gav efter for Fingrenes Tryk, mest kun størknet Metal, i bedste Fald raat tilhugget Marmor, som krævede en Mesters Mejsel, og selv for øvet Haand lang Tid og stort Taalmod. Nej, skulde der overhovedet være Udsigt til at naa den nødvendige og pludselige Omstemning af stive og vrangvillige Gemytter, den radikale Drejning af hele Bevidsthedslivet, maatte der ligefrem et *coup de main* til. Den lille Verden, som Rigsraadet udgjorde, træg og tung i sin Gang, skulde med et Stød sættes i fuld Fart. Og dette Stød kunde kun komme udefra — fra et *arkimedisk* Punkt.

Derfor maatte det blive *Grosserer-Societetets Komite*.

Det maatte blive Grosserer-Societetets Komite, hvoraf Broberg selv var Medlem, ja, dens ledende Aand. Det maatte blive den Institution, hvem det paagældende Anliggende som Lovgivningssag i særlig og fremragende Grad vedrørte — og den daglige Omgang med Told er nu engang ubestridelig Købmands-Sag og Købmands-Fag! Det maatte endvidere være en Institution, som forstod at tale med Mynighed. Det maatte endelig være en Institution, ad hvis Indblanding i denne Lovgivning ingen med Rette kunde kimse.

Opgaven maa imidlertid ikke have været helt let. Har det vel end sjældent skortet Societetet og Komiteen paa Frimodighed overfor Magthaverne, selv ikke overfor Enevoldskongerne, saa er der nu engang saa megen medfødt Konservatisme i Købmænds Væsen, saa megen Besindighed, saa meget Maadehold, at det for jævn dansk Tankegang til Overmaal Dristige, hartad Revolutionære altid er blevet skyet — og denne Gang var det just noget i den Retning, som skulde gøres. For at øve Virkning maatte man ved et

ligefremt Traditionsbrud vove sig frem til helt uden Forbehold og med størst mulig Fynd at kræve en fuldstændig Nyordning, der ej alene for Administrationen, men sikkert til en Begyndelse ogsaa for de allerfleste Lovgivere — som tillige for Hr. Sørensen — vilde komme til at staa som i bedste Fald at være et storstilet *Eksperiment*. Ingenlunde uden Chancer for at lykkes, navnlig for et Land, der som Kongeriget Danmark paa det Tidspunkt havde saa ringe Industri, men dog alligevel et Eksperiment, et Spring ud i Fremtidens Taager.

Naar Komiteen alligevel besluttede sig til at gaa til Rigsraadet og frejdigt fordre et radikalt Frihandelslovsforslag gennemført — en i Komiteens Historie iøvrigt enestaaende Akt —, saa hænger dette uden Tvivl sammen med, at den maa have følt (og med Rette følt!), at den i de kjøbenhavnske Handelskredse havde faaet fuldtonende Sangbund. Ved dette sit Skridt udløste Komiteen en heftig Trang hos Hovedstadens Handelsverden til endelig en Gang at faa slaaget et Slag, som gav Genlyd, ogsaa udenfor vort Fædrelands Grænser, endelig en Gang at faa sagt sin Mening uden Omsvøb, lige rent ud, ja, saa at sige lige gennem Sidebenene — endelig en Gang kræve en Reform gennemført, som *forslog*.

Det er sjældent, at danske Købmænds iøvrigt saa let bevægelige Sind bliver stærkt grebne af en Idé. Men denne Idé, Frihandels-Ideen, talte et ligesaa ildnende Sprog til deres Instinkt, til deres umiddelbare Følelse, som til deres Forstand. Derved skabtes den Begejstringens Bølge, som i hine Februar-Dage rejste sig i hele sin Vælde. Og det var den, som bar Komiteen frem paa sin Ryg — *unda fert, non regitur*.

Komiteens Henvendelse til Rigsraadet blev færdig den 24. Februar. Den fortjener her at meddeles i sin Helhed:

Af de Bemærkninger, der ledsage det af Regeringen nu forelagte Lovudkast, fremgaar, at det væsentlig støtter sig til det Rigsraadet den 5te Februar 1858 forelagte — i Principet er det vistnok saa godt som identisk dermed; naar der er foretaget Forandringer i mindre væsentlige Henseender, da ere disse, som det siges i Bemærkningerne, en Følge af de ved Toldvæsenet samlede Erfaringer, men hidrøre forholdsvis kun i ringe Grad fra Meddelelser fra de Handlende og Industridrivende, hvis Meninger heller neppe i noget vigtigere Punkt have været afæskede. Til det Andragende, der den 25de Januar 1858 af denne Komitee blev indgivet til Rigsraadet, og til hvilket det maa være os tilladt her at henvise, synes det ikke, at der er blevet taget synderligt Hensyn. I de ovennævnte Bemærkninger anføres det da ogsaa udtrykkelig, at der i den egentlige Kærne i Udkastet af 1858, dets Bygning og hele Tendens, ikke er foreslaet nogen Forandring; men man har søgt at simplificere Toldtarifen ved at sammendrage flere Positioner — hvorved vi dog skulle tillade os at bemærke, at det forekommer os, at dette til Dels er sket paa Tydelighedens Bekostning.

Det er efter vor Formening den vigtigste Indvending, der maa gøres mod det nye Udkast i dets Helhed, at det *ikke* har nogen ny *Tendens* — ikke indeholder nogen principiell Forandring; thi hvor uhensigtsmæssige end mange af de nu gældende Toldsatser i og for sig kunne være, saa have de nu bestaaet i et langt Tidsrum, og Forholdene have saaledes kunnet ordne og konsolidere sig efter samme, hvilket altid er et Gode af nogen Betydning: en blot ringe Omændring af Toldsatser vil lede til Forstyrrelser i mange Retninger, uden at det er sandsynligt, at derved vil opnaaes nogen væsentlig Fordel. Der-

imod turde det haabes, at en Toldlovgivning, indførende større Forandringer, baserede paa nyere, til Tidsforholdene svarende Principer, om den end i kort Tid kunde have den nysnævnte forstyrrende Indflydelse, dog derhos vilde formaa at virke oplivende paa Landets Handel og Industri.

Vi tro, det er erkendt, at Told kun bør paalægges af finansielle Hensyn, og at det for Handel og Industri var ønskeligt, at den slet ikke eksisterede; man har derfor i andre Lande, især i England, kun bibeholdt Tolden paa enkelte Hovedartikler, ved hvilke de fiskale Hensyn kunne tilfredsstilles uden deraf flydende stor Indvirkning paa Handelsforholdene. Med dette samme Princip for Øje vilde Komiteen, selv om den havde haft tilstrækkelig Tid til at underkaste det nye Lovudkast en Drøftelse i alle Enkeltheder, hvilket ikke har været Tilfældet, dog ikke have troet dette nødvendigt — man er gaaet ud fra, at det væsentligst kom an paa at forskaffe Finanserne de Indtægter af Tolden, der anses fornødne for Statshusholdningen. Naar man nu gennemgaaer Udkastet, findes det, at medens den samlede Toldindtægt beregnes til 6,956,874 Rdl. antages det, at der af denne Summa tilveiebringes 6,011,484 Rdl. af 11 forskellige Hovedartikler alene*). Dette henviser vistnok paa det Tilraadelige i at henlægge Tolden paa de Hovedartikler, som saaledes give den overvejende Del af Indtægten, saa det ikke synes at være nødvendigt at fordybe sig i minutiøse Undersøgelser af hver enkelt mindre betydende Toldsats. Vi skulle ikke her udførligere udtale os om de Fordele og Lettelser, der maa komme Handel og Industri tilgode, naar Toldbeskatningen kom til at indskrænke sig til et ringe Antal Artikler; thi disse ere formentlig af sig selv saa indlysende, at de ikke behøve nogen Udvikling; men vi maa udhæve den deraf i finansiell Henseende flydende Fordel, der af sig selv er indlysende, nemlig, at Oppebørselsomkostningerne sandsynligviis derved ville blive meget forringede.

Forinden vi nu gaa over til at udtale vor Formening om, hvorledes en indgribende Omlægning af Tolden burde finde Sted, skulle vi tillade os at fremsætte de Principer, som vi i de Anskuelser, vi lægge til Grund for vort Forslag, fastholde:

- 1) at frigøre for Told alle Raastoffer samt alle Artikler, der benyttes til deres Forarbejdelse og Forædling, for derved paa den naturligste Maade at gøre det muligt for den indenlandske Industri, uden Toldbeskyttelse, at kunne konkurrere med

---

*) Disse Varegrupper var: Drikkevarer ($\frac{2}{5}$ Mill. Rdl.), Jord og Ler, Kaffe ($\frac{1}{2}$ Mill. Rdl.), Kul, Manufaktur ($\frac{1}{4}$ Mill. Rdl.), Metaller (0,8 Mill. Rdl.), Ris, Salt, Sukker ($\frac{1}{2}$ Mill. Rdl.), Tobak ($\frac{1}{2}$ Mill. Rdl.) og Tømmer ($\frac{1}{2}$ Mill. Rdl.).

- Udlandet. Naar et Raastof, af fiskalt Hensyn, maa belægges med Told, er det en Selvfølge, at det Fabrikat, hvortil det anvendes, maa belægges med en tilsvarende Told;
- 2) at ophæve Tolden paa alle Artikler, der ingen synderlig Toldindtægt have givet, for derved at lette Handelsomsætningen og formindske Bekostningerne ved Toldvæsenet;
  - 3) at belægge enkelte Hovedartikler med saa høj Told, at den Sum, som Statskassen fordrer, derved kan indkomme. Hvorved dog de forudnævnte Principer ikke maa tabes af Sigte.

Ifølge disse Principer maatte de vigtigste Genstande for Toldbeskatningen søges i de ovennævnte 11 Varegrupper. Men vi stode herved paa Omstændigheder, som foranledige os til at gøre følgende Undtagelser:

Til de paagældende 11 Varegrupper høre Manufakturvarer; ved disse er det at bemærke, at deres Toldklarering giver Anledning til de største Bryderier og Vidtløftigheder paa Grund af deres Mangfoldighed, og den idelige Vekslen i Stoffernes S sammensætning, hvorfor ogsaa netop den kræver et forøget Toldopsyn. Komiteen har derfor troet, at for at simplificere den nye Toldtarif i den ønskelige Grad, vil det være nødvendigt, at denne Varegruppe aldeles udelades. Derved vil ogsaa Befolkningen erholde en betydelig Lettelse i Anskaffelsen af alle Beklædningsstoffer, der kan være en Modvægt mod forhøjet Toldpaalæg paa andre Livsfornødenheder; og en Frihed i Handelsomsætningen med denne Artikel turde give Anledning til et i denne Vare hidtil ukendt Handelsrøre, der kan blive af stor Betydning.

Til de paagældende Varegrupper høre endvidere Jord og Ler; forsaavidt de under denne Gruppe hørende Artikler ere Raastoffer, bør de af denne Aarsag være toldfri, og forsaavidt de ere Fabrikata, bør de være det, fordi det Raastof, der anvendes til dem, er det.

Dernæst Stenkul, Metaller og Tømmer; paa disse vigtige Raastoffer bør Tolden naturligvis bortfalde.

Endvidere foreslaa vi, at Tolden paa Ris skulde bortfalde, hvorved denne Artikel vilde blive et ligesaa billigt, som den er et godt Fødemiddel; i samme Forhold som Forbruget deraf forøges, vil Landets Kornudførsel forøges, hvilket vil bidrage til at oplive Handelsrørelsen i en dobbelt Retning. I England er Ristolden ophævet, i Holland og Belgien er den aldeles nominel; i disse Lande, som ogsaa i Hamborg og Bremen, hvor ingen Indførselstold eksisterer, har Handelen med Ris, rensat og urensat, tiltaget overordentlig, og beskæftiger mange Skibe og mange Mennesker — det samme kan sandsynligvis ventes af frie Forhold i denne Handels- og Industribranche hos os.

Blandt de Artikler, som ikke høre til de 11 Hovedgrupper, er der nogle, i Henseende til hvilke vi anse det rigtigt, at de ansættes til Told, fordi de dog er saadanne, som maa anses som meget passende Genstande for Toldafgift, og fordi Antallet af de toldpligtige Artikler (som jo ikke nødvendigvis behøve at ansættes til 11 eller noget andet bestemt Tal), ikke derved paa nogen principstridende Maade forøges. Men forinden vi gaa over til at omtale de Toldpaalæg, vi ville foreslaa, maa vi endnu nævne følgende Toldafgifter, hvis Ophævelse vi anse ønskelig:

Vi ville foreslaa en fuldstændig Afskaffelse af Lastepenge, som er en for Skibsfarten sær hæmmende og besværende Afgift, og paa hvis Ophævelse Handelsstanden ofte og indtrængende har andraget (se Grosserer-Societetets Komites Andragende til Rigsraadet af 25de Januar 1858). Endvidere: Ophævelse af al Transittold: en Afgift, der efter sin Karakter fremkalder stort Misnøje saavel i Landet som udenfor Landet, og efter sin Natur og Beskaffenhed forvolder minuttøse Beregninger og mangfoldige smaa Bryderier, uagtet den dog i det Hele taget ikkun indbringer et ubetydeligt Beløb. I at ophæve al Udførselstold ere vi enige med Lovudkastet.

Vi vende os nu til de Forhøjelser i Toldsatserne, hvilke vi foreslaa for derved at dække den Formindskelse i Indtægterne, som kan supponeres at blive Følgen af de Toldfritagelser, som vi have bragt i Forslag. Denne Formindskelse udgjør alene for Manufakturvarer et Beløb af 1,721,892 Rdl.; en Beskatningsgenstand, der kunde tjene til at dække den betydelige Afgang i Indtægterne, have vi troet at finde i Brændevinsafgiften, der formentlig uden Fare for Formindskelse i Forbruget vil kunne forhøjes med 4 Sk. pr. Pot, hvorved, da der i Monarkiet brændes henved 42 Millioner Potter, det nys anførte Beløb omtrent vilde dækkes. Vi have omtalt Manufakturvarer først og fornemmeligst, fordi Toldindtægten af dem er saa stor, at man maa søge Erstatning for samme i et stort og specielt Paalæg. Vi skulle nu omtale de øvrige Artikler, paa hvilke vi foreslaa at lægge Told, og forsaavidt derved tilsigtes en betydelig Forhøjelse af den Told, som disse Artikler ere beskattede med, skulle vi i Almindelighed bemærke, at vi ikke tro, der vil være nogen Fare for, at Konsumtionen af disse Artikler derved vil indskrænkes, men endog antage, at en Forøgelse af Konsumtionen af disse Nødvendighedsartikler kan forudsættes, fremkaldt ved den større Forbrugsevne, som den frie Bevægelse i alle Handelsforhold turde bevirke, især da Toldforhøjelsen dog ikke vil være nogen stor Genstand, beregnet efter det individuelle Forbrug.

Vi have ansat Tolden paa Raa-Sukker, der i den nye Toldtarif under Position Nr. 236 er anført til 3 Sk. pr. $\mathcal{R}$, til 4 Sk. pr. $\mathcal{R}$, raffineret Sukker i Forhold dertil til en Told af $5\frac{1}{2}$ Sk. pr. $\mathcal{R}$ — i Lovudkastet er der foreslaaet en Tolddifferens af $1\frac{3}{4}$ Sk. pr. $\mathcal{R}$ (Positions Løbe-Nr. 235), men efter de Motiver, der ledsage Toldkommissionsbetænkningen af 1857, vil $1\frac{1}{2}$ Sk. være et tilstrækkeligt Ækvivalent for Tabet ved Raffineringen. I Overensstemmelse med Udkastet er Melados eller opløst Sukker (Positions Løbe-Nr. 237) ansat $\frac{1}{2}$ Sk. lavere end Raa-Sukker, altsaa til $3\frac{1}{2}$ Sk. og Mallas (Positions Løbe-Nr. 238) atter 1 Sk. lavere, altsaa til $2\frac{1}{2}$ Sk. Hvorvidt det maatte være rigtigt og nødvendigt at ansætte Muskovados til en lavere Told end den for andre Raasukkere fastsatte Størrelse af 4 Sk., hvorom Meningen i Komiteen have været delte, maa vi dog udtrykkelig forbeholde afgjort ved nærmere Undersøgelse.

Tolden paa Kaffe og Kaffesurrogater forhøjes ved vort Forslag til 6 Sk. Herved bemærkes, at man med Hensyn til Cikorierødder har holdt sig til Udkastet, der allerede væsentlig har forhøjet Toldsatsen, nemlig fra 32 Sk. for 100 $\mathcal{R}$ til 1 Sk. pr. $\mathcal{R}$.

The have vi ansat til 16 Sk. pr. $\mathcal{R}$, medens den i Udkastet kun er sat til 12 Sk.

Tobak er blandt de Artikler, hvorpaa vi foreslaa en væsentlig Forhøjelse. Den synes at være et meget passende Skatteobjekt og giver i de fleste Lande en betydelig Toldindtægt; her er den hidindtil uden Tvivl for lavt beskattet. Det er vel muligt, at Forhøjelsen i Begyndelsen vil udøve nogen Indflydelse paa Forbruget, men denne Virkning vil neppe være væsentlig eller varig. Tolden paa fabrikeret Tobak og Cigarer er sat op i Forhold; dog maatte vi anbefale, at Toldforskellen mellem fabrikeret og raa Tobak underkastes en nærmere Undersøgelse.

Salt svarer her en mindre Afgift end i de fleste andre Lande, og da den af Konsumenterne, enkeltvis tagne, bruges i saa overordentlig smaa Kvantiteter, vil en forøget Afgift neppe have nogen Indflydelse paa Konsumtionen. Denne Artikel afgiver desuden et godt Skatteobjekt derved, at den ikke lettelig kan indsmugles. Vi have derfor foreslaaet alt Salt højere beskattet.

Med Hensyn til de indenlandske Salterier vil det være nødvendigt at beskatte saltede Varer med en Indførselstold, der omtrent tilsvarende Tolden af det til Varerne forbrugte Salt. Vi foreslaa derfor en Toldsats paa salt Sild af 1 Rdl. pr. Tønde, idet det kan antages, at der behøves fuldt 2 Skæpper Salt til hver Tønde Sild. Ligeledes foreslaaes Told paa saltet Kød, Flæsk og Smør i Forhold til det

dertil forbrugte Kvantum Salt; dette faar imidlertid for Tiden ingen finansiell Betydning, da der af disse Artikler Intet indføres. Saltede Huder og deslige Artikler, formene vi dog, bør ikke beskattes, da de maae anses at være et Raaprodukt.

Tolden paa Drikkevarer foreslaa vi at bibeholde som Udkastet, med Undtagelse af Spirituosa, som forhøies til 72 Sk. pr. Viertel 8 Grader, og $2\frac{1}{4}$ Sk. for hver $\frac{1}{4}$ Grad høiere, hvilken Forhøjelse er begrundet i den forhøjede Brændevinsafgift, samt Vin, som forhøies til 5 Sk. pr. $\mathcal{M}$, hvilket denne Luxusartikel vel kunde bære.

For Kakao foreslaa vi en Told af 6 Sk. pr. $\mathcal{M}$, som svarer til den samme Afgift, som Kaffe skulde betale; det vil derefter være nødvendigt at forhøie Tolden paa Chokolade til 9 Sk. pr. $\mathcal{M}$.

Toldsatsen paa tørrede og saltede Frugter samt Frugter, syltede i Eddike, foreslaaes forhøjet til 3 Sk. pr. $\mathcal{M}$. Syltede Frugter i Sukker og Spiritus samt syltet Ingefær og hvad dermed kan sættes i Klasse til 8 Sk.

Paa Humle foreslaa vi en Forhøjelse i Tolden fra 6 Sk. til 16 Sk. pr. $\mathcal{M}$, i det mindste saalænge som den indenlandske Ølproduktion ikke er beskattet. Tolden paa Krydderier foreslaae vi forandret til en forhøjet Gennemsnitstold af 6 pr. $\mathcal{M}$. Den blandt Krydderier opførte Artikel: Kommen bør være fri, da den hovedsagelig anvendes til Brændevin, der alt er foreslaaet højere beskattet. Tolden maatte blive uforandret paa fremmede Spillekort, hvorhos Kortstemplingsafgiften ogsaa maatte vedblive.

Hvad endelig angaaer Fyrpenge og Rekognitioner (hvorunder Afgift af Handelsreisende) samt Pakhusleie foreslaa vi disse opkrævede som efter Udkastet.

Hvad nu det finansielle Resultat af de af os foreslaaede Forandringer angaaer, have vi at bemærke Følgende:

Ifølge Statsregnskabet for 1860—61 have de samtlige Indtægter af Tolden, Udgifterne fradragne, altsaa Netto, beløbet sig til: 7,382,737 Rdl. 21 Sk. De af os foreslaaede Toldafgifter kunne efter vedlagte Fortegnelse antages at ville indbringe, naar Udgifterne fradrages, men hvorved vi have kalkuleret en Besparelse i Toldvæsenets Udgifter af 250,000 Rdl., Netto 7,519,000 Rdl., altsaa en Summa, som ikke er lidet højere end den, Tolden hidtil har indbragt.

Vi tillade os nu at anføre, at ifald det mod Forventning skulde vise sig, at Forbruget af de med højere Told belagte Artikler væsentlig skulde formindskes, og det blev nødvendigt at søge det derved op-

staaende Deficit dækket ved andre, tro vi, at det kunde ske ved Indførelsen af en Maltskat, der vistnok selv ved en moderat Afgift vilde indbringe en betydelig Sum. Med Hensyn til, at der efter vort Forslag for Fremtiden ikke vilde være at svare Told af de fleste svenske og norske Produkter, turde det vel haabes, at Regeringen ved Underhandlinger med den svenske og norske Regering vilde kunne forandle, at danske Skibe og Produkter i Sverig og Norge stilledes lige med de indenrigske, saavel med Hensyn til Vareindførsel som til Kystfarten. Den nu her gældende Bestemmelse, at Tolden paa Salt i svenske Skibe erlægges med en Forhøjelse af 50 pCt., burde da selvfølgelig ligeledes bortfalde.

Idet vi nu fremsætte disse Forslag, smigre vi os ingenlunde med i alle Enkeltheder og mindst i hver foreslaet enkelt Toldsats, at have truffet det Rette, men vi antage, at Modifikationer deri efter nærmere Drøftelse meget godt kunde foretages uden Skade for Sagen i det Hele, ved hvilken det fornemlig er Principerne, saaledes som vi haabe tydelig at have angivet dem, paa hvilke vi lægge Vægt.

Det er vel uundgaeligt, at de Forandringer, der foreslaas, maa gribe dybt ind dels i de almindelige industrielle Forhold, dels i Enkeltes Interesse, men vi tro ikke, at dette vil virke forstyrrende i nogen overordentlig Grad og endnu mindre, at denne Forstyrrelse vil blive af lang Varighed, da Erfaringen har vist, hvor hurtig Næringsforholdene formaa at tillæmpe sig og sætte sig i Ligevægt under frie Forhold. For dog at formindske den Frygt, som i saa Henseende maatte næres, er det vistnok billigt, at der gives de paagældende Interesser Tid til Forberedelse paa de nye Forhold: Meningerne have derom været delte i Komiteen, især i Henseende til denne Tids Varighed, men vi tro at turde nævne en Tid af 3 Aar som en passende Frist, saa at f. Ex. den nye Tarif skulde træde i Kraft den 1ste Januar 1865. Vi bør heller ikke undlade at anføre, at vi allerede fra Ejerne af flere vigtige Industri anlæg hersteds have modtaget den Erklæring, at de, naar Raastofferne frigives, ville være i Stand til at afse Beskyttelsestold paa deres Fabrikater.

Med den Overbevisning, at de Forandringer, vi foreslaae, ville tjene til at befordre Samfundsvellet i det Hele, tillade vi os nu indtrængende at anbefale vort Forslag til en Toldreform til det høje Rigsraads Opmærksomhed og Overvejelse.

uere	7,000,000	7,000,000
....		
ritus		240,000
.....		
.....	{ 1,621 Tdr og	1,500,000
.....	{ 3,842,892 Stk.	
.....	503,267	500,000
.....	14,596,000	14,600,000
.....	76,035	76,000
i)....	736,768	736,000
.....	18,875,000	
.....	30,720,000	51,400,000
.....	1,804,000	
.....	25,907	25,900
.....	i Forh. til det dertil forbrugte S:	
.....	2,820,623	2,820,000
.....	22,200,000	
los).	12,500,000	34,700,000
.....		
.....	4,720,000	4,700,000
e Be-		
.....		
.....	694,829	700,000
.....	8,901,438	9,000,000

Samme Dag som Grosserer-Societetets Komite lagde sidste Haand paa sit Toldandragende, begyndte 1. Behandling af Lovforslaget i Rigsraadet (24. Febr.).

C. A. BROBERG var første Taler og gik straks angrebsvis til Værks. For 25 à 30 Aar siden vilde man sikkert have kaldt dette Toldlovsforslag for et Mesterværk — men naar man byder Nutiden, hvad der kunde passe for Fortiden, maatte det stemples som et ligefremt Misgreb. Rimeligvis vilde Regeringen forskanse sig bag den store Kommission fra 1857, som man i alt væsentligt havde fulgt; men dertil var at svare, at Kommissionen dog i forskellige Retninger havde været adskilligt liberalere, samt — hvad der var det væsentligste — at der netop i de mellemliggende 5 Aar var sket gennemgribende Forandringer i den europæiske Toldpolitik. Efter kortelig at have gjort Rede for, hvad der var sket i England og Frankrig fastslog han, at slige Kendsgerninger kunde man nu ikke uden videre lade henstaa upaaagtet. Det var kendt nok, at Generaltolldirektør Sponneck netop ogsaa i 1861 havde planlagt en Rejse til England for nærmere at studere Forholdene histovre — rimeligvis vilde han »paa Hjemvejen have kastet over Bord en hel Del af de Tanker, der findes udtrykt i nærværende Lovforslag«, da han uden Tvivl vilde være »hjemkommet med Indtrykket af, hvilke overordentlige Fremskridt man i

England havde gjort, siden Frihandelsprincippet blev gennemført«. En Regerings første Omsorg burde være *at fremme Borgernes materielle Velvære mest muligt*. Derfor maatte man for det første give Borgerne den størst mulige Frihed i Udøvelsen af deres Erhverv, og for det andet give Forbrugerne Lejlighed til at forskaffe sig deres Fornødenheder saa billigt som muligt (som man ser: den vaskeægte Liberalismes Ledemotiver!) Disse Synspunkter førte med uimodstaaelig Nødvendighed til at lægge Told paa *saa faa* Artikler som muligt, hvad der bl. a. ogsaa forringede Opkrævningsomkostningerne. Dernæst burde man hæve Tolden paa alle Raaprodukter, »men dertil er der saa at sige intet Spor at finde i nærværende Lovudkast, medens der dog netop ved at hæve disse Toldsatser kunde gives *Industrien* den fornuftige Beskyttelse, som den skal have« (*sic!*). Skønt den tyske Toldforening havde afskaffet al Transittold fra 1. Marts, var denne dog bibeholdt i dette Forslag. Forkastelig var ogsaa Indskrækningen af *Kreditoplagsretten*, ikke mindst af Hensyn til Forretningen paa Sydsverige, hvor man netop ogsaa maatte have Smaating med; men forøvrigt var den ogsaa nægtet for en Vare som raa Svovl, skønt den netop var blevet til en stor Artikel. — Indvendingen mod kun at holde sig til faa Artikler, var naturligvis, at det vilde gaa ud over Industriens Beskyttelse. Han vilde ogsaa villigt indrømme, at naar man vilde indføre en saa radikal Forandring, maatte man give de Industridrivende nogen Frist, men gentog iøvrigt, at den rette Form for Industribeskyttelse var at frigive alle Raastoffer for Told. — Ganske ejendommeligt foreslog han, den store Kaffeimportør, en betydelig Forøgelse af Tolden paa denne Vare: dens Pris laa for Tiden 100 % over, hvad den var for 12—14 Aar siden, men dog var Forbruget stærkt og

stigende, var det endogsaa i 1861, da det meste af dens overordentlige Prisfordyrelse havde fundet Sted.

Han konkluderede deri, at vi maatte se at komme til at følge et ganske andet System end det, der var opstillet i Lovudkastet, og slaa en Streg over den langt overvejende Del af disse Toldsatser, saa vi kun fik Told paa ganske enkelte Artikler. Og sluttelig bebudede han et Forslag i denne Retning *fra Grosserer-Societetets Komite*, — nemlig det ovenfor gengivne, som man samme Dag blev færdig med, og som man daterede og indsendte Dagen efter.

Den næste Taler, ALFRED HAGE, var naturligvis idel Henrykkelse over Brobergs Foredrag og lovede nok saa flot Forslaget fra Grosserer-Societetets Komite »en alvorlig Overvejelse, og jeg haaber en almindelig Tilslutning«. Iøvrigt dvælede han særlig ved, at Følgen af dette Forslag efter hans Opfattelse *maatte* blive, at Toldgrænsen faktisk blev flyttet tilbage til Ejderen, og derfor burde man ej heller frygte, thi i de 9 Aar, hvor Holsten — »bedrøvelig Erindring« — havde været med i Monarchiets Toldenhed, havde netop denne Forbindelse med Holsten været Hindringen for den saa paatrængende nødvendige Toldreform. »Vi lovgive her for Danmark og Slesvig, og det maa derfor være en Selvfølge, at hvad det høje Raad maatte komme til at vedtage ved dette Lovudkast bliver ført igennem i det mindste i Danmark og Slesvig og indenfor en ikke for lang Tid«. — Naturligvis dvælede ogsaa han udførligt ved Napoleon den Tredie og Gladstone. Det foreliggende Lovudkast var ikke nogen Tarif »i liberal Aand«. Det bedste var naturligvis ingen Told, men det var desværre kun en skøn Drøm. Det næstbedste var imidlertid, hvad Broberg havde foreslaet. Man havde overfor ham henvist til Frilager-Institutionen, men den var kun for Høkerhandelen.

Han haabede paa i Samarbejde med Finansministeren nu omsider »at faa en Frihandelstoldtarif i Gang«.

Efter de tvende Herrers højstemte Frihandels-Hymne fulgte et saare lavmælt og jævnt Prosastykke, fuld af Snusfornuft og Sindighed, fra M. P. Bruun, hvis Indlæg altid blev paahørt med en agtelsesfuld Opmærksomhed. Og det endda han just ikke var, hvad man kalder *Taler*.

MADS PAGH BRUUN blev født 1809 som Søn af den bekendte Købmand BERTEL BRUUN i Fredericia. Denne stiftede en Filial af sin Forretning i Assens, som senere blev Hovedsædet — og her blev M. P., efter at være bleven Student 1826, anbragt paa Kontoret. Efter endt Uddannelse gik han til Amsterdam og London og blev borte i samfulde otte Aar. Da han i 1835 vendte tilbage, var det for at overtage Ledelsen af Klædefabriken Bruunshaab, som han ejede sammen med en Broder. Han var af den Slags Mænd, som rent uvilkaarlig indgyder Tillid, og fik derfor tidlig offentlige Hverv, blev først Stænder-Deputeret, siden Rigsdagsmand og atter siden Rigsraad. En stilfærdig og hyggelig Mand, der satte sig grundig ind i de Æmner, som det blev ham betroet at sysselsætte sig med. Han var fra de unge Dage vant til at følge Strømmen, som førte i nationalliberal Retning; men som den praktiske Mand, han var, dannede han sig sin egen Mening om, hvad han særlig forstod sig paa — og Vilkaarene for Landets Industri kendte han af egen Erfaring.

Han ytrede først, at der hørte Overvindelse til at udtale sig mod noget saa umiddelbart tiltalende som det nye System, de tvende foregaaende Talere havde anbefalet saa varmt: man vilde aabenbart ved Frihandelssystemet mægtigt udvide Handel og Omsætning, og derved for disse Erhverv skabe et »uberegneligt Opsving«. Men heroverfor havde han »den kætterske Mening«, at det var en stor Illusion,

at sligt Systemskifte skulde have saa glimrende Følger for Helheden. Danmark havde allerede et saa udvidet Kreditoplagssystem som intet andet Land, og derved fyldestgjordes den store Handels Krav, ligesom Frilagrene fyldestgjorde den lille Handels. Naar Broberg havde hævdet, at man særdeles godt kunde forøge Tolden paa Kaffe uden at paavirke Forbruget, hvorfor skulde saa Ophævelsen af andre, ganske moderate Toldsatser paa en Række Artikler bevirke en saa uhyre Forøgelse af Forbruget for *deres* Vedkommende: købte man pludselig flere Bomuldsvarer, fordi Tolden paa dem gik et Par Skilling ned? I England var det Korntoldens Ophævelse og egentlig den alene, som havde skabt det store Opsving, forøvrigt forvekslede man et »efter« med et »fordi«, thi der var mange Grunde til det britiske Erhvervslivs pludselige Opblomstring. Gik man dernæst »over til at betragte Arbejdet her i Landet«, saa tillod han sig at tro, at man ikke maatte tage denne Sag saa ganske let. Mange Industridrivende kunde slet ikke undvære den Beskyttelse, der var levnet dem, hvad der saaledes gjaldt Bomuldsvæveriet, der dog beskæftigede saa stort et Antal Mennesker. Han vilde derfor mene, at man dog vist gjorde bedst i at holde sig til det af Regeringen foreslaaede System — de to foregaaende Talere havde fældet en meget streng Dom over samme, men efter hans Mening en ubillig.

Justitsraad, Dr. C. M. POULSEN (fra Slesvig) sluttede sig til den sidste Taler — Regeringsforslaget støttede sig jo til Tariffkommissionen, og da dennes Betænkning i sin Tid var fremkommen, lød der alene Indsigelser fra de Industridrivendes Side. Nu tav *de* stille og følte sig aabenbart modløse overfor de store Ord og store Fagter fra mercantil Side, medens det var *Handelsstanden*, som alene rejste de stærke Indvendinger, skønt den tidligere ingen *principiel* Modstand

havde ydet — Broberg havde saaledes selv siddet i Kommissionen uden at gøre det! Det var med stor Uret, man nu stemplede Udkastet som illiberal, det gjorde tværtimod et betydeligt Skridt fremad mod et friere Told-System som f. Eks. ved Udførselstoldens Ophævelse, Skibsafgifternes Samling, medens Indførselstoldsatserne ikke var synderlig forskellige fra de af Kommissionen foreslaaede. En stor og gennemgribende Forandring kunde kun naas ved Ophævelsen af Tolden paa Manufaktur- og Metalvarer, men dermed vilde Toldindtægterne formindskes med $2\frac{1}{2}$ Mill. Rdl., og skulde dette dækkes ved Forhøjelser af Tolden paa Colonialvarer, vilde man for disses Vedkommende komme til exorbitante Satser. Han vilde derfor i alt væsentligt slutte sig til Forslaget, som det forelaa.

Efter at saaledes to af Forsamlingens Medlemmer havde talt imod Forslaget og to for samme, tog FÆNGER Ordet — og viste sig straks som under hele den følgende 3 Dages Debat som Finansminister at være en tør og rap Taler, hvis i Polemiken, myndig i sin Afvisning af de ekstremt-liberale Krav, kold overfor de to Grosserere, hvis Tale-Façon stødte hans akademisk skolede Grundsyn, og hvis svævende, ikke helt logisk sammenhængende Udtryksmaade han fandt uforenelig med sin strengt methodiske Tankegang. Vant til som Læge at vogte paa Virkeligheden, analysere de foreliggende Kendsgerninger og bygge sin Dom paa fordomsfri og paalidelig lagttagelse af det givne Enkeltilfælde — vant til overhovedet at stille en Diagnose og handle derefter, følte han Mistillid til alt, hvad der skulde gaa og gælde i abstrakt Almindelighed og uden Undersøgelse af det særlige og individuelle. For den udmærkede Læges rolige Skepsis baade overfor Doktriner og overfor menneskelig Selvsikkerhed, som den i lige Grad ytrede sig i Alfred Hages lapsede

Paastaaelighed og i Brobergs Kulsvietro paa »det ny System« som Universalmiddel mod Samfundsbrøst, stod den Cobden'ske Frihandelstheoris underlige Blanding af Forretning og Lyrik, dens pretentiøse Krav paa Ufejlbarehed, nærmest som en Slags Modesygd, hvis Symptomer var forskellige hos de forskellige Personer, som var angrebne af Sygdommen, men derfor ogsaa nok værd at studere. Oprindelig var denne Føle- og Tænkemaade blot en *Disposition* til Sygelighed, ej alene ufarlig i Englands Luft, men under derværende klimatiske Forhold endog et i det hele taget *naturligt* Fænomen. Men overført paa Fastlandet udviklede den sig til en Slags Mani, en Art »engelsk Syge«, som viste sig i høj Grad smitsom og derved antog Skikkelse af en Farsot, der under de forandrede klimatiske Forhold rummede visse Farer for Almenvellet. Dens Behandlingsmaade fordrede fast og klar Tilkendegivelse af, at Tilfældets hysteriske Karakter var gennemskuet, og at det derfor i det lange Løb ikke kunde ventes fra Lægens Side at ville blive mødt med Medlidenhed eller Skaansel.

FENGER begyndte sin Tale med et Par foreløbig beroligende Ord til Patienterne — eller om man hellere vil: med det skyldige Buk for de højmoderne Frihandels-Ideer. De af Hage og Broberg fremførte Betragtninger havde, sagde han, »ingenlunde været« ham »fremmede« — der havde endogsaa været en Tid, hvor hans Tankegang var gaaet stærkt i denne Retning. Men ved nærmere Overvejelse havde en Række Hindringer meldt sig. Og i første Række Hensynet til Finanserne: disse krævede med bydende Nødvendighed, at man ved Toldreformen lagde Grunden til jævnt *stigende* Indtægter ad indirekte Vej (ved Beskatning af Forbruget). Et System, som gik ud paa at afskaffe en stor Mængde af de Indtægtskilder, som vi havde i en lang

Række Toldpositioner, og overanstrengte andre, passede derfor ikke under nærværende Forhold for Monarchiet. Sagens anden Side var den, at vi herhjemme allerede for over 60 Aar siden, medens »det lovpriste England bibeholdt en ganske umaadeholden Beskyttelsestold«, ja adskillige ligefrem prohibitive Toldsatser, var slaaet ind paa en *liberal* Toldlovgivning med højst moderate Toldsatser. Loven af 1838 var netop et glimrende Eksempel paa, hvorledes vi stadig var *forud* for vor Tid — men derfor behøvede vi heller ikke nu, fordi vi var bleven indhentet, at *galoppere* videre. Aanden i vor *nationale* Toldlovgivning var netop: *gradvis* at formindske Beskyttelsen — skulde det da være *politisk* rigtigt nu, i Stedet for at gøre et betydelig Skridt videre ad den samme Vej, saa at slaa ind paa en ganske anden Vej, at gøre noget ganske andet, end man tidligere havde gjort? Var det dog ikke meget naturligere at fortsætte den regelmæssige, rolige Gang, hvori vi havde bevæget os hele Tiden, og i Tillid til hvilken saa mange Mennesker havde indrettet deres Økonomi? Denne sikre Gangart var dog visselig langt at foretrække fremfor det pludselige Spring i Udviklingen, som nu tilraadedes os efter fremmed Eksempel. Selv England havde jo ikke paa een Gang be- traadt denne Bane — da man derovre for nylig (i 1860) helt havde hævet Tolden paa Manufakturvarer, Keramik, Glas m. fl., udgjorde den samlede Indtægt af disse Varer kun 1 % af den samlede Toldindtægt, medens Hage vilde have bortkastet Satser, som gav 2½ Mill. Rdl. paa et samlet Indtægtsbeløb af 9—10 Mill., altsaa ca. 25 % af hele Toldindtægten. England var desuden et Fabriksland, dets Fabriker var nu de første i Verden, behøvede ingen udenlandsk Konkurrence at frygte paa Hjemmemarkedet — nu gjaldt det for Landet om at skaffe sine Fabriksvarer Adgang

til Fastlandet! Naar Broberg og Hage til Støtte for deres Indlæg havde paaberaabt sig et bebudet Forslag fra *Grosserer-Societetets Komite*, vilde han have ønsket, »at de Herrer ikke havde gjort det — det havde været ønskeligere og i alle Henseender bedre for denne Debat, om de Herrer havde fremsat deres egne Tanker, da det jo aabenbart er *dem*, som det vil komme an paa *her*«, i Stedet for bare løseligt at skitsere et Forslag, som maaske vilde vise sig uigennemførligt. Hvad *Udlandet*, som Forbillede, angaar, var jo Forholdet det, at der netop ikke var noget andet Land end England, som var gaaet over til Frihandel — selv den liberale Retnings Sejr i Frankrig betød kun visse Indskrænkninger i det der herskende Prohibitiv-System —, og for *Indlandets* Vedkommende maatte Trangen til Frihandel næppe være synderlig stor, da Toldspørgsmaalet siden 1858 havde »sovet en rolig Søvn; Ingen har bekymret sig derom«.

Han sluttede ret pompøst med at afgive følgende Erklæring: »Jeg har fra min tidlige Ungdom indsugtet de Grundsætninger, som i Slutningen af forrige Aarhundrede blev fremsatte af ADAM SMITH, og jeg har bestandig næret og vedligeholdt dem. Intet af hvad jeg i mit Liv senere har set, har bragt mig til at vakle, og jeg haaber at skulle blive disse Grundsætninger tro til min Dødsdag — — Men jeg vil ikke være nogen blind Efterligner; jeg vil ikke, fordi man i England gør noget under Forhold, der er saa himmelvidt forskelligt fra Tiderne her, som noget kan være — jeg vil ikke, siger jeg, derfor gaa hen og med et Pennestrøg sætte mangfoldige Menneskers Velfærd paa Spil; jeg vil ikke gaa hen og med et Pennestrøg omforme den hele Beskatning, lette Byrderne fra den rige Del af Befolkningen og kaste dem over paa den fattigere Del af samme — det

vil jeg ikke! Jeg erkender ikke, at der er nogensomhelst Trang til slige radikale Forandringer«.

DAVID sluttede sig til Finansministeren i et af sine sædvanlige vidtstvævende Foredrag. Det var farligt at gøre indgribende Ændringer i Tarifen paa et Tidspunkt, hvor Finanserne havde nødig at faa de Intrader, man gør Regning paa. »Det er bleven sagt og ofte gentaget, at de gamle Skatter er gode, ikke blot fordi man en Gang har vænnet sig til det Tryk, som enhver Skat afstedkommer, men de er ogsaa gode i den Henseende, at man sikrere kan gøre Regning paa, hvad der indbringes ved dem end ved en ny Skat«. Han gav ogsaa Ministeren Medhold i, at man ikke mindst af Hensyn til Haandværksdriften burde gaa gradvis og forsigtig frem, fare med Læmpe overfor Beskyttelsen. Just derfor var det betænkeligt, at Lovforslaget i Virkeligheden behandlede de forskellige Haandværk og Industrier højst ulige, i enkelte Tilfælde saa det endogsaa ud, som man ligefrem var fjendtlig stemt mod den bestaaende Industri — hvad der da ogsaa havde fundet Udtryk i, at man samtidig med at nedsætte Beskyttelsestolden beskattede Raa- og Hjælpestofferne! Særlig ankede han over, at Raatobakstolden var forhøjet, medens Cigartolden var nedsat, og dermed altsaa Cigarfabrikanternes Beskyttelse formindsket paa 2 Ledder. Paa den anden Side var andre Industrigrene behandlede altfor lemfældigt.

Den næste Dag (25. Februar) kom Grosserer-Societetets Komites Toldandragende Rigsraadets Præsidium og Finansministeren i Hænde — men for sent til at gøre den tilsigtede Virkning. Det var i saa Henseende et betydeligt Uheld, at det saaledes kom *under* Sagens Behandling i Raadet i Stedet for lige forinden — derved blev den Indflydelse, som denne dristige og storstilede Henvendelse fra Landets første Køb-

mands-Korporation kunde tænkes at have øvet, foruddiskonteret ved Brobergs Tale, hvori Komiteens Forslag alligevel kun (for at bruge Fengers Udtryk) »løseligt« kunde »skitseres«, en Foruddiskontering, som herigennem kom til at virke *à la baisse* paa Forslagets Værdi. Ikke mindst, fordi denne ubehændige Forhaands-Præsentation gav Finansministeren Anledning til at tage Stilling til Henvendelsen, *førend* den officielt forelaa, og *førend* dens Argumentation kunde gøre det Indtryk, man gennem hele Formens Usædvanlighed netop vilde fremkalde. Dermed var egentlig Sagens *parlamentariske* Gang gennem Raadet drejet ind i en Blindgyde, hvor dets videre March blev spærret af Finansministerens Forhaands-Afvisning. Thi naar en Regering først har taget sit Standpunkt, formaar saare sjældent selv de bedst begrundede Forestillinger udefra at rokke herved. Fenger kunde derfor nu ogsaa nøjes med nogle artige Ord — han havde lige nu, ytrede han, set Grosserer-Societetets Forslag, men altsaa inden det endnu var omdelt til Rigsraadets Medlemmer, og man kunde derfor ikke forlange af ham, at han skulde inklade sig paa nogen Kritik af Forslagets Enkeltheder. »Jeg kan forøvrigt«, fortsatte han, »ganske slutte mig til de Medlemmer, der har udtalt deres Glæde over, at et saa højthædret Samfund som Grosserer-Societetet har sat sig i Bevægelse i denne Sag«. Dog dette var efter hele den Stilling, han alt Dagen i Forvejen havde taget til de *Tanker*, Forslaget indeholdt, kun en høflig Talevending — man var overhovedet i det parlamentariske Liv den Gang høfligere end nu. Men i Virkeligheden viste denne elskværdige Ytring sig kun at være *words, words, words*.

I samme Sammenhæng værgede han forøvrigt Administrationen imod, at Komiteen ikke var bleven hørt om Toldforslaget — dets Mening var bleven æsket om det tidligere,

i det væsentlige enslydende Lovudkast, nemlig det af 1858. Deri tog han dog, som Læseren af det foregaaende vil mindes, fuldstændig fejl, hvad Broberg ikke var sen til at lade ham vide.

Under de fortsatte Toldlovsforhandlinger den 25. Februar fremlagde BROBERG Erklæringer fra tvende anseete Firmaer indenfor Jernindustrien (Baumgarten & Burmeister og Anker Heegaard), gaaende ud paa, at det var mindre væsentligt, om man hævede Tolden paa Maskinarbejde og Støbegods, naar blot Raa- og Hjælpstofferne blev givet fri. Overfor M. P. Bruuns Henvisning til, at Broberg havde været Medlem af Tarifkommissionen uden at have indtaget noget Mindretals-Standpunkt, erkendte han, at han nu stod paa et andet Standpunkt end for 5 Aar siden, men efter hvad der i Mellemtiden var sketovre i England, kunde det næppe med Føje bebrejdes ham, at han var kommen til en bedre Overbevisning — Dr. Poulsen havde ogsaa været Medlem af samme Kommission, men medens han (Broberg) var gaaet frem i sine Anskuelser, var Poulsen gaaet tilbage. Han gentog det sædvanlige Frihandels-Argument, at naar det, under Debatten, var »indrømmet«, at den indenlandske Konkurrence havde trykket Prisen paa de grovere Sorter Klæde, »saa viste dette, at Konkurrence var gavnlig, hvad enten den saa kom fra Indlandet eller Udlandet« (hvorved overses, at naar Tolden sikrer Hjemme-Industrien Hjemme-Markedet, virker Konkurrencen blot prisregulerende, men naar yderligere udenlandsk Konkurrence tillades, risikeres Markedets Overfylding, maaske endog til *Dumping-Priser*). Han sluttede med en Appel til Raadet om nu at vise den hele Verden, at Danmarks Lovgivning ikke lod sig holde i Skak af Holsten.

Grosserer W. PETERSEN fra Odense havde ogsaa Ordet,

men ingenlunde for at støtte sine Erhvervsfæller, Hage og Broberg. Han var rigtig Typen paa en Provinsmatador, ansaa Odense for Landets egentlige Hovedstad, havde da ogsaa i dens Byraad sørget for, at den fyenske Centralby kom forud for Kjøbenhavn i Henseende til Forsyning med Gas og Vand, og at den overhovedet stedse kunde føle sig som »første Sprøjte«. 1856 havde han maaget det saa, at Odense Bykommune kom til at overtage Kanalen, og var saaledes en af de første til at bryde Vejen »fra Aaen til Havet« — højt fortjent af sin Stad var han ogsaa anseet og afholdt i den. Den høje, magre, lidt leddeløse Mand var først og fremmest et af den Slags Mennesker, som Intet, end ikke Ulykker eller Vanheld, let bringer ud af Fatning — det falder dem slet ikke ind, at de ikke nok kan klare Vanskelighederne, blot de tager sig sindigt sammen. Under alle Livets Omskiftelser gjorde han det samme rolige og muntre Indtryk af uforknyt Ligevægtighed: hvad var der at være bange for, naar Fa'er var til Stede! Verden kunde vakle, men W. Petersen spillede lige ufortrødent sin Aften-P'hombre, hyppigst en Kaffe-do. i sit Hjem. Han var til sit Livs Ende — født 1807 døde han først 1895, altsaa 88 Aar gammel — noget for sig: den trygge Tilforladelighed, til hvilken selv et bekymret Borgerskab kunde hælde sit Hoved som til en Sovepude. Paa den Piedestal af Medborger-Tillid, som han allerede i 1846 som 39-aarig havde bragt sig op, blev han staaende Resten af sit Liv — og endte naturligvis som Etatsraad.

Selvfølgelig havde han nu overfor de to kjøbenhavnske Grosserere sin selvstændige Mening — men ingen, som det var farligt at ytre. Den gik nemlig ud paa, at Regeringen havde Ret — han var selv »Frihandelsmand«, Gud bevare's, men han nærede en vis Frygt for at gøre dette

Spring paa een Gang, og efter at Finansministeren saa skarpt havde afvist de Forslag, der var bleven antydede af Hage og Broberg, laa disse Muligheder jo ikke længer for(!).

Kunde man være loyalere — og hvor heldigt, at netop hans »Selvstændigheds«-Følelse var kommen til dette vakre Resultat.

DAVID ivrede endnu en Gang mod Ubetimeligheden af at ville indføre et nyt Toldsystem, hvis Følger Ingen kunde beregne, men som udsatte Statskassen for et betydeligt Deficit i de første Aar — og det netop paa en Tid, hvori Ingen kunde forudse, hvad vi kom til at trænge til. Iøvrigt værgede han sig paa komisk Vis mod at blive kaldt »Beskyttelsesmand« — han havde blot søgt at paapege en vis *Ulighed* i den ydede Beskyttelses Udmaaling.

Mens HOTHER HAGE i Mødet den 25. Februar førte et glimrende Forsvar for de britiske Frihandels-Ideer, advarede TSCHERNING omvendt mod Princip-Rytteri paa Toldens Omraade, alt kom an paa »den forstandige Anvendelse« af Principerne. Han mindede om, at den engelske Industri netop havde vokset sig stor og stærk under Beskyttelses-Systemet — »netop den samme Bevisførelse, som det ærede Medlem (A. Hage) nu henter fra England for sit Frihandels-System, kunde han derovre finde for dets Beskyttelses-System«.

Finansministeren havde paany Ordet for bl. a. med stor Styrke at slaa fast, at man ved dette Toldlovforslag ingenlunde tilsigtede blot at lovgive for Danmark og Slesvig. Naar man havde talt om, der i Forslaget laa, at Toldgrænsen kunde blive flyttet tilbage til Ejderen, maatte han paa det allerbestemtteste erklære, at dette paa ingen Maade var rigtigt. »Udkastet er af Regeringen forelagt som et Forslag, *der er bestemt til at gælde for hele det nuværende Toldgebet*«. Det kunde saaledes ikke straks efter sin Vedtagelse faa Gyldighed,

men han kunde forsikre, at ikke en Tøddel skulde blive ændret uden Raadets Samtykke, ligesom det ikke uden Raadets Samtykke kunde komme til at gælde for noget andet Toldgebet end det nuværende. — Hovedspørgsmaalet var nu, om man skulde skride til en saa *radikal* Ændring i Toldsystemet, som Grosserer-Societetets Forslag gik ud paa — eller vel se at komme bort fra Beskyttelsen, hvoraf han paa ingen Maade var nogen Ven, men »gøre det med Varsomhed og i Særdeleshed *for Øjeblikket* gøre det med Varsomhed«, ikke mindst under Hensyn til Landets »store *Haandværkerstand*, som f. T. er urolig, ængstende og tvivlende overfor Fremtiden« som Følge af *Næringslovens* nær forestaaende Ikrafttræden. Under saadanne Forhold burde man vel vogte sig for »at lamme og nedslaa Modet paa den store Mængde af vore Medborgere, der er saa særdeles vigtige for Landets Velfærd«.

Under den følgende Dags Debat var det, ALFRED HAGE kaldte Dr. Poulsen for Beskyttelses-Systemets »sidste Mohikaner« — til stor Fortørnelse for denne, som ganske bestred Nogens Ret til overhovedet at kalde ham for »Beskyttelsesmand«. Hage bad indtrængende Forsamlingen om »ikke at ville unddrage det Forslag, der er fremkommet i Modsætning til Regeringens (Grosserer-Societetets Komites Forslag), den allernøjeste Prøvelse — jeg trøster mig da til at tro, at vi om ikke lang Tid kunne sætte det igennem«.

Haabet beskæmmer, som bekendt, Ingen — men *profetiske* var disse Ord ikke.

Baron BLIXEN-FINECKE gjorde derefter opmærksom paa, at man ved saa stærkt at fastholde Monarchiets Toldenhed ikke viste Tyskland nogen Imødekommen; thi dernede betragtedes Holstens Toldenhed med Danmark ingeniunde for »en sær vigtig Ting« for de tyske Interesser. Ganske

vist havde man i sin Tid fra holstensk Side trængt paa for at faa Toldgrænsen flyttet til Elben; thi at have den ved Ejderen kunde selvfølgelig kun øve en skadelig Virkning paa Holstens Næringsliv. Toldgrænsen blev altsaa flyttet — men paa Meddelelsen herom havde baade Baron MANTEUFFEL (Preussen) og Fyrst SCHWARZENBERG (Østerrig) svaret, at Holsten ikke maatte forhindres i eventuelt at komme til at høre til det tyske Toldforbund — Holsten burde derfor ikke absolut og for bestandig knyttes til dansk Toldterritorium (Noter af $4\frac{1}{2}$ og $8\frac{1}{2}$ 1851). Man skulde derfor ikke lægge for stor Vægt paa Toldenhedens Opretholdelse.

Kultusminister MONRAD greb nu, ret paafaldende, Ordet — det er ellers ikke god parlamentarisk Skik at blande sig i en anden Fagministers Forhandlinger — for at fastslaa, at naar man talte om Frihandels-Aanden, kunde man ikke begynde med at ville indskrænke Toldomraadet. For den sande Frihandelsmand var Toldomraadet den hele Jordklode — at vise sin Interesse for Frihandel ved at lade Toldskrankerne rykke sig nærmere ind paa Livet, var en Begrebsmodsigelse — »det kan ikke finde Berettigelse i statsøkonomisk Henseende, men kun i politisk«.

BROBERG svarede herpaa, at denne Betragtning dog var lovlig idealistisk — faktisk bandt Toldfællesskabet med Holsten vore Hænder i Spørgsmaalet: Frihandel eller Beskyttelse.

M. P. BRUUN henviste sluttelig til det saa stærkt protektionistiske Nordamerika. Han mindede om den gode, gamle Sætning, at Hvermand kender sin egen Fordel bedst — det var derfor ikke urimeligt for Lovgivningsmagten at lytte til, hvad Industriens egne Mænd udtalte om Beskyttelsens Nødvendighed.

Med nogle faa korte Bemærkninger af spredt Natur

endte omsider den lange, tre Dages Debat. Samme Dag sendte Finansminister FENGER Grosserer-Societetets Komites Forslag til Generaltolddirektør SPONNECKS Erklæring. — Den 28. Februar nedsatte Rigsraadet derpaa et Udvalg om Lovforslaget, bestaaende af BLUHME, ALFRED HAGE, DAVID, M. P. BRUUN, W. PETERSEN, BROBERG, UNSGAARD, Dr. POULSEN og E. ROSENØRN.

Naturligvis havde det ikke undgaaet den frihandelsvenlige Forretningsverdens Opmærksomhed, at den nu afsluttede 1. Behandling af Toldloven ingenlunde var gaaet, som den efter Programmet skulde: Grosserer-Societetets Komites Aktion havde saa langt fra skaaret igennem den herskende Uldenhed som en Damascener-Klinge, at den tværtimod var gledet af med sløvet Ægg: »det skulde have været et Coup — *mais le coup a manqué*«. Værst var det, som alt ovenfor paapeget, at Fenger havde faaet Lejlighed til, *forinden* han var kommen under Indflydelse af Komiteens Fremstød, at bekende Farve — og se, det havde ikke været britisk, moderne Frihandels-Lød, men blakket, gammeldansk Toldrevisions-Kulør. En falmet Frihandels-Cocarde paa en bedaget Uniforms-Kasket med Guldtrøse — »ich bin ein Zöllner, kennst Du meine Farben?«

Under disse Omstændigheder maatte der fra frihandelsinteresseret Side tages kraftig fat, hvis man skulde have selv blot det mindste Haab om at kunne faa hidført en afgørende Vending i vor traditionsmæssige Toldpolitik. Kun ved udefra at skaffe en mægtig, højtlydende Tilslutning til Komiteens kække og vidtgaende Toldkrav, kun ved — som »Berl. Tid.« saa rigtig skrev — at skabe *en offentlig Mening* til Gunst for disse, vilde det kunne tænkes muligt at

faa brudt den ligefremme Modstand fra Regerings-Side og overvundet den endnu langt værre Gnidningsmodstand fra Toldadministrationens Side, for ej at tale om Rigsraadernes vanemæssige Træghed overfor alt nyt og dristigt. Der maatte altsaa udfoldes en agitatorisk Styrke af lignende Art, som man i den britiske Anti-Kornlov-Liga havde været Vidne til — og allerede den 28. Februar, altsaa samme Dag, Regeringens Lovudkast gik i Udvalg, udsendte 26 gode Mænd en offentlig Indbydelse til Dannelsen af en *Frihandels-Forening*. Den var undertegnet af selve Nationalliberalismens Fører-Falanx — den sædvanlige alfabetske Remse: Adler, Bille, Brix, Hage'rne og videre ned til Ploug og Adolf Steen. Her var endvidere Mænd fra selve Grosserer-Societetets Komite: I. D. Adolph, Broberg, D. Halberstadt, Moritz Melchior og Rud. Puggaard, dernæst Grossererne B. Benzon, L. J. Grøn, F. Philip, Réé, Edv. Thune og Adolph Trier, endvidere Nationalbankdirektør Moritz Levy, Prof. Kayser, L. N. Hvidts Søn, Assurancemægler E. Hvidt, Jernstøber Anker Heegaard, Tømmermester H. H. Kayser, Fabrikant Troels Marstrand m. fl.

Det hed heri om det af Regeringen forelagte Toldlovsforslag, at det væsentlig var det samme som Forslaget fra 1857, der kun søgte at omordne Toldsatserne noget, »men ikke har vovet noget energisk Skridt fremad paa den allerede i forrige Aarhundrede med Held betraadte Bane«. Det vilde derfor umulig »kunne løse den Opgave, som Tidsaandens uafviselige Krav stiller«. Og hvad var da det for en Opgave? Det var den: »at fastsætte Tolden *alene* efter Statens finansielle Fornødenheder og indskrænke Toldafgifterne til saa faa Genstande som muligt«. Og saa naturligvis det sædvanlige liberale Program: fjerne alle Hindringer for den frie Udvikling af Industri, Handel og Skibsfart.

Midlerne, hvormed den nye Frihandels-Forening skulde virke for dette sit Formaal, skulde være: offentlige Møder, Udgivelse af mindre Skrifter osv. — man vilde, kort sagt, med Ord og Pen udbrede Kundskab om Frihandelens Velsignelser, Sandheden skulde sejre ved sin egen Magt.

Indbyder-Kredsen valgte af sin Midte en foreløbig Bestyrelse med Grosserer MORITZ MELCHIOR som Formand.

Paa Foreningens konstituerende Møde, som afholdtes i den store Børssal den 25. Marts 1862, kunde han oplyse, at der alt da havde indmeldt sig over 500 inden- og udenbyes Medlemmer — og at Generalkonsul PONTOPPIDAN straks havde tegnet sig for et Bidrag af 500 Rdl.

Etatsraad NATHANSEN kaaredes til Æresmedlem — og som første Bestyrelse valgtes foruden Melchior som Formand: D. B. Adler, C. Brix, Broberg, Fabrikanterne Burmeister og T. Marstrand, A. Hage, L. P. Holmblad, Prof. Kayser, Rustmester C. Christensen, Puggaard og Edv. Thune.

*

*

*

Med Overtagelse af Formandsskabet i Frihandelsforeningen træder MORITZ GERSON MELCHIOR først ret frem i Offentlighedens fulde Lys. Han var den Gang 46 Aar gammel og havde allerede længe været Seniorchef i det højt ansete Handelshus *Moses & Søn G. Melchior*. Bedstefaderen kom hertil fra Hamborg 1760 og grundlagde Forretningen, Sønnen Gerson M. drev den med stort Held videre. Moritz blev som ung knyttet til den, optoges 1840 i Firmaet og tog samtidig Borgerskab som Grosserer. En ældre Broder var da alt død, en anden Broder døde 1843, Faderen 1845 — og Moritz var derefter ene om Ledelsen, indtil han 1850 optog sin yngre Broder, Moses.

Endnu i den her omhandlede Periode drev Huset især Handelen mellem St. Croix, hvor det ogsaa havde Sæde, og Moderlandet — i den nulevende Slægts Drengetid var Forestillingen om vældige Sukkerfade og Duften af fin gammel Rom uadskillelig forbunden med Firma-Navnet. Forsøget paa gennem en Filial i Melbourne at skabe Handelsforbindelse mellem Australien og Danmark blev just opgivet i 1862. Det beundringsværdige ved Forretningens Drift gennem hundrede Aar med bratte Omskiftelser, ja ligefremme Omvæltninger af Landets kommercielle Forhold til Udlandet, var dens fortsatte, kloge og kyndige Tilpasning til disse vekslende Vilkaar, som Gang paa Gang fordrede en fuldstændig Omlægning af Driften. Ogsaa under Moritz' Ledelse blomstrede Forretningen stadig, og som Følge heraf var hans Formue stedse voksende, saa at han nok kunde tillade sig at dyrke sine Passioner, selv om de blev ligesaa dyre, som de var ædle. Det var ikke mindst hans Hustru, DOROTHEA — der ikke for intet var en HENRIQUES —, som gav ham Smag for Kunst, Poësi og Musik og for Samvær med de udøvende Skønaander. 1846 havde han ægtet hende, sin syv Aar yngre Kusine, og efter *alle* samtidige Vidnesbyrd at dømme har Verden sjældent set et mere harmonisk Ægteskab — men sjældent har ogsaa to Ægtefæller passet bedre til hinanden. De var begge rene af Hjærtet — to finttænkende og taktfulde Mennesker, som satte deres Glæde i at gøre andre glade, gode og varmtfølende som begge var af Naturen — for en Gangs Skyld betød Rigdoms Eje Værn mod det Medfødtes Fordærv og ikke, som hyppigst, Hjærtets Forhærdning i Hovmod og Selvforgudelse. Yderst betegnende skrev en Gang Fru Melchior til en kær, gammel Ven: »Naar man som jeg er bleven begunstiget af Skæbnen og har alt, hvad Livet kan

byde af stort og godt, et lykkeligt og velsignet Hjem, omgivet af Kærlighed, da føler man Trang til *at gøre sine Venner delagtige deri**). Ja, besynderligt gaar det til her i Verden, hvor Lykken er saa ulige fordelt; det har altid været mig en Gaade, naar jeg har tænkt derover, hvorfor netop jeg skulde være blandt de Udkaarne, da jeg dog ikke har gjort mig mere fortjent dertil, end saa mangen en ulykkelig Skabning, der med Nød og næppe kan friste Tilværelsen. — Uden at granske over det Ufattelige takker jeg *i Ydmyghed**) min Skaber for min Lod her paa Jorden«. Mennesker, der føler saaledes, fordærves ikke af Rigdom, men bliver netop slig Gaves rette Forvaltere — om Fru Dorothea og hendes Mand gjaldt det i højeste Grad. Om deres store Velgørenhed kan Ingen mere danne sig noget rigtigt Begreb, ja, end ikke i Samtiden kunde man det, saa stilfærdig udøvedes den.

Begge Ægtefæller holdt af muntre og aandfulde Menneskers Selskab — naar Moritz Melchior efter Dagens Slid vendte tilbage til Hustru og Hjem, følte den i Forretningstilivet saa overmaade betænksomme, lidt forbeholdne Mand sig omsider som frigjort, aandende ud i Tryghed og Velvære, oplagt til ret at *nyde* Samværet med Slægt og gode Venner. Hans skønne Landsted med det yderst karakteristiske Navn: »Rølighed« laa lige udenfor Byen paa Østerbro, hvor nu Melchiors Plads ligger — utroligt for Nutiden at tænke paa, at dér laa den Gang store, skyggefulde Haver, og at man fra Villaerne havde fri Udsigt ud over Sundet »og dets Sejlerskare«. Paa dette Landsted havde General Hegermann-Lindenchrone og hans poëtiserende Frue samlet Datidens Skønaander — nu perlede om Aftenen Latteren sammen med Vinen, naar den trivelige BILLE udfoldede

*) Udhævet af mig.

sit Vid eller den store Galfrands ROBERT WATT sin for-
 sorne Lystighed, mens PLOUG brummede, og CARL BLOCH
 nøjedes med at *høre til*, men paa den fornøjeligste Maade
 af Verden. Og netop nu, i 1862, knyttes de første Traade
 i det Næt af tusinde søde Smigreriers og tusinde fine Op-
 mærksomheders Smaa-Masker, hvori selveste H. C. ANDERSEN
 blev fanget ind som »Rolighed«s største og fornemste At-
 traktion. Maaske oprindelig en lille Kende Snobberi fra
 Fruens Side — men hvilket herligt Indfald, naar man vil
 snobbe, da at gøre det, ikke for Fyrster eller Ministre, ikke for
 Rangspersoner eller Folk »med Indflydelse«, der kan skaffe
 Manden Ordner, men for det store Digter-Geni, Aandens gud-
 benaadede Stormand. Men ak, tillige et vrantent, sygeligt, for-
 vænt Barn, for hvem (den dog saa meget yngre) Fru Dorothea
 med sit Hjærte af Guld *maatte* blive en *moderlig* Veninde.
 Paa »Rolighed« fandt den aldrende, svagelige, overfølsomme
 Mand, da han vel var bleven som Digter verdensberømt, men
 som Menneske en slem Klynkepeter, pirrelig indtil Overmaal
 og helt ofte besat af Tvangsforestillinger, i sine sidste og
 vanskeligste Leveaar et *Hjem* i dette Ords bedste og fineste
 Forstand. Hvor ømt kunde hun ikke trøste ham, hvor inder-
 ligt kunde hun ikke føle med ham — og just derfor *forstaa*
 hans Sinds mange sære Svingninger —, hvor skælnsk
 kunde hun ikke faa ham til at smile ad sine mange smaa Ska-
 vanker og mange store, indbildte Sorger! Hun vidste kort
 sagt, at faa frem i ham, hvad der var af godt og hjærteligt,
 det rørende naive, det dybt sanddru, det *ægte* barnlige —
 Taknemlighed og Trofasthed til at vælde op fra hans Sjæls
 Allerinderste. Thi Nerven i alt det, som hun — og hendes
 Mand — gjorde for H. C. Andersen, var en Følelse af, at
 det var dem, som var de *modtagende*, og ham, Digteren
 med det vældige Verdensry, som var den *ydende*. Og deres

Velgernings Løn blev just den, at *han*, Digterbarnet, hurtig og i stigende Grad kom til at føle det modsat. Han blev Fru Dorotheas »ældste Søn« og hun paa hans Livs Aften hans Fru »Solskin«.

Vanskeligt at afgøre, hvem der af de To, Mand eller Hustru, som Menneske var størst. Om hende falder det saa naturligt at sige, at hun med eet Ord var *elskelig* — men om ham gælder det egentlig ogsaa! Og netop hermed hænger det sammen, at han i sin offentlige Færd fik udrettet saa meget mindre, end hans Evner og Position gav Løfter om. Var hans Menneske-Værdi usædvanlig stor, saa lod altfor lidet deraf sig udbringe til Markeds-Pris. Det var ikke blot dette, han nu en Gang ikke var veltalende, især savnede den Aandsnærværelse, som Raphed i Repliken kræver — han »blev perpleks«! Men værre var det, at han overhovedet altid havde Vanskelighed ved at gøre sig gældende — han manglede Hensynsløshedens Gave. Tietgen sagde saa træffende om ham: »Der er Stof i ham til en stor Mand, men han ser sig altid ængstelig for, om der er Plads«. Overhovedet — saa blød af Hjærtet, som han var, kunde han aldrig ret bakse med Livets Haardhed: hvad (og hvem) der ikke lod sig tage med det gode, fik næsten altid et Overtag over ham.

Men i en saa fjærn Fortid som *hans* Manddomsalder var det dog *endnu* et Fortrin at være mild og fin. Og ligesom i Kraft af Forjættelsen om, at de Sagtmodige skulle herske over Jorden, naaede han Gang paa Gang at blive forrest i Laget. Ordet fra de syv Saligheder har han næppe kendt — han var et oprigtig troende Medlem af den mosaiske Menighed, som da ogsaa paa mange Maader nød godt af hans virksomme Velvillie. Men betegnende for Aanden og Tonen i hans Hjem var det, at

MORITZ G. MELCHIOR

Juleaften blev der i hans Hjem pyntet Juletræ, fuld af Foræringer, som Børnene skulde uddele blandt Folkene i Huset — hvorpaa disse »i Køkkendepartementet« fik »en storartet Souper«, mens Fruen sad ene i Nattens Stilhed og skrev til sin gamle Ven, H. C. Andersen.

Moritz Melchior var af Udseende i Datidens anglomane Stil med fyldige Bakkenbarter og Bukler bag Ørene — høj Pande, lang Næse. Fra Bertha Wegmanns noksom berømte Portrætmaleri af ham kender man det opmærksomme, mildt ransagende Blik, der var saa karakteristisk for ham — han var altid mere optaget af Næsten end af sig selv, *lyttede* efter baade med Øjne og Øren.

Det Hverv, man her havde betroet ham: at lede Frihandels-Agitationen, tog han op med en for ham usædvanlig Ilterhed. Man mærker af hans Indlæg paa Møderne, hvor varmt Sagen laa ham paa Sinde, hvor brændende overbevist han var om, at Kampen for Frihandelen var i egentligste Forstand en Kamp for Sandhed og Ret. Han bruger da ogsaa i sin Kritik af Regeringsforslagene skarpere Udtryk end nogensinde før eller senere i sit Liv — da Regeringsforslaget kommer igen Aaret efter, stempler han det saaledes som et unyttigt »Filigranarbejde: hver Sats passende ind i »Systemet« og om hundrede Aar kunde det forevises paa et Musæum«.

Men ak, Moritz Melchior var ingen Richard Cobden. For veg, for veg var den Vældiges Bue. Selv at vove Pelsen og selv at føre en god Klinge er en herlig Egenskab for en Riddersmand fra de gamle Dage, altsaa just saadan En som Don Melchior var — men en saare ringe Egenskab for en Feltherre, der først skal stampe en Hær op af Jorden, saa organisere den og endelig føre den til Sejr. Og dette var Opgaven, hverken mer eller mindre. Den

Agitationens Kunst at *hamre* visse Almensandheder i tilspidset Form ind i den offentlige Bevidsthed, give dem slaaende Udtryk, opsminke dem med grelle Farver, lade dem lyse som Bauner, faa dem til at klinge som en Fanfare, — fylde hele Landet med Larm som af Slag paa Skjolde, hidse Tilhørere og Læsere op i Harme og frem i Begejstring — hvor laa det ikke denne fine, blege, hensynsfulde Natur uendelig fjærnt. Ridderlighed og Rabalder — hvad har de to Ting med hinanden at gøre?

At skabe eller rettere: fremtrylle en uimodstaaelig Folkestemning — —

- »begynder som en Susen i Kornet Sommerdag
- »og vokser til en Brusen gennem Skovenes Tag —
- »indtil at Stormen bærer med Tordenrøst den hen,
- »og intet, intet høres uden den, uden den!«

Nej, det laa hverken for Melchior eller for *Kredsen* overhovedet. Den troede paa Argumentets Magt, paa Virkningen af lærde Beviser og kedelige Tal — paa Diskussionsmøder, ovenikøbet saa tamme Diskussionsmøder, at hver enkelt Deltager troede, det kom an paa at hævde sin uforgribelige Mening og endelig kramme dette sit Særstandpunkt ud — i Stedet for med mægtig Ensidighed at samle alle Røster sammen til eet eneste rungende Kor, som istemmede eet eneste højt gjaldende Raab, der sprængte Dørene ind til Rigsraadets Sale og fyldte hele Rummet med et vulkansk Drøn, saa al Modstand brat forstummede. I Stedet for at faa dannet et Orkester, som kunde spille op med fuld Musik — i Stedet for at faa Frihandelens Slagstrofer sat ud for Tuba'er og Basuner, i Stedet for at faa alle Landets Lirekasser til at spille Ledemotiverne — trakterede Melchior en spæd Hyrdefløjte, akkompagneret af

nogle faa Giger og en enkelt Trompet, ligesom haabende paa en »Roligheds«-Kvælds interesserede Lytten — »å, kära Wingmark, blås mer flöjttravers«.

En Mand som RICHARD COBDEN havde kunnet spille paa alle Interesser som paa ligesaa mange Instrumenter, faa dem alle til at *tone*, hver med sin særlige Farveklang — men Moritz Melchior var ingen Heksemester, kunde umulig fremkogle den Helvedes Larm, som ene kunde have overdøvet al Lyd fra Modstandernes højroastede Tale.

Betegnende nok, blev Frihandelsforeningens 3. (*tredie*) Plenarmøde først holdt — et godt Aar efter det første og andet. Hvad skulde det vel kunne blive til?

Nej, til at give Bevægelsen Styrke og Sving hørte der en helt anden Fører end En, som kom fra et Hjem, hvor man satte sin højeste Stolthed i at pylre om et gammelt Digter-Barn.

Var Moritz Melchior ingen Richard Cobden, var CARL FENGER saa sandelig heller ingen Robert Peel. Den storladne Fantasi i Frihandels-Ideen fyldte ham med Skepsis, dens vide Verdenhorizont fandt han forvirrende, det var just Begrænsningen, hvorpaa det kom an, den fulde Oversigt, som man kun kunde have over det snævre, nøje kendte Omraade. Paa sin Vis var han en nærsynet Mand — og skarpt at se, hvad det var, han indlod sig paa, var just, hvad han vilde. Den ægte Nationalliberale var egentlig en Hjemmeføding, hyggede sig bedst i de vante Omgivelser, havde stor Tillid til eget Tykke og til Kli-kens Tro, kun ringe til udenlandske Forbilleder. Hvad be-høvede man at lære af en Robert Peel — man kunde *selv*. Og desuden var der det med Fenger, at naar han havde dannet sig en Dom — bevar's, efter moden Overvejelse, skarp Gennemtænkning af Problemet —, saa kunde han, helt modsat Robert Peel, ingenlunde tænke sig, at maaske dog alligevel det stik modsatte skulde kunne være det rigtige — slig Lichtenberg'sk Tankemulighed kunde ikke være kommen ind i hans Jeg-Bevidsthed, slig Kolbøtte i Hand-ling laa helt fjærnt fra hans Karakter. Han var en saare stivsindet Mand.

Og nu havde i Toldsagen han og SPONNECK fundet hin-anden. To beslægtede Naturer, lige selvraadige og arro-

gante, lige indstillede paa »Systemet« og den fulde Beherskelse af alle de Detailler, som tilsammen danner »Systemet«. ANATOLE FRANCE taler et Sted om »det store Temperaments Skødesløshed og Mangel paa Evne til at bevare«, om »alle lidenskabelige Naturers Lede ved Smaating«. Men ingen af de To, hverken Fenger eller Sponneck var store Temperamenter eller lidenskabelige Naturer, deres Væsen manglede Varme, deres »Lynne« manglede Lue — deres Føl-
 elser flammede aldrig. Og helt modsat de stærke Temperamenter og lidenskabelige Naturer havde de begge netop Sans for at *bevare* Værdierne og udpensle Enkelthederne, var begge fødte Hadere af al Skødesløshed, Overfladiskhed, Sjuskeri, al Unøjagtighed og mat Omtrentlighed. Kølige og eksakte Naturer, som begge var, maatte de derfor finde Behag i en Toldreform, der som den omhyggelig udarbejdede Tarif afrundede sig i et System, hvor hver enkelt Sats — som netop Melchior havde raset over — var passet nøje ind i Helheden. Og naar man fra 1797 ved hver ny Toldreform gik fuldkommen methodisk til Værks, nøje følgende det en Gang lagte Program: *gradvis* og *delvis* at nedsætte Beskyttelsen, nu, saa var der ogsaa i dette netop *System*, og det var just det systematiske, som tiltalte begge. Hvilken Formastelighed og hvilken Taabelighed maatte det da ikke forekomme begge at være som Grosserer-Societetets Komite — i Stedet for i hver Reform-Omgang læmpelig at flytte hver enkelt Brik, men stadig bevarende dem alle paa Brædtet, saa at slaa det hele Spil over Ende — og ville begynde det forfra med bare et lille Faatal af Brikker!

Det var da altsaa netop det »Filigran-Arbejde«, der var gjort, det saa højst omhyggelige og sindrige, fremfor alt systematiske Arbejde, Toldvæsenet havde præsteret med Opstillingen af den nye Tarif, som ganske betog Fenger,

saa at han — til stor Forbauselse for Minister-Kollegaerne og Krieger — *vilde* have Toldreformen frem, just »i Betragtning af det Arbejde, der var anvendt paa den«! Sponneck og hans Etat havde ligefrem imponeret Fenger. Og naturligvis var Sagen ogsaa stor nok, til at dens eventuelle Gennemførelse vilde kaste Glans over sin Mand.

Da den nye konstitutionelle Behandling af Bevillings-Sager skulde skabes i Rigsdagen, og FENGER — som alt tidligere fortalt — var bleven Finansudvalgets Ordfører, var Sponneck just Finansminister, og det var de To, som tilsammen øvede Værket. Saa naturbeslægtede som de var, maatte de allerede den Gang være tørnet sammen — eller have fundet hinanden. De gjorde det sidste, den Ene fik Respekt for den Anden. Og det var da ej heller unaturligt, at de nu fandt hinanden paany i denne saa vigtige Sag. Overfor det optrækkende Frihandels-Røre tyede derfor ogsaa Finansministeren til sin Generaltolddirektør for at vinde Styrke til Modstand.

Straks efter Indgivelsen af Grosserer-Societetets Komites store Toldandragende af 25. Februar 1862, nemlig allerede den 28. s. M., udbad Fenger sig SPONNECKS Erklæring over samme — og fuld af øjensynlig Kampiver og Krigslyst gik Sponneck til Udførelsen af dette Hverv. Inden smaa 14 Dage forelaa hans Svar, som intet kom til at savne i Skarphed.

Med Henblik paa de Beklagelser, der var fremført under Rigsraadets 1. Behandling af Toldlovforslaget over, at Grosserer-Societetets Komite ikke i sin Tid var bleven hørt forud for Fremlæggelsen af Toldlovforslaget, bemærkede han først, at »naar Komiteen ikke var bleven hørt nu saa lidt som i 1857, delte den Skæbne med de øvrige Handelsforeninger i Monarchiets forskellige Stæder, hvor saadanne, til Dels

sammen med Industriforeninger, er tilstede«. Ved saaledes at sammenstille Hovedstadens ældgamle og hæder- værdige Købmandsinstitution, der i over et Aarhundrede havde prætenderet at tale paa den samlede danske Handelsstands Vegne, og heri var bleven bestyrket gennem talrige Henvendelser fra Regeringen i Aarenes Løb, med de dengang ret ubetydelige Handelsforeninger rundt omkring i Provinsstæderne, giver Sponneck saaledes i selve Optakten Komiteen det første Spark. Og han fortsætter med at sige, at Forbigaaelse i sin Tid var sket »med velberaad Hu fra Regeringens Side«, idet denne havde bifaldet hans Henstilling om, at man i Stedet for at henvende sig til de forskellige Organisationer af Næringsdrivende, skulde søge den ovenfor omtalte Bevilling hos Rigsraadet til at faa nedsat en særlig Kommission af specielt sagkyndige, nemlig den, som var bleven nedsat i 1857.

Han gør dernæst opmærksom paa — som Kilde til »Forundring« — »den principielle Modstrid« imellem Komiteens Andragender af 1858 og 1862, uden at i Mellemtiden nogen Forandring i de materielle Forhold *her i Landet* var indtraadt. Men Forundringen forsvandt, naar man fæstede Blikket paa, hvad der var foregaaet i — *Storbritanniens* Toldudvikling, som havde »vakt den hos os erfaringsmæssigt herskende Lyst til at efterligne Englands Eksempel i en saadan Grad, at Grosserer-Societetets Komite ikke har kunnet modstaa Impulsen, men har troet i Hast at burde yde Fælleslegislaturen sin uopfordrede Medvirkning, til at anglisere den herværende Toldtarif, uden at lade sig standse af forsinkende Betragtninger over, om en saadan Forandring kunde være stemmende med *Landets Tarv* i det hele taget.« Det forekom ham imidlertid, at der for Regeringen indeholdtes en Trøst i, at det saaledes var en

ydre eller historisk, for ikke at sige: en os uvedkommende Anledning, der anførtes som Grund til at bryde Staven over det hele her møjsommeligt i Stand bragte Arbejde; thi det vilde vistnok have været sørgeligt, om Anledningen havde været givet i *vore egne hjemlige Forhold*, saa at Regeringen havde overset og først nu af Kjøbenhavns Gros-serer-Societetets Komite var bleven gjort opmærksom paa, hvilke væsentlige Forandringer *disse* Forhold var under-gaaet siden 1858. Heldigvis indskrænkede den Bebrejdelse, som kunde gøres Regeringen, sig altsaa til, at man ikke havde haft noksom Øje for eller Tillid til den store moralske — thi om andet end moralsk kunde der ikke være Tale — Indflydelse, som Storbritanniens Eksempel efter Nogles Formening skulde kunne udøve til at sikre Producenter og Konsumenter og Finanser i vort Land mod de meget reelle Følger af, at man ikke havde gjort det samme eller rettere meget mere, end England havde gjort. Han sagde udtrykkeligt »meget mere«, thi man kunde være forvisset om, at ingen engelsk Statsmand vilde havde paa-taget sig Ansvar for en saa heroisk Gerning som at op-hæve Tolden paa samtlige Manufakturvarer og forarbejdede Metaller paa et Tidspunkt, hvor denne havde givet 25 à 30 % af Englands hele Toldindtægt.

Ligesom Kunsten at lave en Tarif som den foreslaaede ikke var stor, da man jo havde haft Regeringens Arbejde at holde sig til, var Ideen til en i saa høj Grad simplificeret Toldtarif heller ikke ny, og det fremgik noksom af Motiverne til Toldudkastet af 1858, at den da ogsaa meget tidligt havde været under Overvejelse indenfor selve Rege-ringen, ligesom man ogsaa kunde være forvisset om, at Tarifikommissionen havde foretaget lignende Overvejelser, men med velberaad Hu havde afholdt sig fra vidtgaaende

Forslag i denne Retning. Finansminister FENGER havde jo ogsaa under Forhandlingerne allerede peget paa, hvor forholdsvis ubetydelig en Toldindtægt England ved sine store Reformere havde givet Afkald paa, og tillige rigtigt og klart fremhævet, at ganske andre Grunde end blot Frihandels-Ideerne, Grunde, hentede fra Englands eget indre Tarv, havde været de ledende. Man fejlede næppe ved at antage, at den sande Hensigt med Storbritanniens frihandlerske Optræden, efter at dette Riges egen Industri til Dels ved de mest prohibitive og protektionistiske Toldforanstaltninger var opvokset til en Kæmpestyrke, som nu satte samme i Stand til ingen Konkurrence at frygte i Landet selv, havde været at gøre netop det Slags Indtryk i andre Lande, for hvilket vore herværende saakaldte *Free-traders* havde givet efter med en Hengivelse og en Hensynsløshed, som Englands Handelspolitik ikke havde haft den Tilfredsstillelse at finde Magen til i noget andet Land. Det var naturligvis ikke England om at gøre at øve et *blot* moralsk Indtryk paa Udlandet med dertil svarende Anerkendelse i Udlandets Tale og Skrift; man havde netop sigtet paa noget mere praktisk: gennem moralsk og anden Paavirkning at skaffe sin Industri muligst frit Indpas i Udlandet, efter at den var blevet sat i Stand til at udholde enhver Konkurrence hjemme. Det var for England lidet voveligt at proklamere en slig storslaaet Liberalitet *hos sig selv*, som ikke længer rummede nogen Fare for Indlandet, men som man vel havde vogtet sig for, saa længe den havde kunnet koste Englands Finanser og Industri, fornemmelig den sidste, noget væsentligt. Der var derfor heller intet Land, hvor man til Dato havde ladet sig skuffe af de engelske Toldforanstaltningers sande Betydning eller vurderet dem over Fortjeneste — heller ikke Schweiz, der baade beskattede

Indførsel, Udførsel og Gennemførsel efter Vægt, Stykketal og Værdi, og for Indførselstoldens Vedkommende havde 9 Afgiftsstørrelser og særdeles mange Positioner — altsaa netop ingen *simplificeret* Tarif.

Han fortsatte: »Jeg har altid været og er endnu gennemtrængt af Overbevisningen om den virkelige Frihandelsstarifs Rigtighed og om Ønskeligheden af dens Realisation, hvor de givne Statsforhold tillader det. Jeg hører ogsaa til dem, som tidligere end mange andre offentligt derom har udtalt sig« (og heri havde han, som ovenfor anført, sandelig Ret — det var intet tomt Prall!). »Men jeg tilstaar, at jeg ikke desto mindre ikke kan sympatisere med den nye Tids frihandelspolitiske Overdrivelser og Tendens til at ville for enhver Pris gennemføre ofte taagede og vildfarne Anskuelser uden Hensyn til det Land og det Folk og de historisk udviklede Forhold, hvorom det er Opgaven at legisferere. Det forekommer mig, at man med en frihandelspolitisk Grundanskuelse, og den deraf følgende Opfattelse af Toldbeskatningen som et nødvendigt Onde, meget vel kan forene den Resignation: ikke paa een Gang at ville se Maalet naaet, men at ville lade sine Bestræbelser moderere af Billighedshensyn til givne Forhold og Tilstande i det Land, hvormed man har at gøre«.

For *Danmark* gaves der endnu en speciel Grund til at holde det for umuligt nu straks at naa til en rent *finansiel* Toldbeskatning, »nemlig at de herværende *politiske* Forhold upaatvivlelig i længere Tid vil gøre det betænkeligt for meget at ramme enkelte Landsdeles modstaaende Interesser og deraf betingede, omend til Dels mindre rigtige Anskuelser — i hvilken Henseende jeg ikke tør lade ubemærket, at Frihandelspolitiken næppe i Slesvig eller i Holsten og det dermed toldforbundne Fyrstendømme Lybæk

tæller saa mange Venner som i det egentlige Kongerige Danmark eller i det mindste i Kjøbenhavn og i den Del af Pressen, som influeres derfra«.

Umuligheden af at give Slip paa at belægge en stor Del eller den større Mængde af Artikler med Told, saaledes som det skete i det foreliggende Toldreformarbejde, laa i »Rigets finansielle og politiske Stilling i sin Helhed, hvilket man ikke behøver at være Finansminister for at kunne danne sig en uhildet Mening om, hvorimod det rigtignok vil være nødvendigt at frigøre sig for en Hoben Illusioner og sangvinske Forhaabninger, som vore *Free-traders* erfaringsmæssigt har ondt ved at slippe«. En tidligere stor Indtægtskilde som Sundtolden var nylig blevet afløst, Forsvarsvæsenet stod for en gennemgribende Forbedring, det planlagte Anlæg af et nyt Jernbanenæt vilde beslaglægge betydelige Midler — og Monarchiets Fællesfinanser vilde derfor faa Brug for alle dem tilhørende Beskatningsobjekter og snarere flere end færre. Under saadanne Omstændigheder at give Slip paa Tolden af Manufakturvarer eller af Varer som Metaller, Tømmer og Stenkul foruden paa Laste- penge og Transittold og søge sin Erstatning ved en »til det yderste gaaende Toldbeskatning af de af Grosserer-Societetets Komite paapegede Restobjekter«, foruden i Brændevinsafgiften — det vilde efter Sponnecks Formening være en i sine Følger for de enkelte Landsdeles Særbeskatning yderst betænkelig Sag. Toldfrihed var altid et Gode, saa snart Finanstilstanden tillod det — men vel at mærke *kun* under denne Forudsætning, at Finanstilstanden tillod det, og tillod det uden Paalæg af nye eller Forhøjelse af ældre Skatter og Afgifter, som i Forvejen ingenlunde var lave. Man maatte altid overveje, om Ophævelsen af Toldsatser ikke købtes for dyrt, og dette vilde netop blive Tilfældet

med Grosserer-Societetets Komites Forslag. Ifølge dette tilkøbte man sig ovenikøbet kun en partiel Toldfrihed, idet Handel og Omsætning ikke engang vilde opnaa fuldkommen Frihed for Toldindskræninger og Toldkontrol.

Særlig betænkeligt var, at den af Komiteen foreslaaede Toldfrihed for en væsentlig Del vilde komme andre Statsborgere tilgode end dem, som de tilsvarende Afgiftsforhøjelser fortrinsvis vilde ramme. Selv om man forestillede sig Følgerne af Omsætningens Lettelse som nok saa gavnlige, blev der dog altid noget for Følelsen anstødeligt og med rigtige Beskatningsgrundsætninger ikke vel stemmende i at tage Tolden bort fra Manufaktur- og Metalvarer, hvori blandt saa mange Luksusartikler, og føre den over paa Forbruget af de almindelige »Konsumptibilier« som Kaffe, Sukker, Salt, saltede Sild, Tobak og Brændevin. Den eneste Toldbefrielse, som kunde siges at interessere *den store Mængde* var Ris, som imidlertid — den Gang — endnu ikke ret var gaaet ind i den store Befolknings Forbrug. Den af Komiteen foreslaaede Tarif skulde derfor nok i sine Følger vise sig kun at være til virkelig Fordel for visse, hovedsagelig *kjøbenhavnske* Grosserere (*sic!*), og den disse Statsborgere skænkede Begunstigelse vilde blive »dyrt købt paa Finansernes, mange Industridrivendes og Konsumenternes store Flertals Bekostning«. Selv om Forslagets Gennemførelse havde været finansielt mulig, blev det derfor *kun* »et slaaende Bevis paa, at Frihandelsteoriene i deres Ekstrem ligesaa vel kan føre til Beskyttelse for Nogle paa Andres Bekostning som Fortidens prohibitive og protektionistiske Industripolitik«.

SPONNECK gennemgik endelig Enkelthederne for at vise disses »Svagheder og Vildfarelser«, de fleste af *toldteknisk*

Art — hvad de almindelige Principer angik var der faktisk ikke saa stor Forskel mellem Komiteens Udkast og Regeringens Udkast, idet begge var stemmende med, hvad der siden 1797, bortset fra enkelte Svingninger, havde været Toldlovgivningens »Tendens« her til Lands. Forskellen laa væsentligt kun i Anvendelsen og i Bedømmelsen af, hvad der med Held lod sig overføre fra et Land til et derfra aldeles forskelligt Land, og i denne Henseende var Komiteens Forslag »i afgjort Strid med det *Maadehold*, som havde karakteriseret den danske Lovgivning, specielt Toldlovgivningen — som ogsaa med Komiteens eget tidligere Andragende fra 1858«.

Og nu kan Sponneck naturligvis ikke nægte sig at omtale, at Komiteen i 1858 ingenlunde havde anset et radikalt Systemskifte for nødvendigt, men indskrænket sig til at foreslaa ganske *enkelte* Ændringer. Deriblandt havde den foreslaaet Stenkulstolden aldeles hævet og Skibsafgiften for Skibe, der bragte Kulladninger samtidig nedsat fra 1 Rdl. til 8 Sk. pr. Cl., motiveret ved Varens vigtige Anvendelse i Industrien og som Brændselmateriale i Almindelighed. Han maatte indrømme, at meget talte for at lette Indførslen af et saa vigtigt Hjælpemiddel for Industrien og Skibsfarten som Stenkul; men paa den anden Side turde det ikke overses, at de foreslaaede Afgiftspaalæg kun var ret smaa i Forhold til Varens Værdi og Prissvingninger, og disse ret smaa Afgiftsbeløb gav en særdeles klækkelig Indtægt, som man daarligt kunde undvære. Komiteen havde endvidere i 1858 andraget paa Nedsættelse af *Skibsafgiften* for Udenrigs-Fart fra 1 Rdl. til 48 Sk. pr. Cl.; Andragendet af 1862 gik videre og foreslog, at Skibsafgiften skulde helt bortfalde, blot skulde de nuværende Fyrpenge bevares.

Herimod anførte Sponneck, at Statens Udgifter til Løds-, Fyr- og Vagervæsenet var større end Indtægten af Fyrvæsenet, og Lastepengene var jo efterhaanden blevet meget modererede for den udenrigske Fart og ganske ophævede for den indenrigske Fart. Det var ej heller urimeligt, at ogsaa Skibsfarten som saa mange andre Erhvervsgrene svarede nogen Afgift til Statskassen, hvorhos det maatte erindres, at fremmede Staters Skibe bar en væsentlig Del af Lastepengene, og hvorfor skulde de befries herfor, saa meget mindre som endogsaa Kystfarten herhjemme var fri for alle fremmede Fartøjer over 15 Cl?

Den af Komiteen ventede Besparelse i Administrationsomkostninger bestred han vilde indtræde, ikke mindst fordi Snighandel og Smugleri snart vilde opstaa som Følge af de stærkt forhøjede Satser — en Artikel som Krydderier vilde jo endog efter Komiteens Forslag blive fordyret med op til 87 % af Værdien.

Selve Tarifforslaget var saare mangelfuldt og kunde egentlig kun anses for »et Materiale« til Benyttelse ved en Udarbejdelse af en virkelig brugelig Toldtarif, »der rigtignok vilde faa et helt andet Udseende, hvis den skulde blive nogenlunde praktisk anvendelig og ikke give Anledning til idelig Tvist og Vilkaarlighed« — hvad der søgtes paavist gennem en Række toldtekniske Bemærkninger. Tolden for frisk Frugt var stridende med en traktatmæssig Overenskomst med Hannover — man frigav Varer som Æther, Politur, vellugtende Eddike, Bayrum, skønt de alle væsentlig bestod af Spiritus, og saaledes videre.

Under Hensyn til alle disse Betragtninger og Indvendinger betegnes Komiteens Forslag sluttelig »som mindre vel betænkt«. »Det er derhos, saa vidt skønnes, i den Grad

uforeneligt med de herværende Forhold, at det vistnok ikke kan komme i Betragtning som et praktisk brugeligt Modforslag overfor det af Regeringen foreslaede Tarifudkast.«

Unægtelig rene Ord for Pengene.

Der er næppe nogen Tvivl om, at SPONNECKS kraftige Genmæle overfor Grosserer-Societetets Henvendelse mægtig har styrket Fengers Uvillie mod at indlade sig paa noget saa vidtgaaende, voveligt, ja radikalt, som her var foreslaaet. Den specielt Fagkyndige gav ham Medhold, godkendte i et og alt det af ham tilkendegivne Standpunkt, ja ydede endog den af ham brugte Modargumentation sit uforbeholdne Bifald. Fenger havde i Rigsraadet rost Sponneck — og efter de bedste Mønstre saasom Mustapha og hans Skræder-Kollega roste Sponneck til Gengæld ham, alt var saaledes i sin bedste Orden. Bag Sponneck stod desuden en hel Etat, som var vant til at tumle med Tingene paa en bestemt, traditionsbunden Maade: for dem var Tarifen nu en Gang et ærværdigt Skab med saa og saa mange Skuffer, man kunde omordne Skufferne, lave dem rummeligere og derved nøjes med færre — men at læsse hele det gamle, fine Chatol paa Flyttelættet som andet Skrammel, der bare skulde køres bort, var en uhyrlig Tanke.

Endelig var der det Hensyn, som man ikke gerne talte om — det dybtgaaende Hensyn, som var et næsten truende Realitets-Hensyn, om end af *politisk*, men sandelig derfor ikke mindre betydningsfuld Art —: Hensynet til Hertugdømmernes Industri.

Men paa den anden Side var det vanskeligt at komme uden om, at Grosserer-Societetets Forslag straks havde fundet stor Genklang baade i Hovedstadspressen, og i indflydelsesrige Borgerkredse. Allerede dets blotte Fremkomst havde øvet sin Virkning: der var bleven rejst en Fane, hvorom Frihandelens Venner nu kunde fylke sig — et Mærke, som delte Vandene! Thi det blev ikke Regeringens Udkast, for eller imod hvilket man tog Parti — det blev Grosserer-Societetets. Dets Offentliggørelse virkede som en Mobiliserings-Ordre — over hele Linien kaldte det Folk til Vaaben: det begejstrede til Samling eller forargede til Modstand. Tilhængerne mødte, som vi har set ved Frihandelsforeningens Stiftelse, først paa Pletten, men snart efter lød ogsaa Udryknings-Signalerne ovre i Industriens Lejr.

Selv et Regeringsblad som »Berlingske Tidende« ydede Komiteens Forslag fuld Honnør. Faa Dage efter, at 1. Behandling af Toldlovforslaget var sluttet, hed det i en ledende Artikel (3. Marts), at den lange Debat ej alene var bleven fulgt med almindelig Opmærksomhed, men at tilmed »Interessen forhøjedes ved, at Forhandlingen paa en Maade drejede sig om *tvende* Forslag, Regeringens og det Udkast til en ny Tarif, der ledsagede Grosserer-Societetets Andragende til Rigsraadet — som rigtignok først indkom under Forhandlingerne, men hvis Tilstedeværelse blev forudsat fra disses Begyndelse«. »Begge Forslag«, hed det imidlertid videre, »stiller sig under Frihandelens Banner: Regeringens, idet den gør et besindigt Skridt henimod Beskyttelsens Ophevelse, Grosserer-Societetets, idet det med Tilsidesættelse af alle Hensyn fordrer en udelukkende fiskal Tarif, der indskrænker sig til faa Livsfornødenheder«. Ordet »Livsfornødenheder« anslaar just den Streng, som Modstanderne

af Komiteens Tarif hurtig opdagede gav den stærkeste Genlyd, og paa hvilken da ogsaa »Berl. Tid.« nu spiller videre. Forslaget »fordyrer Forbrugsgenstande, der under nuværende sociale Forhold maa henregnes til Livsfornødenheder saavel for den store Masse som for de mere Bemidlede«, saasom Sukker, Kaffe, The, Tobak og Brændevin. Men ogsaa Regeringsforslaget kritiseres — først det »mindre rigtige« i, at Tolden paa ikke faa Raastoffer forhøjes paa samme Tid, som Beskyttelsen formindskes — dernæst, at det »er altfor minutiøst, altfor fagmæssigt. Der gaar igennem det en næsten ængstelig Stræben for at have saa mange Beskatningsgenstande som muligt, skønt man dog vistnok uden Skade for Statskassen og til Gavn for Omsætningen kunde have opgivet en ikke ringe Række af Artikler og derved opnaaet en højst ønskelig Simplification«. Men gik Regeringsforslaget ikke vidt nok i denne Retning, »maa vi derimod om Grosserer-Societetets indrømme, at det er tilstrækkelig radikalt« (et alt andet end smigrende Ord i gamle »Berlingskes« Mund). Det værste var imidlertid, det lod sig ikke *finansielt* gennemføre — der var ingen Sandsynlighed for, Finansministeren kunde »slaa sig til Ro« med de Indtægter, Forslaget bød ham, især fordi de altfor høje Sæter vilde slaa Forbruget ned. Og under de nu en Gang herskende politiske Forhold var det ikke til at tænke paa, at Monarchiets Finanser kunde faa de fornødne Midler ad anden Vej end indirekte Skatter (hvad der ogsaa var den almindelige Opfattelse blandt Politikerne). I hvert Fald lod derfor Societetets Forslag sig kun gennemføre ved Hjælp af »en stærk offentlig Menings Støtte«. Derfor maatte man ogsaa med Glæde hilse Stiftelsen af den nydannede Frihandelsforening, som Bladet opfordrede sine Medborgere

til at indmelde sig i — men vel at mærke: for at høste *Kundskab* om statsøkonomiske Spørgsmaal!

Denne Artikels sindige Afvejning af de to Forslags Chancer som ogsaa af deres respektive Mangler og Fortrin mødte kun haanlig Afvisning i de to liberale Blade, »Fædrelandet« og »Dagbladet«. Heri havde overhovedet det rene Frihandels-Princip sit bedste Tilhold. Allerede *forinden* Gros-serer-Societetets Forslag blev indbragt, var der et vist Sammenspil mellem Komiteen og disse Organer—ivrigst optraadte BILLE, hvad der ej heller var underligt, saa nær han stod Melchior. Allerede den 18. Februar havde »Fædrelandet« kunnet meddele, at man i Societetet havde »taget Tarifen under Behandling«, hvortil Redaktionen knyttede det Haab, at denne Lejlighed vilde blive benyttet »til at vise Regeringen den rette Vej, som den (Komiteen) mulig vil finde er betydelig afvigende fra den, Regeringen foreslaar.« Nu gjaldt det om »at kaste til Side alle smaa Betæneligheder, alle misforstaaede Hensyn til egen Drift og kun have for Øje en Toldbeskatning, hvis Ordning indrettes efter hele Landets Vel«. »Hvis vi er rigtig underrettede«, fortsatte Bladet, »vil Handelsstanden foreslaa, at Told kun svares af ganske faa Genstande, Resten gaar frit ud og ind«. Man vil af det foregaaende vide, Redaktionen virkelig var »rigtig underrettet« om Sagens Udvikling indenfor Børs-Styrelsen.

To Dage efter aabnedes der en Artikel-Serie i Dagbladet, som var en fuldstændig Forløber for Komiteens, allerede den Gang i sine Grundtræk færdige Forslag. »Tarifen af 1858«, skrev Bille den 20. Februar (altsaa faa Dage før Indgivelsen af Societetets Rigsraads-Andragende) »havde det store Held, at den blev heftig angrebet af Beskyttelsesmændene, og det netop paa de Punkter, hvor dens Rustning var stærkest, og hvor den bedst kunde værges sig. Til-

hængerne af Frihandels-Principet blev derved nødt til at slutte en Forbindelse med Forslagets Forfatter og Forsvarere« (som netop ogsaa ovenfor paavist S. 67—69). Denne Forbindelse var imidlertid kun »et rent Fornuft-Giftermaal« — var Forslaget ikke blevet begravet i det derom nedsatte Udvalg, havde det nok fundet sine *farligste* Fjender, ikke blandt Beskyttelses-, men hos Frihandelsmændene. Det nu forelagte Toldforslag var kun en Genganger — »ved sine talrige bebyrdende og beskyttende Positioner et Genfærd fra svundne Dage«. I »Frihandelens Solskin« maa det manes i Jorden. Det var ganske vist bleven hævdet, at det dog indeholdt et Fremskridt — men »paa dette Standpunkt kunne vi slet ikke stille os«. Hvad der udfordredes, var nemlig »en klar og gennemgribende Principforandring« — som naturlig Følge af Gladstone's store Toldreform og Frankrigs »Brud med Beskyttelses-Systemet«. I Stedet for var Forslaget kun en »spekulativ-mathematisk Afvejen af Kræfterne, en doktrinær Stræben efter at tilvejebringe Ligevægt ved forud at afpæle Grænserne og ængstelig tælle Lodderne i hver Vægtskaal — uden noget Blik for Kræfternes frie Udvikling, uden nogen Tro til de store Fremskridt, som netop Frihandelen har i sit Følge«. Man vilde holde sig til »de gamle, velkendte Tal« og føle sig »inderlig tryk i sine Calculer«. Og »ganske vist hører der Dristighed til at bryde med et saadant System«, thi det var »ingenlunde vor Mening at angribe Forslaget fra et formelt Standpunkt, det er tværtimod i mange Henseender et Mønster paa, hvad et Udkast skal være. Det er udarbejdet med Kærlighed og Omhu, som under alle Omstændigheder geraader Forfatterne til Ære — man kunde næsten sørge over al den Flid, som er anvendt derpaa; thi hvad hjælper det

hele, naar man maa bryde Staven over — den *Aand*, som gaar igennem det?»

Bille gaar dernæst over til at paavise — ligesom Grosserer-Societetets Komite —, at ene 11 Varegrupper indbringe de 86 à 87 % af hele Toldindtægten, hvorfor det Spørgsmaal laa nær, om man da ikke kunde opgive alle de øvrige 64 Varegrupper og indvinde den Formindskelse i det samlede Revenu, som derved vilde indtræde (knap 1 Million Rdl.) ved at forhøje Satserne paa enkelte Artikler af hine 11 Varegrupper. »Spørgsmaalet ligger nær, og Svaret synes givet i samme Øjeblik og maa lyde bekræftende«. Dog burde af de 11 Grupper Manufakturvarer udgaa, fordi disse netop volder mest Ulejlighed, ligeledes Jord og Ler, Metaller, Tømmer og Træ som vigtige Raa- og Hjælpesoffer, til Gengæld kunde Varer som Frugter og The m. fl. taale højere Told. Man skulde altsaa »reducere Toldtarifen. efter virkelige Frihandels-Principer og alene efter fiskale Hensyn«, saa at der kun lagdes relativt høj Told paa Drikkevarer, Kaffe, Sukker, Frugter, Tobak og The samt moderat Told paa Ris og Tømmer. Gik den samlede Indtægt dermed ned, kunde til Gengæld forskellige Colonialvarer belægges med klækkelig Told, Brændevinsafgiften forhøjes og Skat indføres paa undergæret Øl.

Som man vil se, falder alt dette saa at sige helt og holdent sammen med, hvad Grosserer-Societetets Toldudvalg — bestaaende dels af nogle Komite-Medlemmer, dels af nogle af Societetets Brancher udpegede Mænd — i de samme Dage definitivt bestemte sig til at foreslaa, og som fandt Udtryk i Komiteens ovenfor gengivne Andragende. En saa nøje Overensstemmelse er næppe tilfældig, navnlig da Bille-Melchior var de naturlige Mellemlid mellem Societetet og »Dagbladet«.

Den 21. Februar, altsaa samtidig, optraadte en »free-trader« som Artikelskriver i »Fædrelandet« og bekender rent ud: »den Udvikling, hvortil der burde stræbes, er vistnok, at den hele Toldtarif bestaar af en eneste Paragraf, hvori det hedder: »al Ud- og Indførsel er fri««. »Sæt Brændevinsafgiften 50 % i Vejret, tag Kaffe, Sukker, Vin, Tobak, The og Tømmer og nogle faa andre, voluminøse Varer, maaske ialt 12 til 15 — og vi ville da kunne stryge i det mindste de 260 Positioner«. Altsaa atter det samme Forslag løst skizzeret! Særlig tordnes der løs mod de slemme protektionistiske Holstenerne: »lad os ikke ved at vedtage en Lov som den (af Regeringen) foreslaede lade Holstenerne høste Laurbær ved at forkaste den — lad os derimod give en liberal, paa Frihandels-Principet bygget Toldlov, lade Holstenerne vrage den, og jeg føler mig overbevist om, at dette ene Bevis for, at det er os, som ville Frihed og Fremskridt, *dem*, som bringer alt til at staa stille, vil veje mere end alle de Noter, der hidtil er udgaaede fra Udenrigsministerens Kabinet«. Det er aabenbart den skinbarlige ALFRED HAGE, som her taler — hans Røst røber ham, nøjagtig de selvsamme Udtryk genfindes i hans Rigsraads-Indlæg.

Det er let at begribe, at efter en saadan Forhaands-Reklame for Komiteens Forslag og Forhaands-Tilrettelægning af Toldsagen maatte Lovens 1. Behandling den 24.—26. Februar og herunder især Finansminister Fengers kølige Afvisning af en Frihandels-Tarif i høj Grad harme og mishage den nationalliberale Hovedstadspresse. Efter først at have lyst den nydannede Frihandelsforening i Kuld og Køn — »der skal en Armé til for at slaa de mange uklare Aander og Pedanter, der er opvoksede i et minutiøst Fag-System« —, tog man derfor med Fynd og

Klem fat paa Forhandlingen og Forhandlerne i Rigsraadet. Den 12. Marts lagde »Dagbladet« ud — for os Moderne, der helst endnu samme Aften skal have en Rigsdagsdebat refereret og kommenteret og senest næste Morgen en Leder derom, er det fast ubegribeligt, slig Omtale kommer fjorten Dage bagefter, men den Gang gav man sig god Tid og kendte lidet eller intet til Nyfigenhed hos Abonnenterne! »I trede Dage kæmpedes der i Rigsraadet mod Beskyttelsens Modvind og Ubetimelighedens stride Strøm, men man naaede dog ikke den 4. Dag Frihandelens forjættede Kyst«. Alle havde vel bekendt sig til Frihandelen med Undtagelse af Tscherning, »der altid forstaar at læmpe sig efter Omstændighederne« (ikke uvittigt!). Dr. POULSEN bliver derpaa blidt irettesat, man havde unægtelig ventet sig noget andet af en Mand »med saa klart et Blik paa Betingelserne for Landets Udvikling«. DAVID fejes til Side med en Haandbevægelse — hans »Modstand er vi tilbøjelig til at søge i *politiske* Hensyn«. BROBERG og HAGE'ERNE roses naturligvis for sejrrikt at have overvundet Modstanden mod Frihandelen — og FENGER fik sig endelig en forsvarlig Overhaling. Navnlig blev han haardt dadlet for under Debatten at have udkastet en Ytring, som var »aldeles utilbørlig, og som man allermindst burde have hørt af en Finansminister«. Han havde nemlig »insinueret«, at »det radikale Frihandelsforslag gik ud paa at lette Byrden for den rige Del af Befolkningen og kaste den over paa de fattigere. Ministeren, der i saa høj Grad er Herre over sit Foredrag, og hvis klare Tanker altid iklædes en ligesaa klar Form, kan ikke have været uvidende om, at denne Sigtelse vil blive grebet og eksploiteret af dem, som han sikkert ikke i nogen Sag vil betragte som Allierede — han kan heller ikke have overset, at Ytringer af denne Art kaster Bitterhed og onde Liden-

skaber ind i en Debat, som det er vigtigt, at føre med Ro og Herredømme over sig selv. Han har derved forsyndet sig mod den frie Diskussion!« Bladets saglige Modargumentation er dog ikke synderlig stærk — blot en Henvisning til, at ved Frihandelens Indførelse bliver en hel Hærskare af andre Forbrugsartikler billiggjort med den hidtidige Tolds Beløb, og ingen Samfundsklasse vilde derfor faa mere Gavn af slig en Frihandels-Tarif end netop den fattige.

»Immer langsom voran« rykkede derpaa efter nye tolv Dages Forløb — henved 4 Uger efter Toldlovens 1. Behandling — »Fædrelandet« endelig frem: det kunde ikke, skrev det, lade hin Forhandling i Rigsraadet gaa upaataalt hen! Dog tog det blidere paa Fenger — »Finansministeren, hvem Ingen kan mistænke for Paterniteten til Lovudkastet, og som derfor ikke behøvede at fralægge sig den ved at optræde rosende for det, udtalte sin Frygt for at sætte nogle Fabrikanters — eller, som han udtrykte sig: »mangfoldige Menneskers« — »Velfærd paa Spil«. Men naar der skal tales om Ansvar, turde det nok blive tungest, naar man opofrer *Forbrugerne* : hele Nationen til Fordel for Fabrikanterne, som i alt Fald ville blive de enkelte«. Finansministeren havde videre sagt, at Monarchiet kom til at trænge til *forøgede* Statsindtægter og da gennem vort indirekte Skattesystem — men den sikreste Vej til at skaffe sig forøget Indtægt, naar nu en Gang Vejen til direkte Skatter var spærret af *politiske* Hensyn, var netop at samle de indirekte Afgifter paa faa Genstande. Det kunde »næppe være forsvarligt at indrette sit Finanssystem paa anden Forøgelse af de indirekte Skatters Revenu end den, som er en naturlig Følge af Folkemængdens og Velstandens Tiltagen«. Det var den til Helstaten klæbende Forbandelse, set fra en ny Side: selv om Helstats-Finansministeren var

nok saa meget overbevist om Forbrugsskatters Fordærvlighed, *turde* han ligefrem ikke foreslaa at gaa anden Vej end den, han selv egentlig ansaa for urigtig.

Som man ser, blev Fenger heri undskyldt paa det bedste. Han var jo da ogsaa En af Nationalliberalismens egne.

Dagen efter denne Artikels Fremkomst var det, at *Frihandelsforeningen* afholdt sit ovenfor (S. 156) nævnte konstituerende Møde i Børsalen, som ved denne Lejlighed var propfuld af Mennesker. Flammende Frihandels-Taler blev her holdt af Prof. C. J. KAYSER og ALFRED HAGE. — Jernstøber ANKER HEEGAARD bedyrede, at dansk Industri ingenlunde behøvede at frygte Frihandelen, da den overvejende beskæftigede sig med at levere Artikler, som nødvendigvis *maatte* produceres i Indlandet, eller som ikke kunde indføres i samme Kvalitet billigere fra Udlandet. En Mislyd i al denne Enighed bragte dog Grosserer JULIUS RÉE, idet han — for hvem Adam Smiths Værk ligefrem var en Bibel — med saa stor Styrke henpegede paa, at denne Autoritet udtrykkelig havde fordret, Overgangen til Frihandelen skulde ske »langsomt, gradvis og med længe forudgaaende Varsel«, at Kayser maatte op og forsikre, at han naturligvis paa dette Punkt var enig med sin store Læremester.

Denne, de radikale Frihandelsmænd saaledes straks i Opløbet fravristede Indrømmelse blev i den følgende Tid den Knage, hvorpaa den protektionistisk sindede Industri anbragte sin Hat.

Ogsaa ovre i denne Lejr var man nemlig begyndt at røre paa sig. Netop samme Dag, som Børsmødet holdtes, afgav det saakaldte Handelsudvalg i *Industriforeningen* en Betænkning over Toldsagen til Repræsentantskabet. I 1838/39 var der ved Siden af den gamle Forening opstaaet en saa-

kaldt *mercantil* Industriforening, og da begge i Efteraaret 1840 gik op i en højere Enhed, bestemtes det i de nye Love, at der mellem Foreningens faste Komiteer skulde være en *Handelskomite* (paa 5 à 7 Medlemmer) til Behandling af »alle mercantile Spørgsmaal«, Industrien vedrørende. Dette Udvalg havde nogle Aar ført en ret vegetativ Tilværelse, men da Regeringen havde fremsat sit Toldlovsforslag, og man af Pressen saa, hvorhen Strømmen bar, stillede Apotheker ALFRED BENZON sidst i Februar Forslag om, at Handelsudvalget skulde søge Sagen belyst fra et industrielt Standpunkt. I Handelsudvalget sad den Gang foruden Benzon selv: M. H. BING, Grosserer A. W. ANDERSEN (Fader til det bekendte Kalvebod-Projekt af 1856), Urtekræmmer SCHLICHTKRULL og Professor ADOLF STEEN — først- og sidstnævnte var indtraadt i Industriforeningens Repræsentantskab i Efteraaret 1859 som Afløser af henholdsvis Fabrikant I. W. NAYLOR og Bikube-Direktør JUL. HELLMANN. Udvalget fik nu Ret til at supplere sig og modtog i den Anledning straks en Henvendelse fra 149 Medlemmer om Tilkaldelse af Mænd fra den *arbejdende* Industri, »da kun et paa denne Maade sammensat Udvalgs Udtalelse kan blive et Udtryk for de Industridrivendes Anskuelse og egne sig til at udgaa fra en Industriforening«. Man havde et godt Øje til Prof. Steen og frygtede de to Købmænds mulige Maskepi med Grosserer-Societetet.

Udvalget tilkaldte derpaa: Tapetfabrikant S. FRAENCKEL, Cand. polit. MARIUS GAD, Fabrikejer L. P. HOLMBLAD, Sadelmager P. C. OLSEN, Mekanikus P. J. WINSTRUP og Kammerraad I. W. E. WINTHER.

Det udvidede Udvalg afholdt en Række Møder, men naaede ikke til Enighed, hvorfor det i den d. 25. Marts afgivne Betænkning delte sig i et Flertal og Mindretal (STEEN, BENZON og GAD).

Begge var dog enige om, at man ikke ansaa Øjeblikket for be-
lejligt til Gennemførelse af en omfattende Toldreform; dog
i Tilfælde af man alligevel skred til en saadan, maatte
man i hvert Fald anbefale alle Raa- og Hjælpestoffers Fri-
givelse. Men medens Flertallet holdt stramt paa, at man
overhovedet kun burde gaa »langsomt og gradvis« frem, hvor-
imod den bratte Indførelse af ren Frihandel vilde ramme al
Industri og Haandværk paa en tilintetgørende Maade, var
Mindretallet principielt frihandelsvenlig stemt, men udtalte
dog for den Industri, der alt *var* opvokset under Beskyttelse,
Betænkelighed ved saa kort efter Næringsreformen og un-
der de saa vanskelige Pengeforhold at gaa for rask frem.

Skønt saaledes ogsaa Mindretallet havde ytret sig sær-
deles moderat, og Forskellen fra Flertallet egentlig kun
var en Nuance, vakte det dog en Storm af Uvillie blandt
Foreningens Medlemmer, at Repræsentantskabet med 9
Stemmer mod 6 vedtog at gøre denne Mindretallets Ud-
talelse til sin. 99 Medlemmer fordrede en ekstraordinær
Generalforsamling indkaldt til Sagens yderligere Drøftelse,
og den blev indkaldt til 16. April. — — —

Imidlertid havde det af *Rigsraadet* nedsatte Udvalg
gennemarbejdet Tarifen med stor Grundighed og holdt en
Række Samraad med Finansminister FENGER. Denne havde
herunder — antagelig styrket i sit Grundsyn af Sponnecks
Erklæring — bestemt modsat sig at bryde med »Systemet«
og stryge Tolden for en hel Række af Artikler; et Forslag
fra Udvalgets Flertal »i denne Retning, som var ikke lidet
videregaaende« end Lovudkastet, strandede paa hans af-
gørende Modstand, støttet paa *finansielle* Grunde. Derimod
havde den Enstemmighed, hvormed man fra alle Sider,
ogsaa Industriens, havde samlet sig om at fordre Tolden
paa Raa- og Hjælpestoffer ophævet eller klækkelig nedsat,

gjort ham mør, saa at han fandt det klogt i denne Henseende at give efter overfor Udvalget, som heri saa aabenbart repræsenterede en offentlig Mening. Der blev saaledes Samstemning om ikke saa helt faa eller smaa Ændringer.

Udvalget afgav derefter sin Betænkning den 11. April. Det hed heri: »Med al Anerkendelse af, at det Rigsraadet forelagte Udkast til Toldlov maa anses som en Forbedring af den hidtil bestaaende Toldordning, maa Udvalget dog udtale som sin Overbevisning, at man allerede nu burde gaa et Skridt videre, naar Vejen skal banes til at gennemføre saadanne Forandringer, som under de nuværende Verdensforhold maa anses for nødvendig, for at det danske Monarchi skal kunne drage den størst mulige Fordel af sin Beliggenhed og sine naturlige Forhold«. Næst Agerbrug var Handel og Skibsfart Monarchiets vigtigste Erhvervs-grene, men for at disse nu skulde kunne naa en højere Grad af Udvikling, var det en Nødvendighed, at saadanne Baand hævedes, »som virkede tyngende paa dem, og som var hindrende for den frie Omsætning«.

Fuldstændig at naa dette Maal var imidlertid ikke muligt, saa længe *industrielle* Hensyn skulde tages — og endmindre muligt, saa længe visse Finanshensyn først og fremmest maatte fyldestgøres. Udvalget maatte indrømme, at Industrien allerede repræsenterede betydelige Interesser, og Billighed fordrede følgelig, at den ikke paa een Gang berøvedes den Beskyttelse, som den i Tidens Løb gennem Toldtarifen havde faaet — »hvor urigtigt i og for sig og hvor lidet stemmende med Nutidens almindelige Anskuelse om, hvad der er gavnligt for Almenvellet, det end maatte være«. Bestræbelserne havde derfor — da videregaaende Forslag (som alt ovenfor nævnt) var bleven pure afvist af

Finansministeren, allerede af finansielle Grunde — maattet rette sig paa at indføre gradvise Læmpelser i Beskyttelses-Toldsatserne. Enkelte af disse foresloges derfor lidt mere nedsat end Forslagets.

Om *Transittolden* udtaltes det, at den aldeles ikke passede or Nutiden, men Udvalget indskrænkede sig dog til at henvende Regeringens Opmærksomhed paa det ønskelige i, at den snarest muligt helt bortfaldt. — Trods al Tilbøjelighed til i større Omfang at bruge *Værditold* i Stedet for *Vægttold* veg Udvalget tilbage for at stille Forslag herom, fordi det ansaa det for umuligt at gennemføre et *Værditold-System* paa en betryggende Maade i et Land med saa talrige Indklarings-Steder som vort. — Udvalget kunde ikke billige, at Generaltolddirektoratet blev sidste Instans for Afgørelsen af Tvistemaal mellem Klarerere og Toldvæsen, men nøjedes ogsaa her med at henstille til Regeringen at søge dette Forhold ændret.

Derimod stillede Udvalget Ændringsforslag om Toldfrihed for følgende Raa- og Hjælpestoffer: Alun, Aske, Blegpulver og Chlorkalk, Bomuld, Hamp, Jute, Hør, Farvetræ, groveste Paknings-Maatter, Garvestoffer, Mur- og Tagsten, Soda, Gibs, brændt Kalk, Tagskifer, Cement, Pozzolan, Svovl, Uld, Vinsten og Vitriol. Dernæst foresloges Toldnedsættelse for adskillige Raavarer af Jern og Staal, for Sæbe, Tovværk, Tømmer og Træ — fuld Toldfrihed havde man af finansielle Grunde ikke turdet gaa til.

Medens Finansministeren havde tiltraadt alle disse forskellige Forslag, var han ikke gaaet med til en Nedsættelse af Tolden paa *Stenkul* fra 1 Rdl. 48 β pr. Cl. til 1 Rdl., som Udvalget ikke desto mindre fastholdt under Hensyn til Varens Vigtighed som Hjælpestof, hvorfor man endog helst saa Tolden helt ophævet. Tolden paa *Skibe* fore-

sloges nedsat fra 6 0/0 til 2 0/0 og *Lastpengene* helt op-
hævede (Grosserer-Societetets Komites tre Hovedfordringer
under $24/2$ 1858 blev saaledes opfyldt).

Til Gengæld stillede Udvalget dernæst, med Finansmini-
sterens Samstemning, Forslag om *Toldforhøjelser* for Kakao
(fra 3,5 β til 4 β $\mathfrak{R}$), Kaffe (ligeledes), Krydderier (fra 16,5 og
2 β $\mathfrak{R}$ til 48,7 og 3 β), Stensalt (fra 0,25 β til 0,4 β) og Sukker
(fra 4,75, 3, 2,5 og 1,5 til 5,25, 3,5, 2,75, 1,75 β).

Udvalget havde i og for sig ikke haft noget imod at drøfte,
hvilke andre Forbrugsgenstande man eventuelt kunde ind-
tage under Beskatning, ved Siden af Tolden, som Kom-
pensation for mulig Indtægtsnedgang, men det havde ikke
følt sig beføjet til at udtale sig herom uden udtrykkelig
Opfordring.

M. P. BRUUN var Medforslagsstiller af Ændringsforslagene,
men havde ikke kunnet tiltræde den i de i Betænkningen
udtalte (Frihandels-)Principer liggende Motivering.

Værre for Sagen var det, at BLUHME og DAVID mødte
op med et Mindretals-Votum, fuldt af politisk Sprængstof.
De kunde, skrev de, overhovedet ikke gaa med til nu at
vedtage en Lov om Forandring i Told- og Skibsafgifts-
Forholdene, med Hensyn til hvilken ingen Termin for dens
Ikrafttræden kunde bestemmes, ligesaa lidt som det over-
hovedet kunde vides, om den nogensinde vilde komme til
at træde i Kraft. Men dertil kom, at da det finansielle
Hensyn havde faaet alt overvejende Betydning, var dette
gaaet ud over den *nøjagtige* Afvejelse af, hvor stor Ned-
sættelsen af Beskyttelsestolden burde være i hvert enkelt
Tilfælde. Det var derfor kun et Skridt mod *Handelsfrihed*,
som Flertallet foreslog, men ikke med tilbørlig Ligelighed
overfor alle *Industrigrene*. Da Loven eventuelt ogsaa skulde
gælde for Holsten, blev en Udjævning af de forskellige

Anskuelse der og her nødvendig, men denne vilde sandelig ikke lettes, »naar saa at sige det sidste Ord er udtalt fra den ene Side (Rigsraadets), og naar en i alle Enkeltheder indgaaende Lov, som er vedtaget paa eet Sted, skal gøres til Genstand for Drøftelse paa et andet Sted (de holstenske Stænder)«. »Samstemning og Enighed turde snarere forventes tilvejebragt, naar man først fra begge Sider havde forenet sig om den tilsigtede Reforms *Grundtræk* og om de ledende Principer for samme«.

Ud fra dette højst ædruelige Syn foreslog de to kloge, gamle Herrer at standse Sagen med en motiveret Dagsorden, hvori Raadet udtalte sin Erkendelse af det Fremskridt imod en liberal Toldlovgivning, der indeholdtes i det forelagte Udkast, men i Betragtning af de finansielle Vanskeligheder og af, at Monarchiets delte Repræsentation var til Hinder ikke blot for at fuldstændiggøre hint Fremskridt, men ogsaa for at skaffe Udkastet Gyldighed indenfor et beregneligt Tidspunkt, besluttede Rigsraadet med Ønsket om, at Regeringen vilde fjerne disse Hindringer, at gaa over til Dagsordenen.

Endelig bebudede A. HAGE en Særbetænkning.

Der blev saaledes kun et Udvalgsflertal paa 5 Medlemmer tilbage, nemlig BROBERG, W. PETERSEN, UNSGAARD, POULSEN og ROSENØRN. Den førstnævnte blev valgt til Ordfører.

Hages Tillæg til Betænkningen kom først den 14. April. Da der ingen Udsigt var, skrev han heri, til at Sagen for Tiden kunde gennemføres, vilde han indskrænke sig til med nogle faa Bemærkninger at angive sit Standpunkt, som var dette, at Regeringsforslaget ingenlunde svarede til de Grundsætninger, der gjorde sig gældende i 1797, og til de Forventninger, som var vakt i 1838. Toldskatterne

burde *som alle andre Skatter* opkræves efter Statshusholdningens Behov (∴ Indtægtsbehov) og ikke misbruges til at hindre den frie Omsætning.

ALFRED HAGE var egentlig saaledes den eneste, som blev tro til Enden. Hans Vaabenbroder fra 1. Behandling, Broberg, var unægtelig gaaet paa Akkord med »Systemet« — havde endog ladet sig gøre til *Ordfører* for det. Om den Forfængelighedens Tilfredsstillelse, der heri kan ligge, — og som enhver Parlamentariker ved paa sine Fingre efter Omstændighederne kan være en farlig Fristelse for en ellers principfast, men rigsdagsærgerrig Mand — maaske har været medvirkende til hans Føjelighed overfor Fenger, kan man nu saa længe efter kun have Formodning om. Vist er det, at Børsens Luft let og tit gjorde ham kry og stejl, Christiansborgs Luft mild og medgørlig. Med et politisk Udtryk — opportunistisk!

Gassen var i hvert Fald gaaet af hans Ballon.

---

aa Dage efter Udvalgs-Betænkningens Afgivelse, nemlig Tirsdagen den 15. April afholdt *Frihandelsforeningen* sit andet Møde, ligesom det første i den store Børssal. Medlems-Antallet var nu vokset til henved 1000, og da Forventningerne til, hvad den ny Organisation kunde udrette, af de ydre Begivenheder var bleven spændt højt, var Mødet ret godt besøgt. Men det viste sig snart mærket af Flugt og Forvirring i de Ledendes Rækker.

Det begyndte med, at Formanden, MORITZ G. MELCHIOR, maatte meddele, at 4 af de nyvalgte Bestyrelses-Medlemmer, nemlig BROBERG, BRIX og Fabrikanterne BURMEISTER og HOLMBLAD havde »undslaaet sig for at modtage Valg« — L. P. Holmblad havde jo, som vi alt ovenfor har set, forlængst ladet sig indrullere i Fjendens Hær og i Industriforeningens udvidede Handelsudvalg sluttet sig til det anti-frihandlerske Flertal, Burmeister havde ogsaa som *Fabrikant*, eller rettere: Fabrikanternes *Kollega*, følt Jorden i Frihandels-Lejren brænde under sine Fødder. Og endelig var det et Tilfælde, som svært lignede en Tanke, at Broberg havde trukket sig tilbage og betakket sig for at staa den nye Forening til Ansvar — havde man ventet hans Tilstedekomst her paa Mødet og haabet paa, han ogsaa for sin Del vilde tolke sin Kærlighed til den ubetingede Fri-

handel, kunde dennes Genius nu, *efter* den 11. April, i Sandhed have kvædet til ham med Heine:

Am Tische war noch ein Plätzchen,
 Mein Liebchen, da hast Du gefehlt —
 Du hättest so hübsch, mein Schätzchen,
 Von *deiner* Liebe erzählt.

Unægtelig maa det for Foreningens førende Mænd, den rene Frihandels svorne Tilhængere, have været et Skaar i Glæden ej alene at savne Broberg som Kampfælle, men endog vide ham ambliceret som Ordfører for »Systemet« — det, man netop her saa haardt bekæmpede. Havde han ikke i Grunden, da det kom til Stykket, handlet som en anden Guilbert du Mont de Meune — »den man, som stal *la gaye science* — och sålde den för guld«? Var ikke Frihandels-Theorien med sit Glædesbudskab om »Frihed og Fred mellem Folkene« og samtidig sit Krav om at være *Videnskab*, just at ligne med »*une gaye science*«, og havde ikke Broberg, hvis »sång var stolt i yngre år,« nu ligefrem »solgt« den — om ikke for Guld, saa dog for Hæder? »Döm, döm icke milt«, raaber Guy de Montcontour i Frödings bekendte Digt. Dog her søgte man at dømme mildt — med vant Behændighed bortforklarede BILLE det med en snild Paavisning af, at Grosserer-Societetets Forslag »havde faaet en *Satisfaktion* derved, at Finansministeren havde tiltraadt de af Udvalgets Flertal (Broberg) stillede Ændringer«. Men denne »Satisfaktion« omfattede rigtignok kun, som vi har set, Komiteens Forslag af — 1858, men det var slet ikke det, hvorom det nu drejede sig. Som Finansministeren selv havde stillet det op paa Rigsraads-Debattens sidste Dag (og »Berl. Tid.« den 3. Marts gentaget), stod der nu et Valg — Valget mellem at bryde

med eller at bevare et *System*, nemlig det gamle, det bestaaende Told-System, hvor Told var *Reglen* for hver en Vare, som passerede Landegrænsen for Indførsel, Frihed den overordentlig sjældne Undtagelse, der kun gaves med en speciel Begrundelse. Om dette »System« gjaldt, hvad en berømt Tænkter har udtalt som begrebsgyldigt for ethvert System, at hvert enkelt Moment (Toldsats) deri væsentlig er bestemt *ad intra*, »fastholdes og bæres af Systemets egen Samvittighed«, saa at hver Enkelthed maatte faa en anden Betydning i Systemet end udenfor. Det var med dette, den hele Vareindførsel omspændende, fint og sindrigt gennemførte System, hvori alle Enkelt-satser var saa omhyggelig samstemt, — det var med dette *System*, Grosserer-Societetets Komite nu i 1862 vilde have et afgørende Brud. Fortoldning skulde efter Komiteens Forslag være det sjældne, hartad enestaaende Tilfælde, den hele store Strøm af Varer skulde flyde frit og uhindret ind¹⁾).

¹⁾ En endnu større Simplificering af hele Fortoldnings-Systemet foreslog iøvrigt TIETGEN — nemlig Indførselen af een eneste Toldsats, 1 $\frac{1}{2}$ pr. $\mathcal{R}$, som erlagdes af hver Varesendings Brutto-Vægt, ganske uanset Indholdet, forsaavidt Varen indkom i blandet Forpakning, saa at særlige Tarif-Positioner kun opretholdtes for de (faa) Varer, der indkom i original Emballage. Han gik nemlig ud fra, at var der end nok saa faa Varer, der skulde fortoldes efter forskellige Satser, maatte Toldvæsenet dog undersøge og altsaa udpakke hver enkelt Varesending i blandet Forpakning, forvisse sig om Indholdet, afgøre, om det var toldpligtigt eller ej, og i første Fald tarifere det og opkræve eller dog beregne Toldens samlede Beløb — og Følgen blev saaledes alligevel Ophold, Tidsspilde, Omstændelighed, Tvivl og Tvist. Fik Toldvæsenet derimod ikke anden Opgave end at kaste hver enkelt Kollo paa en Vægt og paaføre Vægtsedlen det med det samme givne Toldbeløb, vilde Klareringen kunne foretages i en Haandevending, efterhaanden som Skibet udlossedes, og den mindst mulige Forsinkelse blive Resultatet. I Sammenligning med denne Bekvemmelighed og Enartethed var Toldens *Størrelse* for Importøren ret underordnet, naar han blot i Forvejen paa en Prik vidste, hvilket Told-Beløb han kunde calculere sin Pris med: Kunderne kom jo alligevel til at holde ham skadesløs! Satsen: 1 $\frac{1}{2}$ blev valgt efter en Beregning af, hvor stor slig en Gennemsnits-Told burde være pr. Brutto-Pund, hvis den samme Totalindtægt af Toldintraderne som hidtil skulde naas.

Genial i al sin forbløffende Simpelhed — og egentlig ogsaa ved sin suveræne Ligeegyldighed overfor alle Beskatnings-Grundsætninger — maatte sligt et Forslag, som gjorde alle Varer uden Forskel til Handelsgoods og toldmæssig skar dem over

Det var dette, det hidtidige Toldvæsen ligefrem revolutionerende *Princip*, Broberg saa aabenbart havde svigtet — ved ej alene at lade »Systemet« som saadant usvækket, men ovenikøbet lade sig vælge til Ordfører derfor, thi »*Systemet*« bestod, paa Trods af de indførte Ændringer, lige uforandret, lige uantastet i hele sit Væsen og hele sin Vælde. »Bei der Reformen Flor — wie es gewesen, blieb es nach wie vor«.

Kunde dette nok forud have virket forstemmende paa de Komiteen nærstaaende Mænd, som havde forberedt Børsmødet den 15. April, saa blev dets Forløb ej heller syn-derlig egnet til at bøde paa en slig mulig Misstemning.

Da der skulde vælges 4 nye Bestyrelses-Medlemmer i Stedet for de udtraadte, kom det til en lang, for Sagen interesseløs Diskussion »om det hensigtsmæssige i at vælge flere Industridrivende eller udenbyes Medlemmer ind i Bestyrelsen« — og da man endelig kom til at debattere selve Toldspørgsmaalet, var den evindelige JUL. RÉE der naturligvis igen med sine Særmeninger og sin Adam Smith — det var urigtigt af Grosserer-Societetets Komite at foreslaa Tolden paa Manufakturvarer strøget og erstattet med en høj Afgift paa Brændevinsproduktionen, hvorved Brænderieerne bare vilde blive ødelagt og Smugbrænderi komme til at florere osv. Redaktør BILLE maatte derefter frem og foreholde Forsamlingen det utaknemlige og lidet taktiske i, at man her bekæmpede Grosserer-Societetets Forslag, som dog ubestridelig havde været det første praktiske Forsøg paa at indklæde Frihandels-Ideerne i en bestemt Lovform. Det var i Forbindelse hermed han gjorde den alt ovenfor

---

een Kam, saa at Fortoldning fra den fine Udøvelse af en Slags Videnskab blev til en grov, enfoldig Vejnings-Proces, der kunde udføres let, hurtigt og billigt af Folk uden ringeste Told-Uddannelse, i den Grad vende op og ned paa alle hidtidige Forestillinger om Told og Toldvæsen, at det kom til Verden som et dødfødt Foster.

refererede Bemærkning om den »Satisfaktion«, Komiteen skulde have faaet ved de af Udvalget fremsatte Ændringsforslag — og han motiverede det nu meget fikst ved at slaa fast, at efter at Finansministeren havde accepteret langt de fleste af disse Ændringsforslag, deriblandt alle *Toldforhøjelserne*, havde han selv slaaet sig sit Hovedargument mod Komiteens Forslag af Haanden, nemlig at det tog Byrden fra de Rige og lagde den over paa de Fattige, saa vist som han nu selv var gaaet ind paa at ophæve Lastepengene, som ifølge Toldvæsenets officielle Opfattelse *Grossererne* betalte, og til Erstatning forhøje Tolden paa almindelige Forbrugsartikler saasom Kaffe og Sukker, som *alle*, selv de fattigste, brugte.

Endnu havde forskellige Talere Ordet for at luften deres Særstandpunkter — noget samlet Fremstød overfor Offentligheden blev det saaledes ikke til. Billes Formaning til at samle sig om Grosserer-Societetets Forslag som det nu en Gang givne Fælles-Mærke faldt frugtesløst til Jorden. I Stedet for at Mødet skulde være endt i en storstilet Demonstration til Fordel for dette bestemte Frihandels-Forslag og *dermed* for Frihandels-Ideen, ebbede Stemningen ud i det forvirrende Meningsskiftes og tomme Mundhuggeris opslugende Kviksand.

*

*

*

Den ovenfor S. 187 omtalte ekstraordinære Generalforsamling i Industriforeningen fandt Sted om Aftenen den 16. April, altsaa Dagen efter Frihandelsforeningens Møde. Da nu netop Rigsraadet om Middagen havde sluttet sin Samling — altsaa uden at behandle Toldlovforslaget til Ende —, forsøgte Formanden, Docent HOLMBERG, under

Henviſning hertil at faa ſtandſet Diskuſſionen om den foreſlaede Henvendelse til Raadet. Forſamlingen beſluttede imidlertid ſtraks, at Sagen ikke deſto mindre ſkulde gaa ſin Gang. Forhandlingerne blev yderſt bevægede, og det kom især til et hæftigt Sammenſtød mellem Ordføreren for Handelsudvalgets Flertal, Fabrikerer BING, og Mindretallets Ordfører, Profeſſor STEEN. Overfor den førſtes Afviſning af Mindretallets Frihandels-Standpunkt ſom »bare Theori« gjorde Steen ret virkningsfuldt opmærksom paa, hvorledes Praktiken altid maa bygge paa Theorien — paa Theorien om Magnetnaalens Svingninger var ſaaledes de Telegraf-linier, ſom nu krydsedes over hele Verden, bleven til; *Theori* er overhovedet kun rigtig Slutning ud fra videnskabelige Undeſøgelſer af Kendsgerninger, og ſaaledes da ogsaa i Nationaløkonomien. Men forøvrigt havde Frihandelen efter dens Gennemførelſe i England ogsaa viſt ſig at være noget grumme praktiſk. — BING optraadte heroverfor med ſaa lidenskabelig en Voldsomhed, at STEEN deraf tog Anledning til ikke alene at udmelde ſig af Repræſentantſkabet, men endog af Foreningen. Beſkyttelsesmændene vandt en afgjort Sejr, idet Forſamlingen med ſtor Majoritet vedtog den af Repræſentantſkabet forkaſtede Udtalelſe fra Handelsudvalgets Flertal. Det var ſaaledes en hel lille Revolution.

I den vedtagne Udtalelſe hed det, at Foreningen langt- fra miſkendte det ønskelige i en muligt omfangsrig Lettelſe i Handelſamkvemmet med Udlandet, ligesaa lidt ſom den vilde nægte de Beſtræbelſer og Anskueller, ſom tilſigtede fuldſtændig at løſe de Handelen ved Toldlovgivningen paa-lagte Baand, ſine Sympatier; men den fandt det meget be-tænkeligt, om der arbejdedes hen til dette Maal anderledes end gennem *gradvis* fremadskridende Ændringer i det alt

Bestaaende. En paa Frihandelens Principer grundet Handelspolitik vilde efter Institutionens Anskuelse paa en højst beklagelig, ja mulig endog tilintetgørende Maade ramme Landets Industri og navnlig dets Haandværksdrift — en stor Del Statsborgere vilde derved miste Grundbetingelserne for deres økonomiske Eksistens. Skønt hovedsagelig et agerdyrkende Land burde Danmark med sin tiltagende Folkemængde være betænkt paa at *hæve* sin Industri til en større Højde end hidtil, saa meget mere som Agerbruget ligefrem kræver en i flere Retninger udviklet Industri. Man henviste dernæst til de *politiske* Forholds Usikkerhed, som allerede paa mange Maader virkede lammende paa Udviklingen af Landets Hjælpekilder, og det maatte dog allerede derfor stemme bedst med Rigets Tarv at afvente et gunstigere Tidspunkt for Iværksættelsen af en Forandring, hvis Følger var uoverskuelige. Saa længe vore nærmeste Naboer og samtlige Østersø-Stater opretholdt et stærkt protektionistisk System, vilde den foreslaede gennemgribende Forandring af vor Handelslovgivning i hvert Fald være utilraadelig. Den vilde ikkun gavne Udlandets Industri og gøre Monarchiet til et velkomment Opland for fremmede Fabriker. Det turde næppe heller være Opgaven for et lille Land som Danmark at tage Initiativet i Toldreformer af slig Betydning. I hvert Fald maatte den Industri, som allerede havde dannet sig paa Grundlag af Statens Toldlovgivning, have et retfærdigt Krav paa de Billighedshensyn, som Regeringen plejede at tage ved Indførelsen af gennemgribende Reformer. Man henstillede sluttelig alle Raastoffers Fritagelse for Told og Bibeholdelse af det bestaaende Toldomraade i hele dets Udstrækning¹⁾.

¹⁾ Det er saare betegnende, at medens Frihandelsmændene brød sig fejl om Bevarelsen af Monarchiets Toldenhed, blot de fik deres Villie sat igennem, vilde man fra Industriens Side netop have Afsætnings-Omraadet ubeskaaret.

Da under Forhandlingerne cand. polyt. C. KRIEGER havde foreslaaet, at Forsamlingen skulde nedsætte et permanent, af Bestyrelsen uafhængigt Udvalg, der skulde følge Told-sagens videre Udvikling — og danne en Slags protektionistisk Modvægt mod Bestyrelsens allfor store Frihandels-Sympatier —, maatte Generalforsamlingen fortsættes efter 8 Dages Forløb. Da den atter sammentraadte den 24. April, var der i Mellemtiden sket dette, at midt i Paaskehelligdagene, nemlig den 19. April, havde 58 Fabrikanter og Haandværkere udstedt Indbydelse til Dannelsen af en »Forening til den indenlandske Industris Fremme«, nærmest tænkt som Beskyttelsens Vogter. Det hed i Opraabet, at det aldeles ikke var Indbydernes Hensigt at nægte Rigtigheden af Frihandels-Theorierne, man var endog ingenlunde blind for, at den Dag vilde komme, da de ogsaa i vort Fædreland kunde blive de i Virkeligheden gældende; men foreløbig vilde disses Indførelse slaa for meget itu, hverken Haandværkerne eller Industrien vilde kunne taale det. Til Indbydelsen knyttedes endelig den Udtalelse, at man nøje sluttede sig til Toldlovgivnings-Principerne af 1797: en *gradvis* Fjernelse af den fra Fortiden arvede Beskyttelse, hvorved Toldafgiften *efterhaanden*, og *uden Ubillighed* og *voldsomme Rystelser* for de paagældende Industriegrene, blev hovedsagelig finansiel.

Med denne nye Forening vilde man med andre Ord skabe Industrien et særligt, repræsentativt Organ til speciel Varetagelse af dens Told-Interesser.

Det Intermezzo, som Stiftelsen af denne Forening — »Foreningen af 1862« — dannede, bragte Bestyrelsen frelst over Generalforsamlingen den 24. April, dog først efter at Bølgerne var gaaet om muligt endnu højere end paa den forrige Generalforsamling. Sadelmager P. C. OLSEN sagde saaledes

rent ud, at Bestyrelsen havde handlet, som man ikke havde ventet det: Industriforeningen sygnede da ogsaa, kendelig nok, uvirksomt hen — Tapetfabrikant S. FRAENCKEL udtalte, at der sad Mænd i Bestyrelsen, der ikke fortjente at have Sæde deri — Bogbinder CLÉMENT, at Mænd, som vedkendte sig Frihandelen, ikke kunde have Kærlighed til dansk Industri — han og andre lagde Bestyrelsen det i Munden at bebude sin Tilbagetræden. Da lykkedes det omsider Tømmermester KAYSER at gyde Olie paa de oprørte Vande. Han gjorde nemlig gældende, at da der nu overfor Frihandelsforeningen havde dannet sig en modstaaende Forening til Varetagelse af Industriens Tarv i Toldanliggender — nemlig den nysnævnte »Forening af 1862 til den indenlandske Industris Fremme« —, saa burde det være disse tvende Foreninger, som udkæmpede den uundgaaelige Kamp, og saa kunde Industriforeningen særdeles godt holde sig neutral og samle sig om sine øvrige Formaal. Denne Betragtning vandt Sangbund i Forsamlingen, og man indskrænkede sig derfor til at paalægge Bestyrelsen at supplere sig med 5 blandt de Medlemmer, som havde sendt Handelsudvalget den ovenfor omtalte Anmodning om kun at supplere sig med virkelig Industridrivende — sammen med disse skulde Bestyrelsen indsamle et Oplysnings-Materiale hos Industrien angaaende Toldspørgsmaalet.

Da de udsendte Oplysnings-Skemaer aldrig vendte tilbage, løb Bevægelsen hermed for Industriforeningens Vedkommende ud i Sandet.

Desto kraftigere tog »Foreningen af 1862« fat — den skaffede sig staaende Adgang til Bladet »Danmark« og optog herigennem en kraftig Polemik med Frihandelsforeningens Tidsskrift og den nationalliberale Dagspresse.

Allerede i »Dagbladet« for den 26. April betegnedes

»Foreningen af 1862« — til Ledernes store Fortrydelse — som en »Beskyttelsesforening«, og det bebudedes om dens Kamp mod Frihandelsforeningen, at det snart vilde vise sig, at hvad der fra Frihandelens Side kæmpedes for, var at give Enhver Ret til at producere, hvad han efter sine Evner og Kræfter er bedst skikket til, samt Ret til at købe sine Fornødenheder paa det billigste Sted og sælge sine Frembringelser paa det dyreste Sted. »Det er en Kamp mod den Ubillighed, der ved Uvidenhed og gammel Slendrian er bleven bibeholdt i Beskatningen, en Kamp for Lys imod Mørke, for Sandhed og Retfærdighed imod Uvidenhed og Egeninteresse«.

Den nye Forening svarede i »Danmark« med forskellige Artikler, der blev samlet i 1. Hæfte af et Tidsskrift, som ogsaa *den* hurtigst fik stablet paa Benene, og hævdede heri bl. a., at Ophævelsen af Beskyttelsestolden netop forhindrede Arbejderen i de paagældende Industrigræne fra at producere, hvad han efter sine Evner var bedst skikket til — og at Grosserer-Societetets Forslag ved enormt at forhøje Tolden paa forskellige Fornødenheds-Artikler behandlede Forbrugerne uretfærdigt og i Strid med Frihandels-Principet, hvorefter *al* Told burde afskaffes. Foreningen opstillede som sit Formaal: 1) at støtte Toldlovgivningens historiske Udvikling ved at modarbejde pludselig eller snarlig Ophævelse af Tolden paa udenlandsk Fabrikat, og 2) at bidrage til at *hæve* den indenlandske Industri til et saadant Standpunkt, at Beskyttelsestolden *gradvis* og *delvis* kunde bortfalde. — »Gradvis« og »delvis«: *det* blev saaledes det protektionistiske Slagord, *principielt* at modsætte sig Frihandelen dristede man sig ikke til og vilde derfor ej heller stemples som *Beskyttelsesforening*.

Den nye Forening konstitueredes først paa et Møde

den 3. Juni med c. 80 Medlemmer — Mødet lededes af Rustmester G. CHRISTENSEN, og Redaktør C. V. RIMESTAD var Hovedtaleren.

Frihandelsforeningen havde allerede da under 1. Maj udsendt det 1. Hæfte af sit Tidsskrift med en indledende Artikel af Prof. C. J. KAYSER, som heri kritiserede Industriforeningens ovenfor refererede Henvendelse til Rigsraadet, forøvrigt i en særdeles urban Form og fuldstændig sagligt. En enkelt Udtalelse deri satte dog meget ondt Blod, nemlig denne: »naar de Industridrivende kunne levere deres Varer ligesaa billigt som Udlandet, saa ere de nyttige, og saa ville de ogsaa nok bestaa; men naar de ikke kunne det, *saa er det godt, de gaar til Grunde*, fordi det er et økonomisk Tab for Landet, at Varerne frembringes med større Omkostninger end dem, hvorfor man kan købe dem fra Udlandet.«

Efterhaanden som Aaret skred, svækkedes imidlertid Offentlighedens Interesse for Tolddebatten mer og mer — selve Toldreformen var taget af Dagsordenen, Spørgsmaalet havde dermed foreløbig mistet sin Aktualitet, og desuden slutte Udenrigspolitikken i stigende Grad alle Bladlæseres Opmærksomhed.

om alt ovenfor berettet, stod de saakaldte »inter- nationale Underhandlinger« (mellem Danmark og de tyske Stormagter) just paa under Rigsraads- Samlingen i 1862. Det lykkedes under disse fra tysk Side, trods den danske Regerings dygtige Indlæg, at inddrage *Slesvig* under Forhandlingerne, endog med en vis Tilslut- ning fra de neutrale Magters Side. Med noget Mismod saa man herhjemme, at den paatænkte Udsondring af Hol- sten og Lauenborg af dansk-slesvigsk Lovgivnings-Sfære ikke kunde vente Støtte fra det os venligsindede Europa, hvori man just nu, i Foraaret 1862, kom stærkere og stærkere ind paa Tanken om *Slesvigs Deling* som en mulig Udvej, hvortil man bl. a. kunde faa den daværende preussiske Udenrigsminister, Grev BERNSTORFF, med. Lord RUSSELL foreslog netop med denne Udgang af Striden for Øje en *inter- national Conference* til Sagens Afgørelse — efter hele den herskende Stemning i det europæiske Diplomati kunde det forudses, at en saadan vilde havne i *Slesvigs Deling*. Men just derfor blev ogsaa Lord Russells Forslag ganske afvist fra *dansk* Side: af forskellige Grunde vilde paa det da- værende Tidspunkt hverken Helstatsmænd, Nationalliberale eller Bondevennerne vide af denne Løsning. Under hele Situationens Tryk blev imidlertid ret naturligt Rigsraadets Lovgivning indskrænket til det mindst og neutralest mulige

— hvad der iøvrigt hos den liberale Retning i Pressen vakte stor Misfornøjelse. Den glade, trygge Tro paa, at Danmark blot burde skride dristigt frem ad Ejderdanismens Vej nærredes i Løbet af 1862 af en Række ydre, festlige Begivenheder: Afsløringen af »Landsoldaten« i Fredericia og af Løve-Monumentet i Flensborg, fremfor alt det nordiske Studentermøde i Skærsommer og de to nordiske Kongers Samvær i Lejren paa Bonarp Hede og paa Frederiksborg. Til de *skandinaviske* Demonstrationer svarede imidlertid en Række tyske til Fordel for »den forladte Broderstamme« i Hertugdømmerne, saa at den politiske Atmosfære efterhaanden blev ladet med Elektricitet. De »internationale Underhandlinger« endte under disse Omstændigheder med Formuleringen af et saakaldt Mindstekrav fra tysk Side, som Hall afgjort tilbageviste i November s. A. — som han forud i September havde afvist Lord RUSSELLS Henstilling i den saakaldt *Gotha-Depeche* om at sætte Fællesforfatningen af 1855 helt ud af Kraft og søge den erstattet af en ny, væsentlig bygget paa det tidligere omtalte Firdelings-System, som de holstenske Stænder havde anbefalet (jfr. S. 112).

Gotha-Depechen fandt ingen Billigelse i det britiske Parlament, hvor Sympatien stadig var paa dansk Side, og endnu samme Maaned (Septbr. 1862) forlovede Prinsen af Wales sig med Prins Christians ældste Datter, Prinsesse ALEXANDRA, en Forbindelse, der vakte ligefrem Begejstring i England. I Januar 1863 udbrød den *polske* Opstand, som paany bragte Vestmagterne sammen — baade i Frankrig og England kunde Polakkernes Frihedskamp glæde sig ved en høj Grad af Popularitet. Preussen stillede sig derimod under BISMARCKS forudseende Ledelse resolut paa Ruslands Side — men derved blev de to Magter, som hidtil havde staaet

skarpest imod os, foreløbig ganske isolerede, da ogsaa Østerrig trak i modsat Retning. Den derved fremkommende Splittelse i Tyskland, endnu mere skærpet ved den Uvillie, hvormed den liberale Opposition i Preussen omfattede Bismarcks polske Politik, syntes da at skulle aabne gode Chancer for det lille Danmark til i Magsvejr at bjærge Slesvig hjem uden derved at risikere krigersk Konflikt — og da nu den offentlige Mening herhjemme, saaledes paa det store Casinomøde den 28. Marts, heftigt forlangte Førelsen af slig en kraftig og resolut ejderdansk Politik, medens den danske Kongedatter som Prinsen af Wales' Brud samtidig ombølgedes af britisk Jubel, besluttede den Hall'ske Regering sig omsider til et afgørende Skridt — maaske ogsaa noget under Indtryk af, at Frederik VII's Helbred var begyndt kendelig at vakle.

Lige i Forvejen var gaaet følgende: de holstenske Stænder var traadt sammen i Itzehoe den 24. Januar 1863. Fra dansk Side var der anslaaet en højst imødekommende Tone: man havde overført en stor Del af Regerings-Sagernes Varetagelse til Holsten selv, og paa Fælleslovgivningens Omraade forelagde Regeringen saavel Tillægsloven til Normalbudgettet som forskellige Fælleslove, først og fremmest det af Rigsraadet behandlede Lovudkast om *Told- og Skibsafgifter*. Den højst reale Erhvervs-Interesse, Holsten havde i dette Lovgivnings-Anliggende, fristede mange af Medlemmerne til nu at benytte den tilbudte Lejlighed til at give Lovforslaget en saglig Behandling; men de overfor Danmark uforsonlige Stemninger blev de sejrende, og man slog derfor ind paa en ren og skær Obstruktions-Politik over hele Linien. Man henviste til det tyske Forbunds Beslutning af 8. Marts 1860, hvorefter *alle* Lovforslag, der forelagdes Rigsraadet, tillige skulde forelægges de hol-

stenske (og lauenborgske) Stænder, og ingen Lov i Fællesanliggender udstedes uden disse Stænders Samtykke. Forsamlingen krævede nu, at der tilvejebragtes en forfatningsmæssig Bestemmelse, som stemmede overens hermed, *inden* man vilde behandle de nu forelagte Love og Bevillinger — og da Regeringen ikke vilde binde sig hertil, paastod man, at Forbeholden i saa Henseende gjorde den indrømmede, men altsaa foreløbig tidsbegrænsede Bevillings- og Lovgivnings-Myndighed illusorisk. Specielt for Toldlovens Vedkommende opstillede Stænderne den Fordring, at Kongen skulde tilsikre dem, at der med Hensyn til Lovgivningen om disse Afgiftsforhold og navnlig ogsaa med Hensyn til Toldomraadet, saaledes som det nu en Gang forelaa, ikke uden Stændernes Samtykke skulde blive gjort nogen Forandring, *førend Monarchiets Forfatningsforhold var bleven endelig ordnede*. Kongen skulde altsaa herefter fraskrive sig Rettigheden til at stadfæste Forandringer i Toldlovgivningen for Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Slesvig, hvis ikke de holstenske Stænder gav deres Samtykke dertil — og da Regeringen erklærede ikke at kunne gaa ind herpaa, nægtede Stænderne at behandle Toldloven. En i skarpe Former holdt Adresse til Kongen afslog den kgl. Kommissarius at overbringe — og Stænderne lod derfor tilføre Slutnings-Protokollen en Udtalelse om, at da man var bleven afskaaret fra at naa Landsherrens Øre, havde man ingen anden Udvej end at klage over den danske Regering til det tyske Forbund.

Efter at Stænder-Samlingen var afsluttet den 20. Marts, udstedte derpaa den danske Regering den 30. Marts 1863 en Bekendtgørelse. Det hed heri, at Stændernes og Forbundsdagens Holdning havde gjort det nødvendigt at fastsætte Holstens forfatningsmæssige Stilling i Monarchiet — og

da paa en Maade, som mest muligt svarede til det tyske Forbunds Ønsker(!). Det bestemtes derfor, at fra den 1. April 1864 skulde den lovgivende Magt i Fællesanliggender, forsaa vidt de vedkom Holsten, tilkomme Kongen og de holstenske Stænder i Forening, saaledes at naar en saadan Lov var vedtaget for Holstens Vedkommende, uden at en ligelydende Lov samtidig kunde indføres i de andre Landsdele, skulde der træffes de som Følge deraf nødvendige Foranstaltninger, saafremt Loven angik et Forhold, hvori en forskellig Lovgivning var uforenelig med Opretholdelsen af det hidtilværende Fællesskab.

Marts-Kundgørelsen var en ensidig Regerings-Akt, hvortil der ikke blev indhentet Rigsraadets Samtykke. Det centrale i den var den ovennævnte Bestemmelse, som *delt* den lovgivende Myndighed i Fællesanliggenderne mellem det dansk-slesvigske Rigsraad og de holstenske Stænder og samtidig aabnede Adgang til at ophæve Fællesskabet paa det ene Omraade efter det andet, efterhaanden som Lovene vedtoges i forskellig Affattelse heroppe og histnede. Helstats-Principet var hermed faktisk opgivet.

Egentlig satte Hall sig med denne Forholdsregel mellem to Stole: for den ejderdanske offentlige Mening var den blot »et Hanefjed« mod det rette, da den jo dog »holdt Døren til Helstaten paa Klem« — Helstatsmændene saa med Hovedrysten det af de europæiske Stormagter anerkendte Retsgrundlag forladt. Tyskland rasede, men ogsaa de os venligsindede Magter var nærmest mildt forfærdede paa vore Vegne — kun Sverige-Norge syntes nogenlunde tilfreds, men var dog ked af, at Rigsraadets Tilslutning ikke forud var indhentet.

Samtidig med Udstedelse af den kgl. Kundgørelse sammenkaldtes *Rigsraadet* til en overordentlig Samling den

22. April 1863. Den aabnedes med en af Konseilspræsidenten oplæst Throntale, hvori det kort og godt hed: »Den Reform i *Toldlovgivningen*, hvorpaa Landets materielle Interesser have Krav, kan ikke længer opsættes«. Skønt det Udkast herom, som nu vilde blive Rigsraadet forelagt, »alt en Gang har været forelagt de hølstenske Stænder til Beslutning, vil der dog, forinden Loven træder i Kraft, blive givet dem Lejlighed til, ved at tiltræde samme, at sætte Os (Kongen) i Stand til at gennemføre de samme Bestemmelser for det nuværende Toldgebets *hele Omraade*«.

Dagen efter, Tirsdagen den 23. April, fremsatte Finansminister FENGER Toldlovudkastet, i alt væsentligt ændret i Overensstemmelse med det i forrige Samling nedsatte Udvalgs Ønsker og Forslag. Han mindede kort om, hvorledes de holstenske Stænder tidligere paa Aaret havde vægret sig ved at gaa ind paa en Behandling af det samme Udkast uden paa Vilkaar, som Regeringen havde ment ikke at burde gaa ind paa. Da det nu imidlertid ikke kunde være Meningen, fortsatte han — efter at have beklaget saaledes at være uden Kendskab til den nævnte Forsamlings Opfattelse af Æmnet —, at en saa vigtig Reform Aar efter Aar skulde udskydes paa Grund af den Art Tvistigheder, havde han nu indsat en bestemt Termin i Forslaget (1. April 1864) for Lovens Ikrafttræden, indenfor hvilken de holstenske Stænders Tilslutning paany vilde blive forsøgt. — —

Samme Dags Aften afholdt *Frihandelsforeningen* sit 3. Møde, som sædvanlig i den store Børssal. »I Anerkendelse af det ønskelige i, at de modstaaende Anskuelser prøvedes og klaredes under en fri Diskussion«, havde man aabnet dette Møde for Enhver, der blot forinden afhentede et Adgangskort — og desuden særlig indbudt Finansministeren, Rigsraadet, Generaltolddirektøren, Bestyrelserne for »Indu-

striforeningen« og for »Foreningen af 1862 til den indenlandske Industris Fremme« og den københavnske Presse.

Forinden Mødet havde Frihandelsforeningens *Bestyrelse* vedtaget at forelægge Forsamlingen et Udkast til en *Overgangstarif*. »Det overvejende Flertal« havde vel næret den Opfattelse, at et Forslag som Grosserer-Societetets Komites bedst vilde »tjene Landets Interesse og fyldigst tilfredsstille Frihandelens Fordringer«, men da man havde erkendt, at det »under nærværende Forhold vil være meget vanskeligt at gennemføre et saadant Forslag«, var man med Mindretallet enedes om et mere maadeholdent Tarifforslag, der skulde gælde f. Eks. 3 Aar og straks træde i Kraft for det nuværende Rigsraads Lovgivnings-Omraade (Danmark og Slesvig). Dette Forslag indeholdt i sin 1. Afdeling kun 11 Artikler, der skulde fortoldes efter Maal eller Vægt, nemlig Kakao, Chokolade, Cikorierødder, Drikkevarer (Øl, Vin, Spirituosa og Eddike), Frugter, Humle, Kaffe, Krydderier, Sukker, The og Tobak, i 2. Afdeling 44 Artikler, der foresloges fortoldede med 5 % af Værdien (heriblandt: Apothekvarer, Manufakturvarer og Konfektionsartikler, Metalvarer, Maskiner og Instrumenter, Drejerarbejde, Galanterivarer, Glasvarer, Guld- og Sølvarbejder, Legetøj, Malervarer, Papir, Porcelæn, Pottemagerarbejde, forarbejdede Skind og Huder, Tovværk, Uhre, Cement, Olier, Ost og Smør m. fl.), alle andre Varer skulde være toldfri. Brændevinsafgiften forhøjedes dernæst fra 4 til 6 β pr. Pot, Lastpenge bortfaldt, ligesom endelig al Udførsels- og Transittold samt alle Sportler totalt afskaffedes.

Ved Indgangen til Børsmødet omdeltes derefter et Forslag til Beslutning, hvorved Bestyrelsen bemyndigedes til at indgive et Andragende til Rigsraadet, hvori en Toldlov som den lige ovenfor skizzerede anbefaledes til Vedtagelse.

Foreningens Formand, MORITZ G. MELCHIOR, aabnede Mødet med nærmere at redegøre for Forslaget, der kortelig sagt gav alle Raastoffer fri og ydede alle Fabrikata en Beskyttelse af 5 %.

Ret aggressivt overfor Finansministeren udtalte derpaa Grosserer RUD. PUGGAARD sig — især var han forbitret over dennes Udtalelse i 1862, at Grosserer-Societetets Forslag vilde vælte Byrden fra de Rige over paa de Fattige. Der var i den Anledning bleven anstillet en nøjagtig Undersøgelse af Toldbyrden for 4 Familier af Arbejderklassen, indbefattende 25 Personer, og det havde da vist sig, at de efter den gældende Tarif aarlig svarede i Told pr. Individ 1 Rdl. 59 β , efter Regeringsforslaget 1 Rdl. 64 β og efter Grosserer-Societetets 1 Rdl. 48 β — det sidste var altsaa det billigste, netop for den fattigste Del af Befolkningen. Det havde været Frihandelsforeningen en Skuffelse, Modstanderne udeblev fra dens Møder, saa den tilsigtede Drøftelse af de rette Toldlovs-Principer ikke havde kunnet finde Sted. Efter P.s Mening burde man hellere beholde den bestaaende Tarif, som dog Alle daglig følte trængte til Forandring, end at tage Regeringsforslaget »med dets faa og smaa Forbedringer«. For at berolige Finansministeren og de Industriadrivende havde man imidlertid nu modificeret Grosserer-Societetets Forslag og dog derved opnaaet Frigivelse af Skibe, Tømmer og Træ, Kul, Jern og Ris m. m.

BILLE ironiserede let over, at Bestyrelsen efter omtrent et Aars Forløb dog omsider gav et Livstegn fra sig; men den Glæde, dette kunde vække, led rigtignok et betydeligt Skaar ved det nu stillede Kompromis-Forslag. Foreningens Opgave bestod ikke i »at berolige« de Industriadrivende eller »vise Imødekommen« til forskellige Sider — den burde holde ufravigelig fast ved de Grundsætninger, som den var

dannet for at føre til Sejr. Det foreslaaede Tarifudkast kunde efter hans Skøn ligesaa godt være forelagt af »Foreningen af 1862 til den indenlandske Industris Fremme« (!). Og hvis saa endda Sagen var afgjort dermed, men Modstanderne vilde blot tage imod Indrømmelserne — og paa Sagens følgende Stadier blev man saa tvungen til endnu flere. En Frihandelsforening skulde overhovedet ikke stille positive Forslag, dens Opgave maatte her i Landet blive: at være i Opposition, at forholde sig kritisk. Grosserer-Societetet var i denne Sammenhæng rigtig bleven betegnet som »en Allieret« af Foreningen — og dermed var Foreningens Stilling til bestemte Forslag givet, derudover skulde den ikke gaa, saa meget mindre som det jo var umuligt her at gennemdrøfte et egentligt Tarifudkast. Det var et Program, her skulde stilles op, ikke et Lovforslag. Heller ikke burde det se ud, som Frihandelsforeningen som saadan vilde have en Toldgrænse ved Ejderen og dermed Toldomraadet indskrænket — at det af politiske Grund kunde blive nødvendigt, var noget ganske andet.

JUL. RÉE var betænkelig ved Værditolden og endnu mere ved Brændevinsafgiftens Forhøjelse med 50 %, hvad der vilde ødelægge Brænderierne i Købstæderne, fremkalde Smugbrænding paa Landet og forarme de Ubemidlede. Nedsættelse af Beskyttelsen til 5 % var meget for radikal.

EDV. THUNE forsvarede Bestyrelsen, som med velberaad Hu havde fremsat et bestemt Forslag — kunde man ikke med Føje dadle den, som idelig vragede andres Værk, men ikke formaaede selv at træde frem og angive, hvorledes det da burde være. Den viste »Imødekommen« overfor Industrien tog han gerne paa sin Kappe — han havde netop selv næret Modvillie imod med eet Slag at afskaffe

Beskyttelsen, og han ansaa det for godt, at Bestyrelsens Medlemmer ved gensidig Imødekommen var bleven enige om et Forslag (hvortil Bille ironisk raabte: »Hør!«) Ja, at bryde Vægge ned med Jernstænger førte stundom ikke saa hurtigt og sikkert til Maalet som at fare med Læmpe.

Nationalbankdirektør MORITZ LEVY var enig med Bille i, at det ikke kunde være Frihandelforeningens Opgave at udarbejde Toldlove, men at agitere for Principer. Toldlovgivningens Teknik lod sig ikke mestre af en slig Forenings tilfældigt sammensatte Bestyrelse. Man kunde sagtens være rundhaandet og kaste Told bort — men naar man saaledes havde foreslaaet *Salttolden* ophævet — trykkede den saa egentlig Nogen? I Frankrig og Østerrig, hvor man havde Saltmonopoler, og Afgiften udgjorde Rigsdalere, vilde en saadan Skats Bortfalden unægtelig betyde noget, men ikke det Par Skilling her, og Staten mistede dog derved en vis Indtægt. Og nu Tobak! Tolden var her forhøjet saa drabeligt som med 800 % — og samtidig nedsatte man Tolden paa Havana-Cigarer! Slige Monströsiteter tjente kun til at give Modstanderne Vaaben i Hænderne.

Nu kom endelig MELCHIOR frem i Debatten og vendte sig med en vis Bitterhed mod Bille: det var, som følte han sig irriteret over, at han selv, sikkert meget mod sin Villie, var gaaet paa Forlig og havde føjet sig, i Stedet for at holde fast paa sin kære Frihandel og sit Komite-Forslag — og just derved nu kom til at forsvare sig med større Ivrighed overfor Vennen, end der egentlig laa i hans Væsen; saadan gaar det jo saa ofte. Der maatte og skulde stilles positive Forslag, hævdede han, ved blot at holde sig paa Kritikens Grund havde man ingen Udsigt til i en overskuelig Fremtid at faa gennemført et Frihandelsforslag. Et Kompromis-Forslag som dette vilde Ministeren, der jo

dog i Principet var frihandelsvenlig, sikkert nok gribe med begge Hænder — og de mulige Fejl deri vilde det da være ham let at faa rettet. Det var en mærkelig Bebrejdelse mod Bestyrelsen, at den havde været for »rundhaandet« — denne Rundhaandethed var just Forslagetets Styrke, Mængden paa Rundhaandethed Regeringsforslaget Fejl. At bøde lidt her og lidt hist paa de enkelte Toldsatser gavnede hverken Handelen eller Statskassen. Ingen havde Ret til at fordre Beskyttelsen opretholdt, fordi han i Tillid til de bestaaende Toldsatser havde anbragt sin Kapital i Fabrik anlæg, for lige fra 1838 havde Enhver maattet være forberedt paa Nedsættelser i Tolden. Det var ogsaa mindre af Hensyn til Fabrikkerne, man havde foreslaaet den 5 % Værditold paa de fleste Fabrikker, end af Hensyn til Finanserne som Erstatning for, at Brændevinsafgiften kun forhøjedes med det halve og ikke som i Grosserer-Societetets saa stærkt kritiserede Forslag til det dobbelte — skulde man derved kunne faa Beskyttelsesforeningen med paa den her foreslaaede Basis, nu, saa vilde dette kun kunne være ham kært.

BILLE gav straks Gensvar. Han ønskede *kun* Beskyttelsesforeningens Medvirksomhed, naar den gik over til vore Anskuelse, ikke ved at man her ligefrem *begyndte* med at give efter overfor den. Man skulde overhovedet ikke *begynde* med at forliges, thi kun af Kamp fremgik Sandhed og Udvikling. Imødekommen hist og Imødekommen her laa udenfor en Frihandelsforenings Opgave, saa lidt som det var vore Bestyrelsesmedlemmers Opgave at sidde og vise hinanden gensidig »Imødekommen«. Debatten havde jo desuden noksom godtgjort, at det var umuligt her at enes om en Tarif — var der vel Nogen, som var klar over de enkelte Positioner? Han turde svare: Nej! Votere over

slig en Tarif var overhovedet noget, som hørte Lovgivningsmagten til. Han foreslog derfor, at man i Stedet for at anbefale det forelagte Tarifudkast blot skulde udtale, at man anerkendte, det paa Grund af de bestaaende Forhold kunde blive nødvendigt at gaa ind paa en Overgangstarif, naar den blot opfyldte Landets Krav paa en *friere* Udvikling af Samfundets Erhvervsliv.

MELCHIOR kom atter frem mod Vennen og »urgerede«, at naar man indskrænkede sig til at forlange en Overgangstarif uden bestemt at angive, hvorledes man vilde have den indrettet, saa vilde Regeringen uden Tvivl sige, at dens Udkast netop var slig en Overgangstarif, og at følgelig den og Foreningen befandt sig i den ønskeligste Harmoni. Men Regeringens Forslag var netop *ikke* et saadant Lovgivnings-Arbejde, som en Frihandelsforening kunde gaa ind paa — det var bare et kunstfærdigt Filigran-Arbejde, »rundhaandet« var det sidst af alt!

Ved Afstemningen — som kun foretoges af Foreningens Medlemmer blandt de tilstedeværende Tilhørere — forkastedes Billes Forslag, medens Bestyrelsens vedtoges med stor Majoritet.

MELCHIOR vandt saaledes Sejr — men kun i dette Børs-Slag, og hvad kunde det hjælpe? Thi Enhver, som var inde i, hvorledes en lovgivende Forsamling arbejder, maatte forstaa, at naar et af denne nedsat Udvalg er enedes med Fagministeren om et Lovforslags Affattelse, gaar Forsamlingen ikke hen og ændrer det radikalt og gennemgribende. Det skulde da være, at Melchior havde faaet Ret i sin naive eller blot og bar polemiske Antagelse, at Finansministeren paa Grund af sit Frihandels-Sind skulde »gribe« Melchiors Forslag »med begge Hænder«. Men helt omvendt var Finansministeren sammen med sin Toldetat,

FENGER sammen med SPONNECK, baade personlig og magtmæssig for kraftig en Kombination til, at den lod sig bringe ud af sin Bane ved det Stød, som Indbringelsen af et saadant i Hui og Hast sammenrigget Forslag vilde kunne øve — og Rigsraadet vilde da selvforstaaelig følge sin Finansminister og Administrationens Fagkundskab. Og saaledes viste det sig da ogsaa. Tilmed stod selve den *politiske* Situation for stærkt imod Frihandelsforeningen: skulde man have det allermindste Haab om at faa Holstenerne med — og det Haab *kunde* man officielt umulig slippe —, saa var al videre »Frihandel« end den, Regeringsudkastet bød paa, fuldkommen udelukket.

---

ogle Dage efter, den 28. April, foretoges 1. Behandling af Toldlovsforslaget i Rigsraadet.

BLIXEN-FINECKE rejste straks Spørgsmaalet om Rigsraadets Competence, et Spørgsmaal, som under normale Forhold Forfatningen selv besvarede. Nu maatte man efter Kundgørelsen af 30. Marts spørge, om Regeringen betragtede Ophævelsen af Fællesskabet og Forandringer i Fælles-Anliggendernes Omraade for at være et Fælles-Anliggende. Han troede selv, Spørgsmaalet maatte besvares bekræftende, og spurgte dernæst: er det nu foreliggende Fælles-Anliggende et af de Fælles-Anliggender, der tænkes og er tilsagt undergivet de holstenske Stænders Lovgivningsmyndighed.

ALFRED HAGE foreslog derpaa at afbryde Forhandlingerne og altsaa standse 1. Behandling og henvise Sagen til et Udvalg. Der var i Øjeblikket »ikke den fornødne Andagt til at forhandle en Sag af denne Natur« — og da Loven først skulde træde i Kraft 1. April 1864, og Rigsraadet igen vilde komme sammen om faa Maaneder, vilde der være rundelig Tid til at gøre Behandlingen færdig.

BROBERG udtalte sig herimod, da det syntes ham, Meningen med dette Forslag vel kunde være, at Forslaget skulde *begraves* i det foreslaaede Udvalg — og *det* var dog et temmelig bedrøveligt Hverv for et Udvalg, at det alene skulde nedsættes for *ikke* at behandle Sagen.

PRÆSIDENTEN (Madvig) greb her ind med en Udtalelse om, at dette aldrig kunde blive et Udvalgs »Hverv« — Sagens Behandling kunde kun standses her i Salen.

FINANSMINISTEREN maatte selvfølgelig give Præsidenten Ret i, at et Udvalg ikke kunde standse en Sags Behandling, men efter den Motivering, Forslaget om Udvalgets Nedsættelse havde faaet, fandt han det dog misligt at foretage dette Skridt. Regeringen maatte anse det for at være af stor Vigtighed, at det nu forelagte Lovforslag førtes igennem saavel af saglige som af politiske Hensyn — just derfor var Rigsraadet blevet sammenkaldt til denne ekstraordinære Samling. Det kunde ikke være Meningen, at vi her skulde være bange for at tage fat paa et hvilket som helst Spørgsmaal af *politisk* Betydning, bange for at brænde vore Fingre paa de Sager, vi har at behandle. Naar Blixen-Finecke havde spurgt, som han havde, ja, saa havde han aabenbart taget fejl af Situationen, og hvis andre Medlemmer skulde dele hans Uklarhed overfor Marts-Kundgørelsens Betydning, var det endnu vigtigere, at disse Spørgsmaal nu under denne Sags Drøftelse blev Genstand for udtømmende Behandling.

HAGE forsøgte endelig at trække lidt i Land, men blev fastholdt ved en Bemærkning af KRIEGER om, at Forslaget ved at motiveres paa den skete Maade havde faaet en vis Karakter og Belysning, som ikke senere kunde udslettes ved undvigende Ord. Derfor maatte man være derimod.

Hages Forslag forkastedes derpaa med 40 Stemmer mod 3 — og man gik over til den egentlige 1. Behandling.

Som 1. Taler begyndte A. HAGE med at udtale sin Glæde over, at Forslaget ikke kom tilbage med en saa betydelig Styrke, som vilde have ligget i de holstenske Stænders Tilslutning. Det var rigtigt, at de materielle Kræfter led

Skade under den nuværende Tilstand, men med saa meget større Bekymring maatte man tilføje, at de samme Kræfter sandelig ikke vilde oplives ved det her indbragte Forslag — havde det været indbragt i 1763 i Stedet for nu, i 1863, havde det jo været noget andet. Dog maatte han indrømme, der var Fremskridt deri: Udførselstoldens Ophævelse og Lastepengenes Nedsættelse — »men dertil indskrænkede sig ogsaa Lovforslagets Fortjenester«. Han mindede om den principielt derfra forskellige Løsning af Toldspørgsmaalet, der var indeholdt i Grosserer-Societetets Toldforslag af 1862 — han vilde vedblivende tro, at det var den Vej, man skulde slaa ind paa. Man var nu her i Rigsraadet gjort bekendt med SPONNECKS Kritik af dette Forslag (jfr. ovenfor S. 166—75) — men dette Indlæg »svarede ikke til den Forventning, man kunde gøre sig om Udtalelser fra en Mand, saa lærd i disse Sager som Generaltolddirektøren; thi de Grunde, han opstiller imod, forekommer mig rigtignok at være særdeles svage«. Det var den sædvanlige Tale om »det perfide Albion«, og naar Sponneck havde skrevet, at han ikke kendte noget Land, hvor man havde ladet sig skuffe af de engelske Toldloves sande Betydning eller vurderet dem over Fortjeneste, og de da heller ej havde staaet deres Prøve i England selv, saa havde Hage unægtelig ventet, at en Mand i Sponnecks Stilling havde vidst bedre Besked. Paa mange Maader: Tilvækst i Sparekasse-Indskudene, Stigning i Indkomst-Skatten osv. kunde man konstatere den overordentlige Bedring, der var foregaaet i Englands Økonomi. 1859 havde Udførslen af britiske Produkter til Frankrig haft en Værdi af 4¹/₂ Mill. £, i 1862 af 9 Mill. £ — den samlede Udførsel og Genudførsel var steget fra 9 Mill. til 22 Mill. £. Og saaledes kunde han blive ved. Sponneck havde henpeget paa Holsten — nu

vel, skulde man i Holsten ikke synes om, hvad vi her gør, saa var Ulykken ikke større end, at man da rolig kunde flytte Toldgrænsen fra Elben til Ejderen og tage en Toldforening med Holsten. Overfor Sponneck (som Finansminister) havde Monrad, da for ti Aar siden Spørgsmaalet om Flytning af Toldgrænsen ned til Elben laa for, udtrykt sig omtrent saaledes: Den ærede Finansminister maa ikke tro, at han har med Mennesker at bestille, som ikke kender noget til Danmarks senere Historie — denne Historie ligger før os som en stor Kendsgerning, som en stor Forklaring af Danmarks Forhold til det tyske Forbund. Ved Forlæggelsen til Elben var man stadig bleven udsat for tysk Indblanding. — Sluttelig sagde han, at Grosserer-Societetets Komites Forslag havde faaet »en mindre blid Medfart«, men nu havde Frihandelsforeningen indgivet et Mæglingsforslag, som maaske kunde finde mere Naade for de høje Herrers Øjne.

BROBERG vilde fatte sig temmelig kort. Lovforslaget kunde saa lidt som sidst »aldeles tilfredsstillende« ham, men den samme Grund, som havde bevæget ham til i det i forrige Samling nedsatte Udvalg at slutte sig til Forslaget med de deri indførte Forbedringer — hvori foruden de af Hage nævnte ogsaa maatte peges paa Frigørelsen af adskillige Raaprodukter —, vilde ogsaa nu bevæge ham til at gaa med. Han havde intet imod, at Holsten eventuelt sluttede sig til, hvad man her ansaa for at være fornuftigt, men derimod meget imod, at vi heroppe skulde være afhængige af, hvad de dernede mente om Toldtarifen.

DAVID: Det var galt, at Tolden paa Stenkul, Tømmer og Træ samt Stangjern kun var bleven nedsat med en Ubetydelighed. Han red derpaa sin Kæphest: at man kun burde nedsætte Beskyttelsestolden mod at sikre Industrien den nye Tarifs uforandrede Bestaaen i 10 eller dog mindst

5 Aar (den kom som bekendt til at bestaa i 45 Aar!). I Modsætning til Hage, som havde udtalt sig for hyppige Toldrevisioner, forargede han sig over, man kunde tro, at »man kan vende og dreje en Toldlov som et Par Handsker«. Erhvervslivets Udvikling krævede fremfor alt en vis Fasthed og Stabilitet i Omsætningsforholdene. Han beklagede, at hans tidligere Anbefaling af Værditold kun i ringe Grad var bleven fulgt, mere tilfreds var han med Forhøjelserne af Afgifterne paa Forbrugsgenstande som Tobak, Kaffe og Sukker — da han hertil føjede: *Ølskat*, blev han afbrudt, men henviste til, at i England indbragte Maltskatten 1 Mill. £, og vilde man følge det engelske Eksempel, maatte man da ogsaa kunne bekvemme sig til at gøre det her. Toldgrænsens Tilbageflytning til Ejderen vilde han anse for en Ulykke, ej alene i finansiell, men ogsaa i politisk Henseende. Dette vilde ej alene betyde en Bom mellem Slesvig og Hølstens, men for Hølstens Vedkommende en Dør aabnet ud til Tyskland. Han vilde derfor anse det for absurdt, at hvis de hølstenske Stænder mente eventuelt at kunne acceptere samtlige 271 Positioner paa een enkelt Undtagelse nær (f. Eks. Alun), saa skulde Følgen deraf blive — at vi flyttede Toldgrænsen!

TSCHERNING udtalte med sædvanlig Djærvhed, at det karakteristiske ved det engelske System var, at det ubarmhjærtig beskattede den fattigste Klasse ved at lade den betale sine Fornødenheder dyrt — i første Række Brændevin. Heldigvis kunde vi ikke sammenstilles med England — »vort Samfund er i Henseende til et frit, behageligt, trøstefuldt Levned indenfor Landets egne Grænses langt forud for det engelske«. Hans Hovedstandpunkt var nu imidlertid dette, at enten maatte man styrte den nu siddende Regering, som havde ført os ind paa den Vej, hvorpaa man nu var, eller op-

fylde de Krav, den stillede for at kunne fuldbyrde sit nuværende Hverv. Denne Forsamling havde selv drevet Regeringen ind paa dens nuværende Bane og kunde derfor nu vanskeligt bryde med den; man maatte blot haabe og stole paa, at Regeringen vilde gøre sit til, at intet Baand, som knyttede Monarchiet sammen, blev overskaaret. Derfor vilde *han* nu følge Regeringen Skridt for Skridt — lad os tage den nu foreliggende Lov, som den er, uden at gøre videre Vanskeligheder og uden at fordybe os i de enkelte Toldsatser!

I Virkeligheden gav Tscherning ved disse Ytringer Udtryk for en Fællesfølelse hos hele Forsamlingen: man stod ikke ved Behandlingen af denne Lov overfor en normal Lovgivningsakt — dens Vedtagelse vilde blive et vigtigt Skaktræk i et stort og farligt Spil, som gjaldt Rigets dyreste Interesser. Ved Marts-Kundgørelsen var Danmark gaaet over Rubicon — der var nu kun een Vej frem, naar man ikke vilde afblæse Fremrykningen og foretage et regulært Tilbagetog. Efter at Danmark havde truffet sit Valg, var man traadt ind i et kritisk Stadium: en Situation, som krævede en bestemt Kurs, og overfor Tyskland en ubrudt national Front. Enten maatte man vende helt om — eller fortsætte. Og Ministeriet, som vilde Fortsættelsen og havde paataget sig Ansvaret for Førelsen, maatte derfor enten fældes eller følges. Altsaa fulgte man det — da det ikke indefra kunde fældes. Heroverfor var det derfor Lapperier at opholde sig ved denne eller hin enkelte Toldsats — praktisk taget var som Følge af den politiske Højspænding Forslaget *à prendre ou à laisser*.

HOTHER HAGES derpaa følgende Forsøg paa at faa pustet lidt Frihandels-Begejstring ind i Raadet maatte derfor falde mat ud. Forgæves paakaldte han Forstaaelsen af, at den store Hemmelighed ved den virkelige Frihandels-Reform

var, at man skaffede »den simple Mand« Arbejde, lønnende Beskæftigelse — den friere Bevægelse bragte ham derved Fordele, som langt opvejede, at han maatte betale nogle enkelte af sine Forbrugsgenstande en Kende dyrere. Holstenerne havde haft Lejlighed nok til at gøre deres Anskuelser gældende — hvorfor da blive ved at henvende sig til dem, det var dog at sætte *vor* Taalmodighed paa for stor en Prøve.

FINANSMINISTEREN begyndte med at konstatere, at hvad der maatte dominere denne Debat, var det *politiske*. Han afgav den Erklæring, at Regeringen ansaa det for i høj Grad at være i *alle* Landsdeles Interesse, at Monarchiets *Toldenhed* blev opretholdt, og vilde derfor ogsaa i Fremtiden gøre saadanne Skridt, som kunde føre til dens Vedligeholdelse. Men ved Siden deraf maatte Regeringen erkende, at denne Enhed dog ikke var et saadant Gode, at ikke andre vigtige politiske Hensyn skulde kunne paa-byde, at dette Gode maatte opofres. — Til Broberg bemærkede han, at de Udvalgs-Ændringer, som ikke var bleven indført i Forslaget, netop var dem, som han ikke var kommen overens med Udvalget om. Han udtalte sig derpaa udførligt om *Værditolden*. Den saa bestikkende ud og var da ogsaa bleven gjort til Genstand for den nøjeste Overvejelse — og herunder var man standset foran Spørgsmaalet: efter hvilket System skulde da Værdien findes? Det hidtil siden Fdg. af 2. April 1814 anvendte System var jo, at de til Værditold ansatte Varer solgtes ved Told-Auktionerne til den Højstbydende, og af Revenu'et blev 90 % udbetalt Ejeren. Det var et System, som omfattede flere af de vigtigste Manufakturvarer, der i den Anledning kun havde kunnet indføres paa Kjøbenhavns Toldsted. Saa havde imidlertid den ene Købstad efter den anden faaet

Indførsels-Ret, og man havde da maattet nedsætte særlige Kommissioner til at vurdere Varerne, og naar Importørerne, ikke var fornøjede med Vurderingen, gik Varerne ind til Kjøbenhavn og blev forauktionerede der. Da Stænderne kom sammen 1836, vilde Administrationen helst helt bort fra Værditolden, som havde været — hed det kort og godt i Motiverne — til stor Skade baade for Staten, Importørerne og Kommunen. Trods denne Motiverings Knaphed hævede ingen Stemmer sig imod Værditoldens Afskaffelse. Efter 1841 havde der kun været Værditold paa Tarifpositionerne: »ubenævnte Varer«, Strandingsgoods, Skibe og Genstande, der indførtes til kommunalt Brug (Loven af 1854). Ved Auktionerne var det nemlig faktisk og praktisk altid gaaet saaledes, at den paagældende Importør selv var mødt og naturligvis havde givet et ganske lavt Bud — og bød Toldvæsenet højere, lod han det beholde Partiet til næste Auktion, saa kom han igen og fik sig det tilslaaet. I andre Lande lod man Importøren fremlægge Faktura og søgte selv at skaffe sig Oplysninger om Vare-Værdierne for at kontrollere Faktura-Prisen. Men, sagde han, dette System kunde ikke siges at have staaet sin Prøve, Fakturaerne havde vist sig ikke at være til at stole paa, og Toldvæsenets Forkøbs-Ret var af liden Betydning, fordi man i Praksis blot kom ind paa at tinge med Importøren, om han ikke kunde gaa lidt højere. Dette førte kun til Demoralisation. England havde jo ogsaa selv opgivet Værditolden — men paa den anden Side gjort sig store Anstrengelser for ved Traktatforhandlingerne i 1860 at faa *Frankrig* til at optage den — Cobden havde haft den væsentligste Andel i, at Værditolden blev lagt til Grund for det franske Toldsystem, hvorimod man fra fransk Side ingenlunde havde været begejstret derover, og naar Cobden virkede saa ivrigt derfor, var det ikke saa meget, som man

troede, paa Grund af sin egen Overbevisning om Systemets Fortrinlighed, som fordi de britiske Købmænd, der eksporterede Manufakturvarer til Frankrig, stærkt drev ham til at sørge for, at der blev indført Værditoldsatser i Traktaten for *Frankrigs* Vedkommende (*sic!*) — derfra var de saa gaaet over i Frankrigs Traktater med Belgien og det-tyske Toldforbund, og den franske *Tarif conventionel* blev saaledes væsentlig bygget paa Værditold. For de Handlende havde Værditold især den store Ulæmpe, at i et Land som vort med saa mange Toldsteder kunde Systemet ikke anvendes ligeligt. For Varer, som ankom i blandet Forpakning — og det var de fleste —, vilde endelig, efter hvad man havde udregnet, Toldbehandlingen i Tilfælde af Værditold tage mindst den tredobbelte Tid. Han maatte derfor undre sig over, at en praktisk Købmand som A. HAGE ikke langt foretrak den store Simplification af Toldklaringen, der laa i Vægttold-Systemet.

Den 29. April fortsattes Forhandlingen, uden at dog Indlægene fra de forskellige Sider bragte stort andet end Gentagelser. ALGREEN-USSING fremhævede, ligesom David i sidste Møde, at hvis de holstenske Stænder endnu en Gang afviste Lovens Behandling, var det vistnok i sin Orden, at den kun traadte i Kraft for Danmark og Slesvig — *men* hvis de *gik* ind paa Behandlingen og foretog Ændringer, dog ikke andre end fra deres Standpunkt rimelige, skulde der saa virkelig ikke tages Hensyn hertil? Det var dog saa sin egen Sag at kræve saa megen »Resignation« af dem, at de skulde vedtage Loven aldeles uforandret.

Bondevennernes Fører, I. A. HANSEN, udtalte, at vi alle var Venner af Frihandelen, men Spørgsmaalet var, hvorledes man vilde gaa frem med at indføre den. Kaffe,

Sukker, Brændevin og Tobak var bleven til en Nødvendighed for »den simple Mand« her i Landet — naar Velhaverne gaar til deres velbesatte Middagsbord, maa de fattige nøjes med en Kop Kaffe og lidt Hvedebrød — den Rige drikker Vin og kan godt undvære Brændevin, den uformuende var henvist til at tage sig en Snaps. Man forhøjede Tobakken, men ikke de fine Cigarer. Det maatte derfor nøje beregnes, om de foreslaaede Toldnedsættelser opvejede de foreslaaede Toldfordyrelser; thi ellers kunde det ikke gaa an.

DAVID harcellerede over, Fenger nu gjorde saa meget Stads af Stænderne, at deres Mening om Værditold skulde være afgørende — det havde man ikke gjort i Stændernes egen Tid. Det mindede ham om, hvad PITT en Gang havde sagt om Solen: at naar den skinnede i sin fulde Glans, var der Ingen, som agtede paa den — men kom der en Solformørkelse, faldt de Vilde ned og tilbad den.

BROBERG gjorde kort Finansministeren opmærksom paa, at Udvalget paa de Punkter, han ikke havde fulgt det, udtrykkelig havde *fastholdt* sine Ændringer trods Ministerens Modstand.

TSCHERNING var paany fremme og udtalte bl. a. de forløsende Ord: »Jeg hører ikke til dem, som tror, at man kan behandle en Toldlov efter Principer. Principer, Principer, Principer har man bestandig brugt, naar man skrev Recepter, men i de færreste Recepter er der noget virkeligt Princip, og en Toldlov er dog kun en stor Recept for en Patient, man vil tappe Blodet af«.

FINANSMINISTEREN forklarede tilsidst, at naar det her forelagte Lovforslag blev vedtaget af Rigsraadet og stadfæstet af Kongen, vilde det træde i Kraft 1. April 1864 for Kongeriget og Slesvig. *Men* forinden vilde det blive forelagt

de holstenske Stænder som en af Kongen og Rigsraadet vedtagen Lov, der i *hvert* Fald blev gældende for de nævnte Dele af Monarchiet. Heri vilde dog ligge en meget stærk Opfordring for Stænderne til alvorlig at prøve, om de da ikke vilde finde det rigtigt at slutte sig til Forslaget, som det nu engang foreligger, saa meget mere som det i Holsten betragtedes »som et i det hele hensigtsmæssigt og tjenligt Forslag«. Han havde personlig det Haab, at det paa den Maade skulde kunne lykkes at tilvejebringe en ensartet Toldlov for det hele Monarchi.

Overgangen til 2. Behandling vedtoges derpaa med 43 Stemmer. BROBERG stillede Forslag om Nedsættelse af et Udvalg (paa 9 Medlemmer), hvortil KRIEGER stillede sig afvisende med den lidet parlamentariske Motivering, at en nærmere og fortrolig Forhandling mellem de Medlemmer, som i *forrige* Samling havde dannet Toldudvalget, og Finansministeren jo godt vilde kunne finde Sted uden Udvalgs Nedsættelse — nu gjaldt det blot om at fremskynde Forhandlingerne.

Brobergs Forslag forkastedes derpaa med 38 Stemmer mod 8.

* * *

Efter Forløbet af denne 1. Behandling havde »Foreningen af 1862 til den indenlandske Industris Fremme« et forholdsviis let Spil. Den kunde væsentlig nøjes med at holde sig til *Systemet* og ved at slutte sig til Finansministeren og Rigsraadets Flertal i Virkeligheden søge Støtte hos disse høje Magter overfor Frihandels-Bestræbelserne. Tre Dage efter 1. Behandlings Slutning, nemlig den 2. Maj, afholdt den et Møde i Casinos lille Sal, besøgt af c. 400 Mennesker. ALFRED HAGE og BILLE var her mødt op for at

tage en Dyst med Fjenden i selve hans egen Lejr — de blev, som de erkendte; behandlet med megen Courtoisie, men havde de troet at vinde en let Sejr, blev de skuffede, thi de fandt i C. V. RIMESTAD (Beskyttelsesmændenes *ministre-orateur*, som »Dagbladet« kaldte ham) en fuldt jævnbyrdig Modstander, som havde sat sig grundigt ind i Æmnet. Men iøvrigt tog Foreningens Formand, fhv. Sukkerraffinadør F. TUTEIN, ligeledes djærvt til Orde ud fra sit særlige Kendskab til en vigtig dansk Industri. Rimestad kunde med en vis Virkning henpege paa »den indbyrdes Uenighed«, der havde vist sig paa Frihandelsforeningens Børsmøde, medens »under Rigsraads-Forhandlingerne Regeringsforslagets Tilhængere aabenbart var gaaet af med Sejren«. Fra anden Side var imidlertid bebudet Papirfabrikernes, Saltsyderiernes og Sukkerraffinaderiernes Undergang som naturlig Følge af den Frihandel, hvorom det samtidig forsikredes, den kun vilde blive til Gavn for dansk Industri. Prof. KAYSER havde paastaet, det var ligegyldigt, om, naar vi gik over til Frihandel, de os omliggende Lande som f. Eks. Rusland fastholdt deres Beskyttelses-System eller ej; thi, havde han sagt, i saa Fald er det med England og ikke med Rusland, dansk Industri vil komme til at konkurrere, og gaar Rusland over til Frihandel, vil det blive engelske og ikke danske Industrigenstande, som vil blive indført derovre — men derigennem havde han jo selv ført Beviset for, at dansk Industri ikke vilde kunne hamle op med britisk Industri; naar nemlig denne med Fordel kunde føre sine Frembringelser forbi Danmark til Rusland og der undersælge de danske, vilde den aabenbart med endnu større Lethed kunne undersælge de danske Fabrikater i Danmark. Han angreb endelig Værditolden.

HAGE forsvarede denne ivrigt, Vægttolden stod nu i et saa falsk Forhold til Vareværdien, at Principerne fra 1797 allerede derigennem faktisk var forladt. I England havde det alt noksom vist sig, at Industrien ligefrem trivedes under Frihandelen, og det samme vilde blive Tilfældet her, om man blot vovede Springet. RIMESTAD efterlyste andre tilsvarende Erfaringer fra andre Lande end England, hvis Industri netop havde naaet sin høje Udvikling under et krast Beskyttelses-System. BILLE indrømmede, at som de politiske Forhold nu en Gang stillede sig, maatte man regne med Regeringsforslagets Vedtagelse — der vilde saaledes blive rigelig Tid til bagefter at diskutere Principerne, nu gjaldt det om, at man fra alle Sider samlede sig i det Krav til Rigsraadet, at Toldloven maatte gennemføres for det af Rigsraadet repræsenterede Omraade (Danmark og Slesvig), og at Toldfællesskab med Holsten og Lauenborg kun burde realiseres under Form af en Toldforening. Han stillede Forslag i saa Henseende.

Dette blev imidlertid forkastet med overvældende Majoritet, hvorpaa med Enstemmighed vedtoges en Adresse til Rigsraadet, i hvilken man nærmest sluttede sig til Regeringsforslagets Grundtræk og polemiserede skarpt mod Grosserer-Societetets Tarif-Udkast, særlig fordi det ubillig fordyrede »den simple Mands« Livsfornødenheder.

*

*

*

ALFRED HAGE henvendte sig derpaa under 9. Maj til Grosserer-Societetets Komite og meddelte den, at han agtede ved den forestaaende 2. Behandling af Toldloven at stille tvende Ændringsforslag, et principalt og et subsidiært. Det første stemte nogenlunde overens med Komiteens Forslag, idet det kun rummede 7 toldpligtige Varegrupper, nemlig

Cikorierødder, Kaffe, raa og brændt, Sukker, The, Tobak, Vin og Spirituosa — samt »alle andre Varer«, hvilke sættes til en Told af $\frac{1}{2}$ % af Værdien. Det subsidiære var Frihandelsforeningens ovenfor gengivne Forslag (11 Artikler med Vægttoldsatser og 52 med en Værditold af 5 %). Disse Forslag opfordrede han nu Komiteen til at støtte med sin Anbefaling overfor Rigsraadet.

Komiteens Svar, som blev afgivet af Formanden den 14. Maj, var ret køligt. Komiteen takkede heri for Meddelelsen, men fastholdt sit eget Tarifforslag — ganske vist betragtede den ikke de foreslaede Toldsatser som nogen ufravigelig Norm, men i de Bemærkninger, som var fremkommet imod dem, havde man dog ikke hidtil fundet Grund til at fravige dem. »Endskønt vi nu beklager, at det nye Tarifudkast er langt fra at nærme sig vort Udkast, ville vi dog ikke nægte, at der ved samme er gjort et lille Skridt i Retning af vore Formaal: faa Toldsatser, Toldfrihed for Raastoffer og lave Skibsafgifter. Men fastholdende vore Anskuelse i Almindelighed kunne vi dog, dersom den Tarif, der er indbragt for Rigsraadet, bliver Lov, kun betragte den som en *Overgangstarif*, hvilken da i en nær Fremtid maa komme til at undergaa en ny Prøvelse.«

Dette var altsaa noget lignende, som BILLE havde trøstet sig med — nu saa længe efter, da vi alle er bagkloge, falder unægtelig Ordet »Overgangstarif« os for Brystet. »Overgangen« varede, som alt mindet om, i 45 samfulde Aar.

Komiteens Skrivelse sluttede endelig med om de af Hage bebudede Ændringsforslag at udtale, at ihvorvel den »i meget« kunde »samstemme dermed«, saa indeholdt de dog saa væsentlige Afvigelser fra Komiteens Forslag af 25. Februar 1862, at den »ikke ubetinget kunde tiltræde dem« — for blot at nævne eet Eksempel: »den udstrakte

Brug af en *ad valorem* Told« var en »Nyhed, som Komiteens Majoritet ikke, i alt Fald ikke uden nærmere Prøvelse, kunde billige«, bl. a. fordi Principet: faa toldpligtige Artikler jo derved fraveges. Den nuværende Rigsraads-Samling tilbød vel overhovedet ikke den gunstigste Lejlighed til Behandling af »*rigtige* Toldreform-Spørgsmaal«, og dette var ingeniunde beklageligt, thi »nye Anskuelser behøver Tid til at bane sig Vej« og man trøstede sig derfor med, at Toldsagen ikke vilde »finde et Hvilepunkt«, før Komiteens »Hovedprinciper« kom »i fuld Gyldighed«.

Som Tidens Gang skulde vise: et forfængeligt Haab!

Onsdagen den 13. Maj skulde Regeringens Toldlovsforslag til 2. Behandling i Rigsraadet. I Komiteens nys refererede Svarskrivelse til A. HAGE bruges bl. a. den Vending, at »Tidens Korthed« havde gjort »det umuligt nærmere at drøfte« hans Ændringsforslag, som jo »allerede staar til Behandling og Afgørelse i Raadet«. Følgen heraf skulde man tro havde været, at Komiteen skyndte sig, da Sagen saaledes havde den største Hast — men i Stedet for oppebiede man koldsindigt det ordinære Torsdags-Møde, som først faldt 6 Dage efter Hages Bøn om Hjælp, nemlig den 14. Maj, saa at Hage altsaa ikke havde Svaret i Hænde før tidligst Dagen *efter*, hans Forslag alt var taget »til Behandling og Afgørelse i Raadet«. Han maatte saaledes den 13. gaa i Ilden for dem alene uden nogensomhelst autoritativ Sløtte.

Samme Dags Morgen indeholdt »Dagbladet« en ledende Artikel, og heri fik Hage vel baade Ros og Opmuntring, men samtidig hed det: »Vi tør intet Haab nære om, at hans Forslag (det principale) skulde lade sig sætte igennem i Rigsraadet; dets Medlemmer er altfor skeptiske til, at de skulde vove sig ud paa et saadant Farvand; den økonomiske Indsigt er just ej heller saa stærkt repræsenteret i Raadet, at man der kan vente at finde *Mod* til raske økonomiske Reformers. Det sindrige Rigsraad vilde først faa

Mod til et saa stort Skridt, hvis en Gang Grev SPONNECK atter skulde blive Minister og maatte forsøge — hvad der ikke turde ligge meget fjærnt fra hans Tanke — at opveje politisk Reaktion med økonomiske Reforme og prøve paa selv at plukke de Frihandels-Laurbær, som Generaltold-direktøren nu ikke under sin Foresatte, Finansministeren«.

Man mærker heri kun altfor tydeligt den med Beundring blandede Bitterhed overfor SPONNECK, der var et ledende psykologisk Træk hos de Nationalliberale — »pas paa Sponneck«, som det ogsaa hed Gang paa Gang, man følte stadig Overlegenheden og frygtede altid Overraskelser fra den Kant. Det Hib, Finansministeren ved samme Lejlighed faar, er ogsaa, om man saa maa sige: *per Sponneck!*

Videre skriver Bladet om Hages *subsidiære* Forslag (Frihandelsforeningens), at *det* dog maaske nok lod sig sætte igennem — *hvis* det kom fra Regeringen! Nu vilde derimod de fleste være imod Hages Forslag, fordi de vilde følge Regeringen og gøre det væsentligt af *politisk* Grund (skønt der af politiske Grunde, mente Bille, netop burde vedtages en Tarif, som de holstenske Stænder maatte antages *ikke* at ville tiltræde), Resten formedelst altfor stor juridisk eller mathematisk Kundskabsfylde (modsat national-økonomisk Indsigt!) DAVID havde dog ved 1. Behandling angrebet Regeringsforslaget og havde ogsaa nu bebudet Ændringsforslag — men BROBERG! *Han* havde rigtignok i denne Sag indtaget »en noget besynderlig Stilling«. Ifjor (1862) havde han indbragt Grosserer-Societetets Forslag, men derpaa indladt sig paa »et meget yderliggaaende Kompromis«, og i Aar syntes han »ved den endelige Afgørelse at ville slutte sig næsten fuldstændig til Regeringen.« Finansministeren og Generaltolddirektøren kunde i Sandhed tilraabe ham med Christian Winther:

»Du er bøjelig
og føjelig
og rank som et Siv«.

Senere paa Dagen (13. Maj) fik A. HAGE ved Toldloveñs 2. Behandling først Ordet, nemlig for som Forslagsstiller at motivere sine Forslag. Som nævnt stod han i denne Situation forladt af Guder og Mennesker, begyndte da ogsaa med en vis Galgenhumor at sige, at hvis Raadets Forretningsorden havde fordret, at han skulde have blot een Understøtter for at kunne stille sit Ændringsforslag (det principale), vilde det næppe være bleven stillet — nu vilde han blot sige, at havde man i sin Tid betegnet en af hans Taler som holdt ud fra en »sygelig, Stemning«, saa vilde sikkert nu mange tro, »at dette Forslag hører til noget af det vel raske«. Det var imidlertid hans fulde Overbevisning, at dette Forslag vilde fremme Landets Vel, hvorimod Fengers vilde gøre det samme i saa ringe Grad, at det ikke sømmede sig for en Lovgivningsmagt at beskæftige sig dermed. Om den foreslaaede Forhøjelse af Kaffetolden gjorde han først opmærksom paa, at man i Sverige for nylig havde hævet den fra $4\frac{1}{2}$ til $5\frac{2}{3}$ Skilling pr. $\mathfrak{r}$, og Forbruget var desuagtet steget med 10 % — dernæst paa Kaffeprisens Svingninger fra Aar til andet, i de seneste Aar fra $10\frac{1}{2}$ til 30 β pr. $\mathfrak{r}$, og heroverfor vilde en Told af 6 β ingen Rolle spille. Med stor Styrke hævdede han, at hans Forslag rummede god Politik — »i et lille, fortræffeligt beliggende Land som vort vil en fuldkommen Handelsfriheds Indførelse bidrage til at stille os i et meget bedre Forhold til de Magter, hvis Venskab vi saa gerne vil have, end en hvilken som helst anden Forholdsregel«. Han vidste vel, at de holstenske Industridrivende »i deres Blindhed og Forstokkethed« vilde se deres Tarv truet ved en dansk Frihandelspolitik —

men heroverfor var den rette Fremgangsmaade at sige til Holstenerne: Vil I være i Toldforening med os, paa Opsigelse — og siger de Nej hertil, burde Toldgrænsen flyttes netop derhen, hvor den faldt sammen med den naturlige Nationalitetsgrænse (Ejderen). Ved at oplæse lange Frihandels-Citater af Sponnecks Toldskrift fra 1840 søgte han endelig at dyppe denne i hans eget Fedt.

Finansminister FENGER slog straks fast, at der ikke var mindste Grund til at antage, at der i Salen skulde findes Nogen, som ikke i det væsentlige var enig i det, som Hage havde fremført, men den heri liggende Kritik ramte ikke Regeringsforslaget: det etablerede ikke Toldbeskyttelse, og den Beskyttelse, det levnede, var kun meget lille — hele Striden drejede sig jo i Virkeligheden kun om, hvorvidt man skulde tage Beskyttelsen bort paa een Gang eller gradvis. I Frankrig havde man Industrisatser op til 30 % af Værdien. Hages Forslag var toldteknisk umuligt, fordi det havde udeladt alle Bestemmelser om Kreditoplag, Tharæ osv. Naar Hovedsynspunktet skulde være: Toldbehandlings Lethed og Simpelt, hvor kunde man da foreslå almindelig Værditold, som vilde betyde idelige Bryderier og Besværligheder med og for Toldvæsenet. Det subsidiære vilde vise sig ligesaa upraktisk med sine 5 % Værditold som det principale med sin halve Procents. Han paaberaabte sig i saa Henseende særlig *hollandske* Erfaringer: selv under de 5 % søgte Importørerne stadig at knibe sig ned, skønt de risikerede, Toldvæsenet tog Ladningen til den opgivne Værdi. Man regnede i Holland gennemsnitlig kun at faa 3 %, hvor man skulde have 5 %. Naar Hage foreslog, Toldvæsenet skulde gaa efter »paalidelige Fakturaer«, maatte han nok spørge, om der gaves noget Middel til at bedømme, om en Faktura var »paalidelig«. Enkelte Værditoldsatser

kunde endda gaa, men Værditold over det hele vilde betyde at gøre Udenrigshandelen afhængig af Administrationens fuldkommen arbitrære Skøn over, hvor meget der skulde betales i Told, og derved vilde der ej alene skabes utaalelige Tilstande, men en stadig Krig mellem Toldvæsenet og Importørerne være aabnet.

Hages principale Forslag forkastedes med 40 Stemmer mod hans ene — det subsidiære med 40 Stemmer mod 2.

Under Sagens videre Behandling de følgende Dage forkastedes endvidere bl. a. et Ændringsforslag, stillet af DAVID, om Transittoldens totale Ophævelse — med 30 St. mod 6. Derimod *vedtoges* med skiftende Flertal en Del Ændringsforslag, stillede af I. A. HANSEN efter Opfordring fra Manufakturhandlerforeningen, hvorved Kreditoplægets Til- og Fraskrivningsminima for en Række Manufakturvarer betydelig nedsattes. Forslagene fandt BROBERGS ivrige Understøttelse, hvorimod Finansministeren strittede imod — han holdt et langt Foredrag om Kreditoplægsretten, hvori han hævdede, at da dette »ejendommelige System« ikke var »uden Fare for Fiskus«, maatte Kreditoplægsretten indskrænkes til Engroshandelen, og saa lave Minima som de foreslaede passede kun for Detaillister. BROBERG svarede rigtigt herpaa, at for meget værdifulde Varer maa Kvantiteterne naturligt sættes ned — og naar en Grossist solgte blandede Vareposter, fik ogsaa de smaa Fraskrivningsminima deres fulgode Betydning for ham. »Faren for Fiskus« var der vel theoretisk, men i Praksis havde der aldrig vist sig at være Vanskeligheder. — Med Stemmestørrelse fra 28 til 33 vedtoges disse Ændringer.

Men i alt væsentligt, først og fremmest i »Systemets« Opretholdelse, havde Finansministeren saaledes sejret — og sejret stort. Han kunde derfor godt undlade at be-

nytte sig af Regeringens Ret til ved 3. Behandling selv at vælge den Form, hvorunder Forslaget kom til Afstemning — han lod det gaa til 3. Behandling nøjagtig i den Skikkelse, hvori det var blevet vedtaget ved 2. Behandling.

*   *   *

Som Efterspil stod der endnu et Opgør tilbage mellem BROBERG og »Dagbladet«, der havde beskyldt ham for under Toldsagens Behandling at have optraadt som en Vende-kaabe. I Numret for den 21. Maj fik Broberg optaget et Forsvarsindlæg, hvoraf det formelig lyste ud, hvor krænket han — især — havde følt sig over, at Redaktør Bille havde »forsøgt paa at være vittig« paa hans Bekostning. Han havde ganske vist i sin Tid indbragt det Tarifforslag, Gros-serer-Societetets Komite (hvis Næstformand han var) havde stillet, og udtalt sig for det i samme nedlagte *Princip*, uden dog at være »samstemmende med det i dets Enkeltheder« (hvad der efter Komiteens egen Reservation i saa Hen-seende ej heller havde været nødvendigt). I Udvalget havde der vist sig at være saa modstridende Anskuelser, at det var vanskeligt at faa et Flertal samlet, og Broberg havde været »fuldt overtydet om, at kun et Forslag, som havde Støtte i et Flertal, vilde kunne ventes at sættes igen-nem i Rigsraadet«. Derfor havde han arbejdet paa at faa et Flertal for et Forslag, der indeholdt *væsentlige* Forbed-ringer, og »dette lykkedes mig (ham) til Dels«. Men i en derpaa følgende Konference med Fenger havde denne paa det bestemteste nægtet at gaa ind herpaa, og først efter længere Forhandling havde han erklæret sig villig til at antage *en Del* af de i Forslag bragte Ændringer, hvoraf nogle af ikke ringe Betydning saasom Skibsafgiftens Ned-sættelse. Da Flertallet nu var kommet til den Overbevis-

ning, at ethvert Forslag, som indeholdt væsentlige Afvigelser fra Regeringsudkastet, vilde være uigennemførligt, naar det ikke havde Finansministerens Samstemning, saa havde han anset det for at stemme med det Almenes Tarv at ofre en stor Del af sine personlige Anskuelser og slutte sig til Flertallet ved i det væsentlige at blive staaende ved de af Finansministeren gjorte Indrømmelser. Da der saa var kommet et Kompromis i Stand, havde han »som Mand af Ord« sidenhen anset sig for bunden hertil. At handle anderledes vilde havde været »uklogt«, det var nu en Gang hans Princip at tage, hvad der kunde opnaas, og ikke vise det fra sig, fordi man ikke kunde faa noget endnu bedre.

Hertil svarede »Dagbladets« Redaktion, at det vel havde glædet den at høre, at Broberg ikke ganske havde villet fornægtet sit forrige Standpunkt; men det svækkede ikke Bladets Kritik af hans Optræden. Fremfor nogen var det lykkedes Broberg at gøre Indtryk ved Sagens 1. Behandling, men rigtignok et Indtryk »af Forundring og Skuffelse«. Med »Varme og Dygtighed« havde han i forrige Samling forsvaret Principet i Grosserer-Societetets Forslag og i Overensstemmelse hermed hævdet, vi maatte stryge den langt overvejende Del af Forslagets Positioner — »og det er den samme Mand, som i Aar erklærer om det foreliggende Udskast, som kun ved nogle underordnede Rettelser (*sic!*) adskiller sig fra det foregaaende, at det »indeholder virkelig saadanne Fremskridt, at jeg for mit Vedkommende, hvis ikke mere kan opnaas, paa ingen Maade vil driste mig til at afvise det«. Broberg forsvarede sig med den sædvanlige Henvisning til, at man skulde tage, hvad man kunde faa, »men det er netop dette Bøjeligheds-Princip, som vi har dadlet og endnu dadler ham for. Frihandelssagen

tæller altfor faa Medlemmer i Raadet til, at den kan taale at afse en virksom Forsvarer«. Broberg havde da ej heller nu i sidste Omgang gjort noget *Forsøg* paa at opnaa »dette mere«, han havde ønsket saa inderlig, men straks givet Køb ved 1. Behandling. Selv David havde dog prøvet paa at faa Loven ændret. Havde Broberg gjort noget lignende, vilde han udenfor Raadet have fundet den Anerkendelse for Fasthed og Konsekvenser, som nu ikke kan ydes ham«.

Broberg fik saaledes Opportunistens sædvanlige Løn. Hans Indlæg har den særlige Interesse, at den er en *confession* — den viser, hvorledes det gik til, hvorledes hans oprindelige *Principfasthed* kun var som en Lerpotte, der gik itu ved Sammenstødet med Jerngryden: Fengers (og Sponnecks) *Karakterfasthed*. Bagefter pyntede den sammenklinkede Lerpotte sig med »det opnaaelige Fremskridts« magre Urtekost.

* * *

Dagen efter det polemiske Sammenstød mellem Broberg og Bille, den 22. Maj, kom Toldlovsforslaget til 3. Behandling.

Den folkevalgte Repræsentant for den sydøstlige Del af Slesvig, MATHIAS DAVIDS, fik først Ordet. Davids var af frisisk Bondeslægt, og Uvillien mod at aftjene den ham som bondefødt paahvilende Værnepligt havde i hans unge Aar været ham en gavnlig Drivfjeder til at komme frem i Verden. Først forberedte han sig af den Grund til at blive Landmaaler, men da saa Landmaalernes Fritagelse for Værnepligten hævedes i 1820, tog han til Kjøbenhavn og indtraadte som Volontør i Rentekamrets 2. slesvigske Kontor — og da han saa opnaaede her at blive Kopist med Bestalling, slap han endelig derved fri for at trække i Trøjen. Saa tog han

Studentereksamen (1827), fik Embedseksamen 1832 paa Gottorp og blev Stadssekretær i Frederiksstad 1834. Under Oprøret blev han sin Konge tro og passede rolig og støt sine Embedspligter først i Frederiksstad, saa i Husum, skønt slemt ugleset af Slesvigholstenerne. 1850 blev han kgl. Regeringskommissær paa Femern og senere samme Aar Amtmand i Gottorp. Han var i 1856 bleven valgt ind i Rigsraadet, hvor han stemte *imod* de Elleves Forslag. Han var saaledes en af de tysktalende Mænd i Rigsraadet, som burde have de Danskes Øre. Nu stod han op og protesterede skarpt mod Vedtagelsen af en Lov, som trak en Toldgrænse midt igennem Landet, saa at den holstenske Industri derved blev berøvet sit Afsætningsomraade.

A. HAGE bebudede derpaa ligeledes at ville stemme *imod* Loven. »Dersom vi havde været i Stand til nu, i 1863, at vedtage en forstandig Toldlov, saa vilde vi have gavnet os mere end ved alle de bedste Depecher, vi nu kan skrive«. Han udtalte sin Indignation over, at den engelske Udenrigsminister, JOHN RUSSELL, havde udtalt sin Sympati for Tanken om at gøre det danske Monarchi til en ren Føderativstat, hvor de enkelte Landsdele hver for sig havde lige meget at sige (jfr. S. 205) — men at han kunde falde paa sligt, beroede vel paa, at han var bleven underrettet om, at lignende Anskuelser var lyst i Kuld og Køn af en Embedsmand, som stod højt i Kronens Gunst (Sponeck) (jfr. ovf. S. 112) — hvor stor maatte ikke Sir Russells Forundring være over, at slig en Embedsmand kunde forblive i sit Embede, efter at han paa Prent havde meldt sig som sin Regerings aabenlyse Modstander.

Præsidenten (Madvig) paatalte, at en højtstaaende Embedsmand, som stod udenfor Rigsraadet, paa den Maade blev inddraget i Debatten. HAGE svarede til sin Undskyld-

ning, at Aftenen forinden havde netop Indenrigsministeren dvælet ved disse Ytringer fra den britiske Udenrigsminister — hvortil Madvig tørt bemærkede: »Jeg tilstaar, at jeg ikke finder, at de engelske Ministre og de danske Embedsmænd, hvis Handlinger som Embedsmænd vi har med at gøre, staar i samme Stilling overfor os«.

Loven blev derpaa vedtaget med alle Stemmer mod 2 — og den 4. Juli stadfæstet af Kongen.

* * *

Ved Toldlovforslagets Gang gennem Rigsraadet i de 2 Saisoner 1862 og 1863 var der opnaaet,

at *Skibsafgiften* i Udenrigsfart blev betydelig nedsat, nemlig fra 1 Rdl. pr. Cl. til 48 β , hvorhos den herefter kun skulde beregnes af, hvad det Gods, der i Toldterritoriet virkelig ladedes eller lossedes, bestuvede (altsaa ikke af Skibets fulde Læstedrægtighed),

at *Kreditoplagsretten* var bevaret for ialt 64 Artikler, Til- og Fraskrivningsbeløbene væsentlig formindsket,

at Toldfrihed var indrømmet følgende Raa- og Hjælpesoffer: Alun, Aske, Blegpulver, Bomuld, Farvetræ samt Blade, Blomster, Bær, Rødder, Stængler til Farvning, Catechu og Galæbler, Pakningsmaatter, Hamp, Jute, Manillahamp, ostindisk Græs, Hør, Mur- og Tagsten, Fliser og Rør af Ler, Glaubersalt, svovlsurt Natron, Ammoniak, Magnesit, Soda, Tagskifer og Stenfliser, Cement, Pozzolan, hydraulisk og brændt Kalk, Gibs, Svovl, Svovltraad, Svovlblomme, Uld, raa Vinsten og Vitriol,

at endvidere Jern og Staal i Plader og Blik eller blot strøgne med en enkelt Farve til Metallets Bevarelse

nedsattes fra 0,5 til 0,25 β pr. $\mathcal{R}$ — Gutvtæpper og Gulvtæppetøj af Uld fra 20 β til 12 β pr. $\mathcal{R}$ — Sæbe fra 1,5 til 1 β — Tovværk fra 2 β til 1 β — Tømmer og Træ fra 4 β til 3,8 β pr. Kubikfod,

at Skibe sattes til 3⁰/₀ af Værdien (oprindelig 6⁰/₀ — Udvalget havde dog ligesom Komiteen foreslaaet 2⁰/₀).

Stenkul vedblev derimod at koste 1 Rdl. 48 β pr. Cl. (henholdsvis 7 β pr. Td.) i Stedet for som af Udvalget foreslaaet: 1 Rdl. (og 5 β).

De Forbedringer, der indførtes i Regeringsforslaget, skyldtes saaledes alle Rigsraadets eget Initiativ og Arbejde, de fleste selve Rigsraadsudvalgets. Et fortræffeligt Eksempel paa, at hvad der i et Parlament skal opnaas, maa opnaas i strengeste Forstand indenfor Rammerne og ved regulær parlamentarisk Aktion.

aa Baggrund af, hvad der i Fyrreerne og Halvtredserne var sket i England, og som her er fortalt i store Træk paa Bogens første Blade, tog unægtelig den *Frihandels*-Bevægelse, Komiteen startede, sig forunderlig spinkel og blegsottig ud. At den af Format maatte blive mindre, laa allerede i de tvende Rigers forskellige Størrelse, men den blev tillige mat og middels, ja hvad værre var: *mislykket!* Hist den stolte Sejr, her knapt nok et slattent Kompromis, end ikke en Smule *succès d'estime*. Havde man (for at bruge et Holberg'sk Udtryk) »efter saadan Væsen i det ringeste ventet at see en Postey«, saa »faldt alle disse Anstalter ud til en klumpet Meelgrød og 8 haardkaagede Æg.« Fra *Frihandelens* Standpunkt blev det Resultat, man omsider opnaaede, et Resultat uden Saft og Kraft, uden Storhed og Stil, uden Vælde og Rækkevidde — ingen, slet ingen Vej til Ros og Magt. Og at man slog sig til Taals med et »bedre Lykke næste Gang«, henvisende til, at »Tidsaanden« nok velvilligst besørgede, hvad man ikke selv havde orket, var mindre en Troens Forvisning end en Afmagtens Undskyldning.

Denne lidet smigrende Forskellighed beror naturligvis først og fremmest paa de *politiske* Forholds Ulighed. Den Robert Peel'ske Reform-Æra faldt i en Freds-Periode, hvor man i England havde Ro og Tid til i Parlamentet at syssel-

sætte sig med Rigets indre Anliggender, og hvor begge de store Partier dunkelt følte Nødvendigheden af at imødekomme de ubemidlede Klassers Krav. Da Whiggenes støttede sig paa de store Industridrivende, var de afskaaret fra at raade Bod paa den herskende Misfornøjelse i Arbejderbefolkningen ved Indrømmelser til Chartisterne, havde just derfor, som alt ovenfor skildret, vendt sig imod Kornlovene, men tøvende og usikkert, blot »tastende paa Tingen med Silkehandsker«. Reformtrangen havde da fejlet dem bort fra Magten — og Robert Peel var kommen til. Ogsaa han følte sig imidlertid i Slægt med »Bømuldslorderne«, stod den britiske Industri langt nærmere end de store Landejendoms-Besiddere, hvis Interesser hans Regering blev betroet at varetage. Han var alle Dage »mere Puritaner end Kavaller«, af Sind og Skind en ægte Storbürger, hvis Hjærte egentlig lige fra først af var paa Frihandelsmændenes Side. Han forstod instinktmæssig Fabrikanternes Trosbekendelse: »Lad os bare her i England *importere* alle vore Fødemidler for at faa dem saa billige som muligt — og vi vil blive Verdens Fabriks-Centrum.« Men intellektuelt var han altsaa som de Conservatives Fører fra Begyndelsen indstillet paa at forsvare sit Partis Toldpolitik — og da han, som det saa rigtig er bleven sagt om ham, ikke var nogen skabende Aand, fattede han let blind Beundring for, hvad Andre havde skabt. Selv ude af Stand til at udforme et System, tilegnede han sig med en vis Begejstring det System, der paa hans Livsvej mødte ham som det, han naturligt maatte knytte sig til, altsaa i dette Tilfælde Beskyttelses-Systemet — og blev snarest tilbøjelig til, i sin Iver for ret at sætte sig ind i dets Aand, at gøre det til den absolute Sandhed. Hans Overdrivelse skærpede Modstandernes Argumenter — og naar han da med eet forstod

disse (hertil altsaa i dette Tilfælde hjulpet af Hjærte og Instinkt), kastede han sig helt pludselig med den samme Iver over i det modsatte Standpunkt, der nu, ligesom var der faldet Skæl fra hans Øjne, forekom ham ligesaa absolut sandt som før det nys forladede. Det var just denne højst særegne Psyke hos en ledende Politiker, hvis Autoritet netop paa dette Tidspunkt var fuldstændig enestaaende, som skænkede Frihandelen i 1846 en saa brat, saa overraskende og saa fuldstændig Sejr. Det var ikke let nu herhjemme 1862/63 at genkonstruere en tilsvarende Situation — *Omvendelsen* er et i dansk Politik ukendt Fænomen (helt modsat pukker man endog paa sin Principfasthed, naar og imens man svigter den), og en Personlighed med tilsvarende Mod og Myndighed som Peel, med Synderens Selvbekendelsestrang og Mesterens Magtfuldkommenhed, fattedes ganske herhjemme. Robert Peel stod endog med slig en Glorie om sit Hoved, at hvor meget han end synede som Overløberen og Forræderen, var de Conservative bagefter aldeles bestyrkede over, de havde fældet ham. Fældet ham — »en Mand som Jarlen!« Vedblivende det britiske Parlaments første Mand.

Fra denne Almenyndest, dette grundfæstede Ry, var der unægtelig et milelangt Spring til den saare knapt tilmaalte Anseelse, en ALFRED HAGE nød som Parlamentariker — og det var, da det kom til Stykket, ham alene, som var Frihandelens hjemlige Paladin, Broberg frelste sig jo over i Fængers Lejr, just for ikke helt at miste Fodfæstet i Parlamentet. Nægtes kan det ej heller, at det dog derved lykkedes ham at indføre de eneste Forbedringer af nogen Betydning i Toldlovsforslaget, som overhovedet gennemførtes — mens Hages Indsats kun blev den tomme Demonstration. Broberg tog med andre Ord Vilkaarene, som de

nu en Gang bød sig til, og fik dog derved læmpet lidt af sit igennem — en parlamentarisk Forsamling lader sig nu en Gang ikke tage med Vold! Han har sikkert oprindeligt *haabet* paa, at den ved Grosserer-Societetets Komite iværksatte Aktion skulde have virket med noget af Overrumplingens Magt — saaledes var da ogsaa, som vi har set, hans egen Optakt, da han aabnede Sagens Behandling i 1862. Men han fik hurtigt nemmet en anden Lære — nemlig den, at den parlamentariske Behandling af en Samfundssag gaar paa sine egne Gænger — har sin »egen Melodi«. Det er overmaade sjældent, det lykkes *udefra* at bevæge den lille Verden, som et Parlament danner — det maa gøres *indefra*, under Iagttagelse af den nu en Gang der brugelige Form og Façon — og kan med Held kun gøres af de Mænd og med de Midler, som er i nøjeste Samklang med Parlamentarismens eget Væsen. ALFRED HAGE brød sig — i Modsætning til Broberg — ikke om at være det —

— — »jeg har Mønt

og er mig selv, Sir Peter Gynt —«

det var hans Motto som Rigsdagsmand. Derfor blev han vel noget for sig, men ogsaa »sig selv *nok*«, en fremmed Fugl, som ingen rigtig skøttede om — og Indflydelse maatte han helt give Afkald paa. En Sag i hans Hænder var derfor paa Forhaand en tabt Sag. Man hørte høflig paa ham — og stemte imod ham.

Robert Peel's pompøse Kovending i 1846 havde givet Frihandelens Sejr et dramatisk Sving over sig, saa at man uvilkaarlig kommer til at overvurdere den da skete Begivenheds reelle Betydning. I Virkeligheden gennemløb Udviklingen histovre fra Beskyttelse til *den* Frihandel, man herhjemme i 1862/63 havde for Øje — en udelukkende finansiel Toldlov med ganske faa Satser —, en lang Række

af Faser, hvoraf Kornlovenes Fald kun var en enkelt. Fordi *denne* blev passeret i hint glimrende Spring, Robert Peel foretog 1846, kunde det hverken forlanges eller ventes, at man nu herhjemme med tilsvarende Pludselighed og Pomp skulde fuldbyrde Englands hele, gradvise og langstrakte Overgang fra Beskyttelse til Frihandel i eet eneste Udtræk — hvad man histovre alt i alt havde brugt en Snes Aar om. og gjort i 4—5 Stadier, skulde *vi* nu kunne gøre af paa een Gang og i en Haandevending, ret som »das Hexen-Einmal-Eins«! Med Rette saa Sponneck og Fenger heri en urimelig Fordring, fordi de begge forstod, at saadan var det heller ikke gaaet til i det forbilledlige England — man havde der taget sin Tid og ingenlunde indladt sig paa Eksperimenter af uoverskuelig Konsekvens, saaledes som det i 1862 for os vilde have været pludselig og paa een Gang at stryge hele Manufakturvarer- og Metalvarer-Tolden. Først efterhaanden som Importen af Fabrikata udenlandsfra sank ned til et Minimum — fordi den engelske Industri fuldt ud kunde tilfredsstille Hjemmemarkedet — og Toldindtægten altsaa ligeledes, havde man i England opgivet den paagældende Told — det eneste »Spring i Mørke«, man foretog sig, var netop Kornlovenes Ophævelse. Men ganske vist var det netop denne Hændelse, over hvis dramatiske Forløb der var bleven kastet et ligefremt Knaldlys. Historien om Frihandelens Gennembrud i England er ikke for intet Gang paa Gang og saare virkningsfuldt bleven fortalt af Mænd, der forholdt sig til Frihandels-Evangeliet som troende Øjenvidner.

Overhovedet bliver *Historien* til en Begyndelse som oftest skaaret til paa en bestemt Maade — af den sejrende Part! Den skrives først af yngre Samtidige, som ved at bestemme Synspunktet for Billedets Optagelse slaar dettes

Udseende fast i Bevidstheden. Eftertiden kopierer det af i Tankeløshed eller Magelighed, eller fordi det virkelig har været den herskende Opfattelse, som har bundfældet sig: saaledes gik det til! Ogsaa jeg har i min korte Skildring af Begivenhederne i 1846 holdt mig tæt op til den helt op til vore Dage gængse Fremstillingsmaade, hvor Farverne er tagne fra Frihandelens Palet — fordi saaledes var det Indtryk, som dansk Gennemsnits-Intelligens, »den oplyste Opinion« herhjemme i 60erne, faktisk havde af Tingenes Forløb histovre. Den Gang var man saaledes gennemgaaende under den samme hypnotiske Vrangforestilling, som Robert Peel selv havde været besjælet af, og som det saa glimrende var lykkedes ham at bibringe Samtiden: at Misvæksten i Irland og den regnfulde Høst i England 1846 betød »Hungersnød« og derfor ligefrem *nødvendigjorde* Kornlovenes Ophævelse — og det skønt denne Foranstaltning fik saa sen Lovskraft, at Befolkningen vilde være sultet ihjæl, om Begrundelsen havde været rigtig. I Virkeligheden var det falsk Alarm, men det passede kun altfor vel ind i den aandelige Krise, Robert Peel gennemgik for at naa over til at følge sit Hjertes Trang og sit fabriksvenlige Instinkt — for ikke at tale om sin Dronning og Prinsgemalens ivrige Ønske! Efterretningen om de syge Kartofler i Irland gjorde det derfor ganske af med ham — nu *maatte* den store Omvendelse fuldbyrdes for alt Folkets Øjne, med Brask og Bram! Hvad hans eget Parti opfattede som et ubegribeligt Forræderi, var for ham en Genfødelse, en »Tilbagevenden til Livet«. Minister-Kollegaerne undrede sig over, »et Menneske kunde blive saa hysterisk for nogle raadne Kartoflers Skyld«, men af gammel Vane eller Respekt fulgte de fleste ham — hovedrystende og ilde til Mode! Hvorledes det lykkedes Disraeli at faa udnyttet denne

Situation til at faa sprængt Tory-Partiet og styrtet Robert Peel, er ovenfor skildret. Men hvad der for den nære Eftertids Dom slog Hovedet paa Sømmet var, at Robert Peel ret snart fik den Oprejsning, som laa i, at Begivenhederne i det lange Løb gav ham Ret: Frihandelen bekom Landet vel, Erhvervslivet trivedes, og Agerbruget led ingen Skade. At han saaledes vandt det Ry: havde han end svigtet sit Parti, havde han reddet Riget, blev en saa stor Tilfredsstillelse for hans saa haardt krænkede Stolthed, at han hurtig genvandt sin Ro og Værdighed, sin uforstyrrelige Ligevægt. Disraeli maatte derimod døje adskillige spydige Spørgsmaal, om det virkelig havde været saa nødvendigt at fare saaledes ud mod Sir Robert, naar man dog selv ikke turde kræve sin egen tidligere Beskyttelses-Politik fortsat. Thi det var just Sagen: det viste sig rent faktisk, at Landbrugerne hverken forarmedes, ej heller Prisniveauet for Levnedsmidler blev uforandret højt (som man fra konservativ Side stedse havde profeteret), tværtimod bidrog den billige Indførsel af Fødevarer til at give britisk Næringsvæsen et vældigt Opsving. Og Følgen var, at selv Torierne slap deres Beskyttelses-Theorier, lod deres Modstand mod *Frihandelen* fare — og denne kunde derefter fortsætte sin Sejrgang, omend stadig Skridt for Skridt, indtil den omsider i 1860 naaede sin Fuldendelse. Den Fuldendelse, som man nu herhjemme 1862—63 uden *tilsvarende Oplevelser og Erfaringer* fordrede vort Toldsystem med eet Slag bragt op paa!

BILLE havde fuldkommen Ret i, at der paa det daværende Tidspunkt kun var een Mand i Danmark, som var saa helstøbt og hensynsløs en Personlighed, at han kunde have haft den fornødne Dristighed til at vove saa stort som at dreje Danmarks-Skuden lige ind i Englands-Fregattens Køl vand —

nemlig SPONNECK. Men han var anbragt i forkert Stilling til Problemet, var kun Generaldirektør, ikke Finansminister, undte sikkert ikke Andre end sig selv at øve slig Helte- daad — vilde i alle Tilfælde ej heller have haft Robert Peels parlamentariske Betingelser for at kunne gennemføre et saadant Forehavende: Parlamentets uskrømte Tillid og den almindelige Folkeyndest. Forøvrigt gik han just nu ud af Sagaen: da netop i Sommeren 1863 Prins Vilhelm under Navnet Georg valgtes til Hellenernes Drot, blev Sponneck udpeget til som Raadgiver at staa ved den unge Konges Side i dennes første Regeringstid.

Skulde den Modstand, som ved Skæbnens Ugunst en Mand som Sponneck kom til øve *imod* at forlade »*Systemet*«, virkelig være brudt, kunde dette i hvert Fald — som der ovenfor allerede Gang paa Gang er bleven gjort opmærksom paa — kun være naaet ved Udfoldelsen af en ganske anderledes drabelig og paagaende Agitation end den spage og sprøde, Frihandelsforeningen under Melchiors Ledelse satte i Gang. Komiteen var som saadan efter Datidens Begreber ganske afskaaren derfra. Men retfærdigvis maa det erkendes, at selv om det — for at gentage det af »Berl. Tid.« brugte Udtryk — var lykkedes at skabe *en offentlig Mening* til Frihandelens Gunst, vilde Rigsraadet alligevel næppe være bleven omstemt. Thi som den foregaaende Fremstilling noksom vil have vist, var det hele Toldspørgsmaal saa at sige gennemsyret af *Politik*, ja saa uredelig indfiltret i og sammen med det dansk-tyske Mellemværende, at Rigsraadet *maatte* føle sine Hænder bundne. I det saa ømtaalige Forhold til Holsten var der Sprængstof nok, til at man ikke skulde ønske det forøget ved at føre en Toldpolitik, som man i denne Landsdel — og for Slesvigs Vedkommende gjaldt til Dels det samme — vilde have følt, som

rettedes der fra dansk Side et dræbende Stød mod Hertugdømmets Næringsliv. Nej, der maatte tværtimod tages det størst mulige Hensyn til Hertugdømmernes Industri — og i Betragtning deraf maatte det indrømmes at være et ligefremt Kunststykke at faa *saa* megen Liberalisme ind i Toldloven, som det alligevel var lykkedes Regeringen og dets Toldvæsen at (for at bruge et Tolder-Udtryk:) *indsmugle* deri. Derfor fandt man fra *den* Side Frihandels-Kritiken unænsom og maliciøs, blottet for skyldig Forstaaelse af Tidens største Vanskelighed, den *nationale*, i Sammenligning med hvilken Udsigt til lidt større Grosserer-Vinding burde være Mænd som Hage fuldkommen underordnet. En gennemført saglig Behandling, endsige slig en gennemgribende Reform som en Frihandels-, der ovenikøbet vilde have krævet ekstra faglig Forberedelse, hvis den skulde være praktisk gennemførlig, kunde der under saadanne Omstændigheder slet ikke blive Rum for eller Lejlighed til — paa Regeringsbænken følte man sig let forarget over, at dette ikke forstodes eller respekteredes af d'Hrr. Forretningsmænd og Journalister.

Saa blev da Resultatet, at en drilagtig Skæbne fik maget det saa højst ejendommeligt, at Danmark lige forud for Tabet af Hertugdømmerne fik belemret sig med en Toldlov, som for en saare væsentlig Del netop var skaaret til for at passe i disse Hertugdømmers Kram — en Toldlov, som ganske vist kun gav indenlandsk Haandværk og Industri en *moderat* Beskyttelse, men som dog principielt set var en *industriel* Toldlov — og ingen *Frihandelstarif*.

Havde man i Sommeren 1863 kunnet forudse, hvad der skete i 1864, og havde man turdet regne dermed — hvad der selvfølgelig i hvert Fald havde været udelukket —, var det paa ingen Maade en Umulighed, at Kongeriget Dan-

mark med Held kunde have accepteret Komiteens Frihandels-Forslag. Deri ligger dettes Styrke og Berettigelse. Danmark stod just den Gang paa Skillevejen — *kunde* som den udprægede Agrarstat, Landet den Gang endnu var, med Fordel have valgt Frihandelen, uden at stort var blevet slaaet i Stykker derved, og til utvivlsom Gavn for Agerbrugsbefolkningen, som havde faaet sine Fornødheder udenlandsfra til godt Køb, og hvis Eksportmarked efter 1849 laa aabent for den. Nu gik det helt modsat: den *industrielle* Toldlov fik kun Gyldighed i Kongeriget — og i Læ og Ly af den Beskyttelse, der var tiltænkt den hølstenske og slesvigske Industri, voksede der i Løbet af en lille Menneskealder en *kongerigsk* Industri op. I stigende Omfang har dette nyskabte Erhverv kunnet optage Befolkningstilvæksten og givet den lønnende Beskæftigelse, medens den i en ren Agrarstat var bleven tvungen til Udvandring. Alt i alt tør man vel saaledes sige, at det er gaaet, som det skulde gaa — Livet har, som saa ofte, faaet Ret, Lykken været bedre end Forstanden, Tilfældet virket som naadig Skæbne. Ilde var det — men vel gik det.

TIETGEN-TIDEN

.

Nu er det længe siden. Ikke længe maalt med Historiens rundelike Maalestof, men længe i et Menneskeliv. Saa mange Aar siden, at skønt jeg har oplevet det altsammen og været midt oppe i det meste, maa jeg dog regne med, at mange Ting fra hine Tietgen-Dage er gaaet mig i Glemme eller ikke længer staar mig saa klart. Og dog — efterhaanden som jeg nu har siddet i mit Studerekammer og syset med disse gamle Minder, ledt dem frem af Hukommelsens mange Skuffer og Gemmer, løftet dem op til nærmere Betsuelse i Lyset, pudset og poleret dem, som man gør det ved gamle Smykker eller gammelt Sølvtøj — — ja, saa har den ene Erindring kaldt den anden frem, og denne atter hin, indtil de efterhaanden kom i Flok, og tilsidst har jeg følt mig, som jeg kan tænke mig en Hærfører, der ved at se sig om frændes ved at have samlet hele sin Hær om sig til en straalende Revue, en skinnende Parade.

Men alle disse Minder skal jo ikke alene samles, men ogsaa ordnes og fremstilles for derved at blive et Stykke Tietgen-Historie. Gerne vilde jeg gøre det som en liden Huspostil med Sølvspænder, en saadan, hvori sene Slægter til deres Opbyggelse kunde læse om en dansk Mand's store og gode Handlinger. Nestendels er de kommet til ham udefra, kommet uforvarende paa ham. Hyppigst gif det ham, som det i „Kongsemnerne“ fortælles om Kong Haakon, at Tidens Krav kom over ham som i Brynde, avlede Tanker, dem han ikke selv fattede, og pegede for ham paa den Vej, han ikke selv vidste, hvor bar hen, men som han dog gif og maatte gaa, indtil han hørte Folket skrige i Glæde om sig, spilede Dinen op og undrende skønnede, at han havde øvet et Storbærk. Men det maa man lade ham: havde han saa skønnet det, faldt Erkendelsen ikke paa Stengrund, men rejste en mægtig Selv-

følelse i hans Sjæl. Og denne smilende Selvfølgelighed, denne glade Lykktetro paa egen Haands sikre Held fik derefter mangen ny Gerning, som skulde gøres, nye Værker, som skulde øves, til at opsoge ham, Handlingens Mand, der raadede over Udførelsens Kunst.

Men om alt dette kan ikke her berettes: det kan kun blive et Stykke Tietgen-Historie, ikke den hele. En alt omfattende Levnedstegning af E. F. Tietgen maatte ogsaa, ja, først og fremmest, give ham i hans fejre Manddom, da han stod i sin fulde Glans og Herlighed: „Til Sejre og Lykke var Volmer fød“ — og den skulde netop vise, hvorledes, hvor snildt, hvor snart han fik bragt det saa vidt. Saa vist som det vakreste Kapitel i Tietgen-Bogen maa blive det, hvor han som ung Mand træder ind i de forfarne Eldres Kreds, og denne med Undren ser, „hvor han voksed, mens han talte“! Af alt i Tietgens Liv er just det mest beundringsværdige de tidlige Manddomsaars pludselige Kæmpevækst, hvor han skyder frem og op fra lille Manufakturagent til en Fører og Skaber i dansk Erhvervsliv — ikke ulig den spæde Plante, der under Fakirens Hænder i saa Djeblikke vorder en mægtig Palme med høj Stamme og et Brus af Blade, Blomster og Frugt.

Og sidenhen skulde man skildre Modgangens Aar. Ogsaa deri viste han sig stor ved mandelig at stride dem igennem — ved at bære sin Vanstkæbne ikke som en Bodsdragt, men som Kongepurpur. Og stadig stod hans Stridshingst opsadlet, stadig var Foden rede for Stigbojlen. Da Halvfjerdsfjernes Trængselsaar omsider var vel overstaaede, og svage Baartegn bragte Bud om, at Beje paany blev farbare for Udfærd og Hærtogt, svang han sig atter op paa sin Ganger. Foraaret 1880 fandt ham paany højt til Hest, rede til igen at drage i Leding. Strunk sad han i Sadlen i skinnende Rustning: han var atter Feltherren, den ubesejrede Feltherre. Havde han ikke ovenikøbet gjort det vanskelige af alle Strategiens Kunststykker: det ordnede Tilbagetog?

Hvad han havde oplevet og gennemgaaet baade af Sejre og Skuffelser, havde modnet og hærdet ham: hans Personlighed var nu helstøbt, i sin endelige Form. Smidighed og Udviklingsmuligheder maa man ikke længer vente at finde hos ham — men nu vidste han nøje, hvorledes han vilde virke. Kold og tør af Væsen, med et Stenansigt som en anden Feltmarchal Moltke, men ogsaa med dennes Raadsnar-

hed og rappe Fynd. Han vilde ikke længer charmere, blænde, besnære, han vilde herste. Bære saamælt Myndighed til Skue, en lueforghltd Hjælm med lukket Visir.

Det er denne Tietgen, man vil se træde op paa de følgende Blade. De vil ikke give mere end et Udsnit af Tietgens Liv, men kanske nok et af de lærerigeste. Thi det var netop i dette Tidehverv, han sank sammen: først hans store Prestige, den som egentlig i disse Aar var Tietgen, saa tilsidst ogsaa han selv rent personlig.

Men forinden naaede han just sit Livs Toppunkt. Endnu i levende Live blev han omspundet af en hel Tietgen-Legende, blev Genstand for en formelig Herosdyrkelse fra en trofast Gardes Side. Da han lod sig vælge ind i Grosferer-Societetets Komite for der straks at indtage Formandspladsen, satte han sig til Rette som i et Højsæde og svøbte sig i sin nye Værdighed som i et Hersterkrud. Aldrig er Stillingen bleven hævet saa højt, som den blev ved, at han tog den: den blev for ham de ydre Insignier paa, at han var den danske Forretningsverdens Overste, dens Overhoved og Primas. Fra at være en Fører blev han en Fyrste, fra at være Hovding blev han Drot. Saaledes fornam han det selv, og saaledes følte det ogsaa i den danske Købmandsstand, og ikke mindre i vide Industri- og Skibsfarstskredse. Naar han baaret højt paa Skjold af sin trofaste Hird eller omgivet af et Hof af det danske Erhvervslivs Stormænd gik paa Rejsesfærd i de danske Farvande med egen Kongesnekke, stod der et Skær om ham, som var det en af Sagatidens Smaakonger, der drog i ledning eller paa Gæsteri. Da han i 1891 sejlede til Odense med alle sine Mænd for i H. C. Andersens Stad at fortælle sine Byesbørn sit Livs Eventyr, formede det sig, som red han Herredag ind — og den Hyldest, man bragte ham i Møde, var som vundne Trofæer, man lagde for en Ehrones Fod. Videst gik ved den Lejlighed en af hans nærmeste Raadgivere, Højesteretsfagsfører Shaw, som just hint Aar havde sanket stort Ry for sin Beltalenhed i Stranken. I en begejstret Tale for Tietgen svang han sig nu saa højt op, at han til denne sagde: Selv om De vilde befale en af Deres tro Mænd at springe ud fra et højt Taarn, vilde han intet Øjeblik tøve — forvisset som han vilde være om, at Faldets Fare nok vilde blive afbødet, eller i modsat Fald hans Offer være en

Nødvendighed. Naturligvis var dette festlige Ordvalg en pyntelig Overdrivelse, Guldregnen i et oratorisk Fyrværkeri, bare en højstemt Kompliment, et symbolisk Udtryk for den sværmeriske Hengivenhed, der føler det som en særlig Ære at tjene i Herkerens Livvagt. Men at saadan Tale kunde føres uden at gøde et Skar af Latterlighed over dens Genstand, turde tilstrækkeligt vise, at Tietgen-Skikkelsen i folkeligt Omdømme alt da var rykket ud over sædvanlige Dimensioner og havde fortonet sig i en blaa Æter, som var svanger af Røgelse og Virak.

Og saa stod han dog samtidig midt oppe i Dagen og Arbejdet: synede som en massiv Forgrundsfigur i Dagens fulde Lys. Just derfor var maaste ogsaa Skyggen saa dyb: til hans magtfulde Temperament, hans svimmelhøje Ergerrighed, den Fædrelandskærlighed, som hos ham var en ligefrem Forelskelse i visse danske Fortidsminder, svarede som Skyggesider, at han greb saa glad forslugen efter Ky og Roes, var barnlig fornøjet ved at føle sin Forfængelighed kildret og helt tit kunde hige efter Hævn. Paa samme Maade svarede til hans umiddelbart virkende Myndighed, hans umættelige Aftørtrang. Altid og overalt vilde han spille en Rolle og helst en af dem i Dramaet, som stod øverst paa Plakaten. Saaledes havde han fort sagt: les défauts de ses qualités.

Var han endnu i levende Live alt Legende, var han saaledes paa samme Tid det mest profaiske Stykke Virkelighed, man kunde forestille sig: Døgnets Drift og Lyst hamrede i alle hans Pulse! Ingen „Atterdag“, ingen Fortidsgrubler, men netop helt og holdent et nutidsbundet Menneske, realistisk optaget af sit eget og sig selv: Tiden er Dagen „i Dag“, hverken i Gaar eller i Morgen — og her, „hvor jeg er“, Stedet, Stedet, hvor Slaget skal slaes. En Herremand, en Herker-natur, en Ordner og Sammenholder, for hvem det økonomiske Livs Kræfter føjede sig lydigt og lykkeligt sammen til levedygtige og frugtbare Nydannelser. En Mand, hvis Fortrin og Fejl var sammensvejsede som hos alle, der i Livet udretter noget, en Mand, der gjorde sit lille Land stort.

*

*

*

Hans Livs Gerning er saa let at lægge blot, bare ved at regne op dens Resultater. Men skulde han ikke ogsaa, som den højst ejendommelige Person han var, og just fordi dens Egenartethed er Forklaringsgen paa hans Succès — skulde han ikke fortjene at ses i en Belysning, som gjorde Mennesket Tietgen med alle dets Fortrin, i al dets Kraft, men ogsaa i al dets Begrænsning, levende og anskueligt for os. De ydre Konturer er det nemt nok at ridse op, men først Farverne og Udtrykket, Minespillet og Blikket giver Portrætet af Manden, som han var, som Samtiden saa ham.

At faa skildret ham saaledes, Manden og et bestemt Stykke af hans Gerning, som han og den var, og som han og den virkede, medens han levede iblandt os, vil jeg gøre et fattigt Forsøg paa. Hertil har jeg i det mindste en eneste Udkomst: at alene de, der ved dagligt Samliv med ham har været under umiddelbart Indtryk af ham selv — og af dem, hvørom det gælder, er blandt Menneskeskildrere vel kun jeg tilbage — vil være i Stand til blot nogenlunde at gengive og derved fastholde hans Billede levende for Eftertiden.

Nngen, som sysler med dansk Erhvervslivs Historie omkring Midten af forrige Aarhundrede kan undgaa at se, hvilken Vending der indtræder med TIETGEN's Tilsynekomst paa det offentlige Livs Arena. Efter at han i Slutningen af 1857 er bleven udnævnt til den nydannede Privatbanks Direktør, efter straks derpaa lykkelig at have fuldført sin Sendefærd til Hamborg under Pengekrisen og ved sin Hjemkomst, endnu under samme Krise, at have ført sin Bank frem i første Linie, er der indenfor Forretningsverdenens ledende Kredse en bestemt Følelse af at kunne regne med en ny Kraft, Tilførslen af nyt Blod i Organismen. Man havde, følte det, mellem sig faaet en Initiativets Mand, som virkelig *formaede* noget, en magtfuld Personlighed, som sprudlede af Virketrang og Virkelyst, ja, et Føreræmne i hastig Vækst.

Nogenlunde samtidig med ham og ligeledes paa en Maade som Følge af Krisen kommer MORITZ LEVY hertil. Han havde ogsaa været med i Pontoppidan-Affæren, gjort et godt Stykke Arbejde, nu blev han knyttet til Nationalbanken og blev ret snart dens Direktør, vel den dygtigste, Banken har haft efter L. N. Hvidt og helt op til vore Dage. Men ingen vil mene, saa lidt som nogen den Gang mente, at der som Følge heraf skulde være sket noget, der kunde tydes som et Tidehverv. Der var altsaa en vældig, ja, en Væsens-Forskel mellem ham og Tietgen lige fra først af?

Ja, det var just det, der var. Ej alene havde Tietgen straks nede i Hamborg taget Ledelsen af Hjælpe-Aktionen i sin Haand, ovenikøbet paa en Maade, som viste den fødte Kommando-Myndighed; men han var overhovedet saa ganske aabenbart gjort af et andet Stof, og man fornåm det umiddelbart — til ham sattes straks de store Forventninger.

Aaret 1857 er i det hele taget mere et Vendepunkt i økonomisk og erhvervspolitisk Henseende end Fireogtres — Krigens Følge var egentlig blot den, at tysk Vaabenlykke brutalt bekræftede den Visdom, man alt i 1857 havde nemmet: Nødvendigheden af national Selvstændighed og Selvhævdelse, endeligt Brud med Hamborgs Formynderskab som overhovedet med Orienteringen sydpaa, og Danmarks Drejning mod Horisonten vestpaa.

Den aandfulde Forfatter søger stadig i sin Fremstilling at kaste nyt Lys over Æmnet, at finde nye Synspunkter og nye Udtryksmaader, med eet Ord: nye Veje. Hvor meget mere maa han da ikke sky, hvad der er nævnet efter et Sammenstød af tre (gamle) Veje: *Trivialitet*. Men i denne Beretning, hvor det blot gælder om at faa frem Sandheden, den være nok saa triviell, nok saa fortærsket, maa man have Lov til kortelig at minde om — ogsaa fordi derved saa meget er sagt —, at Ulykken i Fireogtres vel slog det danske Folk ned, men at det derpaa, som efter en haard, men lærerig Tugtelse, tog sig forunderlig sammen og paa Trods af sin Lemlæstelse snildt og snarraadigt fik vist Verden, hvor megen Livsstyrke og Udviklingsevne, der hidtil havde ligget dvalebundet i alt det meget, som var det danske Erhvervssamfund levnet. Og ligesaa trivielt som det er at sige dette, ligesaa trivielt, men i ligesaa høj Grad tør Sandhed, er det at tilføje, at TIETGEN i dette Genrejsnings-Arbejde blev en af vort Folks store Førere.

Nu, tvende Menneskealdre bagefter er det saare vanskeligt ret at sætte sig ind i, hvorledes de tragiske Begivenheder i 1863—64: Frederik VII's Død, derpaa Tilbagetoget fra Dannevirke, saa Londoner-Konferencens Sammenbrud, Dybbøls Fald, Erobringen af Als og endelig selve Freden kuede og knækkede det dalevende Slægtled i Danmark.. Hvad der for en tilbageskuende Viden staar som en logisk Følge af det herskende Partis grundfalske psykologiske Indstilling, af vor hazarderede Udenrigspolitik, paa for Eftertiden gaadefuld Vis gaaende Haand i Haand med Misrøgt af Rigets Forsvar — alt dette kom den Gang hovedkulds som en ufattelig Overraskelse, som havde helt uventet alle onde Magter sammensvoret sig om at ville Danmarks Fordærv. Man styrede selv lige ind i Ulykken — men da den var over vore Hoveder, følte vi den som en saa ufortjent Vanskæbne, en saa uforskyldt Hændelse, at den slog de ledende Aander med Rædsel, med Raadvildhed, med et eget dumpt, men ufrugtbart Raseri.

Da saa endelig Freden havde beseglet Nederlaget, var det, som om der hen over Landet strøg et isnende Aandepust af Selvopgivelse. Man var fortvivlet til Døden — maaske ikke mindst fordi de os saa dyrebare Illusioner, som havde fyldt Sindene med saa megen Højhed og Ro, saa megen lys og frejdig Selvtillid, nu var saa haabløst og saa uigenkaldeligt bristede.

Det Land, som PLOUG, naar han lovpriste det i Sang og Digt, havde forestillet sig som en herlig monumental Skikkelse — — —

og Slesvig, det er Danmarks Fod,
skal fast det staa,
maa Aarer med det samme Blod
i begge gaa —

det var nu efter Tabet af Slesvig blevet: »en Torso med afrevne Lemmer«. Og en fattig Trøst var det da, at

»i dets forhuggede Skjoldrand dog staa,
Navne, som Verden ej glemmer.«

Der er i dette Værk fortalt om, hvorledes Fyrrernes Vaartid fødte Kvad paa Folkets Læber — hvorledes Ungdommen dengang altid *sang*. Og som oftest til Fædrelandets Pris, det skønne, udelelige Fædreland. Hele denne Rigdom af Viser og tonende Vers, som da var bleven skænket danske Mænd og Kvinder, og som saa længe havde været i Folkemunde — nu forstummede de næsten ganske. Da i Slutningen af Treserne Adelina Patti gjorde en lille Sang med Melodi af Claribel populær Verden over: *I cannot sing the old songs* — kejtet og misvisende overført paa Dansk af Erik Bøgh i hans »Midsommersang« —, saa gav denne Strofe Genlyd i saa mangt et dansk Sind. »De gamle Sange«, hvor var de ikke fyldt af stolte Forhaabninger, af en egen lys, national Tryghedsfølelse, en munter Forvisning om, at alt for os Danske nok skulde føje sig paa det bedste. Vaarviser og Skærsommersange — og nu var det haard, knugende Vinter, man turde knap haabe paa, at det nogen sinde skulde kunne vaare igen. »*I cannot sing the old songs*« — det gjorde ondt at synge dem.

Men just som denne Mismodets klamme Frosttaage laa tykkest og tættest over Landet, var det, at Tietgen tog sin Manddomsgerning op og for hver fuldbragt Daad fik revet Flænger i Taagen, saa Dagslyset attér vælded ind. »Det kendes paa os som Lysets Børn, at Natten hun er nu omme«, »Dag og Daad er Kæmperim« — det var intet Tilfælde, Tietgen blev Grundtvigianer: da han gennem sit Venskab med Peter Rørdam fik nemmet det Grundtvig'ske

Livssyn, maatte han føle, hvorledes just dette stemte med hans eget Væsen.

Med Sangguden var han derimod saa vist ikke i Pagt. Uendelig fjærn laa ham den Æsteticisme, som beherskede Nationalliberalismens Guldalder, og som siden fik en Renaissance gennem Georg Brandes, for hvem atter Literaturen er Livets Spejl. Tietgen tænkte ikke i æstetiske Kategorier, hele den Side af Tilværelsen stod han ret uforstaaende overfor. Ikke, at han helt skulde mangle Lyrik, hvorom senere, men vel Gehør for æstetisk Vurdering — og han følte det sikkert ikke som et Savn. Den dionysiske Begejstring var ej heller hans Sag, han bekendte selv som ung kun at være: »en rolig Patriot«, og i Skandinavismen saa han skarpest den økonomiske Betydning, Samarbejdet vilde kunne faa. I Samklang hermed havde han efter 1864 Blikket i høj Grad aabent for, hvorledes Landets Lemlæstelse først og fremmest *økonomisk* stillede os overfor særdeles vanskelige Opgaver.

Det, som da laa for ham, var at tage trøstigt fat paa disse og se at faa dem løst, jo før jo hellere. Herindpaa satte han al sin Manddoms Styrke: alle sine rige Evner, hele sin Villies Ukuelighed. For det Slægtled, som i 1864 totalt tabte sit Livs-Spil, var *Glæde*: Lejlighed til at nyde, helst Triumfer, derfor var Selvopgivelsen den naturlige Reaktion — Tietgen fandt i sin Natur en rigere Lykkekilde: den store *Arbejdsglæde*. »Med Sorgen og Klagen hold Maade« — hvad det nu gjaldt om, var at faa det bedst mulige ud af, hvad der endnu var os levnet.

De saa ofte citerede Digterord:

For hvert et Tab igen Erstatning findes,
 hvad udad tapes, det maa indad vindes,

kunde Tietgen selv aldrig have fundet paa at skrive, men det kunde godt staa som Motto for hans Livsgerning: det deri liggende Program laa ikke i hans Bevidsthed, men i hans Nerver og Blod, i hans Instinkt. Da hans Værk var fuldbyrdet, og han, som paa Besøget i Odense 1891, tilbagekuende vilde give en Oversigt over, hvad han havde udrettet, saa stod det for ham, som det hele havde været forud planlagt, som han virkelig *bevidst* havde fulgt det Program, der ligger i hine Linier — og saaledes fremstillede han det da. Han havde jo ogsaa læst det tilstrækkelig mange Gange om sig selv — tilsidst troede han det ogsaa. Selv mindre Mænd er udsat for en tilsvarende Selvskuffelse. Heri var der for Tietgens Vedkommende en vis Troskyldighed: saadan syntes han ogsaa, det klædte ham bedst, saadan vilde han helst gaa over til Efterverdenen. Saa lidet Filosof, som han var, forstod han ikke, at det rigtige var finere, uendelig mere ophøjet: at han blot havde behøvet at udfolde sit Væsens Ejendommelighed, alt hvad der slumrede i hans Sjæl af Muligheder, med et Ord følge sit indre Kald, for at øve saa store Bedrifter — just fordi han var i et Højeres Tjeneste. Han havde ikke udspekuleret noget Program og med seig Snedighed gennemført det Led for Led — — han havde blot fulgt sin Stjerne.

Tietgen var intet Almuesbarn. Baade paa Faders og Moders Side stammede han ned fra Godtfolk, der randt i hans Aarer rent, sundt Borger- og Bondeblod. Han voksede op under smaa Kaar, ja vist, men hvem herhjemme levede ikke under smaa Kaar sidst i Tyverne og først i Trediverne af forrige Aarhundrede, tilmed i en lille Provinskøbstad? Det ligger saa nær at sammenligne ham med hans berømmelige Byesbarn, H. C. Andersen, men Sammenligningen er kun overfladisk og tilfældig. Tietgen var ikke en Flamme, der steg op af en Sump, han var ikke som H. C. Andersen et Geni, der rejste sig nede fra Folkets Dyb. Tietgens Fader og Morfader var brave Haandværksmestre, han gik i en god Skole, en Slætning af hans Fader ejede Herregaarden Tidselholt, som han besøgte i sine Sommerferier — H. C. Andersen bar hele sit Liv igennem Mærker af Barndommens Usseldom og fornedrende Armod. Men han *var* til Gengæld et Geni. Var Tietgen da ikke det?

Da han senere gennemvandrede sin glimrende Løbebane, gik der stadig to Mænd ved hans Side, den store Handelsfyrstes uadskillelige Ledsagere, hans Hofmænd og Raadgivere. Ved hans ene Side en høj, rank, statelig Skikkelse, der var som en af Asgaards lyse Vâner at skue, ved hans anden Side en sindrig Dværg¹, der i Udseende

nærmest kunde minde om Æsop, den store Fabeldigter. Han har ogsaa nok kunnet give Tietgen Eventyrstof, lært ham det samme, Napoleon fik lært, at selve Historien er en Fabel — »Overenskomstens Fabel«. Og om meget andet eventyrligt kunde Hagemann berette Mesteren: om kemiske Valgslægtskaber, om hvad der kunde vindes ud af Kryolit, om Flussspatens Anvendelse til Flaskeglas, om Varme- og Volumenforandringer ved kemiske Processer, først og sidst om Hemmeligheden ved Jordens Dyrkning: at man igen skulde give den de Stoffer, man tog ud af den. Og i Sammenhæng dermed kunde han mane frem for ham som glimrende Fremtidsdrøm et Danmark, der kunde sukkerføde sig selv, om Tietgen blot kunde hjælpe over den første vanskelige Begyndelse, over Børnesygdommene. Han kunde mere — han kunde løse mange af Tietgens bundne Tanker, gribe hans Indfald i Flugten og faa dem føjet ind i et frugtbart System, følge hans Intentioner, give ham snilde og heldbringende Raad. Overhovedet forstod han at føje sig smidigt ind under hans Herredømme og dog derved eller *just* derved faa sit eget frem. En ingeniøs lille Mand.

Af den anden, Suenson, havde Tietgen ikke mindre Gavn. Var Telegrafanlægene i det fjærne Østen et eventyrligt Paafund, saa var Suenson hin Eventyrets yngste Prins, som havde Mod og Held til at øve det eventyrlige Værk. Og sidenhen fik man i hans Person sindbilledligt for Øje, hvad fin Kløgt og fornem Ro er for en Magt her i Livet, hvor trygt det var ved sin Side at have en *Grandseigneur* til urokkelig Vogter af Værdigheden.

Nuvel, naar man efter Tietgens Død spurgte en af disse Mænd: Var Tietgen et Geni? — svarede SUENSON med et undvigende Skuldertræk, medens HAGEMANN ligefrem benægtede det med en egen haanlig Heftighed. Begge satte

ham naturligvis højt, var beredvillige til at hædre hans Minde, fandt det kun rimeligt og naturligt, at Købmandsstanden rejste hans Statue, anerkendte altsaa, om man vil, fuldt ud hans Storhed og hans Indsats i Landets Erhvervsliv. Men at han skulde kunne kaldes et *Geni* — nej, det fandt de ikke. Og naturligvis mente de begge at tale ud fra et indtrængende Kendskab til, hvorledes han var i Bund og Grund.

Man fristes uvilkaarligt til at spørge: mon ikke disse to Mænd har været ham for tæt paa Livet og maaske derved ofte er kommet til at lide under Tietgens Fejl — jeg mener altsaa lide mere end vi andre, for hvem disse Fejl heller ikke var skjult. Begge havde hver *sit* Ry at stride for og vogte paa og maatte som Følge af Omstændighedernes Magt finde sig i at se dette i nogen Maade fordunklet, saa længe Tietgen levede og stod i sin fulde Kraft. »Store Nordiske« var *hans* — »De danske Sukkerfabriker« var *hans* — hans Skabning, hans Værk! Finansielt utvivlsomt ogsaa, og var de overhovedet blevet til, uden at han havde skabt Kapital og Hjælpesilder? Men naturligvis var »Store Nordiske« og »De danske Sukkerfabriker« ogsaa Suensons og Hagemanns — og selv mellem Forældre kan der føles gensidig Jalousi. Der er intet for disse to Mænd forringende i, at sligt rent uvilkaarligt kan have paavirket deres Dom.

Men at Tietgen forøvrigt ogsaa havde en ret enestaaende Evne til at samle Lyset om sin egen Person og holde Omgivelserne i Baggrundens ham flatterende Mørke, maatte ikke alene skaffe ham mange baade aabenbare og skjulte Fjender, men ogsaa have til Følge, at der selv hos hans nærmeste kunde ophobe sig megen dulgt Uvillie i Aarenes Løb. Dog dette synes at stemme med, hvad der engang

saa udmærket er sagt om Geniet, at Mennesker saa at sige taaler alt og finder sig i alt — kun ikke i Geniet.

Vist er det, at det medfødte, det oprindelige i Tietgen havde en ejendommelig og samtidig overraskende Styrke. Han er fra Barnsben som en Akkumulator ladet med indre Kraft, der giver ham Fart og Retning opad i Tilværelsen.

Hvad han fremfor alt formaaede, var at gøre Tingene, selv om de syntes sammensatte, enkle og nemme at fatte, let overkommelige. Han havde Anlæg for at finde de korte Veje til Maalet, oversaa aldrig en nærliggende Løsning, som Sindrigheden hastede forbi, fortabte sig aldrig i det uvæsentlige, men samlede sig om, hvad der i det givne Øjeblik var Sagens Kærne. Dette var den gode Fé's Vugge-gave til ham.

Allerede i hans Barndom og tidligste Ungdom ser vi ham derfor ogsaa styre gennem Livet med en vis frejdig Sikkerhed. Livet falder ham let og naturligt, han er som Jakob i »Erasmus Montanus«: »fuld af Indfald«, og de var aldrig Sedler, som skulde have Tvangskurs for at blive taget til fuld Betaling, der stod altid bagved den Valuta, som Aandens Rigdom ejer. Dette hænger sammen med, at han altid var lysvaagen og i fuld Virksomhed — og som VAUVENARGUES har sagt: *Je crois qu' il n'y a point du génie sans activité.* Samme Vauvenargues var klar paa, at Geniet ligesaa godt kan bruge andres Indfald som faa dem selv, at det just, fordi det straks forstaar saadanne Indfalds Originalitet og Værdi, tilegner sig dem som sine egne, smelter dem sammen med sine egne Ideer og paa den bedst mulige Maade gør dem til sin Ejendom, nemlig ved at gennemføre dem, udføre dem i Praksis. Saadan forholdt det sig just med Tietgen. Som alle Stormænd maatte han ligesom sluge eller fortære andre Individualiteter, som kom

i hans Nærhed, og tilgodegøre sig, hvad de kunde yde ham af Nytte, ved at optage det i sin egen Personlighed. Selv om det ikke var hans Hensigt, saa fremgik det simpelthen af Kraftforholdet — men selvfølgelig holdt de slugte Individualiteter sig for ofrede paa en umaadelig Egoismes Alter.

Dog det afgørende er utvivlsomt dette, at da han kun 26 Aar gammel faar sin Bank og den Stilling, han derved kommer til at indtage til det danske Kapitalmarked, fatter han *ikke* det højst prisværdige Forsæt, at nu skal dansk Næringsliv genrejses ved en Række nye Erhvervsforetagender, og det skal han pinedød være Manden for. Som vi har set, kunde det nu, saa længe bagefter, se saadan ud, og Tietgen selv troede det inden sin Død; men hvad der faktisk skete var, at Opgaverne meldte sig af sig selv, den ene efter den anden, og at han ved sit mægtige Initiativ, sin naturlige Skabelsestrang saa at sige tog hele Favnen fuld og løste den ene Opgave efter den anden, som Tiden stillede ham, løste dem med en lykkelig Haand og ligefrem legende Lethed.

Derfor er han just Geniet. Thi som Søren Kierkegaard saa rigtigt har sagt: »naar en Skipper stikker i Søen med sin Pæreskude, ved han i Almindelighed hele Turen forud, men en Orlogsmand stikker i Søen og faar først paa Dybet sine forseglede Ordre. Just saaledes ligger Geniet paa Dybet og faar sine Ordre — vi andre ved saadan dit og dat om det dit og dat, der skal foretages«.

*   *

Tietgen var, som Stormænd plejer at være, et Mo'rbarn — Søren Kierkegaard og Stuart Mill er ret enestaaende Undtagelser. Hans Barnehjerte klyngede sig med Liden-

skab til Moderen. »De viser mig stor Hengivenhed«, sagde Napoleon paa Sct. Helena til den unge korsikanske Doktor Antommarchi, som hans Onkel, Kardinal FESCH, havde sendt over til ham, »De skyer ingen Anstrengelse for at lindre mine Lidelser. Og dog er alt dette intet mod en Moders Ømhed, aa Moder Lætitia« — og han skjulte Ansigtet i sine Hænder. Og hans anden Læge paa Sct. Helena, O'MEARA, fortæller, at Napoleon plejede at sige om sin Moder: »Hende skylder jeg al min Lykke og alt, hvad jeg har gjort af godt . . . jeg er overbevist om, at alt godt og ondt i et Menneske afhænger af hans Moder.« Ordene vilde havde været som talt ud af Tietgens Hjærte. I de sparsomme Barndomserindringer, han har efterladt, fortæller han rørende om, hvorledes han fik Lov til at hente sin Moder om Aftenen, naar hun havde været henne paa Odense Slot i det kronprinselige Køkken for at lære Madlavning til de fine Herrer i Klubben, hvor hendes Mand var bleven Vært: »Det staar endnu tydeligt i min Erindring, at jeg ventede paa hende ved en Post udenfor Køkkenet, og denne Afhentning dannede Lyspunktet i min Tilværelse.« Faderen var Snedkermester, men da han ikke ret kunde faa Snedkeriet til at give Mad til Hjemmets mange Munde, maatte han tage dette *Job* som Klubvært, hvad der imidlertid betød, at det var Hustruen, som maatte bære Byrden derved. Uforglemmeligt er det Sted i Tietgens Erindringer, hvor han fortæller om, hvorledes han, da hun til sidst var segnet under sine Pligters Byrder, og det efter en Barselseng bar mod Døden, skyndsomst blev hentet hjem fra et Besøg hos en Onkel i Bogense, hvorfra han nu sejlede tilbage til Odense — han gik paa Dækket med Fortvivlelsens Spænding i sit Hjærte, om han kunde komme tidnok til at modtage hendes Afskedshilsen. Det lykkedes, men da

det hele var forbi, »gik jeg ud i Baggaarden og græd og græd og troede aldrig, jeg kunde blive glad mere.« Han var da kun en tolvaars Dreng.

Den sværmeriske Kærlighed, han Livet igennem bar til hendes Minde, blev sikkert yderligere uddybet ved, at Faderen, der i sin Stilling som Klubvært ikke kunde undvære kvindelig Medhjælp, giftede sig efter halvandet Aars Forløb.

Moderen BARBARA WOLFF, var Datter af en Hvedebrødsbager i Odense, begge Forældrene døde, inden Barbara var fyldt 2 Aar, og hun blev da opdraget hos sin herrnhutiske Slægt i Christiansfeld. Derigennem lærte hun at lade sin Kristentro væve sig ind i hver af det daglige Livs smaa Handlinger, og siden kom hun under fortsat religiøs Paa-virkning af sin Slægtning, den kendte PEDER LARSEN SKRÆPPENBORG, hvis folkelige Forkyndelse dog havde en lysere Klangfarve.

Saa dybt religiøs hun var, maa der fra hendes Væsen være udstraalet saa megen Troens Inderlighed, at det at forlade sig paa sin Gud og Frelser for hendes Yndlingsbarn uvilkaarligt maatte smelte sammen med Kærligheden til Moderen. Og da hun nu ovenikøbet døde fra ham, blev hele denne Side af Tilværelsen for ham en afgjort Sag, hvorover han ikke senere behøvede at gruble eller tvivle.

Dog, han tog adskilligt mere i Arv fra sin Moder. Først og fremmest *Pligtfølelsen*, Følelsen af, at hvad der blev ham paalagt, eller som man ventede, han skulde gøre, det skulde og maatte gøres. Hvad han skyldte, skulde udredes til Hvid og Skilling. Ja, hvad mere er: hvad der blev En betroet som Gerning, skulde ej alene udrettes, men gøres helt og godt. At opfylde sin Pligt var ingen Tvangssag, end mindre noget, man kunde skulke sig fra, nej det var en Æressag, en Hjærtetag.

Denne Forstaaelse af Pligtens Betydning æggede hans medfødte Flid og Foretagsomhed, satte dernæst hans ualmindelige Lærenemme i Sving, aabnede alle hans Evners Kildespring. Allerede som Skoledreng og Lærling i en Manufakturhandel havde han Øjne og Øren med sig og tilegnede sig med forbausende Lethed, hvad han havde Brug for at lære og Nytte af at vide. Det var, naar det blev sagt eller forklaret ham, ligesom han havde vidst det forud og nu bare behøvede at besinde sig paa det og huske det, ganske som Platons *Anamnesis*. Der er gjort meget Væsen af, hvorledes han lærte Engelsk af Skippere, der kom til Odense Havn, og Fransk af Bogholderen i Forretningen, en vis Colling. Dog hvad kan dette have forslaaet mod de Sprogkundskaber, han senere ret hurtigt viste sig i Besiddelse af? Der er kun det rigtige i det, at han lærte bedre og hurtigere af Mennesker end af Bøger, lærte mindre af det døde Bogstav end af det levende Ord. For saa vidt var det saa højst naturligt, at han siden blev Grundtvigianer. LAS CASES fortæller om Napoleon, at han, da han skulde lære Engelsk, med vidunderlig Hast begreb alt, hvad der angik Sprogets Grundvold, dets inderste Væsen, men at trænge ind i dets Mekanisme følte han som en uovervindelig Vanskelighed, med sin raske og udstrakte Aand kunde han ikke opholde sig ved Grammatikens Smaaligheder. Tietgen var saa purung, da han kom i Berøring med fremmede Sprog og skulde lære dem, at han ogsaa kom udover dette. Dog heller ikke ved at tilegne sig grammatiske Regler og Remser, men ved at have Øre for de fremmede Tungemaal og faa dem lært netop som *Tungemaal*, i Samtale med dem, som talte Sproget.

Paa samme Maade og med samme Lethed erhvervede han sig sine andre Kundskaber. En af de Mænd i den Hird,

der senere omgav ham som Høvding, nemlig FRITSCHÉ, fortæller helt imponeret i en Mindetale, han efter hans Død holdt i Stockholms Købmandsklub om Tietgen, at han under sit Englandsophold »erhvervede sig omfattende Kendskab til Nationaløkonomi«, hvilket siges paa en Maade, saa man skulde tro, han virkelig havde studeret denne Videnskab. Intet har nogensinde ligget Tietgen fjærnere, end hvad der kunde ligne et videnskabeligt Studium eller blot et Studium af en videnskabelig Disciplin. Hvad han theoretisk vidste om Nationaløkonomi, gik ikke ud over Lærebogen. Nej, Hemmeligheden var, at han hørte sig til meget ved at overvære Diskussioner i Manchester mellem Yngre og Ældre, som virkelig havde theoretisk tilegnet sig Tidens Nationaløkonomi, og hertil kommer naturligtvis, at han var en født *praktisk* Nationaløkonom, at han med instinktmæssig Sikkerhed kunde trænge ind til Kærnen af de nationaløkonomiske Problemer, hvis Løsning han selv kom til at tumle med.

For at gentage det: han lærte, hvad han havde Brug for og Nytte af at vide. Og det blev ham indgivet at søge netop denne Kundskab.

Et Held var det naturligtvis, at han tidligt fik Lejlighed til at udvikle sig ved at blive knyttet til Firmaet HALD & RAHR og saaledes kom til Manchester. Af den Smule Dagbog paa Rejsen dertil fra 31. Januar 1849 til 14. Februar s. A., fremgaar det tydeligt nok, at den da knapt 20-aarige unge Mand endnu var i liden Grad moden — men til Gengæld endnu et godt, ufordærvt Gemyt. Pudsigt er det at se, hvorledes han i Hamborg gaar op paa Galleriet i Børsen: »for at se denne Comment« — ved denne Lejlighed har han i hvert Fald ikke haft nogen Forudfølelse af, i hvor høj Grad han selv senere skulde komme med op i og

helt ofte beherske »denne Comment« paa Kjøbenhavns Børs. Hvad der fanger hans Interesse, er ikke mindst Dampskibene og de »brillante« Butikker. Iøvrigt mærker man ejendommeligt nok allerede den Beundring for og deri liggende Hang til ydre Pomp og Pragt, som han sidenhen skulde elske at udfolde eller iscenesætte.

Medens han i Manchester er helt og holdent optaget af som en flittig Bi at indsuge nyttig Kundskabs Honning, begynder hans Personligheds Ejendommelighed først at folde sig ud, da han som ret ung Mand betros den vanskelige Opgave at være Handelsrejsende for Firmaet i Skandinavien. Allerede paa den første Sendefærd puttede man ham Marchalstaven i Tornystret, idet alle Firmaets Afsendelser var for sent præsterede, og han ikke kunde faa anden Instruktion af Rahr end: »Handl efter Conduite«. Følgen var, at overalt, hvor han kom hen, var Varerne stillet til Firmaets Disposition som kommende for sent — »og det var ingen let Sag at komme overens med Køberne«. At det dog lykkedes ham over al rimelig Forventning, har utvivlsomt først og fremmest sin Forklaring i den unge Mands særdeles charmerende Væsen, dernæst i den utrættelige Iver, hvormed han altid gik op i sit Hverv (altsaa netop »hvad han i Arv efter Moderen fik«). Og var der noget, som han var født med at kunne, var det: at handle »efter Conduite«.

Gang paa Gang blev i den følgende Tid ældre Forretningsmænd slaaet af hans Evne til hurtigt at sætte sig ind i enhver Forretningssag og til med ikke ringere Hast at finde den rigtige Disposition. Kendt og ofte omtalt er saaledes det Tilfælde, hvor hans Firma for leveret Bomuldsgarn havde et meget stort Tilgodehavende hos en større Bomuldsfabrik i Nyhavn, der maatte standse sine Betalinger.

Det var ved denne Lejlighed, han valgtes til at administrere Boet sammen med Etatsraad Melchior og Overretsprokurator I. L. Simonsen, som han begge straks erobrede.

MERESCHKOWSKIJ gør et Sted den træffende Bemærkning, at Menneskene saa ofte duer saa lidt, fordi de er adspredte, kun alt for let lader sig distrahere bort fra det, de har mellem Hænder og skal foretage sig, medens Geniet derimod er *Opmærksomheden*, Evnen til helt og udelukkende at samle sig om den givne Opgave og concentrere alle sine Evner saa intenst paa Løsningen heraf, at denne ligesom melder sig af sig selv. Tietgen havde netop denne geniale Spændkraft, denne fuldkomne Concentrationsevne.

Just fordi det er saa, har *Fliden* saa overmaade meget at sige i et Genis Liv, og Tietgen var først og fremmest *Arbejdets Mand*. Arbejdet var hans Element, hans eneste egentlige Nydelse. Til Støtte herfor havde han ikke alene et fortræffeligt Helbred, men ogsaa en enestaaende Hukommelse. Denne er saa ofte bleven omtalt, at jeg ikke her behøver at dvæle synderligt derved, men kan nøjes med at sige det ene, at han endog kunde huske fejl overfor Folk, som huskede rigtigt, uden at de vovede at stole paa deres egen Hukommelse og sætte den op imod Tietgens, saa han beholdt Retten, saa vist som det nu engang var givet, at han umuligt kunde huske fejl.*) Ikke alene huskede han Smaasummer i Regnskaber for sine Aktieselskaber Aar tilbage i Tiden, ja, endog de nøjagtige Cifre, men ogsaa forholdsvis ligegyldige Ting som flere Aar gamle Menuer

*) Det hændte ham saaledes paa det nordiske nationaløkonomiske Møde i Kjøbenhavn 1888, hvor han bebrejdede Venstre, særlig Berg, at have standset Loven om Gjedsler-Forbindelsen og begravet den i Udvalg. Trods Modsigelse fastholdt han denne Paastand — skønt det bagefter viste sig ved Eftersyn af Rigsdagstidende at være forkert. Modstanderen forstummede imidlertid, Tietgens Hukommelse havde fejret en ny Triumf — paa Hjemvejen til Børsen blev han dog urolig og bad efterset, men, som sagt, Verifikationen var umulig! Men sligt — glemte han.

fra Middagsselskaber, han havde givet, stod fuldkommen friske i hans Erindring.

Hans Hukommelse for Regnskaber, overhovedet hans pythagoræiske Sans for Tal, som han til enhver Tid var en Mester i at tumle, peger hen paa, hvad man har kaldt »det geometriske« ved hans Forstand. Hermed menes, at den var klar, enkel og nøjagtig — og at han havde Sans for det rette Maal. Ja, det var ikke mindst det sidste, han havde, og just derfor ogsaa Sans for Gennemførligheden af en Sag. Hans Nøjagtighed, man kunde fristes til at sige: *exactitude*, hang sammen med hans indtrængende Flid, som gennempløjede enhver Sag, saa at hver Muldklump blev vendt om og undersøgt. Ikke for intet havde han det yderst betegnende Mundheld: »der gives ingen Bagateller!« Han var født med at vide, at liden Tue kan vælte selv det største Læs.

Sælsomt nok kunde dette forenes med hans saa særdeles hurtige Hoved. Han var rap i Tunge som i Tanke. Der var altid Hast over hans Væsen. Efterhaanden fik han ogsaa saa meget at skulle overkomme, at Tiden maatte passes, om den skulde slaa til — betegnende er hans Mundheld: »jeg har ikke Tid til at komme for sent,« han kom altid paa Klokkeslet, aabnede sine Møder paa Klokkeslettet: i Løbet af Dagen var der nemlig saa mange Møder, at de maatte skønsomt fordeles, men saa maatte Programmet ogsaa holdes strengt. Stod det til ham, blev ogsaa paa hvert Møde Sagerne jagede igennem. Det laa overhovedet ikke i hans Natur at fare i Mag, han havde altid fuld Damp oppe, alt skulde gaa i en flyvende Fart.

Fordi det var saa, maa man ikke forestille sig, at han trængte til Bunds i alle de rent *tekniske* Sager, som i rigt Maal forekom i hans mange forskellige Selskaber, helt ofte

saadanne, som krævede f. Eks. stor fysisk eller kemisk Indsigt. Her lod han sig vejlede af dem, han havde valgt, greb med sin paalidelige Hukommelse, hvad der populært kunde siges og forstaas om det paagældende Æmne og havde stor Evne til at gengive, hvad man havde forklaret ham, paa en Maade og med en Sikkerhed, saa Tilhøreren uvilkaarlig maatte tro, han vidste hel og fuld Besked. I Virkeligheden blev han paa Overfladen — var den glat, løb han som paa Skøjter let og adræt hen over den og i en Fart, saa Isen aldrig brast under ham. Naar man dog med Rette kan tale om hans indtrængende og nøjagtige Gennemgranskning af enhver Sag, menes hermed: hvad der laa under *hans* Besørgelse, hvad der vedrørte hans naturlige Opgave: Financieringen, Regnskabsvæsenet, Varetagelse af Selskabets Interesser udadtil, herunder ogsaa den repræsentative Del.

Var hans Opfattelse lynsnar, saa blev hans Beslutning helt ofte fattet lige med det samme. Hvorved imidlertid maa huskes, at som Regel traf intet Stadium af en Sag ham uforberedt, han havde i Forvejen erhvervet sig den nøjeste Kendskab til den, beherskede alle dens Enkeltheder. Han var alt andet end den nok saa kendte Type: Sjuskepeteren, der ikke er uden et Stænk af Genialitet, men altid kun gaar for en halv Vind. Indtraadte der saa pludselig i Sagen en ny Fase, som krævede ny Afgørelse, traf Tietgen den med synlig Glæde i en Haandevending. Han kunde gøre det, fordi han kendte den ud og ind, altid havde den gennemtrængende, den lidenskabelige Forstaaelse, som letter til Handling. En stor Forfatter har spøgende sagt, at der i den Henseende er en ligesaa stor Forskel paa Menneskene som paa Fuglene i Forhold til det at tage Flugtens Fart. Adskillige tunge, dorske Fugle,

som f. Eks. Kragerne, er der et helt Vrøvl med, naar de skal til at flyve: de slipper med den ene Fod, men griber straks tilbage igen, de arbejder med Vingerne, men bliver saa ved med at holde fast med Fødderne — indtil det om-sider lykkes at faa saa megen Fart, at de kommer i en Slags Flugt. Saadan er de allerfleste Mennesker, naar der skal handles. Men Tietgen hørte til de faa Fugle, »som slipper let og i Sekundet afgørende Grenen og straks stiger stolt, dristigt, himmelsk i Flugten.«

Naturligvis kunde det ikke undgaås, at han ved sin rappe Beslutsomhed en enkelt Gang imellem kom til at handle overilet og derved løb sig en forsvarlig Staver i Livet — men han var saa rigtignok Mand for at klare *det* ogsaa! Og naturligvis kunde det heller ikke undgaas i hans lange Liv, at han kom ud for *farlige* Situationer, hvor alt afgang af hans Snarraadighed, altsaa saadanne Situationer, som ængstelige Naturer ikke vilde have udsat sig for. Men Tietgen var en *tapper* Mand, gik ikke af Vejen for en Dyst, skræmmedes aldrig tilbage ved Viden om, at der vilde møde ham Vanskeligheder paa Vejen: »Vanskeligheder er kun til for at overvindes«, saaledes lyder hans noksom bekendte, yderst energiske Ord, der vel at mærke ikke var en i en forberedt Tale opstiltet Parade-Bemærkning, men et Ord, der i Diskussionens Hede — det var paa et nordisk nationaløkonomisk Møde — faldt ham ud af Munden, altsaa som et rent umiddelbart Udtryk for hans rastløse Energi, saa vist ogsaa for hans Livssyn. Han forberedte vel alt omhyggeligt, just fordi han, som nys sagt, godt kendte: »de smaa Tings Magt« og ikke vilde udsætte sig for at snuble over en eller anden Bagatel, der var overset. Men med sit ukuelige Mod — som ogsaa med sin religiøse Tro — maatte han væmmes ved Fejghedens Fan-

tasi og foragte de mange, som ikke tror paa noget, men frygter alt. Han vilde sikkert have givet hin Tænker Ret, at det er en dum Tale, naar en Mand priser sin Lykke, at hans Liv forløb roligt uden Genvordigheder — thi dette kan muligt være ved hans egen Skyld, *at han nemlig ikke vovede nok*. Tietgen vidste at vinde, fordi han vovede. Da den forsigtige Levy i Anledning af Kabelanlægene i det fjærne Østen spurgte ham, om han ikke frygtede for at binde en Kapital større end Nationalbankens Grundfond i et Foretagende, hvor Aktiverne sænkes i Havet, svarede han: »Jeg frygter intet uden Abekattene.«

Kendte han intet til at have jordisk Frygt, Menneske-Frygt, saa kendte han i sit Indre at have Ære-Frygt, Frygt for den højeste Styrelse. Her kommer vi omsider til Kærnen, »Hemmeligheden« i hans ejendommelige Natur.

En af hans Biografer, hidtil den bedste, har skrevet om ham, at han ikke var anlagt: »for Selvprøvelsens Martyrium, eller for videnskabelig Selvfamling. Han levede og arbejdede og gjorde ingen Forsøg paa maalbevidst at sammenarbejde de forskellige Tilbøjeligheder i sit Væsen eller paa at forlige det religiøse Grunddrag med Forretningsmandens Hensynsløshed.« Det er herefter, som var der 2 Lag i Tietgens aandelige Liv, det ene liggende ovenpaa eller ved Siden af det andet, men omhyggeligt adskilte og uformidlede, sjældent eller aldrig sammenblandede — det ene var Forretningsmanden, det andet var den Kristus-troende. Men Tietgens sidste Sjælesørger giver ham et andet Skudsmaal. Efter at Pastor Monrad i Ligtalen over ham havde talt dybsindige Ord om *Lykken* og om det mærkelige i, at »Menneskets Søn« aldrig tog det Ord: »Lykke« i sin Mund, men i Stedet for talte om *Salighed*, selv for den fattigste i Aanden, fortsatte han saaledes: »Og

denne Menneske-Søn havde Tietgen bøjet sig for, længe inden Nøden bøjede ham. Hver Gang han havde fattet en af sine omfattende Planer, da plejede han gerne, før han lagde Haanden paa Værket, at staa længe hensunken foran et Billede af den lidende Kristus i Gethsemane; og der kom — midt i hans store Dage — en Nat, da han sad ved sin døende Faders Leje og læste for ham den Salme om »at sige Verden ret Farvel«, som nu har lydt her over hans eget Støv!«

Det var saavist heller intet Tilfælde, at han blev den store Kirkebygger, og at den Kirke, han lod opføre, just blev bygget for derved at lade en Profets Ord gaa i Opfyldelse og skaffe den grundtvigske Modermenighed et nyt, pragtfuldt Hjemsted². Hvor levende dette Størværk, som han gav alle sine Midler, optog den barnløse Mands Tanker, ser man maaske bedst af, hvorledes han paa et Tidspunkt, da han mismodigt syntes, Opgaven oversteg hans Kræfter, en Nat havde den Drøm, at Maalet var naaet, Menigheden, forsamlet til Kirkens Indvielse, og han selv stod paa Prædikestolen og talte. Drømmen var saa livagtig, at han bagefter kunde huske de Salmenumre, han havde set paa Tavlerne i Kirken — og det var ogsaa dem, der kom til at staa paa Kirketavlerne ved den virkelige Indvielse mange Aar efter. Saa inderligt arbejdede hans Bevidsthed og Underbevidsthed sammen i denne Sag. Jo vist laa den ham paa Hjærte, jo vist fyldte den hans Sjæl, jo vist fyldte den hans Liv.

I Virkeligheden er det ogsaa umuligt at tro, at Tietgens Kristendom bare skulde have været en Søndagsreligion. Det er let nok at se, at hans daglige Forretningsliv i hvert Fald ikke var gennemsyret af den ideale Kristendom, til hvis Tolk og Talsmand Søren Kierkegaard havde gjort sig,

netop i de Aar, Tietgen kom tilbage til Kjøbenhavn. Heraf var han ganske upaavirket, men paa den anden Side laa ham endnu mere milefjærn den fedtede Blanding af Forretning og Religion, som idelig blander Guds Navn op i Døgnet's Kram og dølger egen Geschäfts-Fiffighed bag et Skilt af Forargelse over andres Ugudelighed. Den dybe, fromme, enfoldige Kristentro, som fra Tietgens Barndomshjem var blevet hans aandelige Eje, var en god Grund at bygge paa for tvende Mænd, som blev hans nærmeste Venner, Præsterne PETER RØRDAM og BRANDT, begge to ualmindelig magtfulde og særprægede Personligheder. Tietgen afskyede Underdanighed og gennemskuelig Smiger, ja endogsaa den bly Undseelse, som en ung Mand kan føle overfor den Ældre, han beundrer, var ham imod — i afgørende Mod-sætning til visse unge Damer holdt han ikke af forlegne Mandfolk. Peter Rørdam og Brandt var ikke en Døjt imponerede af Tietgens Storhed, og deres fuldstændig respektløse Frimodighed har sikkert gjort hans Hjærte godt. Paa hans modtagelige Sind øvede de begge to stor Virkning, og gennem dette knyttedes han paa den naturligste og mest ligefremme Maade til Grundtvigs Sag. At denne havde en polemisk Side vendt mod den øvrige Del af Kirken, tiltalte desuden det stridbare i Tietgens Sind — endog gennem Marmorkirkens Udsmykning med Statuer godtede det ham at kunne understrege den særlige grundtvigske Opfattelse af Trosbekendelsens grundlæggende Betydning paa rent demonstrativ Vis. Det huede ham forøvrigt ogsaa ved sine mange Sammenkomster med Theologer, som hans Hustru trak til Huse, at drille dem med alskens sære Paa-stande og Paradokser. Hovedsagen var imidlertid, at Grundtvigianismens frejdige Livssyn, dens lyse kække Fortrøstning til Livets Herre fik mægtige Strengte i hans Indre til

at tone. Han har med Hjærtekulen forstaaet den ægte grundtvigske Tanke — som bare ikke er tænkt af Grundtvig selv —: »Naar man ret vil forstaa det, saa har egentlig ethvert Menneske, der i Sandhed vil forholde sig til Gud og omgaas med ham, kun een Opgave, den: *altid at være glad*«. Tietgens Virketid var delt mellem Arbejde og Fest — og begge voldte ham Glæde. Ja, der var det i ham, som Englænderne og ikke mindst de engelske Damer holder af hos en Mand: den glade Gut inderst inde, den kaade Knægt, en Friskfyr af en Dreng, fuld af Skælmsstykker — og den Dreng fik han aldrig rystet af Ærmet, før til allersidst under den store Sygdom i hans Livs Aften. Hvor han kunde le — maaske just ikke hjærtelig (det hjærlige som udadvendt Aands-Ytring laa ikke for ham, vilde ogsaa have staaet daarlig til *Masken*), hans eruptive Latter havde en egen gnældrende Lyd, næsten som et Triumphskrig (man vil heraf forstaa, hvad der bragte ham lettest til at le). I Selskabslivet var han som oftest oprømt og munter.

Der er ingen Tvivl om, at for Tietgen var Kristendommen en dybt i hans Liv indgribende Realitet. Netop da han stod i sin fejreste Manddom og øvede alle sine Bedrifter, har han sikkert været fuldt paa det Rene med, at kun naar han havde sin Gud med sig, kunde hans Forehavende lykkes for ham. Han var ikke af den Slags, der vel religiøst veed, at alt er usikkert, men hvem dog »Erfaringen har lært« at holde sig til »det visse« (til det visse nemlig, som er uvist!)³ Tietgen vidste, at alt er uvist, at om noget skal lykkes, skal der (vil man udtrykke det saaledes) *Held* til — eller Gud skulde være med En. Han holdt meget af de Taler i Evangelierne, hvor Jesus henter Lignelser fra det praktiske Livs Gøremaal, han har ogsaa nok kendt det Sted i St. Lucas' Evangelium 14,²⁸⁻³⁰, hvori

det hedder, at den, som vil opføre et Taarn, sætter sig først ned og gør Overslag over, hvor højt han kan opføre det. En religiøs Tænkter har spurgt, om dette ikke maa forstaas saaledes, at hin Bygmester ogsaa i sit Overslag maa anbringe den Størrelse: hvad han i Tillid til Gud vil kunne formaa. Ja, det maa være saa, at han saare let vil opdage, at han menneskeligt set slet ikke har Kræfter til at fuldføre sit Værk, men dog begynder det — i Tillid til Gud. Det er denne Forstaaelse, som har baaret Tietgens Liv. Just derfor bar han det ikke til Skue: Sangbunden paa Violinen er ikke synlig under Spillet.

Her maa der tilføjes: naar hans Livsførelse, skønt han visselig gav sig et Højere i Varetægt, udadtil gestaltede sig saa rent verdslig, saa helt og holdent værende af denne Verden, saa hænger dette noget sammen med, at hans Gerningsart ikke som f. Eks. en Digtters eller Kunstners umiddelbart har noget Idealitetens Skær over sig — Handel, Børs-, Bank- og Fabrikvæsen syner saa ganske prosaisk, ja for æstetisk Bevidsthed næsten helt idéforladt (hvad der naturligvis er en rent populær Misforstaaelse, som Tietgen selv med Haan vilde have afvist, eftersom han ikke med Urette netop forstod sig selv som en Ideens Tjener). Men først og fremmest beror det paa, at hans daglige Færd og Væsen, hans Magtbegær, hans Herskesyge og Hensynsløshed maatte forekomme saa at sige enhver uhildet Iagttagere umuligt at kunne forenes med den Ydmyghed, som skulde være Kristenlivets Passionsblomst. Han havde aabenbart faaet et af Peter Rørdams Fyndord forkert i Halsen: »Vor Herre velsigner aldrig Nul«, — han synes at have opfattet det, som han derved ligesom fik guddommeligt Medhold i sin Jeg-Dyrkelse. I sin ubændige Selvfølelse, der endogsaa stødte hans allernærmeste som Suenson og Hage-

mann, har han vel ikke helt sjældent, naar alt føjede sig for ham, været inde paa den unægtelig lidet religiøse Forestilling, at han som Peer Gynt var »separat beskyttet«. Just denne Forestilling fik ham tidt til at handle efter Grundsætningen: »*il faut jouer le tout pour le tout.*« Naar nogen gik haardt imod ham, syntes han ogsaa, just fordi han følte sig som den udvalgte, at han ikke havde Ret til at tilgive det — en unægtelig lidet kristelig Opfattelse. Altid var det *ham selv, ham selv!* Endog da han drømmer om Marmor-kirkens Indvielse, er det atter ham selv, som staar paa Prædikestolen!! Forklaringen er, at en Mand som han er i Slægt med store Naturfænomener, Orkaner og vulkanske Udbrud, har ikke alene deres Vælde, men ogsaa deres Voldsomhed. Tietgen følte sig som en Naturmagt. Ved Siden af sin uomtvistelige Ædruelighed i Bedømmelsen af faktiske Forhold havde han et luende Temperament, som stadig drev ham frem mod Maal, han ofte ikke selv kendte eller fattede.

Hans Hovedegenskab var vel hans ukuelige Villie: »Hvad dygtigt der er i et Menneske, kan man maale paa, hvor langt han har imellem at *forstaa* og at *ville*. Hvad et Menneske kan forstaa, det maa han ogsaa kunne tvinge sig selv til at ville. Menem at forstaa og at ville ligger Undskyldningerne og Udflugterne.«⁴ For Tietgen var der saa at sige ingen Afstand herimellem. Han var, hvad Napoleon kaldte for: »kvadratisk«, ens i Højde og i Grundflade — Grundfladen er Villie, Højden Forstand. Denne Ligevægt mellem Forstand og Villie, Talent og Tapperhed, er »Geniets Kvadrat«.

Men hvad hjælper det at ville — naar man ikke formaar at ville, ikke længer faar Lov at ville. Ogsaa dette skulde Tietgen lære: ikke at *kunne* ville, men at *maatte*. Han til-

bragte sine sidste Leveaar nedbrudt af Sygdom, hans Ger-
ning blev slaaet ham ud af Haanden, hans Villiekraft
lammet. Der var til at begynde med noget af den gamle
Adam i ham — da en gammel Ven besøgte ham og fandt
ham lænket til sin Stol, udbrød han: »Vorherre kunde
ikke paa anden Maade faa Bugt med mig« — ak, som om
Forsynet skulde behøve saa store Midler for at bryde et
saa skrøbeligt Kar som et Menneske! Men dette sidste
Udbrud af Selvoervurdering var kun som en hul, tonløs
Efterklang af en død Fortid, en Fortid, hvor han altid
havde været omgivet af Mænd, Fører for Mænd, hyldet af
Mænd, tidt og mangen Gang med Slag paa Skjolde. Nu var
al den Larm stilnet af, og han sad ene. Søren Kierkegaard
klagede over, at Grundtvig og Grundtvigianerne altid var
støjende — »den indre Smerte, der i stille Vemod forliger
sig med Gud, kender de ikke — og det er dog Salmesan-
gens ægte Tone.« Nu lærte Tietgen ogsaa denne Tone at
kende, ogsaa den stille Forligelse.

Naar han da sad der i sin Stol taus og indesluttet,
træt af tunge Tanker, ofte ladende Fortiden, den straalende
Fortid, passere sig forbi, saa har han vel ogsaa af og til
dvælet ved Barndomstiden, ved Mindet om Moderen og om
hin Nat, han græd saa bitterlig over hendes Død — havde
han overhovedet fældet Taarer siden? Ak, nu var det saa
mangen Gang ret, som græd det inden i ham. Har det
da ikke stundom slaaet ham, hvad der staar i et gammelt
Opbyggelsesskrift: »Gud har altid villet aftørre dine Taa-
rer — men hvorledes har Gud kunnet aftørre dem, naar
du slet ikke har grædt.« Heri er Indholdet af hele Tiet-
gens Livshistorie.

I. TIETGEN OG TOLDEN

Da Tietgen som Handelsrejsende for Hald & Rahr først i Halvtredserne skulde afsætte engelske Manufaktur- og Metalvarer i Danmark, gik det ham, som det før og siden er gaaet saa mange andre Agenter for udenlandske Huse, der driver Eksport paa Danmark: Toldloven og de dermed i Forbindelse staaende Import-Vanskeligheder kom ham af og til paa tværs. Hans Artikler kom i Konkurrence med indenlandske Fabrikata, og at disse blev begunstigede ved Toldbestemmelser, kunde umuligt falde i hans Smag. I Slutningen af 1852 og i Begyndelsen af 1853 skrev han et Par Indlæg herom i »Fædrelandet«; men betegnende nok for hans praktiske Sans slog han ikke paa »Frihandels«-Lyren som for ret at vise sit fra England hjembragte aandelige Storsyn, men gik, polemisk virkningsfuldere, lige løs paa de konkrete Tilfælde, hvis tekniske Urimelighed han søgte at paavise:

Fra den Tid stammer ogsaa hans en halv Snes Aar senere indsendte Toldreform-Forslag, som er omtalt i I. Afsnit S. 195. Som det vil ses, var det vel saare radikalt, dog egentlig hverken et Frihandels- eller et Beskyttelses-Forslag, men udelukkende tilsigtende en uhyre Simplification af Toldbehandlingen — aabenbart til stor Fordel for alle Importører! Atter heri mærker man hans Ligegyldighed for det theoretiske og levende aarvaagne Sans for det

praktiske — og for, hvad der vedkom ham selv. Kunde der have været Tanke om at faa det gennemført, vilde det især have været en sand Svir for Importører af fremmede Manufakturvarer.

I selve den store Tolddebat herhjemme, som er skildret i det foregaaende Afsnit, blandede han sig ikke — men da havde han ogsaa faaet nok at gøre, dels med at lede Privatbanken (fra 1857), dels som Medlem af Borgerrepræsentationen (1861—65), hvori han navnlig beskæftigede sig med Ordningen af Hovedstadens Havneforhold (Interessen herfor blev en af hans Livs største Passioner). Iøjrygt blev det et stadigt Mundheld hos Tietgen hans Liv igennem, at Frihandelen »naturligvis« var *Idealet*. Heri laa først og fremmest en Hyldest — Haanden paa Hjærtet og et dybt Buk — men ogsaa noget af en Afvisning. Betegnelsen »Ideal« rykkede Tingen »in weitem Ferne«. Det var de blaa Bjerge ude i Horisonten, Toppen af Mont Blanc, just ikke ubestigelig, men ikke Hvermands- eller Hverdags-Sag at bestige — nok en Bedrift at gøre det, Ære være slig Bedrift, men for fjærnt, for luftigt, for upaakrævet. Bjørnsons kendte: »Hvad du evner, kast av — i de nærmeste Krav« kunde godt have været et af Tietgens Valgsprog: han gik helt op i »das heutige und das hiesige«.

Født i Odense, da denne Stad endnu ikke havde faaet den Ærgerrighed at være en Havneby og en Søkøbstad, men netop laa midt inde i Landet, havde Tietgen fra Dreng af først og fremmest Blik for det nære, det lige for liggende, kunde straks se, hvad der kunde gøres ud af det, som var for Haanden. Over Tietgen var der tilmed som oftest Utaalmodighedens Hast: hvad der ikke lykkedes forholdsvis hurtigt, lod han helst ligge, han var altid paa Kig efter Øjeblikkets Succès. Han havde da ogsaa en rent ud

enestaaende Sans for, hvad Øjeblikket krævede, og en resolut Raphed i at fyldestgøre Kravet. Han slog ned paa Chansen som en Falk. Hans Planer sprang straks fuld-færdige ud af hans Hoved.

Tietgen var overhovedet Opportunist med altid aar-vaagen Sans for det nære og nutidige — Fremtiden tyktes ham stedse fjærn og usikker, og i den laa *Idealet*. Laa derfor — langt borte. I hvert Fald mere en Retningslinie end et Maal. Hvad det gjaldt om, var Dagen og Vejen. »Synd imod Nutiden er Dødssynd.«

Det var ikke mindst ud fra denne »Bismarck«ske Erkendelse, at Tietgen fik udrettet saa grumme meget. Og paa saa mange Felter. Han beherskede saa at sige hele Erhvervslivets Klaviatur, slog ikke alene Tidens Akkord sikkert og myndigt an, men havde ogsaa et let og langt Løb op og ned ad Tone-Skalaen.

Men var Tietgen i sin Gerning sjældnere indstillet paa langt Sigt, just fordi hans Natur henviste ham til at blive en Aktualitetens Mester, maa man endelig ikke forestille sig ham som værende i Slægt med den i dansk Politik gængse »Opportunist«-Type. Lidet lignede han de Smaa-Aander, som høster letkøbt Bifald ved at træffe Døgnets Smag og tage Døgnets Tone — som fiffigt lurar paa Lejligheden, naar Døgnets Gerning kan gøres farefrit og fordelagtigt, og som saa passer nøje paa straks at være »bei der Hand«. Nej, Tidens *Trang* og ikke dens *Krav* var Tietgens Kald, han fandt Vejen ud af Vanskelighederne, var Stifinder og Banebryder. Paa Handlingens Omraade og indenfor sit Fag, den praktiske Nationaløkonomi, var han et Sidestykke til den store Lejligheds-Digter — ej alene han, som veed at tolke Tidens Stemning, give den Enhed, Udtryk, Farve og Klang, men den endnu større Skjald,

som giver Tidens endnu ufødte Tanke Liv og Form. Og just derved bringer den fuldbaaren til Verden, saa den syner i Dagens Lys som en ny Guds-Skabning.

Men alt dette bragte ham ikke i nærmere Forhold til *Idealet* — efterhaanden som Døgnets Gerning mere og mere slugte ham, pegede i hans Bevidsthed Ordet »Ideal« stedse mindre *fremad* — stedse mere *opad*, opad mod Stjærnerne. »Und die Sterne, die begehrt man nicht.« Idealer dyrkede man, men man realiserede dem ikke.

Da Tietgen første Gang i sit Liv lærte Frihandelens Idé at kende, var, da han, lige fyldt 20 Aar, kom til Manchester — selve Frihandels-Ideens Arnested. Og paa det Tidspunkt, da han ankom hertil, var Robert Peels Lov om Korntoldens Bortfald netop lige traadt i Kraft — og faa Maaneder efter (Juni 1849) ophævede Parlamentet Navigationsakten.

Tietgen har selv fortalt om sine Ynglinge-Dage, at »i Manchester drejede alle Samtaler sig om Nationaløkonomi og om de videre Skridt til Gennemførelsen af Frihandelen.« Mest glad var han over at træffe sammen »med flere af de fremragende tyske Kommis'er. Størstedelen af disse unge Mennesker var udgaaede fra tyske Handelsgymnasier og havde Forkundskaber, der var mine langt overlegne. Disse Kundskaber kom mig til Nytte — — men for ikke at staa tilbage for dem, maatte jeg ogsaa anvende min Fritid til at udfylde mange Huller i min Viden.«

Det var den Gang i Manchester let nok at faa Fingre i populærvidenskabelig Literatur, der prædikede den saakaldte Manchesterlære. Frihandel var, som vi i I. Afsnit har set, heri gjort til en Slags nationaløkonomisk Religion, som udgaaende fra England nu skulde erobre hele Verden — selv den mindste Praas, var han blot ortodoks, blev til

et Videnskabernes Lys — Beskyttelsesmænd var derimod rene Abderiter!

Det er nu interessant at se, hvorledes Tietgen i en senere Alder selv bedømte de Paavirkninger, han var kommen under, da han i 1849 som tyveaarig kom til Manchester. Han fandt Lejlighed som 53-aarig til at fortælle herom. »Det, der har haft overvejende Indflydelse«, udtalte han ved sit 25-Aars-Jubilæum i November 1882, »paa hele den Gerning, jeg har haft at udføre her i Livet, er det, at jeg netop kom til Centret for Selvstyret og Selvvirksomheden i England, Manchester, da jeg ikke var mere end tyve Aar gammel, netop da Frihandels- — eller rettere: hvad man kaldte Frihandels-Bevægelsen begyndte at tage Skikkelse, nemlig i 1849.« Og han tilføjer: »thi det var jo egentlig kun et *Navn*, man har givet disse Bevægelser, naar man kaldte dem Frihandels-Bevægelser. Det gjaldt jo egentlig om at bryde de besiddende Stænders overvejende Indflydelse paa de mindre besiddendes Vel.«

Man mærker heri ej alene en lidt haanlig Skepsis overfor selve Frihandelen som Doktrin, man faar ogsaa en ganske vist saare kort udtrykt, ja blot løst antydet *historisk* Vurdering af, hvad det »egentlig« var, som den Gang skete, men en Vurdering, som er fuldstændig korrekt. Det var en Naivitet at opfatte den »saakaldte« Frihandels Sejr som den endelige Omvendelse af et helt Folk til nationaløkonomisk Sandheds Erkendelse — ja, *det* var det Indtryk, som Sejrherrerne gerne vilde bibringe Samtiden, navnlig den Yderverden, som i Kraft af den hellige Frihandel skulde bevæges til at aabne deres Toldgrænser for britiske Fabriksvarer, og hertil havde Cobden i sin fanatiske Troskyldighed været saare velegnet. Det lykkedes da ogsaa saa godt at faa Europa til at blændes af det nye Dogme, at det an-

toges som en Slags nationaløkonomisk Statsreligion i Begyndelsen af 60erne og førtes i alt Fald delvis ud i Virkeligheden gennem vidtgaaende Nedsættelser i Fastlandets forskellige Beskyttelses-Tarifer. Allerede i Slutningen af 70erne afsvor imidlertid Tyskland, hurtig fulgt af de andre mellemeuropæiske Stater, sin Frihandels-Ortodoksi, vendte tilbage til Beskyttelses-Systemets »alt bewährten«¹ Methoder og skabte ved Hjælp af disse et vældigt Opsving i sin Industri.

Derom vidste Tietgen god Besked i 1882, og det skulde ikke vare længe, før han gav Vidnesbyrd derom. Men endnu i 1882 gik han ikke videre end til antydningssvis at pege paa, hvad der var Skal, og hvad der var Kærne i de britiske Kornloves Fald — at den ud mod Verden vendte Etikettehed: Frihandel over det Hele, men at det, der virkelig skete, var, hvad *Arnold Toynbee* to Aar efter kaldte: »*the Industrial Revolution*«, Feudal-Systemets Afløsning af Industrialismen, Beseglingen af den moderne Tekniks Herredømme over Øfolkets Erhvervsliv. Den jordbesiddende Adels Magt blev endelig brudt til Fordel for Byernes Bourgeoisi, som allerede ved Reformerne i 1832 og 1839 havde faaet skudt Brescher i det gamle aristokratiske Selfgovernments faste Volde — nu aabnede den bevægelige, den flydende Kapitals Sejr over den til Grundejendom og Majoratsbesiddelse knyttede Rigdom et nyt Tidehverv med uendeligt Fremtids-Perspektiv. Først og fremmest tvang den Adelen ind paa Mobiliseringen af sine Jordværdier og den Deltagelse i den industrielle og kommercielle Udvikling, som forholdsvis snart førte til, at der paa Formandssædet i Bestyrelsen for ethvert større Aktieselskab kom til at sidde en Lord — et for britisk Tankesæt ejendommeligt *symbolsk* Udtryk for et gennemgribende økonomisk Systemskifte.

Men ikke alene viste Tietgen i sin Tale, at han havde forstaaet dette i dets Dybde og ikke blot var blevet hængende ved Overfladen — ved »*Navnet*«: Frihandel! Han gav dernæst ogsaa positiv Besked om, at hvad der særlig var slaaet ned i ham, ingenlunde var den ortodokse Frihandlers blinde Had til industriel Toldbeskyttelse, men den vidtskuende Forstaaelse af de moderne *Trafikmidlers* revolutionerende Betydning for Erhvervslivets Udvikling. Han fortsatte nemlig saaledes: »Naar jeg dér (∩: i Manchester) kom til at se paa, hvorledes Handelsstanden var stillet med Hensyn til *Hjælpemidler*, og kom til at sammenligne dermed de Forhold, jeg havde forladt herhjemme, randt mig uvilkaarlig det engelske Ordsprog i Hu: »*Comparisons are odious*«. Hjemme var der kun en eneste Bank, 5 à 6 Dampskibe og en Stump Jernbane fra Kjøbenhavn til Roskilde — i Manchester var der 7 Banker, et Næt af Jernbaner straaede ud til alle Sider, og over Hull og Liverpool stod Staden i Forbindelse med »hele den vide Verden«. »*Her* var noget at stræbe hen til og efterligne.« Derfor blev det da ogsaa, da hans Bank gav Tietgen Magt, som han havde Agt, ikke hans Gerning at realisere Frihandels-Doktriner, men at skabe Danmark en Dampskibsflaade, et Skibsværft, nye Jernbaner og Telegraf-Forbindelse med »hele den vide Verden«.

Tietgen saa altsaa for Englands Vedkommende fuldkommen rigtigt, at den nye Æra, der ved forrige Aarhundredes Midte tog sin Begyndelse, ingenlunde var Frihandelens, men *det tekniske Fremskridts*, særlig paa Trafikvæsenets Omraade. Da England netop her havde et Forspring — og just derved blev forbilledlig for Tietgen — maatte ret naturligt denne Udvikling først og fremmest komme dette Rige tilgode, og hele den uhyre Velstands Vækst,

som heraf blev Følgen, er da siden for den overfladiske Betragtning bleven til »Frihandelens Velsignelse«. Heroverfor vidner Historien, at under en i handelspolitisk Henseende Frihandelen *modgaaende* Bevægelse er Grunden bleven lagt til tvende andre af den moderne Tekniks Triumfer: Skabelsen af den tyske og den nordamerikanske Industri. Paa det Tidspunkt, Tietgen holdt sin tilbage-skuende Tale, kunde han alt se Konturerne af denne nye Fase i Udviklingen — i 1882 en *Fremtidens* Fase. Tre Aar senere skulde han lægge det endnu tydeligere for Dagen.

Dog ikke nok hermed. Der er næppe heller nogen Grund til at tro, at det i Tidens Løb skulde være undgaaet en saa skarpsindig Iagttagelse som Tietgens Opmærksomhed, at da Englænderne i 50erne gik helt over til Frihandelen og saa at sige inviterede hele den øvrige Verden til heri at følge sit glørværdige Eksempel, saa passede dette System Englands Særinteresser som Handsken til en Haand. Ja, som en Silkestrømpe, der slutter ømt og stramt om en Fod og Læg, sidder som støbt omkring dem. Hvorimod den til Fastlandets Industrier passede som »Hug en Hæl og klip en Taa« til Askepots Søstre.

Den Kunst at drive en Handelspolitik, som var fordelagtig for England selv og ruinøs for dets Naboer, har de britiske Statsmænd helt ofte forstaaet — naar de ydede Handelsfrihed, var det tit og mangen Gang en Danaergave.

Det mest frappante Eksempel herpaa var vel nok den saakaldte Eden-Traktat, som blev sluttet mellem England og Frankrig den 26. September 1786 — og hvis Virkninger førte til den franske Revolution.

Situationen var den, at Frankrig efter Versailles-Freden

1783 maatte have Ro udadtil for omsider at bringe sine ødelagte Finanser i Orden — hvad det stærkt blomstrende Erhvervsliv netop aabnede god Udsigt til. Ifølge en Artikel i Fredstraktaten skulde der sluttes en Handelstraktat med England — og Pitt sendte straks Sir Eden over til Paris for at løse denne Opgave. Vergennes trak imidlertid Forhandlingerne i Langdrag Aar ud og Aar ind, en Tid, Eden snildt benyttede til at smigre Datidens Frihandelsmænd, de saakaldte Fysiokrater, Manchester-Skolens aandelige Fædre, og derved berede Jordbund for Ydelse af Handelsfrihed til Englands store Tekstilindustri. Denne havde netop gennem Watts og Arkwrights Opfindelse vundet et afgørende teknisk Forspring — fra 1783, regner man netop, begyndte Dampen som Drivkraft og de nye Maskin-anlæg at virke med fuld Kraft —, producerede derfor betydelig mere, end Hjemmemarkedet kunde tage, *maatte* følgelig for enhver Pris have Eksport-Afsætning. Da kom Tilfældet lykkelig til Hjælp — i August 1786 døde Frederik II, og af hans lunefulde Efterfølger, Frederik Wilhelm II, lovede Vergennes sig intet godt — det gjaldt derfor om definitivt at knytte England til Freden, og Handelstraktaten blev derfor nu afsluttet i Hui og Hast.

Frankrig opnaaede Toldnedsættelser for Vine, Cognac og Vineddike samt de saakaldte *articles de goût*, men stillede til Gengæld hele den nordfranske Bomulds- og Uldvare-Industri blot for den overlegne britiske Konkurrence — hvortilmod England, betegnende nok, ligefrem lukkede franske Silkevarer ude ved et Indførselsforbud!

De skæbnesvangre Følger viste sig hurtigt — i Lille, Rouen, Amiens, Abbéville, Nantes osv. — maatte i Løbet af kort Tid den ene Fabrik efter den anden lukke. Alene

i Normandiet var efter et Par Aars Forløb 49,000 Mennesker, som hidtil havde været beskæftiget i Klædefabrikationen og Possementmageriet, arbejdsløse — og rundtfra strømmede Skarer af forsultede Arbejdere («et frygteligt Antal fattigklædte Mænd af truende Udseende») ind til Paris.

De blev Revolutionens Garde.

om foran paapeget, satte Tietgen efter Fireogtres al sin Styrke ind paa at udvikle og forbedre vort Trafikvæsen, forsyne Landet med Jernbaner og Sporveje, først og fremmest med Telegraf- og Dampskibsforbindelser med Udlandet. Hele denne store første Starterperiode varede fra Slutningen af 60erne til 1872, da han slog ind paa et nyt Felt ved Dannelsen af Aktieselskabet »De danske Sukkerfabrikker«. Imedens var *Grosserer-Societetets Komite*, bortset fra at flere af dens Mænd stod støttende ved Tietgens Side, væsentlig sysselsat paa helt anden Maade og med helt andre Æmner. Den havde saaledes haft sin Lod og Del i Forberedelsen af saadanne Lovarbejder som Sønærings-Loven, Stempeloven, Lov om Oprettelsen af Sø- og Handelsretten (alle tre af 19. Februar 1861) og Fimaloven af 23. Januar 1862 — og efter Fireogtres med Loven om Oplagshuse og Oplagsbeviser (27. Februar 1866), Konkursloven (25. Marts 1872) m. fl.

De lammende og langvarige Følger af Krigen i 1864, hvorved Danmark mistede omtrent Halvdelen af sin Handels og Skibsfarts Opland, som ogsaa den derpaa følgende Forfatnings-Kamp herhjemme lagde sig i mange Aar som et Tryk paa Komiteens Virksomhed udadtil; den maatte nøjes med at samle sig om de indre Opgaver, hvorom senere i dette Værk.

Med 70erne kom der imidlertid Liv i *Toldreform-Be-*stræbelserne, og Komiteen fulgte dem med største Opmærk-

somhed for at kunne benytte den gunstige Lejlighed til at gribe ind. At Lysten til som i 1862 at søge sig gjort til Fører for et gennemgribende Systemskifte var forgaet den, kan man ikke undre sig over. Men for en sindig og begrænset Aktion indenfor de givne Rammer maatte der altid kunne blive Plads, og herigennem vilde dog Handelsstanden kunne lægge et Lod i Vægtskaalen. Al Overilelse var man dog enig om at holde sig fri for.

Siden Toldloven af 4. Juni 1863 var traadt i Kraft, var der paa dette Omraade sket følgende. Ved en Lov af 5. August 1864, der stadfæstede den foreløbige Lov af 19. Februar 1864, var der som Krigsskat bleven lagt en Tillægsafgift af i Almindelighed 50 % til de oprindelige Toldsatser paa Vin, Spirituosa, Cikorierødder, Kaffe, Sukker, The og Tobak. Denne Tillægsafgift havde vel i Henhold til sit Formaal som ekstraordinær Krigsskat Karakteren af en midlertidig Foranstaltning, men vedblev at bestaa i den følgende Tid som et fast Tillæg til Tolden. For det første indbragte den meget anseelige Beløb: i Finansaaret 1865/66 saaledes 1,320,000 Kr. og var derefter jævnt og uafbrudt stigende indtil 1875/76, da den beløb sig til 2,150,000 Kr. Dernæst kom de ved Tillæget skabte Toldsatser, eftersom Forhøjelsen ramte Artikler, hvis Forbrug røber relativ Velstand, i et mere rimeligt Forhold til de øvrige Toldsatser, end Tilfældet havde været i Loven af 4. Juni 1863. Toldsats og Tillæg smeltede derved i den almindelige Bevidsthed saaledes sammen til en Enhed, at det var forstaaeligt, at Regeringen ømmede sig ved at slippe Krigsskattillæget trods dets oprindelige Karakter af en midlertidig Afgift. Denne Side af Sagen pukkede imidlertid Venstre stadig paa, med Haardnakkethed henvisende til Fortidens Hensigt, hvorefter den brede Befolkning skulde have et

Billighedskrav paa at faa disse Toldsatser nedsat, naar Krigens finansielle Følger var overstaaet. Denne Forskelighed mellem en konservativ Opfattelse, der klamrede sig til det rent historiske, og et blot og bart realistisk, nutidspraktisk Syn paa Tingene skulde senere idelig stille sig i Vejen for Gennemførelsen af en Toldreform.

Endvidere blev ved Lov af 11. Marts 1865 *Transittolden* i Danmark endelig helt ophævet — den Rest, der var tilbage, havde tabt al finansiell Betydning, efter at Hertugdømmerne var tabt.

Det første Forsøg paa at skabe en helt ny Toldlov blev foretaget af Regeringen i Rigsdagssamlingen 1871/72, da FENGER forelagde Folkethinget et Forslag om *Toldafgifterne*, medens der samtidig i Landstinget indbragtes Forslag til Love om *Brænderibeskatningen* og *Skibsafgiften*. Den samlede Skatterreform tænktes at medføre en Indtægtsnedgang af ca. 800,000 Kroner ved Nedsættelser i Told, Ophævelse af Skibsafgiften i indenrigsk Fart og Nedsættelse af Afgiften i udenrigsk Fart med en Trediedel, hvilket Tab da skulde dækkes ved en Forhøjelse af Brændevinsafgiften.

Tarifforslaget indeholdt en Række nye Lettelser i Tolden paa Raa- og Hjælpstoffer (dog ikke paa Salt og Stenkul); der foresloges dernæst forskellige Nedsættelser i *Beskyttelsen*, navnlig for Manufakturvarer, Papir, Skotøj og raffineret Sukker, idet man ifølge Motiverne gik ud fra, »at en Nedsættelse i Beskyttelsestolden, naar den kun holder sig indenfor de rette Grænser, ikke alene vil være til Gavn for Forbrugerne, men ogsaa for selve de Industridrivende.« — Forhøjet blev Tolden paa Vin, Raatobak, Sydfrugter, Svedsker, Humle, The og Kakao, medens der paa den anden Side foresloges Toldfrihed paa tørret

og saltet Fisk, Ost og Træfrugt. For Kaffe, Stenolie, Ris, Sago og Raasukker var Tolden uforandret. — Den gældende Toldlovs 271 Positioner var reduceret til 118.

Overfor dette Forslag indtog Folkethingets Flertal gennem Udvalgsbetænkningen følgende Standpunkt: man gik længere med Hensyn til Lettelser paa Raa- og Hjælpesoffer, optog saaledes ogsaa Stenkul og Salt mellem de toldfri Artikler, ligeledes foreslog man Toldfrihed paa Ris og Sago og Nedsættelse for Kaffe og Cikorierødder med Krigsskattens Beløb samt for Stenolie til det halve.

Overfor *Beskyttelsen* udtaltes det, at: »fra et almindeligt Standpunkt maa vistnok al Beskyttelsestold betragtes som forkastelig«, og Flertallet mente derfor at kunne gaa en Del videre end Regeringen med Hensyn til Nedsættelsen, hvad der navnlig gjaldt Papir, Spiritus, raffineret Sukker og Uldvarer.

Til Trods for at Tolden for Vin, Silkevarer og Tobak blev yderligere forhøjet, endte man dog fra Folkethingets Side i en samlet definitiv Indtægtsnedgang paa ca. 2,400,000 Kr., altsaa godt Krigsskattillæggets Beløb.

Samtidig vilde man have *Skibsafgiften* helt *ophævet* og eventuelt paalagt bajersk Øl en Produktionsafgift, idet man opfordrede Regeringen til at fremkomme med Forslag i denne Retning.

Om den foreslaaede Brændevinsafgifts Højde var Thingene enige, men derimod ikke om Beskatningsmaaden, da Landstinget ej vilde gaa ind paa Udbyttebeskatning. Som Følge heraf blev Forslaget under dets eneste Behandling i Landstinget taget tilbage af Finansministeren, og paa lignende Maade bortfaldt Lovforslaget om Skibsafgiften, idet dette Forslag var sat i nær Forbindelse med Forslaget om Brænderibeskatningen ved en deri optagen Bestem-

melse om, at de eventuelle Love skulde træde i Kraft samtidig. Da desuden Toldforslaget var blevet uantageligt for Regeringen ved den store Indtægtsnedgang, og der ikke var Tid til videre Forhandling, strandede dermed hele Skattereformen for denne Gang.

I den følgende Samling 1872/73 blev der atter forelagt Folkethinget et Forslag til Lov om Toldafgifter, hvortil denne Gang et Forslag om *Skibsafgiften* var knyttet, med en samlet finansiel Nedgang af henved 0,6 Mill. Kr. Toldforslaget var i det væsentlige uforandret, dog at efter Folkethingets Ønske Tjære og Beg var fri, Cikorierødder nedsat fra 1,5 β til 1 β pr. Pd. og saltede Sild med 45 β pr. Td., medens Tobak, Frugter og nogle Krydderier var foreslaaet til en højere Told end sidst [Tobak til 12 β pr. Pd. (sidst 10 β), tørrede Frugter til 2 β (1,2 β), Dadler, Kastanier og Mandler 8 β (5 β), Kardemomme, Muskatnød, Safran og Vanille 72 β (48 β)], og Tolden paa Gær og Lim, flydende, var bibeholdt. — *Skibsafgiften* var foreslaaet helt hævet. — Brændevinsloven havde man ladet falde, og om Ølskat udtalte Regeringen sig afvisende. — Derimod foreslog den Beskatning af den indenlandske Tobaksavl og Sukkertilvirkning (jfr. ang. det sidste Forslag Lov af 3. Maj 1873, der kom i Stand paa Grundlag heraf).

I en Udvalgsbetænkning af 19. Marts 1873 fastholdt Folkethinget heroverfor sit tidligere Standpunkt, ja gik endog videre ved *desuden* at kræve Nedsættelse af Sukkertolden med de til Krigsskatten svarende Beløb og opgive sine sidst foreslaaede, yderligere Forhøjelser paa Tobak, Silkevarer m. m. Den samlede Indtægtsnedgang blev derved 4,4 Mill. Kr. — uden andet Vederlag end en af Udvalget i Udsigt stillet Dækning ved en direkte, ikke fast Skat, der hvert Aar skulde opkræves med et saa stort

Beløb som fornødent, for saa vidt ikke Nedgangen i Statsindtægterne opvejedes ved Besparelser i Statshusholdningen eller ved Indtægternes Stigen.

Forslaget naaede iøvrigt kun til anden Behandling i Folkethinget, inden Samlingen sluttedes.

I 1873 forelagde Regeringen paany Forslag til Lov om Told- og Skibsafgifter, men denne Gang for Landstinget. Forslaget om Tarifen var i det væsentlige uforandret, dog at *Stenkul* og *Salt* var foreslaaet toldfri. Endvidere var der den formelle Forskel fra de tidligere Forslag, at alle Sætserne var ansat i Kroner og Øre. — Skibsafgiften var foreslaaet hævet i indenrigsk Fart og nedsat til 33 Øre pr. Ton i *udenrigsk* Fart — altsaa et Tilbage-skridt mod det forudgaaende Forslag. — Uforandret var saaledes endnu Tolden paa: Ris, Sago, Raasukker, Kaffe, Petroleum og uldne Varer, medens vedblivende Baand- og Stangjern samt uforarbejdet Tømmer og Træ ikke var frigivet, men kun var foreslaaet nedsat (Baand- og Stangjern til 0,3 Øre, uforarbejdet Trælast til 2,35 Kr. pr. Ton).

De *nye* Frigivelser af Raa- og Hjælpestoffer (Beg, Tjære, Stenkul og Salt) og Nedsættelser (salte Sild, forskellige Lervarer o. s. v.), som Regeringen saaledes havde føjet til sit oprindelige Forslag fra 1871/72, nærmest af Hensyn til Folkethinget, medførte ifølge Beregningen i 1873 en samlet Nedgang for Statskassen — naar den ved Forhøjelserne fremskaffede Merindtægt fradroges — af ca. 1½ Mill. Kr., som imidlertid Regeringen denne Gang ikke søgte kompenseret med Henblik paa Statens stærkt bedrede finansielle Status.

Landstingets Udvalg indskrænkede imidlertid Indtægtsnedgangen til ca. 800,000 Kr., idet det delte »den Opfattelse hos Regeringen, at det vilde være urigtigt at

lade de indirekte Afgifter paa Forbrug og Produktion undergaa en Formindskelse af nogen alvorlig finansiel Betydning«. Vel gik nemlig Udvalget for at føje Folkethinget med til foruden de foreslaaede Lettelser at fordre Tolden paa uforarbejdet Tømmer og Træ samt Baand- og Stangjern o. lign. *fuldstændig ophævet**) og Kaffetolden *nedsat* til 6 Øre — men paa den anden Side fordrede det:

1. en Forhøjelse af Brændevinsafgiften (Merindtægt: 1,2 Mill. Kr.);
2. Bevarelse af Skibsafgiften i udenrigsk Fart;
3. Bibeholdelse af den bestaaende Told paa Salt og saltede Sild, Fjer og Dun, Galanterivarer, Gultaperka-Arbejder, Legetøj, Kakao, Kobbersmedearbejde, Krudt, Klaviaturinstrumenter, nogle Krydderier (Muskatnød og Kardemomme), Papirarbejder, Paraplyer, Parfumer, beredte Skind og Huder, Uhre og fremmed Spirituosa.

Da der ikke i den følgende Samling 1874/75 indbragtes noget Toldforslag fra Regeringens Side, stilledes fra *Venstres* Side (Tauber) et Forslag i Folkethinget. Indtægtsnedgangen herefter var anslaaet til henimod 3 Mill. Kr. Dette Udkast faldt i Hovedsagen sammen med det af Folkethinget i 1872/73 vedtagne, men var dog paa adskillige Punkter mindre vidtgaaende i Toldlettelser. Forskellen beroede imidlertid ingenlunde paa, at der blev foreslaaet Forandringer paa *færre* Artikler, men laa derimod i, at Forslaget væsentlig kun skred til *Nedsættelser* og af vigtigere *Frigivelser* kun havde een enkelt: Stenkul.

Af særlig Interesse ved dette Udkast var Forslaget om, at Tolden for *Uldvarer* skulde sættes til 6 pCt. af Værdien, dog at den ikke maatte blive højere end 1 Kr. og lavere

*) Heraf fulgte selvfølgelig atter tilsvarende Nedsættelser i Fabrikata af Jern, Staal og Træ.

end 25 Øre pr. Pd. Dette Punkt blev særlig gjort til Genstand for Angreb under Forhandlingerne i Salen. Navnlig blev det fremhævet med stor Styrke, at en Værditold forudsatte et Varekendskab hos Toldpersonalet, som kun Fagmænd kunde være i Besiddelse af overfor de stærkt veksellende Priser. Følgen af en saadan Foranstaltning maatte i alt Fald blive denne, at Klareringen kun indskrænkedes til et Par Toldsteder, og Kreditoplagsretten for vedkommende Varer ophævedes. Man ansaa det nemlig for umuligt at holde det Regnskab i Orden, som udfordredes overfor et Kreditoplag, og at undgaa Besvigelser ved Til- og Afskrivningerne, naar Tolden skulde betales efter stadig skiftende Priser.

Det Udvalg, der nedsattes angaaende Forslaget, kom til Trods for sine Forventninger i modsat Retning ikke til Enighed med Finansminister Fonnesbech, og Sagen strandede paa den almindelige politiske Situation. I Udvalgets Betænkning foreslog Flertallet at indskrænke Nedsættelserne til ialt ca. 2 Mill. Kr., heri indbefattet Nedsættelse af Skibsafgiften i udenrigsk Fart med $\frac{1}{4}$ Mill. Kr. Man naaede væsentlig dette Resultat ved at bevare den hidtilværende Told for Kul og Stenolie, sætte Kaffetolden til 8 Øre i Stedet for 6 Øre og Tolden for Raatobak til 20 Øre pr. Pd.

Da derpaa ESTRUP den 11. Juni 1875 havde dannet sit Ministerium, hvorved skabtes en helt ny politisk Situation, mente Komiteen at burde gribe ind.

Den 29. November 1875 rettede den en Henvendelse til den ny Finansminister (ESTRUP). Det hed heri, at da Toldrevisionen nu i 3 à 4 Aar havde staaet paa Dagsordenen uden at finde sin Løsning, fandt Komiteen det som sin Pligt at paapege den Usikkerhed, det fremkalder, at en ny Toldordning stadig er forestaaende, hvad der ikke kan

andet end at virke forstyrrende paa Handelsrøret. Man ansaa det derfor særdeles ønskeligt, at denne interimistiske Tilstand ikke trak længer ud, og en Toldreform omsider snarest muligt gennemførtes.

Komiteen udtalte som sin Overbevisning, at Handel og Skibsfart ikke burde bebyrdes med større Afgifter end dem, der er nødvendige for at tilfredsstille Statens Behøv; men netop dette var hidtil sket. Indtægten af Told- og Skibsafgifterne samt Brændevinsafgiften var fra 16^{2/3} Mill. Kr. i 1865/66 stigende til 22^{2/3} Mill. Kr. i 1874/75, altsaa ca. 6 Mill. Kr. Samtidig var de direkte Skatter forbleven uforandret, ja, den direkte overordentlige Krigsskat var endog bortfalden, medens den indirekte vedblivende opkrævedes. Den ovenanførte Indtægtsfremgang var saa betydelig, at der var al mulig Opfordring til at undersøge, om -ikke enkelte Vareartikler skulde være for højt fortoldede, ligesom der syntes at være god Grund til at hæve *Skibsafgiften*, en Afgift, der hvilede paa et urigtigt Princip, idet den var en Skat paa Varétransporten til Søs, medens Landtransporten samtidig understøttedes fra Statens Side ved Jernbaneanlæg. Komiteen havde med stor Tilfredshed set, at »Regeringen« (hvorved der rigtignok sigtedes til de tidligere Ministerier, som var gaaet forud for Ministeriet Estrup) havde udtalt sig gunstigt for at anvende en Del af Merindtægten til Toldnedsættelser, i hvilken Henseende der henvistes til de Bemærkninger, som havde ledsaget de Rigsdagen forelagte Toldforslag i 1871—73. Komiteen maatte derfor finde det meget beklageligt, om det skulde blive udsat til en uvis Fremtid at indføre saadanne Reforme, som Regeringen *tidligere* havde erklæret sig villig til at foretage, og som

saavel Handelsstanden som Befolkningen maatte siges at have Krav paa under de forhaandenværende Forhold.

Man androg derfor om Ophævelsen af Skibsafgifterne samt af Tolden paa Tømmer, Stenkul, Metaller, Salt og Ris. Endvidere om en Omordning af Raasukkertolden, saa at skotske Fariner ikke fik et Fortrin for den direkte oversøiske Handel.

»Det vil ikke kunne undgaa det høje Ministeriums Opmærksomhed, at det i Almindelighed kun faar en ringe praktisk Betydning i den daglige Omsætning at foretage smaa, minutiøse Forandringer i Toldsatserne.« Sukkertolden burde saaledes reduceres til det halve, saa det kunde svare til 1 Øre pr. Fjerdingspund. Et Flertal i Landsthingets Toldudvalg havde foreslaaet Nedsættelse af Kaffetolden, men forsaavidt Valget skulde træffes mellem Nedsættelse af Tolden paa Kaffe eller Sukker, maatte man anbefale det sidste, dels fordi Tolden paa Sukker i Forhold til Værdien var meget betydelig højere end paa Kaffe, dels fordi Kaffe forbruges direkte, medens Sukker tillige anvendes i Industrien.

Komiteen skulde ikke for Tiden komme tilbage paa den i 1862 foreslaaede fuldstændige Ophævelse af Tolden paa Manufakturvarer imod at søge Indtægtstabet dækket ved en forhøjet Brændevinsafgift. Men den vilde dog udtale, at forsaavidt de ønskede Toldnedsættelser skulde bringe Toldindtægten ned under den Sum, som Regeringen mente at maatte sætte som Minimalbeløbet, saa kunde der vel ikke være Tvivl om, at Brændevinsafgiften kunde taale en betydelig Forhøjelse. Komiteen havde henstillet disse Betragtninger uden paa nogen Maade at gøre Krav paa herved at give nogen udtømmende Behandling af Toldsagen — det vigtigste for den var blot at fremhæve, hvor paatrængende

nødvendigt det var at faa de mest fremtrædende Mangler i vor Toldlov afhjulpet *snarest muligt*.

Det var Synd at sige, at denne Henvendelse fra Komiteen gjorde noget videre Indtryk paa Estrup. Fra sit Sæde i Landstinget havde han med Opmærksomhed fulgt de foregaaende Aars Toldforhandlinger og deraf dannet sig den Overbevisning — som han ogsaa lejlighedsvis havde ytret —, at Uoverensstemmelserne mellem Thingene var for store til, at det kunde nytte foreløbig at ville søge en almindelig Toldreform gennemført, og han foretog sig derfor intet i den af Komiteen ønskede Retning.

Da det af Komiteen foretagne Skridt blev bekendt ved Juletid, greb derimod *Venstre* straks Lejligheden til for sit Vedkommende at demonstrere sin Reformvillighed. Den 25. Januar 1876 indbragte Partiets Bestyrelse i Folkethinget et Toldforslag, som var i væsentlig Overensstemmelse med det sidst stillede. Sagen kom til første Behandling den 3. Februar. Efter en kort Redegørelse fra Ordføreren (Tauber) tog ESTRUP Ordet. Kort og godt erklærede han, at han for Tiden ansaa det for haabløst at søge at skaffe Enighed paa Rigsdagen om en almindelig Toldrevision; man burde derfor efter hans Mening gaa *stykkevis* til Værks, Skridt for Skridt. Han maatte altsaa stille sig afvisende overfor det forelagte Lovforslag. Den derved foraarsagede Indtægtsnedgang var beregnet til 4½ Mill. Kr., men man var i Finansministeriet kommet til det Resultat, at den snarere vilde blive 6 Mill. Kr., og som Finansminister maatte han erklære, at det paa ingensomhelst Maade gik an at kaste et saa stort Beløb, om ikke ud ad Vinduet, saa dog ud af Statskassen. Overhovedet stod han paa det Standpunkt, at hvis man skred til rimelige Toldnedsættelser, hvoraf Følgen blev Indtægtsnedgang, maatte der

skaffes Statskassen fuld *Kompensation* derfor. Hvad særlig de i Forslaget indeholdte Nedsættelser af *Toldbeskyttelsen* angik, saa vilde han, skønt han ingenlunde var »absolut Beskyttelsesmand«, aldeles ikke kunne gaa med hertil. Det gjaldt her »paa ingen Maade om at skaffe enkelte Herrer en Fordel paa andres Bekostning, men om at hævde for den danske Industri dens Plads.« Han vilde anse det for »en national Ulykke«, dersom de til dansk Industri knyttede store Værdier »med et Pennestrøg skulde tilintetgøres derved, at man ophæver det, som man kalder Beskyttelsen for disse Erhvervsgræne.« Naar man var i mindste Tvivl om, hvorvidt en indenlandsk Industri kunde bære en Forandring eller ikke, burde »det bestaaende have sin Ret.«

Da der under den følgende Diskussion blev slaaet paa, at de foregaaende Finansministre dog havde stillet sig langt mere imødekommende overfor Folkethingsflertallets Ønsker, erklærede han rent ud, at han ikke stod som deres Efterfølger, men fragik Arv og Gæld (den store Godsejer følte sig alt andet end bunden ved sine nationalliberale Forgængeres Svaghed, saaledes saa han paa det). Denne Bemærkning ramte jo forøvrigt ogsaa Grosserer-Societetets Komites Andragende, hvori man ligeledes havde fundet det rigtigt at henvise til Regeringens *tidligere* Stilling overfor en Nedgang i Toldindtægterne og nærmest havde taget Ordet for det rimelige i, at Statskassen under Hensyn til Handelsstanden og Forbrugerne kunde give Slip paa en Del af de nuværende Toldindtægter. Naturligvis undlod man ikke fra Venstres Side at føre Komiteens Henvendelse i Marken og søge en Støtte i dennes grundlæggende Synspunkt: at den staaende Forventning om en snarlig Toldreform skabte Usikkerhed for Handelens og Omsætningens Vilkaar. Men herpaa svarede Estrup med al ønskelig Tyde-

lighed: »Dersom man med Hensyn til den Fare for Handel og Omsætning, som ligger i en uvis Toldtilstand, vilde give nogen Beroligelse til Handelsstanden, saa kunde den ogsaa gives paa den Maade, at man ophørte med Forsøgene paa en gennemgaaende Toldrevision, ligesaa godt som den kunde gives paa den anden Maade: ved at man enedes om en Toldrevision.« Fik man nu en Toldreform, maatte man jo dog være forberedt paa, at Tilfredsheden med den næppe vilde vare længe.

Dermed var Toldreformarbejdet for denne Omgang standset, og den følgende Skærpeelse af den politiske Kamp aabnede foreløbig ingen Udsigter til, at det kunde tages op igen. Dog gik Halvfjerdserne ikke til Ende uden en enkelt lille Reform paa et beslægtet Omraade. I den efter Folkethingsvalget den 3. Januar 1879 — hvor Oppositionen gik en Del tilbage — den 31. Januar paabegyndte Rigsdagssamling, som sluttede den 14. Juni s. A., lykkedes det at gennemføre en Lov, der stadfæstedes den 16. Juni, og hvorved Skibsafgiften for indenrigsk Fart og for den dermed sammenstillede Fart i de nærmeste, til Nabolandene grænsende Farvande ophævedes. I Komiteen følte det nærmest som en Skuffelse, at det ikke blev til andet og mere, og da Rigsdagen var traadt sammen om Efteraaret, indgav den til denne under 26. November et Andragende om Skibsafgiftens *fuldstændige* Ophævelse. Den gjorde heri opmærksom paa, at der nu var kommet et nyt Moment til, som gjorde det særdeles ønskeligt, at Vareførslen til Søs blev fritaget for denne Afgift. Den samme Aar i Tyskland vedtagne nye Toldlov maatte nemlig forudses at have til Følge, at den russiske Ind- og Udførsel søgte nye Handelsveje, og det var da af Vigtighed, at det ikke opsattes at tilstaa saadanne Lettelser, at Danmark med Held kunde konkur-

rere med andre Nationer. Havde først Handeløen banet sig andre Veje, vilde det være forbundet med store Vanskeligheder at lede den i et nyt Spor, og Afgiftens Opgivelse burde derfor ikke opsættes. Fra alle Sider søgte man ved Lettelser at tilegne sig den russiske Transithandel, og Øjeblikket var derfor kostbart.

Til Trods for, at den politiske Situation bedrede sig noget i den paagældende Rigsdagssamling, 1879—80, forblev dog dette Komiteens Andragende upaaagtet.

Den Frihandels-Æra, som indledes med den fransk-engelske Handelstraktat i 1860, blev for Europas Vedkommende brudt i Slutningen af Halvfjerdserne — efter at De forenede nordamerikanske Fristater allerede i Slutningen af Treserne var gaaet over til en haardhændet Protektionisme.

For *Tysklands* Vedkommende aabnede der sig ved Leo den XIII's Bestigelse af Pavestolen den 28. Februar 1878 Udsigt til en Afslutning af den saakaldte *Kulturkamp* ved en Forsoning mellem Staten og den katholske Kirke, som ogsaa snart derefter fulgte. Dermed blev ogsaa Muligheden givet for en Omdannelse af Regeringsflertallet i Rigsdagen. Dette havde hidtil bestaaet af Conservative og National-liberale, til hvilket sidste Partis Støtte BISMARCK saaledes havde været henvist, medens Centrum havde tilhørt Oppositionen. Man maatte regne med, at de Nationalliberale var stemt for en Fortsættelse af Kulturkampen, og paa det økonomiske Omraade havde deres Ideer og Synspunkter længe været eneraadende. Da indtraf der pludselig Begivenheder, hvis Følger tillod BISMARCK at undvære de National-liberale og i Stedet for erhverve sig Støtte hos Centrum. Den 11. Maj foretog Hödel og den 2. Juni Dr. Nobiling deres kendte Attentater paa den da 81-aarige Kejser. En Storm af Indignation rejste sig over hele Tyskland, og

Bismarck fik den behændigt vendt mod Socialdemokratiet. Da man ikke kunde faa de Nationalliberale med til de ekstraordinære Lovforanstaltninger, som i den Anledning foresloges, blev Rigsdagen opløst, og ved Valget tabte de Nationalliberale 47 Valgkredse og gik ned til en Trediedel, medens Højre voksede fra 78 til 121, og Centrum blev en særlig stærk Fraktion med 103 Medlemmer. Den nyvalgte Rigsdag vedtog den 18. Oktober den saakaldte Socialistlov.

Nu var Øjeblikket ogsaa kommet til at bryde med den *liberale* Handelslovning. Efter at Bismarcks Afskedsansøgning den 5. April 1877 allernaadigst var bleven afslaaet af Kejseren, havde han under den følgende lange Orlov faaet Lejlighed til indtrængende nationaløkonomiske Studier. Herefter tog han med fornyet Kraft fat paa den Opgave, som længe havde ligget ham paa Sinde: at skaffe selve Riget rundelige Indtægter, for at det kunde blive finansielt uafhængigt af Enkeltstaterne. Han fandt et Middel hertil i en ny Toldlov med stærkt forhøjede Toldsatser, i det Hele indrettet saaledes, at han herved slog to Fluere med eet Smæk: paa den ene Side skaffede Rigets Kasse en betydelig større Toldindtægt, paa den anden ydede saavel Landbrug som Industri en klækkelig Beskyttelse. Frihandlens Tidehverv i England var netop begyndt med skarpt at fremhæve, at Beskyttelsestold og Finanstold *begrebsmæssig* var uforenelige, idet Formaalet pegede i hver sin, ja i »modsat« Retning: bragte en Toldsats store Indtægter som Følge af fortsat stor Import, skulde dette vise, at den ved Beskyttelsen tilsigtede Begrænsning af den udenlandske Konkurrence var mislykket. Bismarck gennemskuede det doktrinære i denne Betragtning — ikke mindst gennem Vægttold kunde man særdeles vel i Praksis mage det saa, at Toldsatsen var høj nok til at holde de grovere og billigere

Varer, som blev brugt af de brede Befolkningslag, ude eller saa godt som ude af Hjemmemarkedet og derved sikre dette for den indenlandske Produktion, medens samtidig de lettere og dyrere Varer fremdeles indførtes udenlandsfra og altsaa efter Omstændigheden kunde give en endog klækkelig Indtægt.

Politisk byggede BISMARCK paa, at de to store produktive Erhverv, Landbrug og Industri, knyttedes sammen i et Interessefællesskab ved, at begge fik det Toldværn, de trængte til. Storindustrien, det store Landbrug og Centrum dannede den nye Koalition, han kunde støtte sig paa, og ved Hjælp af hvilken han fik et fast og paalideligt Flertal i Rigsdagen.

I Paasken 1879 blev det nye Toldlovforslag forelagt, og fra Maj til Juli greb Bismarck ind i Debatterne med 8 store Taler. Særlig opsigtvækkende var den første Tale, som han holdt den 2. Maj, og hvori han resolut brød Staven over Frihandelstheorien. Han var en Kendsgerningernes Mand og havde derfor, sagde han, ikke kunnet undgaa at lægge Mærke til, at de Lande, som drev Frihandel, gik tilbage, medens de Lande, som var protektionistiske, blomstrede op. Han havde det bestemte Indtryk, at det tyske Erhvervsliv siden Frihandels-Gennembrudet i 1860 havde forblødt sig, eller rettere: kun havde kunnet klare sig saa nogenlunde ved den rent ekstraordinære Tilførsel af Krigskadeserstatningens 5 Milliarder.

Om det finansielle Forhold mellem Riget og Enkeltstaterne, som det nye Toldlovforslag vældigt forrykkede, maatte der slutes en særlig Overenskomst med Centrum, hvad der imidlertid ingen Interesse har i denne Sammenhæng. Loven med dens nye Principvending vedtoges den 12. Juli 1879 med 217 Stemmer mod 112. Bismarck lod

derefter Hamborg og Lybæk vide, at Fortsættelsen af deres Tilværelse som toldfrie Enklaver ikke længer var forenelig med det tyske Riges økonomiske Enhed, og den 25. Maj 1881 indlemmedes derpaa de to Hansastæder i Toldterritoriet.

Samme Aar dannedes i England den senere saa bekendte *Fair-Trade* Liga, og samme Aar sejrede endvidere Beskyttelsesmændene i *Frankrig* — allerede tidligere var *Østerrig* og *Rusland* gaaet over til en stærk Protektionisme. — —

Af hele dette afgørende Omslag i toldpolitisk Henseende blev man herhjemme til en Begyndelse lidet paavirket, i hvert Fald gik det ganske sporløst hen over Landbodemokratiets Hoveder. Man vedblev at bevæge sig i den gamle tilvante Forestillingskreds, »wie ein Tier auf dürrer Heide von einem bösen Geist in Kreis herumgeführt«, men i Sandhedens Navn maa det tilføjes, at der heller ikke for danske Bønder om det nye kunde gælde: »und ringsumher sind frische, grüne Weide« — den Fordel, som tyske Landmænd kunde vinde ved *Korntolden*, kunde i hvert Fald ikke endnu faa nogen tilsvarende Betydning for det danske Agerbrug, der i saa mange Aar havde afgivet et aarligt Overskud til Udførsel. Og hertil kom naturligvis endydeligere den hjemlige Træghed overfor udenlandsk Paavirkning, som var et i høj Grad fremherskende Træk i den daværende danske Folkekarakter. Efter at Pragerfredens berømte § 5 kort forinden var bleven slettet ved Overenskomst mellem Tyskland og Østerrig, var det, ligesom det sidste Baand, der bandt os til den store Verden, var blevet overskaaret: vi var nu ganske henvist til at passe os selv og højst føle os som Tilskuere, endog ganske uinteresserede

Tilskuere til, hvad der foregik om os i de store Riger og Lande.

Der var dog to Mænd herhjemme, paa hvem denne vældige Vending i den europæiske Toldpolitik gjorde et stærkt og levende Indtryk, det var ESTRUP og TIETGEN. Naturligvis hver for sig ganske uafhængigt af hinanden. Estrup var paa sin Vis en stor Beundrer af den tyske Statsmand og havde været antinationalliberal hele sit Liv. Som vi har set af hans Ytringer under Tolddebatten i 1876, altsaa endog forud for Omslaget, havde han med sin højst realistiske Sans et aabent Blik for Betydningen af, at der kunde opvokse en livskraftig Industri i Danmark — og skønt selv Storagrarr fandt han det ingenlunde stridende med Landbrugets Interesser at stille sig paa et alment Samfundsstandpunkt. Han havde selv dannet sig den Mening, at naar en Industri skulde skabes i et oprindeligt saa udpræget Landbrugsland som Danmark, saa var der ingen anden Vej at gaa end at ty til det gode gamle Husraad: Toldbeskyttelse. Derfor var han allerede saa tidligt som midt i Halvfjerdserne paa sin Post overfor det letbenede Løb ned ad Frihandelens Skraaplan. Og naturligvis maatte hans Hang til Protektionisme mægtigt styrkes ved faa Aar efter at se den Statsmand, som han holdt for Europas største, saa ubetinget slutte sig til den samme Betragtningmaade, proklamere det paa festlig Vis og ligefrem faa sat det i et helt nyt System.

Den anden var, som sagt, TIETGEN. Paa ham var det mere det rent faktiske, som gjorde Indtryk: Strømmen var altsaa vendt ude i den store Verden, og dette kunde aldrig for et lille Land, der som vort stod i omfattende Samhandel med de store, være ligegyldigt, endsiges, at vi skulde kunne gaa *imod* Strømmen.

derefter Hamborg og Lybæk vide, at Fortsættelsen af deres Tilværelse som toldfrie Enklaver ikke længer var forenelig med det tyske Riges økonomiske Enhed, og den 25. Maj 1881 indlemmedes derpaa de to Hansastæder i Toldterritoriet.

Samme Aar dannedes i England den senere saa bekendte *Fair-Trade* Liga, og samme Aar sejrede endvidere Beskyttelsesmændene i *Frankrig* — allerede tidligere var *Østerrig* og *Rusland* gaaet over til en stærk Protektionisme. — —

Af hele dette afgørende Omslag i toldpolitisk Henseende blev man herhjemme til en Begyndelse lidet påvirket, i hvert Fald gik det ganske sporløst hen over Landbodemokratiets Hoveder. Man vedblev at bevæge sig i den gamle tilvante Forestillingskreds, »wie ein Tier auf dürrer Heide von einem bösen Geist in Kreis herumgeführt«, men i Sandhedens Navn maa det tilføjes, at der heller ikke for danske Bønder om det nye kunde gælde: »und ringsumher sind frische, grüne Weide« — den Fordel, som tyske Landmænd kunde vinde ved *Korntolden*, kunde i hvert Fald ikke endnu faa nogen tilsvarende Betydning for det danske Agerbrug, der i saa mange Aar havde afgivet et aarligt Overskud til Udførsel. Og hertil kom naturligvis endydeligere den hjemlige Træghed overfor udenlandsk Paavirkning, som var et i høj Grad fremherskende Træk i den daværende danske Folkekarakter. Efter at Pragerfredens berømte § 5 kort forinden var bleven slettet ved Overenskomst mellem Tyskland og Østerrig, var det, ligesom det sidste Baand, der bandt os til den store Verden, var blevet overskaaret: vi var nu ganske henvist til at passe os selv og højst føle os som Tilskuere, endog ganske uinteresserede

Tilskuere til, hvad der foregik om os i de store Riger og Lande.

Der var dog to Mænd herhjemme, paa hvem denne vældige Vending i den europæiske Toldpolitik gjorde et stærkt og levende Indtryk, det var ESTRUP og TIETGEN. Naturligvis hver for sig ganske uafhængigt af hinanden. Estrup var paa sin Vis en stor Beundrer af den tyske Statsmand og havde været antinationalliberal hele sit Liv. Som vi har set af hans Ytringer under Tolddebatten i 1876, altsaa endog forud for Omslaget, havde han med sin højst realistiske Sans et aabent Blik for Betydningen af, at der kunde opvokse en livskraftig Industri i Danmark — og skønt selv Storagrarr fandt han det ingenlunde stridende med Landbrugets Interesser at stille sig paa et alment Samfundsstandpunkt. Han havde selv dannet sig den Mening, at naar en Industri skulde skabes i et oprindeligt saa udpræget Landbrugsland som Danmark, saa var der ingen anden Vej at gaa end at ty til det gode gamle Husraad: Toldbeskyttelse. Derfor var han allerede saa tidligt som midt i Halvfjerdserne paa sin Post overfor det letbenede Løb ned ad Frihandelens Skraaplan. Og naturligvis maatte hans Hang til Protektionisme mægtigt styrkes ved faa Aar efter at se den Statsmand, som han holdt for Europas største, saa ubetinget slutte sig til den samme Betragtningmaade, proklamere det paa festlig Vis og ligefrem faa sat det i et helt nyt System.

Den anden var, som sagt, TIETGEN. Paa ham var det mere det rent faktiske, som gjorde Indtryk: Strømmen var altsaa vendt ude i den store Verden, og dette kunde aldrig for et lille Land, der som vort stod i omfattende Samhandel med de store, være ligegyldigt, endsige, at vi skulde kunne gaa *imod* Strømmen.

I Wagners Musik lyder ofte til en Begyndelse kun tvende Toner af et Ledemotiv, som senere snart det ene, snart det andet Instrument skal synge helt ud — de dukker ligesom varslende op, slaar lige i Forbifarten det fine Øre og vækker dets Opmærksomhed. Et saadan Anslag af et Ledemotiv dukkede, som ovenfor omtalt, allerede op i Tietgens Jubilæumstale i 1882. Sidenhen skulde det blive spillet igennem Gang paa Gang og netop blive et *Ledemotiv*.

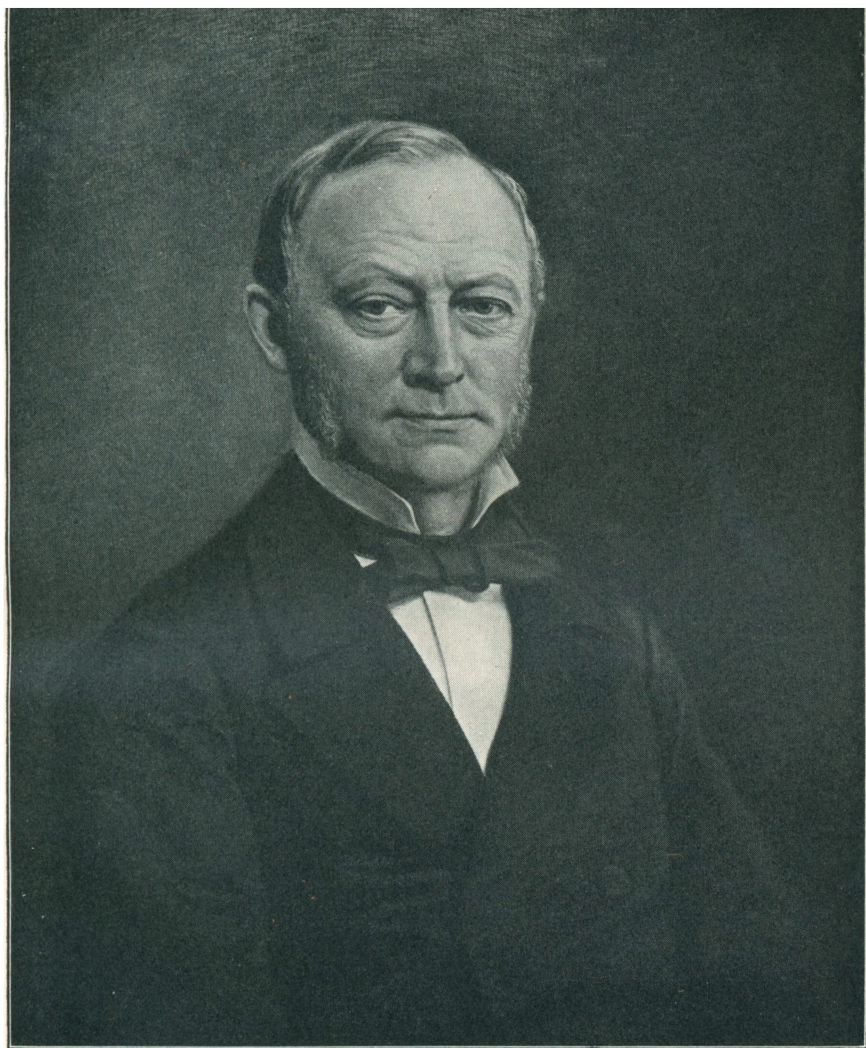

Aaret 1880 var i dansk Erhvervsliv Tærskelen til en ny Tid: efter at man møjsommeligt havde slået sig igennem den økonomiske Snigkrisens Aar efter 70ernes Midte, bebudede en i 1879 indtrædende overvættes Pengerigelighed, at Milliardsvindelens Kredsløb endelig var sluttet, og at et nyt kunde begynde. Men da man alligevel ikke ret kunde faa det begyndt, efterdi intet ydre Konjunktur-Pust gav mindste Vind i de slappe Sejl, og al Vovelyst endnu laa i Dvale efter den lange Vintersøvn, vaagnede der tilsidst — og det skete i 1880 — en mægtig Utaalmodighed i de ledende kjøbenhavnske Børskredse. Naar Tingene ikke kunde komme i Gang af sig selv paa almindelig og sædvanlig Forretningsvis, saa syntes man, at der dog paa en eller anden Maade eller et eller andet Steds *udefra* maatte kunne gives det Stød, som atter kunde bringe Fart og Liv til Veje. At selve Bismarck Aaret før havde prøvet paa at anvende *Statsmagten* som Løftestang i saa Henseende, var i hvert Fald en saa sælsom Foreteelse, at man maatte indrømme, der dog heri laa et Fingerpeg i Retning af, at Regering og Rigsdag havde *positive* Pligter overfor et Lands Erhvervsliv, — en Erkendelse, som aabenbart endnu laa den hjemlige Lovgiver-Bevidsthed uhyre fjærnt.

Som nys sagt, gærede hos Ingen slige Tanker stærkere end just hos den Mand, der uden Indehavelse af noget officielt Man-

dat eller nogen egentlig repræsentativ Værdighed allerede da indtog en ubestridt Fører-Stilling indenfor den københavnske Forretningsverden: C. F. TIETGEN. Han havde netop lykkelig overstaaet sin egen Livskrise, mandig og sejrrig havde han gennemstridt sine personlige Trængselsaar (1877/78) — og følte sig nu igen sikker i Sædlen. Men Hesten var ikke til at drive ud af de vante Ridestier: for alle nye Baner var der slaaet spærrende Bomme, som det private Initiativ ikke uden Statshjælp formaaede at sætte over, endsige at bryde tværsigennem. Medens de fremmede Eksportpræmier paa Sukker trykkede den danske Roesukkerproduktion, behandlede danske Varer og Skibe ugunstigt i Frankrig, uden at man fra den danske Regerings Side saa meget som tænkte paa at følge tysk Forbillede og drive *aktiv* Told- og Traktat-Politik. Mellem Rusland og Tyskland herskede der efter Tyrkerkrigen og Bismarcks »Mægling« paa Berliner Konferencen en bitter økonomisk Strid, hvorunder man gensidig søgte at skade hinandens Transithandel. Med stor Forudseenhed havde derfor Tietgen allerede i 1879 ladet Det forenede Dampskibs-Selskab aabne en fast Ruteforbindelse mellem Libau og Nordvesteuropa og imødekom derved de russiske Bestræbelser for at frigøre Czarrigets Eksport fra Preusserstaden Königsbergs Transithjælp. Spaniens pludselige Trang til Forskæringssprit for at kunne tilfredsstille det phylloxerahærgede Frankrigs Rødvins-Efterspørgsel til Fremstilling af egne Eksportvarer aabnede paa samme Vis nye Chancer for dansk Fragt-Erhverv i Farten mellem det nævnte Middelhavsland og de raaspnitproducerende Kartoffelegne i Rusland og Nordtyskland. Men skulde vor Skibsfart vinde Konkurrence-Evne til at udnytte alle disse Muligheder, maatte den først og fremmest befries for de store Statsbyrder, som da tyngede

/C. F. TIETGEN

paa den i Form af Told paa Skibe, Skibs-, Konsulats- og høje Havne-Afgifter. Og skulde Adgang til et Marked som det franske lettes, Begunstigelser for den gennemgaaende Trafik opnaas i Rusland, Virkningerne af den nye tyske Beskyttelses-Tarif afbødes og overhovedet dansk Eksport-handel positivt fremhjælpes, saa maatte atter den danske Statsmagt saavel udadtil som indadtil træde direkte støttende til.

Saaledes pegede Tietgens genvaagnende Lyst til at finde nye Veje og skabe ny Virksomhed hen paa ligesom at forudgribe det Opsving, der vel ifølge Kredsløbets Lov maatte siges at »ligge i Luften«, men som netop denne Gang overalt i Verden syntes at være saa vanskeligt at faa begyndt nede fra Jorden — saaledes *maatte* baade hans Tanker og Trang pege mod det samme Maal: at hverve selve Landets *Lovgivningsmagt* til virksom Kampfælle i den det danske Erhvervsliv forestaaende Konkurrence-Kamp. Det private Initiativ slog nu ikke længer alene til — som Tietgen selv sidenhen (1883) udtrykte sig: i Tyskland gik Regeringen »i Spidsen med Handlinger«, under saadanne Forhold maatte det blive ethvert Lands Sag selv at værge sit.

Men til at opnaa sligt hos Statsmyndighederne var den *politiske Situation* herhjemme netop alt andet end gunstig. Hvorledes skulde man fra noget af de politiske Partiers Side kunne fatte varm og virksom Interesse for økonomiske Reforme, naar Sindene var optaget den Gang af noget for politiserende Bevidsthed saa overvældende som en *Forfatningskamp*. Ganske vist blev denne trængt noget tilbage efter det første Provisorium i April 1877 og Venstres derefter følgende Sprængning paa Novemberforliget samme Aar, men den ulmede dog i Aarene 1878—80 stadig under

Asken og brød da ogsaa allerede i 1881 paany ud i lys Lue.

Til alt Uheld for Rørelserne i de kjøbenhavnske Børs-kredse var desuden den Mand i den daværende Estrup'ske Regering, hvorunder hele Næringslivet i videste Forstand »sorterede«, nemlig Indenrigsminister SKEEL, i liden Grad paa Højde med, hvad Tiden den Gang kommercielt krævede.

Retfærdigvis maa man nu i saa Henseende drage sig til Minde, at der under den daværende Indenrigsminister henlaa saa mange store og forskelligartede Regeringssager, at de nu er fordelt under hele 4 Ministerier: Indenrigs-, Landbrugs-, Trafik- og Handelsministeriet. For en grundig, samvittighedsfuld og lidt tungt arbejdende Natur som Skeels maatte en saadan Masse af Forretninger være ganske overvældende, og det kan da ogsaa med Sandhed siges, at han bogstaveligt sled sig op i sin vanskelige og brydsomme Gerning. Navnlig maatte det for en ikke ligefrem overlegen Personlighed komme til at skorte paa det fornødne Overblik — at beherske en saadan Detailrigdom er i hvert Fald ikke Hvermands Sag. For en saa dygtig og dybt landbrugsinteresseret Godsejer som Erik Skeel var det desuden en naturlig Fristelse at lægge Hovedvægten paa Varetagelsen af de agrariske Interesser, og man kan overhovedet næppe med Føje bebrejde ham, at han i sine Embedsaar, 1875—84, var saa gennemtrængt af Troen paa Landbrugets Betydning som det Danmark bærende Erhverv, at han havde ondt ved at tilegne sig Forstaaelsen af, at Tiden just var inde for Byerhvervenes historiske Opmarch. Tilmed indtraf der i hans sidste Embedstid Trængselsaar for dansk Landbrug — dets nye Driftsform, hvis sejrige Gennemtrængen bragte Danmark saa lykkeligt ud over den

europæiske Agrarkrise, stod den Gang kun lige i Brud — og under disse Forhold laa derfor Omsorgen for vor Hovednærings Trivsel ham tungt paa Sinde.

Hertil kom endelig, at han som menneskelig og social *Type* var saa vidt forskellig fra den Mand, der kom til at staa som hans egentlige Modstander i det Spil, der netop i 1880 tog sin Begyndelse. Skønt født paa Sjælland var Skeel en ægte jydsk Landadelsmand som sprungen ud af sin Æts gamle Portræter, en sejt og sindig Herremand, blond og barsk, firskaaren og bringebred, svær og myndig, tung og selvsikker. Som ikke alene Skikkelsen, men hele hans Ydre: det spidse Hageskæg og en Ansigtifarve saa hvid og rød som Mælk og Blod — umiskendelig bar Odels-slægts Racepræg, saaledes var i Samklang hermed hans Sind og Væsen den gammeldanske Jorddrots sunde, kraftige Gemyt, muldbundne Oprindelighed i Fatteevne og Tankegang — og til Stædighed grænsende Karakterstyrke. Paa den Plet eller Plads, hvor Erik Skeel en Gang havde plantet sine Bens Stolper, dér stod han saa fast og trygt, at Ingen eller Intet kunde rokke ham blot en Tomme. For ham blev hvert et Synspunkt — et *Standpunkt*. Et Stade, hvorpaa der skulde staas Vagt, en Stilling, der skulde holdes.

Hele denne i saa mangt og meget tiltalende Types Grundskade var nu aabenbart Manglen paa den *Letbevægelighed*, den Snarraadighed og Handlingens Hast, som var Hemmeligheden ved Tietgens Natur — og den modstaaende Types Væsensejendommelighed. Tietgen havde ingen Gods-Grænse, endsige et Markskel til Horisont, men selve Havets Synskreds. Han havde et langt Løb paa Tilværelsesmulighedernes Skala. Forskellen mellem hans og Skeels Person var som mellem selve Erhvervene: Landbrug og

Handel — det ene en stille Syslen, som med Taalmod bærer og bøder paa Vejrets Omskiftelser, det andet en stadig Travlhed, der rapt og snildt benytter Vind og Strøm til at krydse sig frem fra Havn til Havn. For Tietgen var et Standpunkt netop ikke et *Stand-Punkt*, et Sted at stande paa, endsige stande *stille* paa, men snarere som et Springbrædt, hvorfra man kunde komme videre frem, som hint »elastiske Sted«, hvorem Lessing og Jacobi samtalede: hvorpaa man skulde træde for netop at komme *over* Vanskelighederne.

Samtidig var Tietgen paa sin Vis ligesaa selvsikker og egenraadig som Skeel. Overfor dennes Æt-Stolthed satte han sit Aands-Adelskab, overfor Skeels Troskab mod sin Pligt som Statens Tjener satte han Troskaben mod sit eget Kald som økonomisk Samfundsreformer, overfor Herremandens fødte Myndighed satte han sit selvvundne Førerskab, sit Væsens vuggebaarne Overlegenhed.

Var den politiske Situation i sig selv lidet gunstig for Tilvejebringelsen af de positive Foranstaltninger til Handels Fremme, som man efter den i de Tietgen'ske Kredse raadende Opfattelse fandt paakrævet af de »daarlige Tider«, saa gjorde det skildrede Modsætningsforhold mellem Tietgen og Skeel, Krav-Stilleren paa Næringslivets Vegne og den Opfyldelses-pligtige indenfor Regeringen, just ikke Sagen bedre. De tvende haarde Halse tørnede snart personlig sammen, og tilstødende ydre Omstændigheder gjorde Forholdet overmaade spændt.

I Slutningen af 1880 blev Oksens ondartede Lunge-syge indslæbt paa Sjælland ved nogle svenske Kreaturer. Udførslen af levende Kvæg til England spillede i hine Aar en Førsterangs-Rolle i dansk Eksportforretning, ikke alene for Jylland, men ogsaa for Kjøbenhavn. Kjøbenhavns

Kreaturhandlere indførte i stort Omfang magre Stude fra Sverige og lod dem staldfede rundt omkring paa Sjælland, saa at de i Løbet af et halvt Aars Tid blev salgbare Leveringsvarer paa Englandsmarkedet. Som Følge af den nævnte Smitsots Udbrud udstedte Skeel under 16. Marts 1881 et Indførselsforbud mod svensk Hornkvæg og standsede samtidig al Udførsel fra Sjælland og Amager. Ved det sidste Forbud undgik man, at Storbritannien udstedte et hele Danmark omfattende Indførselsforbud — for at redde den jydsk Kvægekspport ofrede man med andre Ord fuldstændig de kjøbenhavnske og sjællandske Interesser. Til Trods for Sygdomstilfældenes tvivlsomme Karakter blev det sjællandske Udførselsforbud først hævet den 11. August s. A. og Indførselsforbudet mod svensk Kvæg den 11. December, hvilken Tid allerede havde været tilstrækkelig til at lade denne Mellemandel med svenske Kreaturer glide ud af danske Hænder.

Alt dette kom Tietgen saa meget mere ubelejligt, som han just den 21. April 1880 havde ladet D. F. D. S. overtage Kjøbenhavn/Newcastle-Ruten. Denne var baseret paa en Kvægtransport af over 17,000 Stk. aarlig, og nu sank Antallet i 1883 til lidt over 3000 Stk., som man maatte gaa til Helsingborg for at faa indskibet. Selvfølgelig maatte det forbitre Tietgen at se sit kære Selskab tilføjjet et saadant Tab ved Indenrigsministeriets haardnakkede Hævden af de tvende nævnte Forbud — langt ud over hvad veterinære Hensyn krævede.

Allerede længe i Forvejen var imidlertid Tietgen i klar Erkendelse af, at der ikke fra Indenrigsministeriets Side var nogen Støtte for ham og hans Planer at vente, kommen ind paa praktiske Overvejelser af, hvorledes den kjøbenhavnske Forretningsverden skulde kunne bryde eller dog

komme uden om de bestaaende Regeringsmyndigheders Passivitet eller Modstand. I saa Henseende frembød der sig da tvende Veje at gaa: *enten* at faa vristet Varetagelsen af de kommercielle Anliggender ud af Indenrigsministeriets Haand og faa den overført til et nyskabt *Central-Organ* indenfor *Administrationen* (Handels-Ministerium eller Handels-Departement) — *eller* at faa dannet et *korporativt* Organ af selve Købmandsstandens Repræsentationer, hos hvilket Regeringen da skulde være lovmæssig forpligtet til at søge mercantil Vejledning (Handelskammer).

Det tør sikkert med Sandhed siges, at ingen af disse to Tanker var i den Forstand Tietgens, at han selv havde *tænkt* dem. Han *forefandt* dem en skønne Dag — og saa, at i den Vanskelighed, han var stedt, aabnede just *de* Udvej.

Begge Tanker var i Slutningen af 1879 bleven udkastet rent *theoretisk* i Nationaløkonomisk Forening og dens Tidsskrift af ALEKSIS PETERSEN-STUDNITZ. Da han paa et Møde i Foreningen den 27. November havde gjort sig til Talsmand for Oprettelsen af et københavnsk Handelskammer, nærmest i Grosserer-Societetets Komites Sted, stillede tilstedeværende Medlemmer af denne sig meget køligt til Ideen, og naar denne i den nærmest følgende Tid drøftedes, syntes man i Komiteen nærmest at opfatte det som en Slags Kritik af dens Virksomhed.

Heroverfor tog i Begyndelsen af 1880 CHRISTOPHER HAGE til Genmæle i en Tidsskrift-Artikel. Hage havde netop i 1879 flyttet sin Forretning fra Nakskov til København og taget Grosserer-Borgerskab. Faa Aar før havde han erhvervet Universitetets Guldmedaille for en Ahandling om Stuart Mill og derefter, ved Siden af sit Købmandsskab,

syslet theoretisk med forskellige nationaløkonomiske Spørgsmaal. Ved den nævnte Afhandling blev det da nu ham, som skabte Programmet for den følgende Tids Handelskammer-Bevægelse.

I sin Artikel betonedede han først, at Spørgsmaalet om Dannelsen af et Handelskammer »maa siges at være modnet til mere end en blot theoretisk Drøftelse«, Endemaålet var »et Organ for samtlige økonomiske Erhverv, betragtede som et solidarisk Hele«, men foreløbig maatte man holde sig til den mere begrænsede Opgave: et Fællesorgan for Handel, Industri og Skibsfart. Han strejfer ogsaa Spørgsmaalet om et særligt Erhvervsministerium, men mener det dog lettere ved Oprettelsen af særskilte økonomiske Departementer »at sikre sig en paalidelig og stabil Indsigt«. Hovedvægten maatte imidlertid lægges paa at skaffe et *Handelskammer*, og et saadant havde man jo allerede in nuce i Grosserer-Societetets Komite. At ønske denne viklet ud af sit Svøb, omdannet og forbedret til et Handelskammer indeholdt ingen Kritik af dens hidtidige Virksomhed: »Hvad det drejer sig om, er ikke, om Komiteen udretter, hvad den formaar, men om den formaar at udrette, hvad der er ønskeligt. Ikke om den røgter vel, hvad der er den betroet, men om der er betroet den tilstrækkeligt. Ikke om dens Arbejde er godt, men om dens Virkekreds er vid nok. Ikke om dens Indflydelse er gavnlig, men om dens Stemme har fornøden Vægt. Ikke om dens Myndighed er i gode Hænder, men om dens Myndighed ikke vilde mangelfold forøges ved en mere tidssvarende Organisation.«

Hovedtrækkene i en saadan mere tidssvarende Organisation skulde da være disse: et forøget Medlemsantal, offentlige Møder, Adgang til Societetet og dermed Valgret til Komiteen for *Bankiers, større Industridrivende, Skibs-*

redere o. lign. — samt endelig som det fornemste: *Ret* til at blive taget paa Raad af Regeringen i alle økonomiske Anliggender.

For Tietgen kom denne Handelskammer-Tanke særdeles tilpas, og han greb da ogsaa saavel den som Tanken om et Handelsministerium i Flugten. Vi skal nu se, hvorledes man i den nærmest følgende Tid forsøger begge Veje.

Det var Utaalmodigheden efter snart og snildt at blive lodset ud af det Dødvande, som 70ernes »daarlige Tider« havde efterladt sig, der skabte hin Tids Rørelser i vor Børsverden. Den greb, som alt ovenfor skildret, naturligt nok først og fremmest TIETGEN og bragte ham ind paa en vis Irritation over dansk Politiks ufrugtbare Stilstand, hvorunder Lovgivningsmaskineriet enten gik helt i Staa eller kun bragte militære Love, — hvortil føjede sig en Slags Modvillie mod det Ministerium, det ESTRUP'ske, der for hans reformlystne Købmandsbevidsthed stillede sig som et højconservativt Godsejeregimente uden Sans for og Kendskab til Forretningslivets Tarv og Trang.

Men denne Utaalmodighed blev hurtig smitsom, — smittede ikke alene den Kreds, der stod ham nær som en Garde om sin forgudede Fører, men derigennem ogsaa efterhaanden fast den hele Børs — tilsidst ogsaa Grosserer-Societetets Komite. Ved 70ernes Slutning var denne bleven rekruteret med Mænd som H. FRITSCHÉ og A. E. HIØRT, der gerne delte den Tietgen'ske Tankegang, og fra disses Side udviklede der sig en vis Opposition overfor de ældste Medlemmer og Formanden, Etatsraad MORITZ G. MELCHIOR, som 1873 havde afløst A. N. Hansen (død samme Aar).

Melchior var, som vi ved, en sagtmodig og behersket Natur, mere skikket til at vogte vel, hvad der var ham betroet, end til at erobre og nyerhverve — i sin Færd og i sit Væsen lige saa passiv-elskværdig, formhævdende og indadvendt, som Fritsche var paagaende, indfaldsfrodig og udadvendt. Saa fandt denne sidste nemmere en Aandsbeslægtet i et af Komiteens ældre Medlemmer, L. J. GRØN, som var en livlig og reformivrig Mand.

Overfor den pludselig og voldsomt frembrydende Trang til økonomisk Lovgivning, som indenfor Komiteen navnlig Fritsche og Grøn nu gav Udtryk, stod Melchior uden Sympati, — og han fandt desuden deri en Bismag af *politisk* Opposition, som huede ham grumme lidet. For ham stod det netop omvendt saaledes, at Komiteen skulde passe sit, nøjes med sin beskikkede Lod og fremfor alt holde Fingrene omhyggelig borte fra alt, hvad der lignede Politik.

At faa Komiteen til at gaa i Spidsen for den kommercielle Reformbevægelse, som man i den Tietgen'ske Kreds nu ønskede rejst, var altsaa ikke ret vel muligt. Melchior havde i sin Tid været med til at »finde« Tietgen, da denne endnu var en purung og ganske ukendt Mand, og havde sidenhen været ham en god Støtte, navnlig ogsaa i hans Trængselsaar 1877/78. Men da Tietgen i 1879 foreslog Privatbankens Bankraad at give Aktionærerne 4% Dividende til Trods for, at de kritiske Revisorer paa Kontoen for forskellige Aktiver (i 1878 opført med 2,165,000 Kr.) mente at burde paaregne et Tab af 1,350,000 Kr., hvorpaa man kun havde Reservefondens ca. 72,600 Kr. at afskrive, satte Melchior sig haardt derimod, og Tietgen havde Møje med at sætte sin Villie igennem. Dette gjorde et Skaar i det gode Forhold, og de Betænkeligheder, Tietgen for

Melchiors Skyld hidtil stedse havde næret for at give forskellig Misfornøjelse med Komiteens »Stilleben« offentligt Udtryk, forsvandt nu ganske. Men først vilde han dog, naar han ikke kunde faa Komiteen *med* sig, prøve at gaa *uden om* den.

Blandt fremstaaende Mænd i vor Børsverden var den Gang ingen ivrigere for at faa gennemført økonomiske Reformer end Nationalbankdirektør, Etatsraad MORITZ LEVY. Denne delte ej alene Tietgens Syn paa Datidens politiske Situation, men var tillige indtil Begejstring overbevist om, at kunde vor Handel og Fragtfart blive befriet for saadanne Byrder og Baand som Skibsafgiften og Raastof-Tolden, vilde atter vort Forretningsliv vinde Fremgang og Trivsel. Navnlig havde han faaet et sjælden godt Øje til Skibsafgiften og kunde i sin Harme mod denne irrationelle Skat midt oppe i muntert, selskabeligt Samvær henfalde i sande Deklamationer til Fordel for dens Ophør. Skønt der ellers idelig var Smaarivninger og Jalousi ham og Tietgen imellem, fandt de da nu for en Gangs Skyld hinanden. Og til dem sluttede sig i Foraaret 1880 den bekendte jyske Stor-Købmand HANS BROGE i Aarhus. Det gjaldt nu om, saaledes saa alle Tre paa Sagen, at *starte* Utaalmodighedens økonomiske Reformbevægelse — eller rettere: sætte den i Scene og støbe den i agitatorisk Form. Naar Komiteen, altsaa den en Gang bestaaende *faste* Institution, ikke vilde tage Sagen op og bære den frem paa den danske Handelsstands Vegne, saa maatte man skabe et Organ »för tillfället«. Et stort *Børsmøde* — et af dette nedsat Udvalg med Myndighed til at give Mødets Ønsker Udtryk, altsaa et *Børsudvalg* — saaledes maatte Tingen gribes an.

Men *imod* Komiteen vilde Tietgen som sagt ikke gaa,

det gjaldt altsaa om at faa markeret dette paa en eller anden Vis. Det lykkedes ham gennem Levy. Under Melchiors Sommerferie fik denne bevæget Komiteens Næstformand, LE MAIRE, til sammen med ham og Tietgen at være Medindbyder til det store Børsmøde den 23. Juni 1880.

Mødet, der trods Skærsommerdagens Hede var besøgt af over femhundrede Mennesker, indledes af Nationalbankdirektør LEVY, som gjorde sig til Tolk for den almindelige Tørst i Forretningsverdenen efter økonomiske Reformer — er det for dristigt, endte han sin Tale, i en fredelig Periode at fordre Love, der vil give hele Landet et Opsving og fremme Handelens og Industriens Interesser.

Mødets Hovedbegivenhed blev imidlertid, at C. F. TIETGEN i et længere Foredrag for første Gang lancerede Tanken om et egentligt *Handelsministerium* for Offentligheden. Siden 1864 var der, sagde han, saa godt som intet gjort af Regering og Rigsdag paa det kommercielle Omraade, til Trods for at Handel og Skibsfart dog lige saa vel fortjente Regeringens Beskyttelse som Agerbruget. Der krævedes imidlertid her en Vejledning, som hverken kunde ventes i Rigsdagen eller i Pressen. For at skaffe denne maatte der skabes en egen Autoritet for Handelen indenfor selve Regeringen, enten ligefrem et Handelsministerium eller dog et særligt Departement under Indenrigsministeriet. Det bedste vilde imidlertid afgjort være et Handelsministerium med en anerkendt dygtig Mand i Spidsen. For Udenrigsministeriet var Konsulatsvæsenet en Biting, for et Handelsministerium vilde det være en Hovedsag. Han sluttede

med gennem forskellige drastiske Eksempler at belyse, hvor lidet det herskende Udenrigsstyre forstod og formaade at værne Danmarks Erhvervsinteresser i det internationale Handelssamkvem.

Efter at HANS BROGE i varme Ord havde bragt Tietgen Forsamlingens Tak for hans ildnende og vækkende Ord, besluttede man at nedsætte et Udvalg til at afgive Betænkning over de Spørgsmaal, der kunde føre til en Udvikling af Handel, Industri og Skibsfart. Hertil valgtes foruden Indlederne bl. a. 4 af Grosserer-Societetets Komites Medlemmer, nemlig Sigfr. Goldschmidt, L. J. Grøn, A. E. Hiort og Rud. Puggaard. Udvalget konstituerede sig paa et Møde den 2. Juli 1880 med den senere Generaltolddirektør M. Rubin som Sekretær.

I dette Udvalgs Drøftelser kom man imidlertid ikke nærmere ind paa den af Tietgen paa Mødet udkastede Tanke om et Handelsministerium, men mente, at man i Stedet for burde forsøge Betrædelsen af den *anden* Vej, som forud havde været paa Tale i den Tietgen'ske Kreds ved dens private Overvejelser af, hvorledes »man skulde opnaa den vedvarende Hævden af de Synspunkter for vor kommercielle og industrielle Udvikling«, som man nu vilde benytte Udvalget til at give Eftertryk overfor Offentligheden. Man gled med andre Ord forholdsvis snart ind paa en Drøftelse af Spørgsmaalet om Tilvejebringelsen af en ny og fyldig *Repræsentation* for Handelsstanden for ved Dannelsen af et slikt korporativt Organ at skabe den ønskede Vejledning for Regeringen i økonomiske Anliggender.

Parallelt hermed optog da samtidig et Medlem af den nævnte Kreds *udenfor* Udvalget, nemlig H. Fritsche, den samme Plan til Gennemførelse indenfor Grosserer-Societetets Komites Rammer. Den 28. Februar 1881 ind-

gav nemlig Fritsche et Forslag til et Andragende til Indenrigsministeriet om en fuldstændig Omordning af Komiteen med det Maal at gøre den til en Slags *Handelskammer* i moderne europæisk Stil. Det udvikles heri, at Komiteen vel egentlig, i Kraft af Fdg. 4. August 1742 og 23. April 1817, allerede havde den Opgave »at være Regeringens Raadgiver i kommercielle Anliggender og i det Hele at tage Handelens almindelige Forhold under Behandling.« Og der fortsættes derpaa saaledes:

»I denne Opgave er der aldrig sket nogen Forandring; navnlig fortjener det at bemærkes, at Næringsloven af 29. December 1857, samtidig med at den med eet Slag borttog hele det bestaaende Laugsvæsen, i Erkendelse af, at det her drejede sig om noget ganske andet, end hvad der stod i Forbindelse med de tvungne Laug, ikke gjorde nogen Forandring i Komiteens Indretning, men i sin 31. Paragraf bestemte, at »Grosserer-Societetet i Kjøbenhavn og den dermed forbundne Komite vedbliver under sin nærværende Indretning og med den samme for Tiden tilkommende Virkekreds«. Det vil heller ikke kunne nægtes, at Komiteen paa mange Punkter har kunnet virke og har virket i Overensstemmelse med sin Opgave, og man skal navnlig erkende, at Regeringen ved vigtigere økonomiske Lovforslags Fremkomst som Regel har raadført sig med den, og man formener derfor, at det, naar der skal arbejdes henimod en fyldigere Repræsentation for Handel, Skibsfart og den store Industri, vil være rigtigst at benytte det i Grosserer-Societetet og dets Komite givne Grundlag. — Imidlertid erkendes det, at der for Øjeblikket er væsentlige Hindringer tilstede for, at Komiteen ganske kan opfylde de Fordringer, der maa stilles til et Handelskammer. En vigtig Hindring ligger saaledes i Publikums og Handelsstandens Stilling til og Opfattelse af Komiteen og dens Virksomhed. Det er omtalt, hvorledes Næringsloven af 1857 lod Komiteen staa urørt; men den stærke almindelige Bevægelse, der gav Stødet til Loven, har dog bidraget væsentlig til at svække Komiteens Stilling, idet den opvaagnende og ved tidligere Tidens Reguleringer og Tvangsforanstaltninger forstærkede Følelse af, at Næringerne burde staa paa deres egne Ben, bragte mange til at overse Centralorganets store Betydning og til i Societetet kun at se en tilfældig ved Lovgivningsmagts Uagtsomhed tilbagestaaende Levning af det gamle, forhadte Laugsvæsen med dettes Tvang og unyttige Byrder, under hvilke

Omstændigheder det ikke kan forundre; at Interessen i Standen for Institutionens Virksomhed mere og mere svækkedes. Disse i en overfladisk Betragtning begrundede urigtige, men let forklarlige Anskuelser har i Aarenes Løb i større eller mindre Grad gennemtrængt ikke alene de Handlende, men desto værre ogsaa Presse- saavel som de i Politiken ledende Mænd, og kan vistnok siges ligeledes at have gjort sig gældende i Regeringen, saa at der ikke heller fra oven har været ydet Komiteen den under saadanne vanskelige Forhold dobbelt fornødne Støtte; man synes fra alle Sider at have forglemt eller overset Hensigten med Komiteens Indstiftelse og med dens Bevarelse i 1857: at være et officielt Centralorgan for Danmarks Storhandel, og der mangler ikke meget i, at Komiteen og dens Virksomhed ogsaa fra Autoriteternes Side kun betragtes paa samme Maade som Bestyrelsen af enhver ved eget Initiativ dannet privat Handels- eller Industri-Forening.«

Hvad der efter Fritsches Mening krævedes, var saaledes en Slags *Genrejsning* af Komiteen eller rettere: af dens Prestige udadtil. Med dette for Øje foreslog han (foruden en Udvidelse af Medlemsantallet), at Komiteens Forhandlinger blev offentlige, at foruden Grossererne andre Storhandlende, Bankiers, Skibsredere og Industridrivende ved (frivillig) Indtrædelse i Societetet fik Valgret til Komiteen — samt endelig at Regeringen *forpligtedes* til at indhente Komiteens Betænkning i alle Sager, der vedrørte Handel, Industri og Skibsfart.

Den 8. Marts blev Forslaget forelagt Komiteen og henvises til Behandling i et Udvalg, som foruden af Formanden (Melchior) og Forslagsstilleren kom til at bestaa af Grøn, Hiort og Thune.

At Fritsche havde talrige og fremragende Meningsfæller i Societetet udenfor Komiteen, gav den derpaa følgende Generalforsamling den 24. Marts 1881 fyldigt Vidnesbyrd om. Der var til denne af d'Hrr. Carl A. Broberg, C. Hage, Gotfred Halkier, H. Helsted, Philip W. Heyman, Julius Holmblad, Harry Levin, J. H. Mannheimer, H. T. Mohr,

O. B. Muus, Vilh. Petersen, Oscar Prior, Hans Puggaard, E. Stokkebye og Henry Tegner indleveret følgende Forslag:

»Grosserer-Societetet erklærer sig for Ønskeligheden af, at der oprettes et Handelskammer, bestaaende af et større Antal Medlemmer end hidtil Grosserer-Societetets Komite, saaledes at dets Forhandlinger af almen vigtige Sager eventuelt bliver offentlige, og at det ved Lov paalægges Regeringen at raadføre sig med det i Spørgsmaal, der vedrører Handelens, Skibsfartens og den store Industris Interesser.«

CHRISTOPHER HAGE var Forslagsstillernes Ordfører og fremhævede som saadan udtrykkelig, at da man ikke ansaa Vejen til et Handelsministerium som farbar, havde man valgt denne Udvej, da det i hvert Fald ikke kunde gaa som hidtil, at Handelen var fuldkommen afskaaren fra at komme til Orde indenfor Lovgivningsmagten, der væsentlig kun repræsenterede Landbostanden. Komiteens Formand (Melchior) mente at kunne nøjes med heroverfor at hen- vise til, at et ganske tilsvarende Forslag, nemlig H. Fritsches ovennævnte, jo allerede var til Udvalgs-Behandling i Ko- miteen, og at man i Grunden derfor godt kunde slaa sig til Taals. Men da dukkede Tietgen op som Taler.

TIETGEN havde egentlig ikke haft nogen, i alt Fald ikke nogen *direkte* Andel i den rejste Generalforsamlings- Bævægelse, dens Mænd stod ham vel alle personlig nær, men mere som en Slags *ynge* Garde, der her var gaaet paa egen Haand og — til Tietgens uskrømtede Fornøjelse — havde faaet skabt en Stemning saa stærk og stridig, som den gamle Børssal aldrig nogensinde før havde været Skueplads for. Et Sammentræf af Omstændigheder havde hjulpet hertil eller overhovedet muliggjort denne Stemnings- rejsning: den standende Strid paa Thinge var i Færd med atter at tilspidises i en for fredeligt Lovgivningsarbejde ilde- varslende Grad, og Indenrigsminister Skeel havde lige ud- stedt sit alt ovenfor omtalte Forbud mod Kvægudførsel fra

Sjælland, hvad der saa meget haardere ramte Kjøbenhavns Udskibningsforretning, som Stadens Havn netop var bleven genaabnet efter hele 2 Maaneders Isspærring. En saa lang Lukketid betød stort Tab for den kjøbenhavnske Eksport-handel, og da der samtidig var Istransport over Storebælt, der ofte endog helt mislykkedes, havde desuden Jylland og Fyen maatte forsyne sig med Kolonial- og Manufakturvarer fra Hamborg i Stedet for fra de kjøbenhavnske Gros-sister. En Deputation af kjøbenhavnske Handlende var først i Marts gaaet til Skeel for at bevæge ham til at søge Bevilling til Anskaffelsen af 2 Isbrydere i Storebælt, men denne havde blot svaret, at de Ulæmper, der fremkaldtes ved Isstandsningen, mindre maatte tilskrives Manglen paa Isbrydere end Handelsstandens bristende Evne til at for-syne sig med tilstrækkelige Varebeholdninger — et Svar, der ret naturligt yderligere satte ondt Blod og fæstnede en i Købmandskredse ret udbredt Opfattelse af Indenrigsmini-steren og hans Ministerfæller som Mænd, der nærede Ringeagt for selve Handelen som Erhverv.

Under alt dette var imidlertid Tietgens Interesse beslag-lagt af »Børsudvalgets« Arbejder: det var jo, som vi har set, herigennem han tænkte sig at kunne komme til at gøre sin omgaaende Bevægelse. Men nu saa han i selve Gros-serer-Komiteens Hovedkvarter, paa Børsens Generalforsam-ling, en Stemningsbølge rejse sig lige for Øjnene af ham — en Bølge saa voldsom og vældig, at om Komiteen blot havde antydnet nogen Lyst til at stemme op imod den, vilde den være bleven skyllet uhjælpelig bort. Med sin udpræ-gede Øjeblikssans greb han Lejligheden og lod sig bære op og frem paa denne Bølges Ryg. Uventet tog han med eet Ordet og svarede med en egen bidsk Kulde Komiteens Formand, Etatsraad Melchior, at det jo var godt nok, at

han og hans Kollegaer i Komiteen havde svunget sig op til allerede at faa nedsat et Udvalg om den ønskede Sag, men han var for sit Vedkommende alt andet end vis paa, om ikke Komiteen i sin daværende Sammensætning manglede Gnisten, — i hvert Fald turde han ikke stole paa, at Resultatet blev netop det af ham ønskede, og han forbeholdt sig derfor fuld Frihed til eventuelt at stille sig i skarpest mulig Opposition til Komiteen.

Man opfordrede ham fra forskellige Sider til at indtræde i denne, hvad han dog afslog; men da Forsamlingens stærke Stemning til Gunst for de nye Tanker i hvert Fald krævede et kraftigt Udtryk, saasom et Valg, der klart accentuerede Vendingen bort fra Komiteens hidtidige forsigtige Conservatisme, indvalgte man Mødets unge Ordfører, C. HAGE, med stor Majoritet og skød den mindre udprægede MANNHEIMER'ske Kandidatur til Side.

I samme Maaned (Marts 1881) afsluttede *Børsudvalget* (altsaa det paa Børsmødet den 23. Juni 1880 nedsatte Udvalg) sin Betænkning, som derefter den 16. April blev vedtaget paa et nyt Børsmøde. Heri fremsattes følgende Fordringer paa Handelens, Skibsfartens og Industriens Vegne:

- I. Fuldstændig Frigivelse af alle Raa- og Hjælpstoffer (Stenkul, Stang- og Baandjern, Plader og Blik, raa, Ankere o. lign., grove støbte og smedede Jern-Varer, Zink, Yellow-Metal og Bly, Messing og Kobber, uforarbejdet Tømmer og Træ, Apothekervarer, brændte Ben, Sværter og Smørelser, Farvestoffer (Pos. 51—53), Beg, Terpentin, Harpiks, Gummi, Tjære, Jord og Mineralier, slemmede, Lim, Salpeter, Sten (Pos. 222—24), Talg, Tran og Voks samt endelig Salt, Sejldug, Tovværk og Pak- og Sækkelærred).

- II. Simplification af og Nedsættelser i Manufakturvare-tolden.
- III. Ophævelse af Tolden paa Skibe og Skibsmaterialier.
- IV. Forhøjelse af Tolden for: Tobak, Vin, Frugter, Kakao, Spisevarer og The, Forhøjelse af Brændevinsafgiften til 6 Sk. pr. Pot og Indførelse af en Skat paa bajersk Øl.
- V. Ophævelse af Tolden paa: Cikorie, Kaffe, tørret og saltet Fisk, Ost og Ris.
- VI. Fuldstændig Ophævelse af Skibsafgiften i udenrigsk Fart.

Den samlede Indtægtsformindskelse vilde herefter blive 1,3 Mill. Kr.

Som man vil se, stemmer de under I, II, IV og V nævnte Fordringer i væsentlige Henseender med, hvad de tidligere Regeringsforslag indeholdt i de samme Retninger. Det bemærkes dog, at Udvalget gaar en Del videre i disse Retninger, idet der saaledes navnlig fordredes fuld Frihed for Baand- og Stangjern, Metalplader, o. lign. og uforarbejdet Tømmer og Træ, samt endelig Kaffe- og Ristoldens Bortfalden.

I to væsentlige Henseender afviger dog denne Betænkningens Standpunkt fra hine Regeringsudkast.

For det første rører den ikke ved Beskyttelsen, uden hvor denne kommer i direkte, uopløselig Modsætning til Skibsfartens Særinteresser (jfr. Pkt. III), men kræver tværtimod som Betingelse for en Revision paa dette Omraade, at der forud maa gaa: »en i det Enkelte gaaende Undersøgelse af de Vilkaar, under hvilke hver enkelt Industrigren arbejder, og af den Betydning, den paagældende Industri-

gren har for den Del af Befolkningen, som derigennem har sit Erhverv.«

For det andet fremføres her for første Gang med Klarhed og Styrke Betydningen af bajersk Øl som et hensigtsmæssigt Skatteobjekt, ligesom Opmærksomheden afgørende henledes paa det praktiske i at lægge Forbrugsskatterne paa Indlandets Produktion, hvor denne kun er fordelt over faa større Virksomheder, i Stedet for paa Omsætningen med Udlandet.

*

*

*

Endnu en anden Sag fremførte Børsbetænkningen med en vis Myndighed, nemlig en Omordning af Handelsstandens Repræsentation, hvorved Grosserer-Societetets Komite udvidedes til at blive en Repræsentation ikke blot for de københavnske Grosserere, men for hele den større Handel og Industri i og udenfor Hovedstaden. Societetet foresloges forandret til en Børsforening, hvori enhver større Købmand og Industridrivende, *ogsaa udenbysboende*, kunde blive Medlem, og dennes Bestyrelse skulde da danne et almindeligt dansk *Handelskammer*, som Regeringen skulde henvende sig til i alle Spørgsmaal, der havde Interesse for Handel, Industri og Skibsfart.

Her møder vi da for første Gang Tanken om at skabe et korporativt Centralorgan til overfor Statsmyndighederne at repræsentere den samlede danske Handelsstand og Forretningsverden. Derved blev i Grunden Spiren lagt til den senere Fællesrepræsentation.

Efter dette yderligere Stød udefra tog Komiteen med Iver fat paa at fremme det Fritsche'ske Forslag. Allerede den 2. Juni kunde man indgaa til Indenrigsministeriet

med et udførlig motiveret Andragende. Dette gik ikke alene ud paa at omdanne selve Grosserer-Societetets Komite i Overensstemmelse med det Program, hvis Hovedtræk nu efterhaanden var bleven slaet fast i den offentlige Bevidsthed — men *tillige* at skabe en helt ny Institution, en Landeinstitution (medens Grosserer-Komiteen stadig tænktes opretholdt som specifik kjøbenhavnsk), nemlig »*Handelsmødet*«. Paa Handelsmødet, som skulde afholdes i hvert Aars Maj Maaned, tænktes Komiteen at skulle sammentræde med Delegerede fra de større Handelsbyer i Danmark for i Forening med disse at drøfte de Handel, Skibsfart og Industri vedrørende Sager, der af Regeringen eller af Mødets Medlemmer maatte blive forelagt til Forhandling.

Ligesom Regeringen efter Sagernes Beskaffenhed i Reglen burde give Grosserer-Societetets Komite og Handelsmødet Lejlighed til at udtale sig om de Handel, Skibsfart og Industri vedrørende Foranstaltninger eller Lovarbejder, der paatænktes iværksat, saaledes var det Komiteens og Handelsmødets Pligt ikke blot paa Opfordring at udtale sig om saadanne Anliggender, men ogsaa i det Hele ved Henvendelse til Regeringen at gøre denne bekendt med eller opmærksom paa de Bevægelser eller Forhold paa de forannævnte Omraader, der maatte antages at kunne eller burde give Anledning til Foranstaltninger af Administrationen eller Lovgivningen.

Regeringen var berettiget til ved Delegerede at deltage i Komiteens og Handelsmødets Forhandlinger og blev derfor at underrette om, naar Møde afholdtes. — —

Den politiske Strid mellem det Estrup'ske Ministerium og Folkethingets Flertal var imidlertid blusset op i lys Lue. De tvende Venstregrupper, Holstein-Ledreborgs og Bergs, stod atter fast sammen i Opposition mod Regeringen,

og til Trods for 2 kort efter hinanden følgende Opløsninger af Folkethinget lykkedes det ikke at skabe nogen Ændring i de modstaaende Forfatningspartiers indbyrdes Magtforhold. Forbitrelsen var stor paa begge Sider, og Udsigterne til et frugtbart Lovgivningsarbejde syntes under disse Omstændigheder at forværres endnu mere end tidligere. I de Tietgen nærmeststaaende Børskredse voksede derfor den antiministerielle Stemning, og de skarpe Angreb, som Indenrigsminister Skeel samtidig blev Genstand for i Anledning af det ovenfor omtalte Forbud mod Udførsel af Kvæg fra Sjælland, gjorde just ikke denne paa sin Side blidere stemt overfor de københavnske Børsmænd. Nok er det — hans Svar paa Komiteens ovenfor refererede Andragende faldt med usædvanlig Skarphed. Til Gennemførelsen af Hovedforslaget, hvorefter det skulde gøres Regeringen til Pligt at konferere med Komiteen og Handelsmødet om kommercielle og industrielle Anliggender, nægtede Ministeriet »bestemt sin Medvirkning«, idet det holdt et saadant »Paalæg til Regeringen« for baade »unyttigt« og »unødigt«. Iøvrigt udtaltes det angaaende den foreslaaede Dannelselse af et Handelsmøde (altsaa af en Landeorganisation), at ligesom Grosserer-Societetet »uden at opgive sit Selvstyre« fremdeles maatte kunne være i Stand til at fungere som »Centralorganet for Danmarks Storhandel«, saaledes var der »ej heller under den nuværende Ordning noget til Hinder for, at Grossererne, saa ofte dertil findes Anledning eller til bestemte, periodisk tilbagevendende Tidspunkter, kan indbyde andre Repræsentanter for Handel og Industri saavel fra Hovedstaden som fra det øvrige Land til fælles Raadslagninger for, naar et eller andet almindeligere Spørgsmaal til en given Tid maatte røre sig i Handelsverdenen, at fremkalde Udtalelser og

Forslag derom. Under alle Omstændigheder vil der ikke hertil udfordres nogen speciel Lovhjemmel.«

Skønt dette Ministeriets Svar, der blev afgivet den 29. September 1881, med dets afvisende Tone vakte stor Bestyrtelse og Harme i Komiteen og paa Børsen, skal det dog allerede her siges, at det netop var ad den saaledes paapegede *Frivillighedens Vej*, at Udviklingen inden føje Tid faktisk kom til at gaa — og ad hvilken »Den danske Handelsstands Fællesrepræsentation« kom til at fremstaa.

---

vor bittert det indenrigsministerielle Svar end smagte Grosserer-Societetets Komite — og dennes saa ofte af Institutionens Angribere citerede Svarskrivelse af 19. November 1881 viser bedst, hvor dybt nedslaaet, næsten beskæmmet, man følte sig efter Modtagelsen —, saa har dog Eftertiden noksom vist, at den beske Drik, der saaledes blev rakt Kjøbenhavns Handelsstand, i Virkeligheden rummede et supt og styrkende Lægemiddel. Der pøgedes nemlig i dette Svar tilbage paa *egen* Styrke, paa *Selvhjælp* og *Selvstyre* — »Ministeriet har ikke kunnet tilegne sig den Overbevisning, at der er tilstrækkelig Anledning til at drage Regeringen ind i Forholdet og underkaste Grosserer-Societetet dennes Kontrol.« »Der er ej heller tilstrækkelig Grund for Komiteen til at befrygte, at den ikke, ogsaa naar den hidtil bestaaende Ordning bibeholdes, fremdeles som hidtil skulde være i Stand til at gøre fuldkommen Fyldest i den Stilling, den med Føje hævder for sig.« Der klang ud af disse Ytringer en Appel til Købmandsstandens »Central-Organ« om at rette Ryggen, se sig frejdig ud og stole paa sig selv — kort sagt en Appel til *Selvfølelsen*, som ikke i Længden lod sig overhøre.

Men inden nye, udefra kommende Begivenheder fik denne til ret at rejse sig og give Grøde til ny Gerning, var det Bitterheden overfor Regeringen, som var den frem-

herskende Følelse i Kjøbenhavns Børskredse. Og den blev ikke mindre, da Estrup som Finansminister og Landstingets Regeringsflertal i Slutningen af Rigsdagssamlingen 1881/82 enedes om, at Skibsafgiften end ikke, som dog oprindeligt foreslaaet af ham, nedsattes til det halve, men bevaredes uforandret. Dog til nærmere Forstaaelse heraf er et kort Tilbageblik over denne Samlings Begivenheder nødvendigt.

Samme Efteraar, som Regeringen saa skarpt afviste Komiteens Handelskammer-Ønsker, altsaa Efteraaret 1881, var der indtruffet en Begivenhed, som paa det alvorligste maatte mane Regeringen til at tage Danmarks økonomiske Forhold overfor Udlandet op til Behandling og Overvejelse. Den 18. Oktober 1881 opsagde nemlig den spanske Regering *Traktaten* mellem Danmark og *Spanien* (af 8. September 1872) til Udløb Aaret efter. Den opsagte Traktat var en almindelig Mestbegunstigelsestraktat, der bl. a. stillede Danmark fuldstændig lig med de store Spritudførsels-Lande Rusland og Tyskland. Paa Grundlag af denne Traktatordning havde just Tietgen den 9. August s. A. stiftet et nyt Selskab, nemlig »De Danske Spritfabrikker«, for at udnytte den ovenfor skildrede Situation og deltage sammen med de nævnte Lande i Spaniens Spritforsyning. Traktatens Opsigelse maatte derfor af ham føles som et haardt Slag for hans nye Foretagende. Atter her maatte han være spændt paa, om hans eget Lands Regering var villig og i Stand til at afbøde Virkningerne af dette Slag ved i Tide at skaffe en ny Traktat. Det saa straks mindre hyggeligt ud; thi da vort Udenrigsministerium 14. November s. A. (1881) henvendte sig i Madrid med Anmodning om et Forslag til en slig ny Traktat, modtog man et fuldstændigt svævende holdt Svar, der blot lød paa, at man i al Almindelighed fordrede Nedsættelse i Tolden paa spanske

Vine, Frugter, Olier og Salt som Betingelse for Afsluttelsen af ny Traktat — iøvrigt stilledes det i Udsigt, at man vilde føre de eventuelle Forhandlinger i Kjøbenhavn ved en særlig Udsending (Castellanos).

I December s. A. fremsatte imidlertid Estrup det nedenfor nærmere omhandlede Toldlovforslag i Landstinget. Dette imødekom for det første Handelsstandens Ønsker i Børsbetænkningen om Toldfrihed for de fleste Raa- og Hjælpestoffer, Lettelser i den store Befolknings Forbrug og Indførelsen af en *Ølskat* (Maltskat) og en forhøjet *Brændevinsafgift* til Erstatning for de derved fremkomne lavere Toldindtægter. Paa den anden Side indeholdt Forslaget Forhøjelser af Tolden paa *Vin* og *Sydfrugter*, hvad der altsaa ogsaa eventuelt vilde ramme Spaniens vigtigste Udførselsvarer hertil, og i Tilfælde af at Toldreformen gennemførtes i den tilbagestaaende Del af Rigsdagssamlingen 1881/82, var der jo saaledes tilvejebragt en fordelagtig Forhandlingsbasis overfor Spaniens nye Krav: man havde faaet noget at »slaa af paa«.

Forslaget naaede imidlertid ikke ned til Folkethinget inden Samlingens Slutning, og det vakte derfor stor Uro i vor Forretningsverden, da det hen paa Sommeren 1882 viste sig, at vor Regering endnu intet havde foretaget overfor Spanien. Uroen var saa meget mere begrundet, som de spanske Cortes den 6. Juli vedtog en ny Toldlov med stærkt forhøjede Satser, hvoraf flere allerede skulde være i Kraft fra 1. August, — og i Oktober udløb jo den bestaaende Traktat! For at nyde godt af en samtidig vedtagen Konventional-Tarif var der udtrykkelig af Cortes stillet det Vilkaar, at der i en ny Traktat skulde ydes Spanien positivt Vederlag i nye, særskilte Nedsættelser i Tolden paa Spaniens Hovedprodukter. Paa Grundlag heraf formuleredes endelig i

September Spaniens temmelig vidtgaende Fordringer til os, medens samtidig vor Regerings Forslag om midlertidig Forlængelse af den løbende Traktat først blev afslaaet, men derpaa tilbudt for tre Maaneder imod, at man fra dansk Side i *Principet* antog det spanske Forhandlings-Grundlag, altsaa en egentlig *Tarif-Traktat*, der indeholdt bestemte Toldsatser foruden Mestbegunstigelses-Klausulen, — hvilket jo var ensbetydende med et afgjort Brud med de hidtidige danske Traditioner paa dette Omraade. Den sidstnævnte spanske Note krydsedes da ogsaa medio Oktober af et Tilbud fra den danske Regering om en simpel Mestbegunstigelses-Traktat. Dette Standpunkt var efter Cortes' Vedtagelse en Naivetet af den danske Regering, og da vor daværende Gesandt i Paris, Grev Moltke, som fra gammel Tid var nøje kendt med spanske Forhold, paa en Orlovsrejse her til Landet havde klarstillet dette, begyndte Regeringen omsider saa smaat at vænne sig til Tanken om, at en Tarif-Traktat dog vistnok vilde blive uundgaelig.

I Sverige-Norge var man derimod mere beslutsom og hastigere i Vendingen. Ved Nytaarsskiftet 1883 fik den danske Regering Færten af, at en Traktat-Afslutning med Spanien var nær forestaaende, og endelig kastede den da omsider trykket heraf alle sine Betæneligheder over Bord og accepterede den 22. Januar det spanske Forhandlings-Grundlag i *Principet*. Men desto værre føjede man nok saa ubehændigt det Forbehold til, at saa skulde til Gengæld den gamle spanske Traktat midlertidig træde paany i Virksomhed, og dermed forsinkedes vi atter yderligere til henimod Midten af Februar Maaned, da vi fik officielt at vide, hvad man burde have vidst paa Forhaand: at den spanske Regering savnede Lovhjemmel hertil. Saa

først tog den danske Regering fat paa Opstillingen af Kontrapropositionerne overfor de fra Spanien for hele 5 Maaneder siden fremsatte Enkeltforslag, og herved blev man endelig færdig den 12. Marts 1883, eller kun lige akkurat 3 Dage før den svensk-norske Handelstraktat forelaa underskreven fiks og færdig!

---

fter den meget bevægede storpolitiske Sommer 1881 med dens tvende Opløsninger af Folkethinget og derpaa følgende Valg var Rigsdagen traadt sammen til en ordentlig Samling den 3. Oktober 1881.

Naturligvis havde ESTRUP ikke været blind for de Rørelser rundt om i Erhvervskredse, hvorigennem den opblussende Reformtrang havde givet sig Udtryk — og det paa een Gang fyldigste og fornemste Udtryk herfor maatte efter Omstændighederne den af de tvende Tietgen'ske *Børsmøder* fremgaaede Betænkning siges at være. Det faldt ingeniunde Estrup ubelejlgt, at lade sin Regering tage et vidtgaende Hensyn hertil, saa vist som hans Politiks stadig fastholdte Formaal var dette at tvinge Folkethinget til paa normal Vis at beskæftige sig med den saglige Lovgivning og opgive den ministerstormende Storpolitik. Da han paa ingen Maade var den Principrytter, han saa ofte er fremstillet som, kastede han resolut sit hidtidige Standpunkt: at gaa stykkevis til Værks med Toldreformen, over Bord, og det var i Overensstemmelse hermed, at han, som lige ovenfor nævnt, i December 1881 forelagde Landstinget sine Forslag til en gennemgribende *Skatterreform*.

Hovedforslaget var det alt kortelig omtalte Udkast til en fuldstændig ny Lov om *Told- og Skibsfgifter* — i det væsentlige overensstemmende med Regeringsforslaget af 1873, men dog paa flere Hovedpunkter mere vidtgaende i Henseende til

Toldlettelse som en Indrømmelse til de stigende Krav i denne Henseende. Paa den anden Side var Forslaget med Hensyn til Nedsættelse af Beskyttelsestolden betydeligt varssommere end Forslaget af 1873. Den gamle Toldsats af 16 Sk. for en hel Række Positioner saasom Galanterivarer, Guttaperka-Arbejder, forskellige Instrumenter, Legetøj, Guld- og Sølvarbejder, Parfumerier, Papirarbejder, Buntmagerarbejde, Billedskærerarbejde m. fl. var saaledes erstattet med 35 Øre i Stedet for med 25 Øre i 1873. Paa samme Maade var Tillægstolden for Klædningsstykker bevaret i Stedet for som i 1873 nedsat, farvede og mønstervævede Bomulds- og Linnedvarer sat til 42 Øre pr. Pund i Stedet for 34 Øre i 1873, Silkeparaplyer til 150 Øre pr. Stk. i Stedet for 120 Øre i 1873 og andre Paraplyer 50 Øre pr. Stk. (1873: 40 Øre) og saaledes videre.

Til en højere Told i 1873 var foreslaet Vine, Sydfrugter, Kakao, Krydderier, Silkevarer, Hermetik, The og Spiritus.

Til Toldfrihed var foreslaet Cikorierødder og Ris samt tørret og saltet Fisk. Dernæst var Stenolietolden nedsat til det halve, hvorimod Kaffe- og Ostetolden var bevaret uforandret — Skibsafgiften var endelig foreslaet til det halve, 25 Øre pr. Ton.

Den ved dette Forslag antagne Indtægtsnedgang for Statskassen skulde fuldt *kompenseres* ved en Forhøjelse af Brændevinsafgiften og en Maltskat for hver 100 Pund Malt, der anvendtes til Bajerskøl-Bryggerier.

Det kan allerede her nævnes, at *Landstingets* Udvalg godkendte Forslagets Hovedprinciper, dog at Skibsafgiften bevaredes uforandret, medens flere af Beskyttelsessatserne forhøjedes noget. Videre kom Sagen ikke i denne Samling.

*

*

*

Den evindelige Strid om Finansloven — i det løbende Finansaar var der stadig blevet regeret med midlertidige Finanslove — endte i denne Samling (1881/82) med et Førlig i Fællesudvalget, hvorved det dog i nogen Maade lykkedes Folkethingsflertallet for Stridspunkternes Vedkommende at sætte sit Præg paa Finansloven. Det var derefter et ret almindeligt Indtryk i den erhvervsdrivende Befolkning, at den politiske Kamp i hvert Fald foreløbig havde mistet sin Brod, saa at der var Udsigt til større Eftergivenhed fra begge de stridende Parters Side — og herved aabnede der sig dog visse Udsigter til i den tilstundende Rigsdags-samling at faa gennemført for Næringslivet nyttige Reforme.

MONRAD, som den 16. Maj 1882 var bleven valgt ind i Folkethinget, gjorde sig i Begyndelsen af den nye Rigsdags-samling, der aabnede den 2. Oktober 1882, til Tolk for denne Stemning og de dertil knyttede Forhaabninger ved at udtale Forventningen om, at den forestaaende Samling maatte blive en »Vaabenhvile«.

Dernæst tog den 11. Oktober 1882 under Finanslovens første Behandling i Folkethinget den unge CHRISTOPHER HAGE, der var bleven indvalgt i 1881 i Kbhvn. 7.V., Ordet for at holde en stor Tale, som vakte den allerstørste Opmærksomhed. Efter at have mindet om, at baade Berg og Holstein-Ledreborg havde udtalt, at man ikke kunde vente sig meget Udbytte af denne Rigsdagssamling, paapegede han, hvorledes den »Stillestaaen, som nu i en længere Række af Aar har fundet Sted i vor Lovgivning, gennemtrænger enhver Gren af Statsstyrelsen og derved atter sætter sit Stempel paa hele vort offentlige Liv.« Han vilde ikke udtale dette som nogen Bebrejdelse mod Regeringens Personer, disse var sikkert besjælede af det mest levende Ønske om at faa Lovgivningen sat i Gang, nej, Fejlen laa i *Systemet*.

»Naar en Regerings hele politiske Eksistens kun er bygget paa: at sidde paa sin Plads, fordi den vil sidde der, medens den ikke har noget bestemt positivt Formaal, som den vil gennemføre, som den vil sætte alt ind paa at gennemføre, men kun sidder, fordi den ikke vil gaa — da er det umuligt andet end, at alt det øvrige, der saaledes kun bliver underordnede Formaal, gradvis synker mere og mere i Baggrunden og forsømmes.«

Skønt Hage var et ungt Medlem af Folkethinget (han var valgt den 1. Maj 1881), havde han nu allerede hørt ved 3 Førstebehandlinger af Finansloven det samme Spørgsmaal idelig blive rejst overfor Regeringen: hvorfor sidder Regeringen fremdeles paa denne Plads? Hvorfor har den ikke i Mellemtiden benyttet Lejligheden til at trække sig tilbage? Hvad venter den høje Regering, der skal komme ud af dette? — Og herpaa havde Konseilspræsidenten uvægerlig svaret, at han nu havde hørt det Spørgsmaal saa tit, at han strengt taget var ked af at høre det: »Jeg sidder, og det ved ethvert Medlem i Salen, fordi det er min Pligt at sidde her.« »Vi er med andre Ord kommet til et Punkt, hvor Ministeriet ikke længer er et Ministerium, det er gaaet over til at blive en konstitutionel Institution«. Det var vel ikke strengt taget lovformelig optaget som et Led i Statsforfatningen: »Just dette Ministerium og intet andet skal sidde«, »men faktisk er det Tilfældet.« Saaledes burde maaske et æret Ministerium være, men naar det var saaledes, var det »fuldstændig unyttigt, fra dette Things Side, selv om man havde den største Lyst dertil, fremdeles at rette lignende Spørgsmaal til det høje Ministerium eller at tilkendegive, at hvad der ligger det mest af alt paa Hjærte, er at faa Ministeriet fjærnet.« Naar det var saaledes, at der fra begge Partiernes Side kun havde været

Tale om at drive *Storpolitik*, skønt det med et langt mere passende Udtryk burde kaldes »Smaapolitik« — og det ene Parti ikke havde et Støvgran mere eller mindre Skyld heri end det andet, »saa er den Vej, ad hvilken vi maa søge at komme bort fra den Stilling, hvori vi befinder os, ikke den: fra Oppositionens Side at vedblive med at rette de Angreb mod Ministeriet, der nu engang har faaet Navn af storpolitiske.« Hele denne Tilstand savnede visselig ikke Komik, men satte man sig hen i en stille Time og grublede alvorligt over Tingene, var det uundgaaeligt, at man maatte finde det først og fremmest sørgeligt, »og hvis vi ikke formaar at føre os selv ind i andre Tilstande og Forhold, saa er en nok saa stærk Tvivl om vor Fremtid som Folk ikke uden Berettigelse.«

Situationen var altsaa denne, at man sad fast, og at der ingen Udsigt var til, at Partierne kunde enes, og man maatte derfor kun klynge sig til Haabet om, »at det kan komme dertil, at den Magt, som man kalder *den offentlige Mening*, kunde vende sig med en saadan Intensitet og en saadan Styrke til den ene eller den anden Side, at den knuste enhver Modstand og bragte et definitivt Omslag til Vej, være sig til den ene eller til den anden Side.« Der var adskillige, der stod udenfor Partierne, som sagde til Venstre: »Hvad vil I da, hvis I kan faa styrtet Ministeriet? Hvorfor skal vi sammen med Eder arbejde mod Ministeriet, naar vi aldeles ikke kan faa noget at vide om, hverken hvad der vil komme bagefter, eller hvad de, som kommer bagefter, da vil gøre? Lad os derfor i Kraft af Grundsætningen om *beati possidentes* hellere holde paa det bestaaende end søge at faa en Forandring, der ingen Udsigt har til at føre til noget andet og bedre. Det, som den offentlige Mening allerede kræver for at vende sig helt og holdent

og definitivt til den ene eller den anden Side, det er, at et Parti i Stedet for at indskrænke sig til det rent negative Formaal: kun at ville have Modpartiet af Vejen, med et bestemt positivt Formaal og paa et bestemt Program først klarer for sig selv det Øjemed, som det er besluttet paa at gennemføre, og saa gør det vitterligt for Alverden, at naar det kommer til Roret, vil og kan det gennemføre dette. Saa længe Oppositionen ikke er kommen til dette Standpunkt, vil den ikke naa et Skridt videre. Det, vi trænger til, er det, der kan kaldes i Ordets egentligste Forstand et Fremskridtsparti, et Parti, der vil fremad.« Hage vilde derfor slutte med den Opfordring, »at vi nu i denne Samling, da den Kamp, der ligger bag os, som en Uvejrsnat er overstaet, og dog nu en lysere Dag ligger foran os,« — hvis man iøvrigt gaar ud fra, at der ikke vil blive udrettet noget alvorligt — da i hvert Fald arbejder med Iver for at klare for sig selv i hver enkelt Sag: »Hvad er det saa, vi vil? — bliver enige om: det og det Program stiller vi op som det, vi er bestemt paa at ville føre igennem. Først da er der Udsigt til at kunne naa fremad.«

Finansministeren, Estrup, fremsatte sine Forslag til en Skattereform paany den 16. Oktober 1882 i nøje Overensstemmelse med Landstingets Vedtagelser.

Den 9. Marts 1883, altsaa faa Dage forinden Regeringen var bleven færdig med Opstillingen af sine Kontrapositioner overfor Spanien i Traktatsagen, afgav Folkethingets Toldudvalg Betænkning over Regeringens Skattelovforslag. Heri foresloges større Lettelser for Raa- og Hjælpestoffer, Frigivelse af Cikorierødder, Træfrugt, Kaffe og Ost samt Skibsafgiftens fuldstændige Ophævelse.

Den samlede Indtægtsnedgang ansloges til at ville blive ca. 6 Mill. Kr., hvoraf dog 2,6 Mill. skulde dækkes ved nye Skatter, saa at den egentlige Nedgang blev omtrent Krigsskattens datidige Beløb, ca. $3\frac{1}{3}$ Mill. Kr. Udvalget gik imidlertid paa Grund af den fremrykkede Tid ikke nærmere ind paa, hvilke nye Skatter man tænkte sig indført, man nøjedes med at *antydde* en noget højere Brændevinsafgift og en noget højere Ølskat end foreslaaet.

Da Oppositionen havde udtalt sig til Gunst for den fra Købmandsside ønskede Principforandring i vort Traktatvæsen og imødekom Handelsstandens Ønsker ved at indføre større Lettelser for Raa- og Hjælpestoffer og fuldstændig Afskaffelse af Skibsafgiften, gjorde Folkethingsudvalgets Betænkning et forholdsvist gunstigt Indtryk i Landets Handelskredse. Men da Venstre fastholdt en udækket Indtægtsnedgang for Statskassen paa $3\frac{1}{3}$ Mill. Kr., medens Regeringen og Landstingsflertallet fordrede fuld Kompensation for enhver Nedgang i Toldindtægterne gennem Indførelse af nye indirekte Skatter til et tilsvarende Beløb, opfattedes i politiske Kredse Folkethingets Holdning som bestemt afvisende, og Toldreformen var dermed atter for denne Gang strandet.

Medens saaledes Handelsstanden i Vinteren 1882/83 havde svævet mellem Haab og Frygt for Toldreformens og de dertil knyttede Traktatforhandlingers Skæbne, var der imidlertid indtruffet en anden Begivenhed, hvorved Standen paa ny og enestaaende Vis var bleven blæst til Samling. I Slutningen af 1882 fratraadte ANDERS PETER WESTENHOLZ af det bekendte Firma *Westenholz Brothers* Posten som dansk Generalkonsul i London. Efter et opslidende Købmandsliv og 21 Aars Konsulats-tjeneste ønskede han at trække sig tilbage til sit Fædreland for at nyde et velfortjent Otium. Der vilde herved kunne blive Tale om, at Posten besattes med hans Søn; men medens denne var ret ukendt herhjemme, var der en anden af vore i London bosiddende Landsmænd, som var desto bedre kendt, nemlig E. A. DELCOMYN af Firmaet Fr. & A. Delcomyn. Det Delcomyn'ske Handelshus havde indlagt sig store Fortjenester af den for hele Danmarks Økonomi da saa vigtige Kreaturudførselsforretning paa England, og der rejste sig derfor ganske naturligt blandt Købmænd hele Landet over, ikke mindst i Jylland, for hvilken Landsdel Kvægekspporten først og fremmest havde Betydning, en stærk Stemning for at faa Chefen for dette Handelshus udnævnt til vore Handelsinteressers officielle Repræsentant i London. I og for sig syntes dette Ønske saa rimeligt, at

dets Opfyldelse paa Forhaand maatte betragtes som en naturlig Ting at vente, og det er derfor nu saa længe bag- efter næsten komisk at høre, at det den Gang for Alvor kunde fortælles og troes, at Westenholz paa Faderens Foranledning havde faaet et saa sikkert Underhaandsløfte om Posten af Regeringen, at han allerede havde ladet — Uniformen sy i Kjøbenhavn. Hvad der laa bag ved slige Forlydender og den heftige Iver, de vakte i Retning af, at der endelig for enhver Pris maatte »gøres noget« for at sikre Delcomyns Valg, var vistnok en i de ovenfor skildrede almindelige Datids-Stemninger hos danske Handlende begrundet og i sig selv ikke unaturlig Frygt for, at Regeringen ved denne Lejlighed »atter« skulde lade det skorte paa den Velvillie overfor danske Købmandsønsker, som ledende Mænd indenfor Standen mente kun altfor hyppig at maatte savne — og der er næppe nogen Tvivl om, at TIETGEN, hvem denne Stemning kom saa belejligt, for sit Vedkommende pustede til Ilden. Men ligesom Uvillien mod den daværende Regering netop ingenlunde *i sin Almindelighed* var fuldt retfærdig, saaledes lader der sig af de saglige Akter fra den Tid intet udlede til Støtte for Troen paa, at Regeringen virkelig skulde have været til Sinds ved Besættelsen af denne Post at gaa mod den Indstilling, der eventuelt paa vanlig Vis skulde afkræves (og selvfølgelig ogsaa, da Tidens Fylde kom, *blev* afkrævet) Grosserer-Societetets Komite — og man havde i hvert Fald sikkert nok i Provinserne ingen Grund til at tro, at Komiteen ikke skulde dele det Ønske, som i denne Sag næredes i Handelsstanden udenfor Hovedstaden. Det virker derfor nu paa Eftertiden lidt overvældende at se det Kæmpeapparat, man den Gang mente at maatte sætte i Bevægelse for ligesom at gennemtrumfe det danske Købmandsskabs

Villie og Valg. En udsøgt Repræsentation for alle større Handelsforeninger rundt om i Landet kom nemlig den 1. Februar 1883 til Kjøbenhavn for at faa Foretræde for selve Kongen, — ligesom den selvfølgelig søgte Udenrigsministeren og Grosserer-Societetets Komite. De Dagen før til Komiteen oversendte Ansøgninger om Posten maatte allerede da gøre det klart, at Delcomyn var selvskreven til at faa den (fra den unge Westenholz forelaa der overhovedet ingen Ansøgning), og skønt selvfølgelig Svarene fra alle 3 Sider blev givet med den Forbeholdenhed, som formelle Hensyn krævede, var man derfor straks paa det Rene med, at Ønsket faktisk var opfyldt, endog forinden det var udtalt. Men skønt Sejren var vunden saa let, at man i hvert Fald nu bagefter skulde synes det tvivlsomt, om nogen Kamp, endsige da Mobiliseringen af hele Landets samlede Købmandsstyrke havde behøvedes, saa var dog Stemningen den 2. Februar saa krigersk løftet, som om man havde overvundet en farlig Fjende eller dog i hvert Fald sat en vrangvillig Regering saaledes til Vægs, at den havde faaet en forsvarlig Paamindelse om ikke fremtidig at æske en farlig Modstander til Holmgang. Ved den Banket, som den kjøbenhavnske Handelsstand holdt for sine Provinskollegaer hin Dags Aften paa Hotel d'Angleterre, gav denne Stemning sig derfor Udslag, som mindre mindede om Festjubil over vunden Fred end Fanfarer til Forfølgelse af Sejren. Naar man atter her ser TIETGEN træde frem som Festens Hovedtaler, forstaaer man da ogsaa let, at det var de forudgaaende dramatiske Optrins egentlige Autor eller dog snilde Iscenesætter, som nu tilsidst traadte frem for aabent Tæppe og modtog Publikums Hyldest for Succès'en. Og det blev da ogsaa *hans* Tale, hvori de *nye* Samlings-Signaler blæstes — eller rettere: en ny Fanemarch intoneredes for den sam-

menblæste Handels-Hær. Een Gang samlet — og med en straks vunden Sejr som Følge af sin Samling bag sig — burde denne nu ikke opløses og lade sig uden videre hjempermittere, men tværtimod skaffe sig *faste Kadrer*. Og det Banner, der burde løftes over eller foran den som Samlingsmærke, var *Reformkravet*, for hvis Opfyldelse den golde Forfatningsstrid stillede sig i Vejen.

Men ogsaa om, *imod* hvem dette Banner burde bæres og Hæren marchere, gav Tietgen ved denne Lejlighed sine Tanker uforbeholdent Luft. Som alt nævnt havde Regeringen sat Fordringen om *Kompensation* som Betingelse for Toldreformens Gennemførelse — nu betegnede Tietgen denne Kompensationspolitik som en Politik »for Grønthandlere« — ligesaa nyttig som at lægge 20 Øre paa Asparges'erne, naar man paa Grund af Aarstiden maatte slaa 20 Øre af paa Jordbærrene. Stor Jubel hilste denne Tale fra de forsamlede Købmænd. Betegnende nok var det da ogsaa, at det under Festens videre Forløb blev HØRUP, der takkede for den for Pressen udbragte Skaal, og som udbragte et Leve for Samarbejde mellem alt borgerligt Erhverv i By og paa Land — ligesom det blev hans Blad, Oppositionens daværende københavnske Organ, »Morgenbladet«, som den næste Dag triumferende forkyndte, at Tietgen nu endelig havde udviklet »*Børspolitikens* Program«.

Den af Tietgen udkastede Tanke om fast fremtidig Samvirken mellem *Provinsernes* og *Hovedstadens* Handelsstand fandt sin første frugtbare Jordbund i Odense Handelsforening. Efter Tøbrudet hin 2. Februar-Dag sprang Tanken ud som Plan, da Bøgen løvedes i Forsommeren. En tidlig Majdag laa der paa Grosserer-Societetets Komites Bord en Skrivelse fra Odense Handelsforening. Med Tilslutning fra

33 andre Handelsforeninger og fra Købmandsstanden i 11 Byer, hvor ingen saadanne Foreninger fandtes, rettedes der heri en Opfordring til Komiteen om at ville fremkomme med et Forslag, der kunde tjene som Grundlag for Dannelsen af en Fællesrepræsentation for hele Landets Handelsstand. Komiteen besluttede sig straks til at efterkomme Opfordringen. Den 5. Maj nedsatte den et Udvalg om Sagen — bestaaende af d'Hrr. Etatsraad Melchior, L. J. Grøn, H. Fritsche, Sigfr. Goldschmidt og C. Hage — og lod gennem Odense Handelsforening Opfordring udgaa til Provinsernes Købmandsstand om at udpege 10 Repræsentanter, der til sin Tid kunde træde sammen med de 5 nævnte Mænd og lægge den endelige Håand paa Værket.

Samtidig satte Handelsforeningen i Broges By sig selvstændig i Bevægelse. I Maj 1883 modtog samtlige Handelsforeninger i de øvrige jyske Købstæder en Cirkulær-Skrivelse, hvori der efter et kort Referat af Komiteens Forsøg i 1881 paa at skabe et Lande-Organ for hele Handelsstanden fortsattes saaledes:

»Der har i forskellige Handelsforeninger i Provinbyer været nogen Tvivl, om den i nævnte Andragende antydede Form vilde være heldig for de Interesser, som maatte antages særlig at ønskes fremmede af Provinserne, og i den seneste Tid er der fra flere Sider udtalt Ønskeligheden af Dannelsen af Centralforeninger af Handelsforeninger i Provinserne.«

»Denne Sag har ogsaa været forhandlet i Aarhus Handelsforening, og naar her har været Stemning for at danne en saadan Forening, da er det ingenlunde Meningen dermed at ville rejse en Opposition til Grosserer-Societetet eller Hovedstadens Handelsstand; men tværtimod bør det fremhæves, at man mener derved at finde et heldigt og vistnok nødvendigt Mellemed imellem Hovedstadens og Provinsernes Handelsstand for en god og frugtbar Samarbejden.«

»Det blev paalagt Bestyrelsen ved Henvendelse til Handelsforeningerne i de jyske Byer at opfordre disse til at optage Spørgsmaalet om Dannelsen af en Centralforening af Handelsforeninger fore-

løbig for Jylland til Forhandling, og tillader man sig at imødesee inden Udgangen af Juni Maaned Meddelelse, om Handelsforeningen i — slutter sig til Tanken om Dannelsen af en saadan Forening.«

»Bestyrelsen for Handelsforeningen i Aarhus.«

I Løbet af den nærmest paafølgende Tid blev paa denne Foranledning den saaledes rejste Sammenslutnings-Tanke drøftet rundt om i de jydske Handelsforeninger, og overalt viste der sig Stemning for at prøve den gennemført. I Begyndelsen af Juli kunde Bestyrelsen for Aarhus Handelsforening konstatere, at »samtlige indgaaede Svar paa det fremsatte Spørgsmaal udtaler Tilslutning til Tanken om Dannelsen af en Centralforening af Handelsforeninger i Jylland.« Man opfordrede derefter i en ny Rundskrivelse Foreningerne til at lade sig repræsentere ved et Møde Mandagen den 23. Juli i Aarhus, og 17 Byer fulgte Indbydelsen.

Paa dette Møde forelaa der en Skrivelse fra Odense Handelsforening om Valg af Delegerede for Jyllands Vedkommende til Sammentrædet om Dannelsen af en Fællesrepræsentation for hele Landets Handelsstand — og som saadanne udpegedes J. H. HEERFORDT (Randers), R. KAALUND (Kolding), ED. T. ANDERSEN (Aalborg) og OTTO LANGBALLE (Aarhus). Paa det samme Møde, hvor »Foreningen af jydske Handelsforeninger« stiftedes, blev saaledes for Halvøens Vedkommende Samarbejdet med Hovedstadens og det øvrige Lands Købmandsstand fastslaaet. Det har sin historiske Interesse at lægge Mærke til den tætte Forbindelse mellem disse to Vedtagelser: man nærede ligesom en vis partikularistisk Frygt for at blive saa at sige *overvældet* af »Kjøbenhavnerne«, om man Handelsforening for Handelsforening, Købstad for Købstad gik til Fællesvirket — først naar Jylland stod samlet som et selvstændigt, ubrødeligt

Hele, følte man sig tryk — og sikker paa sig selv. Nu, saa længe efter, kommer man uvilkaarlig til at smile over disse Ængstelser, der (til Held for Samarbejdet!) har vist sig saa ganske overflødige. Til Gengæld skal det i al Alvor erkendes, at det var en sund Tanke, at der allerede af Hensyn til Skabelsen af »en god og frugtbar Samarbejden imellem Hovedstadens og Provinsernes Handelsstand« burde dannes »*Mellemlid*« mellem de enkelte Købstads-Handelsforeninger og Fællesorganisationen, og at Sammenslutning *landsdelsvis* i saa Henseende frembød sig som det naturlige. Forøvrigt havde jo ogsaa Lolland-Falsters Handelsforeninger allerede saa tidlig som i December 1879 brudt denne Vej ved at danne en Centralforening for Stiftet — og paa Fyen havde man fulgt efter ved at etablere et vist Samarbejde imellem sig indbyrdes.

Imedens Fællesrepræsentationen saaledes forberedtes paa forskellig Vis, brød imidlertid den *anden* af Tidens to store Tanker frem paany med Krav paa at blive realiseret — Dannelsen af et Centralorgan *indenfor* selve *Administrationen*. I en Skrivelse af 13. August 1883 stillede L. J. Grøn i Grosrerer-Societetets Komite Forslag om, at Komiteen skulde foretage sig de nødvendige Skridt for at søge oprettet et Handelsdirektorat til ministeriel Varetagelse af Landets kommercielle Interesser.

Man var nemlig i Sommeren 1883 stærkt under Indtrykket af, at denne Varetagelse næppe turde siges just at ligge i de bedste Hænder. Som alt nævnt, havde Sverige-Norge faaet sin Handelstraktat med Spanien i Stand allerede den 15. Marts, og derefter fulgte Tyskland den 12. Juli. For vort Vedkommende var derimod stedse alt andet uvist end, at vi endnu havde den tunge Ende tilbage, og at det vilde trække længe ud, før vi saa den løftet. I Virkelig-

heden endte jo ogsaa, som alt ovenfor nævnt, Forhandlingen først i Midten af — Marts 1884!

Grøns Forslag kom for i Komiteen den 16. August (1883), og der blev nedsat et Udvalg om Sagen bestaaende af Formanden (Melchior), Thune, Grøn, Fritsche og Hage. I dette Udvalg traadte Modsætningen mellem Melchior og Komiteens yngre Medlemmer stærkere frem end nogensinde. Delcomyn-Affæren havde tændt en Uro og Kampiver i Handelsstanden, som nu atter krævede Luft og ny Næring. Man havde faaet Smag paa de store Manøvrer, paa Lande-Deputationer og Konge-Audienser — man vilde først og sidst udenom Ministeriet, i hvert Fald paa ingensomhelst Maade tigge sig noget til af Indenrigsminister Skeel. Hele Udvalget med Undtagelse af Melchior enedes derfor om at indstille til Komiteen, at man skulde indgive en Adresse til selve Kongen og bevæge Landets Handelsforeninger til at tiltræde den og i Forening med Komiteen frembære den for Majestæten.

MELCHIOR havde hidtil, modstræbende og uvillig, ladet sig slæbe med — men hele Bevægelsen, som den havde udfoldet sig lige fra Festmaaltidet den 2. Februar, var ham inderlig imod, navnlig fordi dens oppositionelle Understrøm ligesom lod ham tabe sit Fodfæste. Intet laa hans Natur fjærnere end at demonstrere mod Landets Regering, og uden direkte at kunne paavise det følte han kun altfor godt, at ogsaa Rørelserne i Provinshandelsstanden tenderede mod eller lod sig bruge i samme Retning, allenfals af Hænder, der var behændigere end hans. Paa den anden Side vidste han fuldt vel, at store Kredse indenfor den københavnske Børsverden, de ældre, conservative Elementer, delte hans Ængstelse for, at Komiteen saaledes skulde lade sig bruge til at gaa »politiske Ærinder«, men

netop ogsaa stolede paa, at saa længe han, Melchior, var Formand, vilde det da i hvert Fald ikke kunne ske. Hertil kom hans Væsens naturlige Ulyst imod, hvad der blot smagte den mindste Smule af »Demonstrationer«. Han bestemte sig derfor til nu endelig at søge at dæmme op, at sætte haardt mod haardt — og forstod, at han da i Grunden kun havde eet Middel: at stille sin egen Person i Breschen!

Udvalgets Indstilling forelagdes Komiteen paa et ordinært Torsdagsmøde den 20. September, hvor det imidlertid besluttedes at udsætte Drøftelsen til et ekstraordinært Møde Lørdagen den 22. September Paa dette erklærede Melchior forud for Sagens Behandling, at saafremt det vedtoges at rette den eventuelle Henvendelse om Oprettelsen af et Handelsdirektorat til Kongen i Stedet for til Ministeriet (Konseilspræsidenten) samt at medtage Provinshandelsforeningerne, vilde han nedlægge sin Formandsværdighed og udtræde af Komiteen.

For at komme ud over denne »pinlige Situation« vedtoges det da paa Forslag af Veksellerer Ludv. Hansen at overdrage Formanden, i Forbindelse med Næstformanden CHS. E. de CONINCK og L. J. GRØN, at søge en konfidentiel Samtale med Konseilspræsident ESTRUP for derigennem at erfare, hvorvidt de af Udvalgets Flertal foreslaede Former for Sagens Fremme virkelig vilde eller skulde kunne betragtes som »Demonstrationer«, der burde undgaas.

Allerede om Mandagen den 24. September søgte derefter Etatsraad Melchior Estrup alene og meddelte derpaa samme Dag de Coninck og Grøn, at han havde haft »en kort Samtale med Konseilspræsidenten«. Ved den derefter følgende fortrolige Sammenkomst mellem denne og Komiteens trede Delegerede udtalte Estrup, at Indgivelsen af en Adresse til Kongen let kunde faa Udseende af et demon-

strativt Skridt eller faa »et Skin af Agitation«, da der heraf »vilde kunne udledes, at man valgte denne Vej, fordi man ikke troede at kunne opnaa noget ved en direkte Henvendelse til Ministeriet.« Ligeledes maatte han mene, at Provinshandelsforeningernes Deltagelse let vilde kunne komme til at give Henvendelsen et »agitatorisk« Præg ved »at sætte Landets Handelsstand og Presse i Bevægelse«, medens Sagen, god i sig selv som den efter Estrups Opfattelse var, vilde være bedst tjent med en rolig, rent fagmæssig Drøftelse og Behandling.

Melchior og Grøn aflagde Beretning herom paa Komiteens Torsdagsmøde den 27. September. Herefter udtalte Fritsche sin Beklagelse af, at Melchior havde talt med Estrup om Sagen alene, forinden Deputationen fik Foretræde, da Konseilspræsidenten maaske derved var bleven forud paa-virket i den af Melchior repræsenterede Retning. Grøn udtalte heroverfor, at Konseilspræsidenten vel gentagne Gange havde »refereret til denne forudgaaende Samtale«, men at Melchior netop heraf havde taget Anledning til at bemærke, at han »ved nævnte Lejlighed ikke var kommen ind paa nogen Drøftelse af Sagens Realitet«. Da imidlertid ogsaa derefter »Diskussionen om dette Punkt fortsattes«, nedlagde Melchior atter sit Formandshverv, hvorpaa Næstformanden, til hvem han overgav Ledelsen af Forhandlingerne, afbrød disse og udsatte Mødet til Mandagen den 1. Oktober. Den 28. September indsendte derpaa Melchior en udtrykkelig Afskedsskrivelse til Komiteen med Beklagelse af, at han i det ved sidste Møde forefaldne maatte se en Tilkendegivelse af, at han savnede den fulde, uskrømte Tillid, som Komiteens Formand altid maatte besidde.

Da man imidlertid paa Mødet den 1. Oktober ikke alene rettede sig fuldstændig efter hans Ønsker (og Konseils-

præsidentens Raad) med Hensyn til selve Sagens Realitetsbehandling, men ogsaa tilstillede ham en enstemmig vedtagen Skrivelse med Anmodning om at frafalde sin Beslutning, indtog Melchior igen Formandsædet i et Møde den 6. Oktober.

Paa dette vedtoges derefter et »Udkast til Vedtægter for Samvirken mellem Repræsentanter for den danske Handelsstand« — som Grundlag for den af Komiteen til den 10.—12. Oktober s. A. berammede Sammenkomst med Provinshandelsforeningernes 10 Delegerede til Drøftelse af Dannelsen af en Fællesrepræsentation.

Onsdagen den 10. Oktober 1883 samledes den danske Handelsstands Delegerede i Kjøbenhavn og valgte enstemmig Komiteens Formand, Etaistraad MELCHIOR, til at lede deres Forhandlinger. H. Fritsche fremlagde derefter paa de kjøbenhavnske Medlemmers Vegne det af Komiteens Femmandsudvalg udarbejdede Forslag til »Vedtægter for Samvirken mellem Repræsentanter for den danske Handelsstand«, hvilket Forslag oplystes at være udarbejdet paa Grundlag af et i sin Tid af BIERFREUND skitseret Udkast til en lignende Ordning.

Betegnende for den Reserverthed, hvormed man endnu fra Provinsernes Side stillede sig overfor Sammenslutnings-Planen, var LANGBALLES første Ytringer ved Behandlingen af de nævnte Vedtægter. Han begyndte med at udtale, at hans og hans Kollegaers Mandat ikke medførte nogen Ret til at binde deres respektive Foreninger ved nogen Afstemning. At fastsætte det rette Forhold mellem Antallet af Repræsentanter for Hovedstaden og for Provinserne vilde sikkert blive et vanskeligt Punkt. Interesserne var ikke aldeles solidariske, men der var dog saa mange og store Fællesinteresser, at han mente, der vilde kunne udrettes meget ved en Ordning som den foreslaaede. Han ansaa det imidlertid for heldigt, om de Delegerede fra

Provinserne kunde faa Lejlighed til at drøfte Udkastet *mellem sig selv indbyrdes*, forinden de tog Stilling til samme.

Dette Krav, som støttedes af Frisenette og Bierfreund, forbløffede straks Kjøbenhavnerne noget, idet man fra disses Side havde tænkt sig Nedsættelsen af et mindre Udvalg til at gennemgaa Forslagets Enkeltheder. Men Fritsche fandt den lykkelige Løsning: at lade dette Udvalg komme til at bestaa af samtlige 11 Provinsdelegerede, hvad alle mod 1 sluttede sig til.

Paa det følgende Møde, den 11. Oktober, viste det sig da ogsaa; at Udvalgets Ændringer kun var faa og smaa, saa at de ingen Vanskeligheder voldte. Det vakte stor Tilfredshed blandt de Provinsdelegerede, at man fra Komiteens Side accepterede et Medlemstal for Handelsmødet af 50, hvoraf 30 for Provinserne og 20 for Kjøbenhavn — hvortil sluttede sig en Deling af Udgifterne paa $\frac{2}{5}$ for Grosserer-Societetet og $\frac{3}{5}$ for de øvrige Afdelinger tilsammen. Man gik i saa Henseende fra kjøbenhavnsk Side ud fra, at de Provinsdelegerede ingensinde vilde benytte deres Stemmeovervægt til at majorisere Hovedstadens Repræsentanter, men at Afstemningerne i Tilfælde af Uenighed vilde falde efter rent *saglige* Delingslinier — og dette tillidsfulde Syn paa Sagen har da ogsaa siden vist sig at være det rette.

Efter at Vedtægterne var bleven vedtaget i den noksom kendte Skikkelse, enedes man om at overdrage de 5 Delegerede for Grosserer-Societetets Komite at fungere som Forretningsudvalg, indtil den nye Organisation var traadt ud i Livet. Lovene blev dernæst i den tilbagestaaende Del af Aaret forelagt Komiteen og de forskellige Handelsforeninger (respektive Centralforeninger af disse) til Godkendelse, og da man fra alle Organisationernes Side bifaldt den nye Ordning, fandt de første Valg af Delegerede Sted

i Foraaret 1884, hvorpaa det første danske Handelsmøde sammentraadte den 9. September s. A.

Inden man skiltes paa Stiftermødet Oktober 1883, drøftede man dog endnu en Sag — Købmandsstandens *anden* store Mærkesag, det nylig af Komiteen genrejste Krav om Oprettelsen af et *Centralorgan* indenfor *Administrationen* til Varetagelsen af den danske Handelsstands Interesser.

Allerede straks ved Mødets Sammentræden havde Etatsraad Melchior meddelt, at Komiteen havde taget Spørgsmaalet om et Handelsdirektorat op til selvstændig Behandling for om muligt at faa det løst, inden det første Handelsmøde traadte sammen. Man bifaldt fra alle Sider høfligt dette Skridt — underhaanden havde de Provinsdelegerede desuden hørt, hvilke Ubehageligheder denne »selvstændige Behandling« alt havde forvoldt, og hvor ivrig Melchior havde været imod at faa Provinshandelsforeningerne med. Heroverfor resignerede man efter Omstændighederne for ikke straks at lægge det nye Samarbejde Sten i Vejen — selvfølgelig maatte man ogsaa tillægge den Melchior'ske Betragtning: at Komiteen i Modsætning til Handelsmødet allerede var en bestaaende Institution og følgelig kunde handle *straks*, en vis Vægt. Man var sangvinsk og forestillede sig ikke, det skulde vare hele 25 Aar, inden Ønsket blev opfyldt. Man havde vænnet sig til at tro, det blot var den Estrup'ske Regering, som var den vrangvillige, og da man nu endelig havde vundet Estrups Velvillie ved at give efter i Henseende til Formerne for Kravets Fremførelse, idet man lod Lande-Adressen til Kongen falde og nøjedes med en blot og bar Komite-Henvendelse til Konseilspræsidenten, tænkte man sig allerede at være traadt over Vanskelighedernes Tærskel.

Det skulde imidlertid komme helt anderledes.

Samlingen 1883/84 saa det et Øjeblik ud, som om Forslaget om den spanske Handelstraktat skulde bringe Toldlovsforhandlingerne ud over det døde Punkt. Toldforslaget var af Regeringen igen indbragt i Folkethinget, men blev her liggende i et Udvalg til Foraaret 1884. Den 29. Marts blev endelig Traktaten med Spanien afsluttet og Forslaget om dens Godkendelse snart efter forelagt Rigsdagen. Den 5. April blev det af Folkethinget henvist til Toldudvalget. — og man tog nu i Sammenhæng hermed fra alle Sider Spørgsmaalet om en Toldreform op i sin Helhed.

Det Standpunkt, som Folkethingsudvalget herefter kom til i sin Betænkning af 10. Maj 1884, var dette: at gaa ind paa den spanske Handelstraktat, naar man samtidig kunde faa gennemført en Toldreform, der i alt væsentligt var enslydende med den i den forrige Samling vedtagne, altsaa med en samlet Indtægtsnedgang af lidt over 6 Mill. Kr., hvoraf et Beløb paa $3\frac{1}{4}$ Mill. skulde være ukompenseret. Det Beløb, for hvilket der herefter skulde søges Dækning, var saaledes henimod $2\frac{3}{4}$ Mill. Kr. Denne Dækning foreslog man nu at tilvejebringe ved at lade en Del af de foreslaaede Toldnedsættelser og Frigivelser først træde i Kraft, *efterhaanden som de samlede Toldindtægter steg.*

, For Cikorierødder, Kaffe, Ost og Stenolie skulde Tolden

foreløbig kun nedsættes til det halve, hvorved indvandt ca. 1,1 Mill. Kr.

Skibsafgiften blev indtil videre kun nedsat til det halve, medens man for Farvestoffer, Lim, Skibe og Trælast blev staaende ved Regeringsforslagets Satser. Det samme skulde man midlertidig gøre for simple Glasvarer, Porcelæn, Cikorie, ufarvede Bomulds- og Linned-Varer, Klæde, Papirmasse, Papir, Stearin- og Vokslys samt fabrikeret Tobak. Herved indvandt ca. 1,6 Mill.

Disse midlertidige Forhøjelser foreslog man nu efterhaanden skulde bortfalde i 6 Afdelinger, saa at det egentlige Lovforslag først lidt efter lidt traadte i fuld Kraft. Betingelsen for denne successive Bortfalden skulde, som sagt, være en forholdsmæssig Stigen af de samlede Toldindtægter. Da disse imidlertid kun kunde anslaaes efter et Gennemsnit af de sidste Aar, og da der tillige maatte tages Hensyn til Folkemængdens Tilvækst, foreslog man, at de samlede Toldindtægter til enhver Tid skulde være steget 33 pCt. mere end det Beløb, hvortil de midlertidige Forhøjelser, der skulde bortfalde, kunde anslaaes i 1884 (Forhøjelser til et Beløb af 300,000 Kr. skulde f. Eks. bortfalde ved en Merindtægt af 400,000 Kr.)

Som Normalbeløb for Toldindtægterne blev sat 24 Mill. Kr. — nemlig den daværende Toldindtægt ÷ Krigsskatten. Naar altsaa dette Normalbeløb i et Finansaar var overskredet med

- 1) 550,000 Kr., skulde den anden Halvdel af Skibsafgiften (411,000 Kr.) bortfalde,
- 2) 840,000 Kr., skulde den midlertidige Forhøjelse for Kaffe og Cikorierødder (629,000 Kr.) bortfalde,
- 3) 820,000 Kr., Forhøjelsen for Trælast og Trævarer (615,000 Kr.),

- 4) 450,000 Kr., Forhøjelsen for Farvestoffer, Metalvarer, Ost og Skibe,
- 5) 600,000 Kr., Stenolietolden,
- 6) 420,000 Kr., Forhøjelsen for de øvrige ovenfor nævnte Varer.

Alt dette forekom imidlertid altfor udspekuleret og oversindrigt — nok er det, Regeringen og Landstinget opfattede Sagens Kærne som at være den, at man *vilde* fremtvinge en til Krigsskatten svarende Indtægtsnedgang, og dette vilde de end ikke af Hensyn til den spanske Handelstraktat lade sig forcere frem til.

* * *

Under Rigsdagssamlingen 1883/84 var i det Hele taget den politiske Forfatningsstrid bleven bitrere og bitrere. I Begyndelsen standsedes alle Love ved første Behandling og henvistes til et Begravelsesudvalg, hvor de skulde ligge og »visne« — saaledes som Berg allerede i 1881 havde spaaet, at alt maatte »visne« i denne Regerings Haand.

I Slutningen af Aaret 1883 var der som Modstykke til den af Regeringspartiet den 6. Oktober 1881 stiftede »Højres Arbejder- og Vælger-Forening« bleven dannet en »*liberal* Vælgerforening«, som skulde samle alle Hovedstadens med Regeringen af forskellige Grunde misfornøjede borgerlige Elementer. Fra Oppositionens Side søgte man nemlig med samme Iver at fremstille det Estrup'ske Ministerium som en Forstokkølsens Hindring for en ny, frugtbar Reform-Æra til Næringslivets Fremme, som man omvendt fra Højres Side gjorde gældende, at hvis blot Folkethinget paa normal Vis vilde tage Del i Lovgivnings-Arbejdet og derigennem udøve sin forfatningsmæssige og i det lange Løb endogsaa

afgørende Indflydelse, vilde Spørgsmaalet om Parlamentarismen løse sig ganske af sig selv — det var Oppositionen, der ved sin Obstruktions-Politik ofrede Landets Erhvervsinteresser for Førernes Magtskyge. Som nys sagt, havde ikke mindst i Samlingens første Del Stemningen under Indflydelse af den forudgaaende Sommers voldsomme agitatoriske Sammenstød været endog særdeles krigersk fra begge Sider.

Den 15. December 1883 afholdt den nydannede, liberale Vælgerforening et stort Casinomøde, hvor BERG, henvisende til Ploug's Ord om, at hvis Kjøbenhavn ikke nu tog sig sammen, blev det for silde, udraabte et af tordnende Bifald fulgt: »men det bli'r for silde!« En Række af Talere havde Ordet, og alle udtalte sig skarpt mod Regeringen.

Ved en umiddelbart efter Mødet afholdt Fællesspisning kom det imidlertid til et lidenskabeligt Sammenstød mellem Dr. PINGEL og HOLGER DRACHMANN. BERG havde vel i sin Tid (1880) anbefalet Dr. EDVARD BRANDES' Valg til Folkethinget paa Langeland, hvorved Pagten mellem hans Gruppe og det saakaldte »literære Venstre« besegledes, og »Morgenbladet« var derefter længe blevet ledet som Organ for Brandesianismen. Men nu bestemte Berg sig ret pludseligt til at foretage en Udskillelse af Hørup og Ed. Brandes af Bladets Redaktion — deres fritænkerske Radikalisme havde længe været ham vidrig og stod jo ogsaa i grel Modstrid med hans inderste Væsen. Omtrent samtidig havde HOLGER DRACHMANN i »Dagbladet« taget voldsomt til Orde mod Georg Brandes' Forsøg paa at fremstille hans med saa stor Begejstring modtagne: »Derovre fra Grænsen«, som et af »Gebrüder Brandes« til deres Tidsskrift bestilt, literært Sensationsarbejde. Dette Oprør mod selve den forgudede Fører havde i Hovedstadens radikale Kredse vakt et sandt

Raseri —, og da nu Holger Drachmann indfandt sig til Festen efter Casinomødet, kunde den saare temperamentsfulde Dr. Pingel ikke styre sig, men udløste i en flammende Tale alle sin Harmes luefyldte Skaaler over den formastelige. Sammenkomsten endte i vild Forvirring — og Varslerne var saaledes særdeles daarlige. Men ikke desto mindre fik »den liberale Vælgerforening« sig hurtigt bidt fast i den offentlige Bevidsthed og skabt sig en Position. Da det nu saa aabenbart gjaldt om at holde alle Oppositionens forskellige Elementer sammen til fælles Fremstød, vedblev Berg at være »Enheds-Mærket«, og den »danske Bevægelse«, han i Kristmaaneden havde været med til at starte, styrkede nærmest hans Stilling i vide Lag af Befolkningen og da ogsaa hos Borgerskabet.

Forløbet af Samlingen 1883/84, hvor alt, ogsaa som vi har set: Toldreformen og Traktatsagen, altsaa de af Handel, Industri og Skibsfart saa ivrigt ønskede Reformers, endte med at strande, svækkede kendeligt Regeringens politiske Prestige, Misfornøjelsen med de negative Resultater vendte sig nærmest mod Regeringen. Det norske Højres fuldstændige Sammenbrud samme Aars Sommer, og Ud-nævnelser af Sverdrup til Regeringens Chef den 25. Juni 1884 undlod desuden ikke at gøre et vist Indtryk herhjemme. Sindene ligesom forberedtes paa et Systemskifte, der kom til at ligge i Luften en vis Fornemmelse af, at Berg nu vist egentlig var »*the coming man*«.

Mægtigt bidrog hertil Skærsommervalget til Folkethinget 1884, afholdt samme Dag, som det norske Venstre kom til Magten, og ligeledes bringende de danske Venstrepartier en stor Sejr. Regeringens Tilhængere faldt fra 26 til 19, medens Oppositionens samlede Styrke blev 83 af de 102 Folkethingsmænd. Mellem Hovedstadens Liberale og

Socialdemokratiet var der sluttet et Valgkartel, og herved lykkedes det for første Gang at vinde tre københavnske Kredse for Oppositionen, idet Herman Trier blev valgt i 1. Valgkreds, Holm i 5., Hørdum i 9. Valgkreds — og Højesteretsassessor Nyholm paa Frederiksberg.

TIETGEN havde personlig for første Gang grebet ind i Valgkampagnen ved 2 Dage før Valget at lade meddele paa et Vælgermøde i 7. Kreds, hvor han boede, at han vilde afgive sin Stemme paa Oppositionens Kandidat, C. HAGE. Tietgen havde saaledes i alt Fald sikret sig ved det kommende Omslag at være paa den rigtige Side.

Det skulde imidlertid snart vise sig, som det ogsaa senere viste sig, naar han greb ind i Døgnets Politik, at *her* slog hans Evne til at vejle, hvor Udviklingen bar hen, uhjælpelig klik. Det blev et af disse »vänsterhänta hugg«, som ifølge Fröding faar Mefisto til at skoggerle. Mulig bidrog det sit til, at Hage blev valgt — men det Kort, paa hvilket Tietgen egentlig havde »*fait son jeu*«, kom ikke ud, og Magtstillingen i Landet skulde i den nærmest paafølgende Tid udvikle sig helt modsat af, hvad han aabenbart i et Øjeblik Hast havde indbildt sig. Venstrepartienes Sejr ved Junivalget var ubestridelig, men netop kun — en Valgsejr! Til Valgnederlag havde Estrup efterhaanden vænnet sig, derved følte han sig ikke besejret. Den 12. September optog han Jesper BAHNSON som Krigsminister i sin Regering, og hver den, som ret kendte denne egenraadige og haardnakkede Natur, maatte straks vide, at dette betød, at der nu vilde blive sat al Magt ind paa at gennemføre Forsvarssagen med eller mod Folkethingets Villie, Ministeriet samlede saa at sige nye Stridskræfter.

Den 3. Oktober 1884 brændte derpaa Christiansborg. For Regeringens Modstandere fik denne Begivenhed i dobbelt

Henseende en uheldig Virkning. Efter Sommerens Valgsejr var Oppositionens Hær fuld af Kampmod og brændte af Lyst til nu at komme ind og tage den afgørende Dyst med det forhadte Ministerium. Rigsdagen skulde lige træde sammen, alt var rede til straks at aabne Slaget — da umuliggjorde Slottets Brand Rigsdagens Indkaldelse, Samlingen maatte straks udsættes, saa at den først kunde begynde den 3. November (i de nyindrettede Lokaler i Fredericiagades Kaserne). Allerede dette slog ligesom koldt Vand i Blodet — Offentligheden fik desuden andet at tænke paa end Storpolitik. Selve Kongeborgens Ødelæggelse gjorde naturligvis et nedslaaende Indtryk Landet over, og hermed stemte det daarligt at skulle til at aabne en Krig paa Kniven mellem Statsmagts forskellige Faktorer — store Landulykker skulde jo hellere, syntes man, knytte Folket fastere sammen, for at der kunde raades Bod paa den skete Skade. Derfor vakte det ogsaa en levende Uvillie i vide Kredse, da »Morgenbladet« Dagen efter Slotsbranden bydende forkyndte: »Paa denne Tomt rejses intet Christiansborg mere«, og disse Ord (forøvrigt, som det senere er blevet godtgjort, med Urette) lagdes Berg i Munden — skulde de Mænd, der i Nødens Stund førte et saa anmassende Sprog, som om de alt havde Herredømmet i deres Haand, virkelig blive de nye Magthavere, hvad kunde man saa ikke vente sig af hensynsløs og uforstaaende Behandling af Landets gamle Minder om Fortids Storhed og Glans?

At under disse Omstændigheder Stemningen i de Hovedstadskredse, hvormed TIETGEN stod i stadig Berøring, slog afgørende om og atter blev regeringsvenlig, kunde umulig undgaa hans Opmærksomhed. Saa meget mindre som han altid følte sig utryg ved at vove sig ind paa Partipolitikens Felt og næppe heller har været synderlig glad over at være

kommen ud af sin hidtidige Neutralitet. Naturligvis havde man forsøgt at udnytte hans Partitag, der fattedes ikke paa emsige Mellemmænd, som var rede til at knytte en Forbindelse mellem det Tietgen'ske Magtcentrum og Oppositionen. Men Tietgen var ikke vant til al den Løshed, Omstændelighed og Forbeholdenhed, som under de fortrolige Forhandlinger blev vist fra Venstrepolitikernes Side. For bestemte Løfter eller gensidig bindende Aftaler veg man, hver Gang det kom til Stykket, sky tilbage — Tietgen kunde aldrig finde en Mand, der følte sig myndig nok til sammen med ham at afgøre en Sag. »Partiet henviste stadig til Berg, og Berg til Partiet, det var som at gribe i en Kurv Uld«, sagde Tietgen senere. Sikkert vil man have let ved at forstaa, at dette ikke kunde være efter Tietgens Hoved.

Nej, naar man virkelig kunde faa Estrup eller en af hans andre Ministre til at interessere sig for en Sag, saa havde man med det samme en Mand overfor sig, med hvem man kunde føre en Forhandling, slutte en Aftale og være vis paa, den blev holdt til Punkt og Prikke. Og desuden: hvor stort end Folkethingsflertallet var, hvad mægtede saa egentlig de mange Mænd, hvad kunde de udrette, hvad kunde de gennemføre, hvilke positive Resultater kunde de skaffe tilveje? Ministeriet ESTRUP sad dog inde med Regeringsmagten og brugte den efter eget Tykke, saa langt som den rakte — og helt ofte et Stykke videre endda. Naar man som TIETGEN skulde varetage Erhvervsinteresser, som hvert Øjeblik krævede Handlinger og ikke kunde nøjes med Udflugter og Henvisninger til en ubestemt Fremtid, saa var og blev aabenbart Regeringen det eneste Sted, som man med Held kunde holde sig til.

At den nu i en nær Fremtid skulde blive løbet i Sænk

af Venstre, overvældet af Oppositionens mangehovedede Hydra, kunde han tilmed nu, i Efleraaret 1884, ikke længer bevæge sig selv til at tro. I sin enkle faste Støbning stod Regeringen stærkt, holdt sammen af Estrups urokkelige Villie og Nellemanns paa Udveje rige Snildhed. Oppositionen var derimod ligesaa sammensat, som den var stor, fuld af indbyrdes Splid, uden nogen virkelig Fører, uden fælles Idé, uden sejrrig Fortid. Da Landets økonomiske Udvikling for Tietgen ene var Maalet, maatte han have vanskeligt ved at forstaa, naar nu Folkethingsflertallet dog ikke kunde komme nogen Vej med at vælte Ministeriet, at det saa ikke, i hvert Fald foreløbig, opgav dette Forehavende og tog Reformarbejdet op paa en frugtbar Maade, som beskæmmede Ministeriet. Han var derfor nu, alt vel overvejet, mest af alt tilbøjelig til at indtage det Standpunkt, hvorpaa HAGE i sin ovenfor gengivne Tale i Oktober 1882 havde stillet sig, nemlig dette, at naar man nu engang ikke kunde blive af med Ministeriet ESTRUP, maatte man hellere straks bekvemme sig til at betragte det som en faststaaende Institution, ret som om der stod i Grundloven: at saa længe Kongen vilde have Estrup til Ministerpræsident, maatte han vedblive med at være det — og saa regne dermed som med noget, der nu engang ikke stod til at ændre.

Herefter tog han nu selv sit Bestik. Med den Utaalmodighedens Hast, som der var over al hans Gerning og Væsen, kunde man billigvis ikke fordre af ham, at han skulde vente, til Venstre engang i en fjærn Fremtid fik flyttet Regeringen bort fra sit Herskersæde — og med HAGE i 1882 maatte han desuden spørge: hvad vilde der saa komme efter? Hvilke Garantier havde han saa for, at hvad han ønskede fremmet, saa virkelig vilde blive det?

Hertil kom endelig to Omstændigheder. Den ene var, at hans gamle arge Modstander i Ministeriet, Indenrigsminister Skeel, var død. Om Sommeren (1884) var han, ramt af et Slagtilfælde, fratraadt som Indenrigsminister den 29. August og afløst af den tidligere Landshøvding paa Island, Finsen, som ingenlunde følte sig fristet til at efterligne sin Forgængers barske Utilgængelighed overfor det borgerlige Erhvervslivs Mænd og Krav. Den anden Omstændighed var Melchiors Død, hvorefter han, om han vilde indtræde i Grosserer-Societetets Komite, var selvskreven til at blive dennes Formand. Hans Ord vilde derved faa endnu større Vægt saavel overfor Regering som overfor Rigsdag; men paa den anden Side krævede Stillingen, at han igen indtog sit upartiske Stade i politisk Henseende. Og især kunde der naturligvis ikke blive Tale om at staa i Række med Oppositionen overfor den herskende Regering, hvis Velvillie og virksomme Imødekommen en saadan Institution idelig maatte paakalde.

Paal Flida siger saa betegnende i 4. Akt af »Kongsemnerne«: »Kort blev Vargbælgerens Saga«. Saâ kan det med ikke mindre Ret siges: Kort blev *Børspolitikens* Saga.

Forinden MELCHIOR døde den 19. September 1884, havde han den Glæde at præsidere ved det *1. danske Handelsmøde*, som afholdtes i Dagene 9.—11. September s. A. Herpaa samledes, som det den Gang hed: »Fællesrepræsentationen for Samvirken mellem Repræsentanter for den danske Handelsstand«, bestaaende af: Grosserer-Societetets Komite i Kjøbenhavn, Foreningen af jyske Handelsforeninger, Lolland-Falsters Købstæders Handelsforening, Handelsforeningerne i de fyenske Købstæder samt endelig Handelsforeningerne i de sjællandske Købstæder og i Rønne. Mødet havde et meget righoldigt Program, og man vedtog Henvendelser baade til Konseilspræsidenten, Indenrigsministeriet, Udenrigsministeriet, Justitsministeriet, Finansministeriet og til Nationalbanken samt drøftede indre Spørgsmaal, som Købmandens Ret til at fordre Handelsrente hos sine Debitorer, og hvad der kunde gøres til Fremme af unge Handelsmænds mercantile Uddannelse. Hovedsagerne var dog Spørgsmaalene om Ophævelsen af *Skibsafgiften*, Revision af *Toldloven* og Oprettelsen af et *Handelsdirektorat*.

Fra Komiteens Side satte man stor Styrke ind paa Fremførelsen af det første Spørgsmaal: Skibsafgiftens Ophævelse, til hvis Behandling der var samlet et fyldigt Materiale. Da det var Komiteens gamle Yndlingsthema — heri sidst støttet

af det Tietgen'ske *Børsudvalg* — indledede Formanden, Etatsraad MELCHIOR, selv Forhandlingerne. Han paaviste bl. a., at Skibsafgiften for D. F. D. S. i Gennemsnit udgjorde omtrent 3 % af Skibenes Kapitalværdi. Han fik ivrig Tilslutning af Etatsraaderne C. A. BROBERG og Nationalbankdirektør M. LEVY. Den sidste havde dog til Melchiors Mishag stillet et Forslag om en Tilføjelse til den foreslaaede Resolution om Skibsafgiftens fuldstændige Ophævelse saalydende: »for danske Skibe samt for fremmede, hjemmehørende i Lande, i hvilke danske Skibe behandles som de mestbegunstigede Nationers Skibe.« Han begrundede dette ud fra, hvad man kunde kalde et Traktat-Synspunkt, idet han ytrede:

»Forslaget har ingenlunde til Hensigt at ville bibeholde Skibsafgiften, men det er alene begrundet i praktiske Hensyn. Der har jo i den allersidste Tid, vistnok med Urette, fra mange Sider været rettet Bebrejdelser mod vor Regering med Hensyn til Afslutningen af den spanske Traktat, Bebrejdelser, gaaende ud paa, at den ikke var gunstig for Danmark, og at vi havde maattet gøre Spanien for store Indrømmelser, medens Spanien kun havde gjort os smaa Indrømmelser. Man kan ikke nægte, at der er noget sandt i dette, men hvorfor maatte Resultatet blive saaledes? Fordi den danske Regering stod til Dels værgeløs overfor den spanske Regering og vil staa temmelig værgeløs ligeoverfor ethvert Lands Regering, med hvem den skal forhandle om Handelstraktater. Vi er jo desværre kommen ind i en Periode, hvor ethvert Land søger at væрге sig ved Beskyttelsestold; de Lande, som vil træde i Forbindelse med et saadant Land, bliver tvunget ind paa Handelstraktaternes uheldige Vej, og naar den danske Regering skal til at afslutte Handelstraktater med Spanien, Tyskland, Frankrig o. s. v., maa den have noget at slaa af paa. Det er af den Grund, jeg har stillet mit Ændringsforslag. Naar det tænktes ophøjet til Lov, vilde det for Tiden ikke indbringe Statskassen en eneste Skilling, men den danske Minister, som skal forhandle med fremmede Regeringer, vilde herefter kunne sige: Ogsaa dette, at blive fri for Skibsafgift, vil I kunne opnaa, dersom I byder det og det. Det er derfor kun politiske Hensyn til Fordel for Regeringen, der har bevæget mig til at stille Forslaget, men ingenlunde nogen Kærlighed til Skibsafgiften.«

Øjensynlig til Kjøbenhavnerne store Forbauselse mødte imidlertid Sagen Modstand fra Provinsside. OTTO LANG-BALLE (Aarhus) gjorde sig udførlig til Tolk for Provinsernes Betænkeligheder ved Skibsafgiftens Afskaffelse.

Hans Hovedindvending var Hensynet til de Følger, som dens Borttagen vilde have for de smaa Skibsredere, de smaa Sejlskibe, som endnu var tilbage og førte en temmelig sørgelig Tilværelse. Man skulde ved første Øjekast tro, at deres Eksistens vilde blive lettet, naar Afgiften bortfaldt; men det vilde dog næppe blive Tilfældet. Sagen var nemlig den, at Forholdene for Provinsernes Vedkommende ingenlunde var de samme, som var fremhævet for Kjøbenhavn. Man havde saaledes fremhævet, at Kjøbenhavns Havn var saa overordentlig kostbar i Sammenligning med fremmede Havne; men noget lignende var ingenlunde Tilfældet med Provinshavnene, som ogsaa i Udlandet ansaaes for at være nogle af de billigste Havne i Verden. Borttog man nu Skibsafgiften, blev de endnu billigere, og eftersom der jo er mindre Risiko ved at besejle Pladser med overordentlig smaa Afgifter, vilde Følgen blive, at en Mængde ledigt Skibsrum uden anden Bestemmelse end at gaa fragsøgende til Østersøen, vilde bemægtige sig Importen til de danske Provinshavne, og det til saa overordentlig lave Fragter, at vore danske Skibe, som ikke kunde konkurrere med vore Naboer i Henseende til billigt Folkehold, Assurancebillighed etc., ikke vilde kunne tage Konkurrencen op. Men idet de saaledes ikke længer vilde kunne deltage i Indførslen, og Udførslen af Landets Produkter nu foregaar paa anden Maade, vilde de blive nødt til at søge til vore Nabolandes Havne, svenske og russiske Havne, og der maatte de saa svare de store Afgifter, som er paalagt fremmede Nationers Skibe. Principielt set, var det ganske vist absolut heldigst, om al Skibsafgift bortfaldt; men det forekom ham dog farligt for vor lille Handelsflaade at stille den saaledes, som Tilfældet vilde blive, saafremt man strøg denne Afgift. Som Betingelse for Afskaffelsen burde vistnok tilføjes, at danske Skibe opnaar samme Begunstigelser i fremmede Havne, som vi tilbyder fremmede Skibe i vore Havne.

P. WIGGERS (Svendborg) havde dernæst det Mandat fra Svendborgs Skibsredere at udtale sig mod Skibsafgiftens Ophævelse som skadelig for de mindre Skibe. Den store Konkurrence, som vilde opstaa ved Afgiftens Ophævelse —

idet andre Nationers Skibe saa rimeligvis i stort Omfang vilde give sig af med den fordelagtige Sejlads paa Danmark — vilde nemlig sikkert gøre ubodelig Skade. Han henstillede derfor til Forsamlingen ikke at stemme for det af Etatsraad Melchior stillede Forslag.

Efter at Havnekaptajn LÜDERS havde holdt et instruktivt Foredrag om danske og fremmede Havneforhold, imødegik *Formanden* kortelig Langballe og Wiggers og bemærkede til LEVY, at han ikke ansaa det for at være heldigt med disse Trumfer paa Haanden — medens man sad og gemte paa disse gode Kort, kunde man nemt tabe Spillet. Det var langt bedre at spille dem ud straks ved at gøre Handelen og Skibsfarten saa fri som muligt.

Ikke desto mindre blev LEVYS Forslag vedtaget, og Formandens Forslag derpaa vedtaget med denne Ændring. —

Ogsaa Spørgsmaalet om en Revision af *Toldloven* indledes af MELCHIOR, som stillede følgende Forslag:

Handelsmødet andrager om:

Fastsættelse af Toldsatserne samt af Brændevinsafgiften saaledes, at de kan formodes tilsammen at give samme Indtægt som Gennemsnitsindtægten af de sidste 10 Aar, 1873—84, eller med et rundt Tal: 25 Millioner Kr., og saaledes, at Overskudet anvendes til Nedsættelse og eventuel Ophevelse af Tolden paa Artikler, hvis Omsætning besværes ved Tolden.

Angaaende Komiteens Stilling til Toldsagen 1862 ytrede han:

»Jeg kan ikke sige andet, end at jeg virkelig dengang nærde det Ønske — og jeg nærer det endnu — at man kunde komme ind paa den Vej. At noget saadant imidlertid er meget vanskeligt at gennemføre, er ganske vist, saa meget vanskeligere, som der i Ly af Toldtariften har dannet sig mange Smaaindustrier, som sætter overordentlig

mange Hænder i Bevægelse. Nu er det jo vel saa, at disse Industrier, som saaledes har dannet sig paa Grundlag af Toldloven, ikke har nogen *Ret* til vedblivende at bestaa som hidtil; men man maatte dog tænke paa, hvis man nu forandrede Toldloven og forhindrede disse Industrier i deres Opløbsstien, at alle disse Hænder skulde have anden Beskæftigelse. Det forekommer mig saaledes, at det i dette Øjeblik vilde være *farligt at vende tilbage til det dengang i Forslag bragte System*, uagtet det utvivlsomt var det ønskeligste, om man kunde det.«

OSCAR B. MUUS, der siden kom til at spille en vis Rolle indenfor den københavnske Handelsstand, gjorde sig nu for første Gang bemærket ved at gaa stik imod Formanden: Mødet burde kun se Sagen fra et rent *mercantilt* Standpunkt og burde derfor ikke vedtage Formandens Resolution, da det aldeles ikke kunde være Mødets Sag at udtale sig om, hvor stor Nedsættelsen i Toldindtægterne burde være. (Dette var jo nemlig det politisk kildne Spørgsmaal!) De eneste tre Ting, som vedkom Mødet, var: Ophævelsen af Tolden paa Raa- og Hjælpestoffer, Opkrævning af Produktionsafgifter (Roesukker- og Brændevinsindustrien) paa en saadan Maade, at Udviklingen ikke hindredes, og endelig den størst mulige Toldgodtgørelse ved Udførslen af Fabriksvarer. Dernæst burde man gennem Traktatvejen søge Danmark aabnet nye Eksportmarkeder. Han vilde derfor stille følgende Forslag i Stedet for Formandens:

Som Resultat af Diskussionen udtaler Handelsmødet sig for Nødvendigheden af, at Toldsatserne dels nedsættes, dels omlægges saaledes, at de ikke hindrer Nationen i en fri Anvendelse af sine Kræfter og i at udnytte i fuldt Maal de Betingelser for Handel og Skibsfart, Landbrug, Industri og Haandværk, som vort Lands naturlige Forhold frembyder.

Ligeledes udtaler Mødet sig for Nødvendigheden af, at der gennem Traktater med andre Lande arbejdes hen til at

aabne Danmarks Skibsfart, Industri og Handel nye og lettere Markeder.

Etatsraad LEVY kom derefter frem som Formand for Børsudvalget. Han ytrede herom:

»Melchior havde ment, at man (i Udvalget) havde begaaet en Fejl — ja, at der var begaaet Fejl og mange Fejl, skulde han villig indrømme; men naar de Herrer vilde se paa Situationen, som den dengang var, og se paa de Opgaver, man havde stillet sig, vilde det maaske indrømmes, at Fejlene ikke havde været saa store, som de kunde synes. I alt Fald havde det dog været en Tilfredsstillelse for Børsudvalget, at det havde vist sig, at om der end endnu i enkelte Punkter fandtes væsentlige Afvigelser mellem Finansministerens og Børsudvalgets Stilling til Sagen, var dog Grundtanken i Finansministerens senere Forslag netop det, som Børsudvalget var blevet enig om. Man maatte erindre, at alt, hvad der sker til Handelens Fremme, virker tilbage paa alle Samfundsklasser, men han troede ogsaa, at enhver, der beskæftigede sig med Tarifspørgsmaal, maatte erkende, at der er noget, der staar over dette Spørgsmaal, nemlig Hensynet til de sociale Interesser. Man kunde nutildags ikke give sig af med at behandle en Toldtarif uden at tage Hensyn til de Fordringer og Krav, som med en vis Berettigelse, endogsaa med megen Berettigelse, stilles fra de *arbejdende* Klassers Side; naar man vilde bedømme Spørgsmaalet fordomsfrit, maatte man erkende, at her var noget, som i Grunden er det fundamentale for hele Samfundsordningen, og at man ikke skal ordne sin Toldlov udelukkende efter, hvad der baader Handelen og tilvejebringer den størst mulige Bevægelse og Svingkraft i det Hele, men sørge for at ordne den saaledes, at den kommer det størst mulige Antal Samfundsmedlemmer tilgode derved, at den, da man jo desværre ikke kan nægte, at det største Antal af Samfundsmedlemmerne hører til de mindre Bemidlede, giver dem den størst mulige Adgang til Erhverv. For at illustrere sin Tanke vilde han sige, at uden at der havde fundet nogen egentlig Diskussion Sted derom, stod det for alle Børsudvalgets Medlemmer som noget, der fulgte af sig selv, at det, som maatte være Hovedopgaven, var, gennem Toldtarifen at skaffe det størst mulige Antal Arbejdere det bedst mulig betalte Arbejde, fremfor at lægge Vægt paa at skaffe dem en eller anden Livsfornödenhed noget billigere. Det vilde have en ganske anden Betydning, om Toldtarifen kunde indrettes saaledes, at den bidrog

til, at Arbejdet kunde indbringe de Paagældende 10—15 Øre mere om Dagen, end om den lod dem faa deres Sukker 1 Øre billigere pr. Pd. Det var altså dette *socialpolitiske* Moment, som væsentlig maatte komme i Betragtning ved Udarbejdelsen af Toldloven. Naar Børsudvalget imidlertid paa et enkelt Punkt alligevel var kommet ind paa, om man saa maa sige, at tage mere Handelshensyn, nemlig ved Forslaget om Afskaffelsen af Tolden paa Kaffe, vilde han tilstaa ganske aabent, at det var grundet i politiske Hensyn. Den Overtro havde jo nemlig indsneget sig og vundet Hævd i Opinionen, at man, naar man vilde forhøje Brændevinsafgiften og indføre en Ølskat, skulde give Arbejderklassen et Vederlag gennem noget, og dette noget havde man nu engang fundet skulde være Kaffe. Udvalget havde ikke undersøgt, om det vilde være fornuftigt eller ikke. Ligeledes havde man foreslaaet en ringe Indrømmelse paa Sukker, men ogsaa i saa Henseende vilde han indrømme, at det i og for sig stod for ham som mere ligegyldigt, om Nedsættelsen skete paa den ene eller paa den anden Artikel, naar blot gennem saadanne Indrømmelser det Formaal kunde naaes, som man havde dermed, det Formaal nemlig: samtidig med Toldreformen at opnaa en højere Brændevinsafgift og en Skat paa bajersk Øl, idet den overdrevne Nydelse af bajersk Øl vel i sin Helhed maa betragtes som ligesaa skadelig som den overdrevne Nydelse af Brændevin. Det var altså dette Standpunkt, Udvalget indtog i sin Tid, og som maatte tjene til Undskyldning for, at man ikke ganske var i Samklang med, hvad man fra et ensidigt Købmandsstandpunkt maaske ansaa for det rette.«

Da det under den følgende Forhandling viste sig, at Stemningen overvejende var for Oscar B. Muus' Forslag, tog Formanden sit tilbage, idet han indrømmede, at Handelsmødet jo ikke var nogen lovgivende Forsamling og derfor maaske heller ikke burde angive et bestemt Maal for Toldindtægterne. Muus' Forslag blev derpaa vedtaget.

Som alt nævnt, var ogsaa Spørgsmaalet om et *Handelsdirektorat* sat paa Dagsordenen og da, naturligt nok, med Tietgen som Ordfører. I denne Sag var der forud for Mødet foregaaet følgende. Under 10. November 1883 havde Komiteen indgivet sit Andragende om Oprettelsen af et Handelsdepartement (under Indenrigsministeriet). Konseilspræsi-

denten havde udbedt sig en nærmere Paavisning af, hvilke Sager man mente der kunde og burde henlægges under et saadant. Efter at have modtaget en omhyggelig Redegørelse herover havde endelig Konseilspræsidenten meddelt Komiteen under 1. September 1884, at der i den tilstundende Rigsdagssamling vilde blive foreslaaet Rigsdagen en Bevilling til Oprettelse af et slikt Departement paa Finanslovsforslaget for 1885/86. Det var saaledes under de bedste Auspicier, Sagen nu førtes frem, idet Konseilspræsidentens Tilsagn netop var kommet imellem Dagsordenens Fastsættelse og selve Mødet.

I sin Tale ytrede TIETGEN bl. a.:

»Der forekommer mig at være en meget væsentlig Forskel mellem den Maade, hvorpaa dette Spørgsmaal opfattedes paa Børsmødet og i Udvalgets Betænkning, og den Maade, hvorpaa Spørgsmaalet behandles i den nævnte Skrivelse fra Grosserer-Societetets Komites Formand. Medens nemlig Børsudvalget afgørende tog Sigte paa, at et saadant Handelsdirektorats Virksomhed i væsentlig Grad skulde være *aktiv*, forekommer det mig, at den Maade, hvorpaa Sagen er udviklet i den nævnte Skrivelse fra Komiteens Formand, mere gaar ud paa, at dette Direktorats Virksomhed skulde være *passiv*. Med andre Ord: medens Børsmødet og Udvalgets Betænkning i Almindelighed har fremhævet Vigtigheden af, at der ogsaa fra oven tages en Haand med i Ledelsen og Understøttelsen af den udenrigske Handel, er det mere den indenlandske Handel, der peges paa i den nævnte Skrivelse fra Grosserer-Societetets Komites Formand, idet den tænker sig under dette Handelsdirektorat henlagt en Mængde forskellige artede Sager, dels Næringsforhold i al Almindelighed, dels Lovgivningsarbejder paa mange forskellige Omraader — Sager, som efter min Mening meget godt kan fremmes dèr, hvorunder de allerede sorterer. Man maa ikke glemme, at af de Sagers Art og Natur, som fra Begyndelsen henlægges under et saadant Direktorat, afhænger ogsaa Valget af Personerne, og med de Personligheder, der skal føre det ny ud i Livet, staar og falder jo ogsaa den Nytte, man vil kunne have af en saadan Institution. Det, som Børsudvalget i sin Tid i saa Henseende lagde Vægt paa, var, at det blev en særlig kommercielt uddannet Mand, som skulde staa i Spidsen for dette Direk-

torat. Vel er det sandt, som i den nævnte Skrivelse fremhævet, at enhver Erhvervsgrens Udvikling væsentlig afhænger af Udøverens eget Arbejde og egen Dygtighed, men dette gælder kun, forsaavidt der gives Udøveren fuldstændig Frihed og fri Lejlighed til at kunne udvikle sin Dygtighed og udøve sit Arbejde. Naar der derimod som nu af de forskellige Regeringer paa forskellig Maade gribes ind i den fri Handelsvirksomhed, saa slaar det ikke længer til med den Enkeltes eget Arbejde og egen Dygtighed, saa flyttes Tyngdepunktet fra den Enkelte over paa Regeringerne.«

Og han fortsatte:

»Frihandelssystemet varede desværre kun meget kort. Efter 1870 er der saaledes paa Fastlandet ikke mere Spor af, at der har været givet den fri Konkurrence Lejlighed til at udvikle sig; derimod har der været Konkurrence paa en anden Maade, idet nemlig Staterne har søgt at skabe Fordele for deres eget Lands Undersaatter, ligegyldigt om det skete paa andre Landes Undersaatters Bekostning. Væsentlig maaske paa Grund af de store Militærbudgetter har det været nødvendigt paa alle mulige Maader at søge at forøge Statsindtægterne; af Hensyn hertil kom det jo særlig an paa at skaffe Penge i Statskassen uden Hensyn til, om det gik ud over andre. Den fri Konkurrence, den Regel, som i sin Tid blev opstillet i England med saa stor Styrke, at Handelens Ideal er at købe paa det billigste og sælge paa det dyreste Marked, holder ikke længer Stik, og nu, efter at Handelen og Industrien i Amerika har taget saa stort et Opsving og begyndt at tage Luven fra England, hylder man ikke mere dér i saa stort Omfang den nævnte Sætning, som vistnok ogsaa væsentlig var udsprunget af Bevidstheden om egen Overlegenhed. Under saadanne Forhold, hvor Regeringerne træder til enten hindrende eller skadende, er det nødvendigt, at der i Nærheden af Regeringen findes en Mand, som med Snarraadighed kan træffe de Foranstaltninger, som er nødvendige. Ofte naar Farer truer, er der ikke Tid til først at nedsætte Kommissioner, afgive Betænkninger og brevveksle med dette eller hint Departement, men der maa handles, og handles af en Mand, som har tilbørlig Sag- og Fagkundskab og har haft Lejlighed til at følge disse Forhold overalt i Udlandet og ikke saa først skal belæres derom. I de senere Dage har man haft et eklatant Eksempel paa, hvad det vil sige, naar en saadan Sagkundskab er tilstede i Nærheden af Regeringen, nemlig i Belgien, hvor der i Anledning af den paa Sukkermarkedet udbrudte Krise med et Par Dages Mellem-

rum af Regeringen blev fremlagt og af Kamrene vedtaget en Lov, hvorved Regeringen bemyndiges til at træffe saadanne Foranstaltninger paa Toldomraadet, at derved forhindres Indførsel af fremmed Sukker.

Paa det indenlandske Marked er der heldigvis med Hensyn til raffineret Sukker Beskatningsforhold tilstede, som gør, at saa længe vi indskrænker os indenfor Raffinaderiernes eget Forbrug, er Forholdet endnu saaledes, at der kan arbejdes med Fordel. Men hvad vilde det ikke sige for hele Landet, om i dette Øjeblik, hvor Kornpriserne er saa lave, at man i Almindelighed paastaar, at det ikke længer betaler sig at drive Jorden, om denne Industri, der har udviklet sig fuldstændig uafhængig af enhversomhelst Beskyttelse, kunde gaa saaledes frem, at vi med Hensyn til den kunde konkurrere med de store Fastlandsstater, hvad jo i en ganske væsentlig Grad ogsaa vilde komme Agerbruget tilgode. Men til at bedømme alle saadanne Forhold og til med Hurtighed at træffe de nødvendige Foranstaltninger fra Regeringens Side behøves en Mand, som har fulgt med, som veed, hvorledes Forholdene er, og som ikke behøver at lade sig fortælle dette eller hint, saa at der kan blive handlet straks, saaledes som jeg har nævnt, at man nylig har handlet i Belgien, og derfor er det med god Grund, naar Børsudvalget, som sagt, lagde Vægt paa, at det maatte være en kommercielt uddannet Mand, som skulde staa i Spidsen for Handelsdirektoratet.«

Han sluttede med at sige, at i mange Tilfælde vilde det være rigtigt, »at Handelsdirektøren i Forbindelse med Direktørerne for de andre Departementer traadte sammen og dannede et Art Kollegium, hvor alle denne Slags Sager kom under Overvejelse. Jeg opfordrer derfor Handelsmødet til at udtale, at det særlig bør være en kommercielt uddannet Mand, som sættes i Spidsen for det eventuelle Handelsdirektorat, og at denne Mands Virksomhed ikke bør omfatte noget, som ikke vedkommer den egentlige Handel, men udelukkende bør omfatte denne og da navnlig den *udenrigske* Handel og Søfart.«

Dette var altsaa vejledende Bemærkninger om, *paa hvilken Maade* det kommende Handelsdirektorat skulde indrettes og ledes, i hvilken Henseende det især er af Inter-

esse at lægge Mærke til, at det nye Departement skulde være *initiativtagende* og ikke mindst have Forholdet til *Udlandet* for Øje. Derimod synes der ikke at have hersket Tvivl, hverken hos Tietgen eller Mødet — som enstemmig tiltraadte hans Slutningsudtalelse —, om selve Sagens Gennemførelse i den tilstundende Rigsdagssamling. Estrups formodede Træghed eller passive Modstand var jo nu, saaledes var aabenbart Tankegangen, lykkelig overvundet, og der var derfor kun Anledning for Æmnets Behandler, C. F. Tietgen, til at konstatere den almindelige Tilfredshed med, at Spørgsmaalet nu endelig vilde vorde løst.

Men man regnede uden — *Visnepolitiken*. Bevillingen blev ganske vist af Regeringen sat paa Finanslovforslaget, men ved dettes anden Behandling i Folkethinget den 3. Februar 1885 blev den uden videre strøget under Henviisning til Oppositionens almindelige politiske Mistillid til Ministeriet.

Paa et den følgende Dag af Grosserer-Societetets Komite sammenkaldt *Børsmøde* gav Handelsstandens Harme herover sig Luft i det demonstrative Bifald, hvormed det hilste TIETGEN's Angreb paa Folkethingsflertallet. Hans store Tale ved denne Lejlighed proklamerede nu offentlig den fuldstændige Vending i hans politiske Holdning. Regeringen, sagde han, havde *endelig* givet efter, og saa forkaster Oppositionen denne Bevilling, paa hvis Givelse Landets Købmandsstand lagde den største Vægt! Man havde fra Ordføreren, Grev Holstein-Ledreborgs Side motiveret det med, at »man ikke kunde betro den nuværende Regering Ledelsen af den økonomiske Udvikling.« »Men hvem i Alverden har tænkt paa, at Handelsdirektøren skulde lede denne Udvikling eller lære os at handle.« Da saaledes Spørgsmaalet ikke havde nogensomhelst »politisk Side« og i sig selv var uden finansiell Betydning (den hele Be-

villing var paa 16,000 Kr.), stemplede han »Forkastelsen deraf som en Tilsidesættelse, der vises Handelsstanden overfor et af den udtalt, enstemmigt Ønske, en Tilsidesættelse, som maaske nok kan bevirke, at den almindelige Utilfredshed, som er tilstede her i Landet over den nuværende Tilstand, forøges — men Spørgsmaalet bliver, om denne forøgede Utilfredshed *ikke snarere vil rette sig mod Folkethinget, der forkaster Forslaget, end mod Regeringen, som har givet efter?* Naar den samlede danske Handelsstand antager, at Oprettelsen af et Handelsdirektorat vilde kunne bidrage til at lette det Tryk, som nu hviler paa Handelen, Industrien og Søfarten — da bliver Afvisningen deraf lige hensynsløs, hvad enten den motiveres ved, at vi skulde vente, til Thingenes Ligeberettigelse er slaaet fast — eller *indtil Parlamentarismen er indført.*«

Ordene blev for saa vidt profetiske, som det bogstavelig talt kom til at vente med Oprettelsen af et Handelsdepartement (eller rettere: et Handelsministerium, hvad der egentlig ogsaa var Konsekvensen af Tietgens Syn paa Sagen) — »indtil Parlamentarismen var indført.« Ja, endda et Par Ekstra-Aar til.

Men TIETGEN havde nu definitivt taget sit Parti — nemlig det: ikke mere at tage Parti — og i hvert Fald ikke gaa imod den siddende Regering. Da en af Mellemmændene mellem ham og de politiske Ledere igen søgte Tietgen, fik han den Besked, at Tietgen meget beklagede, om man havde taget fejl af ham; han var ikke Politiker og ønskede ikke at deltage i Politik, hans Hovedformaal i Livet var at faa sine Ønsker opfyldt.

Det havde Estrup villet — men Venstre nægtet. Den i 1885 følgende politiske Konflikt, som førte Landet ind i den saakaldte Provisorietid, lod derfor Tietgen kold. Han

havde nu forstaaet, *hvem* der, i hvert Fald foreløbig, virkelig sad inde med Magten. Og da Godsejer H. P. INGERSLEV i August s. A. blev Indenrigsminister efter Finsen, fandt ovenikøbet Tietgen i ham en Mand, han kunde komme godt ud af det med, da Ingerslev straks stillede sig i et Velvilligheds-Forhold til hele den kjøbenhavnske Forretningsverden.

*

*

*

I December Termin 1884 havde daværende Nationalbankdirektør LEVY i et Foredrag i »Nationaløkonomisk Forening« karakteriseret den herskende økonomiske Tilstand saaledes: siden 1879 havde det danske Erhvervssamfund i Aar for Aar voksende Omfang tæret paa sine »disponible Ressourcer«, realiseret sine udenlandske Tilgodehavender, stiftet Gæld og forbrugt mere, end det selv producerede. Hvad var Følgen deraf blevet? Al Spekulationshandel var ophørt, i Haab om yderligere Prisfald skete alle Opkøb kun med det umiddelbare Forbrug for Øje, al Omsætning begrænsedes til et Minimum, og Fortjenesten derved var rent ud kummerlig — Producenterne kunde ikke blive af med deres Produkter, hele Forretningsverdenen led under et formeligt Mareridt. Og alt tydede paa, at saaledes vilde det blive ved, snarest endog blive endnu værre.

Hvad Levy ikke kom ind paa, var en nærmere Udredning af Aarsagerne til hele denne kritiske Tilstand. I den følgende Tid blev dette Spørgsmaal indgaaende debatteret af Landets Nationaløkonomer, og nu saa længe bagefter, da man har langt bedre Overblik over hin Tid, kan det tilfulde konstateres, at den stærke Nedgang i Prisniveauet, som da var et Verdensfænomen, hang nøje sammen med et indtraadt Misforhold mellem Vareproduktionen paa den

ene Side og Guldproduktionen paa den anden Side. En Række af Stater var gaaet over til Guldmøntfoden, og med den deraf følgende Efterspørgsel efter Guld til Møntbrug (henholdsvis Fundering af Banknoter) kunde den aarlige Guldproduktion ikke holde Trit. Følgen af Pengenes stigende Værdi var ganske naturligt et Fald i Varepriserne, i Virkeligheden jo kun to Udtryk for den samme Sag. Der blev nu herhjemme stor Strid om, hvorvidt — som det da blev udtrykt — Bevægelsen udgik fra Varernes Side (saakaldt »Overproduktion«) eller fra Guldets Side (Underproduktion). Falbe-Hansen hævdede det første, Scharling det andet, men i nærværende Sammenhæng er det ørkesløst nu at fordybe sig i, hvem der havde Ret — det visse var og blev, at det indtraadte Misforhold mellem Mængden af Penge og Mængden af Varer uundgaaelig maatte fremkalde faldende Priser.

I denne Henseende frembød saaledes hin Tid et interessant Sidestykke til den Tilstand, hvori vi nu befinder os: Hovedaarsagen til den økonomiske Misère var den indtraadte Forandring i Pengestofværdien, Pengenes pludselig stegne Købeevne.

Parallellen er altsaa slaaende: Tilstanden var den Gang som nu — blot at den den Gang var saa at sige nationalt uforskyldt, eftersom Grunden til den afgørende Forskydning i Pengenes Værdi laa udenfor vor Rækkevidde.

Det vigtigste er imidlertid, at Situationen kaldte, ja ligefrem raabte paa handledygtige og beslutsomme Mænd, havde ingen Brug for Principryttere og Konsekvensmagere.

Heller ikke for en Betænelighedernes og Betænsomhedens Mand som LEVY. Han var en Visdommens Ugle, naar det gjaldt om at varsle et Uvejr — men som Helsebod for Tidens Sot havde han intet andet at foreslaa end det

gode gamle Husraad: Sparsommelighed, som i første Omgang blot gør Ondet værre eller maaske rettere: mere udtalt.

Saa kom Tietgen efter Nytaar 1884/85 farende hjem fra Udlandet og anmeldte straks i »Nationaløkonomisk Forening«, hvor Levy lige forinden havde udviklet sine Anskuelser, et Modforedrag, som blev holdt den 24. Januar.

Det var ved den Lejlighed, jeg første Gang saa og hørte Tietgen.

Lige straks var hans Tilsyneladelse for mange af os Tilhørere nærmest en Skuffelse, lavstammet som han var af Vækst, en lille, kortbenet Skikkelse, som gik duknakket op til Katedret. Da han var kommen derop, rettede han sig vel og stod rank som et Lys, men hans tørre, tonløse Stemme, hans Tale, som var ganske uden Modulation, virkede just ikke synderlig oratorisk. Heller ikke Indholdet kunde til en Begyndelse virke imponerende paa de unge Nationaløkonomer, der var stive i det theoretiske — i det daværende Slægtled var unge Mænd nu overhovedet indstillet paa endelig ikke at lade sig imponere af Ældre, og da særlig ikke, naar de var Autoriteter. Men efterhaanden fangede Talen mere og mere de dog saa kritiske Tilhørere (thi alle tilstedeværende Nationaløkonomer var i Virkeligheden lige kritiske). Man fornå en Undertone af Energi, en tilbagertrængt, i høflige Vendinger neddæmpet Villiestyrke, som maatte have Luft. Trods det Herredømme, som Taleren aabenbart havde over sig selv og over sine Virkemidler — en ligefrem Sky for stærke Udtryk, endsige for Polemik, som kunde saare — saa forstod man tydeligere og tydeligere, at Levy ved sin Konjunkturanalyse og sit Husraad havde skabt en let Irritation i Tietgens Sind. Det var dog ikke den alene, han nu vilde tale sig ud af — den var kun bleven det ydre Incitament til at faa aflagt en Be-

kendelse og udkastet et Program, som ligefrem var Udstraaling af hans Grundvæsen. Han vilde i Kraft af dette Grundvæsen give *sit* Bidrag til den herskende Krisens Løsning — og det var det stik modsatte af, hvad Levy havde peget paa.

Aarsagen til de daarlige Tider, sagde han, var efter hans Mening ingenlunde, at vi havde »brugt for meget«, saa at Kuren skulde søges i »større Sparsommelighed« — »det er heri, min Anskuelse skiller sig fra min ærede Vens, og dette er den væsentligste Anledning til, at jeg har ønsket at udtale mig.« For ham stillede Forholdet sig saaledes, at det var i den betydelige Nedgang i Priserne paa alle Artikler næsten uden Undtagelse, men dog ikke mindst dem, som Danmark selv frembragte, at Aarsagen maatte søges — selv om man kunde indrømme, at der vel ogsaa havde været andre Aarsager i Virksomhed, deriblandt den almindelige Overgang til Guldmøntfod, som havde haft til Følge, at Produktionen af Guld ikke havde kunnet holde Skridt med Produktionen af Varer. (I Virkeligheden var, som ovenfor nævnt, heri Hovedgrunden til det almindelige Prisfald at søge, men dette saa Tietgen nu ikke klart.) Og han sluttede derefter saaledes:

»De lave Priser har fremkaldt trykkede Forhold, Misforhold i alle Verdens Lande, og overalt bestræber man sig for at finde Midler til Afhjælpning heraf; men overalt gaar Bestræbelserne i Retning af at søge Indtægterne forøgede — det samme tror jeg bør gælde for vort Lands Vedkommende.«

Det var selvfølgelig altid godt, at man slog Udgifterne ned, men først og sidst maatte Opmærksomheden rettes mod Indtægternes Forøgelse — »hvorledes, skal jeg ikke her fordybe mig i, men det er ikke ved at lægge Hænderne i Skødet.«

Endnu den Dag i Dag staar det lyslevende for nærværende Forfatters Erindring, hvor overmaade stærkt et Indtryk disse sidste Ord gjorde paa ham. De kunde ligesaa godt have lydt som en Trivialitet — men som de blev sagt, virkede de som en Fanfare. Og det var ingenlunde, fordi de blev udtalt med nogensomhelst Pathos, end ikke med hævet Stemme, man kunde snarere sige, at de blev let henkastet — men det skete med en egen bidsk, lavmælt Voldsomhed, et snerrende Tonefald, der virkede noget nær som Smældet af et Revolverskud.

Han var altsaa dog en stor Taler — det forstod man i samme Øjeblik.

Men man forstod meget mere. Man havde hørt den korte Knurren, hvormed Løven, Dyrenes Konge, rejser sig i al sin Vælde.

Tietgen havde paa dette Tidspunkt allerede bestemt sig til nu efter Melchiors Død selv at tage den officielle Ledelse af Danmarks Handelsstand i sin Haand — sin stærke, smidige Haand. *Saa* kunde det bl. a. ogsaa være det samme med et Departement under Central-Administrationen. Han kunde *selv!*

Og at der var saa meget, der nu skulde gøres, at Tiden stillede saa store, saa paatrængende Opgaver, som *han nu* maatte give sig i Lag med som Købmandsstandens Fører og Førstemand — det var en Charme mere.

Samme Foraar (den 26. Marts 1885), som Tietgen valgtes ind i Grosserer-Societetets Komite og af denne straks (den 1. April) kaaredes til dens Formand, tørnede Regeringen og Landstinget paa den ene Side og Folkethinget paa den anden Side saa voldsomt og uforsonligt sammen, at Landet ved Paasketid gled ind i den saakaldte Provisorie-Periode, som varede henved en halv Snes Aar. Uhyggelig var navnlig den første Tid, Resten af Aaret 1885 — den 21. Oktober skete Attentatet mod Estrup, og Rigsdagens Møder udsattes til den 18. December s. A. — og hele 1886, hvor Folket var som delt i to fjendtlige Lejre, der bekæmpede hinanden med en hidtil i politisk Henseende ukendt Lidenskabelighed. Saaledes truedes der Gang paa Gang saa tydeligt og uforbeholdent med revolutionære Skridt, at Regeringen fandt Anledning til at træffe en Række ekstraordinære Foranstaltninger, hvorved der paa forskellig Maade blev grebet ind i de borgerlige Friheder (Riffel-Provisoriet, Presse-Provisoriet, Gendarm-Provisoriet m. fl.).

*

*

*

Som Formand for Grosserer-Societetets Komite blev TIETGEN med det samme født Formand i Den danske Handelsstands Fællesrepræsentation. Denne Gerning tog han

op med stor Iver og forberedte straks et nyt *Handelsmøde* til at træde sammen i Eftersommeren (1885). Han havde, mente han, heri fundet en Piedestal, hvorfra han kunde tale til hele Landet og gøre det med saa meget større Vægt og Myndighed, som han nu talte paa hele den danske Købmandsstands Vegne. Der hørte en *Tro* som Tietgens til for uden videre at gaa ud fra, at hans Stemme kunde skære gennem det politiske Bulder, som da lød over Landet — ja, at det overhovedet betød noget i en Tid, hvor Lovgivnings-Faktorerne kun var optaget af deres indbyrdes Magtstrid, at selv en Mand som han og selv en Stand som Handelsstanden rejste Krav om økonomiske Reforme, der fordrede Rigsdagens og Regeringens Medvirkning. Man maatte i Sandhed have en Overbevisning om den disse Krav iboende Styrke, som forsmaaede al rationel Begrundelse, fordi den (som det en Gang træffende er blevet sagt) netop som Overbevisning låa »over Bevisningen«. ¹ Det var, som følte han sig staaende udenfor paa et archimedisk Standpunkt, hvorfra netop *han* mod al flad Forventning formaaede at bevæge vor lille Verden. Et glimrende Modstykke til Selvopgivelsens Spørgsmaal: »Hvad kan det nytte?«

Naturligvis forstod han fuldt vel, at det ikke under de givne Forhold var muligt med mindste Udsigt til Held at staa op og, som Købmandsstanden i det nærmest forudgaaede Aar havde gjort det, bare pukke paa f. Eks. en Toldreform som ønskværdig eller endog for dansk Erhvervsliv nødvendig. Hvad skulde sligt have forslaaet overfor en Lovgivningsmagt, som i al Tydelighed havde vist, at den var optaget af alt andet end at lytte til, endsige lystre selv de mest bydende Fordringer, som Næringslivet mente at burde stille. Man maatte søge ligesom at gaa *uden om* — prøve paa at *omgaa* Stillingen ved til Støtte for sine Krav at faa

inddraget helt nye, *udenfor* staaende Magtfaktorer, hvormed Regeringen — som nu for Tietgen var bleven det faste Punkt i vor nationale Tilværelse, og om hvis Handedygtighed han ikke kunde tvivle — kunde sætte sig i Forbindelse, for derigennem ligesom at faa sprængt de indre Vanskeligheder, som spærrede en virksom Genoptagelse af Reformarbejdet. Viste den af uforsonlig politisk Strid beherskede *Nutid* ingen farbare Veje, maatte dog herved i alt Fald *Fremtiden* kunne forberedes. Og som saadanne udenfor liggende Magtfaktorer mente han med Held at kunne pege paa den *svensk-norske* Regering. Den Idé, han fattede, var da den at søge den danske Regering bevæget til at træde i Forhandling med den svensk-norske Regering om Nedsættelsen af en Fælleskommission til at tage under Overvejelse: Oprettelsen af en *Toldforening* mellem de *nordiske* Lande.

TIETGEN var en gammel *Skandinav*. Den store Tanke om en nær Sammenknytning mellem de trende nordiske Riger havde grebet ham allerede i hans Ungdomsaar og fyldt ham med Begejstring. Han blev den tro hele sit Liv og viste sig heroverfor besjælet af en Idealisme, man ellers ikke skulde have tiltroet ham. Trods al ydre Tørhed, trods den ædruelige Realisme, som i Døgnlivet fyldte hans Sjæl, rummede denne dog ogsaa, godt gemt, en vis Romantik. Han har næppe kendt, men vilde sikkert have haft en sympatetisk Forstaaelse af Rückert's af Aarestrup saa glimrende gengivne Vers:

»Et Værk med nok saa megen Prosa i
bestaar af lutter løse Dele —
men bare fire Liniers Poësi,
og Øret fatter straks det hele!«

»Fire Liniers Poësi« — ja netop! Det var paa een Gang, hvad Tietgen nok kunde tænke sig at ofre paa et Værk, og hvad han selv kunde orke at udstyre det med. En enkelt poëtisk Vending — vist kunde den virke, som Purpurriben i en Toga! EMIL MEYER har engang skrevet om ham, at han ikke var sikker i sin Smag. Nu, det var han heller ikke, hans Forsøg paa saadan at faa fire Poësi-Liniers Effekt med kunde godt falde lidt plat ud — men han var just heller ikke bleven opflasket med Poësi, havde heller ikke siden nogen Tid at ofre derpaa. En Del blev dog lejlighedsvis sunget ind i ham og lagret ligesaa trofast og velordnet i hans Erindring som alt det øvrige, kunde derfor atter lejlighedsvis synge sig frem igen. Men hvad der er væsentligere: i al sin Karrighed var dog slige »fire Linier« altid et Udtryk for den *Romantik*, der var gemt inderst inde i en lønlig Krog af hans Sjæl. Naar den brød eller hentedes frem, var det dog ikke som saa megen anden Romantik: til vaagen Drøm, men til vovelig Daad. Den farvede hans Dristighed, æggede hans Villieskraft, lokkede ham til farlig Ledingsfærd, kastede et fristende Trylleskær over Planer og Forehavender, som i sig selv laa hans ædruelige Dømmekraft og koldblodige Vurderingsevne saare fjærnt. Da han tog sig paa at bygge Marmorkirken, blandede netop denne Romantik sig sammen med hans Religiøsitet. Og i hans *Skandinavisme* genfinder vi dette romantiske Drag.

Men naturligvis var, som alt tidligere sagt, den *økonomiske* Side af Sagen den, som ubetinget maatte ligge ham nærmest — og hvor *han* maatte søge *sit* naturlige Virkefelt.

Allerede i 1863 havde han da ogsaa været Medstifter af »Skandinaviska Kredit-Aktiebolaget« i Göteborg, tænkt og oprettet som et nordisk Bank-Foretagende med det For-

maal ved Kapital og Kredit at støtte og hjælpe Forretningsvirksomhed, som knyttedes mellem de trende skandinaviske Riger. I sit Anlæg var det et storstilet, praktisk Stykke Skandinavisme — at det som Følge af Begivenhederne i 1864 og Tidernes Ugunst blev noget helt andet, nemlig en rent svensk Storbank, ovenikøbet med Hovedsæde i Stockholm, var i hvert Fald ikke Tietgens Skyld og laa udenfor, hvad man havde planlagt og kunnet forudse.

Denne som saa mange andre haandgribelige Erfaringer havde imidlertid noksom belært den Kendsgerningernes Mand, som TIETGEN var, om, at Skandivanisme, efter som Forholdene havde udviklet sig, herefter kun kunde blive Samvirke af al anden Art end *politisk*. Men med samme romantisk farvede Begejstring — eller med samme sejge Tro — som den, hvormed hans Slægtled i de unge Aar under Nationalliberalismens Førerskab havde omfattet den politiske Skandinavisme, greb han i Firserne Gang paa Gang Tanken om den *økonomiske* Skandinavisme i Form af *handelspolitisk* Tilnærmelse mellem de trende Stater og følte en stærk indre Tilfredsstillelse ved aabent og tillidsfuldt at forkynde denne sin Trosbekendelse for Offentligheden.

I Højsommeren 1881 var det *4. skandinaviske national-økonomiske Møde* blevet atholdt i Malmö. Ved denne Lejlighed havde fra svensk Side Præsidenten i Kommerskollegiet CARL FREDERIK WÄRN indledet en Drøftelse af »de Foranstaltninger, som med Hensyn til Told- og Skibsafgifter bør træffes til Fremme af Vareudvekslingen mellem de tre nordiske Lande«, og saavel hans Indlæg som den efterfølgende Forhandling havde i alle tre Riger vakt megen Opmærksomhed. Der stod Gny af denne Debat, og den gav Genklang viden om. Tietgen var Deltager deri, og det

var ikke mindst hans Tale, som havde fænget. Indtrykket heraf *sad* endnu i ham fire Aar efter — i Mellemtiden havde han da ogsaa stadig staaet i venskabelig Forbindelse med Wörn angaaende dette Æmne.

CARL FREDERIK WÖRN, som da var 62 Aar gammel, havde en ganske ejendommelig Løbebane bag sig. Den højt ansete Embedsstilling, han nu indtog, gav den distingverede Personlighed Relief — et vakkert Hoved med buklet Haar, et Par livlige Øjne i et skægløst Ansigt, i det Hele mindende mere om en Verdensmand end en Forsker. Og Forsker var det dog hans Livs Ærgerrighed at være, han syslede i sin ældre Alder særdeles grundigt og ikke uden Held med historiske og nationaløkonomiske Studier — men oprindeligt var han Købmand. Hans Fader var en stor Grosserer i Göteborg, 21 Aar gammel kom Sønnen paa hans Kontor, og i de nærmest følgende Aar foretog han derpaa for Firmaet en Række udenlandske Forretningsrejser, hvorved han med sin livlige Opfattelse og store Lærelyst erhvervede sig Indsigt i mange forskellige Samfundsforhold. I 1844 tog han Grosserer-Borgerskab i sin Hjemstavnsby, 1852 indtraadte han som Kompagnon i Faderens Firma og blev efter dennes Død 1858 dets Chef. Han blev Sveriges første Storimportør i Kunstgødning og anlagde den første Fabrik for Tilvirkning deraf.

1847 blev han valgt som Repræsentant for Göteborg i *Borgareståndet*, genvalgtes en lang Række af Aar, og hans Deltagelse i Politiken kom derved efterhaanden til i største Omfang at beslaglægge hans Arbejdstid og hans Arbejdslyst. Den Højagtelse, som paa Rigsdagen i sin Tid havde samlet sig om hans udmærkede Fader, overførtes paa ham, og han blev efterhaanden Medlem af de fineste Udvalg. Den 3. Juni 1870 indtraadte han som Statsraad og Chef

for Finansdepartementet i ADLERKREUTZ' Ministerium og gennemførte som saadan bl. a. en Banklov, Loven om Indførelsen af Kronemønt og den nye Mellemrigslov mellem Sverige og Norge. Da den Regering, hvoraf han var Medlem, besluttede sig til at udvirke et Forbud imod Hugst af Ungskov i Norrbotten, hvad der strød mod Wärns Opfattelse af de rette Grænser for Statens Myndighed, traadte den overbevisningstro og principfaste Mand ud af Ministeriet. 1875 blev han udnævnt til Præsident for Kommeriskollegiet og var iøvrigt til sin Død et interesseret Medlem af Førstekamret.

Wärn var som Økonom en ivrig Tilhænger af Liberalismen — »en rendyrket Type paa den engelske Manchesterpolitik.« I sit Indledningsforedrag paa Malmö-Mødet begyndte han dog med at skyde Spørgsmaalet om Valg mellem Frihandel og Beskyttelse helt til Side — ganske bortset herfra, udviklede han, gik der et bestemt Drag gennem Historien, nemlig at *Toldomraaderne* idelig er søgt gjort større og større, bl. a. for at give Produktionen et større og større Marked, hvad den fremadskridende Arbejdsdeling og deraf følgende Massetilvirkning og Specialisering gjorde mere og mere nødvendig. Udførligt gjorde han Rede for Virkningerne af Mellemrigsloven, hvorved Sverige og Norge jo netop i visse Maader var blevet fælles Toldomraade, og paaviste den Gavn, begge Rigers Erhvervsliv havde høstet heraf. Han gik endelig over til særdeles grundigt, gennemgaaende Artikel for Artikel, at undersøge Muligheden for den praktiske Gennemførelse af en nordisk Toldunion og drog deraf den Slutning, at en saadan Forening var i høj Grad anbefalelsesværdig. I det mindste burde man gennem en fælles Traktat søge at naa gensidig Toldfrihed i de nordiske Riger for hvert Lands indenrigske Produkter. Han

sluttede med at stille Forslag til en Resolution, der lød saaledes:

»Mødet beslutter at andrage de respektive Regeringer om at ville overveje, hvorledes de Afgifter, som nu besværer Vareomsætningen mellem de skandinaviske Riger, kan ophæves eller nedsættes.«

Mødet blev i sit videre Forløb præget af det livlige, stærkt personlig farvede Indlæg i Debatten, som Grev ERIK SPARRE fra Venersborg gav paa den da allerede i Sverige stærkt frembrydende Protektionismes Vegne. Han paapegede, hvorledes der faktisk ikke var noget andet Frihandelsland i Europa end England, og ganske vist blev endnu heroppe Beskyttelsesmænd smædede som Ignoranter, men han befandt sig vel i Lincoln, Bismarck, Thiers og Lord Beaconsfields Selskab. De foregaaende skandinaviske nationaløkonomiske Møder havde taget Munden fuld af Frihandels-Fraser, derfor var der nu hos mange i Sverige en vis Uro overfor den Tilnærmelse mellem de tre Riger, som Wörn var en saa ivrig Forsvarer for. Han var paa ingen Maade en Modstander af en slig Tilnærmelse, tværtimod — just fordi man nemlig meget godt paa een Gang kan udvide sit Handelsomraade, som det vil ske ved en saadan Tilnærmelse, og samtidig acceptere et System af beskyttende Toldsatser overfor den øvrige Verden. Han tog Ordet for, »at man skulde anbefale, med Bibeholdelsen af visse Finanstoldsatser, at saadanne Artikler, som er Genstand for indenlandsk Produktion, bør belægges med Told i Forhold til deres Forædlings-Grad med det Formaal baade at skaffe Ståtskasserne højere Indkomst og samtidig beskytte det nationale Arbejde.« Han stillede en Resolution i denne Retning. Man skulde altsaa ikke mindske Told-

skrankerne for alle Lande, men blot mellem de nordiske Riger indbyrdes.

Der udspandt sig herefter en langstrakt Forhandling, hvorunder man fik Indtryk af, at det for Svenskerne, som var kommen særlig talrig tilstede, mest gjaldt om at benytte Lejligheden til at klargøre den Dag for Dag skarpere Mod-sætning mellem Beskyttelsespartiet og de gamle Frihandelsmænd af Wärns Slags. Det lykkedes imidlertid fra dansk Side især Professor FALBE-HANSEN og TIETGEN med ikke ringe Veltalenhed at tvinge Diskussionen tilbage til selve det foreliggende Æmne: den handelspolitiske Tilnærmelse mellem de tre nordiske Riger — og Wärns Resolution blev da ogsaa sluttelig vedtaget med 81 Stemmer mod 58.

Lige inden Forhandlingernes Afslutning havde Grev SPARRE stærkt understreget Dr. HERSLOWS Ord paa Mødet: »Frihandel in abstracto er en Idé, som tilhører det tusind-aarige Rige.« Han kunde dristigt spaa, at Frihandel simpelthen ikke fortsat lod sig gennemføre paa den svenske Rigsdag — »det svarer jeg for.« »Skal vi derfor have en saadan Tilnærmelse mellem de nordiske Riger, som her tales om, saa maa vi ikke stille os paa Frihandelens Piedestal.«

Skønt Tietgen paa Mødet var en Del irriteret over Grev SPARRES og Dr. HERSLOWS »Forsøg paa at føre Forhandlingen over paa en Strid om Frihandel contra Beskyttelse, hvad der jo slet ikke vedkom Sagen«, saa faldt dog Grev Sparres Ord: at en nordisk Toldforening kun kunde faas, naar den udadtil blev protektionistisk, ingenlunde paa Stengrund i Tietgens Sind. Vil man Maalet, maa man ogsaa ville Midlerne. Mer og mer belærte desuden Forholdenes Udvikling ude i den store Verden ham om, at det nu var

England har hidtil hørt og hører til Dels endnu til de Lande, der endnu overvejer, idet man har udnævnt en saakaldt Kgl. Kommission, der skal undersøge den nuværende daarlige Tilstand i Handel og Agerbrug. Dens Program, som imidlertid omfatter alt muligt under Solen, kan nærmest betegnes som gaaende ud paa, hvad der i den seneste Tid kaldes »fair trade« i Modsætning til den hidtil gældende »free trade«, det vil sige Beskyttelse af den indenlandske Handel og Industri.

Ogsaa de tre nordiske Lande hører til dem, som hidtil har indskrænket sig til at anstille Betragtninger over Aarsagerne til Forretningssløsheden, uagtet de alle har følt Følgerne af de tidligere af Tyskland vedtagne, langt svagere Forholdsregler, i Form dels af mindre Udførsel til, dels af forøget Indførsel fra denne vor sydlige Nabo; men det kan ikke vare længe, forinden den Tilstand bliver uudholdelig, at medens alle Døre lukkes for os, vedbliver vi at lade alle Døre aabne for de andre.

Dette er en Kendsgerning, som ikke lader sig bortforklare ved at søge efter Aarsagerne til Forretningssløsheden. Om det ligger i, at vi forbruger for meget eller fortjener for lidt, eller i Overproduktion af alt, undtagen af Guld, eller i Kommunikationsmidlernes Forbedring gennem Dampen, eller i Mellemandelens Ophør som Følge af, at Kommunikationsmidlerne har gjort Afstandene kortere, om de lavere Priser er Aarsag eller Virkning — det er altsammen til Dels ørkesløse Betragtninger. Naar alt kommer til alt, turde det til en vis Grad være en Meningssag, nemlig, at der ikke er »Mening« for nogen Vare. Det er imidlertid klart, at under Forhold som disse bliver det ethvert Lands Pligt at værne sine Grænser; vi maa væge vort Land mod Oversvømmelse udefra ligesaa godt som mod Overfald udefra.

Spørgsmaalet bliver da kun: Hvorledes? Og Svaret er Opportu-nismens sædvanlige: Paa samme Maade som andre gør, altsaa ved ogsaa at søge at fremme det nationale Arbejde, ved gennem høje Toldsatser og andre Midler, der staar til vor Raadighed, at forhindre Indførsel af, hvad vi selv kan frembringe, og fremme Udførslen af, hvad vi frembringer mere, end vi selv forbruger. At forhøje denne til det mest mulige bliver i Forbindelse med Indførsel af de Produkter udefra, som vi ikke selv producerer, Handelens og Skibsfartens nationale, medens Mellem- og Transithandelen bliver dens internationale Opgave. Tidligere udgjorde Omkostningerne ved en Vares Transport fra et Sted til et andet en delvis Beskyttelse for det inden-

C. F. TIETGEN

landske Arbejde; men efter at Jernbane- og Dampskibslinierne er bleven mangfoldiggjort, er Transportomkostningerne svundet ind til et Minimum, saa at der ikke heri længer ligger nogen Beskyttelse.

At beskytte det nationale Arbejde ved tilsvarende Forholdsregler er nu vel noget, som hvert enkelt af de nordiske Lande for sig kunde udføre, men, paa Grund af deres ringe Folkemængde, med langt mindre Udbytte, end om det skete i Forening. Det gaar her som i Fred og Krig: under Freden som under Handelsfriheden har Landenes Størrelse ingen Betydning, men kommer man først i Krig, hvad enten det er økonomisk Krig eller Vaabenkrig, saa spiller Alliancer og Territoriernes Omraader den allerstørste Rolle.«

Den naturligste Alliance, fortsatte Taleren, maatte da heroppe blive den, som sluttedes mellem de tre nordiske Lande. Han sluttede med at sige:

»at der netop nu laa en bydende *Opfordring* til at fremsætte Spørgsmaalet for Alvor, idet alt tyder paa, at der tilstræbes en lignende Forening mellem Tyskland og Østerrig-Ungarn, og som om kortere eller længere Tid utvivlsomt vil blive til Virkelighed; men en saadan Forening kan heller ikke komme til Udførelse uden Samtykke fra de andre Magter, altsaa ogsaa de nordiske Lande, og det er derfor, jeg mener, at Øjeblikket netop nu er kommet til at tage dette Spørgsmaal under Overvejelse for Nordens Vedkommende. Naar det Tidspunkt kommer, at Toldforeningen mellem Østerrig og Tyskland træder i Kraft, bør de nordiske Lande have overvejet Spørgsmaalet. Det vil kræve saa mange Forarbejder, Indhentning af saa mange forskellige Oplysninger og Beretninger, forinden et Forslag kan komme til at foreligge, hvorefter saa kommer dets Gang gennem de lovgivende Forsamlinger, at der dog vil hengaa en rum Tid, forinden det kan blive til Virkelighed. Jeg skal kun til Slutning bemærke, at fordi man andrager om Spørgsmaalets Overvejelse, er jo Modifikationer i Udførelsen ingenlunde afskaaret; men det er min fulde Overbevisning, at hvis denne Sag kunde blive til Virkelighed, hvis vi virkelig kunde naa til en Ophævelse af Toldgrænsen mellem de nordiske Lande, vilde dette i Forbindelse med de alt bestaaende Fælleslove og ved Hjælp af Kommunikationsmidlernes stadige Udvikling yde et mægtigt Bidrag til at gøre det økonomiske Liv i Norden jævnbyrdigt med de store Landes. Jeg tillader mig derfor at foreslaa Mødet følgende Resolution:

»Handelsmødet andrager Regeringen om at træde i Forhandling med den svensk-norske Regering om Nedsættelse af en Fælleskommission til at tage under Overvejelse: Oprettelsen af en Toldforening mellem de nordiske Lande.«

Efter at Tietgen havde endt sin Tale, tog som Indbudt Formanden for Industriforeningen, Direktør PHILIP SCHOU, Ordet for at give Tietgen sin varme Tilslutning.

Hans Standpunkt var: fuldtud og uden nogensomhelst Indskrænkning at slutte sig til den foreslaaede Resolution. Formanden havde gjort sig til Tolk for en ren og bar skandinavisk Toldforening med Ophævelse af alle Toldskranker, men Taleren kunde dog ogsaa tænke sig, at det kunde være lykkeligt for vort Land at begynde med noget mindre. Han turde vist ikke heri gøre Regning paa Tilslutning hos Formanden, som muligvis vilde betragte det som uheldigt paa denne Maade at famle sig frem til det større, idet man jo derved let kunde komme ind paa, hvad man kalder »Vrøvlet«; men han var dog tilbøjelig til at tro, at man ikke skulde kimsø ad en Forening indenfor Skandinavien i Lighed med den, der er bleven indført mellem Sverige og Norge ved Mellemrigsakten, altsaa Toldfrihed for den gensidige Indførsel af de i det paa-gældende Land tilvirkede Genstande, med Undtagelse at nogle enkelte Artikler.

J. H. HEERFORDT var betænkelig paa den lille Industris Vegne — Træindustrien vilde f. Eks. have meget vanskeligt ved at tage Konkurrencen op med Sverige og Norge. Skulde det endelig være, vilde han foretrække den af Direktør Schou paapegede Udvej.

Etatsraad LEVY vilde nødig, at Mødet skulde forløbe, uden at der kom andre Anskuelser til Orde end dem, man hidtil havde hørt. Han fandt det nemlig ikke heldigt, om Handelsmødet uden at undersøge Sagens Enkeltheder vilde vedtage en Resolution som den foreslaaede, sende den ud i Landet og saa lade Sagen dermed bero; der maatte nødig danne sig den Mening ude i Publikum, at man her blot hengav sig til en rent akademisk Forhand-

ling om Spørgsmaal af saa indgribende Betydning. Naar Sagen alene skulde betragtes fra et Handelsstandpunkt, vilde det være den naturligeste Ting af Verden at ønske alle Skranker fjærnet, for at der kunde finde den størst mulige Bevægelse Sted mellem de forskellige Lande ligesom den, der nu finder Sted mellem de forskellige Byer i et Land. Handelsmødet kunde imidlertid ikke undlade ogsaa at tage andre vigtige Interesser i Landet med i Betragtning, saaledes det store sociale Hensyn, Hensynet til Arbejderbefolkningen. Vilde denne være tjent med en Toldunion eller med andre Ord: vilde den kunne undvære al Beskyttelse mod Sverige og Norge? Han tvivlede stærkt derpaa. Der var noget i Verden, som kaldtes »*standard of life*«, og sikkert var det, at denne var en ganske anden for Danmarks Arbejderklasse end for Sveriges og Norges; men naar nu den arbejdende Klasse her skulde optage Konkurrencen paa alle Omraader med Norges og Sveriges Arbejderklasse, vilde Følgen blive, at Arbejdslønnen blev omtrent den samme i det ene Land, som i det andet, idet man ikke vilde kunne være tjent med i en industriel Virksomhed at give f. Eks. 4 i det ene Land, for hvad man i det andet kunde faa for 3. Følgen vilde vistnok blive den, at Arbejdslønnen i Danmark blev reduceret ikke saa ganske lidt (Modsigelse fra Schou). Formanden for Industriforeningen rystede paa Hovedet; det skulde være Taleren kært at høre noget nærmere om, hvori Fejltagelsen bestod. For ham i alt Fald stillede det sig saaledes, at der herhjemme vilde opstaa en endnu større Strid end hidtil mellem Fordringerne om at kunne tilfredsstille Livets Krav og den Arbejdsløn, man kunde tjene ved sine Hænders Gerning. Spurgte man, hvorledes den mindre Industri, Haandværket, vilde være stillet under en Toldforening, da troede han for

sit Vedkommende, at denne i alt Fald bedre end den store Industri vilde kunne tage Kampen op med den svenske og norske. — Naar man saaledes saa Sagen fra andre Synspunkter end Handelssynspunktet, var Sagen altsaa ikke saa klar, som den ved første Øjekast syntes at være. Da Spørgsmaalet imidlertid saa ofte havde været fremme, vilde det være interessant, om Behandlingen af det nu kunde faa en anden Gænge, om der kunde blive foretaget en noget alvorligere og grundigere Undersøgelse af dette Forhold end den, man hidtil havde kendt, og han kunde derfor ogsaa slutte sig til Formandens Resolution.

PHILIP SCHOU mente helt modsat af Levy, at under en nordisk Toldforening vilde den danske Arbejders Levefod ingenlunde falde, men derimod vilde sikkert den svenske og norske Arbejders *standard of life* stige, det vilde være den naturlige Følge deraf. Forventningen gik jo nemlig ud paa, at vi indenfor det fælles Toldomraade vilde komme til at producere adskillige af de Varer, som nu importeres til hvert enkelt Land fra Udlandet; Arbejdet vilde altsaa blive større, og i saa Fald kunde man ogsaa være sikker paa, at Arbejderne nok selv vilde sørge for, at deres *standard of life* ikke led Skade.

TIETGEN replicerede sluttelig til de foregaaende Talere og endte med at gøre opmærksom paa Overensstemmelsen mellem den af ham nu foreslaede Resolution og den paa Malmö-Mødet vedtagne.

Ved den derpaa foretagne Afstemning vedtoges den af Formanden stillede Resolution enstemmig.

Efter at Mødet havde beskæftiget sig med adskillige andre interne Spørgsmaal, holdt Formanden tilsidst et Foredrag om den danske Handels og Skibsfarts Stilling til den paatænkte Kanal mellem Østersøen og Nordsøen. — —

Det kan allerede her siges, at den af Handelsmødet rettede Henstilling til Regeringen ikke vandt dennes Øre. Som alt ovenfor omtalt, gav den uhyre Skærpelse af den storpolitiske Strid den da ogsaa nok at tænke paa i den nærmest følgende Tid. Hvor godt end Tietgen havde ud-tænkt og tilrettelagt sit Forsøg paa at bringe Toldsagen ud af den Snævring, hvori den var løben fast, lykkedes det dog ikke — Forfatningskampen slog ham Vaabnet ud af Haanden.

Samtidig med den politiske Ufred, som lamslog hele Lovgivnings-Arbejdet og rundt om i Landet satte Bønderne og Byernes Befolkning op imod hinanden, blev *Tiderne* daarligere og daarligere, og ikke mindst gennemgik Landbruget som Erhverv en svær Krise. Tidligere Aaringers store Kornudførsel var kulmineret 1865—74, derefter gik den stadig tilbage, og Korndyrkingen blev som Følge af den oversøiske Konkurrence mindre og mindre lønnende. 1884 gav kun en ringe Høst, hvoraf Følgen var, at Udførslen maatte indskrænkes til et rent Minimum og betydelig Indførsel finde Sted. Fra nu af finder det Omslag Sted, som gjorde Danmark til et kornindførende Land, hængende sammen med den gennemgribende Omlægning af Driften, med Hovedvægten lagt paa Husdyrholdet og Fedevareproduktionen, som nu tager sin nødtvungne Begyndelse.

Naturligvis led ogsaa Byernes Næringsliv under Landbrugernes svigtende Købeevne, og i November 1885 rystedes Københavns Børs ved Indtrædelsen af tvende Storfallitter. Den 6. November rygtedes det paa Børsen, at det gamle velrenommerede Veksellererfirma H. P. HANSEN JUN. havde standset sine Betalinger, og straks efter forlød det, at Indehaveren, LUDVIG HANSEN, Medlem af Grosserer-Societetets Komite siden 1883, havde meldt sig til Politiet som Bedrager — Passiverne

var 3—4 Mill. Kr., Aktiverne ganske ubetydelige, idet ikke alene de Penge, men ogsaa de Værdipapirer, Kunderne havde betroet ham, var formøblede. Lørdagen den 14. November fik man ud paa Eftermiddagen at vide, at det højt ansete Handelshus, MOHR & KJÆR, som i Aarevis havde accepteret Millionbeløb i Veksler for en Mængde Provisionsforretninger Landet over, havde maattet give op — og om Søndagen stod det at læse i Aviserne. Mandags-Børsen blev som Følge heraf en af de uhyggeligste, som Kjøbenhavn har oplevet siden 1857; al Forretning gik i Staa, og paa Fondsbørsen omsattes kun enkelte Smaabeløb til stærkt faldende Kurser. Børssalen var fuld af Mennesker, som man ellers aldrig saa deroppe, og i deres Miner læstes kun altfor tydelig Ængstelse, Uro og Bekymring.

Nogle Dage senere udeblev RUBIN & BING fra Børsen, og i de første Dage af den følgende Uge falledede Vekselmægler CARL BLAD som Følge af store Tab paa Faxe-Aktier. Det førstnævnte Firma kom dog forholdsvis hurtigt i Orden, da Vanskelighederne havde vist sig at være rent forbigaaende.

Sidenhen var man paa Børsen meget indigneret over, at Bladene havde blæst disse Begivenheder op til en Børskrise, men det visse var dog, at Børsherrernes Sind og Nerver ogsaa var blevet rystet ved disse saa kort efter hverandre følgende Hændelser. Men forsaavidt kunde man naturligvis med en vis Ret benægte, at der havde været en egentlig Krise, som der *intet* Øjeblik havde hersket *Pengeknaphed*. Nationalbanken havde tværtimod rundelig tilfredsstillet alle legitime Krav, forøget sin Vekselbeholdning stærkt og laant mange Millioner mod Depôt. Den var bleven sat i Stand hertil dels ved store Indlaan, dels ved Inddragelsen af 6 $\frac{1}{2}$ Mill. Kroners Tilgodehavender hos

udenlandske Forbindelser. Først i de sidste Dage af December, da Terminen maatte siges at være lykkelig overstaaet, satte den Diskontoen op med $1\frac{1}{2}$ 0/0.

*

*

*

Aarene 1883—87 var de dalende Prisers Aar — efter den korte Opblusning af Handelsrøret 1880—82 blev Forretningslivet trægt, tungsindigt og stillestaaende. Vareprisernes fortsatte Fald paa saa at sige alle Omraader, deriblandt navnlig ogsaa vort Landbrugs Udførselsartikler, lammede i 1885—87 Foretagsomheden saa stærkt, at Pengene efterhaanden ophobedes i Bankerne. I Udlandet fik denne Udvikling sit markanteste Udtryk — herhjemme modvirkedes den af den ugunstige Handelsbalance i 1885, hvorved Landets flydende Kapital stod i Fare for at forringes; men ved et vældigt Bortsalg af danske Værdipapirer til Tyskland, hvor Rentefoden i disse Aar var endog usædvanlig lav, lykkedes det alligevel at lette det indenlandske Pengemarked. I 1886 blev den tidligere 4 pCt.s Type for Statspapirer i Mellemeuropa afløst af en $3\frac{1}{2}$ pCt.s. Nu maa man stadig huske, hvorledes det herhjemme fra Midten af Firserne var Dagens brændende Spørgsmaal, hvorledes man kunde komme det nødstedte Landbrug til Hjælp. Regeringen tilbød Toldbeskyttelse ved i Samlingerne 1885/86 og 1886/87 at foreslaa Indførelsen af Told paa Byg og Majs, men allerede af politiske Grunde kunde den ikke vinde Sangbund herfor. Men maaske var der da en Vej ud ved at faa Statsgælden konverteret efter europæisk Mønster. Kunde det lykkes at faa Prioritetsrenten trykket en halv eller en hel Procent ned, vilde dette betyde en tilsvarende Lettelse i Landbrugets staaende Udgiftsbyrde

— og efter daværende Agrarers Opfattelse »skyldte« Staten Landets »bærende Erhverv« at hjælpe det hertil ved gennem en Konvertering af sin egen Gæld at lægge et Tryk paa Rentefoden i Landet. Paa et Landbomøde i November 1885 vedtoges en ligefrem Henvendelse til Regeringen i denne Retning.

Det drejede sig i saa Henseende om Konvertering af en indenlandsk 4 % Statsgæld paa ikke mindre end 155 Mill. Kr. til $3\frac{1}{2}$ %.

For ESTRUP maatte det ligge nær at imødekomme dette Krav fra Landbrugets Side. Den skarpe Opposition mod hans Ministerium bestod netop hovedsagelig af Landbrugets Mænd, og overfor den stadige Bebrejdelse mod Regeringen : at den paa Grund af Folkethingets provisorieskabte Mistillid intet kunde udrette til Gavn for Erhvervslivet, vilde det aabenbart blive en politisk Triumf at fremtvinge Thingets Samtykke til en af det danske Agerbrug saa ivrigt ønsket Foranstaltning.

Tilbudet fra Bankernes Side kom til ham i Slutningen af Marts 1886, men i Stedet for at holde Rigsdagen sammen eller indkalde en ekstraordinær Rigsdagssamling udskød han Tidspunktet til Rigsdagens Sammentræden i Oktober. Men da lykkedes det ham ogsaa, til Trods for alle Eder og Forsikringer om, at man ikke vilde forhandle med »dette grundlovsbrydende Ministerium« (Bergs stadige Mundheld), at gennemføre Konverteringsloven i Folkethinget den 12. November 1886.

Diskontoen var den 10. Marts s. A. bleven nedsat fra $4-4\frac{1}{2}$ til $3\frac{1}{2}-4$ % og yderligere derfra den 17. Juni ned til $3-3\frac{1}{2}$ %. Denne Sats blev uforandret staaende i samfulde 3 Aar og 4 Maaneder, nemlig lige indtil den 16. Oktober 1889. Fra den 12. Marts til den 10. September 1887

fandt Privatbanken sig endog foranlediget til at nedsætte sin Diskonto til $2\frac{1}{2}\%$ — en Rente, som indtil da ingen-
sinde havde været noteret her i Landet.

1887 blev da ogsaa som Følge af denne Pengerigelighed det store Konverterings-Aar, hvori baade Kreditforeningerne, Københavns Kommune og adskillige Aktieselskaber konverterede deres Obligationsgæld. I Aarets Slutning begyndte man saa smaat at spore, at Lysten og Modet til at anbringe Kapital i Erhvervsforetagender omsider var ved at vaagne.

Foraaret 1887 nedsatte det kgl. danske *Landhus-*
holdningsselskab et særligt Udvalg til at beskæf-
tigg sig med Landbrugets erhvervsmæssige Stil-
ling til *Toldreformen*. Dette Udvalg kom til at bestaa af
Præsidenten, Godsejer E. TESDORPH, Sekretæren J. LA COUR,
Proprietær F. ANDERSEN, Rosendal, Godsinspektør H. TILE-
MANN, Mosager, Etatsraad H. VALENTINER, Gjeddeshal, og
Professor V. FALBE-HANSEN.

Udvalget afgav sin Betænkning i September s. A., og
som Resultat af dets Overvejelser anbefalede det Told paa
Majs og Ris samt Saisontold paa tidlige Kartoffler og Have-
sager, men forkastede Korntolden.

Sandt at sige vakte denne Betænkning ringe Opsigt og
satte ingen synlige Spor. I Aarene 1887—88 var Venstre
ene om at holde lidt Liv i Toldreformen med Indbringelse
af private Forslag under Fastholdelsen af et til Krigsskatten
svarende Beløb, henved 3½ Mill. Kr., ladet ukompenseret,
men disse Forsøg forblev ganske uænsede fra den anden
Side. Derimod lykkedes det at faa *Skibsafgiften* for udgaa-
ende i Udenrigsfart ophævet ved en Lov af 1. April 1887, og
samme Dato udkom en Lov, som gennemførte Udbyltebe-
skatning for Brændevin (Afgiften blev derefter 18 Øre pr.
Pot af 100 %'s Styrke efter Tralles Alkoholometer).

Om selve *Toldsagen* kom det til at gælde, hvad N. NEER-

GAARD noget senere skrev, at »jo længer man trælde med denne Sag, jo fjærnere syntes Udsigten til et praktisk Resultat at blive.« Sagen var indtraadt i »det farligste af alle Parlamentarismens Stadier, nemlig *Paradestadiet*«: Naar der forelagdes et Toldforslag, »ventede intet normalt Menneske, at der skulde komme noget ud deraf.«

Da skulde det netop lykkes en udenforstaaende Købmand at puste nyt Liv i Toldreformbestræbelserne.

I Foraaret 1887 udkom der en Pièce med Titlen: »Tolden og Tiderne«. Mærkværdig nok begyndte den med et Indlæg til Fordel for Kreditoplagets Indskrænkning og Udkastelsen af et rent utopisk Forslag om »Aarhus som Frihavn«. Hovedindholdet var imidlertid et begejstret Indlæg for Frihandelen og et rasende Angreb paa Beskyttelsestolden. Der burde ske en radikal »Frontforandring i Toldspørgsmaalet«. »Man har rystet Told, Krigsskat, Skibs-, Havne-, Konsulats- og mange andre Afgifter sammen som Sten i en Pose og bundet Landet Posen for Brystet.« Naar da Landet naturligt nok kom til at lide af Aandenød, fandt de Viise ud af — at Posen ikke maatte være tung nok, der maatte flere Sten til.

Piècens Agitation tog dog særligt Sigte paa vore *Landmænd*, for hvem »der kun var een Udvej af Krisen: de maa, saa godt som de formaar, indrette deres Drift efter Nutidens vekslende Krav og tvinge deres Udgifter ned« — Staten havde derfor ogsaa den Pligt at hjælpe dem med det sidste ved at befri dem for alle Byrder paa Faget og kunstigt Fordyrelse af deres Raa- og Hjælpestoffer.

Overfor *Industrien* havde Forfatteren egentlig kun haarde Ord, den avlede Nød og skabte Proletariat. Mod Fabrikkerne rettedes de skarpeste Angreb, og paa vanlig Frihandelsvis søgte Forfatteren at ophidse *Forbrugerne* imod

dem — ja, vel var der Trang herhjemme til *Beskyttelse*: »Beskyt os mod en toldbeskyttet Industri!«

Hele den lille Bog var delt i smaa Kapitler med drastiske Overskrifter som f. Eks.: »Hamborg arbejder, Kjøbenhavn sover« — Hamborg arbejdede nemlig paa sin store Frihavn, medens »Kjøbenhavn træffes paa For- og Bagtrapperne til Ordenskapitulet, i Tivoli, paa et »Møde med Middag« eller i Sengen«.

Sluttelig opfordredes med stor Iver til Dannelsen af en Frihandelsforening, og saa stærkt slog dette Indlæg an, at en saadan ogsaa blev stiftet samme Aar under Navn af »*Toldreformforeningen*« med Forfatteren, PESCHCKE KØEDT, som Medstifter.

Den herlige gamle Kæmpe, som endnu lever iblandt os, kan i sin høje Alderdom glæde sig ved fra alle Sider at omfattes med uskrømtet Sympati og Agtelse, og for den yngre Slægt staar han som den uforfærdede Stridsmand for Friheden i alle dens Afskygninger. Men da han for 42 Aar siden dukkede op i den offentlige Bevidsthed, var det som et Modsigelsens Tegn, en farlig Urovækker, en hensynsløs Agitator, en voldelig Fredsbryder. Men i hine Aar stod han ogsaa i sin fejreste Manddoms Kraft og var — som han selv engang udtrykte sig — enten kold eller varm, men aldrig lunken. Blot var »varm« et af Kødts svage Udtryk: han var nemlig luehed, indvendig glødende af Kamplyst og Kampmod.

Peschcke Køedt var i 1887 42 Aar gammel. Han var en dygtig Forretningsmand, som først 1875 havde været med til at skabe en Forretning i Manchester og dernæst fra 1881 havde oparbejdet her i Hovedstaden en Manufakturforretning i stor Stil — »Messen« kaldte han den, højst betegnende og højst pretentiøst. Han begyndte med

at tildrage det store Publikums Opmærksomhed ved en hidtil ukendt dristig paagaende og lyrisk højstemt Maade at avertere paa. »Messens sorte Merino«, der pristest i Vers, var et Annonceringsnummer af Rang. At han ønskede fri Bane for sin bredt anlagte Importforretning, var højst naturligt, men hertil kommer, at han ved Siden af, som det sømmer sig en driftig Købmand, at ville tjene Penge var et godt Stykke af, hvad man kalder en *Idealist* — hvormed man egentlig ikke mener en Ideens Mand, som gaar helt op i at ville realisere et Ideal, men en uselvsk Natur, som sætter Sagen over Personen. Frihandelen var da ej heller et egentligt Ideal for Kødte, et saadant behøver man bare at bekende sig til og ydmygt stræbe efter, forud forvisset om dog aldrig at kunne naa det i denne Jammerdal, nej, Frihandel var for ham noget ganske haandgribeligt, noget let og lige til, noget naturligt og sagtens gennemførligt. Frihandelen var med andre Ord for Kødte, hvad Naturen var for ROUSSEAU: den eneste menneskeværdige Tilstand, hvori et Samfund kan befinde sig, men som egenlyttige Kumpaner og taagede Hoveder havde slaaet sig sammen om at fordærve og ødelægge — og dette skete ved allehaande snedigt opfundne eller kunstigt udklækkede Toldforanstaltninger og regulerende Indgreb, i Stedet for bare at lade alt gaa sin naturlige Gang. Frihandelen var den aabenbarede Sandhed, som kun slette eller vrangvillige Mennesker — og saa naturligvis stakkels Idioter — kunde finde paa at sætte sig op imod, naar den en Gang var forkyndt og forklaret for Menneskene i al sin umiddelbart indlysende Gyldighed. Peschcke Kødte fremsatte denne sin Trosbekendelse med en ekstatisk Iver, med en fanatisk Styrke, som hidtil var uset indenfor Handelsstanden, hvis Mænd plejer at iagttage den gode gamle

Regel: at være mild i Maaden og, ikke mindst overfor det offentlige, holde sig til den Middelvej, som for en Købmand ovenikøbet har den Charme at være gylden. Men selv om hans Standsfæller uvilkaarligt vred sig under hans agitatorisk overdrevne Ordslag og rystede nok saa meget paa Hovedet ad ham, kunde de dog ikke undgaa at faa Respekt for saa varm en Overbevisning, saa frejdig en Fremtræden, saa lyst et Kampmod. I sit Udseende og ydre Færd en underlig Blanding af en Bayard og en Don Quixote gjorde han fra først af som Taler et umiddelbart sympatetisk Indtryk, han var kvik, billedrig, slagfærdig. Et lille Anstrøg af slesvigsk Mundart — han var født i Flensborg — misklædte ham ikke, men var for mange en Charme mere. Men trods al sin Elskværdighed og uomtvistelige Retsind var han i det almindelige Omdømme en voldsom Natur, som elskede at løbe Storm, og som aabent viste, at han ønskede at fælde sine Modstandere og se dem ligge slagne paa Valen.

Da han senere hen (1892/93) kom ud som Taler paa de store Landbomøder, fandt han ganske anderledes Sangbund end blandt sine Standsfæller — man var fra den politiske Strid bleven vænnet til de stærke Ord, til grove Beskyldninger og hidsende Tale. Herude vandt han baade Tilslutning og Bifald, naar han udraabte: »Vi vil ikke længer lade os brandskatte« eller: »Vi vil ikke længer være en Malkeko for alle af Toldloven udklækkede insolvente Virksomheder.« Men paa disse Møder var Køedt ogsaa paa egen Haand.

I Sammenligning hermed kom *Toldreformforeningens* Program til at lyde som »dæmpede Melodier«. Man vilde virke for: Afskaffelse eller Nedsættelse af Tolden paa Raa- og Hjelpestoffer samt nødvendige Levnedsmidler, Ophævelse

af en Del af de paa Skibsfarten tyngende Afgifter (altsaa hvad alle var enige om), billig og hurtig Befordring af Agerbrugets og Fiskeriets Eksportprodukter (hvad heller ingen Beskyttelsesmand kunde have noget imod), Etableringen af en eller to Frihavne og af en nordisk Toldunion (altsaa Tietgens Krav). Angaaende det brændende Stridspunkt hed det blot, at Kravet var: »Moderation og Regulering af uheldige Toldsatser med tilbørlige Hensyn til bestaaende indenlandsk Industri og Haandværk«. Og man var villig til at yde Finanserne Erstatning for de forskellige Afgiftsnedsættelser, bl. a. ved at der sattes »Dæmper paa den altfor store Nydelse af Spirituosa«. Man tænkte sig nemlig, at Toldskatten skulde overføres fra Nødvendighedsartikler til bajersk Øl, Brændevin, Vin og andre Alkoholdrikke samt Tobak.

Adskillige af de Taler, som holdtes af Toldreformforeningens ledende Mænd, saasom Formanden, Fabrikant S. C. HAUBERG, Godsejer JOHS. HAGE, Tømmerhandler KARL N. FREDERIKSEN, Kreditforeningsdirektør A. HEIN, Grosserer WILH. NISSEN og Købmand JOHANNES VALEUR, Odense, end-sige naturligvis Køedt selv, var dog langt videregaaende, og især var den Tone, som gør Musiken, til Tider ret udæskende.

*

*

*

I Efteraaret 1886 havde, som alt ovenfor nævnt, Konverteringsloven brudt den værste Brod af Oppositionens systematiske Afvisning af alt Lovgivningsarbejde. Ved det følgende Opløsningsvalg den 28. Januar 1887 mistede Oppositionen derpaa 7 Kredse. I Kjøbenhavn var HERMAN TRIER og CHRISTOPHER HAGE bleven afløst af Højesteretsadvokat HALKIER og Overretsassessor FLORIAN LARSEN, og paa Frederiksberg blev

NYHOLM afløst af BAHNISON. Efter at Rigsdagen den 1. Februar var traadt sammen igen, kom det i Marts til hemmelige Forhandlinger, først mellem General TVERMOES paa Regeringspartiets Vegne og HOLSTEIN-LEDREBORG paa Oppositionens, senere mellem ESTRUP og NELLEMANN paa Regeringens, BOJSEN og HØRUP paa Oppositionens Vegne. Disse Forhandlinger blev ført bag BERGS Ryg, og da de ved en Indiskretion kom til hans Kundskab, nedlagde han den 30. Marts sin Stilling som Folkethingets Formand, hvorefter Forhandlingerne brat standsede.

I den følgende Samling 1887/88 gik det nye Aar ind »under den bevægede »Smørkrig«, der slog dybt og delende ned baade paa Rigsdagen og ude i Befolkningen.« JENS BUSK var den, der satte Vognen i Gang (»Jens Busk i Grevens Lænestol«), men Hørup greb Ideen om at gøre Danmark til »et rent Land« (nemlig ved ganske at forbyde al Tilvirkning af Margarine, der ansaas for en farlig Fremtidskonkurrent til det danske Smør), og paa Grundlag heraf søgte han at skabe en ny agrarisk Konstellation mellem Bønderne og Landstingets Godsejere. Atter røbedes Forhandlingerne imidlertid for tidligt, og det blev Bojsen og Berg, som i Stedet for Forbudet sammen med Regeringen gennemførte de noksom bekendte omfattende Kontrolbestemmelser (»Farven«).

Lovgivningsarbejdet var atter kommet i Gænge, og Aiholdelsen af den *Store Nordiske Landbrugs-, Industri- og Kunst-udstilling* om Sommeren 1888, til hvis Gennemførelse det var lykkedes at samle Landets bedste Kræfter udenfor de egentlige Politikeres Kreds, bidrog ikke lidet til at lægge en Dæmper paa den hidtil saa heftige storpolitiske Strid. Et nationalt Storværk var bleven lykkeligt fuldbyrdet ved at forene Mænd fra de forskelligste Lag og fra begge de mod-

satte Lejre. Det var i Gerningen bleven vist, at man godt kunde enes, naar det for Alvor gjaldt — og rundt om i Folket var der en vaagnende Fornemmelse af, at »Søndringens Tid var forbi«.

Eller at det dog bar hen derimod.

1886 og 1887 var der ingen Handelsmøder bleven afholdt: under de fortvivlede politiske Forhold ansaa man det for ørkesløst at fremsætte Reformkrav, til hvis Løsning Lovgivningsmagtens Hjælp dog ikke med Held kunde paakaldes, men nu da der dog var visse Tegn, der kun kunde tydes i Retning af, at man gik rolligere Tider i Møde, og at Erhvervsinteresser da paany kunde finde Paaagtning hos Regering og Rigsdag, ønskede man fra Provinshandelsstandens Side et nyt Møde afholdt. Den Sag, som fremfor alt laa den paa Hjærte, var en Revision af *Næringsloven*, idet man ude omkring i Landets Købstæder gennemgaaende havde det Indtryk, »at det var den uheldige Forfatning, hvori *Næringsloven* havde bragt Købmandsstanden, der væsentligst havde givet Stødet til de Handelsforeninger, som i de sidste Aaringer var bleven oprettet, saavel som til Oprettelsen af Fællesforeningerne og endelig til selve Handelsmødet.« Med store Forventninger saa man omkring i Provinserne hen til, om det skulde kunne lykkes paa et kommende Handelsmøde at bringe noget ud af denne Sag.

Dernæst var der Forslagene til Lov om Beskyttelse for *Varemærker* og om *Handelsregistre, Firmaer og Prokura*. Disse var Led i det fælles skandinaviske Lovarbejde, som var begyndt i 1873. Det var lykkedes de tre nordiske

Lande i 1880 at faa indført en ensartet Veksellov — som næste Skridt var der derefter i 1881 bleven nedsat en Fælleskommission til at udarbejde Lovforslag angaaende Beskyttelse for Varemærker og angaaende Handelsfirmaer og Prokura. Kommissionen afgav Betænkning og Forslag til Varemærkelov i 1882, til Fimalov i 1884, og efter en yderligere Bearbejdelse ved Regeringerne var Forslagene derpaa bleven forelagt for de lovgivende Forsamlinger. Men Maalet var denne Gang ikke blevet naaet. Varemærkeloven var vel i 1884 bleven vedtaget i Sverige og Norge, men havde stødt paa Modstand i Danmark; Fimaloven var i 1887 bleven vedtaget i Sverige, men havde fundet Modstand baade i Norge og i Danmark. Nu haabede man paa, at at hvis et Handelsmøde gav et afgørende Stød, kunde disse fællesskandinaviske Lovarbejder forholdsvis let blive gennemført.

Ihvorvel TIETGEN ikke interesserede sig synderligt for nogen af disse Sager, var han dog ret naturligt som Formand rede til at imødekomme det rejste Ønske. I hele hans Formandstid var og blev det imidlertid saa, at Handelsmødet først og sidst var en Lejlighed for ham til at holde *en stor Tale* — til at samle hele Landets Opmærksomhed om, hvad han havde paa Hjærte. Men netop i saa Henseende passede det ham udmærket godt at holde Handelsmøde — han havde nemlig en Overraskelse rede.

Han valgte da paany at tale »om vore *Toldforhold*«, herunder især om sit Yndlingsthema i denne Sammenhæng: at faa aabnet Muligheden for Dannelsen af en *nordisk Toldunion* eller dog et handelspolitisk Samvirke mellem de tre skandinaviske Riger. Just til dette Æmne var Overraskelsen knyttet.

Forud var der gaaet følgende. Vendingen i *svensk Han-*

delspolitik til saavel Agrartold som skærpet Industriebeskyttelse var alt fuldbyrdet 1887/88, og dette havde paa mange Maader sat sit Præg paa de Forhandlinger, som blev ført i Højsommeren 1888 ved det 5. skandinaviske *nationaløkonomiske Møde* i Kjøbenhavn.

Medens det foregaaende Møde i Malmö 1881 havde talt 205 Deltagere, hvoraf de 180 fra Sverige, 16 fra Danmark og kun 5 fra Norge (4 fra andre Lande), saa kom Kjøbenhavnermødet, som afholdtes midt i Udstillingssaisonen, til at omfatte 410 Deltagere, hvoraf 323 fra Danmark, 55 fra Sverige, 28 fra Norge og 4 fra andre Lande.

Paa Mødet indledede DR. FAHLBECK, Docent i Lund, Forhandlingerne om »en Handelstraktat mellem de tre nordiske Lande«.

ERLAND PONTUS FAHLBECK var da 38 Aar gammel. Efter at have fuldendt sine akademiske Studier ved Lunds Universitet og i 1880 erhvervet Doktorgraden, blev han samme Aar Docent i Historie ved nævnte Universitet. Hans Hu drog ham imidlertid mod Nationaløkonomien, og 1887 havde han vakt stor Opmærksomhed ved midt under den handelspolitiske Strid i Sverige at udsende en Brochure: »Den ekonomiska vetenskapen och näringskyddet«, i hvilken han klart og aabent stillede sig paa Protektionismens Standpunkt. Han var saaledes i høj Grad den ny Tids Mand, og det var derfor et saare heldigt Greb af Mødets Indbydere at formaa netop ham til at være Ordfører i denne, efter hvad der nys var sket i Sverige, ret kildne Sag. Men Valget viste sig ligeledes af den Grund at være fortræffeligt, at han var Mand for at gribe djærvt og fast om Brændenælden, ligesom han overhovedet — ved denne Lejlighed som ved adskillige senere — forstod at fremsætte sine Anskuelser med stor Fynd og Friskhed. Han

var tilmed en særdeles tiltalende Personlighed at se og høre, sikker og elegant i Form og Fremtræden.

FAHLBECK begyndte sit Foredrag med stærkt at understrege den nye Beskyttelses-Tendens, som nu gik gennem al international Handelspolitik — »et lige saa naturligt og nyttigt Produkt af Udviklingen som i sin Tid Frihandelen.« Den maskindrevne Industri var ifølge sit Væsen kommen ind paa en stigende Masseproduktion og Specialisering, men herved nødvendiggjordes *de store Markeder*. Just derfor havde England faaet tvunget Frihandelen igennem, den britiske Industri maatte have et Verdensmarked. Men for de enkelte Nationalstater, som ved at følge Englands Frihandels-Eksempel tilsammen havde dannet dette Verdensmarked, var Resultatet hurtigt blevet en saa overvældende Konkurrence, som man i tidligere Tider ikke kan finde noget Modstykke til. Dette vilde Menneskene i disse Lande ikke taale længer, og derfor havde man grebet tilbage til det gamle Middel: Toldværnet. Hertil var kommet den umaadelige Udvikling af Trafikmidlerne, som først i 70'erne flyttede Amerikas Prærier og Ruslands Stepper Europa tæt ind paa Livet. Virkningerne heraf blev for Landbruget ganske den samme som Masseproduktionens for Industrien: Markedet overfyldtes, Hjemmeprodukternes Priser faldt, og Jordrenten sank.

Altsaa stod vi nu overfor en Antinomi: paa den ene Side »Masseproduktionen fordrer frie Markeder, derfor bort med alle Toldskrænker mellem Folkene«, og paa den anden Side: »Masseproduktionen medfører en Konkurrence, som trykker alle, men for den svage er livsfarlig, og derfor fordrer der Beskyttelse af den nationale Produktion«.

Hvad var da Løsningen af denne Antinomi? Ja, for Stormagterne var den: »Beskyttelsestold overfor Udlandet

og Kolonier for at skaffe Landets egen Produktion Eksportmarked«! Men hvad gjorde saa de Folk, som er for smaa til at deltage i Kapløbet om Kolonier? Ja, for dem bliver Beskyttelsen ikke et Magtspørgsmaal, men et Livsspørgsmaal, de maa beskytte sig for ikke at nedsynke i økonomiske Vasalforhold til de store Stater. Men paa den anden Side behøver deres Industrier selv et Marked udover Hjemmemarkedet for at kunne vokse sig store. Hvorledes finder de det? Jo, ved at slutte sig sammen i *Toldforeninger*.

Han slog derefter fast som sin Hovedsætning: en eventuel Toldforening mellem de tre nordiske Riger maa enten blive *protektionistisk* eller *aldrig komme i Stand*. Men han vilde tilføje, at praktisk taget var dette, at ville en Toldforening i dens absolute Form, for højt et Maal til, at det *for Tiden* kunde naaes — hvad han vilde sige ganske uden politisk Bagtanke. De tre Landes Toldlovgivning var indbyrdes altfor forskellig til, at Gennemførelsen af den ligeartede Told skulde være mulig. Til Trods for alle Mangler ved den svensk-norske Mellemrigslov afgav dog denne en Ledetraad for en eventuel handelspolitisk Forbindelse alle tre Riger imellem, saa vist som den ifølge sin Natur var en Specialtraktat med begrænset Omfang, og kun denne Vej er farbar. Vil man en fuldstændig Toldunion, »griber man bare over i det ukendte«.

Fra *norsk* Side havde man ved tidligere Lejligheder under Behandlingen af dette Æmne holdt sig haardnakket taus. Men nu fremtraadte den 34aarige Professor fra Christiania (som det den Gang endnu hed) BREDO v. MUNTHE AF MORGENSTIERNE — det lystede ham netop at tage Ordet, for at der dog ogsaa en Gang skulde høres en Røst fra Norges Side. Hans høje Skikkelse og flydende Veltalenhed

gjorde et vist Indtryk, hvortil fremfor alt kom den Selvfølelsens *Aplomb*, hvormed han fremsatte sine Anskuelser, et ikke sjældent Træk hos Nordmænd, som vi Danske imidlertid stadig er tilbøjelig til at opfatte, ikke som individuel Ejendommelighed, men som der stod Magt bagved Ordene — i Virkeligheden rakte hans hjemlige Indflydelse næppe langt. Overfladisk set, sagde han, skulde man vel mene, at en Sammenslutning af Norden i handelspolitisk Henseende hørte til de ørkesløse Fantasibilleder og kun hjemme i Abstraktionernes Verden. Allerede i Sverige syntes Stemningen nu at gaa mere i Retning af at afspærre sig end at aabne Markedet for Naboer, og i alle tre Lande drøftedes Toldspørgsmaalet i de lovgivende Forsamlinger »uden tilsyneladende at ofre den Mulighed en Tanke, om ikke et af Maalene for økonomisk Politik skulde være en saadan Sammenslutning.« Det kunde saaledes synes at være det unyttigste af alt unyttigt her at drøfte denne Sag. Men var man som Taleren dybt og inderlig overbevist om, at det er i en saadan Sammenslutning, Nordens økonomiske Fremtid ligger, saa slap man ikke saa let denne Tanke, »men arbejdede med Haab mod Haab og søgte at finde Lyspunkter selv i den mørkeste Situation.« Man skulde blot ikke begynde med at spørge, om en saadan Told-sammenslutning lod sig forene med hver enkelt Stats Særpolitik, men man skulde omvendt spørge, om den Særpolitik, hvert enkelt Land nu ønskede at drive, ikke meget vel lod sig forene med et mer eller mindre gennemført Handelsfællesskab. Gennem en længere Udvikling søgte han at paavise, at dette rent faktisk var Tilfældet, ikke mindst fordi Industrien i alle tre Lande følte »Trang til Luft«, og man vilde skaffe den denne Luft ved at forene disse smaa, indsnævrede Hjemmemarkeder til et Fælles-

marked paa 8¹/₂ Mill. Mennesker. Saaledes som Omstændighederne stillede sig, kunde det særdeles let gaa saaledes, at Valget kom til at staa mellem Toldforening og Toldkrig. For et Møde som dette gjaldt det imidlertid om at holde Ideens Fane højt overfor Hverdagens Smaakævl.

Efter at KØEDT, opskræmmet af den svenske Protektionismes hvasse Fremtræden, havde holdt England manende frem som det stadige Frihandels-Mønster, tog Dr. HERSLOW Ordet. Hans Deltagelse i Malmö-Mødets Forhandlinger er alt foran omtalt, ved denne Lejlighed fangede han i endnu højere Grad Opmærksomheden.

Dr. HERSLOW havde oprindelig været Lektor i Sprog ved Göteborg Højskole, men var i 1874 bleven Redaktør af det højt ansete Malmö-Blad: *Sydsvenska Dagbladet*. Allerede som saadan, men ogsaa paa anden Vis, havde han erhvervet sig et nøje Kendskab til den offentlige Mening i Sverige, den, han samtidig vel vidste at øve stor Indflydelse paa. Han var en vakker og intelligent Personlighed: med sit karakteristiske Hoved, den særdeles høje Pande, de bag Lorgnetten glimtende Øjne, Overskæg og Bakkenbarter frembød han et Udseende, saa at man altid i en Forsamling vilde lægge Mærke til ham. Viste hans Holdning og hele Fremtræden til dagligdags Myndighed og Kraft, saa blev dette ikke mindre Tilfældet ved denne Lejlighed. Han gav ren og klar Besked.

Det glædede ham, sagde han, at Tanken om et slikt Toldfællesskab fremdeles havde et saa kraftigt Liv i Danmark — i Sverige var der siden Mødet i 1881 knap nok en ulmende Gnist tilbage. Men Spørgsmaalet var: er Tiden nu inde — skulde han gennemgaa, hvad der talte derimod, vilde han først sige: den første Vanskelighed er da den, »att vi vilja icke denna förening«. De tre Folk vilde den

ikke — og hvad hjalp det saa, at vi her, en liden Skare, som ser Forholdene i Storperspektiv, vil have den. Nej, vi maa spørge: har vi Udsigt til at faa Folkene med os? For Sveriges Vedkommende mente han nærmest at maatte benægte dette Spørgsmaal, navnlig for Landbrugernes Vedkommende, men heller ikke i Handelsverdenen, skønt den var frihandelsvenlig, var der nogen Stemning for Sagen, — man var bange for Kjøbenhavn! Nej, ovre paa den anden Side Sundet gik det saa, at Tanken »*flämtar med mycket klen låga*«, og om Gnisten ikke holdes vedlige i Kjøbenhavn, vorder denne Lue fuldstændig slukt. Dermed vilde han dog paa ingen Maade kaste hele Sagen over Bord, han havde blot villet advare imod, at man kunde gøre en Tanke til Virkelighed blot derigennem, at man »gjorde den til en Troessag«.

Den næste Dag (7. Juli) var det TIETGENS Tur. Han mindede først om, at Tanken var en gammel Tanke, idet Konferensraad Rothe allerede havde udkastet den 1844 (at Tscherning allerede havde været inde paa den samme Idé mange Aar forinden, vidste Tietgen aabenbart ikke). Den havde siden gennemløbet en Række Stadier, men stedse var det gaet som i en kendt dansk Leg: at skrive Sedler. Der skrives: hvor de mødtes, hvad Enden blev, og hvad Folk sagde — hvor de mødtes, stod at læse i de forskellige Møde-Beretninger — hvad Enden blev, var altid kun en Resolution — og hvad Folk sagde (og »Folk« var i dette Tilfælde Regeringerne), vilde han udtrykke ved en anden Lignelse: det er gaet, som naar man kører med løs Hammel, den ene Hest gaar frem, den anden tilbage, men Læsset bliver staaende. Andet er der aldrig sket, og som Følge deraf stod man paa samme Standpunkt som i 1844: »den ene ønsker, den anden haaber, den tredie synes, den

fjerde forekommer det, men i Virkeligheden mangler der ethvert sikkert og fornuftigt Grundlag til at bedømme, hvad Resultatet vilde blive af en saadan Toldforening.« Det er i dette som i alle internationale Forhold ikke et Inklinationsparti, men et Fornuftgiftermaal, der skal indgaaes, og man maa derfor vide, inden man inlader sig paa Ægteskabet: hvor stor er Medgiften, og hvilke er Fordringerne? Derfor nu at drøfte, under hvilken Form en saadan Tilnærmelse kunde komme i Stand, var at drøfte Betimeligheds-Spørgsmaalet — og dette var det ubetimeligste af alt, vi er ikke kommen saa vidt, at vi kan danne os en begrundet Mening herom. Hvad et Møde som dette kunde gøre, var ikke at forhandle om, hvorvidt og hvorledes en Gensidigheds-Traktat kunde og burde komme i Stand — men give Stødet til, at Spørgsmaalet om Tankens praktiske Gennemførelse blev taget op til en dybtgaaende og fagkyndig Undersøgelse, en saadan, som kun de tre nordiske Regeringer i Fællesskab kunde foranstalte. Dette var det nødvendige *Førsteskrift* — og netop det, som et Møde af denne Art kunde foretage.

Han genoptog med andre Ord det Forslag, som han havde faaet Handelsmødet i 1885 til at vedtage — og som han nu ogsaa fik det nordiske nationaløkonomiske Møde til at give sin Tilslutning. Mødet endte nemlig med den enstemmige Vedtagelse af følgende Resolution: »I den Erkendelse, at saavel den nuværende almindelige økonomiske Situation som særlig de tre nordiske Landes egne Produktionsforhold gør en handelspolitisk Tilnærmelse imellem dem ønskelig, opfordrer Mødet de nordiske Rigers Regeringer til at nedsætte en Fælleskommission til at undersøge de herhen hørende Forhold.«

*

*

*

Øjensynlig opfattede TIETGEN, hvad der skete paa dette Møde, som et mægtigt Præludium til det Musikstykke, han nu i Eftersommeren 1888 vilde opføre ved det Orkester, for hvilket han selv var Dirigent — altsaa det danske Handelsmøde.

Han indledede derfor Mødet den 11. September med en stor Told-Tale. Han gav her en historisk Oversigt over de forskellige Toldreform-Forsøg, som var gjort i de 25 Aar, der var henrundet siden den gældende Toldlovs Emanering. Om dem alle gjaldt, at man savnede noget, som tog Sigte paa en *Forøgelse af Omsætningen med Omverdenen*, et Formaal, der i alle andre Landes Toldlovgivninger stilles i første Række — og han fortsatte:

»Det er egentlig kun, hvad der kan tjene til Handelens Udvidelse gennem Lettelser i denne og Skibsfarten betyngende Afgifter og Hindringer, der har *Interesse for Handelsstanden*, hvorimod Forandringer imellem de forskellige Toldpositioner indbyrdes kan være denne temmelig ligegyldige, hvor stor Betydning de end kan have for de andre Næringsdrivende. Naar Toldsatserne ikke er saa høje, at de virker prohibitivt, og Toldklareringen kan foregaa med det mindst mulige Bryderi, da er Købmandens Fordringer i det væsentlige tilfredsstillet, og Bevarelsen af den bestaaende Toldsats har da altid et Fortrin derved, at enhver Forandring fremkalder en, omend forbigaaende, Usikkerhed.«

»Heri maa ogsaa nærmest søges Grunden til, at Handelsstanden ikke i nogen særlig Grad har udtalt sin Utilfredshed med den bestaaende Toldlov, og ikke i nogen Lunkenhed eller Ligegyldighed for de Interesser, som denne særlig har at varetage. Det kan være Købmanden ganske ligegyldigt, om en Vare har at tilsvare et Par Øre mere eller mindre i Told, da han jo lader sig denne refundere i den Pris, hvortil han sælger til Forbrugeren. Ja, der gives endogsaa Tilfælde, hvor en høj Told bliver ligefrem til Fordel for Købmanden, som f. Eks. Tolden paa fra Udlandet indført Sukker, der jo er næsten af samme Størrelse som Prisen paa den ufortoldede Vare, men hvor Købmanden gennem Kreditoplaget først erlægger Tolden omtrent 4 Maaneder efter Indførslen, medens han lader sig denne betale kon-

tant i Prisen til Forbrugeren. Tidligere, da Sukker-Importen fra Udlandet var af større Betydning, var der ikke faa Forretninger, som benyttede denne Slags rentefri Blanko-Kredit.«

»Det er saaledes ogsaa en Misforstaaelse, omend en meget almindelig, at Frihandelen især tæller sine Tilhængere blandt Handelsstanden, og at Beskyttelsessystemet derimod har faa Tilhængere blandt den — eller at den saakaldte Frihandelsbevægelse i England i Fyrerne særlig udgik fra Købmænd. Tværtimod var netop den langt overvejende Del af dens Talsmænd Fabrikanter, der gennem Korn-toldens Afskaffelse ventede en Nedsættelse i Arbejdslønnen for derved at blive lettere i Stand til at optage Konkurrencen med Udlandet paa de oversøiske Markeder, og naar man samtidig prædikede fri Indførsel af Uld-, Linned- og Bomuldsvarer eller af Metaller, da turde dette have været mest paa Skrømt, idet ingen tænkte sig Muligheden af en Indførsel til England af saadanne Varer i nogen større Maalestok fra andre Lande. Efter at derimod baade Fastlandet og Amerika med Held konkurrerer baade paa de oversøiske og de indenlandske Markeder, har Piben jo ogsaa til Dels faaet en anden Lyd.«

»Her i Landet afgiver Forholdene ingen Jordbund for den Slags Bevægelser. Paa den Tid, vor nuværende Toldtarif saa Dagen, gjordes der vel et Tilløb dertil, idet der dannedes en Frihandelsforening, som imidlertid efter et Par Møder med nogle obligate Manchestertaler sov roligt ind, uden at efterlade sig Spor eller Indflydelse, lige saa lidt som den Bevægelse i modsat Retning, der sattes i Scene af nogle større Industridrivende. Toldtarifen af 1863 maa nærmest betragtes som et Kompromis imellem Fortiden og de Krav, som i andre Henseender skal tilfredsstilles.«

»I den seneste Tid har vi faaet en ny Forening i Toldreformforeningen. Impulsen til den blev givet ved Grosserer Kødts bekendte Skrift: »Tolden og Tiderne«, et Opvækkelses-Skrift i radikal Frihandelsaand, om hvilket det endnu ikke lader sig sige, om det vil dele Skæbne med andre Opvækkelses-Prædikanter, der i Reglen kun for en kort Tid formaar at samle en Menighed. I hvert Fald er selve Toldreformforeningens Program saa væsentlig forskelligt fra det i Grosserer Kødts Skrift opstillede Program, at det har sin Vanskelighed at finde Tankeforbindelsen derimellem; i Foreningens Program er imidlertid optaget saa mange andre vigtige Spørgsmaal udenfor Toldtarifen, at Tilslutningen til Foreningen vil kunne bære god Frugt i andre Retninger.«

Om Beskyttelsen udtalte han bl. a.:

»Børsbetænkningen udtaler kun om Beskyttelsen, at denne ikke kan bestemmes uden efter en forudgaaet Undersøgelse af de Vilkaar, under hvilke hver enkelt Industrigren virker, og

Toldreformforeningen i sit Andragende til Rigsdagen nævner kun visse Artikler, paa hvilke Tolden bør nedsættes, men uden bestemt at angive, i hvad Forhold.

Det Indtryk, man imidlertid faar af samtlige Forslag og Forhandlinger, er, at der paa intet Punkt findes nogen overdreven høj Beskyttelsestold, som gaar i Fabrikanternes Lomme eller beriger disse paa Skatteydernes Bekostning.«

Han udtalte endvidere:

»Naar jeg nu skal sammenfatte Summen af de fremkomne Forslag i eet, da fristes jeg til at bruge derom den Udtalelse, som Gehejmekonferensraad ANDRÆ i en anden Anledning brugte i Landstinget: »Det er kun noget nyt, man faar, men man glemmer alt for meget, at det nye skulde være bedre.« »Det er kun Omdannelser, der er bragt i Forslag, som hverken hviler paa bestemte Principer eller Systemer, eller har store eller større Formaal for Øje. Der er, som jeg før nævnte, vel en vis Tendens tilstede, der i Halvfjerdserne var frihandlerisk og i Firserne protektionistisk, men Tendensen gaar kun i Retning af at skabe noget nyt, ikke noget bedre, og som Købmand ser jeg derfor heller ingen Ulykke i, at vi er blevet staaende ved det gamle, i Stedet for at man, hvis Forslagene fra 70erne var bleven vedtaget, i 80erne vilde have haft at gøre omkring ligesom vore sydlige og nordlige Naboer, hvilket vi nu har sparet.«

»For Købmanden har kun de Forandringer Betydning, som tilsigter en livligere Handelsomsætning, særlig med Udlandet, og det er en Illusion, at et Par Øre eller et Par Procents Nedsættelse i Tolden paa en Vare fremkalder forøget Afsætning eller Forbrug; for at dette skal opnaaes, maa Toldnedsættelsen være forholdsvis meget betydelig, eller Tolden helt frigives.«

Han sluttede med en Paavisning af, hvorledes en væsentlig Forøgelse af Handelsomsætningen naturligst vilde kunne gennemføres paa effektiv Maade ved en saadan Udvidelse af Markedet, som vilde naaes gennem en han-

delspolitisk Tilnærmelse mellem de *tre nordiske* Riger. Dette Spørgsmaal havde jo alt fundet en alsidig Drøftelse paa det sidste skandinaviske nationaløkonomiske Møde, hvor man vel ikke blev enig om Formen eller Udstrækningen, hvilke Spørgsmaal burde opsættes, indtil fornøden Undersøgelse havde fundet Sted, men dog slog fast, at den stærke Beskyttelses-Tilbøjelighed, som for Tiden har Overtaget i Sverige, netop maatte finde sig allermost tilfredsstillet ved en saadan Ordning, idet Beskyttelsen stiger i Værdi i Forhold til Toldterritoriets Størrelse.

Han sluttede endelig saaledes:

»Jeg vil derfor foreslaa og anbefale Mødet at tiltræde den paa det nationaløkonomiske Møde vedtagne Resolution: at overdrage Forretningsudvalget om at andrage hos Regeringen om at gøre Skridt til Nedsættelsen af en Fælleskommission til Undersøgelse af Betingelserne for en handelspolitisk Forbindelse mellem de tre nordiske Riger, *samt om at stille alle Forandringer i Toldtarifen i Bero, indtil en saadan Undersøgelses Resultat foreligger.*«

Her sprang altsaa Bomben — hvad TIETGEN dermed anbefalede Handelsmødet at vedtage, var praktisk og faktisk hverken mer eller mindre end en Opfordring til Regeringen om at standse Toldreform-Arbejdet i den nærmest overskuelige Fremtid. Thi det forstod enhver, at selv i bedste Fald, hvis det nemlig skulde lykkes nogenledes hurtigt at faa Regeringerne til at foranstalte en saadan Kommissions-Undersøgelse, vilde der mindst hengaa Aar og Dag, men rimeligvis et længere Aaremaal, inden Resultatet af en saadan Undersøgelse kunde foreligge. Hvis derimod den danske Regering — som i intet Tilfælde turde antages at ville give et ligefremt Afslag paa en Anmodning, der i alt Fald ikke kunde være den ukær — gav sig god Tid

til at overveje Betimeligheden af den skete Henstilling og herunder, ret naturligt, dog allenfals følte sig opfordret til saa længe at imødekomme Slutningen af Resolutionen: indtil videre at stille Toldreformen i Bero, — altsaa hvis Regeringen *ventede* med at slutte sine Overvejelser, og disse Overvejelsers Slutning altsaa maatte *afventes*, saa var i Sandhed Toldrevisionen udskudt paa ubestemt Tid, ja, man kunde fristes til at mene: *ad calendas græcas!* Men mon ikke netop *det* var Tietgens Tanke?

Just fordi enhver af Tilhørerne maatte gøre sig selv dette Spørgsmaal, kom Overraskelsen til at virke med sin fulde Kraft. Nu havde man saa og saa mange Aar været indstillet paa at jamre over, at man dog ikke *kunde* blive af med den gamle Toldlov af 1863 — hvorefter Tolden endog stadig maatte beregnes i Rigsdaler, Mark og Skilling i Stedet for i Kroner og Øre —, Toldreformen var endog af Tietgen selv bleven rejst som den Fane, hvorunder Handelsstanden skulde fylke sig, og skildret som den Løftestang, der skulde hæve Erhvervslivets Velfærd ud af Storpolitikens Sump. Og nu var den med eet bleven ret ligegyldig, en Sag, som i Grunden maatte interessere enhver Købmand grumme lidet, da de opnaaelige Forandringer dog for hans Erhverv hverken kunde gøre fra eller til — saa vist som den næppe kunde antages at fremme hans Omsætning eller Afsætning i nævneværdig Grad. Nej, naar man ikke kunde faa noget stort, gennemgribende, grandioست, naar man ikke kunde faa en *nordisk Toldunion*, saa kunde saamænd det Par Lapperier, en hjemlig Toldrevision vilde betyde for Handelsstanden, godt vente, vente til bedre Tider eller til Tider, hvor man ikke havde alvorligere Ting at varetage!

Ovenikøbet havde nu til sidst den KØEDT'ske Agitation

givet Toldreform-Kravet en ny Opfriskning, Fanen smeldede i nye Farver for Vinden; men heller ikke *det* skulde man altsaa her paa Handelsmødet hæfte sig synderligt ved. Man havde nu af Tietgen faaet at høre, at det bare gjaldt om at vente, saa fik man dog maaske noget *godt*, ellers fik man bare noget *nyt*. Saadan havde ANDRÆ talt — og TIETGEN nu givet ham Medhold.

Intet Under, at man straks havde vanskeligt ved at *tage* denne nye Situation, ja, man ligefrem snappede efter Vejret! TIETGEN blev det straks va'r med sit hurtige Blik og søgte derfor at afsvække Virkningen noget ved at tilføje:

»Der er ganske vist ingen overhængende Fare for, at saadanne Forandringer skal blive vedtaget i den forestaaende Rigsdagssamling, men skade kan det dog ikke, at man udtaler noget saadant, og det udelukker jo paa den anden Side heller ikke, at der kan blive Tale om enkelte Forandringer i Toldtarifen, eller at Regeringen i denne Samling skrider til at foreslaa Afskaffelsen af den resterende Del af *Skibsafgiften* for indgaaende. Jeg anbefaler altsaa den nævnte Resolution til Vedtagelse af Mødet.«

Ved disse Ord fæstede dog ingen sig, dertil var man altfor »*slagen*« med Forbløffelse over den nye Vending.

Tietgens gamle Vaabenfælle og store Beundrer, Bankdirektør BIERFREUND fra Odense, reddede da Situationen. En gammel Bulderbasse, for hvem purunge Mennesker gerne veg sky til Side — en velvoksen bredbringet Skikkelse med firkantede Skuldre, hele Brystet bugnende af Hvidt fra Slipset under Hagen til midt paa Maven. Alt var overhovedet stort paa ham: Krop, Lemmer, Hovedet. I det bare Ansigt lyste et Par vagtsomme Øjne, og Mundpartiet var fyldigt og udtryksfuldt. Man siger, at dette røber Handlekraft — og her slog det til. Som en af Mødets

Næstformænd greb han straks Ordet og udtalte, at han ikke kunde tro, det vilde være heldigt, om man efter lige at have hørt et saa stort og interessant Foredrag vilde skride til en Diskussion om en Sag af denne Vigtighed. Han foreslog derfor, at man udsatte Forhandlingen til næste Dag og da satte Sagen først paa Dagsordenen.

Lidt mut gik TIETGEN ind herpaa, og Bierfreunds Forslag fandt almindelig Tilslutning. Mødets Medlemmer vilde hellere end gerne sunde sig paa, hvad de havde hørt, og hvad man vilde have dem med til.

Megen Tid blev der dog ikke dertil, da forskellige andre Mødesager (angaaende Slutsedler for Handler om Smør og Foderstoffer m. m.) holdt Deltagerne sammen til Klokkeren 2, og en pragtfuld Festmiddag tog Aftentimerne. Men naturligvis blev TIETGENS Tale drøftet en Del Mand og Mand imellem. At TIETGEN som gammel Skandinav havde redet sin Kæphest: en nordisk Toldunion — nu, det havde man ikke undret sig det mindste over! Kæpheste er jo den eneste Slags Heste, hvormed man kan sætte over alle Afgrunde, uden at falde i, just fordi det egentlige Spring ikke foretages. Det var nu engang *hans* Passion, og alle paa Mødet var høflig rede til at følge ham i hans fromme Ønske. Man vilde stemme med i, som man havde gjort det i 1885, ikke fordi man i og for sig ærede denne hans Passion som saadan (hvad der vilde have været en skøn Grund), men fordi man holdt den for en uskyldig Svaghed — *cela ne tire pas aux conséquences*; trods al Snusfornuft og Hovedrysten kunde man derfor gerne føje ham. Men denne forbistrede Tilføjelse, at alt skulde vente, indtil Muligheden af en saadan Toldunion var gennemgransket og undersøgt — med den var det en helt anden Sag: den kunde kun altfor let faa Følger, uberegnelige,

uoverskuelige Følger. Den smagte ligefrem af en dristig Indblanding i Politik, den vanskelige Politik, hvad man som oftest i Handelsstanden instinktmæssig er lidt ængstelig for.

Men Tietgen var nu en Gang Tietgen, og Standen var stolt af ham. Ved disse Sammenkomster udfoldede han ved det private Samvær hele sin muntre Elskværdighed, man følte sig smigret ved af ham at blive behandlet: *en bon camarade* — og han forstod som ingen anden gennem hele Arrangementet at skabe Feststemning ved Fællesmiddagen, hvor Provinsens Mænd samtidig fik Lejlighed til at faa Landets høje Herrer paa nært Hold. Dertil kom, at man hurtigt fik Fornemmelsen af, at Resolutionens Vedtagelse i hvert Fald vilde betyde alt andet end noget uvenligt Skridt overfor Regeringen, og man var saaledes paa den sikre Side, Oppositionslyster var man forlængst bleven kureret for. Endelig forstod Tietgens egentlige Garde, Mænd som FRITSCHÉ og OSCAR B. MUUS (hvilken sidste havde afløst C. Hage i Komiteen samme Aars Foraar), at det nu gjaldt om at yde Høvdingen virksom Støtte.

Men naturligvis — Nationalbankdirektør LEVY, der ligesom sidst var Mødets Gæst, kunde man intet Baand lægge paa, og da Mødet genaabnedes næste Dag, tog han straks Ordet for at lufte sin Forargelse over det springende Punkt, som han straks slog ned paa. Han oplæste følgende Erklæring:

»Som Formand for det nylig afholdte nationaløkonomiske Møde kan jeg selvfølgelig kun anbefale nærværende Handelsmøde at tiltræde den paa hint vedtagne Resolution angaaende Henvendelse til Regeringen om Nedsættelsen af en Fælleskommission til Undersøgelse af Betingelserne for en handelspolitisk Forbindelse mellem de tre nordiske Riger. Derimod maa jeg bestemt *fraraade* den ærede Formands Forslag om samtidig at andrage paa, at alle Forandringer i Toldtarifen stilles i Bero, indtil en saadan Undersøgelses Resultater foreligger.«

»Man bør ikke overse, at hvor stor en Betydning en Toldtarif end kan have for Handelsomsætningen, indvirker Tarifen dog ogsaa paa andre Faktorer i Landets økonomiske Liv; og det turde være tvivlsomt, om disse, saaledes som Forholdene i Nabolandene har udviklet sig og maaske i en nær Fremtid videre vil udvikle sig, kan være tjent med den foreslaaede Udsættelse paa ubestemt Tid.«

Han tillod sig derfor at henstille, at Tilføjelsen bortfaldt, og at Resolutionen vedtoges saaledes, som den var affattet paa det nationaløkonomiske Møde.

TIETGEN fastholdt sit Forslag. Han troede netop, at det var opportunt i Øjeblikket at holde sig borte fra Diskussionen om Toldtarifforandringer. Desuden var det næppe, som udtalt i Gaar, noget stort Offer, man bragte derved, da der ikke var megen Sandsynlighed for, at man vilde faa nogen Toldlov vedtaget i den forestaaende Rigsdagssamling. Alle saadanne Tolddiskussioner, der ikke fører til noget, men er fuldstændig ufrugtbare, skader overordentlig meget baade indadtil og udadtil, og hyppig kunde de give Anledning til Misforstaaelse. Overfor den Toldkomite, som for Øjeblikket var nedsat i Sverige for at udarbejde Forslag til en ny Toldlov til Forelæggelse for den svenske Rigsdag, vilde det være af Betydning, om man her udtalte, at man hellere end at foretage noget, som kunde være til Skade eller Præjudice for Mellemandelen mellem Sverige-Norge og Danmark, vilde finde sig i, at vor 25aarige Toldlov oplevede sit 26. og maaske sit 27. Aar med. Han fastholdt derfor den af ham foreslaaede Tilføjelse.

Ham fulgte FRITSCHÉ og OSCAR B. MUUS paa Komiteens Vegne, HEERFORDT, BIERFREUND og LANGBALLE paa Provinskøbmændenes Vegne for at give fuld Tilslutning. Det eneste Punkt, hvor man under Hensyn til Fortiden mente at maatte tage Forbehold, var med Hensyn til *Skibsafgiften*,

hvis fuldstændige Ophævelse saa mange Gange var bleven krævet fra Handelsstandens Side.

LEVY mente derefter, da han selv hverken var Købmand eller Fabrikant, at maatte tage sit Forslag tilbage.

ESKILD SALOMON (Formand for Manufakturhandlerforeningen) ønskede blot at konstatere, at der paa Manufakturvare-Omraadet herskede en fortvivlet Usikkerhed med Hensyn til Fortoldningen, som besværliggjorde Indførslen af og i det Hele taget Handelen med Manufakturvarer, hvilket i og for sig heller ikke var saa forunderligt, naar man erindrede, at Toldloven i Aar kunde holde 25-Aars-Jubilæum, og at paa den anden Side Manufakturvet i høj Grad var underkastet Modens Forandringer, saaledes at der ikke saa sjældent nu fremkom en Vare, om hvis Fortoldning man ikke kunde have det rette Begreb, fordi den slet ikke er forudsat i Toldloven. Det kunde altsaa langt fra siges, at vor Toldlov var fyldestgørende paa Manufakturvarernes Omraade.

TIETGEN havde heller ikke sagt, hverken i Gaar eller i Dag, at den nuværende Toldlov var fyldestgørende, men kun at Manglerne ved den dog ikke var større, end at man godt kunde vente et Aar eller to med at faa dem afhjulpet.

Da derefter ingen flere ønskede at udtale sig, gik man til Afstemning, hvorved Formandens Forslag til Resolution i nedenstaaende, lidt ændrede Formulering:

»Handelsmødet vedtager den paa det nationaløkonomiske Møde vedtagne Resolution med Henstilling til Forretningsudvalget om at andrage hos Regeringen om

at gøre Skridt til Nedsættelsen af en Fælleskommission til Undersøgelse af Betingelserne for en handelspolitisk Forbindelse mellem de tre nordiske Riger, samt om

at stille alle Forandringer i Toldtarifen i Bero, indtil en saadan Undersøgelses Resultat foreligger — hvilket ikke behøver at forhindre Skibsafgiftens totale Ophævelse»,
vedtoges med alle Stemmer mod 1.

*

*

*

Det bør nu siges Eftertiden, at slet saa paradoksalt, som det blev sagt eller dog forstaaet, var det ikke ment fra TIETGENS Side. Det var ikke saâ, hvad der blandt hans Fjender var Folk, som i hvert Fald i Krogene lod sig forlyde med, at denne Passiar om en nordisk Toldunion, der for blot et Par Maaneder siden var saa godt som bleven afvist fra svensk Side, bare var en Manøvre, en Finte, et ovenikøbet ikke videre behændigt Paafund, der skulde tjene som Skærmbædt for, at han nu havde faaet Lyst til at følge et af sine »geniale« Luner, sin sædvanlige Hang til at blænde og forvirre og til som altid at vække Opsigt. For TIETGEN laa virkelig i Eftersommeren 1888 den Tanke aldeles ikke fjærnt, at man kunde bevæge den svenske Regering — og da vel ogsaa saa meget lettere den norske — til at tage denne forberedende Undersøgelse op, hvorved man ingen reelle Fremtids-Forpligtelser paatog sig. Han mente endogsaa at have gode Grunde af rent personlig Art til at tro, at naar man nu fra dansk Side besvarede Sveriges overfor os ret aggressive toldpolitiske Holdning paa den storstilede og højhjærtede Maade, at man tilbød svensk Industri Danmarks Marked imod at faa de Fordele, det for os paa anden Maade vilde være at komme ind i en nordisk Toldunion og derigennem ogsaa faa udvidet *vort* Eksportmarked — ja, saa vilde det gøre et særdeles gunstigt Indtryk paa dette ridderlige Folk. Derfor

blev han just paa Mødet saa vred paa Levy, da denne talte om, at det let kunde blive nødvendigt at tage Repressalier overfor den protektionistiske Retning i Sverige; thi det var jo netop det modsatte, han tilsigtede: at vi skulde vise uforstyrret Venskabelighed og velvillig Imødekommen, vort Svar paa Sveriges lidt udæskende Toldpolitik skulde netop derfor være dette Tilbud om Toldunion, et Tilbud, som da ogsaa burde gøres uforbeholdent og ikke med Trudsler i Baghaanden. At just dette var den rette Maade at tage Tingene paa overfor Sverige, var han bleven bestyrket i ved en Brevveksling med Præsident WÄRN, og han vidste øjensynlig ikke nok om svenske Forhold til at vide, at Wörn da var en dalende Stjerne. Begge havde de nu fattet en vis Kærlighed, for ikke at sige Kulsviertro, til Tanken om en nordisk Toldunion og var just derfor kun altfor vel skikkede til at bestyrke hinanden i den Vrangforestilling, at et officielt Tilbud fra Danmark vilde faa den tilsigtede Virkning: at smelte de haarde Hjærter. Den gamle Frihandler WÄRN kæmpede netop selv paa dette Tidspunkt en fortvivlet Kamp for dog paa en eller anden Maade at redde eller vel rettere: opretholde sit gamle Ry — nej, saa forstod Tietgen dog langt bedre, at Sagen i hvert Fald ikke vandt frem som nyt Udviklingstrin paa Frihandelens Bane — hans Tanke var tværtimod den, at man fra dansk Side skulde sige til Svenskerne: »Nuvel, styr blot Jeres Lyst til at blive Protektionister, hvis Jer saâ synes, men lad os saa slaa Beskyttelsen som en Kreds omkring *hele Norden*, lad os i Forening bygge Toldværn mod hele det øvrige Udland, men selv nyde Goderne ved at gøre vort Hjemmemarked saa meget større.« Det var altsaa Grev SPARRES og Dr. FAHLBECKS Ideer, han nu vilde spille ud mod deres egne Landsmænd.

Men som Dr. HERSLOW havde sagt, disse Mænd var kun Enkeltmænd, hvis Syn rakte over vide Perspektiver — men den svenske Rigsdag saa ikke ud over Landets Grænser, man vilde bl. a. ogsaa hytte sine for dansk Konkurrence. TIETGEN mente at være dristig i selve Sagen, men mild i Maaden og forsigtig i Formen, gik derfor ikke videre end til at søge at faa den svenske Regering inviteret til blot at tage Plads ved Undersøgelses-Bordet, hvorved intet skulde præjudiceres — men den danske Regering saa uden Tvivl rigtigere end han ved at bedømme de daværende Stemninger i Sverige saaledes, at selv blot en Invitation hertil vilde man risikere at faa et høfligt Afslag paa. Og dette vilde man ganske naturligt ikke udsætte sig for — for saa vidt blev altsaa den Tietgen'ske Resolution uden Følger.

Desto mere Behag maatte det ESTRUP'ske Ministerium finde i Tilføjelsen om foreløbig at stille Toldsagen i Bero, og endnu mere i Begrundelsen: at Købmandsstanden egentlig ikke var synderlig interesseret i en Toldreform, i alt Fald ikke saa meget, at det jagede med at faa den. En saadan Vedtagelse paa et Handelsmøde maatte tøjle den paany startede Utaalmodighed med at faa en Toldreform gennemført i en Fart, og Regeringen fik derved frie Hænder. Ministeriet ESTRUP stod ikke længer som den, der ved sin haardnakkede Forbliven stillede sig i Vejen for Opfyldelsen af Erhvervslivets hedeste Ønske og naturlige Trang. Nej, Finansministeren kunde godt vente, se Tiden an, prøve paa ad den anviste Vej maaske at kunne komme helt udenom denne Revision. I Stedet for en paatrængende Kreditor blev Toldreformen saaledes forvandlet til en ærbødig Supplikant, som naturligvis ventede, indtil det passede det høje Herskab at beskæftige sig med

H. P. INGERSLEV

hans Anliggende — »kom igen næste Aar!« »Ja, Deres Excellence, saa vil jeg forsøge min Lykke til den Tid.«

At gøre selve Finansminister ESTRUP en Tjeneste har dog næppe været Tietgens Hensigt, han kunde ikke ret lide ham, først noget senere blev de forsonet. Men Tietgen var kommen til at staa sig overmaade godt med den Minister i Regeringen, som *han* havde at gøre med, nemlig Indenrigsminister INGERSLEV.

Godsejeren til Marselisborg, HANS PETER INGERSLEV, var netop den Mand, Ministeriet ESTRUP havde savnet — det rummede Karakterstyrke, Fornemhed og Indsigt nok, men det manglede »*Leutseligkeit*«. Dette Fag paatog Ingerslev sig. Denne stoute og ordrige Mand var født med den Evne at gøre sig lidt af Folk, i alt Fald vandt han deres Tillid. Han var støt og sindig, men samtidig livlig af Væsen, en snaksom og behagelig Mand. Han havde en egen hyggelig Maade at sludre sig til Rette om Tingene paa, idet han tilsyneladende stod stædigt paa sit, men i Virkeligheden firede og gav efter, hvor det paa nogen Vis kunde gaa an. Som faa kunde han den Kunst at skabe et Kompromis. Han var ikke uden en vis Værdighed i ydre Fremtoning, men samtidig jævn og bramfri af Væsen. Det pathetiske var ham imod, selv talte han lige ud ad Vejen, uden kræsent Ordvalg, hans Rigsdagsindlæg var en bred, glidende Strøm uden Hvirvler og Skum — Mand og Mand imellem talte han gerne, let og længe.

Med denne vennesæle Mand, hvis Indflydelse paa Thinge snart blev fordelagtig bekendt, kom Tietgen ret hurtigt til at staa paa en venskabelig Fod. Gennem ham, indsaa Tietgen, kunde han faa udrettet noget, saa for sit ene Selskab, saa for sit andet, og det var bestandig det, han havde i sit Hoved. For den barnløse Mand blev hans Foreta-

gender hans Børn. Skulde der saa gøres en eller anden Tjeneste til Gengæld, saa kunde hertil hans offentlige Stilling bedst benyttes. Med en Haandbevægelse at skaffe Regeringen foreløbig Toldreform-Kravet fra Halsen var »et af de Pudser«, han »gjorde med Plaisir«. Dette maa dog ikke forstaaes saaledes, som om der havde været nogensomhelst Aftale med Regeringen — da INGERSLEV hørte Vedtagelsen, samme Dag, som den var sket, viste han øjensynlig Forbauselse, Tietgen maatte smilende forklare ham, at saadan var det bedst baade for Sagen og Situationen. Hvad tjente desuden al den Toldsnak til? Hvilken Lise og Lettelse for alle et Stykke Tid i hvert Fald at blive fri for det obligate Toldpræk.

Han var alt andet end Ynder af Køedt som Toldprædikant.

*

*

*

TIETGEN havde, som paavist, i Spørgsmaalet om en nordisk Toldunion indstillet sig selv paa — for at bruge Bredo Morgenstiernes Udtryk — at kæmpe »med Haab mod Haab« og mente desuden gennem sin Korrespondance med WÄRN at have dog nogen Sikkerhed for, at en Henstilling fra dansk Side om denne Sags tekniske Forberedelse i Fællesskab vilde møde virksom Forstaaelse i Sverige. Men, som det ligeledes fremgaar af det foregaaende, vidste han naturligvis fuldtud, at den danske Købmandsstands Tilkendegivelse af, at for dens Skyld kunde Arbejdet paa en Toldreform godt foreløbig stilles i Bero, i alle Tilfælde var et snildt Træk paa vort hjemlige Skakbrædt — og at det var et Udspil paa den økonomiske Politiks Omraade, hvor ikke alene Rigsdagen, men ogsaa Erhvervs-

livets ledende Mænd er Medspillere, en *Invite*, der tydelig viste, hvilken Farve der i Øjeblikket var lang og stærk.

Som saadan blev den da ogsaa snart efter besvaret fra dansk *Industris* Side. Man greb fat i Tilføjelsen med begge Hænder og lod Bordet fange — ja, man tog Udgangspunktet i denne Opfordring om at standse Toldreform-Arbejdet til en helt ny handelspolitisk Aktion, som i første Række gjorde denne Opfordring til *sin*.

Efter Handelsmødets forbløffende Resolution var naturligvis »Toldreformforeningen«s Mænd straks paa Færde for at udslette Indtrykket deraf og paany søge at puste Liv i Reformbestræbelserne. I Begyndelsen af Oktober vedtog saaledes *Manufakturhandlerforeningen* paa et talrigt besøgt Møde, at man sluttede sig til Formanden, ESKILD SALOMONS Udtalelser paa Handelsmødet, og at man i direkte Modstrid med dette ønskede, at den saa længe udsatte Toldreform *snarest muligt* maatte blive til Virkelighed.

Derefter traadte imidlertid ca. 150 af Landets større industrielle Firmaer sammen Mandagen den 15. Oktober og dannede en ny Forening under Navn af: »*Det nationale Arbejde*«, og Dagen efter bragte Landets Blade et vældigt Opraab til Haandværk og Industri, undertegnet af samtlige Mødets Stiftere, om at slutte sig til denne Forening.

Blandt Indbyderne skal nævnes Bing & Grøndahl, Gl. Carlsberg, Hornung & Møller, G. A. Hagemann, L. P. Holmblad, A. M. Hirschsprung & Sønner, I. C. Modeweg & Søn, M. J. Ballins Sønner, L. Fraenckel, Odense og Aalborgs Glasværker, Skandia, Hellebæk Fabriker, Brødrene Cloëtta, H. E. Gosch & Co., Drewsen & Sønner, Silkeborg Papirfabrik, Hillerød Savværk, H. L. Danchell, Ferd. Obel og Aug. Neubert m. fl. Politikeren N. NEERGAARD betegnede dem senere som: »Alle vor Storindustris Spidser« — det var

straks Slagordet! Der fandtes imidlertid ogsaa en Række gode Haandværkernavne deriblandt, saasom Severin & Andr. Jensen, H. H. Adrian, Emil Meyer, M. Trautner & Søn, Zinkstøber Lauritz Rasmussen m. fl.

Opraabet fortjener at kendes i sin Helhed, bl. a. fordi det deraf kan ses, hvor tæt man lagde sig op til det af Tietgen nys dirigerede Handelsmøde, og hvor smidig man fjøede sig i den derved skabte toldpolitiske Situation. For imidlertid ret at kunne forstaa det maa Læseren ogsaa forud have *in mente*, at Indenrigsminister INGERSLEV lige i Begyndelsen af den den 1. Oktober aabnede Rigsdagssamling havde fremsat tvende nye, store *socialpolitiske* Lovforslag, nemlig om Arbejdernes Sikring mod Følgerne af Ulykkestilfælde under Arbejdet (hvorved Udgifterne lagdes helt paa Arbejdsgiverne) samt om statsanerkendte Sygekasser, hvilke Forslag var Frugterne af en Regeringskommissions saglige Arbejde.

Aktstykket lød saaledes:

»Vor hjemlige Industri arbejder for Tiden under store ydre og indre Vanskeligheder. Udefra rykker de store Fabriklandes Konkurrence os stedse mere faretruende ind paa Livet, indefra lammer vore Arbejdsforholds fremadskridende Opløsning i stigende Grad vor Virksomhed. Under disse Forhold maa Industrien rette det bestemte Krav til Statsmagten: atter at skaffe Betingelser tilstede for *et roligt Arbejde*. Siden 1871 har en Toldreform stadig staaet paa Dagsordenen og bragt Usikkerhed ind over vort Lands Produktion, medens i det samme Tidsrum Arbejderspørgsmaalet er blevet mer og mer brændende. Det er derfor nu blevet nødvendigere end nogensinde for Industrien endelig en Gang at faa Betyggelse udadtil og Fred indadtil.«

»Under denne Tilstand har vi kun med Bekymring været Vidne til de Bestræbelser, som i den senere Tid er udført fra en Række Mænds Side, der — — — i Virkeligheden søger at vinde den offentlige Mening for en økonomisk Politik, som vil aabne vore Døre for Udlandets Konkurrence paa vidt Gab uden ringeste Gengæld for dansk Industri og Haandværk.«

»I Modsætning til denne Kreds' ensidige Frihandels-Doktriner fordrer vi *Beskyttelse for det nationale Arbejde*. Ogsaa vi mener, at den frie Konkurrence er det opdragende Princip i den industrielle Udvikling, men vi tror tillige, at den kun med Nytte og Held for det hele Samfund lader sig føre ud i Livet indenfor *nationalt* begrænsede Omraader, hvor der hersker fuld Gensidighed og Lighed i Vilkaar. Under en Situation som den nuværende, hvor næsten hele Europa staar rustet til Toldkrig, anser vi det derimod for dobbelt uforsvarligt at udlevere vor Industri modstandsløst til Udlandets Konkurrence. Netop denne Sommer har jo tilfulde vist, at vor Industri er i en sund og frodig Udvikling¹⁾, men ifølge Sagens Natur kan den kun være paa Udviklingens første Stadier og trænger sikkerlig i endnu højere Grad til Støtte end de store Kontinentallandes ældgamle og rodfæstede Industri.«

»Alene som Følge heraf maa vi bestemt hævde, at i det mindste den *bestaaende* Beskyttelse for vor Haandværk og Industri bør bevares. Paa mange Punkter er den overfor Udlandets Overproduktion utvivlsomt snarere for lav, saa i alt Fald selv en ringe Nedsættelse vil kunne medføre de paagældende Industriers totale Ruin. Det er derfor kun Hensynet til de andre Samfundsklasser, der leder os til *foreløbig* kun at fordre en konservativ Toldpolitik, medens hele den øvrige Verdens Industri overalt kræver forøget Beskyttelse.«

Og derefter kommer den opportunistiske Indsats:

»For nylig er det fra Landets Handelsstand bleven udtalt, at nye Forandringer i Toldloven, der ikke paa gennemgribende og for Landets Produktion naturlig Maade aabner os nye Afsætningsveje, snarere vilde være at betragte som en Forstyrrelse end en Forbedring af det bestaaende. *Hertil kan de danske Haandværkere og Industridrivende for Tiden slutte sig*. Det forekommer os fra vort Standpunkt at være den mindste Indrømmelse til vore Særinteresser, *at vi faar Lov til at arbejde i Ro paa den bestaaende Basis og under de givne Forhold*. Vi tillægger dette saa stor Vigtighed, at vi endogsaa er villige til for Opnaelsen af dette Gode at bringe det store Offer, som for Industrien ligger i, at Ophævelsen af Tolden paa Raa- og Hjælpstoffer endnu udskydes i nogen Tid. Vi kan derfor nu nøjes med at slutte os til Handelsmødets Ønske om, at Toldreformerne endelig *én* Gang gik ud af Dagsordenen, indtil der virkelig blev Udsigt til Forandringer,

¹⁾ Herved sigtes til den store nordiske Udstilling s. A.

der var til afgørende Nytte for vort Lands Produktion og dets Af-sætning udadtil.«

At man nu helt, selv efter Tietgens Opfordring, skulde standse Toldrevisionen for et længere Aaremaal, turde man dog ikke ret hengive sig til Troen paa, og man tilføjede derefter:

»Skulde imidlertid andre betydningsfulde og for vort Fædreland som Helhed vigtige Hensyn gøre det nødvendigt at skride til en Toldreform, da tror vi, at Øjeblikket er kommet til ogsaa hos os at foretage den afgørende Vending, som vore Nabolande mod Syd, Øst og Nord allerede har iværksat. Det hele kontinentale System med dets høje Toldsatser, der spærrer vore Produkter ude, dets skjulte eller aabenbare Udførselspræmier og dets storstilede Produktionsmaade bringer Dag for Dag vor Industri og Haandværk i en mer og mer uheldig Konkurrence-Stilling. Det eneste Hjælpemiddel heroverfor er enten Tilvejebringelsen af et forøget Omsætningsomraade, der tillader Specialisering og Masseproduktion, eller Forhøjelsen af den nuværende Beskyttelse. Hvis der saaledes ved en Toldreform vilde kunne opnaaes en nærmere handelspolitisk Forbindelse med *Sverige-Norge*, vilde det muligt modificere vor Stilling til Beskyttelses-Spørgsmaalet; men saa længe dette endnu staar hen i en ubestemt Fremtid, maa ethvert Forsøg paa en Toldreform uundgaelig give Signalet til *forøgede* Beskyttelseskrav.

Vi stiller ej alene disse Fordringer af Hensyn til de betydelige Kapitaler, der er nedlagt i dansk Industri, og den store Sum af tekniske Færdigheder, som er uopløselig knyttede til disse Virksomheders Udøvelse og uden denne vilde være værdiløse, men ligesaa fuldt af Hensyn til *den store Arbejderbefolkning*, hvis økonomiske Velfærd er afhængig af vor nuværende Industris Opretholdelse og Fremgang. Vi kommer derved til vor anden store Hovedopgave: Gennemførelsen af Ro og Orden i vore Arbejdsforhold. At kæmpe for den sociale Freds Bevarelse er enstydig med at kæmpe for Beskyttelse af det nationale Arbejde, enhver Nedsættelse af Beskyttelsen vil i første Række gaa ud over Arbejdslønnen, medens omvendt den tilstrækkelige Beskyttelse er en uundgaelig Betingelse for Gennemførelsen af en *socialpolitisk Lovgivning*. En sliq Lovgivning er imidlertid i vore Øjne en uafviselig Nødvendighed. Hvor meget end det private Initiativ kan udrette, saa er det dog vor faste Overbevisning, at vi først da kan

have Haab om at faa den sociale Udvikling ført ind i et sikkert og roligt Spor, naar *Staten træder ordnende og støttende til*, navnlig paa saadanne Omraader som Arbejdernes Sikring mod Følgerne af ufor- skyldt Erhvervsløshed. Vi hilser derfor med Glæde Regeringens Forsøg paa at skabe en Sikring for Arbejderne mod Følgerne af Sygdom og Ulykkestilfælde.«

Dette sidste var altsaa den særlige Reverens overfor Regeringen, men ogsaa TIETGEN fik, foruden den varme Til- slutning til hans Resolution, en Ekstra-Kompliment, idet man sluttede med at optage hans Yndlingskrav om »frie Havne« (∩: afgiftsfrie Havne) som ligeberettiget med Kravet om en Frihavn. Man sluttede endelig med at opstille føl- gende *Program*:

I. Bevarelsen af bestaaende dansk Industri og Haand- værk ved foreløbig uforandret Opretholdelse af den gældende Toldlov.

Hvis det imidlertid bliver nødvendigt for Landet at foretage en Toldreform, ønsker vi

a) at Beskyttelsen for vor Industri og Haandværk re- guleres i Overensstemmelse med den protektioni- stiske Retning i vore Nabolande mod Syd, Nord og Øst.

b) at Tolden, for saa vidt finansielle Hensyn gør det muligt, overføres fra Livsfornødenheder til Artikler, hvis Forbrug røber relativ Velstand.

II. Ophævelsen af Afgifter, der hæmmer Omsætningen med Udlandet uden at støtte indenlandsk Produktion, deriblandt Afskaffelsen af Skibs- og Havneafgifter (frie Havne).

III. Støtte af dansk Eksportvirksomhed fra Statens Side, bl. a. ved Indrettelsen af et Frihavnsterritorium med let Adgang til Anlæg af Fabriker og Værksteder.

IV. Statens ordnende og støttende Indgriben i Henseende til Arbejdernes Sikring mod Følgerne af Sygdom, Ulykkestilfælde, Invaliditet og Alderdom.

N. NEERGAARD skrev siden (Maj 1889) i sit Tidsskrift »Tilskueren«, at Tietgen sikkert »vilde være den første til at protestere imod«, at han og Handelsmødet saaledes toges til Indtægt for slig yderliggaaende Protektionisme.

Mulig har dette skullet forstaaes som en polemisk Finesse — i Virkeligheden var Forholdet dette, at en slig Protesteren aldrig kunde være faldet Tietgen ind. Af gode Grunde — hvorledes var nemlig det hele gaaet til?

* * *

Ikke længe efter at TIETGEN var bleven Komiteens Formand, tog han sig for at skabe Institutionen et virkeligt Sekretariat. I Melchiors Tid havde Overretsprokurator VILHELM RODE, heri afløsende senere Borgmester H. N. HANSEN, ydet en Slags Sekretær-Tjeneste som et rent Biehverv. Den smarte og vittige Mand havde et vist Haandelag til at yde slig Bistand og give kloge Raad, men han bekymrede sig som Følge af sin Uddannelse væsentlig kun om den juridiske Side af Sagerne. Som Sekretær fungerede derefter cand. polit. C. SALMONSEN fra 1884 til 1887, da han omkom ved et Ulykkestilfælde. Tietgen indrettede derpaa et egentligt Sekretariat, som kom til at bestaa af en juridisk Konsulent og en nationaløkonomisk Sekretær, der samtidig skulde være Chef for Børskontoret. Til det første Hverv valgtes Højesteretssagfører CHARLES SHAW, medens der om Besættelsen af den anden Post udskreves en Slags Konkurrence, idet man som en Slags Prøve fordrede Udarbejdelsen af en nationaløkonomisk Afhandling om det

for Tietgen betegnende Æmne: »Den tyske Toldforening og en nordisk Toldunion«. For det bedste af disse Skrifter udsattes desuden en Pris. Nærværende Forfatter vandt Prisen og fik Posten (fra 1. April 1888). — — —

Ikke saa snart var Handelsmødet sluttet, før trende Mænd indenfor Industrien i Fællesskab tog Initiativet til at udnytte den af Mødet skabte toldpolitiske Situation. Det var HOLGER PETERSEN, senere et skattet Medlem af Komiteen, WILLIAM SALOMONSEN (I. C. Modeweg & Søn) og HARALD BING (Bing & Grøndahl).

HOLGER PETERSEN var en blond Kæmpe, en hel Holger Danske at skue med et bistert-godmodigt Ansigtsudtryk. Han var en saare myndig Mand i sin Forretning, men dog altid fordrende mest af sig selv. Ikke saa snart var imidlertid Lukketimen slagen, før den strenge Herre forvandlede til en venneseæl Mand, som elskede en harmløs Spøg og et djærvt Ord, overhovedet gerne saa, at det gik gemytligt til. I Vennelag var han oprømt og hyggelig, dog sjældent selv givende Bidrag til Munterheden, — med et lille elskværdigt Smil i Mundkrogen lyttede han gerne til og morede sig over andres kvikke Svar og lystige Indfald. Allerede den Gang i 1888 stod der stor Respekt om ham, fordi han i al Stiltfærdighed havde oparbejdet saa vældig en Forretning. Nu ønskede han brændende at gøre en Indsats i det offentlige Liv til Gunst for, hvad han havde kært: dansk Industri, der kunde give mange Mennesker Beskæftigelse. Men ihvorvel han, som det sømmer sig en Kæmpe, var en modig Mand, saa »havde han intet Sværd, intet Sværd!«: han savnede i højeste Grad Veltalenhedens Gave og følte sig i mange Aar trykket ved at træde offentligt frem. Han overvandt det vel efterhaanden, ja blev endogsaa Landstingsmand og tog en ikke helt ringe Del

i Thingets Forhandlinger, men det faldt ham altid svært trods omhyggelig Forberedelse, og var hans Argumenter end gerne lødige, var Fremførelsen som oftest ret ubehjælpelig. Han mindede da mest om en stor, pragtfuld Bamse*), havde dennes tunge Gang og Lader, men ogsaa dens Styrke, dens Godmodighed, dens Vælde og dens Viisdom. Dansk var han i Sind som i Skind, en varmt følende og ægte Patriot. Havde han til en Begyndelse, for at skabe sin Formue, nærmest været nøjeregnende i alle Udgifter, endte han med at blive en rundhaandet og storstilet Velgører, saa snart det gjaldt *nationale* Formaal. Kampen for Bevarelsen af sønderjydske Gaarde paa danske Hænder kostede ham saaledes meget betydelige Summer. I 1888 var *Toldbeskyttelsen* — hvori han saa et Middel til at nyskabe dansk Virksomhed, som kunde give Brød til mange Munde, hans altid allerkæreste Tanke — nærmest bleven ham en Religion, og han tog nu med største Iver fat paa at faa sine Standsfæller organiseret til Kamp for den gode Sag.

Om WILLIAM SALOMONSEN og HARALD BING maa det siges, at de begge fremfor alt var *kloge*, men William Salomonson manglede Bings Finhed. Han gav Verdensmanden, Bing var det. Serlo² gør et Steds til sine Skuepillere den træffende Bemærkning, at fornem Anstand er saare vanskelig at efterligne, fordi den egentlig er negativ. Hemmeligheden er: omhyggelig at undgaa alt, hvad der er uværdigt og plat, hverken at gøre for meget ud af Tingene eller af Menneskene, aldrig henfalde i Rørelse eller til Affekt-Ytringer, aldrig overile sig, men altid bevare sin Fatning og være i Ligevægt, altid vide ved selve sin Holdning og Færd at gøre sig gældende uden paa nogen Maade at trænge sig frem eller i fjærneste Grad vække Opsigt.

*) »Bamse« var ogsaa et af hans Kælenavne.

HOLGER PETERSEN

Se, alt dette, siger Serlo, er svært, ikke mindst fordi det skal udføres med saa stor en Lethed — for at *synes* fornem maa man derfor egentlig *være* det af Natur.

Dette passede just paa BING. Han havde med den udprægede Sans for Decorum, for Harmoni, som han var født med, allerede som Dreng faaet et dybt, uudsletteligt Indtryk af, hvor *uskønt* et heftigt Udbrud af det indtil Överdaadighed temperamentsfulde, der var et herskende Karaktertræk i Slægten, som Regel virkede, ej alene paa den, som det gaar ud over, men ogsaa paa den eller dem, som tilfældigt er Vidne dertil — hvor meget Vedkommende selv taber derved! Han havde derfor sat alt ind paa at tøjle sit Temperament, som i Bunden var ildfuldt nok, og dette var lykkedes ham i en beundringsværdig Grad. Han var netop, som Serlo beskriver den fornemme Mand: en velgørende Ro var udbredt over hans Væsen, og uden at det fattedes Varme, var det dog altid præget af en utvungen og naturlig Værdighed, som netop bar saa megen Interesse for Person eller Æmne til Skue, som var det passende, det korrekte Maal.

Med WILLIAM SALOMONSEN var det noget andet: denne pragt- og kunstelskende Mand, som havde alle ydre Betingelser for at gøre sig, var høj af Statur, godt bygget, havde et vist flot Udseende, var som Regel saa selvoptagen, at han allerede af den Grund havde let ved at bevare en vis affabel Ligevægt overfor andre Mennesker, som i Grunden alle til Hobe var ham ligegyldige. Han spillede derfor ogsaa sit Liv igennem Verdensmandens Rolle saa godt, som den overhovedet kan spilles. En vis Nærsomhed røbede dog, at han i Virkeligheden ikke var i den store Stil, som hans glimrende Udvorteshed lod formode. Der kunde af og til komme en vis Smaalighed til Syne, som ikke pas-

sede ind i Rollens Karakter: han hørte til de Mennesker, som sparer paa Skillingen, naar det gælder andre, men lader Daleren rulle, naar det gælder dem selv. Men rigtig nok, skal det til hans Ros siges, var det en højst ædel Passion, han hermed tilfredsstillede: han var en kyndig og kræsen Kender af Kunst og Kunstindustri, smykkede sine Boliger som en østerlandsk Fyrste med de skønneste Sager, hans fine Sporsans kunde opdrive: herligt Porcelæn, sjældne Broncer, udsøgte Malerier o. s. v. Og han gjorde det ikke blot som den, der er grebet af Samlermani, men som den, der forstod fuldtud at *nyde* hvert enkelt Stykke, at fylde Sind og Sanser med det Skønhedsindtryk, som det gav. Han forstod endda mere — man kunde finde ham hensusket i frydefuld Beskuen af et karakteristisk Gadeparti i en Belysning, som gav Farverne en særlig Finhed eller en glansfuld *valeur*, han var overhovedet et Menneske, som paa en i vor Tid forunderlig Vis var indstillet udelukkende *æstetisk*. En Hedoniker, en Feinschmecker, en Mand med aaben Sans for Livets Glæder. En dekorativ Solsikke, altid vendt mod Lyset.

Dog til at føre dette Liv behøvedes der Penge, mange Penge, og WILLIAM SALOMONSEN havde ogsaa hidtil været Mand for at tjene dem. Men naturligvis kunde han ikke være blind for, at hans Rigdomskilde, Klædeindustrien, stod i første Skudlinie, hvis det blev frihandlerske Manufakturvarehandlere, som fik Lov at bestemme, hvorledes en ny Toldlov skulde se ud. Naturligvis forstod han ogsaa saare vel den Solidaritet, der i saa Henseende bestod mellem ham og hans Fagfæller, samtlige Landets Industri-drivende, kun ved at faa samlet dem alle til en Hær, der gik angrebsvis til Værks, kunde han faa rykket sin Bedrift helt tilbage fra Skudvidde.

Man forstaar ham dog slet, hvis man tror, det bare var dette Hensyn til sit eget, som nu fik ham til at gaa i Ilden. Hidtil var hans Liv bleven fyldt af hans Forretning, hans Kunstnydelser og hans Rejser — nu aabnede der sig for ham et helt nyt Felt: Deltagelse i det offentlige Livs Spil, ikke just ved at træde frem paa Scenen, hvad han holdt for inferiørt, men at være med til at staa bagved og trække i Traadene. Det fangede hans Interesse netop som et Spil, hvor ovenikøbet hans egen økonomiske Velfærd var Indsats, fangede ham rent personligt som en ny spændende Sport. Han gik op i denne Opgave, om ikke just med Liv og Sjæl, saa dog som i en ny Passion.

BING var igen en helt anden Slags Mand. Hos ham laa der i sligt altid en dyb Alvor bag. Han var vel for overlegen en Aand til *altid* at tage sig og sit alvorligt, han *kunde* virkelig den sjældne Kunst: en Gang imellem at stille sig udenfor sig selv og smile ved Synet af saa megen Højtidelighed og mørk Grundighed. Men hvad han paatog sig af Samfundsopgaver, satte han sin personlige Formaaen ind paa: sit rolige Omdømme, sin sikre *bonsens*, sin faste Villie, sin formfulde Færd. Til at begynde med havde han ikke været uden Skrupler — Holger Petersen var bogstavelig talt *primus motor* i Sagen —, Bing havde en afgjort Hældning til radikal Side, stod »Politiken«s Folk særdeles nær, og Frihandel var i denne Kreds aandelig »Gemeingut«. Overfladisk set skulde han ogsaa, i det mindste efter den vedtagne radikale Synsmaade, som Indehaver og Leder af en kunstindustriel Virksomhed, kunne emancipere sig fra den hjemlige Protektionismes Stavnsbaand, Hundredaars-Festen for Stavnsbaandets Løsning samme Aars Sommer skulde dog ikke være fejret for-gæves!! Man maa erindre, at paa Aarets store Udstilling

havde netop dansk Kunstindustri paa betagende Vis stillet sig op til Verdensstart. BING havde sin hæderlige Andel heri og var fuldt rede til Forfølgelse af de paa Udstillingen ogsaa af hans Fabrik vundne Sejre. I sin Bedømmelse af dekorativ Virkning var han sikker og smagfuld, men Kunstindustrigenstande tog ham, skønt han som Fremstiller deraf var *professional*, ikke saa stærkt, som de tog William Salomonsen, der netop som Amatør altid betragtede slige Ting *con amore*. Bing, som var en rigere Sjæl, havde flere Strengte paa sin Bue, saaledes var han især en passioneret Literatur-Dyrker. Han havde en fin og indtrængende Stilsans — »hvor er det ikke skønt«, kunde han f. Eks. sige, »naar I. P. Jacobsen i Fru Fønss' Slutningsbrev til Børnene lader hende skrive: »hvor Mennesker elske, Tage og Ellinor, lille Ellinor«.« Bing *intime* var overhovedet en af de Mænd, som for den tilbageskuende Erintring staar med et eget, paa en Gang hyggeligt og festligt Skær over sig.

Hvad nu *Toldbeskyttelsen* angaar, saa var denne for Bing, traditionsbunden som han var, noget af et Familienliggende, hans Fader og Onkel havde stridt for den samme Sag, — og som den skarpsindige og kyndige Mand, han var, maatte han let faa Øje paa den Sammenhæng, hvori Skabelsen af en ren Luksusindustri (Fremstillingen af dekorative Sager saasom Figurer og Vaser) ubønhørligt maatte staa i til den jævne Opgave: at forsyne Familier med Husholdningsstel, som dog i hvert Fald for en overskuelig Fremtids Vedkommende maatte blive den, hvoraf Indtægterne skæppede i Kassen. Altsaa Beskyttelsen var ingenlunde et overvundet Stadium, end ikke for en Virksomhed som hans — hvor meget mere, *raisonnerede* han sig til, maatte den ikke betyde for den Industri, som skulde

have en bred Afsætningsbasis og derfor maatte sikres Hjemmemarkedet at arbejde paa.

Ogsaa HARALD BING var iøvrigt nu kommen paa det Tidspunkt i sit Liv, hvor han hørte det offentlige Liv kalde paa sig. Han havde forud omhyggeligt beredt sig dertil ved at støbe sin Optræden i fast Form og skole sit Sprog. Han talte et klart og fyndigt Dansk, maaske en Smule *for* pynteligt i Ordvalget, af og til med et Stænk af Malice, der kunde vække den Munterhed, som naar Tilhørerne ret godter sig over noget.

Saa han godt ud paa en Talerstol, gjorde WILLIAM SALOMONSEN det ikke mindre. Han var en flot og flydende Taler, altid godt inde i sit Æmne, og forstod at give sine Ord et vist vederhæftigt Præg.

Disse tre i saa mange Henseender vel udrustede Mænd, som fremfor alt hver for sig indtog en saare anset Position blandt deres Standsfæller, havde altsaa besluttet sig til at starte en Organisation, som kunde tage Kampen for Toldbeskyttelsens Bevarelse, eventuel Forhøjelse, op paa virksomst mulig Vis. Efter at Handelsmødet havde skabt saa gunstig en Situation herfor, foretog de gennem HAGEMANN, som de gjorde bekendt med deres Forehavende, og som iøvrigt bestyrkede dem i samme, en Underhaands-Henvendelse til TIETGEN for at erfare hans Stilling. Han lod dem vide, at han gav dem sin Velsignelse dertil, men maatte ønske personligt at holdes helt udenfor — at Grosserer-Societetet ogsaa rummede mange og store Importør-Interesser maatte ganske naturligt lægge et vist Baand paa ham. Hans Udtalelser om Beskyttelsen havde derfor ogsaa paa Handelsmødet 1888 været præget af en vis Tilbageholdenhed i Sammenligning med Mødet i 1885, hvor han lige var kommen til og brændte efter at sige sin egen ufor-

gribelige Mening uden Omsvøb eller Forbehold. Nu havde han mere vænnet sig til at være *Formand*, ∴ Enhedsmærket.

Efter Hagemanns Tilskyndelse henvendte de tre Mænd sig derpaa til nærv. Forf. om at yde dem, og áltsaa senere »Det nationale Arbejde«, nationaløkonomisk Bistand, hvad der i Forvejen stemte med Holger Petersens Ønske, da jeg som den første danske nationaløkonomiske Forfatter i Januar 1885 havde offentliggjort lignende Betragtninger som Dr. FAHLBECKS om Beskyttelse og Frihandel og yderligere uddybet dem paa Industrimødet s. A. og i mit ovenomtalte Prisskrift til Grosserer-Societetets Komite (1888). Under Ydelsen af denne Hjælp maatte desuden, som Følge af min Stilling, min Opgave blive at holde den nye Bevægelse i nøje Kontakt med, hvad jeg maatte formode stemte med Tietgens Syn og Ønsker. Men som Forholdene havde formet sig, var det underforstaaet fra begge Sider, at jeg aldrig til Tietgen sagde et Ord om den nystiftede Forenings Planer og Virksomhed. Da jeg daglig havde to à tre Konferencer med ham, havde han derimod paa sin Side rig Lejlighed til at ytre sig, hvis der var noget, han mente at maatte misbillige, saa meget mere som vi altid talte om alle forefaldende offentlige Begivenheder, og han áltsaa aldrig havde behøvet at give sine Ord direkte Adresse. Ingensinde hørte jeg ham imidlertid vise den mindste Fortrydelighed over, at »Det nationale Arbejde« tog ham saa haandfast paa Ordet med Hensyn til Udsættelsen af Toldreformen, og NEERGAARDS ovenfor gengivne Vending: at Tietgen sikkert vilde være den første til at protestere mod saaledes at blive taget til Indtægt, morede mig derfor i høj Grad.

*

*

*

Ikke saa snart var »Det nationale Arbejde« dannet, og begge Hære havde taget Opstilling for at aabne Slaget, før TIETGEN tog et nyt Initiativ — nemlig til at faa draget Kampen indenfor »*Handels- og Kontorist-Foreningen*«s Mure.

Allerede i 1885 havde han ladet sig vælge til Formand i denne Forening, som rummede og stadig rummer baade de store Forretningers Chefer og deres Personale ned til den yngste Kontorist. Ogsaa denne Gerning varetog han med sædvanlig Ildhu og Pligtiver. Den skulde baade blive en Club efter engelsk Mønster og skabe Interesse hos Medlemmerne for Drøftelse af Dagens store, brændende Spørgsmaal (dog at Politik skulde være udelukket og Æmnerne naturligvis helst af mercantil Natur). Han fik Lokalerne indrettet, møbleret og udstyret i en vis Salonstil, og blev han spurgt, hvorfor der var ofret saa meget mere herpaa, end man var vant til i alle andre hjemlige Foreninger, svarede han: »Man spytter ikke paa Smyrnatæpper og lægger ikke sine skidne Støvler op paa Velours-Stolesæder.« Han vilde, at de unge Mennesker skulde lære at opføre sig, som om de var i et godt Bourgeoisie-Hjem, den studentikose Lige-gyldighed overfor Bohave og eget Ydre hverken forstod han eller sympatiserede med. Han satte overhovedet Pris paa Comfort og var altid selv i sin Paaklædning (lidt gammel-dags) korrekt — hvorimod det dog er en Misforstaaelse, at Billedhuggeren af hans Børsstatue lader ham fremtræde som en Skræders Modeskilt.

Det lykkedes især Tietgen at faa Foreningens Foredrags- og Diskussionsmøder banket op til at faa en vis Betydning i det kjøbenhavnske Liv. Naar han Onsdag Kvæld præcis et Kvarter over 8 traadte op paa Talerstolen og introducerede den Foredragsholder, han havde formaaet til at indlede Aftenens Forhandling, kunde han se ud over en

talrig Forsamling af Ældre og Yngre. For en stor Del skyldtes dette naturligtvis, at han ikke sjældent devoverede sig med selv at indlede eller senere deltage i Diskussionen. Disse Aftener var han altid godt oplagt, frisk og fornøjelig, havde desuden gerne i Forvejen sat sig ind i det foreliggende Æmne, saa han kunde beherske Debatten — uden at han dog, vel at mærke, tyede til sin Autoritet overfor de andre Deltagere i Diskussionen, men tværtimod lod denne have sit frie Løb.

Nu frembød der sig en Lejlighed til at slaa to Fluer med eet Smæk. Han kunde skaffe sin kære Handels- og Kontorist-Forening en Række nydelsesrige Onsdag-Aftener — han kunde samtidig, hvad der var saa meget vigtigere, faa maget det saa, at Toldkampen mellem de to stridende Parter i Stedet for et Skuespil for Offentligheden blev en Tournering ved hans Hof, hvor han, Herskeren, skulde sidde som — *Smagsdommer*, ikke uddelende Prisen til den, som havde Ret, som stred for den gode Sag, men til den, som forstod at føre sit Værge med størst ridderlig Færdighed. Det skulde være som i gamle Dage: Førerne skulde udkæmpe Kampen i Stedet for Hærene. Han regnede med Rette, at der blev saa vældigt et Tilløb fra alle virkelig Interesseredes Side, at naar hertil føjedes en Kreds af indbudte Gæster, Rigsdagsmænd og Nationaløkonomer, saa vilde de Tolddiskussioner, han arrangerede indenfor den private Forenings Vægge, suge al Opmærksomhed, der overhovedet kunde samles om Toldsagen, helt til sig. Saa længe *det* varede, kunde man da undgaa politiske Skærmydsler med groft Skyds og plumpe Vaaben for aabent Tæppe, altsaa bare Ophidselse og Tumult i Stedet for Fordragelighed og saglig Prøvelse.

Dette lykkedes ham ogsaa i det væsentlige, — allerede

Onsdagen den 24. Oktober begyndte disse ugentlige Told-diskussioner i Handels- og Kontorist-Foreningen og holdt ved Vintersaisonen igennem. Lokalerne var den Gang i Concertpalæet, deriblandt en ikke videre dyb, men meget langstrakt og derfor rummelig Foredragssal. Midt paa den inderste Længdevæg var Talerstolen opstillet — lige nedenfor sad med Ansigtet vendt mod Tilhørerne, Formanden, TIETGEN, og hans trofaste Paladin, Næstformanden, H. FRITSCHÉ.

Det blev en Række festlige Aftener, hvor jævnbyrdige Modstandere krydsede Klinger med hinanden, saa der stod Gnister af Staalet. Med spændt Opmærksomhed fulgte Tilhørerne Fægtningens Gang og fordelte paa høflig Vis Bifaldet nogenlunde ligeligt —, men ligesaa tydeligt, som man ved en virkelig Kamp paa Kaarder hører Markerings-Raabet: *touché*, fornam man som et sagte Sus gennem hele Forsamlingen, naar et Stød ramte og *sad*. Men naturligvis ifølge Stedets Love var der Dupsko paa Fleurette.

TIETGEN afholdt sig strengt fra enhver Deltagelse i Debatten, men lyttede til Gengæld saa meget skarpere til. I hans ubevægelige Ansigtsmaske sad Øjnene under Kampspillet paa Smut, af og til kunde man skimte et næsten umærkeligt Smil spille i Mundvigene, men uden et rigtigt Smils velgørende Varme.

Derfor kom især en Ytring af HARALD BING til at pässe saa udmærket. Køedt havde paa sin frejdigt paagaende, forsorent-elskværdige Façon udtalt sin Forvisning om, at var Tietgen end nu nok saa taus, saa havde dog Frihandelen, hans Ungdomskærlighed, stedse hans *Hjærte*. Bing replicerede med den Bemærkning, at han ingenlunde turde bestride, hvad Køedt syntes saa sikkert at vide: at Frihandelen havde den højtærede Formands *Hjærte* — »men saa er jeg vis paa, at vi Beskyttelsesmænd har Ho-

vedet paa vor Side« — — og pegende med et skraat Blik ned paa den lige foran siddende Tietgens Hoved tilføjede han med et uigengiveligt Tonefald: »og *dét* er da ogsaa noget værd!«

En Bølge af muntert Bifald slog op mod ham fra Tilhørerkredsen! Tietgen bevarede sit lille Sfinx-Smil — men næste Dag, da han fortalte Hagemann Episoden, lo han længe og højlydt.

At Bings Ytring ej alene var en flot Parade, men ogsaa i sin dristige og behændige Smiger lønlig gemte en lille, bitte, fin Giftbrod, undgik det hans Opmærksomhed? Naa, han var nok Grundtvigianer, men ikke just, hvad man kalder et Hjært menneske, og ønskede vel ej heller at gælde derfor. Den Gang.

er kan skrives et helt Kapitel for sig om CHRISTIAN IX og TIETGEN, men naar det indskydes her, er det af en Grund, man straks vil forstaa.

Vi vil begynde saaledes: for Tietgen som lille Dreng i H. C. Andersens By havde Kongen staaet oppe paa Tinden. I Odense havde der kun været et lille lavt Slot, hvori der bare boede en Prins, som Odense Borgerskab desuden ikke tog saa særlig højtideligt — nej, *Kongen*, det var noget ganske andet. Han maatte jo naturligvis bo »i det høje, høje Slot«, maaske endogsaa »i et Elfenbensslot med Altaner«, og han gik til Hverdags med Krone, Scepter og Rigsæble. Men samtidig var han saadan en rar og hyggelig Konge, som godt kunde tage Scepteret under Armen for at række et Barn Haanden.

Det maa derfor uvilkaarlig have tiltalt Tietgen, som i mange Maader var sine Barndomsindtryk saa tro, senere hen i Livet, da han kom i Berøring med CHRISTIAN IX, hos denne at finde noget af den gamle Kongestil fra Frederik VI's Tid. CHRISTIAN IX vidste vel, at han var *Kongen*, som de højsalige Forgængere havde været det, som Kong Volmer var det — vidste altsaa ligeledes, at »Danmark var hans Hus«, og at han aldrig kunde »bryde den dyre Skjolderand«. At holde det sidste Løfte var endda let nok, saa vidt det stod til ham; men Danerskjoldet skulde tillige bevares *uplettet* — det var maaske det, som stod aller-

fastest for Kong Christian. »Med Gud for Ære og Ret« var hans Valgsprog, og aldrig har et Valgsprog passet bedre til Manden. En enfoldig Kristentroende, som først og sidst gav sig *Gud* i Vold, *med* ham gik han trøstigt frem, *uden* ham var intet muligt. Og hans Liv var viet *Æren*, det egentlige Straalepunkt i hele hans Forestillingskreds, Loven for hans Livsførelse. Han, der begyndte sin Regeringstid med det smertelige Landetab, som gik ham saa dybt til Hjærte, havde derigennem lært at skulle kunne forsone sig med at miste alt, kun aldrig *Æren* — hin letsindige franske Konges Frase var for ham i denne religiøse Form hans inderste Væsens lødigste Udtryk. »Med Gud for Ære og Ret« — »for Ret« betød ikke *Jus*, Paragrafer og Fortolkninger, mindst af alt Lovens Bogstav, nej, »Ret« var for ham, hvad han følte, der var »ret« — den egentlige Kærne i hele dette System af Regler, Bestemmelser og Domstols-Afgørelser, som tilsammen danner et Lands Ret, men som han næppe nok har skænket en Tanke, da han formede sit Valgsprog, saa fjærnt var ham alt Lovtrækkeri. »Ret« var at vandre ad den *rette* Linie, den lige Linie, og sky alle Snørkler og Krumveje.

Maaske var det derfor noget af en Skæbnens Drilagtighed, at netop han kom ud for en Forfatningsstrid, hvori begge Parter paaberaabte sig Loven, ja, idelig kastede hinanden den i Hovedet. Men naar CHRISTIAN IX saa afgjort tog sit Stade og, i Stedet for mageligt og bekvemt at bøje af for Tidens højrostedede Krav og lade sig føre med Strømmen, holdt fast ved, hvad *han* ansaa for at være det usvigelige rette, saa var det saa vist ingen Matzen'ske Fortolkninger, der bestemte ham (de kunde snarere af og til vække en lønlig Tvivl i hans Sjæl), men fremfor alt hans Pligtfølelse, der bød ham at vogte Kronen vel, den, han ikke

var født til at bære, men just derfor maatte forstaa at holde saa meget mere i Agt og Ære. Fra Forgængerens Haand havde han modtaget Kronen, hans hellige Pligt var det at lade den gaa i uformindsket Glans og Herlighed over til sin Efterfølger.

En saadan Konge maatte just være efter Tietgens Hjærte, og da han som en Mand midt i 30erne fik Lejlighed til at komme i personlig Forbindelse med Kongehuset, vandt den ridderlige Kong Christian og den kloge Dronning Louise hans oprigtige Hengivenhed. Det geraader Kongeparret til stor Hæder, at de begge saa hurtigt lærte at vurdere den lille, for dem dog saa løjerlige Mand med det paa en Gang let underdanige og højst selvbevidste Væsen, saa vidt forskellig fra de Mænds, som ellers kom til Hove. Maaske har det rent umiddelbart vundet dem for ham, at TIETGEN overfor Kongen og Dronningen endnu havde bevaret Barneaarenes udelte Ærbødighed. Det var saaledes i hans Omgang med Kongen en ikke sjælden brugt Vending at spørge om, hvad Majestæten »befalede«, eller opfatte en blid Hentstilling som en «Befaling», og i Overensstemmelse dermed optraadte han ogsaa saadan, at det maatte forstaaes, det ingen Talemaade var — nej, naar en Mand havde faaet en Befaling af sin Konge, saa var dermed Sagen afgjort, og han havde intet andet at gøre end uden Tvivl og Tøven at lystre straks og prompte. For et i mange Maader saa tilbageholdende og fordringsløst, ja, endogsaa beskedent Menneske som Kong CHRISTIAN har der uden Tvivl heri ligget et eget Trylleri, just fordi denne Holdning indtoges af en Personlighed, om hvem han gennem Meddelelser fra anden Side fik pustet i Ørene, at Tietgen ellers nok selv vidste, hvad han vilde, og i det Hele var magtfuld og egenraadig af Væsen og Vane.

Allerede for TIETGEN som lille Dreng, har vi hørt, stod Kongen oppe paa Tinden af Livets Bjærg. Højere op end til Thronens Fod var det derfor umuligt at naa, saa dette var altsaa en Mands højeste Maal. Kongens personlige Gunst glædede ham derfor mere end noget andet, var saa at sige Prikken over i'et i hans Tilværelse. Han var ingen Snob, dertil havde han for megen Selvfølelse. Den hans Sjæl iboende Højhed hindrede ham fra al fad Smiger, at tale aabent og dristigt til sin Konge var ham en naturlig Ting — og han var saa heldig hermed at behage baade den ridderlige Konge og den kloge Dronning. Det er ikke for meget sagt, at naar saaledes hans Færd og Væsen blev naadig paaskønnet og »mildt fortolket« af Landets Konge og Dronning, saa fik dette helt ofte den store lille, ærgerrige Mands Bryst til at svulme af Stolthed og Lykke.

Men ihvorvel der op igennem Aarene udviklede sig et personligt Forhold mellem Kongen og Tietgen, saa tør det anses for udelukket, at CHRISTIAN IX nogensinde skulde have raadført sig med ham om Landets *Politik*. En af hans Biografer, Jacob Marstrand, mener vel at kunne berette om Foraaret 1885: »Tietgen blev kaldt til Kongen, der bad ham i Fremtiden lade Kongen vide det, hvis han havde noget at klage over Ministeriet«, og lidt senere samme Foraar lader han Tietgen blive »kaldt til Kongen« og love »at ville meddele det, hvis han kom til den Overbevisning, at Kongen burde skifte Ministerium«. Dette maa henvises til Fablernes Verden. Et er, at den saa yderst frimodige Tietgen hurtigt havde forstaaet at skaffe sig et vist Frisprog overfor Kongen, og denne derfor maaske har tilladt ham at sige mere, end hvad han ellers mente at burde høre paa. Men ESTRUP stod ikke mindst paa disse Tidspunkter CHRISTIAN IX altfor personlig nær, til at den

saa trofaste Monark skulde have taget intime Raadgivere bag den af ham kaldede Konseilspræsidents Ryg. Sandheden om 1885 turde endog være en helt anden. Da ESTRUP hint Foraar saa, at den Kamp, det nu trak op til, vilde kunne føre Land og Folk ind i en langvarig politisk Krise, hvori Nødvendigheden for at gribe til ekstraordinære Forholdsregler vilde blive nærliggende, forestillede han CHRISTIAN IX, hvilke Følger hans Forbliven under disse Omstændigheder kunde drage efter sig, og lagde ham det nær at skifte Ministerium, i hvilket Tilfælde BERG da efter hans Mening maatte blive Afløseren. Dette skal CHRISTIAN IX bestemt have afvist, og da ESTRUP paa den anden Side afgjort fraraadede at forsøge med et Blandingsministerium eller overhovedet med et Skifte, som ikke var et Systemskifte, endte det med, at Kongen bandt Estrup til sig med de dyreste Baand, og at denne til Gengæld tog det kongelige Løfte, at han selv maatte bestemme sin Afgangstid³.

Forøvrigt laa det ogsaa TIETGEN saare fjærnt at prøve paa noget saa uklogt som at gaa mellem Vedet og Barken, ligesaa lidt som at fortrædige Kongen ved at søge kastet Tvivl og Uro ind i hans Sjæl, om den af ham valgte Vej nu ogsaa var den rette — hvad der saa meget mindre vil have kunnet falde Tietgen ind paa det her omhandlede Tidspunkt, da han selv havde skaaret Forbindelsestraadene med Oppositionen over (i og for sig ogsaa indrømmet af Marstrand, men med et lidt ejendommeligt Ordvalg). Ja, Tietgen gjorde i de nærmest følgende Provisorieaar netop lige det modsatte af at søge Kongen paavirket til at »skifte Ministerium« — han greb enhver Lejlighed til at skaffe Kongen den Hæder og Hyldest, som man under den bitre politiske Kamp fra Oppositionsledernes Side forsøgte at und-

drage ham, endog hvor det for et Folk sømmede sig at yde ham den.

Saaledes netop nu i 1888, da CHRISTIAN IX den 15. November skulde fejre sit 25aarige *Regerings-Jubilæum*.

Den overmaade store Popularitet, som CHRISTIAN IX nød i sine sidste Regeringsaar, og hvorom allerede adskillige Monumenter rundt om i Landet bærer varige Vidnesbyrd, maatte han kæmpe et helt Liv igennem for at opnaa. Vanskeligt var det overhovedet at komme efter en saa folkekær Konge som Frederik VII, og det er kendt nok, at til en Begyndelse især var det da endnu nationalliberale Kjøbenhavn ham alt andet end gunstig stemt. Efterhaanden gik det vel saaledes, at hans ridderlige og taktfulde Personlighed, hans skønne Familieliv, Synet af de unge, elskelige Kongedøtre, som ved deres Giftermaal kastede Glans over det lille Fædreland, besejrede den let fængelige kjøbenhavnske Befolkning. Dog følte han sig i 70erne endnu usikker⁴ og satte derfor saa meget større Pris paa, at Tietgen just da havde skaffet ham en stor og uventet Glæde, da han nemlig Søndagen den 23. August 1874 paa Fregatten »Jylland« vendte hjem fra sin Rejse til Island i Anledning af Tusindaarsfesten. Tietgen havde nemlig arrangeret det saaledes, at »Det forenede Dampskibs-Selskab« stillede 14 Skibe til Raadighed for Kjøbenhavnere, som ønskede at sejle Kongen i Møde i Øresund og give ham den første Velkomsthilsen. Ideen slog vældigt an, de 14 Dampere blev propfulde, og da Kongeskibet, ledsaget af Korvetten »Heimdal«, styrede ind mod Hovedstaden, modtoges de af de Tietgen'ske Dampere, som i to Rækker sejlede langsomt forbi, medens de ombordværende 7000 Mennesker tiljublede Kongen et »Velkommen« under Tonerne af »Kong Christian stod ved højen Mast«. Derpaa

vendte Skibene og fulgte Kongen til Kjøbenhavns Red, saa at han altsaa kom sejlene ind i denne som en ægte »Søkonge«, i Spidsen for en hel Flaade. »Et stolt Skue og højtidelige Øjeblikke«, siger et Øjenvidne.

CHRISTIAN IX var dybt rørt og endnu meget bevæget, da han takkede TIETGEN ved Ankomsten paa Toldboden. Det er ofte nok fortalt, hvorledes han straks spurgte ham: »Er der noget, jeg kan gøre for Dem?« Og Tietgen havde lige paa staaende Fod sit Ønske parat: »Deres Majestæt, jeg vilde gerne have General RAASLØFF til China« — der havde nemlig kort i Forvejen aabnet sig Udsigt til, at den chinesiske Regering officielt vilde tilsige »Store Nordiske«s Telegrafkabler sin Beskyttelse. General Raasløff var bedre end nogen anden Dansk kendt med Forhold og Personer i China, men Regeringen havde stillet sig uvillig overfor hans Udsendelse.

Den Gang var der endnu noget ved at være Konge: CHRISTIAN IX ytrede saare sjældent et Ønske overfor sine Ministre, men naar han gjorde det, ventede han ogsaa, at det blev opfyldt, at man altsaa bøjede sig derfor. Saaledes ogsaa denne Gang. Tietgen fik samtidig sin Krig igennem og vist Regeringen, han kunde spille Kongetrumf. Han havde nu en egen Evne til at faa det nyttige forenet med det behagelige.

Det var dog uden Bagtanke, at han i November 1888 skabte den jubilerende Kong CHRISTIAN IX og hans fyrstelige Gæster den storslaede Hyldnings-Fest paa Børsen, hvorom der endnu gaar Frasagn.

Da Regerings-Jubilæet nærmede sig, var Sindene paa Rigsdagen fyldt med stor Bitterhed over den stadige Fortsættelse af Provisorismen, og Oppositionen udstedte da den Parole, at man vilde lade Kongens Højtidsdag uænsat.

Landstinget bemyndigede vel sin Formand til at overbringe Majestæten Thingets Lykønskning, men i Folke-thinget erklærede Formanden (Høgsbro) Dagen før, at han *ikke* søgte en saadan Bemyndigelse, fordi Thingets store Flertal, hvor stærkt det end hævdede Kongens uansvarlige Stilling, dog ikke med Sandhed formaaede at ønske Majestæten til Lykke med en Regeringstid, under hvilken hans Ministerium havde valgt det Brud med Grundloven, som Thinget havde søgt at afværge. Og han sluttede saaledes: »Om vi end giver Afkald paa Deltagelsen i en Fest, som under regelmæssige Forhold vilde have samlet alle danske Mænd og Kvinder, sker det med Haabet om, at den Tid ikke vil være altfor fjærn, da det maa lykkes Hs. Majestæt, hvis høje Kald det er at staa over Partierne, at lade Fred og Forsoning afløse Kampens Bitterhed og at tilvejebringe en sand Forstaaelse mellem Regering og Rigsdag.«

Da det paa Trods af Oppositionens Surhed blev besluttet at illuminere Kjøbenhavn, og alt desuden tegnede til, at Hovedstaden paa Jubilæumsdagen vilde iklæde sig Højtidsdragt og dens Befolkning hylde Majestæterne, opfordrede Forfatteren GUSTAV ESMANN i »Dagens Nyheder« Oppositionen til at opgive sin fjendtlige Holdning og ikke paa en saadan Dag stille sig selv i Skammekrogen eller beholde Hatten paa i et Selskab, hvor ordentlige Folk tager den af. Men han fik ordentlig læst og paaskrevet af selve HØRUP i »Politiken«, hvis ledende Artikel endte saaledes: »Trods Fakler og Sole og alle de Lys, der brænder ned i Stagerne paa Torsdag, vil det virkelige Lyspunkt dog være der, hvor der er mørkt.« I Kjøbenhavn vilde maaske Hovedgaderne straale af Lys, men »man faar da trøste sig med, at der er et andet Kjøbenhavn, som ikke har Vinduer til Gaden, eller som ikke bor i Hovedgaderne, og at der udenfor den

muntre By er et Land, der er mørkt fra den ene Ende til den anden, fordi dette Land fortjener en større Frihed, end det har.«

Det var paa denne i Sandhed dunkle Baggrund, at TIETGENS Børsfest maa ses. Det kunde umuligt andet end bedrøve Kongen, at saa store Dele af hans Folk fandt en saadan Lejlighed pæssende til at nægte ham skyldig Hyldest — ja, mange Steder gik det endog saa vidt, at man demonstrativt benyttede Dagen til at holde Mindefester for Frederik VII. Saa meget mere modtagelig maatte hans Sind være overfor enhver Højtideligholdelse af dette hans personlige Jubilæum, som bragte ham Vidnesbyrd om varm Hengivenhed og taknemlig Paaskønnelse af alle de Goder, som Landet havde nydt under hans Regeringstid. Ogsaa overfor de høje, udenlandske Gæster betød det noget, at dog i hvert Fald Kjøbenhavns Handelsstand med saa synlig en Glæde greb Lejligheden til at hylde ham med saa storstilet en Fest.

Storstilet blev den nemlig, uforglemmelig for alle Deltagerne. Skønt Tietgen var kendt nok som Festarrangeur, havde han denne Gang overgaaet sig selv. Søndagen den 18. November, da Festbanketten afholdtes, var ikke blot Børsen og omliggende Bygninger dekoreret, men en hel Række festsmykkede Dampere og Sejlskibe var opankret i Børsens Nærhed. Udenfor Børsen var opstillet et Æreskompagni med Faner og Musik, der modtog Kongen og Dronningen, da de ankom i Guldkaret ledsaget af et fyrsteligt Følge og eskorteret af Husarer. Børssalen var efter Udkast af Arkitekt Fenger omdannet til en nordisk Gildeshald i Renaissance-Stil, idet Vægge og Vinduer var dækket af kostbare Tæpper og Gobeliner, hvorpaa var anbragt Vokslys i Søvlampetter. Hovedbordet var anbragt langs

ned ad Salen mellem de to Søjlerækker, saaledes at Kongen paa nordisk Høvdingevis sad midt før Bordet med Ansigtet vendt mod Børsgade, medens TIETGEN som Vært sad lige overfor ham — i Siderummene bag Søjlerne var der dækket en Række Tværborde for Værterne. Alle Borde var overdaadigt pyntet med Blomster og bugnede af Sølvtoj, hentet fra de rige Grossererers Hjem. I sin Helhed var Børssalen saa festlig skøn at skue, at det vakte lydelig Beundring hos alle de høje Gæster, flere af de udenlandske forsikrede endog, at de følte sig ganske overvældet af det smukke Syn.

Festens Deltagere samledes først i Læse- og Konversationsværelserne, som aldrig før havde rummet en saadan Skare af Fyrster og *Grandseigneurs*, alle i pragtfulde Uniformer med Brystet glimrende fuldt af Ordner — endsige en slig Perlekrans af fornemme Damer, Kongedøtre og Prinsesser, hvis Robe'r var rene Vidundere af Silkestoffer og Kniplinger, besat med kostbare Ædelstene. Kælent lagde Lyset sig over skønne Skuldre, som dukkede dristigt op af de stærkt nedringede Dragter, og legede sin Straaleleg med skønne Smykker paa Halse og Barme: det lynede af Brillanter, gnistrede grønt af Smaragder, glimtede med luerøde Rubiner og himmelblaa Saphirer. Men blandt de mange Skønne var det Prinsesse ALEXANDRA, der var den allerskønneste, om hendes hele Skikkelse stod der et Skær af Højhed og Glans, som fyldte alle med udelt Beundring.

Lige efter Kongeparrets Ankomst indtog alle deres Pladser i Salen, Kongehuset, de fyrstelige Gæster, Ministrene og *Corps diplomatique* ved Hovedbordet, de andre Deltagere ved Sidebordene — og om dette Gæstebud kunde det samme siges som om det i dansk Literatur berømteste Gæstebud: »i samme Nu var Selskabet midt ude paa Nydelsernes Hav, ret som med eet Sæt! Enhver havde sin Sjæl flot

for Nydelsen, der tilbødes i Overflødighed, og hvori Sjælen flød over. Samtalen flettede sin skønne Krans mellem Gæsterne, snart var den forelsket i Vinen, snart i Maden, snart i sig selv, snart var det, som vilde den betyde noget, snart igen betydede den intet.«⁵ Champagnen flød i Strømme serveret som Bordvin — Tietgen elskede Champagne, som han plejede at nyde saaledes, at han skiftede Glas efter Glas mellem halvsød og tør.

Men da man var kommen lidt ind i Maaltidet, hændte der pludselig noget urovækkende. I Salens sydvestlige Hjørne antændte et af de langs Midterskibet anbragte Lys det bagved hængende Draperi, som dækkede et Vindue, som man troede var malet paa et Træpanel, men som nu viste sig kun at være farvet Lærred, der skjulte Vinduesaabningen. Flammen fik hurtigt fat i dette Lærred, som brændte lystigt, og en Regn af Ildgnister og glødende Lærredsstumper faldt ned over de ved den øverste Bordende siddende Gæster. Da Kongen imidlertid blev rolig siddende, kunde de paagældende ikke forlade deres Pladser, skønt det hurtig blev ret ubehageligt, og deres Nervøsitet øjensynlig var stor. Med eet raabte Brygger Carl Jacobsen: »Frels Kongefamilien« — han kunde jo af og til være lidt *étourdi!**) TIETGEN fandt det da nødvendigt at rejse sig op og sige saa højt som muligt over til Kongen: »Jeg indestaar Deres Majestæt med mit Liv for, at der ingen Fare er for Majestæternes og de øvrige Gæsters Sikkerhed!« Kongen nikkede og sagde ganske jævnt: »Lad os blot fortsætte Maaltidet.« Men just i samme Øjeblik var Børstjerneerne kommen ilende — Brandvæsenet var straks bleven alarmeret — og med en af de i Salen anbragte Brandslanger

*) Selv om Ilden rigtig havde taget fat i den sydvestlige Ende ind mod Læseværelset, var Udgangen i Salens anden Ende til Rampen fuldkommen fri. — Raabet burde have lydt: »Frels Garderoberne«, thi det var kun dem, der var i Fare.

førte den nu pensionerede Børstjener Pedersen en saa velrettet Vandstraale mod Ilden, at den slukkedes i et Nu⁶.

Imidlertid var Brandmændene omsider kommen tilstede og søgte, forstandigt nok, straks op paa det yderst brandfarlige Loft bagved den nu slukkede Ilds Arnested. Skønt de kun forefandt nogle let sværtede Bjælker, hvori der endnu ulmede enkelte Gnister, gjorde de sig særdeles nævenyttige og lod i flere Minutter deres Øksehug runge over Salen. Det var derfor lidet overensstemmende med Sandheden, naar »Politiken«, der naturligvis den næste Dag brugte denne Episode til at skumle over Kongefesten, skrev om Brandmændene, at »de søgte at undgaa foruroligende Støj«, og at de »gik til Værks med størst mulig Stilhed for ikke at bringe Skaar i Feststemningen.«

Inde i Salen havde man i hvert Fald snarest et modsat Indtryk, ikke mindst da Brandvæsenet beordrede alle Voksløysene slukket, og Børstjenerne derefter maatte ind med store Stiger, for at dette kunde foretages, hvorved Dekorationen tabte ikke saa lidet i sin Glans. Det lille Mellemspil var dog hurtig overstaaet og helt glemt, da TIETGEN rejste sig og holdt en kort, men kærnefuld Tale for Kongen — »for hvem vi saa gerne, om det skulde have været nødvendigt, havde gennemgaaet Ilddaaben.« Da Hurraabene var forstummet, svarede Kongen saaledes: »Jeg beder Dem være forvissat om, at det er med oprigtig Glæde og Paaskønnelse, at jeg, min Familie og mine Gæster overværer denne skønne Fest. De mægtige Fremskridt, som den danske Handel og Søfart har gjort i de sidst henrundne 25 Aar, vidner for mig om den danske Handelsstands store Energi og Dygtighed og er mig tillige en Borgen for dens stadige Fremskridt i Fremtiden, som endnu aabner den en vid Mark for dens Virkelyst. Jeg benytter denne Lej-

lighed til at udtale min varme Paaskønnelse af al den Redebonhed, hvormed den kjøbenhavnske Handelsstand gaar i Spidsen, hvor det gælder patriotiske Øjemed; og jeg nærer det sikre Haab, at den saaledes vil vedblive. I taknemlig Følelse af, at det lille Uheld blev afvendt, hvorved denne smukke, gamle Børs kunde være bleven et Offer for denne Fest, udbringer jeg med disse Ord et Leve for den kjøbenhavnske Handelsstand.«

Hurraraabene rungede atter, og Festen fortsattes i den skønneste Harmoni, Kongen tilkendegav gentagne Gange sin store Tilfredshed med den ham saaledes ydede Hyldest og store Beundring over det skønne Arrangement.

*

*

•

Slutnings-Bemærkningen i Kongens Tale om, at Børsen kunde være bleven et Offer for Festen, bør man standse et Øjeblik ved. Hvad var Kongens Situation? Fra adskillige Sider havde man gjort sig ærlig Umage for at hylde og glæde ham paa hans Højtidsdag: et stort Folketog var om Morgenen paa Jubilæumsdagen defileret forbi Majestæterne over Amalienborg Plads, Kjøbenhavns Illumination havde, trods Hørups ilde Spaadom, været saa omfattende, at den selv i de mindste Stræder strakte sig uden Afbrydelse fra Hus til Hus — »Kjøbenhavns hidtidige Historie havde ikke set dens Lige« — da Kongeparret kørte gennem Gaderne, blev de Genstand for stor Folkejubel, Universitetet havde holdt Fest, og en stor Skare Rigsdagsmænd fra begge Thing havde indfundet sig paa Slottet for at lykønske ham med Landstingets Formand LIEBE som Ordfører. Men alligevel kunde dog Folkethingets officielle Udeblivelse og

den afvisende Holdning fra saa store Dele af hans Folk ikke andet end trykke ham. Han havde overfor Rigsdagsmændene udtalt sin Fortrøstning til, at »naar Sandheden gives, hvad Sandhedens er«, kunde han herpaa »bygge et tillidsfuldt Haab om frugtbart Samarbejde mellem Rigsdag og Regering til Held og Velsignelse for Land og Folk, hvis Vel — derom er jeg overbevist — i lige Grad ligger os alle paa Hjærte.« Men hvor skønt end Haabet er, saa peger det dog kun mod den altid uvisse Fremtid, og i det Festbæger, den haandgribelige Nutid havde rakt ham, var der ogsaa dryppet Malurt. Det var denne beske Bismag, som han ved denne saa skønne Hyldningsfest pludselig fornam igen paa sin Tunge — en ublid Skæbne havde fulgt hele hans Kongegerning lige fra Begyndelsen: den dybe Ydmygelse, den for Nationalfølelsen saa krænkende Udgang af Krigen, hvor vilde det da ikke have passet ind i alt dette, hvis nu et af Landets skønneste og ældste Bygningsværker skulde være nedbrændt som Offer for en Fest til Ære for *ham!* Den lille Hændelse havde været for ubetydelig til i og for sig at mane en slig Katastrofe frem for en almindelig Fantasi, men for *ham* faldt denne Tanke pludselig som en Skygge over hans Festglæde. Just derfor er der noget saa ægte menneskeligt i dette Udbrud. At han kunde sige sligt, hvad Højofficialitet omhyggeligt vilde have skyet, var i sin Ubehjælpssomhed og Lige fremhed netop et af de Træk, som fik Folk til at holde af ham.

Lad os sammenstille dette med et andet lille Træk fra hine Festedage. Hofpersonalet havde skænket Kongeparret et Marmor-Basrelief forestillende Godgørenheden med en Kurv af Roser, og hertil var føjet et Vers af CHR. RICHARDT:

Da Sct. Elisabeth gav Smaafolk Brød,
 Og hendes Husbond blussed op i Harme,
 Et Rosenflor der frem af Kurven skød
 Og dækked over hendes Hjærtes Varme.
 Ej er det Rosentid i Danmarks Have —
 Men af hvert venligt Ord, hvert fuldmaalt Brød,
 Hvert venligt Smil, hver lønlig Kongegave
 Fra Dig vor Husbond og vor høje Frue,
 Taknemlighedens varme Roser lue,
 Og de har ingen Torne i sit Skød.

At dette kunde siges, og siges med fuld Sandhed, til Kongeparret, og at intet glædede dem som netop denne Gave og dens Devise, var igen noget af det, som lader os saa længe efter forstaa, hvorfor denne Konge, som besteg Thronen under saa ulykkelige Forhold, og hvis lange Regeringstid i de fleste Aar var fyldt af den mest forbitrede politiske Kamp, Landet har kendt, alligevel endte med at blive saa elsket af sit Folk.

Man glemme da heller ikke, at Tiden i Slutningen af 80erne var ganske anderledes troskyldig end nu, langt mere følsom, lettere til at blive rørt over et menneskeligt Træk hos den Højststaaende, og at den gav sig Stunder til at dvæle ved et saadant og fatte sig. Paa en Maade, kan det siges, var TIETGEN den Gang næsten ene om altid at have Hastværk, alle andre gav sig saamænd god Tid, ogsaa hine Dages saa blaserte Ungdom, som intet kunde bringe i Affekt eller faa til at skynde sig. Men hvor usentimental end TIETGEN var i Modsætning til sin Tid, hvor lidt tilbøjelig til at lade sig standse i Farten af Føleri, hvor koldt et Ydre han end som oftest bar til Skue, saa var dog den nys berørte Side af Kongens Væsen just den, som han havde faaet Øjnene op for og vundet kær, just den, der gav ham Lyst til at glæde

ham. Saadan havde Kongen ogsaa været i hans Barn-
doms H. C. Andersen'ske Forestillingskreds: i sin Højhed
dog saa rent menneskelig, saa rørende ligefrem — saa let
at bedrøve og saa taknemlig at glæde — —

Dette er Kapitlet om Kongen og Tietgen.

Med Festen var Pressen ikke inviteret med — TIETGEN behagede sig undertiden i at vise Ringeagt overfor denne Stormagt, hvad der naturligvis i det lange Løb af og til kom til at hævne sig. I Stedet for at Festen blev refereret, hvad den sandelig nok havde fortjent, blev det lille Brand-Optrin spodsk kommenteret. Herved forspildte Tietgen en ikke uvæsentlig Del af den paa-tænkte Virkning. Thi der var ingen Tvivl om, at der ogsaa i Gennemtrufningen af denne Fest, saa sælsom og udfordrende i sin Art, var *Politik* fra Tietgens Side. Han havde herved stillet sig og sit demonstrativt paa Magthavernes Side: ønskede man fra Oppositionens Side at drille Regeringen ved sin passive Holdning, som man haabede skulde vende sig mod Estrups Ministerium som dem, der endog ved en saadan Lejlighed stillede sig mellem Kongen og hans Folk, saa ønskede Tietgen at drille igen ved at vise, hvor afmægtig Passiviteten var mod den glimrende Aktivitet, som blot han, ene Mand, formaaede at udfolde.

I det paagældende Aar, 1888, havde han allerede i Forvejen grebet Lejlighed paa Lejlighed til at vise Venstre sin allerhøjeste Unaade. Selv paa Grosserer-Societetets Generalforsamling den 22. Marts, ved hvilken aarlig tilbagevendende Begivenhed Politik altid var bleven undgaaet paa

det omhyggeligste, fandt han Anledning til at sige Oppositionen ordentlig Besked. Paa Forespørgsel om Komiteens Stilling til Frihavns-Sagen holdt han en længere Tale, hvori han tilsidst vendte sig mod en nonchalant Ytring af HOLSTEIN-LEDREBORG om, at Handelsstanden kun daarlig magtede Tidens Opgave, og at Udviklingen derfor syntes at skulle blive den, at det blev Landbostandens Repræsentanter paa Thinge, som sørgede for at fremme Handels Interesser. Jo, Gud bedre os for denne Udvikling! Den havde bl. a. vist sig i den Maade, hvorpaa Folkethinget havde stillet sig til den spanske Handelstraktat og til Spørgsmaalet om Oprettelsen af et Handelsdirektorat. Men hvad enten Oppositionen mødte frem med Smiger eller med Trudsler, saa optraadte Handelsstanden ikke som noget politisk Parti — hvad enten Oppositionen fløjtede eller sang, saa vilde Handelsstanden følge sit Kald som Købmænd og ikke som Politikere!

Disse Ord, som blev *smældet* ud, modtoges af den talrige Forsamling med stormende Bifald.

En Grosserer NEIENDAM traadte da frem og tog Venstre i Forsvar overfor Tietgens Angreb i en ret udførlig Tale, som hovedsagelig mandede ud i, at Oppositionen ingenlunde havde tilsigtet at sætte nogen Plet paa Kjøbenhavns Handelsstand, men at Fejlen var den, at Standen ikke sendte sine Repræsentanter ind paa Thinge, for i saa Fald skulde det nok vise sig, at de ikke vilde savne Støtte hos Oppositionen.

TIETGEN havde under den lange og ikke videre godt holdte Tale trukket sig helt tilbage i Børssalens Baggrund, hvor han ved Marmorkaminen stod lænet tilbage med Hænderne dybt begravet i Overfrakkens Sidelommer og den høje Hat som sædvanlig skubbet en Smule paa skraa.

Hans vagtsomme Øjne havde med en vis Utaalmodighed fulgt Taleren — nu fo'r han frem som skudt ud af en Kanon, var i et Nu oppe paa Talerstolen med blottet Hoved — man ventede uvilkaarlig en skarp Gendrivelse, men han nøjedes med at sige ganske kort: »Jeg kan indskrænke mig til at svare: *words, words, words.*«

Neiiendam blev øjensynlig saare ubehagelig berørt, men tog sig ligesom sammen med en Kraftanstrengelse og udtalte blot: »Jeg kunde føle mig fristet til at besvare denne Ytring, men jeg vil skænke Etatsraaden Svaret.«

Man gik derefter til det aarlige Valg, som den Aften krævede en ret stor Afstemning — det var ved denne Lejlighed, at C. HAGE, som var paa Omvalg, faldt —, og imedens den stod paa, meddeltes det Tietgen, at Neiiendam og enkelte andre med ham havde opfattet »*words*« som »Vaas« og derfor med Rette havde følt sig stødt over Tietgens Replik. Ikke saa snart havde han hørt dette, gik han smilende op paa Talerstolen og sagde derfra: »Til Oplysning, hvis det virkelig skal være nødvendigt, tjener, at det var et Citat af Hamlet, som jeg brugte før, og jeg selvfølgelig ikke har brugt Udtrykket »Vaas«.« *) —

I det siden da forløbne Tidsrum var der saa vist intet sket, som kunde have omstemt TIETGEN. Nu ved sin Fest gjorde han sig Regeringen forbunden — thi for den var

---

*) JACOB MARSTRAND har i sin Tietgen-Biografi helt misforstaaet dette Optrin. Det er faktisk urigtigt baade, naar han anfører Citatet som skulende betegne: »Frihandelens ene saliggørende Virkninger som tomme Ord« — og at Tietgen bagefter skulde være gaaet op paa Talerstolen og have udtalt: »Jeg sa' ikke Vaas«, men med et saadant Eftertryk paa »sa'«, at Meningen blev tydelig, og Forsamlingen brast i Latter.«

Nærværende Forfatter var den paagældende Aften selv tilstede og stenograferede hele Mødet. Da det var første Gang, jeg overværede en Generalforsamling i det Societet, hvortil jeg fra 1. April samme Aar var bleven knyttet som Sekretær, vil man forstaa, at alt staa tydeligt for min Hukommelse, som ovenikøbet støttes af det stenografiske Manuskript.

Kongens Tilfredshed med sit Jubilæums Forløb selvfølgelig af sær Vigtighed: hele Estrupiatets politiske System hvilede i sidste Instans paa Kongemagten, paa den Nellesmann'ske Fortolkning af Grundlovens § 11, hvorefter *Kongen* har den højeste Myndighed over alle Rigets Anliggender — med de i Grundloven fastsatte *Indskrænkninger*, og det var netop *dem*, som forudsattes ved Folkethingets Nægtelse af alle Bevillinger at være saa at sige sat ud af Funktion.

Regeringens Medlemmer var da ogsaa TIETGEN oprigtig taknemlig for Festen, hvad især INGERSLEV gav Udtryk for. Han var straalende fornøjet med det hele og fuld af højlydt Beundring over Tietgen.

*

*

•

I Rigsdagssamlingen 1888/89 var *Venstre* ene om at ville fremme Toldreformen — efter hele den Holdning, TIETGEN havde indtaget overfor Oppositionen, kunde man næppe heller fortænke den i ikke at ville lystre hans Parole. Faktisk fik dog TIETGEN sin Villie foreløbig, thi vel indbragte Tauber sit sædvanlige Toldlovsforslag, men ved Behandlingen: »viste der sig en større Kløft mellem Folkethinget og Regeringen end nogensinde før.« Medens Folkethinget fastholdt sit gamle Standpunkt om forskellige Nedsættelser i Beskyttelsestolden, udtalte ESTRUP som Finansminister, under den naturlige Følelse af at have voksende Vind i Sejlene, sig afgjort beskyttelsesvenligt, ja tog endogsaa varmt til Orde for, at Danmark burde følge Nabolandenes Eksempel med Indførelse af agrarprotektionistiske Toldsatser, en Tanke, som ligefrem vakte Venstres Afsky.

Gik det saaledes allerede ved Optakten (1. Behandling), gik det ej heller bedre siden. Paa intet af Sagens senere

Stadier viste ESTRUP Folkethingets Reformbestræbelser den mindste Interesse. Paa Udvalgets Forespørgsel om en Konference med Ministeren, svarede han, at han ikke ønskede at komme til en saadan, naar det foreliggende Forslags finansielle Facit — der, som tidligere, var en Indtægtsnedgang omtrent lig Krigsskattens Beløb — fastholdtes som Grundlag for Forhandlingen. Da Forslaget kom op i Landsthinget, afviste det af Thinget nedsatte Udvalgs Flertal slet og ret det af Folkethinget vedtagne Forslag.

Bortset herfra forløb Samlingen ret stilfærdigt og uden storpolitiske Optrin. N. NEERGAARD skrev om den i »Tilskueren« i Maj-Hæftet 1889, at den bar Vidnesbyrd om, at der omsider havde oparbejdet sig den Fornemmelse »at vi herhjemme for Alvor maa tage Skeen i en anden Haand, hvis vi i Nationernes store Kapløb vil beholde, hvad vi har, eller — hvad vi da nok kunde trænge til — naa videre frem. Det er denne Erkendelse, der med daglig stigende Styrke tvinger det store økonomiske Eksistensspørgsmaal frem i første Linie i den politiske Kamp.«

Der blev da ogsaa i Samlingen gennemført en Del Love, deriblandt, foruden 8 Jernbanelove, Loven om *Firma* og *Prokura*, der fik Kongens Underskrift den 1. Marts 1889. Desto værre blev denne Lov ikke vedtaget i den Skikkelse, som Handelsstanden havde ønsket, og den beredte derfor hele Forretningsverdenen de største Vanskeligheder.

Denne Sag gik for Komiteens Vedkommende helt tilbage til den 28. Januar 1876, da Komiteen henvendte sig til Indenrigsministeriet med et Andragende om en Revision af den da bestaaende Fimalov af 1862. Som allerede tidligere fortalt, nedsattes der i August 1882 en skandinavisk Kommission til Behandling af Sagen. I sit Udkast imødekom den alle de af Komiteen udtalte Ønsker og foreslog navnlig,

i nær Tilslutning til Komiteen og i nøje Overensstemmelse med den europæiske Handelslovgivnings Udvikling, Tilvejebringelsen af en almindelig Firmatvang for Handlende. Som videre Uddannelse af dette Princip gik Kommissionen dernæst i sit Forslag til en streng Gennemførelse af Grund sætningen »Sandhed i Firmaet«, hvorefter følger, at Enkeltmands Firma maa indeholde hans eget Navn, og at det ikke maa indeholde noget, som kunde lede til at tro, at Indehaveren af Firmaet er et Selskab.

Samtidig med Reglerne om Firmaer havde Kommissionen ogsaa taget Ordningen af Fuldmagtsforholdene og deres Registrering op til Behandling. Ifølge Loven af 1862 var der paabudt Anmeldelse til Registrering af enhver staaende Fuldmagt, hvorved nogen, der driver borgerlig Næring, bemyndiger en anden til at underskrive sit Firma. Kommissionen forlod dette almindelige Registreringsprincip og fastslog i Lighed med mellemeuropæisk Lovgivning det vigtige Fuldmagtsforhold: *Prokuraens* Indhold og Omfang gennem selve Loven.

Kommissionens Udkast blev først sendt til Sø- og Handelsrettens Erklæring. Med ubøielig Konsekvens søgte denne Ret end yderligere at gennemføre de to Principer: Firmatvang og Sandhed i Firmaet.

Til de i dette Øjemed gjorde Henstillinger sluttede Komiteen sig i Skrivelse af 2. Oktober 1885, idet man samtidig udtalte sin Erkendelse af, at de af Komiteen i 1876 fremsatte Ønsker vilde være fyldestgjort, dersom Kommissionsudkastet med de af Sø- og Handelsretten foreslaaede Ændringer blev til Lov.

Den 22. Februar 1887 fremsatte Regeringen Forslaget i Landstinget. I Motiverne gjordes der Rede for de Forandringer, Regeringen havde anset det for rigtigt at foretage

i Kommissionsudkastet. Heri fandtes imidlertid hverken Op-
hævelsen af Adgangen til frivillige Firma-Anmeldelser, Gen-
nemførelsen af Sandheden i Firmaet ogsaa overfor ældre
Firmaers Bevarelse ved Personskifte *eller* Indførelsen af
Adgang til Registrering af staaende Kvitteringsfuldmagter.
Derimod blev der ved en Misforstaaelse indført en Regel
om, at et Aktieselskabs Firma skal betegne Selskabets
Egenskab som saadant. Hvad Komiteen her havde ønsket,
var blot dette, at et Selskab, som ikke var et Aktieselskab,
ej heller skulde have Lov til at betegne sig som saadant.

Lovforslaget passerede Landstinget uforandret, men
kom i Folkethinget ikke videre end til 1. Behandling.
Heller ikke næste Session, 1887/88, blev Sagen gennemført.

Ved den Behandling, som endelig blev Lovforslaget til
Del i Folkethinget i Samlingen 1888/89, fandt man ej alene
ingen Anledning til at indføre de af Handelsstanden øns-
kede Forandringer, men ofrede endogsaa selve Lovens
Hovedprincip. Hvad der i hele denne Sag havde været
Handelsstandens fornemste Ønske lige fra først af, var
Firmatvangen, Pligten for enhver Handlende til at an-
melde sit Firma, selv om han handlede under sit eget
Navn. De Forandringer, der nu indførtes i Lovforslaget,
gik netop ud paa atter at etablere den videst mulige Fri-
villighed, hvorved man altsaa, som indrømmet af Ju-
stitsministeren i Landstinget, netop forlod den Forud-
sætning eller Grundsætning, paa hvilken det oprindelige
Lovforslag hvilede.

Komiteen fandt det derfor nødvendigt i sin Handels-
beretning for 1889 at fralægge sig alt Ansvar for de uhel-
dige Virkninger af den nye Firmalov, da denne saa at
sige paa alle afgørende Punkter havde fjærnet sig fra Han-
delsstandens tydelig udtalte Ønsker i denne Sag. »Kends-

gerningerne synes tilfulde at have godtgjort, at det vilde have været heldigere og naturligere, om Lovgivningsmagten tværtimod havde taget Hensyn til de Udtalelser, der i denne Sag er fremkommet fra den Side, der nærmest er interesseret i Sagen.«

---

ennem hele Aaret 1889 gav Forholdet til *Sverige* Anledning til alvorlige Bekymringer, efterhaanden som det mere og mere viste sig, hvorledes den i 1888 foretagne Svingning paa Toldlovgivningens Omraade virkede til ubodelig Skade for Danmark. For Trævarer, Møbler og Fortepianoer havde de nye Toldsatser saa at sige virket som Indførselsforbud. Den danske Melforretning paa Sverige havde paa Grund af Tolden arbejdet under de vanskeligste Forhold. Især var det gaaet ud over Handelen med Rugmel, hvoraf der i alle Grader af Sigtning kun var eksporteret Ubetydeligheder. Det skal saaledes anføres, at medens Tilførslen af dansk Rugmel til Göteborg i 1887 var 1,700,000 Kilo og i 1888 dog endnu 700,000 Kilo, var den i 1889 kun 125,000 Kilo. Denne Forretning var saa godt som helt og holdent gledet over til de store nordtyske Møller, især Stettins, som til de billige Priser, man i Sverige almindelig er tilbøjelig til at anlægge, præsterede forholdsvis gode Kvaliteter. De svenske Møller dækkede vedvarende kun delvis Forbruget. — For Hvedemels Vedkommende stillede Forholdet sig ikke slet saa ugunstigt, da Konkurrencen med andre Lande ikke var saa skarp, men Tilbagegangen var dog f. Eks. for Göteborgs Vedkommende saa stærk, at det hele indførte Kvantum i 1889 kun var 5,1 Mill. Kilo mod 11,1 Mill. Kilo i 1887. Navnlig

for de mindre danske Møller, særlig Provinsmøllerne, som leverede de billigere Kvaliteter, var Forretningen paa Svedige saa at sige umuliggjort.

Til Trods for disse forskellige Tab havde man fra dansk Side vist den største Taalmod og Tilbageholdenhed — ja, endog i Løbet af det selvsamme Aar, 1888, hvori Sverige foretog sin afgørende toldpolitiske Vending, slap man fra de ledende Kredses Side herhjemme intet Øjeblik Haabet om en fredelig Udsoning med Sverige. Dertil sigtede, som vi har set, netop ikke mindst den Beslutning, som Handelsmødet i dette Aar tog paa TIETGENS Forslag.

Det var imidlertid Synd at sige, at denne Holdning fra dansk Side gjorde det mindste Indtryk hinsides Sundet. Man fastholdt tværtimod haardnakket den Kurs, man een Gang var slaaet ind paa, »i fornem Taushed og officiel Uvidenhed om, hvad der rørte sig i Danmark.« I Foraaret 1889 kunde N. NEERGAARD konstatere, at der end ikke havde »vist sig det ringeste Tegn til, at det, saa længe den nuværende handelspolitiske Strømning er den raadende i Sverige, vil være muligt at opnaa enten en Toldunion eller en acceptabel Handelstraktat med vore Nabolande, medens meget endog peger i *modsat* Retning.«

Under disse Omstændigheder bestemte *Regeringen* sig i Efteraaret 1889 til paany at genoptage *Toldreform*-Arbejdet. Ikke alene Forholdet til Sverige, men ogsaa til adskillige andre Lande saasom *Spanien*, med hvilket Land vi endnu savnede Handelstraktat, og *Frankrig*, der var kommet ind paa at behandle forskellige Farter, f. Eks. den algierske, som reserveret fransk Skibsfart, pegede med stigende Styrke i Retning af, at der burde gøres et alvorligt Forsøg paa at faa formet vor hjemlige Toldlovgivning saaledes, at man

derigennem skaffede Danmark Kort paa Haanden til Indledelsen af gunstige Traktatforhandlinger med Ulandet.

Dette Hensyn faldt sammen med den voksende Tilbøjelighed, som ESTRUP følte til under de herskende vanskelige Erhvervsforhold at søge gennemtrumfet en protektionistisk Handelspolitik.

I det Toldlovforslag, som han den 1. November 1889 fremsatte, hed det i Overensstemmelse hermed i Motiverne: Der er, siden der sidst forelagdes Rigsdagen Forslag til en Toldlov (fra Regeringens Side), kommet et Moment til, som har en væsentlig Indflydelse paa det Standpunkt, hvorpaa man nu maa stille sig med Hensyn til en Reform af Toldlovgivningen. Flere af vore Nabolande har nemlig ved en overordentlig høj Beskyttelsestold i høj Grad vanskeliggjort, til Dels endogsaa ganske umuliggjort, den Udførsel, som hidtil har fundet Sted her fra Landet til samme, hvad der selvfølgelig medfører Nødvendigheden af at søge at *bevare det indenlandske Marked for vor egen Produktion.*« Man maatte ved Toldforhøjelser søge »at forhindre, at vort Marked oversvømmes af Nabolandenes Overproduktion, saa at den indenlandske Produktion gaar til Grunde.« Der henvistes til, at i store Industrilande »med deres ringere Produktionsomkostninger, saasom den lavere Arbejds løn, med Lethed vilde kunne undersælge vore Producenter her i Landet.« Alle vore Industrigrene arbejdede for Tiden under et stærkt økonomisk Tryk, og da det var nødvendigt at søge at opretholde dem, bl. a. ogsaa af Hensyn til den store Arbejderbefolkning, der vilde blive brødløs, hvis de bukkede under i Konkurrencen med de fremmede Producenter, maatte man følgelig sætte Toldsatserne saaledes, at de ydede effektiv Beskyttelse.

Paa den anden Side gik Forslaget ret vidt i Retning af

Toldlettelser for Raa- og Hjælpestoffer samt de store Forbrugsartikler. Stenkul, Ris, Kaffe, Salt og saltet Fisk var saaledes ansat til Toldfrihed og The betydelig nedsat i Told. Derimod var Tolden paa Sydfrugter og Vin stærkt forhøjet, for Vins Vedkommende ved Indførelsen af en Alkoholgrænse paa 15 %, hvorudover de fleste spanske, men ikke franske Vine laa. — Skibsafgiften var sat til 50 Øre for hver Ton, som Godset bestuver. — Indtægtsnedgangen var dækket ved en Forhøjelse af Brændevinsafgiften og Indførelsen af en Skat paa bajersk Øl til 7 Kr. pr. Td.

Lovforslaget indførte Told paa brændt Kalk, Cement og Teglværksprodukter og var i saa Henseende i Overensstemmelse med det i Motiverne indeholdte Program. Men ellers var gennemgaaende Beskyttelses-Toldsatserne højest bevaret, i nogle Tilfælde endog *nedsat*, og kun i særdeles faa forhøjet. Man tør saaledes ikke sige, at selve Tarifforslaget var i ret Samklang med Motiverne, hvad man den Gang almindelig mente hidrørte fra, at Toldvæsenet i en længere Aarrække havde vænnet sig til at skære Toldreformen efter en bestemt Læst og derfor nu uvilkaarlig havde strittet imod at underkaste hele Tarifen den gennemgribende, systematiske Omarbejdelse, som havde hørt til, hvis der virkelig skulde være skabt en helt ny protektionistisk Toldtarif og de enkelte Satser altsaa være stemt sammen til et harmonisk Hele paa dette nye Grundlag. Nok er det, at Toldlovsforslaget, just fordi det betegnede sig selv som *protektionistisk*, men egentlig uden ret at være det, bragte Beskyttelsesmændene (og Landstinget) i en vanskelig Stilling overfor Frihandelens Tilhængere (og Folkethinget), saa vist som disse sidste med et Skin af Ret kunde betegne Regeringslovsforslagets Satser som *Maksimal*satser, hvorudover dog vel intet fornuftigt Menneske

vilde kunne forlange, at man kunde komme — og det skønt de Industridrivende netop fandt den bestaaende Beskyttelse i intet Tilfælde for høj, men i mangfoldige Tilfælde for lav og i saa Fald ønskede den forhøjet, medens man nu med Bekymring maatte se paa, at dette kun altfor let kunde faa Udseende af, at den af Regeringen proklamerede Protektionisme frækt og ublufærdigt fordredes *overbudt*.

Under disse Forhold var det naturligt, at den beskyttede Industri saa sig om efter Støtte. Ikke at den i og for sig tvivlede om at have Regeringens Øre, men netop naar denne nu mente at have gjort det saa overmaade godt for Industrien, saa straks at komme anstigende med fortrydelige Miner og fortælle, at det ikke var nær nok — det var nu dog saa sin egen Sag. Nej, kunde man blot finde en uvildig Talsmand, som sad inde med en vis Autoritet, vilde det forslaa meget bedre.

Den i sig selv nærliggende Betragtning, at Regeringens protektionistiske Holdning vilde blive opfattet af Venstre paa Rigsdagen, som om den derved *par dépit* fjærnedede sig fra Folkethingets saa ofte og saa tydeligt angivne Standpunkt, medens en ærlig ment Forhandlingsvillighed dog maatte søge selv blot den mindste Tilnærmelse, skænkede de Mænd, som anførte Industrien i dette Felttog, næppe nok en Tanke. Man havde gennemgaaende den Anskuelse, at naar Regeringen nu paany tog Reformarbejdet op og med rund Haand gjorde en Række store Forbrugsartikler toldfri, saa laa der i og for sig heri en vis Imødekommen overfor Folkethinget, og at dette desuden nu maatte forstaa, at hvor frihandelssindet man end var, saa gik dog Tidens Strøm med saa stor Vælde i modsat Retning, og det vilde for det lille Danmark blive saa farligt at stemme sig imod den, at man nu i nogen Maade maatte give Køb.

I alt Fald kunde man dog vel ikke længer fra Folkethingets Side forsvare at stille Landet blot i de forestaaende Traktatforhandlinger — Traktater var atter kommen paa Mode Verden over —, saa at vi skulde gaa til disse uden at have et eneste Kort paa Haanden, uden saa meget som at have et Værge ved vor Side. Man troede med andre Ord paa, at Verdenstrykket udefra nú vilde blive saa stærkt, at det vilde fremtvinge en frugtbar Forhandling mellem Thingene — havde man hidtil indenfor Erhvervene vænnet sig til en vis Sløvhed overfor Toldforhandlingerne paa Thinge, saa bredte der sig nu en ret almindelig Forventning om, at denne Gang blev det dog sikkert nok Alvor, og i ukendt Omfang strømmede ogsaa efter Nytaar Henvendelser fra alle mulige faglige Erhvervskorporationer ind til Rigsdagen.

»Det nationale Arbejde« satte straks for Industriens Vedkommende hele dette Arbejde i formeligt System og skaffede al fornøden teknisk Assistance, saa at Henvendelserne kunde fremtræde med den fornødne Vægt. Der behøvedes imidlertid ikke meget Kendskab til Rigsdagen for at vide, at just Toldandragendernes Overflod væsentlig vilde svække Virkningen af hvert enkelt. Man var ikke mindre klar over, at den ovenfor skildrede Situation, hvor Regeringen vel havde, om man saa maatte sige: anstillet sig protektionistisk, men for de forskellige Beskyttelses-Toldsatsers Vedkommende ikke gjort noget synderligt ud deraf, ingenlunde var strategisk gunstig for Industriens samlede Fremstød, og at man derfor nok kunde behøve en Hjælpeaktion udefra — som den, DESAIX ydede ved Marengo og BLÜCHER ved Waterloo.

Ja, kunde man f. Eks. faa Handelsstanden til Allieret, faa dens fornemste Organ til fordomsfrit at støtte Industriens Krav. — —

Om at foreslaa TIETGEN noget saadant, kunde der ikke være Tale. Men det behøvedes heller ikke, han kom alle Ønsker i Forkøbet. Han delte den almindelige Tro paa, at det denne Gang vilde lykkes at bringe den idelig tilbagevendende Toldreform ud over det døde Punkt. Men i saa Fald maatte der fra Erhvervenes og Fagkundskabens Side gives den et forsvarligt Puf i den rigtige Retning for at modvirke Følgerne af den lidt kejtede Start, som Frihandelsmændene og Folkethingets Flertal nok skulde vide at udnytte. Det vilde have været uklogt at forebringe TIETGEN dette Raisonnement, allerede fordi han nok selv ønskede at tage Initiativet — det har næppe heller været saaledes præcist udtrykt i hans Tanker, men mere noget, der *foresvævede* ham. Han handlede overhovedet hyppigere intuitivt, end man troede — eller, om man vil: han tænkte ikke Tankesammenhængen igennem, men sprang alle Mellemleddene over, nøjende sig med en vis dunkel Fornemmelse af, at han fra Udgangspunktet havde sprunget i den *rigtige* Retning, den, som Logiken fordrede.

Nok er det, da han en kortere Tid havde hørt paa de i Handels- og Kontorist-Foreningen som Følge af Regeringsforslaget fornyede Tolddiskussioner og atter hørt Peschcke Kødts Rytter-Pallask klirre mod Bings Stødkaarde, var det, som om han med eet væmmedes ved at ofre Tid paa alle disse, dog i deres Form og Følger nærmest akademiske Indlæg — nej, nu lystede det ham selv at være med, men saa ogsaa at skride til Handling. Tiden, mente han, var nu kommen til at gribe virksomt ind, til at faa sat sit Præg og Stempel paa Landets virkelige Toldlov, ikke længer et blot og bart Diskussions-Thema, men en Realitet i Vorden. Han tog da, ret pludselig, den Beslutning at lade *Grosserer-Societetets Komite* tage Affære, og Komiteen fulgte ham

villigt, saa meget mere som ogsaa *den* var under Indtryk af, at skulde Institutionen øve tilbørlig Indflydelse paa Toldlovens endelige Skikkelse, var nu den rette Lejlighed kommen til at gøre den gældende. Et saadant Skridt stemmede desuden med Komiteens Tradition.

TJETGENS Idé var nu denne, at man skulde give Komiteens Behandling af Toldsagen (eller rettere: af den hele foreslaaede Skattereform) et videre Grundlag end sædvanligt, ved nemlig at indhente gode Raad og nyttige Vink fra kyndige Købmænd indenfor de forskellige Brancher, hvis Fremtidsvilkaar Toldloven vilde komme til at berøre. Herved vilde man kunne skaffe Komiteen et fyldigt Materiale og samtidig lodde Stemningen indenfor Handelsstanden for de Toldpositioners Vedkommende, som idelig havde været Genstand for Tvistemaal.

Til at gennemføre denne Tanke i Praksis fandt han *Handels- og Kontorist-Foreningen* tjenlig. Her var Toldsagen bleven livlig drøftet paa en lang Række af Møder, Foreningen havde uimodsigelig været Brændpunktet for de Interesser, som i dette Samfundsanliggende rørte sig hos Hovedstadens ældre og yngre Købmænd — og en egentlig Detailbehandling af Toldlovens forskellige Positioner ud fra rent faglige Synspunkter vilde blot være en Fortsættelse eller endog naturlig Afslutning af, hvad der hidtil var foregaaet i denne Forening. Til Overflod havde man Fortilfælde: Forberedelsen af de paa Handelsmødet drøftede Udkast til Slutsedler for Handler om Smør og Foderstoffer var til almindelig Tilfredshed sket indenfor Foreningens Rammer. Som den, der baade var dennes og Komiteens Formand, lod TJETGEN derfor nu udgaa Opfordring til Foreningens Medlemmer om at deltage i Forberedelsen af Komiteens Arbejde med Toldsagen, hvilket

blev nærmere ordnet saaledes, at Toldlovforslagets Positioner blev delt i 12 forskellige Afsnit, hvert omfattende beslægtede Varegrupper, og hvert enkelt af disse henvistes til en særlig »Sektion«, altsaa af rent faglig Art. I disse Sektioner skulde saa de paagældende Toldpositioner underkastes en kritisk Gennemgang udfra et Købmands-Synspunkt, og dette Arbejde skulde i hver Sektion foregaa under Ledelse af et af Komiteens tolv Medlemmer.

Fra Forenings-Medlemmernes Side var Deltagelsen i Arbejdet altsaa *frivillig*, men naar de meldte sig som Deltagere, underkastede de sig dermed samtidig en af Komiteen given Instruks for samme Arbejde, og i denne hed det udtrykkeligt, at man maatte holde sig indenfor den ved Forslaget givne finansielle og toldpolitiske Ramme, og at Arbejdets Maal ikke var at udforme egne Toldønsker, men »at faa frem saadanne praktiske Vink og Bemærkninger, som Købmænd naturlig maa kunne give«, altsaa især om Fortoldningsmaade, Toldbodformaliteter, Tharabestemmelser, Kreditoplags-Regulering o. s. v.

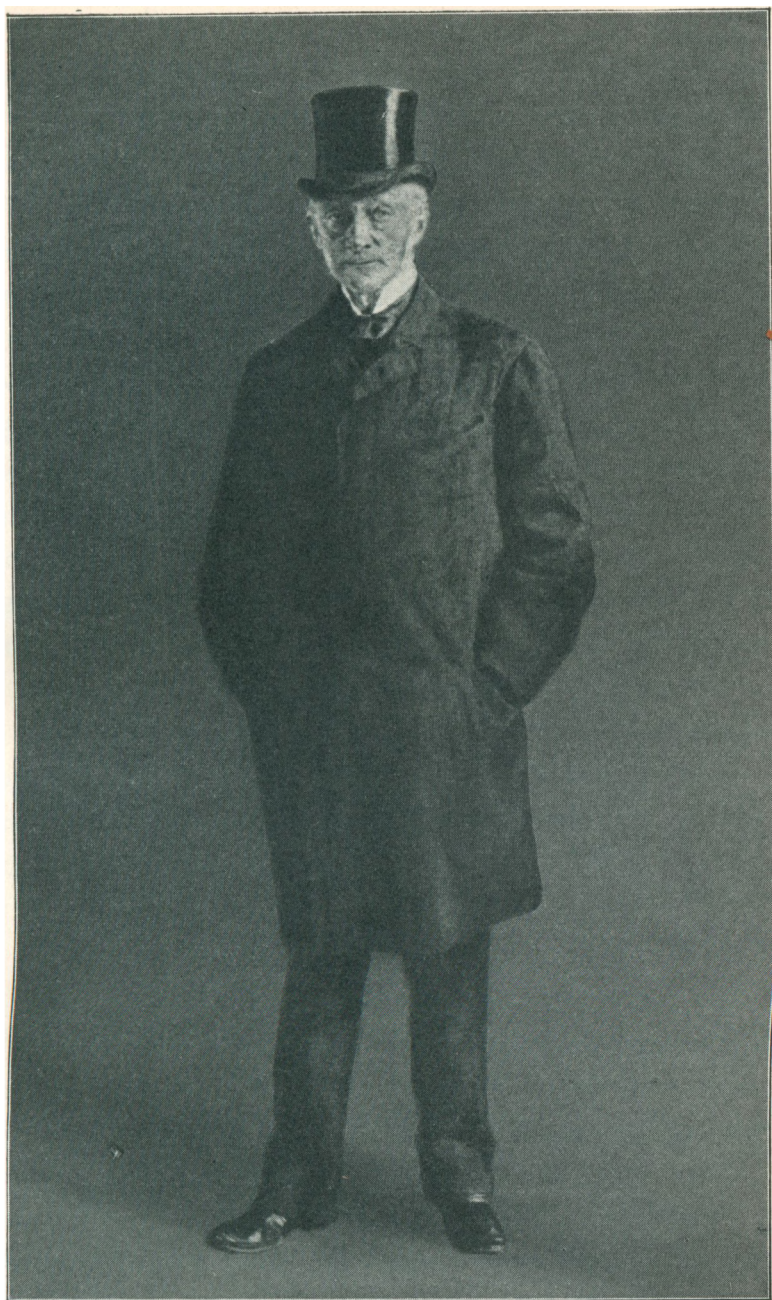
Bagefter hørte man fra de mest forskellige Sider, at det var en stor Fejl, TIETGEN begik ved at lade Handels- og Kontorist-Foreningen danne disse Sektioner — Opfordringen burde have været rettet til *Societetets* Medlemmer. At der virkelig herved blev begaaet en *formel* Fejl, maa ogsaa indrømmes, og for saa vidt kom det jo ogsaa til at hævne sig. Det var imidlertid en af TIETGENS Ejendommeligheder, at han egentlig aldrig holdt de forskellige Selskaber og Institutioner, han var Formand for, skarpt ude fra hverandre. For ham gik de alle op i en højere Enhed — nemlig *ham selv!* Faktisk var alle de Grosserere, som til Sektionsarbejdet kunde yde noget Bidrag af Vægt, ogsaa Medlemmer af Handels- og Kontorist-Foreningen,

hvad Ulykke var der da sket? Man maatte nok spørge. Lutter Lappalier og Formaliteter at gøre Ophævelse over sligt!

Hertil kom endnu eet, som man i vore Dage maaske vil have Vanskelighed ved ret at forstaa. Den Gang, i Tietgens Tid, kom de fleste Chefer for større Forretninger hver Dag paa Børsen. Her samledes i Børstiden den egentlige Groshandels Mænd med Bankdirektører og Veksellerere, de store Skibsredere, Søassurandører, Stadens Mæglere m. fl. Særlig var Korn- og Foderstofbranchen stærkt repræsenteret, men ogsaa Kolonialvare-Grossererne mødte som oftest frem. Man ser det endnu paa Krøyers Billede i Børssalen, som netop blev til paa denne Tid. Dog maa man naturligvis ikke tro, Børsherrerne saaledes trængte sig sammen i en af Salens Side-Afdelinger indenfor Søjlerne, saadan som det ser ud til paa Billedet, der aldeles ikke giver noget Indtryk af Salens store Rum. Naturligvis spredte de Børsbesøgende sig jævnt i dette uden at klumpe sig sammen. Men iøvrigt ser man paa Billedet de prominenteste af hine Aars stadige Børsgæster — man lægge dog Mærke til, at naar Mænd som MORESCO og RUBEN er med, saa var det kun ganske kort før Billedets Tilblivelse, at Manufaktur-Grossisterne, paa Foranledning af WILLIAM SALOMONSEN og HOLGER PETERSEN, havde besluttet i Mod-sætning til tidligere dog i det mindste 1 Gang ugentlig at give regelmæssig Møde paa Børsen. Saaledes var ogsaa derefter disse — i Modsætning til Manufakturvarehandlernes store Mængde — traadt ind i Tietgens daglige Sfære.

Det var da denne Kreds af Børsbesøgende, som TIETGEN hver Dag havde for Øje, med hvilke han regnede — han følte sig som *Børsens* Formand, »Societetet« var ham i

C. F. TIETGEN

Grunden et luftigt Begreb — paa de overmaade mange, som aldrig kom paa Børsen, ofrede han sjældent eller aldrig en Tanke. Nuvel, disse Børsens Mænd gensaa han jo saa at sige *alle* uden Undtagelse hver Onsdag Aften i Handels- og Kontorist-Foreningen, hvad var det dog saa for Skaberi nu at gøre denne Distinktion, det var og blev dog i begge Tilfælde de samme Mennesker, og det ovenikøbet de *rigtige* Mennesker.

Naturligvis vidste han nok, som man veed den Slags Ting, der i det daglige er En uvedkommende, og som derfor bliver en Viden, der aldrig er præsent i Ens Bevidsthed — naturligvis vidste han, at alle Manufakturhandlere, for at faa Ret til at have Kreditoplag, maatte løse Grosserer-Borgerskab, og at mange Agenter for udenlandske Huse gjorde det samme, altsaa var Medlemmer af Societetet. Dog dem havde han aldrig set noget til paa Børsen — — men nu var det netop *dem*, som han skulde faa at se deroppe! Det var fra disse tvende Holds Side, at den stærke Opposition mod hans Børsbetænkning over Toldloven skulde rejse sig.

*

*

*

Folkethingets Mandater udløb den 8. Januar 1890, og Valgene udskreves til den 21. s. M. Der blev saaledes givet en overmaade kort Frist til Valgcampagne, og da desuden et Valg midt i Vinterens Hjærte sidst havde vist sig at give et relativt gunstigt Udfald for Regeringen, haabede man fra dens og Højres Side ogsaa paa Held i denne Omgang.

Paa det Tidspunkt, da TIETGEN havde taget Toldsagen op til Komiteens Behandling, var Forholdet mellem ham

og Regeringen det bedst mulige. Indenrigsminister INGERSLEV havde faaet Lyst til at gennemføre *Frihavns-Sagen*, som i visse Hovedstadskredse omfattedes med næsten hysterisk Interesse, og som ogsaa Toldreformforeningens Mænd agiterede stærkt for. TIETGEN havde sin ganske bestemte Opfattelse af denne Sag, hvorom sidenhen mere. Men da nu Ingerslev havde forelsket sig i dette Projekt og mente at vinde en Glorie ved dets Gennemførelse, for hvilken han ovenikøbet haabede let at finde Sangbund i Folkethinget (det fjendtlige Folkething!), og da han nu herom tyede til Tietgen — som efter gængs Opfattelse nu engang var Manden, naar der skulde udrettes noget stort og nyt herhjemme — følte denne sig rørt og smigret. Han var just ikke synderlig stemt for en Frihavn, hvad INGERSLEV naturligvis vidste ligesaa godt som alle andre; men skulde man endelig have den, og kom Ingerslev nu tillidsfuldt til ham, ja, saa maatte det da ogsaa være *ham*, som gennemførte Sagen, derved skabte sig ny Hæder og opretholdt Forestillingen om, at han egentlig var den eneste herhjemme, der magtede Udførelsens Kunst. Men da han inderst inde tvivlede meget om en eventuel Frihavns Nytte, gav han sig nu i Færd med at opstille stramme Betingelser for at paatage sig dette Forehavende.

Han nød forud sin Triumf og var i denne Følelse — som overhovedet — ikke uvillig til at yde Ministeriet en Haandsrækning ved de forestaaende Valg. Da nu disse kom tidligere, end man kunde have formodet, maatte altsaa Arbejdet paa Komiteens Toldlovs-Betænkning forceres frem med størst mulig Hast — og dette blev da ogsaa efter hans Ønske gjort.

Sektionerne havde i Løbet af December (1889) holdt deres Møder, i ikke faa Tilfælde ret talrige Møder, og et

vældigt Materiale skulde nu sammenstilles og samarbejdes til en Betænkning, som gengav de forskellige Meninger og Synspunkter, der var kommet frem under Sektions-Be-handlingen. Alle disse skulde loyalt gengives, og blev det naturligvis ogsaa, men nogen Afstemning, altsaa Delen sig i et Flertal og et Mindretal, havde ifølge Sagens Natur ikke fundet Sted, og til Overflod havde Komiteen udtrykkelig forbeholdt sig for hvert Punkt at gøre den endelige Indstilling til Regeringen *selv* og paa eget Ansvar. Sektionernes Rolle skulde kun være raadgivende, og da de ifølge deres paa Frivillighed beroende Sammensætning ikke var valgte Repræsentanter for de paagældende Fag, kunde ikke Tallet, men kun de fremførte Argumenter komme til at faa nogen Betydning for Komiteen.

I Forstaaelsen heraf havde »Det nationale Arbejde«s Mænd sørget for at blive Deltagere i Arbejdet rundt om i alle Sektionerne: ihvorvel de var i Mindretal, fik de derigennem Lejlighed til overfor Komiteen at hævde deres Anskuelser og give Grunde for disse. Selv om der i Sektionerne gennemgaaende blev trukket i Frihandels-Retning, lykkedes det dog saaledes overalt at faa Beskyttelses-Synspunkterne frem ved Siden af Importør-Interesserne. Og helt ofte fik man da fra begge Sider talt sig til Rette om en fornuftig Middelvej, medens man, hvor det ikke lykkedes, nøjedes med i strengt saglige Vendinger at redegøre for, hvorpaa Meningsforskellen beroede.

I en enkelt Sektion, *Manufakturvare-Sektionen*, viste imidlertid Modsætningerne sig ikke alene at staa skarpt mod hinanden, men endog at være indtil Bitterhed ulægelige. Medens nu alle de andre Sektionsformænd lod Forhandlingerne i Sektionen under Arbejdet udvikle sig, som de bedst kunde, og derefter nøjedes med at foranstalte afgivet til

Komiteen en Betænkning, hvori Forløbet og Resultaterne af Forhandlingerne gengaves i sammentrængt Form, hvorimod de undlod personlig at tage Parti, saaledes at Komiteen i sin Helhed stod frit overfor Afgørelsen af, hvad den derefter vilde indstille — saa begik Formanden for Manufakturvare-Sektionen, L. I. GRØN, den Uforsigtighed at holde et Par Separatmøder med enkelte af Sektionens Medlemmer, og det just dem, som havde en Produktionsinteresse i Toldspørgsmaalet at varetage, for saaledes at forberede Komiteens endelige Indstilling ved at sætte sig i Stand til at give den en Vejledning udover den, der kom til at fremgaa af selve Sektions-Betænkningen. Da disse Separatmøder holdtes i Komiteens Værelser lige efter Børstid, kunde det ikke undgaaes, at andre Sektionsmedlemmer end de indbudte fik Færten af, hvad her foregik — og man vil ikke undre sig over, at dette forbitrede dem saare.

De paa Grundlag af Sektions-Forhandlingerne affattede Betænkninger forelagdes Sektionerne paa et afsluttende Fællesmøde, og da der paa dette ytrede Misnøje fra Manufakturhandler-Side, især fra Grosserer RUDOLPH SELIGMANN, blev der i sidste Øjeblik indføjet forskellige Stykker, der gav hans Synsmaader et endnu fyldigere Udtryk, hvorpaa han ikke alene slog sig til Ro, men erklærede, at derefter var Gengivelsen fuldt »objektiv«.

Maaske blev netop derfor Skuffelsen hos ham og hans Venner senere saa meget desto større, da de i *Komiteens* Betænkning vel fandt den »objektive Gengivelse«, men tillige deraf saâ, at Komiteens Indstillinger paa forskellige Punkter var anderledes end, hvad *de* havde anbefalet. Følgen blev en levende Harme i de paagældende Kredse, som hurtig agitatorisk bragtes op paa Kogepunktet.

*

*

*

Ved yderste Anstrengelse lykkedes det at faa Betænkningen færdigtrykt og udsendt den 15. Januar 1890 — altsaa seks Dage før Valget.

Den var delt i tvende Dele, hvoraf den første var rent kommerciel. Det hed rent indledningsvis heri, at Handelsstanden ud fra sine Særinteresser altid vil holde paa, at enhver Omsætningskat saa lidt som muligt maa hindre den frie Rørelse.

»Men tillige staar selvfølgelig Handelsstanden det praktiske Liv for nær til ikke at vide, at det under den nuværende økonomiske Verdens-Situation mere end nogensinde vilde være en Utopi at vælge Omsætningens videst mulige Frigørelse til ledende Synspunkt for vor hjemlige Toldlovs-Behandling. I Stedet for har man derfor sat sig den langt beskednere, men sikkert langt mere nyttige og frugtbare Opgave indenfor den ved Forslaget givne toldpolitiske og finansielle Ramme at yde Lovgivningsmagten en saadan Vejledning med Hensyn til Tarifieringens og Toldansættelsens bedst mulige Formning i Praxis, som netop Handelsmænd formaar at give.«

Det rent *købmandsmæssige* Standpunkt overfor Told angaves derpaa saaledes: hvor ren *Toldfrihed* kan opnaaes, er dette ikke alene et stort Gode for Konsumenterne, men ligesaa fuldt kommercielt set:

»Saa længe der bestaar Told for en Vare, vil de indenlandske Detaillister i Almindelighed kun købe den fortoldet, saaledes at Grosisten altsaa foruden den almindelige Kredit paa Varen ogsaa maa give Kredit for Toldens Beløb. Denne Forøgelse af Risikoen med den deraf betingede Forøgelse af Omkostningerne, idet Vederlaget for Risikoen altsaa bliver forholdsvis større, maa selvfølgelig stille den indenlandske Engroshandel ugunstigt i Konkurrencen overfor de udenlandske Grossisthuse, der ganske naturligt sælger deres Varer ufortoldet til Købernes Kreditoplæg. Dette Forhold spiller i Virkeligheden for en Mangfoldighed af Artiklers Vedkommende en overordentlig

Rolle, navnlig naar Tolden er høj i Forhold til Varens Værdi, og alene derfor kan den foreslaaede Toldfrihed paa saa mange Varer, deriblandt saa betydelige Handelsartikler som Kul, Ris og Kaffe, kun modtages med Taknemlighed af Handelsstanden, for hvilken enhver Frigørelse, af den ovenfor anførte Grund, betyder stigende Konkurrence-Evne.«

»Selvfølgelig gælder noget lignende ogsaa, omend unægtelig i langt ringere Grad, enhver Nedsættelse i Tolden. Men som Hovedregel maa det dog siges, at mellem de to Yderpunkter: Toldfrihed, der er det mercantile Ideal, og den prohibitive Indførselstold, som Handelsstanden under ingen Omstændigheder kan billige, *er den enkelte Sats' Højde i Almindelighed intet Livsspørgsmaal eller blot særlig vigtigt Spørgsmaal for Købmanden.* Ved Ansættelsen af Toldens Størrelse i det enkelte Tilfælde vil man i Almindelighed forgæves søge noget afgørende Udgangspunkt i de rent kommercielle Interesser: det vil næsten altid vise sig, at Valget maa træffes med andre Samfundsklassers Ve og Vel for Øje.«

»Hvad det derimod her kommer an paa for Købmanden er, at Tarifieringen er saa utvetydig og klar, at Toldbehandlingen til forskellig Tid og Sted bliver ensartet for alle, ens for ham selv og hans Konkurrent, og at Tarifieringen tillige i sin Inddeling og Sondring støtter sig paa saa let erkendelige Skelnemærker, at Varens Fortoldning i det enkelte Tilfælde kan foregaa uden Bryderi og Tidsspilde.«

Komiteen gennemgik derefter i det følgende alle de enkelte Positioner i Tarifen, overfor hvilke der under Sektions-Behandling var bleven rejst Indvendinger ud fra det angivne Synspunkt. Disse anførtes, og hvor de ikke faldt sammen, udtalte Komiteen, hvad der efter dens Skøn maatte være den rigtige Afgørelse. Man kunde i dette Afsnit vel nu og da træffe Bemærkninger om de enkelte Toldsatsers rette Højde, hvor der var taget andre end rent kommercielle Hensyn. Dette var imidlertid kun en naturlig Følge af, »at de forskellige Hensyn ofte blander sig sammen paa en saadan Maade, at de kun vanskeligt lader sig udskille fra hinanden uden at skade Fremstillingens Samlethed og Overskuelighed.«

Efter saaledes at have gengivet de Ønsker og Krav, der for Tiden rørte sig indenfor Handelsstanden, saaledes som disse var fremkommet under den foretagne Behandling af Toldlovsforslaget ud fra et praktisk Købmandsstandpunkt og uden principielle Sidehensyn til andre Erhvervs Særforhold, forlod Komiteen imidlertid det snævre kommercielle Standpunkt eller søgte, rettere sagt, »at forene Hensynet hertil med de almene Hensyn, som bør tages ud fra et *almindeligt Statsborger-Synspunkt*.« Herved kom man til videre Ønsker, større Krav. Derom fortsattes der saaledes:

»Naar Komiteen i det følgende har forsøgt paa ogsaa at give disse et Udtryk, eftersom de har formet sig for dens Overvejelse af den samlede Skattereform, da er dette sket i Fortsættelse af den Tradition, som den danske Handelsstand hidtil tror med Held at have hævdet paa dette Omraade: at kunne behandle økonomiske Skattelove ud fra et uhildet Almen-Synspunkt. Den reale Grund hertil maa formodentlig søges i den Omstændighed, at den Kapital, som Handelsstanden virker med, uimodsigeligt er tilstede under mere flydende og bevægelige Former end i noget andet Erhverv, saa at Købmanden lettere kan læmpe og afpasse sin Virksomhed efter de økonomiske Forholds Omskiftelser, hvad enten disse nu skyldes Konjunkturerne eller Toldsatsernes Forandring. Landbrugerens og den Industridrivendes Kapital er derimod saa fast bundet til den paagældende Virksomhed, at enhver Forandring i de ydre Konkurrence-Forhold naturlig maa føles som en Fare. Det er maaske denne for Handelsstanden gunstige Omstændighed, som bidrager til, at Handelsstanden overalt i Verden gerne er i Besiddelse af noget større Smidighed og Letbevægelighed overfor enhver økonomisk Vending end de andre Samfundsklasser, og som efter vor Mening ogsaa gør den det muligt i sine Overvejelser af økonomiske Foranstaltninger at kunne vise større Hensyntagen til andre Erhvervsdrivende, end disse i Almindelighed viser Købmændene. Ogsaa den danske Handelsstand haaber at kunne vise en lignende Uhildethed, og i hvert Fald vil den sikkert altid føle det som en Æressag at kende sin Tid og dens Strømninger og forstaa at følge med disse. Men vor Tids Særkende er fremfor noget dette, ikke at lade den økonomiske Politik stivne i døde Doktriner, men stadig omformes efter det bevægelige Livs skif-

tende Krav. I hvilken Retning disse for Tiden peger, i vort Land som i den øvrige Verden, kan vel ingen være blind for. Under den store Toldkrig, som for Tiden hærger den hele Verden, maa derfor ogsaa Handelsstanden herhjemme være beredt til at finde sig i mangt og meget, som ej alene ikke stemmer med, men strider mod dens naturlige Særinteresser. For den danske Handelsstand ligger der i saa Henseende noget af en Trøst deri, at den i alt Fald tør sige at have bidraget sit til at skabe Forstaaelse og Enighed med vort nærmeste Naboland ved gentagne Gange at holde op som en Fane Kravet paa fuldstændig Omsætningsfrihed mellem de nordiske Riger. Sveriges Svar herpaa har overfor denne Imødekommen kun eet Fortrin: at være tilstrækkelig tydeligt, og den danske Handelsstand har vistnok gennemgaaende været nem til at opfatte dette som et utvetydigt Varsel og Tegn paa, hvor lidet Bestræbelserne efter en ideal Omsætningsfrihed formaar under en Situation som den nuværende. Og Erkendelsen heraf vil upaatvivlelig ogsaa gøre Resignationen lettere for mange.«

»Vælger man saaledes sit Standpunkt i det reale Hensyn til Danmarks hele nuværende økonomiske Stilling i Forhold til de omgivende Landes Toldpolitik og Produktionsmaade, da nødsages man ogsaa til for det første fuldtud at billige de i medfølgende Ændringsforslag foreslaaede Forhøjelser af Tolden paa en Del færdige Metal- og Trævarer.«

Lignende Hensyn forekom Komiteen at tale for den foreslaaede Indførelse af Told paa brændt Kalk, Cement og Teglværksprodukter allerede som Følge af Tysklands og Sveriges Toldpolitik overfor os.

»Endnu rimeligere,« fortsattes der, »forekommer det dog Komiteen, at man værger sig mod Udlandets direkte økonomiske Overgreb gennem Anvendelse af de som Eksport-Præmier virkende Udførsels-Godtgørelser. Man kan derfor kun anbefale Regeringens Forslag om Indførelsen af en Told paa Mel. Ganske vist har man herimod fremhævet, at en saadan Meltold maatte betragtes som det første Skridt paa en meget farlig Bane, nemlig Beskatningen af de hidtil toldfri Landbrugsprodukter, som i de fleste Tilfælde ovenikøbet er uundværlige Næringsmidler. Dette var et farligt Præcedens, som man vel maatte vogte sig for, og desuden vilde en saadan Meltold stride mod Melimportørernes, altsaa mod en Del af Handelsstandens Interesser. Efter de ovenfor gjorte Bemærkninger skal Komiteen ikke indlade sig paa at drøfte dette Spørgsmaal ud fra slige almindelige Synspunkter som det rigtige i Landbrugsprodukters Beskatning over-

hovedet, men blot søge at betragte dette enkelte Forhold. Den maa da anse en Told nødvendig for den danske Mølleindustri, ej alene for Byernes store Fabriker, men særlig ogsaa for de mindre, rundt omkring i Provinserne spredte Damp- og Vejrmøller, saa længe den tyske Udførselsgodtgørelse faktisk virker som en Eksport-Præmie, da dette i den nærmeste Fremtid kan befrygtes at ville fremkalde en Oversvømmelse, navnlig af Jylland, med tysk Mel. Allerede for Tiden er Tilførslen af Boghvedegryn saa betydelig, at den lokale Møllevirksomhed med Afskalning af Boghvede næsten er knust i Fyen, medens Importen af Rugmel til hele Landet for det første Halvaar af 1889 er lige saa stor som for hele Aaret 1887. Tolden er desuden i sig selv meget lav, idet den kun vil udgøre 1 Kr. pr. Sæk, og det tør saaledes ikke antages, at den paa nogen Maade vil paavirke Priserne for indenlandsk Mel i Retning af Forhøjelse, navnlig da den indenlandske Konkurrence allerede for Tiden er saa stor, at den er tilstrækkelig til at regulere Priserne i Forbrugernes Favør. — Naar man netop har indvendt mod Meltolden, at saafremt denne ikke forhøjede Priserne, vilde den jo ikke engang gavne Møllerne, medens den uimodsigelig vilde skade Importørerne, idet Tolden i alt Fald var høj nok til at umuliggøre al fremtidig Import, saa forekommer det Komiteen, at netop naar denne Forudsætning virkelig indtræder, at Melindførslen fra Udlandet i det væsentlige standser, uden at dog Priserne, paa Grund af den indenlandske Konkurrence, bliver forhøjet, har Beskyttelsestolden virket, som den burde, ved kun at bevare Afsætningen for de indenlandske Møller uden at skade Forbrugerne ved en Fordyrelse. Heller ikke staar det tvivlsomt for Komiteen, at Handelsstandens Interesser for den overvejende Del er fast knyttet til den indenlandske Mølleindustri Trivsel.«

Komiteen gik derefter imod den foreslaede Nedsættelse af Beskyttelsen for Raffinering af Sukker og imod, at Toldgrænsen mellem den lavere og højere Position for Sukkertolden rykkedes op fra Amsterdamer Standard-Prøven Nr. 18—19, saa længe de danske Sukkerfabriker var skarpt begrænset til ikke med deres Produktion af Sukker at overstige Nr. 19 — eet Nummer maatte de dog i det mindste have at løbe paa. Man førtes herved naturligt til at gøre den almindelige Bemærkning, at Komiteen under de nu-

værende Forhold efter Omstændighederne gennemgaaende ingen Anledning finder til at *røre ved den bestaaende Beskyttelse for Industrien.*« Ja, det forekom den endogsaa, at der var grundet Anledning til Indførelsen af en ny Beskyttelsestold, nemlig for Dyrkningen af Grøntsager og forskellige Frugter.

Paa den anden Side maatte Komiteen kræve forskellige betydningsfulde Lettelser og Nedsættelser. I første Række da *Skibsafgiftens* endelige og fuldstændige Ophævelse. Komiteen skulde ikke blive

»træt af at fremhæve, hvorledes Handelsstanden med stor Styrke og aldrig svigtende Enstemmighed Gang efter Gang har fremsat dette Ønske om Fjernelsen af en Afgift, der maaske mere direkte end nogen anden tynger og besværliggør Omsætningen, og hvis Ophævelse vil have en Betydning for vort Samkvem med Udlandet, i Sammenligning med hvilken en eller anden Toldsats' større eller mindre Højde er ganske forsvindende. — De nationaløkonomiske Betragtninger, der taler for Skibsafgiftens Bortfalden, er allerede saa mange Gange bleven fremført paa tilstrækkelig tydelig og udtømmende Maade, at man derfor denne Gang kun skal dvæle ved et Par enkelte Punkter i denne Sag.«

»Man skal da minde om, at medens en Ophævelse af Skibsafgiften maaske vil have en mindre Indflydelse for Stykgodsfragternes Vedkommende, saa vil Fragten for de grovere Varer, Korn, Kul, Petroleum, Sten etc., utvivlsomt gaa ned med mindst samme Beløb, som Skibsafgiften repræsenterer, og for Trælastens Vedkommende sandsynligvis med mindst et dobbelt saa stort Beløb.«

»Importen af Træ til Danmark er mellem 80 og 100,000 Standards om Aaret, og til Hidførelse heraf behøves Skibsrum, der repræsenterer ca. 200,000 Registertons, altsaa alene svarende til en Skibsafgift af 100,000 Kr. Medens nu Vejlængden til Danmark og Slesvig-Holsten omtrent er ens, er Fragten til Danmark pr. Foraar og Sommer mindst 1 Mark pr. Standard højere paa Grund af, at Rederne foretrækker de langt billigere tyske Havne. Her paa Efteraaret bliver Forskellen imidlertid betydelig større. Da de tyske Fragter fortrinsvis søges, selv om de i sig selv er noget lavere, og da Indkøbet af Træ til Vinterforsyning er ret betydelig, bliver Efterspørgslen af Skibe til Danmark stor, og da en større Del af disse Skibe alt har fundet

Anvendelse til Tyskland, og Afhentningstiden i Botten paa Grund af den hurtig indtrædende Vinter er stærkt indskrænket, bevirker denne livlige Efterspørgsel en Stigning af Fragten til Danmark, der fordyrer vort Forbrug, ej alene med 1 Mark, men ofte med 3—4 Mark pr. Standard mere i Fragt, end de tyske Købmænd har betalt.«

»Ikke alene bevirker imidlertid denne sene Afhentningstid en højere Fragt, men ogsaa Assurancepræmien bliver betydelig højere, og Varerne fremkommer ofte i en, paa Grund af det stormfulde Vejr om Efteraaret, langt mere beskadiget Tilstand, end det vilde være Tilfældet, hvis Afhentningen var sket tidligere.«

»Naar man nu lægger det Tab sammen, som den forøgede Fragt, den højere Assurance og den større Beskadigelse paa Varerne forarsager, tør dette sikkert anslaaes til mindst 100,000 Kr. om Aaret, medens den forøgede Fragt kun ganske undtagelsesvis kommer danske Skibe tilgode, da det hovedsagelig er svenske og finske Skibe, der besørger denne Forretning. Det er herpaa, man støtter den Opfattelse, at en Ophævelse af Skibsafgiften, foruden at komme de andre grovere Varer tilgode, tillige særlig vilde gavne Trælasthandelen med en Sum af maaske mindst 200,000 Kr. om Aaret, hvilket Beløb for Størstedelen vil komme Konsumenterne tilgode.«

Komiteen fraraadede derefter indtrængende den foreslaede Told paa Majs, foreslog Nedsættelser i Tolden paa Tømmer og Træ samt endvidere Toldfrihed for Kakao og Nedsættelse af Sukkertolden og Roesukkerafgiften med 4 Øre pr. Pd. (altsaa med 1 Øre pr. Fjerdingsspund).

Dette vilde give følgende Indtægtsnedgang:

Skibsafgiften	867,000 Kr.	
Tømmer og Træ	200,000	-
Majs	450,000	-
Kakao	122,000	-
		<hr/>
		1,639,000 Kr.
Sukkertolden	1,713,000 Kr.	
Roesukkerafgiften. . .	800,000	-
		<hr/>
		2,513,000 -
		<hr/>
		4,152,000 Kr.

Overfor denne finansielle Nedgang udover den ifølge Regeringsforslaget beregnede stod paa den anden Side de ved Gennemgangen af de enkelte Positioner nævnte Forhøjelser af Tolden paa en Del Krydderier, Kaffesurrogater, ufarvet Uldgarn, klare og aabne Varer, raffineret Salt, Huder og Skind (240,000 Kr.). Hertil foreslog Komiteen at føje Bibeholdelsen af den gældende Told paa The og Sago, Forhøjelsen af Tolden paa Cigarer, Helsilkevarer og Galanterivarer. Endelig henstilledes det at sætte den foreslaaede Ølskat til 10 Kr. pr. Td. i Stedet for som af Regeringen foreslaaet til 7 Kr. Det bajerske Øl solgtes den Gang hos Øltapperne til 7 Øre pr. Halvflaske og kunde derfor særdeles vel taale en endogsaa temmelig betydelig procentvis Fordyrelse, da den dog vedblev i sig selv at være en billig Drik, selv om den ogsaa steg til 10 Øre pr. Halvflaske (hvad Erfaringen ogsaa senere har givet Komiteen Ret i). Dette gjaldt saa meget mere, som de andre spirituose Drikke, Vin og Brændevin jo samtidig fordyredes ikke saa lidt.

Det samlede finansielle Resultat af Komiteens Forslag i Sammenligning med Regeringens turde derefter antages at ville stille sig saaledes:

Udover den af Regeringen paaregnede Toldindtægt vilde der indvindes ved Forhøjelse eller Bevarelse af Tolden paa

1) Krydderier, Kaffesurrogater, ufarvet Uldgarn, klare og aabne Varer, raffineret Salt og beredte Huder.	241,000	Kr.
2) Sago og The. . . . , ...	329,000	-
3) Cigarer og Helsilkevarer	144,000	-
4) Galanterivarer m. m.	630,000	-

At overføre . . . 1,344,000 Kr.

Overført . . . 1,344,000 Kr.

Hertil kom Forhøjelsen af Ølskatten med 3 Kr. pr. Td. for et Forbrug af 600,000 Tdr. = 1,800,000 Kr., hvortil maatte føjes den af Regeringen foreslaaede Afgift (7 Kr. pr. Td.) for de 100,000 Tdr., som Regeringen i Mod-sætning til Komiteen antog, at Forbruget vilde synke med. . . . . 2,500,000 -

---

3,844,000 Kr.

Naar denne Merindtægt af 3,844,000 Kr. droges fra den ovenfor beregnede Mindreindtægt af 4,152,000 Kr., vilde det samlede Indtægtstab udover det af Regeringen paaregnede altsaa kun blive 308,000 Kr., hvilket Beløb ovenikøbet — sammen med den Nedgang, der mulig vil blive Følgen af de foran paa enkelte Punkter stillede finansielt set mindre betydende Henstillinger om Toldlettelser — efter al Sand-synlighed vil blive delvis dækket af forskellige tidligere foreslaaede Forhøjelser paa Papir, Metaller og Olier m. m., hvis finansielle Værdi imidlertid ikke lod sig beregne paa Grund af mangelfulde statistiske Oplysninger. Men hertil kom, at medens Regeringen, paa Grund af For-slagets uforholdsmæssig høje Satser paa Vin, Frugter og Spisevarer, slet ikke turde paaregne den kalkulerede Ind-tægt for disse Artiklers Vedkommende, saa vilde formentlig ogsaa disse Varegrupper med de af Komiteen antydede Toldsatser give en klækkelig Indtægt. Selv om ogsaa Øl-forbruget skulde aftage *noget* paa Grund af den høje Skat, vilde derfor Komiteens Forslag næppe kunne befrygtes at forringe den finansielle Status, — ganske bortset fra, at

bl. a. et stigende Sukkerforbrug sikkert vilde modvirke den foreslaaede betydelige Nedsættelse i denne Afgift.

*

*

*

TIETGEN havde, som ovenfor nævnt, fremskyndet Betænkningens Afgivelse det mest mulige, for at den dog kunde komme ud før Valget, om det saa blot blev faa Dage før. Den kom altsaa ogsaa ud, som anført, den 15. Januar, medens Valget foregik den 21.

Nogen Indflydelse paa dette kom den dog sikkert ikke til at udøve. Paa den brede Vælgerbefolkning kunde et sligt højfornemt Aktstykke, struttende af Fagkundskab og spækket med tørre Tal, umuligt gøre Virkning, og selv af den oplyste Del af Vælgerne kunde man næppe forlange, at den, som TIETGEN tænkte sig, straks skulde være klar over den politiske Rækkevidde af Komiteens ubetingede Tilslutning til Regeringens Toldlovsforslag. Atter overvurderede han sig selv som politisk Faktor — Valget gik paa sine egne, rent storpolitiske Gænger, og skønt Højrepressen gjorde, hvad man billigvis kunde vente for at slaa Betænkningen op, saa var ogsaa Tiden for kort til, at der herved kunde slaes nogen videre Mønt til Køb af Stemmer, som ellers vilde have været tabt. I sin Tro paa, at Valget dog vilde falde nogenlunde gunstigt ud for Regeringen, og Tidspunktet for hans Indgriben just derfor var saa belejligt, blev han ligeledes skuffet. Oppositionen gik paany frem, og de i 1887 af Højre erobrede Kredse i Kjøbenhavn (1., 7. og 9. Valgkreds) tabtes atter. Som et Stykke Politik var altsaa Toldbetænkningen slet og ret en Misregning.

Noget helt andet var, at den naturligvis altid i sig selv havde en vis Værdi som sagkyndig Tilkendegivelse af,

hvad Købmandsstandens førende Organ var kommet til for et Resultat efter indgaaende Granskning af Skatterereformen i alle dens Enkeltheder. Og at den var en Støtte for Regeringens Toldpolitik, kunde selvfølgelig ved Sagens Behandling paa Thinge ogsaa tænkes at faa sin gode Betydning.

I det frihandelsvenlige Blad »Politiken« bedømtes Betænkningen saaledes: »Den er som Helhed regeringsvenlig, og det store Hastværk med at faa den ud faa Dage før Valget kan ogsaa fra mistænksom Side tydes i Retning af en Ven-skabstjeneste overfor Regeringen. Men i og for sig behøver man ikke at antage dette. Den Energi, hvormed dette Arbejde er forceret frem og knapt nok tørt paa Papiret sendt ud i Verden, er ligesaa karakteristisk for sit Ophav som den opportunistiske Smidighed, hvormed adskillige difficile Spørgsmaal har faaet en rask og belejlig Klaring.«

Et helt andet Sprog førte »Kjøbenhavns Børs-Tidende«. Dette Organ, som hidtil kun havde bestaaet af Kjøbenhavns Skibs- og Vareliste, var i 1889 forsøgt gjort til et mindre Dagblad af Veksellerer ERNST BRANDES, paa hvem Tietgen satte en vis Pris, medens Komiteens øvrige Medlemmer fandt ham lidet sympatetisk. Der stod da ogsaa til Stadighed en vis Gletscher-Kulde ud fra hans Person, intet Under, at han da gjorde et eget stivfrossent Indtryk, en Mand umulig at tøjle op ved Gemyt og Hjærtevarme, lutter Kløgt og Kritik. Det Organ, han skabte ud af »Børs-Tidende«, blev en noget bizar Blanding af et Børsorgan i mindre Stil og en hyperradikal Literaturtidende i større Stil. Det hed nu heri om Betænkningens »eksklusivt kommercielle Del«:

»Denne er helt igennem opportunistisk. Dette viser sig først i det store Principspørgsmaal: Beskyttelse eller Fri-

handel. — — — Den Tid er jo forbi, da Alfred Hage i den danske Rigsdag med nogen Ret kunde betegne en Modstander og Beskyttelsesmand som Beskyttelsesarméens sidste Mohikaner. Stemningen har vendt sig, og naar Gehejmeetatsraad Tietgen under den Debat, der i Onsdags gik forud for Betænkningens endelige Vedtagelse, spøgende kaldte en opponerende og renlivet Frihandelsmand for Frihandelsarméens sidste Mohikaner, havde han — desværre — omtrent ligesaa megen Ret, som Alfred Hage i sin Tid havde. Idet Betænkningen accepterer Beskyttelsen, bøjer den sig da — saa at sige — for en udenlandsk Nødvendighed, og videre bøjer den sig for en dansk Nødvendighed, naar den holder Ændringer og Forslag indenfor den Ramme, der afstikkes i det nuværende Ministeriums Krav paa uformindskede Statsindtægter og af Ministeriets ubøjelige Villie til at gennemføre dette Krav. Ønsker man en Toldreform, og vil man have den, nødes man til at lade egne Anskuelse om den danske Skattebyrdes rette Omfang ude af Betragtning og underkaste sig det ministerielle Skøn, hvorfra der for Tiden ikke gives nogen Appel.«

— — — »Netop fordi Købmandsstanden«, forklarer Brandes, »saaledes staar mere upartisk overfor en Toldreform end nogen anden næringsdrivende Stand, har Komiteen ment det rigtigt ikke blot at hævde de specielle Købmandsinteresser, men ogsaa at udtale sig fra et mere alment Statsborgersynspunkt.«

Det skulde imidlertid snart vise sig, at i Societetets egen Kreds blev Betænkningen ingenlunde fra alle Sider Genstand for en saa sympatetisk Forstaaelse. Der var saaledes endog en levende Misfornøjelse med Betænkningen i Manufakturhandlerforeningen, og allerede den 18. Januar fremkom der i »Børs-Tidende« en Protest fra Grosserer Ru-

DOLPH SELIGMANN. Han meddelte, at han i Onsdagsmødet havde udtalt:

»Paa Majoritetens Vegne i Sektionen for Manufakturvarer nedlægger jeg en bestemt Protest imod, at den af den ærede Komite afgivne Betænkning er et Udtryk for, hvad der er sket i Sektionen, idet der i Betænkningen kun er taget Hensyn til Udtalelser i ensidig protektionistisk Retning, medens Handelsstandens Interesser, paatalt af Majoriteten, er forbleven aldeles upaaagtet. Jeg tilføjede endvidere, at selv paa de enkelte Punkter, hvor Regeringen havde foreslaaet Toldlettelser, havde Komiteen forhøjet Positionerne til Fordel for enkelte Fabrikanter.«

Men til Trods for denne Protest var Betænkningens Indstillinger forbleven uforandret. Protesten tiltraadtes af 11 af Sektionens Medlemmer.

L. I. GRØN svarede i Bladet, at den paaberaabte Majoritet i hvert Fald var særdeles spinkel, nemlig 12 af 23, og ej heller var »dens Forslag upaaagtet«, men i hvor mangt og meget man end kunde sympatisere med dem, havde det været umuligt at tage Henstillinger til Følge, som væsentligt forrykkede Regeringsforslagets »toldpolitiske og finansielle Ramme«. Dette havde i høj Grad været Tilfældet med Forslagene fra de Medlemmer, i hvis Navn Grosserer Seligmann protesterede.

I samme Nummer fortsatte ERNST BRANDES sine rosende Betragtninger over Komiteens Toldbetænkning. »Det er kun en Uge siden, at Grosserer-Societetets Komite afgav en Betænkning over Toldloven, og Betænkningens gode Virkninger spores allerede nu.« Tanken om en nordisk Toldforening var Gang paa Gang bleven lyst i Kuld og Køn, senest i 1888 af det danske Handelsmøde, men fra Sveriges Side havde der ikke lydt andet offentligt Svar end Opret-

holdelsen af de ikke mindst mod Danmark rettede Told-satser, og overfor denne Sveriges Optræden var den danske Taalmodighed endelig bristet, og Betænkningen havde nu fremstillet de Repressalier, som Komiteen under disse Forhold vilde finde forsvarlige og formaalstjenlige. Dette havde endelig faaet Svenskerne til at bryde deres fornemt afvisende Taushed, idet baade Göteborgs Handels- og Sjöfartstidning og Stockholms Dagblad derefter havde »fløjtet lifligt for os Danske« og forklaret, hvor meget bedre Danmark stod sig ved Overenskomst end ved Krig. »Ak ja, det havde vi hernede indset forlængst, men Spørgsmaalet stod desværre ikke længer mellem Toldkrig og Toldforbindelse, men mellem Krig fra svensk Side og Passivitet fra dansk Side eller gensidig Krig. Og det kan hænde, at vi hurtigere opnaar den ønskede Overenskomst, naar vi gør Gengæld for den Skade, Svenskerne tilføjer vor Eksport, end naar vi resigneret finder os i alt.«

RUDOLPH SELIGMANN fortsatte sin Polemik i Bladet imod L. I. GRØN, og ved Maanedsskiftet Januar/Februar fremkom Formanden for Manufakturhandlerforeningen, ESKILD SALOMON, med en offentlig Protest. Naturligvis var ogsaa KØEDT livligt paa Færde, og der indsamledes Underskrifter til Indkaldelse af en ekstraordinær Generalforsamling i Societetet.

Den 7. Februar indeholdt »Børs-Tidende« et meget bidsk Angreb mod KØEDT, om hvilken det bl. a. hed:

»Hvad der hyppig gør Vennerne uhyggelige ved ham, turde vel være det, at medens han bøjer sig selv dybt for opportunistiske Hensyn og opgiver baade Aarhus (Frihavn) for Kjøbenhavn og Frihandel for moderat Beskyttelse (Toldreformforeningens Program), omgiver han sig derimod med Principfasthedens Skær, saasart det gælder Polemik mod

Modstandere, hvem han med megen falsk Pathos bebrejder, at de ikke holder Ideens Fane højt, men kæmper for det opnaaelige hellere end for Idealet. — — — For Vennerne er dette Dobbeltspil ikke behageligt.«

Opfordringen til Afholdelse af en ekstraordinær Generalforsamling indkom, og denne sattes til den 20. Februar, I de forudgaaende 14 Dage blev der ikke alene agiteret livligt fra Oppositionens Side, men 100 ansete Firmaer udsendte desuden en Rundskrivelse til Societetets Medlemmer, i hvilken de under Henvisning til »den rejste Bevægelse mod Handelsstandens naturlige Repræsentant, Grosserer-Societetets Komite, hvis Følger ingen formaar at overse«, opfordrede til at give talrigt Møde.

I »Politiken« skrev MARCUS RUBIN den 16. og 17. Februar paa den ledende Artikels Plads tvende Indlæg mod Betænkningen. Som det vil erindres, havde han i sin Tid været Børsudvalgets Sekretær, og han var nu meget forbitret over, at »Komiteen giver det Udseende af, at Børsbetænkningen (fra 1881) nu synes at skulle ske Fyldest og i og for sig er en Betryggelse for, at Retfærdigheden vil stige ned paa Jorden.« Komiteen havde overfor denne Betænkning »valgt en beskeden Stilling, der omtrent svarer til Fortolkernes Stilling til den hellige Skrift«, men dette maatte »med et Udtryk fra samme Sfære kaldes *pia fraus*«.

Ophidselsen blev efterhaanden stor paa begge Sider, og det var med største Spænding, Offentligheden imødesaa Generalforsamlingen.

Der var til denne løst over 1000 Adgangskort, men henimod 400 fik dog ikke Lejlighed til at give Møde. Alligevel synede Børssalen som værende propfuld, og Luf-ten var aabenbart tordensvanger, da Generalforsamlingen aabnedes.

Fra Mand til Mand gik straks et Forlydende om, at TIETGEN om Natten havde haft et stærkt Ildebefindende og, som ALBERT BERENDSEN senere udtrykte sig, »kun var kommen tilstede i Kraft af en *effort de volonté*.« Paa Tietgen selv var dog intet at mærke. Hans Ansigt var som sædvanlig ubevægeligt, intet tydede paa, at han havde tilbragt den halve Nat søvnløs og upasselig.

Efter den af ham forud lagte Plan »fik til at begynde med Oppositionen Lov til at brede sig«, han lod dens Talere marchere op i samlet Række, 6 Angribere lige efter hinanden. Som en anden Murat huggede Køedt ind i Spidsen for Eskadronen. Han begyndte med at sige: Komiteen rummer dygtige og hæderlige Mænd, som fortjener Handelsstandens Agtelse og Tillid, Hensigten er ikke, som det er bleven sagt i et Manifest, »at bryde Tillidsforholdet mellem Societetet og dets Komite«. Man vilde blot klarlægge Medlemmernes Stilling til Komiteens Toldbetænkning, hvorimod der intet Angreb paa Komiteen i Almindelighed var tilsigtet. Han talte selv kun som menig og under eget Ansvar. Hans Hovedanke var den, at den kjøbenhavnske Handelsstand var bleven gjort medansvarlig for Forfatter-skabet, idet det udtrykkelig siges i Betænkningen, at den kjøbenhavnske Handelsstand har taget Regeringens Toldforslag op til saglig Drøftelse, men Komiteen havde ingen Bemyndigelse faaet til at tale paa denne Stands Vegne, ej heller søgt Samarbejde, hverken med den eller med Grosserer-Societetets Medlemmer. Den havde dannet »Sektioner« i Handels- og Kontorist-Foreningen og endog behandlet disses Indstillinger som et Raastof, der efter Komiteens Skøn blev vilkaarligt omdannet, ovenikøbet paa en saadan Maade, at man i mange Tilfælde havde

fremmet Storindustriens Interesser stik imod Handelsstandens.

Dette sidste blev den følgende Del af Talens stadig gentagne Ledemotiv — og Hovedangrebet rettedes mod Formanden for Manufaktur-Sektionen, L.I. GRØN, der syntes »at have været Komiteens *enfant terrible*«. Komiteen havde efter Grøns Indstilling foretrukket Fabrikanternes Forslag fremfor det af Sektionens Majoritet stillede, ja, endog fremfor Regeringens: Hatte var foreslaet til en Told af 30 Øre, men Komiteen havde forhøjet denne til 60 Øre pr. Hat; Regeringen havde nedsat Tolden paa Gardiner fra 1 Kr. til 42 Øre, men Komiteen satte den op igen til 1 Kr.; Haandklæde-Drejler var fra 12 Øre sat op til 52 Øre o. s. v. Man havde benyttet Regeringens Fordring om den finansielle Rammes Bevarelse til et Skærmbædt for denne Toldpolitik, men Kjøbenhavns Handelsstand burde give Regeringen aaben og ærlig Besked. Han forargedes i høj Grad over den foreslaede Told paa Mel og Forhøjelsen for alle Galanterivarer fra 1 Mk. til 1 Kr. (Regeringsforslaget: 50 Øre.) Han sluttede saaledes: »Vi kan herefter stadig vente os nye Overraskelser fra Komiteen, men gives der nogen her i denne Forsamling, som endnu ikke har fundet den røde Traad i denne saakaldte Handelsbetænkning, er det ikke Komiteens Skyld. Det Motiv, der Blad for Blad, skjult eller aabenlyst, dominerer Betænkningen, kan sammenfattes i to Ord: *Storindustriens Interesser*.«

Den næste Taler, Grosserer RUDOLPH SELIGMANN'S Angreb rettedes saa at sige udelukkende mod Komitebetænkningens Behandling af *Manufakturvarer*, som han fandt fuld af »den krasseste og ensidigste Protektionisme«. Havde Komiteen saa endda paa egen Haand afgivet Betænkning over Toldforslaget, kunde den med et Skin af Ret have paastaet,

at den, som var vor udvalgte, var berettiget til at tale i vort Navn, men efter at Komiteen havde tilkaldt udenforstaaende til Assistance, var den ikke mere berettiget til at tale i Handelsstandens Navn uden at være i Overensstemmelse med denne — en Logik, som dog vel turde være uomstødelig! I Manufakturvare-Sektionen havde 5 Fabrikker sejret over alle de andre Medlemmer, altsaa over Købmændene. Afstemning var aldrig bleven tilladt, og Betænkningen havde blot i broget Mangfoldighed nævnt, hvad en og anden havde sagt, og hvad nogle havde ment. Han var en gammel konservativ Mand og havde ikke den ringeste pekuniære Interesse i Toldspørgsmaalet, men den Maade, man her var gaaet frem paa, havde tvunget ham frem for Offentligheden.

Efter at VALDEMAR PETERSEN havde talt mod Tolden paa Kalksten, H. I. GJESSING mod den »syge« Industri og A. D. WULFF mod Forhøjelsen af Tolden paa Galanterivarer, tog Manufakturhandlerforeningens Formand, ESKILD SALOMON, Ordet og hævdede, at Uoverensstemmelsen mellem Komiteen og Oppositionen var ulægelig, da kun den sidste hævdede Handelsstandens Interesser, Komiteen derimod kun Fabrikanternes. Han stillede derfor følgende Forslag til Resolution:

»Idet Generalforsamlingen ikke kan billige den Maade, hvorpaa Komitebetænkningen er fremkommen, udtaler den, at den ikke kan anse denne for stemmende med Handelsstandens Anskuelse og Ønsker.«

Dette var altsaa et klart og aabent Mistillidsvotum. Man forsøgte vel bagefter at benægte dette, men det var dog paa Mødet aabenbart for enhver, at Komiteen ikke vilde kunne blive siddende, hvis dette Forslag var bleven vedtaget — hvem var vel desuden i Tvivl om, at en Mand

som Tietgen paa ingen Maade vilde have modtaget en saadan Tilrettevisning?

Derpaa holdt TIETGEN en af sine store Taler, som han forud bebudede maatte blive lang, da man dog vel vilde tillade ham at imødegaa de faldne Ytringer med en tilsvarende Udførlighed. Han begyndte med at gaa tilbage til *Børsudvalgets* Betænkning af 1881, som havde vundet almindelig Tilslutning, ikke mindst i Handelsstanden, og kun Betænkelighed hos nogle af Regeringens Venner og Organer, fordi man den Gang befrygtede, efter at Oppositionen i Folkethinget kort efter havde indbragt et i alt væsentligt enslydende Forslag, en Tilnærmelse mellem Handelsstanden og Oppositionen med deraf følgende politiske Konsekvenser. I det af Regeringen i 1881 forelagte Toldforslag var imidlertid flere af Betænkningens Henstillinger bleven optaget, og det samme var Tilfældet med Forslaget af 1882 — hvorimod de senere ved privat Initiativ fremkomne Forslag fra Oppositionen fjærnede sig mere og mere herfra. Da Regeringen nu paany havde fremsat et Toldforslag, der i det Hele og Store faldt sammen med denne Betænkning, vedtog Komiteen »i Overensstemmelse med Pligt og Sædvane« at tage under Overvejelse, hvilke Ændringer der kunde være Anledning til at bringe i Forslag, da der nu var hengaaet 8 Aar, siden Børsudvalgets Betænkning fremkom. Det var saaledes en *ganske beskeden Opgave*, Komiteen havde stillet sig, og han mindede om, at dette tydeligt var udtalt i de Regler (den Instruks), som den vedtog for Arbejdet i de raadgivende Sektioner, nemlig at det ikke skulde være »en ideal Toldtarif gennem en radikal Omarbejdelse af det foreliggende«, der tilstræbtes, ej heller en »ensidig Kritik«, men at det gjaldt om at »faa frem saadanne praktiske Vink og Bemærkninger, som Køb-

mændene naturligt maa kunne give«. Det nu fremkomne Angreb bundede i, at man antog et fra Komiteens vidt forskelligt Udgangspunkt. — Man havde anket over, at Sektionerne var dannet indenfor *Handels- og Kontorist-Foreningens* Rammer, men Komiteen havde nylig fulgt den samme Fremgangsmaade ved tvende Lejligheder, nemlig ved Affattelsen af Slutsedler for Handler i Smør og i Foderstoffer, og dengang havde man kun været tilfreds med disse vigtige Sagers Behandling. Man havde desuden ogsaa nu i tvende Vintre haft en stor Diskussion i Handels- og Kontorist-Foreningen om Toldsagen, hvor en Del ældre og yngre Købmænd havde deltaget, bl. a. ogsaa KØEDT. Nu kaldte man Foreningen en selskabelig eller Fornøjelses-Forening. Men var dette sandt, vilde den vel næppe beskæftige sig med slige alvorlige Spørgsmaal som dem, her var Tale om. At det ikke alene var Principaler, men ogsaa deres Medhjælpere, som var Medlemmer af Handels- og Kontorist-Foreningen, kunde dog vel i denne Sammenhæng ikke betyde noget afgørende, da Toldklarering sjældent udførtes ved Principalerne, men netop som oftest ved deres Medhjælpere. Men forøvrigt maatte det blive Komiteens egen Sag, hvor og hvorledes den vilde søge Raad og Vejledning, naar den Betænkning, som den afgav, blev i dens eget Navn og paa eget Ansvar.

Man havde offentlig paastaet, at det ikke var Komiteens, men *hans* Betænkning. Han skulde derfor oplyse, at han af alle Komiteens Medlemmer var den, der havde haft den mindst aktive Del i Betænkningens Affattelse; hans Arbejde havde indskrænket sig til at samle de fra de forskellige Sektioner indkomne Betænkninger og ordne dem paa bedst mulig Maade, saaledes at de forskellige Anskuelser kom til Orde — og han gik derefter over til i

det Enkelte, Sektion for Sektion og Vare for Vare, at paa-
vise, at dette var sket loyalt.

Om *Aanden* i Betænkningen havde man sagt, at den var protektionistisk og ikke frihandlersk, men atter her glemte man den Opgave, som Komiteen selv havde stillet, og som ligeledes var bleven tydeligt udtalt i de af Komiteen udtalte Regler: »Det kan hverken være frugtbart eller formaalstjenligt at fordybe sig i rent theoretiske Forhandlinger om Toldpolitikens almindelige Grundsætninger i Retning af Frihandel, Skattelettelser og lignende.« Herefter maatte Komiteens Betænkning og Indstillinger blive frihandlerske eller beskyttelsesvenlige dèr, hvor Forslaget var det. De meget omtalte Forhøjelser udover Regeringsforslagets omfattede væsentligst Uldspindere, Gartnere og Træskomagere, Fag, som dog vel fornuftigvis ikke kunde betegnes som Storindustri. Saa var der ganske vist de »mønstrede, klare eller aabne Varer«, som Komiteen havde foreslaaet at lade blive staaende som nu til 1 Kr. Pundet, medens Regeringen havde ansat dem til 42 Øre, men det var sket af den i Regeringsforslagets Anmærkninger udtalte Grund: at de egentlig burde have været højere, da det var rene Luksusvarer, og saaledes opfattedes de ogsaa af moderne Toldtarifer i alle andre Lande, og forøvrigt — pudsigt nok — ogsaa i Taubers nyeste Forslag. At *Aanden* i Komiteens Betænkning var den samme som i Børsudvalgets Betænkning, var i »Politiken« (Rubin's Artikel) betegnet som *pia fraus*. Ved Oversættelsen af dette latinske Udtryk til »from List« begik imidlertid Forfatteren selv *pia fraus*, da det dog nærmest maatte oversættes ved »helligt Bedrageri«, og Taleren gik derefter over til at godtgøre Overensstemmelsen mellem de to Betænkninger — dog var der naturligvis den Væsensforskil tilbage, at der i Børsbetænkningen var udtalt en

Mængde *almindelige* Grundsætninger, medens man her havde stillet bestemte Forslag om Sæts og Positioner.

Angaaende de specielle Angreb mod Resultatet af Manufakturvare-Sektionens Arbejde udtalte han :

»Maa det i den Anledning være mig tilladt at gøre opmærksom paa, at med al Agtelse for Manufakturhandlerne — jeg er selv en gammel Manufakturist — og hvor vigtige Interesser de end omfatter, er det dog egentlig ikke denne Branche, man særlig tænker paa, naar man taler om Kjøbenhavns Handel eller Kjøbenhavns Børs. Den har jo desuden sin særlige Fagforening, ja, endog to : en Grossist- og en Detaillist-Forening, gennem hvilke de kan give deres Særinteresser Luft. Men selv om Komiteen nok saa meget havde ønsket at imødekomme deres Ønsker og give dem sin Endorso, vilde dette have været absolut umuligt, naar man vilde holde sig indenfor de Regler, som Komiteen selv havde opstillet, og som var meddelt hver enkelt Sektions Medlemmer og altsaa accepteret af disse som Grundlag for Arbejdet, forinden de tiltraadte dette. Heriblandt fandtes nemlig ogsaa Bestemmelsen om, at Undersøgelsen skulde holde sig indenfor den ved Lovforslaget *givne Ramme, saavel i toldpolitisk som i finansiel Henseende.*« Efter den Maade, hvorpaa d'Hrr. havde talt, skulde man tro, at deres Forslag var saare uskyldigt i finansiel Henseende, men det var netop dette, som saa langt fra var Tilfældet, at Toldintraderne fra 5,561,000 Kr. (efter Regeringens Forslag) vilde synke til 4,834,000 Kr. Og dette sidste Tal var endda efter *Manufakturhandlerforeningens* eget Forslag, langt værre var det med de 12 Herrers Indstilling, hvorefter man endog vilde være kommet ned til et Beløb af — 4,161,500 Kr.! Han fattede ikke, hvorledes d'Hrr. kunde klage over Hensynsløshed, fordi Komiteen ikke havde

fulgt en Indstilling, der i den Grad havde sprængt den ved Lovforslaget givne Ramme, skønt d'Hrr. forud vidste, at denne var Grundlag for deres Arbejde.

At Komiteen paa et Par enkelte Punkter var gaaet sine egne Veje, var dens Ret og Pligt. Havde det været Meningen at overdrage den endelige og egentlige Afgørelse til Sektionerne, vilde man selvfølgelig ikke have kunnet vælge Frivillighedens Vej, hvorved Sektionernes Sammen-sætning altid maatte blive noget af en Tilfældighed, men Komiteen maatte da selv have foretaget Valg af Medlemmer til Sektionerne. Man vilde imidlertid da med Rette kunne have bebrejdet Komiteen, at den paa Forhaand havde lukket visse Meninger ude, og med endnu større Styrke, at den havde skudt Ansvarret fra sig i en Sag, hvor det var dens Pligt at udtale sig under eget Ansvar. Man havde fulgt den samme Vej, som enhver Domstol følger, der gennem Vidneforklaringer søger Sagen belyst paa den bedste og videste Maade, men derfor overdrager Dommeren sandelig ikke til Vidnerne at afsige Dommen, det gør han selv paa det givne Grundlag. Tietgen sluttede saaledes:

»Hvad kan det nytte, Aar efter Aar, at køre i Ring med abstrakte Theorier, om de end er nok saa sande og nok saa retfærdige, og spille Tiden med Agitation og Diskussioner, naar disse Theorier hverken kan gennemføres ude eller hjemme, medens der samtidig foreligger saa mange andre og store Opgaver for Handelsstanden at løse.«

»Planer lægges op rundt omkring imod os Købmænd, i Indlandet ved Forbrugsforeninger og Andelsforretninger, i Udlandet ved nye Kommunikationsveje og Toldskranker, Københavns Tilbagegang spaas allerede som forestaaende, naar den holstenske Kanal bliver færdig, — Farten i Øresund skal da svinde ind til en Kystfart i Østersøen.«

»Til at optage denne Kamp, til at gøre saadanne Spaadomme til intet, til at værne om vor Stilling og udvide vor Handel kræves mere Arbejde, mere Oversigt, større Viden hos ældre som hos yngre Købmænd, men der kræves fremfor alt Sammenhold og Enighed i Handelsstanden. Dens Fremgang er dog for os alle en Æressag, men den befordres ikke ved Agitationsmøder som det i Aften — de hører bedre hjemme i andre Lag og under andre Forhold end i Kjøbenhavns Grosserer-Societet.« (Rungende Bifald)

Det er ikke for meget sagt, at denne Tale, som i sig selv allerede paa Grund af sin Længde var en fuldstændig Kraftpræstation, tog Vejret fra Oppositionen. Efter at have sundet sig lidt kom RUDOLPH SELIGMANN op paa Talerstolen og udtalte omtrent følgende: Inden Gehejmeetatsraad Tietgen talte, troede jeg min Sag god, men han talte os sønder og sammen. Under hans Tale spurgte jeg mig selv, om jeg var falden paa Hovedet. Jeg tænkte imidlertid: det gaar ikke an at give efter. Jeg giver Dem, Hr. Gehejmeetatsraad, en Prøve paa, hvad der er sket i Manufakturvare-Sektionen. Af Hensyn til en enkelt Fabrikant blev der foreslaaet en urimelig høj Told paa Hatte, »jeg spørger Dem, Hr. Gehejmeetatsraad, om De med Haanden paa Hjærtet vil erklære, at den samme Hattetold var bleven foreslaaet, hvis Fabrikanten ikke havde eksisteret.« TIETGEN rejste sig op og svarede smilende: »Jeg bekender lige med det samme aldrig at have taget Hattespørgsmaalet under videre grundig Overvejelse« — hvad der naturligtvis udløste en Storm af Munterhed. KØEDT og ESKILD SALOMON søgte forgæves at faa Stemningen lidt op, den første ved nogle voldsomme Ord om, at Betænkningen var »et industrielt Tendensarbejde«, og at »den offentlige Mening« fordømte den.

Man skred til Afstemning, og Komiteen havde herved

arrangeret det saaledes, at Adgangskortet, hvorpaa stod Vedkommendes Navn, skulde benyttes som Stemmeseddel: »Ja'erne« lagdes saa i een Urne, »Nej'erne« i en anden. Der afgaves 144 gyldige Stemmer for Resolutionen, 354 gyldige Stemmer mod Resolutionen, der saaledes var forkastet. Da flere af de stemmeafgivende havde afrevet Navnet paa det Adgangskort, der skulde benyttes som Stemmeseddel, foretog man ogsaa en Optælling af disse ugyldige Stemmer, hvorefter Resultatet blev: 273 Stemmer for Resolutionen og 363 imod den.

*

*

*

Grosserer ALBERT BERENDSEN af det bekendte Firma Sophus Berendsen skrev et Par Dage efter Generalforsamlingen en Artikel i Bladet »København« om hele Mødets Forløb, og da den i Børskredse vakte mer end almindelig Opmærksomhed og i mange Maader giver et godt Indtryk af, hvorledes det hele gik til, og hvad der bundfældede sig i den fordomsfri Tilhørers Bevidsthed, skal nedenfor den væsentligste Del heraf gengives.

Forudskikkes skal det her blot ganske kort, at ALBERT BERENDSEN saare langt fra var den første den bedste, men en højt kultiveret Tilhører med aarvaagne Sanser og rede Intelligens. Høj, slank og spændstig af Skikkelse, mørk af Lød, gnistrende sort Haar og blegt Ansigt, havde han det udpræget sydlandske Udseende, som unge Damer finder »interessant«, og han kunde ogsaa af og til kokettere med et Stæk af *Jean de France*'ri i sit Væsen, men havde ogsaa til Gengæld den ægte franske Types Klarhed og Kvikhed. En stor *Charmeur* og et hjærtensgodt Menneske. Hans lagttagelser ved denne Lejlighed er saa meget værdifuldere,

som hans Sympati nærmest var paa Oppositionens Side, men blev holdt Stangen af hans uforbeholdne Beundring for Tietgen. Han tør derfor antages som Tilhører at have været i fuldkommen Ligevægt, og saa kunde han den sjældne Kunst: at bruge sine Øjne og Øren, ligesom hans nøje Kendskab til Forhold og Personer lod ham forstaa enhver Nuance i, hvad der foregik.

Artiklen begynder med at berøre det Ildebefindende, Tietgen havde haft Natten før Generalforsamlingen. Han skildres derefter som følger:

»Midt under Stormen stod han, ubevægelig og uigen-nemskuelig, med Hatten lidt ned over Øjnene, der skød smaa Glimt, og hvis man ikke vidste, at hvert Ord fra Modstanderne skar sig ind i hans Hukommelse, skulde man tro, at hele denne Affære ikke angik ham det bitterste.«

»Angrebet fra Oppositionens Side var dristigt, ogsaa planmæssigt tilrettelagt og ypperligt anført.«

»Det skortede i Torsdags ikke paa Angreb, men der manglede en Antagonist. En Mand, der kunde byde Gehejme-etatsraad Tietgen Spidsen, en Mand, om hvem Oppositionen kunde samle sig. Selv om Kædt'erne, som vittige Pro-tektionister har kaldt Kædts Tilhængere, har en saa in-spireret, slagfærdig og theoretisk dygtig Mand som »Messen« s Indehaver, er der dog vist ingen, der et Øjeblik har tænkt, at han skulde kunne rokke en Tietgens funderede Position.«

Derpaa følger en kort Skildring af, hvorledes Opposi-tionens Taler faldt Slag i Slag, navnlig dvælende ved Rudolph Seligmanns Tale, der »faldt som rammende Slag ned over den ulykkelige GRØN. Det franske Ord *pénaud* — der ufuldstændigt oversættes ved duknakket — kan bedst gengive Grøns ellers saa tillidsfulde og selvtil-fredse Ydre under dette Foredrag, og selv Komiteens for-

sigtigste Venner maatte vist i deres inderste Indre desavouere Grøns Handlemaade. Herefter vil Grøns Forbliven i Grosserer-Societetets Komite kun være et Tids-spørgsmaal — eine schöne Jugenderinnerung.« Eskild Salomons Tale roses, »men hans Konklusion slog Stemningen ned, thi hans Forslag til Resolution, der betød et Mistillidsvotum til Komiteen, var en stor taktisk Fejl. I Virkeligheden var det ingen Hemmelighed, at der var ingen, der vilde styrte Komiteen, knap nok senere den. Ingen vilde vove at tage Sigte paa Gehejmeetatsraadens Person, og derfor var et midt under Mødet proponeret Leve for »vores Formand« mildest talt umotiveret.« »Mødets Clou var Gehejmeetatsraadens store Tale. Der var lydt i Salen, da han tog Ordet. Introduktionen faldt lidt mat, vel nærmest paa Grund af Talerens ovenfor omtalte Indisposition, men lidt efter lidt kom han i Aande, og som han stod der, slagfærdig og behersket, manøvrerende med fuldstændig Jonglørfærdighed med Tal og Procenter, Betænkninger og Indstillinger, takket være hans hartad vidunderlige Hukommelse og sin Benyttelse af Modstandernes Blottelser, formende alt dette raa, døde Stof til levende Vidnesbyrd om sin Opfindsomhed og Genialitet, maatte man med et halvt Øje kunne se, at Slaget var vundet for ham. Fra at være som en sammensunken Rovfugl blev han efterhaanden større og større, som hans Tankes Flugt steg højere og højere, og snart havde hans Vingefang naaet endog at skjule Grøn med samt hans Næse (her dog kun ment den, som Manufakturhandlerforeningen havde tiltænkt ham). Sjældent har Tietgen paa en genialere Maade forsvaret en vanskelig Sag. Idet vi dog ikke kan undlade at tilraabe Oppositionen vort »*Gloria victis*«, kan vi kun slaa fast, at *le fin mot de*

la chose, det Ord, Oppositionen skulde have sagt, var: »Bort med Grøn!«

Han slutter med at skrive, at hvis man i Stedet for »Laugsformand Salomons ubehændige Forslag havde stillet en Resolution, der udtalte Tak til Komiteen for ihærdigt, energisk og godt Arbejde, men med en fin Beklagelse over Betænkningens Tilblivelse uden hele Societetets direkte Medvirkning samt et Votum mod den eneste af de 12 Sektioner, der havde tilvejebragt et aabenbart Makværk, saa vilde Majoriteten og Oppositionen have sejret i skøn Forening med Komiteen.«

Men selv »Politiken« maatte indrømme, at Tietgen »talte godt og dristigt« — vekslende Dur med Moll og stilende henimod en Sortie, hvor han indstændigt opfordrede til »Enighed« og strengt revsede den Slags agitatoriske Møder som det nærværende. Og Bladet fortsatte: »Noget Angreb paa Komiteen fremkom ikke og var heller ikke tilsigtet — endnu mindre paa Komiteens Formand. Denne Taabelighed (fra ethvert Synspunkt) vilde ingen have indladt sig paa.« (!) »Ej heller var Kampen nogen politisk Kamp«, da adskillige Højremænd vitterlig havde deltaget i Oppositionen. »Og dog har Sagen politisk Betydning: man har nu knipset Smældet af Kanepisken.« »Her bliver efterhaanden til at være i Kjøbenhavn, naar Godtfolk faar Mod til at lukke Munden op og ikke lader sig regere af ethvert dristigt Manifest med fine Navne under, naar Oppositionen springer Navnene over og ser Manifestet efter i Sømmene og erklærer, at Papiret maaske var et fint Papir, men ikke kunde nyde Kredit.«

Endelig skrev Redaktøren af Tietgens Hoforgan, Kjøbenhavns Børs-Tidende, ERNST BRANDES, om Mødets Resultat: »Komiteen sejrede formelt og reelt.« Formelt, fordi

Afstemningen gav den Majoritet, reelt, fordi dens Talsmand — for at bruge Oppositionens eget Udtryk — talte Oppositionen sønder og sammen.

Oppositionen havde Ordet før Tietgens Tale og angreb med omhyggeligt udarbejdede Indlæg Enkeltheder i Komiteens Betænkning,

Derpaa kom *Talen*.

Tietgen gennemgik med imponerende Overblik hele Betænkningen, dens Tilblivelseshistorie og Hensigt. Han viste, at Komiteen i næsten alle Punkter befandt sig i Overensstemmelse med de tilkaldte Købmænd, reducerede Oppositionen til en ringe Minoritet, delte Komiteens Arbejde i Betænkning og Indstilling, forklarede, at i Betænkningen var selv den ringeste Minoritets Anskuelse udtrykt, men i Indstillingen Komiteens. Han rev Forsamlingen med sig, da han til Slut talte den til Hjærte og formanede den til Enighed. Overfor Tietgens store Syn paa Sagerne faldt det lidt smaat ud, da Grosserer Seligmann umiddelbart efter hans Slutningsord begyndte sin Replik med en Bebrejdelse til Komiteen for dens Forslag om Tolden paa Filthatte.

Grøn traadte først tilbage, da han Marts 1902 kom paa Genvalg og frabad sig dette.

Nu saa længe efter hint Februar-Slag er det for et tilbageskuende Blik iøjnefaldende, at Oppositionen led under en indre Begrebs-Modsigelse. Man kunde med en vis Virkning have rettet Angrebet mod Betænkningens *Tilblivelsesmaade*, da det formelt korrekte utvivlsomt havde været, som alt ovenfor nævnt, at lade Henvendelsen om fagkyndig Bistand

udgaa til Societetets Medlemmer og ikke til en privat Club som Handels- og Kontorist-Foreningen. Men man kunde ikke med Føje *samtidig* beklage sig over, at de af Club'en dannede Sektioner ikke i et og alt blev fulgt af Komiteen — thi var Club'en saa nichtswürdig, burde de dog aabenbart saa meget mindre kunne forpligte Komiteen. Afgørende var imidlertid den Instruks, som forud var givet for Sektionernes Arbejde, og som de, der havde meldt sig frivillig som Deltagere, ikke kunde smøge af sig, fordi det passede dem at lade Sektionsarbejdet munde ud i noget helt andet: en radikal Omstøbning af Regeringens Tarifudkast.

Ikke desto mindre maa det siges, at det var dristigt indtil det udæskende at lade Komiteen, til Trods for den stærke Frihandels-Strømning indenfor store Dele af Societetet, tage et saa afgjort Beskyttelses-Standpunkt og derved yde et andet Erhverv, Industrien, den Støtte, som denne, efter hvad der ovenfor er udviklet, just stod og trængte til. At yde denne kunde med en vis Styrke siges: i hvert Fald ikke at være *Komite-Sag*. Saaledes følte det ogsaa i store konservativt tænkende og toldpolitisk saare ædruelige Købmands-Kredse. Naar man stemte Oppositionens Dagsorden ned, var det, fordi den sagde adskilligt andet og mere, fordi den i Virkeligheden var et Forsøg paa at styrte Komiteen og Tietgen. Bagefter, da det var mislykket, satte man vel, som vi har set, de uskyldigste Miner op og benægtede ganske, at dette havde været Hensigten — men det havde været for øjensynligt, og man vilde ikke miste Tietgen for en Told-Messes Skyld.

TIETGEN selv havde en levende Følelse af, at Slaget blev vundet paa hans Person. Alene det Toreador-Mod, hvormed han, ene Mand, stillede sig op mod den vældige

Tyr med Ryggen mod Væggen, saa at alt afgang af hans Støds dræbende Sikkerhed, vilde have været nok til at sikre ham »Bifaldets Larm fra det mægtige Amfiteater«. Dog deri laa altsaa ingen Tilslutning til Standpunktet, ingen Billigelse af Tendensen, ingen Beundring for *Coup*'et. Det saa han grant og tydeligt. Da jeg efter Mødets Slutning søgte ham i hans Værelse paa Børsen, sad han sammen-sunken i sin Lænestol, og i den rent Rembrandt'ske Belysning — fra en enkelt elektrisk Lampe flød Lysskæret henover hans Hoved, medens iøvrigt hele Stuen laa i tæt Mørke — saa han usigelig træt og tungsindig ud. Og ikke ulig hin Kong PYRRHOS, hvorum Romersagnet taler, sagde han til mig efter med et mat Smil at have modtaget min Lykønskning: »Ja, nu gik det godt, men det vil vi aldrig mere indlade os paa!«

Han indlod sig heller ikke siden paa »det«, han havde faaet nok af Told. Skønt i Sandhed ingenlunde ufølsom overfor Hæder, maalte han dog mere Sejren efter det Bytte, der faldt i hans Hænder, end efter de Laurbær, der knyttes i Krans om hans Hoved.

II. TIETGEN OG TIDENS TAVL

n Sejr er altid en Sejr. Var det end et Vovespil, han i Toldsagen havde indladt sig paa, saa havde han vundet det og var altsaa sluppet godt derfra. Det kunde kun fæstne hans Ry.

I Aarene 1890—92 stod i det hele taget TIETGEN paa sit Livs Højde — »omgiven af et talrigt Afkom af Værker og hædret med al den Hæder, som et Land kan berede en stor Borger.« Han gik fra Fest til Fest og blev overalt hyldet. Tietgen var i sine ældre Aar et Salon-Menneske. Han holdt af at træde ind i rummelige Stuer, som var badet i Lys, føre skiftende Samtaler med mange Mennesker, aandfulde Mænd og skønne Kvinder, holdt endnu mere af at færdes i straalende Højenlofts-Sale, konversere Kejsere og Kejsrerinder, Konger og Dronninger, veksle dybsindige Bemærkninger med højtstaaende Mænd og skæmt-somme Ord med højfornemme Damer i kostbare Dragter. Hans Blik dvælede med Velbehag ved et festligt *Interieur*, et smagfuldt dækket Taffel, der bugnede af fint Krystal, ud-søgt Porcelæn, Guld- og Sølvservice. Naar han i disse Aar skulde ud i Naturen, holdt han mest af at sejle — men ogsaa her slæbte han Salonen med om Bord og installerede den i sin Kahyt.

Intet kunde derfor være ham mere velkomment end at blive udnævnt til den danske Regerings 1. Repræsentant

(sammen med senere Gehejmeetsraad Ludv. Bramsen og Dr. Topsøe) ved den *internationale* Kongres om *Arbejderlovgivning*, som den unge Kejser WILHELM i 1890 fik sammenkaldt i Berlin. I Sociallovgivning havde han ingen Indsigt, men Forhandlingerne herom blev just heller ikke fra nogen Side drevet med stor Lyst til at trænge synderligt ind i Æmnet — Deltagerne forstod altfor vel, at det mere var en Parade-Forestilling, Kejseren havde ønsket, dels for at demonstrere en ny Kurs, dels for at drille BISMARCK, med hvem det endelige Brud netop fandt Sted i Kongres-Dagene. Den danske Regering havde rigtigt forstaaet Situationen: det var et stort internationalt Stævne, hvor bl. a. Lejligheden skulde benyttes til fra tysk Side at vise en forsonlig Holdning overfor Frankrig, og paa dette Stævne skulde en ny storpolitisk Æra indvies. For et lille Land, der ligesom Frankrig ogsaa havde et Mellemværende med Tyskland, gjaldt det derfor om at *hævde* sig blandt de store Nationer, gøre sig fordelagtig bemærket — og hertil forslog lærde Eksperter i Sociallovgivning saare lidet, nej, man maatte netop have en Mand som TIETGEN, hvis Navn var kendt vidt udover Landets Grænser, og som forstod at føre sig og gøre sig gældende. Han boltrede sig da ogsaa dernede som en Fisk i Vandet, forstod at indynde sig hos Kejseren og Kejserinden og kom paa fortrolig Fod med Ministrene BERLEPSCH og BÖTTICHER (den ny Tids Mand). Endelig engang var Scenen stor nok, Stykkets Iscenesættelse glimrende nok og de Medspillende værd at være paa Højde med.

En stor Glæde beredte *Odense* Handelsforening ham dernæst ved at indbyde ham sammen med hundrede Herrer af Handels- og Kontorist-Foreningen til et Besøg i hans Fødeby den 4. Juli 1891. Tietgen var Foreningens Æres-

medlem, og Anledningen var, at man netop da i Odense havde fuldført et nyt Havneanlæg. Selskabet sejlede derover om Bord i »Gefion«, og allerede ved Ankomsten i Odense Havn den lyse Sommermorgen blev Tietgen Genstand for stor Hyldest. Det samme gentog sig, da han i den smukke Sal i Haandværkerforeningens nye Hus paa Torvet holdt en af sine store Taler om alle de Foretagender, han havde skabt, sine »Ringe« som han kaldte det. Han begyndte med at sige: »Frikonkurrencen var Manchesterskolens Valgsprog. Men findes denne Devise paa Medaillens ene Side, saa staar der paa den anden Side: Sammenslutning.« Han skildrede derefter, hvorledes saa at sige alle hans Selskaber var bleven til som »Ringe« og sluttede med disse Ord: »Alle disse Ringe har gavnet uden at koste Staten en Øre, og de har ingen skadet. Sammenslutningsprincippet anvendt paa rette Maade har samme Berettigelse i det økonomiske Liv som den fri Konkurrences Princip. — Jeg vil haabe, at det gaar her, som det gaar Agnete i »Elverhøj«, at det vil erkendes, det ikke er Klintekongens Ring, vi bærer, men Danerkongens — at vor Gerning har været til Gavn for Fædrelandet.«

I *Fruens Bøge* sluttede Dagen med et Festmaaltid, hvor Direktør BIERFREUND udbragte Skaalen for Hædersgæsten. I TIETGEN'S Takketale fremdrog han atter *Ringens* som Billed og Symbol — »Grundtvig har sagt, at Fyenboerne er Danmarks Hjærtfolk. Jeg tror, han har Ret, og derfor takker jeg Dem. Vi Fyenboer ved, at hvad der kommer fra Hjærtet gaar til Hjærtet.« Og saa talte han om »de unge Aar, hvor Ringe byttes, og Hjærter slaar«, om Ringen som Troskabspant og Evighedssymbol og om, hvorledes dette Møde med hans Byesbørn sluttede Ringen af Min-

derne fra hans kære Odense, hvor han havde leget som Barn og drømt som Yngling. — — —

I hine Aar faldt ogsaa den storslaaede Fest, hvormed Det forenede Dampskibs-Selskab fejrede sit 25 Aars Jubilæum den 11. December 1891. Ogsaa fra Udlandet kom der ved denne Lejlighed en Del fremragende Gæster tilstede, de blev et Chor til Tietgens Lovprisning. Ikke mindst herved blev ligeledes denne Dag en Hæders- og Lykkedag for den Mand, som »fra Kochs og Priors Smaaskuder havde drevet dette Foretagende op til en hel Dampskibsflaade af europæisk Rang og Betydning.« —

I samme Aar stod der i »Tilskueren« en lidt panegyrisk, men særdeles velskreven Levnedsskildring af TIETGEN. Den anonyme Forfatter fremstillede ham heri som en kunstnerisk Natur, der blot ikke arbejdede i samme Materiale som Billedhuggeren, Maleren og Digteren, men »i det genstridige Ler, som hedder Mennesker.« De Kunstnere, som man kalder saadan, søger at give Udtryk for: hvad føler jeg? — den Slags Kunstnere, hvortil Tietgen hører, søger derimod Udtryk for Svaret paa et andet Spørgsmaal: hvorledes giver jeg Verden dens rette Form? Medens *Hamlet* fortvivler over, at Verden er af Lave, føler Mænd som TIETGEN det som deres Opgave: at sætte Verden *i* Lave.

Saa overvældende et Indtryk havde Forfatteren faaet af, hvor lykkeligt højt TIETGEN netop paa dette Tidspunkt stod i den offentlige Bevidsthed.

*

*

*

I Kulminationen er Spirerne til Nedgang allerede tilstede.

Omtrent samtidig med, at TIETGEN tog saa vældig en Dyst for en Politik, der dog først og sidst var Ministeriet ESTRUP's og overhovedet til Gavn for dette Ministerium, maatte INGERSLEV i Landstinget under Forhandlingerne om sit Frihavnsforslag rykke ud med, at han for at faa fremmet denne sin Yndlingssag, havde vendt TIETGEN Ryggen og styret lige over i den modsatte Lejr: han havde allerede den Gang henvendt sig til Is. GLÜCKSTADT om Dan-nelsen af et Driftsselskab og ført »vise Samtaler« med denne. »Ak, mine Venner«, sagde allerede den vise Aristoteles, »der gives ikke mere nogen Ven.«

Det var sikkert, om jeg saa maa sige: *saadant* set, ∴ for Opretholdelsen af Tietgen-Legenden, en Fejl, at han lod sig dette Foretagende slippe ud af Hænderne. Følgen blev en langvarig og bitter Strid, som dog endte med, at han under Omstændighedernes Tryk gav efter. Men straks tog han det ret overlegent, ja, med et »Intellectualitetens Smil«: han havde nu faaet Sorteper over paa en Konkurrents Haand! Han ansaa nemlig Frihavnen for en slet Forretning, og ikke mindst naar han og hans Skibe var fast bestemt paa ikke at ville benytte den. Og da man naturligvis ikke maa ytre Skadefryd, saa mødte han den Ingerslev'ske Escapade med et overbærende Skuldertræk. At han siden hen spillede det samme Bridge-Spil med Glückstadt — »jeg overlader« —, da det gjaldt om at føre H. N. ANDERSEN's store og dristige Planer ud i Livet, var den anden Fejl, han netop i disse Aar begik. Begge Und-ladelsessynder, men med uoverskuelige Følger.

Ydre Omstændigheder gjorde saaledes lidt efter lidt Is. GLÜCKSTADT til den »Antagonist« som ALBERT BERENDSEN, omend mest som den æstetisk nydende Tilskuere, havde

savnet ved Kampstævnet i Februar 1890. Deraf kom »de idelige Sammenstillinger af de to Mænd, som var saa irriterende, fordi man derved lignede, hvad der ikke i Væsen, men kun i Tid lader sig jævnstille. Den vævre Ildflue er nu engang væsensforskellig fra den vise Myre, et Signalhorn fra en Hyrdefløjte, en Kommandostav fra den Pilevaand, som viser skjulte Kilder.« Og dog, som jeg engang tidligere har skrevet, vil det paa Grund af *Samtidigheden* næppe kunne undgaaes, at de paa de Borgtapeter, som Historiens Muse væver om hint Tidehverv, hvori de begge levede og virkede, bliver afbildet Side om Side — Tietgen da mest passende som Feltherre, den anden som Sædemand. Og som Symboler vil vel den anden faa et blomstrende Frugttræ — medens Tietgen faar til Vaabenmærke: en heraldisk Løve, hvis Kløer fatter om et Kirkespir, som Norges Løve fordem om en Hellebard.

Der kom med et kort Mellemrum to Mænd og talte til Tietgen om deres Planer og Forehavender. Den ene gjorde intet Indtryk paa ham, fik ham i alt Fald ikke til at fænge — den anden tog han i sin Favn. Den ene var H. N. ANDERSEN, den anden FREDERIK VETT.

Om i noget Tilfælde har Bagklogskaben her det frieste Spil — H. N. ANDERSEN, Excellencen og Elefantridderen, har ud af sine Planer faaet skabt det Kompleks af blomstrende Foretagender, som grupperer sig om Ø. K., hans Livs Succès ligger nu klar og aaben i Dagen. VETT døde som en fattig Stymper, og det Foretagende, han fik startet, blev, just som det løb af Stablen, Genstand for en saa morderisk Ild, at det fuldstændig gennemhullet sank til Bunds i Havnen lige med det samme. Hvor let er det derfor nu bagefter at slaa Hænderne sammen og korse sig over, at TIETGEN dog kunde se saa forkert. Lige forud var han bleven rost for som en sand Kunstner at kunne mestre »det genstridige Ler, som hedder Mennesker« — og saa nu denne forbløffende Mangel paa Menneskekundskab, for ikke at tale om Brist paa Evne til at bedømme kommercielle Planer!

Men da han nu engang var den, han var, maa dette have sin naturlige Forklaring. Den falder ovenikøbet lettere, end man efter den lyrisk stemte Forargelse skulde tro.

TIETGEN'S Forhold til store Samtidige var, selv om han personlig kom dem paa nærmere Hold, ofte ret overfladisk. Han dømte overhovedet Mennesker, som blot lige krydsede hans Vej, rapt og skaanselsløst, aldeles gaaende efter det første Indtryk, om de var ham sympatiske eller antipatiske. Om vor store Eventyrdigter H. C. ANDERSEN, maatte han da vide, at han var et Geni, og saa har han til en Begyndelse ikke andet Indtryk af ham end det uendelig banale, at han led af en saa »ubændig Forfængelighed« — bare fordi han fortæller ham om, at en af hans Bøger nu ogsaa var udkommet paa Engelsk. I TIETGEN'S efterladte »Optegnelser« fortsættes der imidlertid med Referat af en Skaal, som H. C. ANDERSEN engang udbragte for Tietgen: da H. C. gik ud til Middagen, »fornam han en mærkelig Susen af Telegraftraade i Luften. Han grundede længe paa, hvad der kunde give Anledning til dette Fænomen, da det pludselig gik op for ham, at det var en Hilsen fra den store Hans Christian (Ørsted), som den lille Hans Christian (Andersen) ønskede at bringe fra Himlen som Tak, fordi jeg (Tietgen) ved Anlægget af Telegrafanlægget havde bragt hans Opfindelse ud i Verden. Skaalen udbragtes i de for mig mest smigrende og anerkendende Udtryk, og dermed var jeg besejret.«

Pudsigt er det at tilstaa, at man først efter en saadan Straale er »besejret« af en H. C. ANDERSEN, som han altsaa hidtil har følt sig forsvarlig væbnet imod af dennes — naa ja, af dennes »ubændige Forfængelighed«.

Saadan gik det altsaa overfor Digter-Geniet. Hvorledes skulde det da gaa overfor et Geni af beslægtet Art: maatte de ikke naturnødvendigt som to positive elektriske Elementer frastøde hinanden? Rent uvilkaarligt maatte det gaa saaledes.

For at se det paa en anden Maade, saa laa det just heller ikke til Tietgen at *opdage* Geniet — hos andre! Geniet er ikke som et Ordensbaand i Knaphullet noget, man straks faar Øje paa, og Tietgen hæftede sig gerne ved rent ydre Fortrin, kvindelig Skønhed var ham saaledes en ren Øjenslyst. Uden at han som ungt Menneske havde modtaget den Formaning, som Madame de Lambert gav sin Søn: *«mon ami, ne vous permettez jamais que des folies, qui vous feront grand plaisir»*, saa forstod han meget vel at vurdere, eller om vil: bære over med en sød Daarskab. For den vidtspundne og højtidelige Gravalvorlighed havde han derimod hverken Tid eller Sympati tilovers. Mænd bedømte han i første Omgang efter den ydre Fremtræden — den stilfærdige Sindets Styrke hos den Mand, som var *Fremtidens* Mand, havde han ingen Sans for. Han har næppe engang givet sig rigtig Stunder til at lodde Dybden i H. N. Andersens Person.

Men nu FREDERIK VETT da? Ja, af dem, som endnu kan huske ham, har de fleste kun set ham som et Menneske, der, før han var bleven gammel, var en brudt Mand, som ikke tog sig noget egentligt for, men drev om og søgte Kaféselskab for der at brillere med Reststumperne af sin Kvikhed og Verdenskundskab.

Men alt dette til Trods var han, den Gang han søgte Tietgen, efter sin Hjemkomst her til Landet 1892 fra et mangeaarigt Ophold i Paris og London, et ualmindelig godt Hoved og en tiltalende Personlighed. Man kunde baade se og høre paa ham, at han kom ude fra den store Verden, der var et Pust af dennes Fart og Vidsyn i hans Væsen. Han havde ogsaa baade Levemaade og en vis sikker, men ingenlunde uelskværdig Façon at optræde paa — det udenlandske Snit, som man herhjemme beundrer.

Det er saamænd aldeles ikke umuligt, at H. N. Andersen, der havde tilbragt sit halve Liv i Østen, i Sammenligning hermed gjorde et mere hjemmestrikket Indtryk — »Verden« var en maaltbestemmende Forestilling i hans Hjerne, ikke noget *ydre*, endsige afstikkende, i hans Væremaade. TIETGEN fæstede sig ved, at han var Skibskaptajn, ikke egentlig Købmand(!), uden at iagttage, at dermed hang hans Sindighed og Langsyn sammen, at han just derfor kom hjem fra Langvejsfart. Netop som *sailorman* var han vant til at spejde ud i Kimingen, arbejde paa langt Sigt, var overhovedet anlagt paa »de lange Rejser«, paa at raade Fremtidsruner.

Nej, saa var VETT et anderledes flot, paagaende Nutidsmenneske, som kom med Planer til et Foretagende, om hvilke det gjaldt: straks og storstilet — ingen filosofisk Udvikling, ingen store Syner, men den haandgribelige Aktualitet. Se, det var netop noget for TIETGEN's Smag. Ikke, at han selv vilde indlade sig dybere med Vetts eventuelle Foretagende end sikre sig Bankforretningen (hvad der dog paa den anden Side altid vilde give Sagen selv et vist Relief, som man senerehen noksom saa), men han gav Vett gode Raad og introducerede ham til saa udmærkede Forbindelser som i London det højtansete Firma: ASHURST, MORRIS, CRISP & Co. — herhjemme Højesteretsadvokat NELLEMANN og HARALD FRITSCHÉ.

Ingen var paalideligere end FRITSCHÉ til at udføre, hvad Tietgen ønskede gjort — han forstod ogsaa halvkvædede Viser, ja, hvad mere var: som den gamle »Gluntar«-Sanger, han var, behøvede han blot at faa en Melodi lige anslaaet, saa forstod han straks at give det hele Musikstykke. Fritsche repræsenterede i Tietgens Hird Jovialiteten, det blonde Gemyt, det lyse Lune og den muntre Skæmt. Intet Under derfor, at han som den dygtige og myreflittige Købmand,

han var, vandt sig mange Venner og skabte sig en smuk Position i Børskredse og Forretningsverdenen overhovedet. Allerede længe havde han staaet i Standens første Række — og saa langt naaer man sjældent frem uden en vis Robusthed, i sine modnere Manddomsaar var han desuden ikke saa rund i Kanter og Konturer, som da han blev gammel og endte som højtelsket Formand i Handels- og Kontorist-Foreningen. Han havde saa grumme meget i sit Hoved, at han af og til maatte være kort for samme Hoved og ikke kunde give sig Tid til alskens Omsvøb og Omstændelighed. Sligt forstaar ikke Enhver. Af Fjender fik han derfor efterhaanden ikke helt faa: hans store Hastmodighed og en vis Skarphed i Tanken blev taget for *Overlegenhed*, og er der noget, man herhjemme skal vogte sig for, er det *Overlegenhed*. Det skulde han nu snart faa at føle. — —

H. N. ANDERSEN drog atter bort og kom først igen 4 Aar efter — og da med Planen til »Østasiatisk Kompagni« fuldt færdig. VETT drog ligeledes bort, men kom igen allerede i Foraaret 1893 og fik da ved Nellemanns Hjælp dannet en talrig Kreds af ansete Mænd til at føre sit Forehavende frem: Oprettelsen af et Handelsselskab under Navn af »*Nordiske Stores*«.

Og fik ikke VETT skabt andet herved, saa fik han allenfals i største Stil skabt Sensation. Aldrig hverken før eller siden har Starten af et Forretningsforetagende vakt et saadant Gny og Bulder hele Landet over.

Dette skete dog først i Sommeren 1893. Forinden havde TIETGEN været ivrig sysselsat med Tanken om: fuldstændig at omstøbe den Institution, hvis Formand han var: *Grosserer-Societetet*.

En aandfuld Tænker har engang sagt, at ethvert Menneske *ved*, han skal dø — men han *tror* det ikke. Saaledes er der megen Viden, som ikke i det daglige Liv besværer Ens Sjæl, men forbliver ganske paa Overfladen. Man kunde for den Sags Skyld ligesaa gerne lade være at vide det, saa lidt har man gjort sig Rede for Betydningen og Følgerne af denne sin Viden. Saaledes var det forud for Told-Generalforsamlingen gaaet TIETGEN. Naturligvis *vidste* han, at Societetet maatte rumme en Del Frihandelsmænd og et endnu større Tal i Toldnedsættelser forretningsinteresserede Medlemmer — havde da ogsaa af og til selv slaaget derpaa, som f. Eks. overfor Hagemann, da han talte »Det nationale Arbejde«s Sag (jfr. ovf. S. 463). Men det var aldrig førend nu ved denne Lejlighed gaaet ret op for ham, *hvad* denne Viden i Realiteten betød: som alt nævnt havde hidtil *Børsen* for ham været alt, selve *Societetet* som saadant saa godt som intet. Men nu havde han faaet en Anskuelsesundervisning deri, som han ikke kunde faa ud af sit Hoved. I den følgende Tid vendte han derfor idelig og idelig tilbage til, at Societetets Sammensætning jo aldeles ikke svarede til, hvad han var gaaet ud fra, og derfor endnu mindre til, hvad den burde være for at kunne give en økonomisk Samfundspolitik i den store Stil fornøden Sangbund. Det Gros-

serer-Societet, som *han* ønskede at staa i Spidsen for, den Hær, som han ønskede at føre »gennem Larm og Spil og Kamp og Sejr«, var en Samling af *Storhandelens* Mænd, ja, en Institution, der omfattede den hele Forretningsverdens Spidser, ligegyldigt om de havde løst Grosserer-Borgerskab eller ej, og altsaa for saa vidt ligesaa godt Fabrikanter, Skibsredere og Bankiers som egentlige Groshandlere.

Ifølge sin historiske Udvikling var Grosserer-Societetet imidlertid blevet til noget helt andet, idet det efterhaanden var kommet til at rumme adskillige Elementer, der aldeles ikke — som Tanken oprindeligt havde været — drev virkelig *Engros-Handel* og drev den for egen Regning, men dels var *Detailister*, som tog Grosserer-Borgerskab for derved at vinde Kreditoplags-Berettigelse, dels *Agenter* og *Kommissionærer*, som altsaa end ikke drev *selvstændig* Handelsvirksomhed.

Det var netop fra disse to Grupper, Opponenterne var vrimlet frem, det var Følgen af denne Societetets brogede S sammensætning, saa han nu tydeligt, som havde givet sig det mod ham fjendtlige Udslag paa Told-Generalforsamlingen. Skulde da Gentagelser forhindres, radikalt forhindres, een Gang for alle umuliggøres (og der var en Grumhed i hans Sjæl, som ligefrem fordrede dette), saa maatte Ondet rykkes op med Rode: Grosserer-Societetet maatte fuldstændig omdannes — Portene slaaes op paa vid Gab, for at de Hundreder og atter Hundreder af Grosserere, som aldrig kom paa Børsen og derfor naturligt nok følte Tvangsydelsen af Grosserer-Kontingentet som en urimelig finansiel Byrde, kunde faa fri Afmarch. Naar man en Gang for alle blev disse Elementer kvit, saa blev omsider Repræsentations-Omraadet rensat og begrænset til det, som det burde være, og som *han* ene var villig til at repræsentere.

Han genoptog derfor sine gamle Planer om at faa Grosserer-Societetets Komite omformet til et egentligt *Handelskammer* i moderne europæisk Stil og gik med stor Iver op heri.

Først maatte Mønstret nøjere kendes, og som Forarbejde til Sagens nærmere Gennemførelse sattes derfor Sekretariatet i Gang med et omfattende Studium af Handelskammer-Institutionen rundt om i Verden. Da dette var færdigt, og det indgaaende Kendskab til Sagens begrebsmæssige Kærne derved var indvundet, gav Reformen sig egentlig af sig selv. Komiteens juridiske Konsulent, CH. SHAW, foretog derpaa en grundig Undersøgelse af Reformens juridiske Gennemførlighed paa dansk Rets Grund og kom til det Resultat, at Sagen lod sig gennemføre *administrativt*. Herved simplificeredes den umaadelig, da det altsaa nu kun gjaldt om at faa Indenrigsministeren (Ingerslev) med — hvad man lige fra først af havde Grund til at tro nok skulde lykkes.

Der udarbejdedes sluttelig et længere Udkast til en Henvendelse fra Komiteen til Indenrigsministeren, og med dette som Grundlag behandledes Sagen paa flere Komite-møder og fandt fra alle Sider Tilslutning.

Da det paagældende Aktstykke har sin store historiske Interesse, ikke mindst som det lødigste Udtryk for, hvorledes Tietgen helst ønskede sin Stilling som Komiteens Formand opfattet og derfor ogsaa, om muligt, givet lovgyldigt Udtryk, skal nedenfor ordret gengives Intimationen og Slutningen, hvor det nye Reformforslag præciseredes.

Efter en kort Indledning, hvori mindedes om Komiteens tidligere Forsøg paa at faa Ministeriets Medvirken til en Omdannelse og dette Forsøgs Stranding (1881), fortsattes der saaledes:

»— Naar Komiteen nu paany har følt Trang til igen at tage Sagen op, saa er det i første Række, fordi de siden da forløbne Aar yderligere har styrket dens Overbevisning om Nødvendigheden af en saadan Omorganisation, som man den Gang i store Træk skitserede for den høje Regering. Denne Erkendelse har særlig maattet paa-trænge sig Komiteen under dens daglige Syslen, ikke alene med de Opgaver, som een Gang for alle er bleven den betroet, men navnlig ogsaa med de Opgaver, som Tidens Udvikling i stigende Omfang har stillet Komiteen, og saa at sige nødte den til at tage op, og ved hvis Løsning man netop i særlig Grad har faaet at føle Manglerne ved og Utilstrækkeligheden af den nuværende Ordning af Komiteens Myn-dighed og Afgrænsning af dens Repræsentations-Omraade. End yderligere er denne Overbevisning bleven styrket ved Synet af den Be-vægelse, som de senere Aaringer har kunnet opvise i de fleste europæiske Stater, og som mere og mere er gaaet i Retning af at stille saadanne konsultative Organer til Regeringens Raadighed, hvori fortrinsvis eller udelukkende Sagkundskab og reale Samfundsinteresser er repræsenteret, for derigennem ligesom at danne en Modvægt overfor den Fare, som de parlamentariske Forsamlingers rent poli-tiske Sammensætning synes at rumme for en uhildet og til alle Sider Hensyn tagende Behandling af Lovgivningsspørgsmaal. Ogsaa her-hjemme har denne Tendens gjort sig gældende, saaledes ved Opret-telse af Jernbaneraad og Kirkeraad, ligesom den nu saa hyppige Nedsættelse af Regerings-Kommissioner til sagkyndig Forberedelse af enkelte Lovgivningsspørgsmaal maa siges at være et Udslag af den samme Bevægelse og et Udtryk for den samme Erkendelse. Den Varetagelse af vigtige økonomiske og sociale Interesser, der i tidligere Tid til stort Held for hele Samfundet var lagt i Hænderne paa Insti-tutioner som Købmands-Gilderne, Laugene og Handels-Korporationerne, til hvilke da ogsaa saavel Handelskamrenes som selve Komiteens Oprindelse kan føres historisk tilbage, har Erfaringen siden disse Institutioners Ophævelse til Overflod godtgjort ikke sker tilstrækkelig Fyldest gennem de lovgivende Forsamlinger.

I det følgende skal der da udvikles, hvilke Principer Komiteen under Hensyn til de Anvisninger og Vink, den ved ovennævnte Lej-lighed modtog fra Ministeriet, har ment burde lægges til Grund for Dannelsen af et nyt Centralorgan for Handel, Skibsfart og Industri, et saakaldet Handelskammer, der fremtraadte som en Omformning og Udvidelse af det nuværende: Grosserer-Societetets Komite.«

Efter en udførlig Redegørelse for Handelskammer-Institutionens Vorden og Væsen rundt omkring i Verden sluttede Skrivelsen saaledes:

»Søger vi ud af dette brogede Mangefold at samle de fælles Træk for, hvad man kunde kalde den *almen-europæiske Type*, saa er der navnlig tre Væsenmomenter, der springer i Øjnene: 1) er disse Handelskamre *konsultative Regeringsorganer*, 2) de er, endog i første Række, dannet og indrettet med det Formaal for Øje at staa Regeringen bi med Raad og Daad ved Gennemførelsen af alle økonomiske Foranstaltninger, der berører de store Byerhvervs Interesser; 2) er de som Følge heraf organiseret saaledes, at de er en *sagkyndig Repræsentation* for disse Interesser, fremgaaet ved almindelige Valg af de *store* Bedrifters Indehavere, og 3) styrer de paa selvstændig Vis disse Erhvervs Anliggender, sørger for Børsernes Holdelse, Kursnoteringerne, Mæglerens Ansættelse o. s. v.

Blandt disse Momenter er i denne Sammenhæng det sidste for saa vidt af mindre Interesse, som den herværende Grosserer-Societetets Komite ubestridt fra alle Sider allerede er i Besiddelse af en saadan Ret til Selvstyre i alle Børsanliggender i dette Ords videste Forstand. Dette er da ogsaa flere Gange blevet udtrykkelig anerkendt af den høje Regering — som stemmende saavel med Traditionen som med de gældende Love og Anordninger — og i den oftnævnte Skrivelse af 29. September 1881 endog betegnet af Indenrigsministeriet som »i en fortrinlig Grad berettiget«.

Saa meget mere Opmærksomhed fortjener de tvende andre Momenter. Og her skal vi da særlig gøre opmærksom paa, at det ejendommelige ved den almen-europæiske Ordning fremfor alt maa siges at være dette, at Repræsentationsomraadets Afgrænsning er bestemt efter helt andre Synspunkter end de her i Landet raadende.

Man vil uden Tvivl ved Gennemlæsningen af de forskellige Landes Lovbestemmelser stadig have lagt Mærke til, hvorledes de saakaldte Handelskamre ingenlunde kan siges udelukkende eller blot væsentligst at repræsentere den saakaldte Handelsstand i dette Ords snævre Forstand. Den herhjemme i offentlige Diskussioner endnu saa gængse Sondring og Modsætning mellem Handel, Skibsfart, Bankvirksomhed og Industri, hvilke Erhverv endogsaa ofte stilles op overfor og imod hverandre som havende modstridende Interesser, er i disse udenlandske Institutioner ganske overvundet. Ligesom de gamle Klassemodsæt-

ninger eller den sociale Adskillelse mellem Stænder efterhaanden er bleven udvisket, ikke for at forsvinde, men for at erstattes af andre sociale Grupperinger, hvorved Samfundet lagdeles paa helt andre Maader (nemlig efter de forskellige økonomiske og samfundsmæssige Interesser), saaledes kan heller ikke længer paa *dette* Omraade Skillelinierne med Rette drages efter den gamle, naive Adskillelse i Erhverv, men efter Modsætningen mellem den store Bedrift og den lille Bedrift. Tydeligst fremtræder dette maaske i Sachsen, hvor der vel eksisterer særlige »Gewerbekamre« ved Siden af Handelskamrene, men hvor disse netop *ikke* repræsenterer Industrien i Modsætning til Handelen, men Detailhandelen og Haandværket i Modsætning til Storhandelen og Storindustrien. Saaledes som det moderne Samfund har udviklet sig, turde denne sidste Adskillelse ogsaa være den mest naturlige og berettigede. Det lader sig kun vanskeligt bestride, naar man ikke haardnakket vil lukke sine Øjne for Kendsgerningerne, at der mellem alle Indehaverne af de *store* Bedrifter er et saa nøje Slægtskab og en saa inderlig Forbindelse netop paa de *reale* Interessers Omraade, ikke alene i økonomisk, men ganske særlig ogsaa i *social* Henseende, at et Fællesskab i den offentlige Varetægelse af disse Interesser saa at sige maa blive en naturlig Følge af hele Samfundslivets almindelige Udvikling. Med Nødvendighed fører denne med sig, at den virkelig afgørende Skillelinie kommer til at falde mellem de Virksomheder, hvor den rent personlige Udøvelse og Træden i Forhold til Kunderne er Hovedsagen, paa den ene Side, og de Virksomheder, hvori de store Kapitaler forener sig om Skabelsen af det omfattende, vidtudstrakte, paa Specialisering og Massevirkning baserede Forretningsomraade, paa den anden Side. At der ogsaa stundom indenfor disse kan gøre sig en Interesse-Modsætning gældende paa et enkelt Felt, er selvfølgelig. Saaledes kunde Importhandelen en gros og den indenlandske Industri kun med Vanskelighed enes om en fælles Toldpolitik. Men selv for disse paa dette enkelte Felt ret skarpe Modsætninger er det i høj Grad betegnende, at i alle Forhold, der omfatter Varen fra dens Lagring — hvad enten denne sker fra en *udenlandsk* eller *indenlandsk* Fabrik — og til dens definitive Afsætning til Konsumenterne, falder deres Interesser fuldstændig sammen, og er navnlig ganske ensartet overfor — Detaillisten! Naar man overhovedet særlig skal fremdrage Interesse-Modsætninger og lade disse være afgørende Skillelinier — medens det rigtige og forsvarlige vel snarere burde være at søge saadanne Modsætninger indenfor et Samfund overvundne — saa turde der mellem Engroshandelen paa

den ene Side og Detailhandelen paa den anden Side eksistere, vi vil ikke sige større Modsætning, men større Forskellighed i Interesser end mellem Storhandelen og Storindustrien. Langt mere Vægt end disse theoretiske Betragtninger forekommer os imidlertid det Faktum at have, at de store Handels-, Skibsfarts- og Industri-Interesser paa bedste Maade forliges i samtlige Europas Handelskamre, medens derimod Kløften mellem Storbedriftens og Smaabedriftens Interesser uimodsigelig uddybes mere og mere Dag for Dag. Ubestridt behersker de store Banker og de store industrielle Foretagender Udlandets Børser sammen med Storhandelen og de store Dampskibsselskaber, medens deres Aktier sammen med de saakaldte Industripapirer er bleven Fondsbørsernes største og vigtigste Materiale, Storkapitalens egentlige Domæne. Let og uhindret bevæger Kapitalen sig mellem disse Erhverv, flydende fra det ene til det andet, og derigennem er de store Bankers og de store Rederiers Interesser een Gang for alle bleven smedet uopløselig sammen med Storhandelens og Storindustriens.

Hvad det kommer an paa ved Skabelsen af repræsentative Organer for disse store økonomiske og sociale Kapital-Interesser turde derfor ikke være det rent *formelle* Synspunkt: hvorvidt en Mand driver Handel eller ej i dette Ords mere gammeldags Betydning, altsaa om han udelukkende sælger Varer, som er købt af andre. Det afgørende synes derimod at maatte blive dette, om den paagældende Forretnings Drift har en saa vigtig *mercantil* Side, at der til Ledelsen ogsaa kræves kommerciel Indsigt. Hvor Indtægtserhvervelsen sker gennem Varesalg, bliver saaledes med andre Ord det bestemmende: ikke om de paagældende Varer er fabrikeret i en Afdeling af selve Forretningen eller kun importeret, men derimod om Afsætningen sker *en gros*, er en egentlig Groshandel.

Hele denne Side af Sagen er i denne Sammenhæng af saa meget større Vigtighed, som det efter vor Mening netop er i *denne* Henseende, at en grundig Omordning af Komiteens Forhold tiltrænges. Naar Komiteen tidligere har beskæftiget sig med Tanken om Dannelsen af et dansk Handelskammer, saa har man, som alt bemærket, efter hele den Maade, hvorpaa Sagen er bleven rejst, væsentligst troet at maatte lægge Hovedvægten paa den Omstændighed, om Regeringen maatte være villig til legalt at forpligte sig til i alle større økonomiske Spørgsmaal, navnlig Lovgivningsspørgsmaal, forud at indhente Handelskamrets Betænkning. Det forekommer imidlertid Komiteen, at hele Tidens realpolitiske Udvikling har retfærdiggjort det i sin Tid af det høje Ministerium heroverfor hævdede Standpunkt, hvorudfra

man afviste Tanken om en saadan lovmæssig Forpligtelse som *unyttig og unødigt*. Komiteen ser ogsaa nu selv Sagen saaledes, at Tilvejebringelsen af en saadan Lovbestemmelse enten vilde være overflødig eller uden Nytte. Hvilken Indflydelse det repræsentative Organ for Handel, Skibsfart og Industri vil komme til at øve paa de Foranstaltninger, som berører de nævnte Erhvervs økonomiske og sociale Interesser, synes væsentlig at maatte komme til at afhænge af, i hvilken Grad og med hvilken Styrke det vil lykkes Komiteen eller Kamret at yde Regeringen en saadan sagkyndig Støtte til Forberedelsen og Gennemførelsen af økonomiske Foranstaltninger, at de lovgivende og administrative Myndigheder naturligt vil vænnes til med Tillid at søge dens Bistand. Men dette vil da atter bero paa for det første, hvilke Personligheder der til enhver Tid bliver Medlemmer af Kamret, men dernæst paa det Omfang, den Rækkevidde og Betydning, den Enhed og det Sammenhæng, som der vil komme til at bestaa mellem de økonomiske Interesser, som Kamret repræsenterer.

Det er derfor udelukkende paa dette sidste Punkt, at Komiteen denne Gang har rettet hele sin Opmærksomhed. Saaledes som Forholdet for Øjeblikket stiller sig, er dette nemlig i tvende Retninger kun i liden Grad tilfredsstillende — saavel i Henseende til, hvem Komiteen repræsenterer, som i Henseende til, hvem den ikke repræsenterer.

Allerede i sin sidste Henvendelse om denne Sag udtalte Komiteen, at »medens Grosserer-Societetet tæller mange Medlemmer, der i Virkeligheden ikke har noget med Storhandelen at skaffe, har Tiderne ført det med sig, at der paa den anden Side er mangfoldige Handlende, Veksellerere, Ledere af større Banker eller Pengeinstituter, Skibsredere, Fabrikanter eller Ledere af større industrielle Forretninger, som, uden at have taget eller ville tage Borgerskab som Grossererere, dog er i høj Grad interesseret i og knyttet til den store Handel og Omsætning, som Komiteen repræsenterer.«

Det saakaldte Grosserer-Societet er med andre Ord ifølge Plakat af 10. Februar 1818, kgl. Resolution af 6. April 1842 og Lov af 29. December 1857 § 31 — i alt Fald som disse Lovbestemmelser hidtil er fortolket i Praxis — sammensat efter det *rent formelle* Kriterium: om en Mand har løst Grosserer-Borgerskab eller ikke.

I Slutningen af forrige og i Begyndelsen af dette Aarhundrede blev Grosserer-Borgerskab kun løst af de *egentlige* Groshandlere, som i hine fjærne Tider, da Landet hverken ejede Bankvæsen eller Indu-

stri, paa deres Hænder samlede hele den store Handel og Omsætning, ligesom de var Landets største Rederiere. De grundlæggende Lovbestemmelser for Grosserer-Societetets Ordning, Frdn. af 22. December 1808, Anord. af 23. April 1817, Resk. af samme Dato og Plakat af 10. Februar 1818, er derfor i Virkeligheden *alle* reelt bygget paa denne faktiske Forudsætnig.

Saaledes som Forholdene imidlertid senere har udviklet sig, navnlig efter Næringsloven af 1857, er Grundene til at løse Grosserer-Borgerskab bleven saare mangfoldige og forskellige, og det saakaldte Grosserer-Societet danner derfor nu en yderst broget sammensat Masse med stærkt indbyrdes afvigende Interesser. Saaledes tager en stor Mængde Detailhandlere, Folk, som væsentlig lever af at sælge fra aaben Bod, Grosserer-Borgerskab for derved at vinde Kreditoplags-Berettigelse. En anden Gruppe af Grosserere udgør Agenterne, som altsaa ikke alene ikke driver Storhandel, men end ikke driver *selvstændig* Handelsvirksomhed, idet de kun er en Slags Kommissiønærer for udenlandske Huse. Grunden til, at denne Klasse Personer løser Grosserer-Borgerskab, maa nærmest søges i den uheldige Praksis, der formentlig var foranlediget ved Utydelighed i Frdn. af 8. Juni 1839, hvis Hensigt det netop med fuld Føje var at beskytte den nationale Handel ved at paalægge fremmede Handelsrejsende, $\circ$: Repræsentanter for udenlandske Huse, en særlig Statsafgift. Om disse tvende store Grupper — Agenterne kan saaledes alene anslaaes til at udgøre omtrent $\frac{1}{5}$ af samtlige Grosserere — synes det *i hvert Fald* at maatte gælde, at de i ingen Henseende, eller i alt Fald i ingen væsentlig Henseende, har Interesser sammen med de egentlige Groshandlere, med de Handelsfolk, som besørger den egentlige store Omsætning. Komiteen føler sig i alt Fald vanskeligt i Stand til, hvis den virkelig skal varetage Storhandelens Interesser paa en fyldestgørende Maade, da samtidig at kunne tage sig af Detailhandlernes og Agenternes Interesser.

Paa den anden Side følger det umiddelbart af den Karakteristik, som ovenfor er givet af den saakaldte europæiske Type for et Handelskammer, at der indenfor Societetet savnes mange, hvis Interesser staar i den nøjeste Sammenhæng med Storhandlernes paa alle væsentlige Omraader. Komiteen kan kun i saa Henseende gentage sin Udtalelse fra 1881, at »det er et ikke ringe Antal af Mænd, hvis Virksomhed er af omfattende Betydning for Omsætningerne paa Børsen, som med Rette kan beklage sig over hverken at være Vælgere eller valgbare til Komiteen.«

Om disse kunde ganske vist siges, at dersom de virkelig havde Interesse for at se sig repræsenteret i Komiteen eller selv være Repræsentanter i denne, maatte det jo staa dem frit for at tage Grosserer-Borgerskab; men en saadan Betragtning vilde dog ikke være rigtig; man bør ikke paalægge nogen et Borgerskab, som ikke er nødvendigt for hans Næringsdrift, eller som han ikke skal bruge og mulig ikke maa bruge.

Hvad der herefter bør stræbes hen til, er, klart nok, at skabe en organisk Repræsentation for de Interesser, der knytter sig til den virkelig store Omsætning. Disse er vel væsentligst koncentreret i Hovedstaden, men rundt om i Landet, navnlig i de større Provins-købstæder, saasom Odense, Aarhus, Aalborg o. s. v., er der ej heller faa Virksomheder af ren mercantil eller industriel Karakter, som øjensynlig ganske savner en faglig Repræsentation, hvorigennem de med forholdsvis Styrke kan gøre deres berettigede Interessekrav gældende. Hvad der derfor føles Trang til, kan nærmere bestemt formuleres derhen: et nationalt Centralorgan for Landets Handel og Industri. Og det er da Komiteens Overbevisning, at dette netop helst burde dannes paa det i Lovbestemmelserne for Grosserer-Societetets og Komiteens Ordning traditionsmæssigt givne Grundlag. Som alt ovenfor bemærket var Grosserer-Societetets Komite oprindelig tænkt som et repræsentativt Organ for den virkelig store Omsætning, — det er da denne Tanke, der maa føres videre som den røde Traad, der i de fremtidige Organisationsforsøg ikke maa slippes eller brydes.

Efter det foran udviklede maa da Opgaven blive en dobbelt:

1) maa der aabnes Adgang for enhver Skibsreder, Bankier eller Leder af større mercantil eller industriel Virksomhed til frivillig at indtræde i Handelskammeret og derved erhverve sig Valgret og Valgbarhed til Komiteen;

2) maa der gives de Grosserere, der vel for Tiden har Grosserer-Borgerskab, men uden at drive regelmæssig Engros-Forretning, — enten fordi de er rene Detaillister eller Agenter — Lejlighed til at befri sig for den dem nu ofte saa generende Afgift til Grosserer-Societetet, uden at deres Rettigheder til Kreditoplag, Legater o. s. v. derved berøres, kun at selvfølgelig den til Kontingentydelse svarende og af den afhængige Valgret bortfalder. — Endelig maa fra et vist

Tidspunkt Spørgsmaalet om Optagelsen af ny tilkommende Grosserere (Personer, der har løst Grosserer-Borgerskab) som Medlemmer af Societetet i hvert enkelt Tilfælde afgøres efter et Skøn om, hvorvidt de driver regelmæssig Engros-Forretning.

Ved Gennemførelsen af disse Principer, udformet paa hensigtsmæssigst Maade, vilde der kunne skabes et nyttigt Centralorgan for Handel og Industri til Varetagelsen af de fælles nationale Interesser paa dette Omraade, saavel overfor Udlandet som overfor Lovgivningsmagten, medens samtidig den egentlige Detailhandlerstands Interesse paa sin Side vilde kunne blive varetaget af særlige Organisationer, dannet med dette specielle Formaal for Øje.«

*

*

*

Det vil heraf fremgaa, at man fra Komiteens Side ganske havde opgivet, hvad der i 1881 blev lagt Hovedvægten paa, at indføre en bestemt lovhjemlet Forpligtelse for Regeringen til at raadføre sig med Komiteen angaaende de Handel, Skibsfart og Industri vedrørende Foranstaltninger og Lovarbejder, der maatte tænkes iværksat. Just derpaa var Sagen strandet sidst — nu gav man Indenrigsministeriet Ret i, at Paalæggelsen af en saadan Pligt var »unødig«. Derimod greb man Sagen fat i en hel anden Hank end tidligere. I Stedet for den sædvanlige Længdeling af Samfundet i forskellige Erhverv efter Næringens rent fagmæssige Karakter (Handel, Industri, Haandværk, Skibsfart o. s. v.) ønskede man nu en Tværdeling af det samlede borgerlige Erhvervsliv (Byerhvervene) efter Bedriftens Størrelse — og kun Stordriften vilde Komiteen fremtidig repræsentere. Men da ogsaa Stordriften ej alene paa Handelens Omraade, den virkelige Engros-Handel, men ogsaa paa Industriens, Skibsfartens og Pengevæsenets Omraade. Man vilde saa at sige skumme Fløden — TIETGEN og hans Komite skulde netop være *la crème de la crème*,

de smaa og mange fik Lov at slippe ud, de faa og store, som stod udenfor, at slippe ind.

Domstolene havde paa dette Tidspunkt slaaet fast, at Afgørelsen af Spørgsmaalet om, hvorvidt en Mand drev Gæstgiver-Næring, ikke alene kunde bero paa det rent formelle Kriterium: om Vedkommende havde løst Borgerskab til denne Næring, men at der til det næringsretlige Begreb ogsaa og fremfor alt hørte, at den paagældende Næring saa virkelig ogsaa faktisk blev drevet paa dette Borgerskab. Udfra det samme Synspunkt mente man altsaa nu, at Udskillelsen af den egentlige Engros-Handel skulde kunne komme til at foregaa paa en let og smertefri Maade. Det nærmere vil iøvrigt ses af de Udkast til Vedtægter, der er trykt som Bilag sidst i Bogen.

Sagen var moden, og Skrivelsen færdig til at gaa af i Forsommeren 1893, og kun tilfældige ydre, Sagen selv uvedkommende, Omstændigheder forsinkede den noget. Da indtraf den saakaldte »Stores«-Campagne, der i Løbet af Juni Maaned satte Landet paa den anden Ende — og da den ogsaa kom til at gribe ind paa Handelsmødets Omraade, idet de sjællandske Foreninger udmeldte sig af Den danske Handelsstands Fællesrepræsentation, blev Sagen foreløbig liggende til bedre Tider — eller om man vil: til Sindene atter var faldet til Ro.

REDERIK VETTS første Plan, som han bragte hjem i 1892 og efter TIETGENS Tilskyndelse forelagde Højesteretsadvokat NELLEMANN, var Oprettelsen af et dansk-engelsk Håndelsselskab, *Anglo-Danish Trading-Company*, som han paa det Tidspunkt, da han kom til Nellesmann, alt havde erhvervet Støtte for hos det ansete engelske Sagførerfirma; *Ashurst, Morris, Crisp & Co.* Det var formet efter den sydengelske *Store's* Mønster med Aktier paa 1 £, og disse Aktier berettigede altsaa til at købe hos Selskabet. Dette skulde have sit Domicil i England, men væsentligst arbejde paa Danmark ved dels at sælge Kolonialvarer direkte til danske Forbrugere, dels at afsætte danske Produkter, særlig Smør, til de sydengelske »Stores«. Den overvejende Del af Aktiekapitalen tænkte tegnet i England, men VETT søgte Højesteretsadvokatens Bistand til at faa en mindre Del af Kapitalen anbragt her i Landet, særlig paa større Landbrugeres Hænder. Nellesmanns Klientel bestod netop for en stor Del af saadanne, og det var ikke mindst derfor, TIETGEN henviste VETT til ham.

I den forelagte Form vandt Sagen imidlertid ikke Advokatens Sympati og blev da ej heller foreløbig til noget, da man fra britisk Side lagde megen Vægt paa, at i hvert Fald en Del, omend blot en mindre Del, af Aktiekapitalen skulde og maatte tegnes i Danmark.

Imidlertid var Landbrugets Afsætningsforhold bleven i høj Grad vanskeliggjort. I Februar 1892 lukkedes det engelske Marked for vore Kreaturer, og i Marts 1893 fulgte det tyske Kvægindførselsforbud. I det sidste Aar blev Landbrugets økonomiske Stilling, som i Forvejen ikke var god, yderligere forværret. I Handelsberetningen skildredes Situationen saaledes: »Det var kun alt for let forstaaeligt, at en Aargang saa trist maatte virke tyngende og knugende paa Landmændenes Sind: Kvæget, som stod usolgt hen, Tørken, som sved, Væksten, som sinkedes Dag for Dag, Høst paa Høst, som ikke bragte nok af Halm og Hø i Huse — og til alt dette Sommerdyrtid paa Foderstoffer, et stadigt Prisfald paa salgbart Korn og Vintervanskeligheder for Smørafsætningen, baade i den første Del af Aaret, da Isen spærrede, og den sidste Halvdel, da de australske Smørtilførsler til England atter slog Priserne ned.«

Det var under disse Omstændigheder, at den saakaldte *Agrarbevægelse* sprang ud i Maj sammen med Bøgeskoven — saa stærkt følte det økonomiske Tryk, at denne Bevægelse, der dog i alt Fald i sit Udspring gik fuldstændig paa tværs af alle bestaaende politiske Partiretninger, i Løbet af meget kort Tid samlede en overmaade stor Tilhængerskare' og i hvert Fald blev en vis, omend kun forbigaaende, Faktor i dansk Samfundsliv.

Højesteretsadvokat NELLEMANN følte sig »meget nær knyttet til Landbruget« og havde »mere end maaske de fleste Forretningsmænd Lejlighed til at se den haarde Kamp, som Landbrugerne, de store som de smaa, maatte kæmpe.« Han havde ogsaa Føling med de Kredse, som dannede Agrarforeningen, men fandt de Planer, man mente at burde samles om i saa Henseende, Dobbeltmøntfodens Indførelse og Rentefodens Nedsættelse, ret utopiske, lige-

som han heller ikke havde nogen Tro paa det Køedt'ske »Arkanum«: Frihandel.

Han har nu selv senere skildret, hvorledes han, oprigtig samfundsbekymret som han var, en skønne Dag læste et Foredrag, som den atter tilbagevendte VETT i Marts 1893 holdt i Nationaløkonomisk Forening om engelske »Stores«. Han mindedes nu Vetts Plan og begyndte for Alvor at overveje, om der ikke frembød sig et praktisk Middel til at hjælpe Landbrugerne. Adskillige af disse havde i Samtaler med ham ofte besværet eller dog undret sig over, til hvor lave Priser de maatte sælge deres Kreaturer, Svin og andre Produkter her i Landet, medens samtidig de københavnske Husmødre højlydt beklagede sig over, hvor dyrt de hos Slagteren og Høkeren maatte betale de samme Varer. Det var vel ikke saa urimeligt at tro, der var noget forkert i den Maade, hvorpaa Mellemandelen her i Landet ofte var indrettet, en Fejl i selve Systemet. Men var det ikke netop herpaa, Vett vilde rette, medens han samtidig vilde arbejde for at aabne det danske Smør et helt nyt Marked i Sydengland, medens det hidtil i Virkeligheden kun var bleven afsat i Nordengland.

Just som han saadan gik og funderede herpaa, hændte det, som det saa ofte gaar her i Verden: ved et Tilfælde, at VETT i en helt anden Anledning en af de første Dage i April kom op paa hans Kontor. Samtalen faldt da ganske naturligt paa VETTS Forehavende. Advokaten bad ham komme igen om nogle faa Dage, og da dette skete, foreslog han følgende Grundlag som Betingelse for at yde sin værdifulde Medvirkning til Gennemførelsen af Vetts Projekt: Selskabet skulde være dansk med Domicil her i Landet, med udelukkende danske Mænd som Ledere og stiftet for den overvejende Del med dansk Kapital. Hovedvirksom-

heden for Selskabet skulde være at afsætte danske Produkter, dels her til Lands en detail, dels en gros i England, navnlig i Forbindelse med de engelske »Stores« i Sydengland.

Efter nogen Overvejelse erklærede VETT, at Sagen vel lod sig give denne Vending, men til danske Landbrugsprodukter mente han dog ikke, at et saadant Selskab burde indskrænke sig, det burde ogsaa straks optage Handelen med andre Livsfornødenheder, særlig *Kolonialvarer*. NELLEMANN bragte ham derefter i Forbindelse med forskellige fremragende Landmænd, med hvilke Sagen drøftedes paa en Række Møder. Der udarbejdedes et Udkast til Vedtægter, og det hed heri:

»Formaalet er at bringe Forbrugere og Producenter i direkte Forbindelse med hverandre. For at opnaa dette Forhold vil man købe Forbrugsartikler en gros direkte hos Producenterne, fordele dem en detail mod kontant Betaling og knytte saavel Forbrugere som Producenter til Foretagendet som Aktionærer.« Kun Aktionærene skulde kunne købe en detail hos Selskabet, og de skulde have fortrinsvis Adgang til at slutte Leverancer med dette. Selskabet vilde, hvor Talen var om at indkøbe Varer, der ikke produceredes her i Landet, træde i Forbindelse med de engelske »Stores« og haabede til Gengæld at kunne afsætte til dem danske Produkter. »Al Handel en gros og en detail falder saaledes indenfor det nye Selskabs Formaal.«

Selskabet tænktes dannet med en Kapital paa 1,980,00 Kr. (110,000 £) med Aktier paa 18 Kr. Aktiekapitalen skulde deles i tvende Serier, A og B, saaledes at der udstedtes 100,000 A-Aktier og 10,000 B-Aktier, og for hver 10 A-Aktier, man havde, skulde man have Ret til at tegne en B-Aktie. — Udbyttet skulde efter Henlæggelser til Reservefonden og

Tantièmer fordeles saaledes, at først alle Aktier fik indtil 5 pCt., hvorpåa Resten som en Bonus deltes mellem de to Afdelinger i lige store Dele.

*

*

*

Den danske Forbrugsforeningstype er dannet efter nordengelsk Mønster. Herefter sælges de indkøbte Varer til samme Priser som i de Handlendes Butiker, og af den derved indvundne Detailhandleravance udbetales ved Regnskabsaarets Udgang en Del i »Bonus« til Medlemmerne. Den nordengelske »Store«s Formaal kan egentlig udtrykkes saaledes: at forhandle Varer med en Fortjeneste for derigennem at *opspare* en Kapital for Medlemmerne. Denne udbetales først i rentebærende Overskudsandele, og naar Medlemmet har opsparet det Beløb, der repræsenterer hans Andel i Selskabets Kapital, udbetales det derefter kontant.

Den ledende Idé er saaledes — som det er bleven udtrykt — at faa Folk til at lægge Penge op ved Hjælp af deres Udgifter, hvorfor de nordengelske »Stores« ogsaa med Rette er bleven kaldt for »*Spare-Stores*«. Det er Detailhandlernes saakaldte ublu Avancer, der har stukket de oprindelige Cooperationer i Øjnene — det er den, man vil indvinde for »Store«ns Medlemmer og derved i første Række gøre disse til smaa Kapitalister, i anden Række opspare en lille aarlig Ekstraintdægt for dem.

Hvad FREDERIK VETT vilde skabe paa dansk Grund, var noget herfra væsensforskelligt: et cooperativt Handelsselskab, som ved Hjælp af en sammenskudt Kapital (Aktiekapital) drev den Forretning at *indkøbe* Varer og fordele disse blandt sine Medlemmer med de færrest mulige Om-

kostninger, altsaa *til den billigst mulige Pris*. Mønstret var her den *sydengelske »Store«*, det saakaldte Londoner-System.

For begge Typers Vedkommende sælges der kun mod *kontant* Betaling, men bortset fra denne Lighed er iøvrigt Forskellen iøjnefaldende. Den nordengelske, henholdsvis danske, Forbrugsforening er et Selskab, som gennem en Fordyrelse af Varerne opsparer en Fortjeneste, hvoraf en Del senere tilbagebetales — den sydengelske »Store« sælger straks Varerne til den billigst mulige Pris.

Betydningen heraf er naturligvis størst for de store Befolkningssklasses Vedkommende, hvem det lidet vilde nytte at tvinge til at spare op til Fremtiden »gennem deres Udgifter«, eftersom de aldeles ikke har Raad til at spare op. For de allerfleste Husholdninger gælder det om at opnaa Besparelsen straks, ved selve Indkøbet at faa det mest mulige ud af Pengene. Denne Form for Cooperation styrer saaledes lige løs paa det Maal: at skaffe Husholdningerne deres Forsyninger billigere end i Detailhandlernes Butiker. Den sydengelske »Store« har derfor ogsaa faktisk virket som en Regulator paa Detailpriserne i London. Den nordengelske »Store« og den danske Forbrugsforening søger i hvert Fald kun at løse Problemet ad en Omvej — og løser det saa at sige aldrig til Bunds.

Der var imidlertid en anden Side af Sagen, som VETT netop i sin Egenskab af Købmand havde det skarpeste Blik for, og det var den, at netop fordi de sydengelske »Stores« havde handlet som skildret, var det lykkedes dem at indtjene til Tider endog meget betydelige Forretningsoverskud, som da naturligt kom Indskyderne af Kapitalen (Selskabets Aktionærer) tilgode. Og dette beroede ganske simpelt paa, at netop de billige Priser trak Kunder til, hvorved Omsætningen efterhaanden voksede saa stærkt, at Omkostningerne

derved blev relativt smaa. Den store Omsætning tillod atter de paagældende »Stores« at placere saa vældige Købeordrer direkte hos Fabrikanterne, at der derved opnaaedes saa fordelagtige Indkøbspriser, at Varerne kunde sælges endnu billigere — hvorved Omsætningen paany steg, Omkostningerne relativt formindskedes, Driftskapitalen omsattes flere Gange aarlig, og Forretningsoverskudet altsaa voksede.

Egentlig var dette jo ikke andet, end hvad FREDERIK VETT havde set i en Forretning som »Magasin du Nord« — en Storhandel *en detail* netop anlagt efter det Princip at nøjes med en lille Avance for at kunne sælge billigere end Konkurrenterne for derved at opnaa den Masseafsætning, som atter f. Eks. tillod Opkøb af fremmede Fabrikers hele Produktion, hvorved Anskaffelsesprisen blev betydelig lavere end for de Konkurrenter, som af de paagældende Varer kun kunde købe mindre Partier. Hvad han nu havde for Øje, var at skabe en tilsvarende Forretning, ikke i Manufaktur, men i alle Slags Fødevarer, særlig ogsaa Kolonial — skaffe Kapitalen hertil gennem Aktietegning og straks skabe sig en *fast*, stor Kundekreds ved gennem den sydengelske Cooperations Form at faa denne indfanget som Medlemmer af Selskabet.

*

*

*

Det ovennævnte Udkast til Vedtægter for det paatænkte Selskab udsendtes med en Opfordring om at medvirke som *Stiftere* af Foretagendet til henimod 400 ansete Mænd i forskellige Livsstillinger omkring i Landet — for at sondere, om der var Stemning for Gennemførelse af Planen! Ikke mindre end 327 tiltraadte Indbydelsen.

Paa et Stiftermøde den 17. Juni vedtoges det at gaa i

Gang med Foretagendets Start, og *Privatbanken* lovede allerede straks at modtage Aktietegningen fra dem, som allerede vidste Besked om Sagen. Det udarbejdede Udkast til Vedtægter vedtoges i Principet, idet det altsaa forbeholdtes at foretage enkelte Ændringer deri, hvilket Forbehold udtrykkelig optoges i selve Vedtægterne. Det var nemlig Meningen senere at udsende Indbydelse til en offentlig Aktietegning, undertegnet af de 327 Mænd.

Af disse var vel de fleste Landmænd, men der var, som nævnt, agtede Mænd fra alle Samfundsklasser — en vis Farve fik Kredsen ved, at der blandt Indbyderne fandtes Grosserer-Societetets Komites Næstformand, CHARLES E. DE CONINCK, og det Tietgen saa nærstaaende Medlem af Komiteen HARALD FRITSCHÉ. Det var ikke vanskeligt at gætte sig til, at disse Mænd var kommet med *via* Tietgen eller dog i hvert Fald paa ingen Maade vilde have tænkt sig at give deres Navne til Starten af dette Foretagende uden Tietgens Vidende og Villie.

Foreløbig var altsaa alt ganske privat — men allerede Dagen efter Stiftermødet indeholdt et kjøbenhavnsk Blad den »Nyhed«, at det bekendte Firma TH. WESSEL & VETT agtede at starte en ny, stor Forretning. Dermed var Reporterne sat paa Sporet — de kjøbenhavnske Blade lever jo for en meget betydelig Del af hverandres Stof: lykkes det engang imellem en opfindsom Reporter virkelig at snuse noget op, som kunde tænkes at have almen Interesse, fluks styrter alle de andre Blade sig over Æmnet og søger at overtrumfe hverandre med Bedre-Viden. Allerede den næste Dag kunde »Avisen« meddele, at det ikke var Wessel & Vett, men en Broder til den ene af dette Firmas Indehavere, Frederik Vett, som var i Færd med at starte dette Foretagende — og at det »egentlig« var Gehejme-

etatsraad TIETGEN, som var Manden eller i hvert Fald »stod bagved« (*sic!*).

Og dermed aabnedes der et Pressefelttog imod dette Foretagende eller vel rettere mod Dannelsen af det, som man aldrig før havde set Mage til, og hvorunder især tvende Organer, »Avisen« og »Dannebrog«, overbød hinanden for at ophidse de Næringsdrivende mod det nye Selskab. Der udtaltes straks til en Begyndelse Formodninger om, at Handels- og Industriforeninger dog vel nu maatte ventes ved en Række Møder at søge oparbejdet en Stemning mod den nye Forretning, saa at denne maaske dog kunde standses i Farten — hvorved altsaa disse Organisationer ligefrem dreves frem. Opsangen lød saaledes: »Den nye Forbrugsforening staar nu som et mægtigt, alt opslugende Uhyre for den brede Borgerstand« — eller som et andet Blad udtrykte sig: »som en Flok Hajer, der forfulgte et Skib.« »Et Rygte vil vide«, hedder det straks efter, »at talrige Forretningsfolk, der har Penge staaende i Arbejderbanken, hvor Etatsraad Fritsche er Formand i Bankraadet, vil flytte deres Midler over Gaden ind i Kjøbenhavns Sparekasse, hvis Etatsraaden vedbliver at fungere som Arbejderbankens øverste Leder.(!)«

Samme Dag offentliggjorde »Dannebrog« uden videre Selskabets endnu ikke fuldt færdige Vedtægter og indprentede derpaa i forskellige Artikler den Fare, som det nye Foretagende rummede for *Mellemstanden*, med hvilken Betegnelse man altsaa opnaaede, at Læserne ikke alene kom til at tænke paa den *Mellehandlerstand*, af hvilken endda ikke saa særdeles mange vilde komme til at føle Konkurrencen fra et Foretagende med knap 2 Mill. Kr. Aktiekapital, hvoraf en betydelig Del ovenikøbet skulde anvendes til Eksport — men paa hele den Stand, som ellers

kaldes *Middelstanden*, og som i Kjøbenhavn omfatter saa overmaade mange andre end Mellemandlerne, nemlig de allerfleste af Mellemandlernes Kunder. — Den 26. Juni hed det videre i Bladet: »Mellemandklassen i By og paa Land har nu sin politiske Besørgelsestid: forstaar den ikke dette, er dens Time slaaet!«

Forskellige store Forretningsdrivende blev nu interviewet og udtalte deres Afsky overfor det nye Selskab — saaledes naturligvis ESKILD SALOMON, som lod sig forlyde med, at hvad der stod for Døren, aabenbart var, at Producenterne skulde tages fra vore Grosserere og Forbrugere »fra vor store, virksomme Detailhandlerstand«. I de følgende Dage fortsattes der med indirekte Opfordringer til Boycottoning af »Stores-Mændene« (saaledes tituleredes nu Indbyderne), som f. Eks.: »Efter Forlydende har flere Læger, der findes paa Indbydelseslisten til Husholdnings-Stores, mistet Kunder.« Eller som det hedder i et andet Blad: »Der arbejdes i disse Dage paa at samle alle de Købmænd, der handler med Landmænd, til en Ring, som skal nægte Jordbrugere, den Kredit, de bruger til Terminerne.« — I Bladet »København« stod der i en Artikel med Overskriften: »Københavns Ødelæggelse«: »Hvad vilde man have gjort i Udlandet, hvis noget lignende var sket der? Man vilde ikke have betænkt sig paa at gribe til de mest radikale Forholdsregler. Først vilde man rimeligvis udpille alle de Ledere af Aktieselskabet, som til Dels lever af de Handlende og Industridrivende, og man vilde have unddraget dem al Fortjeneste, dernæst vilde man overfor alle dem, der tog Ansættelse i Selskabets Tjeneste, enes om at publicere, at ingen saadan nogensinde vilde faa nogen Plads eller Fortjeneste hos nogen Handlende. Endvidere vilde man naturligvis sørge for, at alle Støtterne af Aktie-

selskabet mister de Tillidshverv, som mange af dem har, f. Eks. som Rigsdagsmænd og Borgerrepræsentanter.«

Særlig gik det ud over FRITSCHÉ: »Der er i disse Dage indledet økonomisk Krig mod Etatsraad FRITSCHÉ. Gennemføres denne Boycottning i længere Tid, er det sandsynligt, at Fritsche maa overtage Posten som administrerende Direktør i Nordiske Husholdnings-Stores.« Man forstaaer, at dette er for at gøre ham endnu mere umulig i Medborgernes Øjne.

Men ikke nok med de idelige Presseangreb, det gik overhovedet, som »Dannebrog« skrev: »Bevægelsen begyndte smaat og spredt, men for hver Dag, der gik, voksede den sig stærkere og større.« Den ene *Forening* af Næringsdrivende efter den anden, ej alene i Hovedstaden, men rundt om i Landet, lod afholde store Møder med Vedtagelse af Resolutioner, hvor der udtaltes »Harme«, »Misbilligelse«, »dybtfølt Beklagelse« i Anledning af det »lyssky« Foretagende — »der var tilsidst næppe nok den Flække, som ansaa det for ufornuddent at fremsætte sin Protest«: »Handelsstanden i Esbjerg, Nysted og Odder var fuldt paa det rene med, at den vilde være ruineret, hvis der kom en Detail-Store paa Kongens Nytorv.« Isenkræmmerne i Kjøbenhavn synes særlig opskræmt: »Deres Formand foreslaar, at Isenkræmmerne skal afbryde enhver Forbindelse med saadanne, som har med »Storerne« at gøre — endog deres Læger og Sagførere — hvorefter det altsaa for Ikke-Stores-Folk maa blive nødvendigt at have Legitimationstegn, naar de gaar ind i en Isenkræmmerbutik, eller maaske helst Dagen forud for Indkøbet indsende fornøden Attest om Renlivethed i saa Henseende.« Om Slagterne hedder det: »Stemningen i Slagterkredse er udelt imod Stores« — i dette Tilfælde var der dog nogen Mening deri, eftersom man fra »Stores-Mændenes« Side ikke

havde lagt Skjul paa, at en af Grundene til, at man agtede at starte Foretagendet, netop var de høje Kødpriser. Men man undres jo nu saa mange Aar bagefter over, at dette ikke gav Slagternes Kunder noget at tænke paa.

I den »Stores-Dagbog«, som Gehejmeetatsraad LUDVIG BRAMSEN under Mærket a-b-c samme Aars August Maaned offentliggjorde i »Tilskueren«, hedder det for 29. Juni 1893: »Kjøbenhavn blamerer sig ordentligt i disse Dage, og Landet følger troligt i Hovedstadens Spor.« »Hvad vi har været Vidne til, er Vankundighedens Overmagt, Madstræbets Triumf, enkelte Vigtigpeteres og Smaaærgerrigheders Fisken i de rørte Vande, Boycottning, Trudsler og Fornærmelser.«

Ogsaa *Haandværkerstanden* blev raabt i Gevær, og Sekretæren i Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk, JULIUS WULFF, udgav en hel Pièce mod Stores-Mændene, der dog først naaede at komme, da det hele var forbi.

Under den almindelige Hurlumhej mente til sidst heller ikke *Politikerne* at burde holde sig tilbage. Socialdemokraterne angreb »Store'n« som et »Kapitalist-Foretagende«, Venstre tog Afstand fra den, fordi dens Form ikke var den gængse Forbrugsforenings-Type, Højres Arbejder- og Vælgerforening holdt et dundrende Protestmøde, hvor Professor MATZEN arbejdede sig op til et saadant Højdepunkt af Iver, at han ikke alene udraabte: »Kommer Stores i Stand, vil *alle* Købmænd gaa »fyrige««, — men ogsaa hævdede, at »naar Stores etablerer et Udsalg i hver Gade, gaar Købmændene fallit, og naar saa Konkurrenterne er borte, skal nok Priserne stige i Stores«.

Intet Under, at Højesteretsadvokat NELLEMANN ikke blot glemte sin Harme, men henfaldt i maabende Forundring over, at en Jurist, ovenikøbet Professor i Jura, som HEN-

NING MATZEN, kunde tale om et Udsalg i hver Gade, skønt der udtrykkelig staar i Næringsloven, at ingen maa holde mere end een Butik i hver Kommune.

Den 27. Juni maatte ogsaa *Privatbanken*, vigende for det almindelige Tryk, standse den underhaanden paabegyndte Aktietegning.

Fra »Stores-Mændenes« Side begik man den Fejl, at man kun gjorde et ganske enkelt Forsøg paa at imødegaa Angrebene, man vilde spare det hele op til det Møde, man havde planlagt i Begyndelsen af Juli, og hvor Foretagendet egentlig først skulde træde ud i Offentlighedens fulde Lys — og da var det for sent. Da Privatbanken sprang fra, var Foretagendet i Virkeligheden dødsdømt.

Men forøvrigt gik det den enkelte »Stores-Aktionær«, som i »Nationaltidende« prøvede at tage til Orde imod Angrebsbevægelsen, blot saaledes, at en Række andre Blade den næste Dag himlede op i Forargelse over, at en anstændig Avis kunde tage en Artikel fra slig en Mand »uden nogen som helst Kommentar(!)«.

Da nu Indbyderne traadte sammen, den 7. Juli, var de ganske klar over, at der ikke var andet at gøre end at opgive Selskabets Dannelse. Dette skete med Vedtagelsen af følgende Resolution:

»Skønt Indbyderne til Dannelsen af Nordiske Stores selvfølgelig ikke kan erkende Rigtigheden af de Paastande, til hvilke man fornemmelig har støttet Modstanden, og idet Indbyderne protesterer mod Overgrebene paa deres Ret til som Borgere at forenes om lovlige Foretagender samt fastholder, at deres Formaal med Selskabets Dannelse har været at gavne Samfundet, beslutter de dog at standse Foretagendet, fordi der paa Grund af en urigtig Fremstilling saavel af Indbydernes Hensigt som af selve Foretagendets Karakter er rejst et saa voldsomt og paa en saa brutal og hensynsløs Maade ledet Angreb paa Sagen og de Mænd, der har søgt at fremme den, at det næppe nu vilde kunne lykkes at gennemføre Foretagendet paa den Maade,

som alene har været tilsigtet, nemlig med Iagttagelsen af alle beretigede Hensyn lige overfor bestaaende Forhold.«

Paa Mødet holdt Højesteretsadvokat NELLEMANN og FREDERIK VETT to lange Taler, hvori de redegjorde for hele Sagens Historie, eller om man hellere vil: Forhistorie. Det oplystes, at som Følge af den igangsatte Boycottning havde 33 af de 327 Indbydere trukket sig tilbage og forlangt deres Navne slettet, deriblandt saa prominente Mænd som Godsejer Ahlmann, Etatsraad de Coninck, Borgmester Jacobi, Kammerherrerne Lüttichau og Barner og Landsthingsmændene Byfoged Høst og Thomas Nielsen. Man fandt ogsaa paa denne Liste Navnene paa Mænd, som ellers kunde glæde sig ved et vist Ry for Mandhaftighed, saasom Oberst N. P. Jensen og Provst Fenger.

Advokat NELLEMANN sagde forøvrigt ganske blidt om alle disse Mænd, at man mindre burde fæste sig ved *deres* Navne end ved den Kendsgerning, at de 294 af de 327, altsaa $\frac{9}{10}$, havde »staaet ved deres Ord«.

*

*

*

Paa Indbydermødet den 7. Juli udtalte Højesteretsadvokat NELLEMANN sig ogsaa om TIETGENS Forhold til Sagen. Tietgens Navn, sagde han, var med Urette bleven indblandet i denne Historie (hvorom senere). At han endog var udpeget som »Hovedmand«, viste kun, at der var en hel Del misundelige Handelsmænd, som absolut vilde løs paa Tietgen, og som havde fundet, at der her endelig var en gunstig Lejlighed til at komme ham til Livs; thi her kunde man maaske skabe en offentlig Mening, for hvilken han maatte give efter. »Resultatet havde vist, at de heri ikke havde regnet saa galt endda.« Advokaten bebrejdede Tiet-

gen, at han havde villet bøje sig for den rejste Bevægelse — det var i alt Fald det, der under alt dette Hurlumhej havde gjort mest Indtryk paa ham, at Privatbanken havde trukket sig tilbage fra *Nordiske Stores*. »Man kunde derefter tænke sig, hvilket forfærdeligt Tryk der maa have været øvet, naar selv en Mand som Gehejmeetsraad TIETGEN vilde undergive sig et saadant Nederlag. Thi det er for saa vidt et Nederlag, og intet viser bedre Beskaffenheden af det Tryk, der har været tilstede.«

At sige dette og paa denne Maade var at gøre TIETGEN en overmaade slet Tjeneste.

Naar man havde overøst det planlagte Stores-Foretagende saa rigelig med Bomber og Granater, saa var sikkert nok fra nogle Sider — deri havde Nellesmann Ret — Meningen og Maalet, at dog i hvert Fald nogle af Træfferne skulde ramme den, som det stadig hed, »bagved staaende« Tietgen. Dette gjaldt saaledes fremfor nogen ESKILD SALOMON med Følge, der siden Told-Generalforsamlingen betragtede sig som havende en uafgjort Regning med ham. Derfor følte det som en Triumf over ham personlig, da Privatbanken saa sig nødsaget til at standse Aktietegningen, og som en ham tilføjet Ydmygelse, da han selv paa given Foranledning indvilgede i at sammenkalde et *Handelsmøde* for at slaa Store'n ihjel. Dette blev vel ikke til noget, allerede af den Grund, at Foretagendet led Døden, inden dette Møde efter den vedtægtsmæssige Indkaldelsesfrist kunde træde i Funktion; men med synlig Glæde noterede SALOMON sig dog i et Interview, at TIETGEN altsaa selv havde maattet lade sin egen Organisation faa Afløb for den ogsaa deri opsparede Harme — ganske vist kom det sent (25. Juni), endogsaa for sent, men, sagde Salomon, ihukommende det gamle Ord om for en flygtende Fjende at bygge en gylden

Bro: »den Prosit, som kom sent, er bedre end aldeles ingen.«

Men ogsaa indenfor *selve Societetet* trængte Anti-Stores-Bevægelsen sig TIETGEN truende ind paa Livet. Der blev samlet Underskrifter paa en saalydende Adresse:

»Da vi undertegnede Medlemmer af Grosserer-Societetet har bragt i Erfaring, at Medlemmer af den højtærede Komite har indbudt til Dannelsen af »et cooperativt Selskab for at etablere Husholdnings-Stores efter engelsk Mønster i Kjøbenhavn, eventuelt med Filialer«, tillader vi os herved at opfordre den højtærede Komite til at forandle disse Komitemedlemmer til at nedlægge deres Mandat, idet vi anser det uforeneligt med de Pligter, der paa-hviler Societetets Tillidsmænd, at støtte en saadan Sag.«

Adressen blev fremlagt til Underskrift rundt om i Bog-laderne den 22. Juni og samlede i en Uge 964 Medlemmers Underskrifter. Den 29. Juni indsendtes den til Komiteen med en Skrivelse, undertegnet af følgende Grosserere: C. LILLIENSCHIOLD, LOUIS MEYER, AXEL PETERSEN og SELGEN STHYR.

Det var unægtelig et andet Tal, 964, end Told-General-forsamlingens 273 — og hvor vægtige Navne var der ikke iblandt! C. LILLIENSCHIOLD (senere Komiteens Formand), H. KLITGAARD (senere Komiteens Formand), LOUIS MEYER og VICTOR HØFFDING (senere højt ansete Medlemmer af Komiteen), E. THIELSEN, B. og H. HIRSCHSPRUNG, AUGUSTIN GAMEL og mange, mange flere. I Sandhed, en højst alvorlig Henvendelse, iværksat og ført frem af Mænd, man vel maatte vogte sig for at kimse ad.

Naturligvis vidste TIETGEN da ogsaa fuldt vel, at naar Adressen sigtede paa Etatsraad FRITSCHÉ (den anden »Stores«-

Mand, Etatsraad DE CONINCK var jo allerede krøbet til Korset, og ham brød man sig ikke om, i det offentlige Omdømme stod han som en *quantité négligeable*), saa ønskede i hvert Fald en betydelig Del af Underskriverne netop at ramme ham, TIETGEN. Og selv om dette ikke kunde gøres direkte, saa ramte man ham dog alligevel ved at fælde hans *fidus Achates*, Harald Fritsche, som offentlig Personlighed og derved tvinge Tietgen til at se ham blive undlivet saa at sige foran Fødderne af sit Højsæde — ret som Maria Stuart maatte finde sig i at se Riccio dræbt for sin Fod. Allerede dette var drøjt nok at byde ham — hele Tietgens Natur satte sig til Modværgelse imod at skulle taale sligt.

Da Komiteen traadte sammen til et Ekstramøde den 1. Juli for at behandle Sagen, havde han da ogsaa ladet SHAW udarbejde en fuldkommen Afvisning i Form af følgende Svarskrivelse:

»I Anledning af den ved d'Hrr. oversendte Henvendelse til Grosserer-Societetets Komite skal jeg paa dennes Vegne have den Ære at meddele, at den i Henvendelsen indeholdte Opfordring ikke kan gøres til Genstand for Forhandling indenfor Komiteen, men at det maa overlades til de paagældende Medlemmer selv at tage Beslutning om, hvad Hensyn de maatte tage dertil.«

Dette var nu ikke, som man bagefter gerne vilde gøre det til, at gaa udenom, som Katten om den varme Grød. Svaret hvilede paa den formelt uangribelige Betragtning, at hvert eneste Medlem var valgt paa samme Maade af Societetet paa en Generalforsamling, og det ene Medlem kunde derfor ikke med nogensomhelst Ret sige til det andet: »Jeg synes, du skulde nedlægge dit Mandat,« thi derpaa kunde den anden simpelthen svare: »Ja, men jeg synes, at du hellere

skulde gøre det.« Komiteen kunde med andre Ord *som saadan* ikke »foranledige«, at nogen af dens Medlemmer nedlagde sit Mandat.

Paa Mødet oplæste FRITSCHÉ en Skrivelse, hvori han udviklede, at man fra alle Sider længe havde været enig om, at der burde bringes nyt Liv i Kjøbenhavns Handel, navnlig nu efter Frihavnsanlægget. Den eneste Vej, han havde kunnet se, var da Dannelsen af en stor kapitalstærk Forretning, som kunde samle Import og Eksport i saadanne Kvanta, at det kunde give Landet Forretning af Betydning. VERTT's Foredrag om Stores havde bestyret ham i disse Anskuelser, og han havde i de af ham fremførte Ideer set et Middel til at faa sine Forhaabninger realiseret. Han havde herom ført adskillige Samtaler med Kollegaer i Komiteen, men uden nogensinde at faa det Indtryk, at de var principielt uenige med ham. Han ansaa det planlagte Foretagende, hvis det var bleven gennemført, som værende i høj Grad til Fremme og Gavn for Kjøbenhavns Handel. Komiteens Opgave var ikke den at væрге Handelsstandens enkelte Medlemmer mod Konkurrence, men vel at væрге Handelens samlede Interesser, og disse, vidste hans Kollegaer, havde altid ligget ham varmt paa Sinde. Han pegede paa de Forsøg, der allerede var gjort paa med fuldt Overlæg at ødelægge hans moralske og økonomiske Eksistens. Det var til Fuldbyrdsen af et Led i denne Ødelæggelse, at Adressen nu forlangte Komiteens Bistand, *Boycotting* var imidlertid et tveægget Vaaben, som nok tilsidst vilde vende sig mod de Hænder, der førte det.

Da han derefter vilde vige sit Sæde under Sagens Behandling, bad TIETGEN ham blive, da man sikkert kunde blive hurtigt færdig med Svaret, og det var upaakrævet, at han forlod Værelset. Han oplæste derpaa sit Forslag

til en Svarskrivelse, der blev mødt med en isnende Taushed — men ganske vist blev heller ej nogen Indsigelse gjort, da han »betragtede det som vedtaget«.

Formelt havde altsaa Komiteen dermed afslaaet Hensigten. Men — men — —

Komiteens Medlemmer skyndte sig ud, ikke videre vel tilpas, kun Fritsche blev tilbage efter et Vink fra TIETGENS Side. Nu var der kun fire tilstede i Stuen: TIETGEN, FRITSCHÉ, SHAW og jeg. SHAW tog straks Ordet og udviklede paa særdeles indtrængende Vis, hvor overordentlig farlig den Bevægelse var, som man her var kommen ud for, og at selv TIETGENS Position nu øjensynlig var truet. Der maatte og skulde følgelig bringes Oppositionen et Sonoffer — Fritsche maatte gaa! Hvis det blev ved Afvisningen, som *formaliter* var stærk nok, men *realiter* kun skikket til at faa Branden til at blusse op i lyse Luer og fortærende Flamme, kunde man vente det værste. Der fordredes, han gentog det atter og atter, et Offer, før Bevægelsen lod sig standse — Fritsche maatte som Bukken lade sig drive ud i Ørkenen, og han maatte gøre det for TIETGENS Skyld. Tietgen selv sagde kun meget lidt, men dog nok til, at Fritsche forstod, at han var af ganske samme Mening — det var et stort Venskabsstykke at kræve af en Mand, men der kunde vel igen komme Tider, hvor det fik sin Belønning.

FRITSCHÉ var særdeles ilde til Mode under hele denne Samtale — Afvisningen havde synlig glædet ham, og nu skulde han dog lade sig fordrive, saa at hans Modstandere fik deres Villie. Han saa allerede grant, hvad han gik ind til og krympede sig ved Tanken derom — en gennemført mangeaarig Boycøtning af hans Forretning, og saaledes blev det jo ogsaa, først lang Tid efter fik han Erstatning for

Tort og Svie ved at blive valgt til Formand i Handels- og Kontorist-Foreningen. Det faldt ham svært at sige Ja, men tilsidst gik han ind derpaa — og saa snart Beslutningen var taget, kom der paany Rejsning over hans Skikkelse: man saa, at det var en *Mand*, man havde for sig, en Mand, som nu havde gjort op med sig selv og var rede til med trøstigt Mod at tage en Tørn med Livets Ondskab.

Det fremgaar noksom heraf, at TIETGEN selv følte Grunden vakle under sine Fødder — men Fritsche's frivillige Tilbagetræden beroligede Stemningen, og man gik ikke videre i Kampen. Som det saa ofte gaar herhjemme, satte endog snart efter en vis Reaktion ind — den store Skare af »Medløbere«, som var bleven skræmt fra Vid og Sans og virkelig havde troet, Fædrelandet var i Fare, rummede selvfølgelig adskillige, til Dagligdags overmaade forstandige og roligt tænkende Mennesker, som efterhaanden begyndte at sunde sig og faa Øje paa Overdrivelserne. »Politiken«, som havde holdt sig ret fornemt udenfor Campagnen — »Berlingske Tidende« havde end ikke værdiget den et Ord før Indbydermødet den 7. Juli, som blev refereret med største Udførlighed — vakte nu en Del Munterhed ved at sammenligne, hvad der var sket, med Tilsynekomsten af en fredelig og skikkelig Ko i en Indianerlejr, hvor dette hidtil usete Dyr havde bragt hele Stammen til i fuld Krigsmaling og under vilde Krigsskrig at gennembore Dyret med Spydkast fra alle Sider. — —

Med FRITSCHE mistede Komiteen et af sine mest fremragende Medlemmer. Hans udmærkede Købmandsdygtighed og urokkelige *Bonsens* var ved en lang Række Lejligheder kommen Handelsstandens Organisationer tilgode, ikke mindst Fællesrepræsentationen, og han havde i Ger-ning vist sin levende Interesse for Standens Ungdom ved

at deltage i Stiftelsen af »Foreningen til unge Handelsmænds Uddannelse«. Med stor Sjælsstyrke stred han nu sin Modgangstid igennem — og endte da ogsaa med, som lige nævnt, at blive valgt til Tietgens Efterfølger som Formand for Handels- og Kontorist-Foreningen, i hvilken Stilling han især vandt de yngre Medlemmers udelte Hengivenhed. Der var ogsaa noget festligt over hele hans Færd og Fremtræden, som maatte vinde Hjærterne for ham, og da han fejrede sin 70-Aars Fødselsdag, var det fuldtud lykkedes ham at faa stillet sine rige Evners Lys saa højt paa Stage, at Skæret fra alle de smaa Praase blegnede af Misundelse. Til sin sidste Stund vedblev han at have travlt indtil Overmaal — han var som et Uhr, der engang for alle var trukket op i det Tietgen'ske Tempo, Døden maatte indhente ham paa Vejen fra den ene Banegaard til den anden i Hamborg.

*

*

*

TIETGENS hidtil saa urokkede og urokkelige Autoritet havde ved det skete faaet et Grundstød, den ikke siden forvandt. Man havde set ham vige, omsider engang give efter — til alle smaa Menneskers usigelige Fryd havde det altsaa vist sig, at heller ikke denne store Mand var uovervindelig, ogsaa denne Achilleus havde en saarbar Hæl — og man havde været heldig nok til at finde den! Visselig var her meget Stof til Skadefryd, og det blev serveret og nydt med Appetit i adskillige af Aandens mindre Husholdninger og større Folkekøkkener.

Tilbage bliver endelig det rent faktiske Spørgsmaal: stod han virkelig »bagved«? Ikke paa anden Maade, end

her alt skildret, direkte havde han intet med selve Foretagendet at gøre. Højesteretsadvokat NELLEMANN kunde rolig paa Ære og Samvittighed forsikre, at skønt han stod Tietgen nær, saa havde han dog ikke »i al den Tid, Sagen har staaet paa, talt et eneste Ord med ham angaaende Store'n eller dens Dannelse«. Han fortsatte: »Jeg kan naturligvis ikke svare for, hvorvidt andre, som har haft med Sagen at gøre, har talt med Tietgen om Sagen (*sic*), men TIETGEN har ikke deltaget i nogetsomhelst Møde, og der har ikke for mig foreligget nogensomhelst Udtalelse fra Tietgen, som har haft den allermindste Indflydelse paa denne Sag.«

Utvivlsomt har VETT talt med Tietgen i Forberedelsesperioden som alt forinden mange Gange — Tietgen og Fritsche har sikkert ogsaa skiftet Ord derom. Men TIETGENS positive Andel i Foretagendets Tilblivelse strækker sig altsaa ikke udover, at han har givet Vett de ovenfor omtalte Anvisninger paa Nellemann og Fritsche (hvad altsaa *ikke* førte til senere Samtaler om dette Anliggende mellem Nellemann og Tietgen, men vel mellem Fritsche og Tietgen) — samt at han allerede under Starten stillede sin Bank til Raadighed ved at lade den modtage Aktietegning fra Indbyderne og deres Venner. Al anden Støtte har han kun givet i Form af gode Raad eller ved dog i det mindste at vise Interesse for Sagen og dens Gennemførelse gennem Samtaler med Vett og Fritsche. Nogen direkte eller egentlig Lod og Del i selve Foretagendet havde han derimod ikke.

Men hvad var der da med ham — hvorfor gav han efter eller maaske rettere: hvorfor tog han ikke sit Parti enten til den ene eller til den anden Side? Han kunde straks i Opløbet have budt Kritiken Trods og aabent sagt, hvad der utvivlsomt var hans Mening: »dette »cooperative«

Foretagende er i Virkeligheden et slet og ret *Handelssekskab*, og det af den Slags, vi just trænger til« (jfr. Fritsches Indlæg i Komitemødet). Eller han kunde straks have fejlet for sin Dør — »hvad var vel Hecuba for ham?« Han var da i alt Fald ikke dybere engageret med Vett — og slet ikke med »Nordiske Stores«, siden Nellemann havde taget Sagen i sin Haand — end at han, medens det endnu var Tid, og Kuglen endnu ikke var kommen i Fart, kraftigt og afgørende kunde have dementeret, at han stod »bagved« : hverken Vett eller Nellemann havde saa vist modsagt ham, de havde begge den Selvfølelse, at deres Foretagende først og fremmest var deres eget, og at de følgelig nok var Mænd for selv personlig at staa inde for det. Men TIETGEN tav blot, modsagde ikke de haardnakket gentagne »Beskyldninger«, tog paa Ferierejse, kom lige hjem den enkelte Dag, Komiteen havde Møde, og sejlede saa atter bort igen. Det lignede formelig en Flugt. Det Tvetydighedens Skær, han derved lod falde over sig, var det, som mest af alt bidrog til at skørne hans hidtil saa vel befæstede Ry for Overlegenhed, Selvsikkerhed, Frygtløshed og mandig Myndighed.

Hvorfor lod han da det hele udvikle sig, som det gjorde? Selv gav han bagefter mig den Forklaring, at *Kongen* havde kaldt ham til sig og henstillet til ham at gøre, hvad *han* formaaede for at standse Store'n, siden den syntes at vække saa stor Uro og Harme i hele Landet, — og han havde da gjort det eneste, *han* overhovedet mægtede i denne ham ellers saa ganske uvedkommende Sag: at standse Aktietegningen. Jeg har tidligere fortalt, hvor megen Vægt han lagde paa et Kongeord, men afgørende har dette nu i hvert Fald næppe været. Vist er det, at Vett en af de allerførste »Stores-Dage« kom til at ærgre ham — selv

Guders og Menneskers Fader, Zeus, ønskede jo af og til at være incognito, det kunde altsaa ligeledes hænde Tietgen, som var en saa offentlig kendt Figur, at det ved Lejlighed kunde være generende, og saa ønsker man netop ikke at skulle besvare en smilende Hilsen, i dette Tilfælde altsaa fra Frederik Vett. Væsentligere end alt andet var imidlertid, at »Stores-Affæren« ramte ham paa et Tidspunkt eller, om man vil, i en Alder, hvor han udelukkende var indstillet paa at høste, sanke Hæder i Huse, lade sig hylde, hvile paa vundne Laurbær. Han brød sig ikke længer om det, som hidtil, i hele hans Ungdoms- og Manddomstid, for ham havde været Livets Salt: det nye Foretagende, Planlæggelsen og Starten — saa længe det var saaledes, hang ham Himlen fuld af Giger, nu holdt han kun af de gamle Veje her nede paa Jorden, og da Vett alligevel fik ham fristet ved ny Strengelig ind paa en ny Sti, var han kun »en Vandrer, der spiller med Sordine«. Og saa skulde denne Sti pludselig føre ham ud i denne djævelske Larm af skingrende, øredøvende Hyl fra alle Slags Horn som Sct. Hansaften paa Dyrehavsbakken eller vel snarere paa — Bloksbjærg.

Det gik ham paa Nerverne. De havde været *prima*, bedre end de allerflestes. Men der var slidt for meget paa dem — nu vilde han blot bort fra det! Ingenlunde, som mange Folk troede og enkelte Blade, der allerede paa Forhaand pukkede paa Sejren, gav det ud for, fordi han var bange — hvad var der egentlig at være bange for, spurgte han sig selv. Men han havde ingen *Lyst* til nu igen at drage i Leding. Han troede netop at vise sin Overlegenhed, sin ophøjede Uberørthed ved at fuldføre den Feriefærd, han nu engang havde planlagt — »Skraal og skab Jer bare, Folkens, I skal endogsaa gerne faa Jer

Villie, *mig* forstyrrer I dog ikke i at nyde min Ferieudflugt, *mig* bringer I ikke ud af min olympiske Ro: jeg er og bliver den samme.«

Men det var netop deri, Misforstaaelsen bestod, og som saa mange andre altfor tydelig følte og fattede: *han var ikke længer den samme*.

Han var ikke den *gamle* Tietgen — som man siger det om en Mand, naar man mener, at han altid er den samme : uforandret, uforanderlig. Han var pludselig bleven — en *gammel* Tietgen.

C. F. TIETGEN

ogsaa i de sjællandske Handelsforeninger havde Stores-Projektet tændt Harme i Sindene, og denne voksede og voksede, efterhaanden som Campagnen udviklede sig. Den 23. Juni 1893 afholdt Bestyrelsen i de sjællandske Handelsforeningers Centralforening et Møde om Sagen i Roskilde. Herpaa vedtoges det at indkalde til et almindeligt Købmandsmøde for Sjællands Stift den 3. Juli i Roskilde, og det lykkedes ved denne Lejlighed at samle 400 sjællandske Købmænd til Protest mod Stores-Bevægelsen. Under Forhandlingerne sloges der fra flere Sider paa, at man burde udmelde sig af Handelsmødet, og efterhaanden udviklede der sig paa Mødet en stærk Stemning for, at Sjællænderne skulde udsondre sig fra Fællesrepræsentationen og skabe en ny uafhængig Organisation. Centralforeningens Formand, Konsul TOLDERLUND, satte sig imidlertid imod Udmeldelsen og meddelte, at hvis den vedtoges, agtede han at nedlægge sit Formandsmandat. Ikke desto mindre vedtog Mødet at nedsætte et Udvalg, bestaaende af en Repræsentant for hver af de 21 Foreninger, til at forberede Dannelsen af en saadan ny Organisation. Tolderlund indgik paa at sammenkalde dette Delegeret-Møde, der afholdtes den 20. Juli i Roskilde. Tvende Foreninger, nemlig for Rønne og Slagelse, lod sig dog ikke repræsentere paa dette Møde, da de begge var

imod Udmeldelsen, et Standpunkt, som særlig Slagelse Handelsforenings Formand, CLAUDIUS NIELSEN, hævdede med stor Kraft. De Delegerede fra de 19 andre Foreninger besluttede nu at danne en ny Organisation, hvis Navn blev »Centralforeningen for Sjællands Stifts Handelsforeninger«. Denne fik følgende Bestyrelse: Agent A. A. Hasselbalch, Kjøge, Formand; Købmand H. Sommer, Næstved, Næstformand; Agent Carl J. Ulrich, Haslev; Fabrikant H. P. Lumbye, Helsingør, og Købmand E. M. Lunning, Kalundborg. Der bestod derefter to Centralforeninger, den nydannede og den gamle, hvis Navn var: »Sjællands Stifts Handelsforeningers Centralforening« — den sidste blev først lovformelig opløst paa et Møde i Skelskør den 10. September 1893, hvor samtidig Udmeldelsen af Fællesrepræsentationen vedtoges. Den nye Centralforening maatte savne Rønne og Slagelse Handelsforening samt Roskilde Handelsforening, hvilken sidste som Betingelse for sin Tilslutning stillede det drakoniske Krav, at der i Lovene udtrykkelig skulde staa, at ingen Handelsforening kunde blive optaget i Centralforeningen, medmindre den forud var løst fra enhver Forbindelse med Fællesrepræsentationen. Dette Forslag, ved hvis Vedtagelse altsaa alle Broer for Fremtiden blev brudt af, viste sig dog at være for vidtgaende — og da det blev forkastet, vilde den drabelige Roskilde Handelsforening, som nævnt, ikke være med.

Det maa forøvrigt bemærkes, at Roskilde Handelsforening ogsaa tidligere havde vist sin Separatisme ved at holde sig udenfor den oprindelige Overenskomst, paa hvilken Fællesrepræsentationen hvilede.

Ved de sjællandske Handelsforeningers Udmeldelse var Den danske Handelsstands Fællesrepræsentation just ikke sprængt — af Handelsmødets 50 Medlemmer var de 43

tilbage —, men led dog en kendelig Svækkelse. Værst var det foreløbig, at det indbyrdes Forhold mellem de københavnske Delegerede og Provinsens Delegerede, som man fra disse sidstes Side havde lagt saa megen Vægt paa skulde være som 2:3 (20 københavnske Medlemmer og 30 Provins-Delegerede), dermed var forrykket, idet der nu kun kom til at staa 23 Provins-Delegerede overfor de 20 Københavnerne. Hvordan man end vendte og drejede det, skjules kunde det ikke, at Organisationens var lemlæstet.

Udmeldelsen var et saa meget mere ildevarslende Tidens Tegn, som det var kendt nok, at Misfornøjelse med Institutionens Røgt og Pleje ogsaa var stor i de andre Provins-Afdelinger, ikke mindst den fynske. Ej alene som Følge af Stores-Affærens Forløb, hvor Handelsmødet var kommet til at staa som en uvirksom Tilskuer og havde ladet ESKILD SALOMON og hans Organisationer tage Têten, men ogsaa fordi der siden 1888 var hengaaet hele 5 Aar, uden at der havde været afholdt Handelsmøde. Man havde kun altfor tydeligt Forstaaelsen af, at TIETGEN havde tabt Interessen for disse Møder — hvad han havde haabet at faa ud af dem, var baade i 1885 og 1888 glippet. Og til at drøfte de samme Æmner, som man plejede at behandle ude omkring i Landets Handelsforeninger, følte han sig ikke Spor af oplagt, de morede ham ikke det mindste.

Han havde egentlig derfor ladet Institutionen slumre ind — nu vaagnede den op til nyt Liv paa en for ham højst kedelig Maade. Udmeldelsen gjorde et ubehageligt Indtryk paa ham, og paa de følgende Møder af Forretningsudvalget var Provinsmedlemmerne ikke fri for at surmule lidt, ikke mindst over, at der saa længe ikke havde været Handelsmøde. Paa Fyen, hvorfra Initiativet til Institutionens Dannelse i sin Tid var udgaaet, følte man dog

for megen Faderglæde til at tænke paa at undlive Barnet, og i Jylland bedømte man overhovedet Situationen kold-sindigere. »Nordiske Stores« var jo forlængst et overvundet Stadium i Udviklingen, og man skøttede ikke om at gaa ESKILD SALOMON'S Ærinder. Man ønskede altsaa fremdeles Sammenhold, og da man nu ikke havde naaet i 1893 at faa Handelsmøde, mens Tid var, kunde man godt vente til næste Aar (1894), men saa maatte man Pine-død ogsaa have det.

Dette indsaa naturligtvis Tietgen ogsaa — allerede fordi Handelsmødets Organisation var bleven defekt, *maatte* man i hvert Fald have en Ændring i Vedtægterne, hvorefter det gamle Tal-Forhold mellem Kjøbenhavn og Provinserne blev genoprettet.

*   *   *

VETT havde, trods Nederlaget, hverken tabt Hovedet eller Modet.

Allerede Dagen efter, at »Nordiske Stores« var opløst, genoptog han med stor Ufortrødenhed Arbejdet paa Gennemførelsen af sin Plan. Eet havde han dog nemlig opnaaet: at faa knyttet gode Forbindelser med forskellige af Landbrugets ledende Mænd, og han forstod ganske behændigt at udnytte den Harme, som disse følte over, at et Foretagende, som man havde sat Lid til, var bleven rendt over Ende af Byerhvervs-Organisationernes Phalanx. Han havde imidlertid lært af sin Fiasko, at skulde Forsøget kunne gentages med Held, maatte det holdes i mindre Format, og da »Stores«-Navnet hartad var blevet et uartig Ord, maatte det engelske Mønster opgives og Foretagendet klædes i hjemlig Vadmøl og gives en hjemmestrikket Hue

paa Hovedet. Allerede Aar og Dag efter havde han faaet stablet »Andelsselskabet Frejr« paa Benene.

At Landmænd stiftede et *Andelsselskab* kunde naturligvis ikke gøres til Genstand for Angreb af tilsvarende Art som den, man havde anvendt overfor »Nordiske Stores«. Vore Landbrugere er nu engang Nationens Kæledægger, og selv om deres Andelsforetagender gør Byernes Næringsliv adskillig mere Skade og Afbræk, end der paa langt nær kunde være tilføjet vor Mellemandhandel af en *Store* efter sydengelsk Forbillede, saa var det nu engang ikke gørligt at gentage Stormløbet fra Sommeren 1893. Anden Gang lod de Næringsdrivende sig heller ikke hidse op til en saadan Kraftanstrengelse som den, man havde anset det for nødvendigt at udfolde overfor »Nordiske Stores« — Stifterne var desuden uafhængige Mænd, som sad rundt omkring paa deres store Gaarde og brød sig en god Dag om alle Resolutioner, ligesom de heller ikke kunde skræmmes ved Trudslar om Boycotning.

Alligevel havde Stores-Campagnen sat Kræfter og Ærgerigheder i Bevægelse, som ikke havde let ved at falde i Ro. Mænd, som hidtil havde været ret upaaagtede, var bleven vant til at spille Helteroller og mente nu, Vandene atter rørtes, at kunne fiske deri. Stores-Campagnens heldige Forløb havde virket berusende — dens Ledere følte sig nu capable til at forfølge Fjoraarets letvundne Sejr og i hvert Fald for Handelsstandens Vedkommende vriste Magten ud af TIETGENS og hans Organisations Hænder.

TIETGEN havde imidlertid bestemt sig til at imødekomme Tidens Krav paa tvende Maader: 1) ved at gøre Fællesrepræsentationen for de københavnske Handelsforeninger (hvis Formand var ESKILD SALOMON, og som omfattede Hovedstadens Detailhandler-Foreninger) til Valg-

Korporation jævnsides Grosserer-Societetets Komite, saaledes at denne Fællesrepræsentation valgte 7 af Handelsmødets 20 københavnske Medlemmer, hvilke 7 Pladser hidtil var bleven besat ved Valg af Komiteen, hvis 13 Medlemmer direkte indtraadte i Handelsmødet; 2) ved at lade den nye sjællandske Centralforening vælge de 7 Medlemmer, som hidtil var bleven valgt af den opløste Centralforening.

I Overensstemmelse hermed formedes Forslag til Forandringer i og Tillæg til Vedtægterne for Den danske Handelsstands Fællesrepræsentation.

For i alle Tilfælde at opretholde det ovennævnte Tal-Forhold mellem de københavnske Delegerede og de Provins-Delegerede indsattes endvidere heri følgende som Sikkerhedsventil tjenende Lovbestemmelser:

»I Tilfælde af, at den 2den københavnske Afdeling ikke vælger Delegerede, vælger Grosserer-Societetets Komite 20; i Tilfælde af, at en af Provinsafdelingerne ikke vælger Delegerede, fordeles indtil videre dennes Repræsentantantal forholdsvis paa de andre, som altsaa tilsammen vælger ligesaa mange flere, saa at det samlede Antal Repræsentanter for Provinserne stedse bliver 30.«

Disse Forslag blev paa et Møde i København den 22. Juni 1894 forelagt Institutionens Forretningsudvalg, hvori Konsul H. V. TOLDERLUND fremdeles var bleven staaende som Medlem, og med ham som Mellemand blev de, efter at Forretningsudvalget havde vedtaget dem, meddelt det den 24. Juni i Frederikssund afholdte Repræsentant-Møde af de sjællandske Handelsforeninger samt underhaanden ligeledes de københavnske Handelsforeninger, hvorhos det blev tilkendegivet, at der til Forslagenes Behandling vilde blive sammenkaldt et Handelsmøde til først i September.

Paa Sjællændernes nys nævnte Møde rejste der sig allerede en vis Stemning for at modtage den udstrakte Haand,

men man endte dog i det Resultat, at Tiden hertil endnu ikke var moden. Ingen kunde dog tage fejl af, at Forbitrelsen allerede havde lagt sig.

ESKILD SALOMON og hans Organisation stillede sig derimod ej alene afvisende, men Salomon besluttede sig endogsaa til et fjendtligt Modtræk — han saa sig allerede i Aanden som en Afløser af Tietgen! Dertil krævedes imidlertid Dannelsen af en ny Landsorganisation for Handelsstanden, og han indbød derfor faa Dage efter de nævnte Møder samtlige Landets Handelsforeninger til et Fællesmøde i Kjøbenhavn den 13. og 14. August.

Ialt blev ved denne Lejlighed 67 Handelsforeninger repræsenteret, men deraf var saa godt som alle de egentlige Handelsforeninger fra Jylland mødt for at protestere mod Dannelsen af en ny Organisation; fra Fyen manglede alle de vigtigere Handelsforeninger ganske, og fra Sjælland: Slagelse og Holbæk, Kjøge og Næstved, Præstø og Nykjøbing. Til Gengæld var der blandt de Delegerede Repræsentanter for de to kjøbenhavnske Øltapperforeninger, Handels- og Kontorist-Foreningen i Aarhus og Handelsforeningen af 5. Juni.

Ikke desto mindre begyndte ESKILD SALOMONS Programtale med paa Spørgsmaalet om: »Hvem vi er« — at svare: »Vi er en saa fyldig Repræsentation for den danske Handelsstand, som vel til nogen Tid har været samlet i en Sal,« — hvorved vel maa erindres, at Den danske Handelsstands Fællesrepræsentation var (og er) sammensat af Repræsentanter for *Landsdelenes Centralorganisationer* og ikke for de enkelte Handelsforeninger, saa at Antallet af Mødende altid kun kan blive 50, men disse 50 er Repræsentanter for den samlede Købmandsstands Korporationer, altsaa om man vil: en Slags Købmands-Rigsdag, hvor ikke Tallet,

men Forsamlingens *repræsentative* Karakter er det afgørende.

Paa Mødet talte HEERFORDT tappert Fællesrepræsentationens Sag — HOFFMEYER mere lunkent. Mødet vedtog iøvrigt en Række Resolutioner, af hvilke vel den vigtigste gik ud paa at kræve vedtaget en saakaldt »Værnelov«, der angaves som særlig rettet imod Foretagender som »Nordiske Stores« og »Andelselskabet Frejr«. Men iøvrigt krævedes der bl. a. en Revision af Næringsloven og en Omlægning af Folkethingets Valgkredse.

Mødet endte med Vedtagelse af den foreslaaede nye Landsorganisations Oprettelse — den fik Navnet »Danmarks samvirkende Handelsforeninger.«

Det egentlige danske *Handelsmøde*, det 4. i Rækken, sammentraadte derefter i Kjøbenhavn den 7. September. Paa dette forelagde TIETGEN det ovennævnte Forslag til Vedtægtsændringer med en længere Tale, hvori han skarpt polemiserede mod ESKILD SALOMONS Optræden. Han begyndte med at minde om, at Forretningsudvalget havde besluttet i Sommeren 1893 at sammenkalde Handelsmøde i Anledning af Stores-Sagen, men da Projektet allerede var opgivet, forinden Indvarslingen til Mødet var udgaaet, og Sammenkaldelsen skulde finde Sted med 6 Ugers Varsel, havde man opgivet at afholde Mødet, »hvis Opgave jo dog kun vilde have været at slaa en død Mand ihjel.« Han meddelte derpaa de Tilbud, som var gjort de sjællandske og kjøbenhavnske Handelsforeninger, og udtalte sin Forbauselse over, at ESKILD SALOMON faa Dage efter havde udsendt den ovennævnte Indbydelse til samtlige Landets Handelsforeninger.

»Det forekom os, at det vilde have været baade hensigtsmæssigere og hensynsfuldere, om man var mødt frem med de Mangler, man fandt ved den bestaaende Fællesrepræsentation, paa dette Handelsmøde; og hvis man ikke der kunde sætte sine Reformplaner igennem, da var det jo altid tidsnok at danne en ny Organisation.«

»Imidlertid maatte man jo opsætte Dommen, indtil man saa, hvilke saliggørende Midler det da var, man sad inde med, og som ikke kunde taale de 14 Dages eller 3 Ugers Opsættelse. Ved at afvente Handelsmødet vilde den Fordel jo være opnaaet, at Diskussionen kunde have fundet Sted paa Stedet, hvilket nu blev afskaaret derved, at Grosserer-Societetets Komite ikke blev indbudt til at sende Delegerede til, hvad der kaldtes et Møde af »hele den danske Handelsstand«, til hvilken dette Møde altsaa efter Hr. Eskild Salomons Mening ikke henhører; — naa, det kan vi jo med Lethed finde os i.«

»Derimod havde det været ønskeligt, om den ærede Præsident ikke i saa høj Grad havde glemt Paludan Müllers Leveregel: »Elsk den galante, den belevne Tone, men had for al Ting mest at blive grov«, — især i en Diskussion, hvor den angrebne ikke var tilstede; thi som andet end Grovhed kan det jo ikke betegnes, naar han uden al Motivering udtaler om vort Handelsmøde, at det er saa daarligt, »at det ikke kan nytte at flikke paa det.«

»Imidlertid kan den ærede Præsident for det »store« Handelsmøde jo vel udelukke Grossererne fra dette, men ikke saadan uden videre dekretere, at vi ikke hører med til den danske Handelsstand.«

Han ironiserede derefter over, at Eskild Salomon havde været saa imponeret af det store Antal Mødende, naar man dog havde maattet tage Repræsentanter for Øltapperforeninger og Foreninger, der som Handels- og Kontorist-Foreningen i Aarhus og Handelsforeningen af 5. Juni har helt andre end kommercielle Formaal og derfor ikke kunde regnes med til den danske Købmandsstand, uden netop for saa vidt som de fyldte — i Tal! Og han fortsatte saaledes:

»Mon Tiderne virkelig er saa daarlige, at dette tør kaldes en fyldig Repræsentation af den danske Handelsstand, eller er det ikke snarere den ærede Præsident, der har bedt Skottens Morgenbøn: Herre, giv os en god Mening om os selv?«

»Nr. 2 i Programtalen er: »Hvad vi vil?««

»Dette besvares, som det hedder, »kort og fyndigt« med: »Giv Byerne, hvad Byernes er«. Derom kunde vi jo let blive enige alle sammen, men ogsaa om, at det lider af en vis Svaghed, idet det kan fortolkes altfor meget; dette blev jo allerede godtgjort paa selve Mødet, idet en Taler motiverede Nr. 2 med, at Forsamlingen bar sig ad som uartige Børn, der altid tager Munden for fuld. Det trængte derfor til nærmere at præciseres; — ogsaa heri er jeg ganske enig og vil derfor gaa over til Hr. Salomons Præcisering, 3: det fremlagte Program.«

»Den første Resolution var: »Næringslovens Revision i Overensstemmelse med Næringslovs-Kommissionens Indstilling«.«

»Det synes i højeste Grad besynderligt og ubilligt at sætte dette Punkt i Spidsen af de Grunde, der gør en ny Organisation nødvendig, idet det — som bekendt — var Handelsmødet i 1888, der gav Stødet til Næringslovs-Kommissionens Nedsættelse, ligesom det var Handelsmødets Forretningsudvalg, der udpegede de Mænd, som paa Handelsstandens Vegne skulde have Sæde i Kommissionen. Da denne Sag vil blive gjort til Genstand for særlig Forhandling her paa Mødet, skal jeg ikke komme nærmere ind herpaa, men kun fremhæve, at naar der i Slutningen af Resolutionen særlig henvises til Brugsforeninger og lignende, da er det atter her ubilligt at springe over, at det netop var Resultatet af Handelsmøderne, at disse Foreninger er bleven tvunget tilbage indenfor deres rette Grænser.«

»Den 2. Resolution var ikke ganske tydelig; det siges i Indledningen, at der her er Tale om Foranstaltninger, hvis snarlige Fremme er ubetinget nødvendig, — men paa hvad Maade skal dette ske ved — »ingen Omlægning af Skatter, der vil medføre en Forrykning af Skattebyrden til Skade for Byerne (!)«

»Denne Resolution turde altsaa henregnes blandt de »unyttige og unødige«, og det samme gælder Præciseringens Pkt. 4 om en Omlægning af Folkethings-Valgkredsene, hvorom Ønskerne vistnok maa gøres gældende med større politisk Eftertryk, end et sagligt Handelsmøde vil være i Stand til, for at de skal blive af Virkning.«

»Præciseringens Pkt. 5 er den saakaldte »Værnelov«, og den angives som særlig rettet imod Foretagender som »Nordiske Husholdnings-Stores« og »Andelsselskabet Frejr«. Under den saakaldte Stores-Bevægelse ifjor syntes det fra alle Sider at være erkendt, at man ad Lovgivningens Vej intet kunde udrette, og at det netop var af den Grund, at Agitationen maatte drives saa alvorligt med Trudsler om Boycotning og deslige for at forhindre Dannelsen, og det vil utvivlsomt vise sig, at man ikke kan komme disse Foretagender nærmere,

end hvad der allerede er foreslaaet i Næringslov-Udkastet, nemlig: at hvad enten det er Enkeltmand eller en kooperativ Forening eller et Aktieselskab, der driver Forretning i en Kommune, saa skal den, der ejer denne Forretning, betale ligelig Skat, hvorom der jo forøvrigt ogsaa er fremsat et andet Lovforslag, nemlig om personlig Indkomstskat som Kommuneskat.«

»De Antydninger til en »Værnelov«, som findes i den vedtagne Resolution, i Forbindelse med de Udtalelser, som fremkom paa Mødet, er iøvrigt af den Art, at man maa gnide sig i Øjnene og spørge, om vi lever i Slutningen af det 19. Aarhundrede — Aktieselskabernes og Cooperationens Aarhundrede.«

»Naar Tanken følgerigtig udførtes efter d'Hrr.s Mening, maatte vi komme til en Lovgivning, der bestemte, under hvilke Former Handel og Industri maa udøves, og om af en eller flere Personer — og da af hvor mange. Navnlig maatte det da formenes ej alene et Aktieselskab, men enhver *en gros* Køber (Grossist) at sælge sine Varer over Disken, endsige holde aaben Bod i flere Kommuner, thi først herved kunde der skaffes de »selvstændige« Smaahandlende et *virkeligt* Værn. Men d'Hrr. vilde da straks snuble over deres egne Ben: først vilde det være umuligt for Hr. Eskild Salomon at have Lagre i Odense og Horsens, i Aarhus og Aalborg, fra hvilke han forsyner By og Omegn; for den Mønster'ske Vinhandel*) at have Udsalg paa et Utal af Steder i Hovedstaden og Provinserne; endvidere for Wessel & Vett og Crome & Goldschmidt at holde Butik i hver By, ikke at tale om, at man maatte kvæle i Fødselen Urtekræmmernes Cichoriefabrik, forinden den begynder at lave Chokolade og andre søde Sager.«

»Videre end hvad Næringslov-Udkastet i Forbindelse med den sig dertil knyttende Skattelov bestemmer, vil man i saa Henseende ikke kunne naa.«

»Den 5. Resolution bliver derfor ogsaa lige saa unødigt som overflødig.«

»Det samme gælder om den 6. Resolution om »Handelsstandens Dygtiggørelse«; det var et af de første Spørgsmaal, hvormed Handelsmødet i 1884 beskæftigede sig, og det er ikke blevet ved »Hvad vi vil«, men Sagen er udført i Gerningen ved Oprettelsen af de Brock'ske Handelsskoler, hvor der er rig Lejlighed baade til at erhverve alle de Kundskaber, som en Købmand har Brug for, og til at uddanne

*) Dette Firmas Indehaver, Arntzen, havde været en af de allerivrigste Anti-Stores-Mænd.

sig som Lærer for tilsvarende Skoler i Provinserne. Det maa jo rimeligvis være en Forglemmelse, at Indlederen af denne Resolution har undladt at omtale, at der eksisterede en saadan Institution, der vistnok i alle Henseender kan betragtes som en Mønster-Institution, men som til Trods for de rige Midler, hvorover den raader, dog ikke benyttes saa fuldt, at den kan undvære Tilskud. Udgifterne har hidtil været afholdt af Handelsstanden selv og vil forhaabentlig ogsaa blive det i Fremtiden; skulde Statens Hjælp paakaldes, burde det snarest være til derfor at oprette Fripladser i Lighed med, hvad der sker ved Folkehøjskolerne.«

»Af de 6 Resolutioner er saaledes de i de 3 opstillede Formaal allerede opnaaet ved vort Handelsmødes Medvirkning, de 3 andre ubetimelige eller unødige. Af hvad der skulde gøre Dannelsen af en ny Organisation paatrængende nødvendig, staar saaledes kun den 7. Resolution tilbage: nemlig Anlægget af en Handelshavn paa Sjællands Nordkyst, hvorfra der kunde oprettes en Vinter-Dampskibsforbindelse med — jeg tør vel nok sige det — Grenaa, da min ærede Ven ellers næppe havde paataget sig Indledningen*). Men ogsaa han har jo offentlig udtalt, at han ikke af denne Grund vilde anse Dannelsen af en ny Organisation for nødvendig eller ønskelig.«

»Jeg tør maaske her minde om, at Initiativet til Anskaffelsen af et isbrydende Dampskib paa Storebælt udgik fra Grosserer-Societetets Komite, og at — naar dette nu til Vinter suppleres med en isbrydende Dampfærge — Forbindelsen mellem de enkelte Landsdele da intet vil lade tilbage at ønske, saa lidt som Forbindelsen med Sverige, efter at der mellem Kjøbenhavn og Malmö snart i 10 Aar har faret et isbrydende Dampskib, og nu ogsaa en isbrydende Dampfærge er sat i Gang mellem Helsingør og Helsingborg. Der vil hermed være gjort, hvad der behøves »for ved Vintertid at kunne bevare den danske Handel mod Udlandets Konkurrence«.«

Tietgen sluttede med at gennemgaa de enkelte Ændringsforslag.

Apotheker HOFFMEYER (Grenaa) vilde meget have ønsket, at det ikke var ham, men Grosserer Eskild Salomon, der stod paa Talerstolen for Øjeblikket, og beklagede grumme meget, at Hr. Salomon ikke var tilstede; thi den heldigste

*) Paa Mødet skulde Apotheker Hoffmeyer (Grenaa) indlede en Diskussion om dette Æmne.

Maade for ham at komme ind i Organisationen havde netop været den, at give Møde her efter den til ham udsendte Indbydelse og forsvare sit Ønske om en Forandring i Organisationen. Der havde jo kunnet stilles Ændringsforslag til de af Forretningsudvalget her stillede, og de kunde have været temmelig sikre paa at møde ikke saa liden Sympati. Da Hr. Salomon nu var bleven borte, maatte han betragtes paa en Maade som gaaet ud af Spillet, og det maatte antages, at den saakaldte nye Organisation ikke ønskede at træde i nogen Forbindelse med den bestaaende. Den Organisation, som man havde forsøgt paa at danne, havde i Virkeligheden qua Detaillistforening Talerens fulde Sympati, idet han indrømmede, at de kjøbenhavnske Detaillistforeninger ligesaavel som Handelsforeningerne i Grenaa og Æbeltoft kunde have deres særlige Ønsker at drøfte og Klager at fremsætte og se at faa afhjulpet; han sympatiserede derfor med den rejste Bevægelse, fordi han ansaa det for ganske nødvendigt, at saadanne Foreninger sluttede sig sammen. Men der var jo et stort Spring fra at sympatisere med slige Foreninger og saa til at ønske, at de skulde omstyrte det bestaaende, naar man ikke havde bedre Argumenter at fremføre mod den bestaaende Organisation end dem, der hidtil var fremført for, at den bestaaende Organisation ikke gjorde Fyldest som Organ for den danske Handelsstand. Taleren skulde derfor foreslaa at vedtage de Forandringer, der var bragt i Forslag af Forretningsudvalget, fordi det maaske vilde være i Stand til at aabne Øjnene paa de frafaldne og paa dem, der ikke vilde tiltræde; thi det var ikke de lokale Foreninger, men de lokale Foreningers Sammenslutning, der samvirkede med Grosserer-Societetet til Danmarks Handelsstands Fremme.

Købmand HEERFORDT (Randers) vilde ogsaa foreslaa, at man vedtog Ændringerne. Det havde maaske været heldigt, om den store kjøbenhavnske Handelsstand, der staa udenfor Grossererstanden, havde været repræsenteret ved Mødet. Men Taleren vilde — ligesom Gehejmeetsraad TIETGEN gjorde i sit Indledningsforedrag — minde om, at da denne Organisation blev dannet, eksisterede de samvirkende Foreninger ikke, og der havde fra deres Side, i alt Fald saa vidt det var Taleren vitterligt, ikke været fremsat nogetsomhelst Ønske om Repræsentation. Havde de ønsket at blive repræsenteret og have Delegerede indenfor Organisationens Ramme, saa vilde en simpel Henvendelse til Forretningsudvalget om at faa det sikkert have været tilstrækkelig.

Taleren havde nærmest taget Ordet for ligesom Apotheker HOFFMEYER at udtale, at man ikke kunde kalde det en Repræsentation for Danmarks Handelsstand, naar man udelukkede den Del af Handelsstanden, som havde den allerstørste Indflydelse paa Danmarks Handels Udvikling. Og naar det paa det Møde i August, hvortil Grosserer Eskild Salomon havde indbudt, gentagende blev sagt, at Handelsstandens Interesser ikke faldt sammen, idet Detailhandlerstandens og Grossererstandens Interesser tit kunde være forskellige, vilde Taleren nedlægge en bestemt Indsigelse derimod, idet han troede, at Handelsstandens Udvikling i det hele taget havde Betydning for næsten alle Købmænd. Det var et stort Fejlsyn, at en dygtig, foretagssom Grossererstand skulde kunne skade Detailhandelen.

Efter at derpaa Grosserer ESMANN kortelig havde anbefalet Ændringerne — fra Fyen var Initiativet til Sammenlutningen taget, og følgelig kunde man ikke svinge det nu —, tog Konsul WORM (Aalborg) Forsamlingen med Storm ved at udtale følgende:

Han havde hørt til dem, der havde forundret sig over, at der i 6 Aar ikke havde været sammenkaldt et Handelsmøde af den danske Handelsstand. Hans Stilling var en særlig, idet han mødte ved dette Møde og samtidig var Indbyder eller rettere Medlem af Forretningsudvalget for den nye Organisation, og derfor havde han bedt om Ordet. I de sidste 15 Aar, efter at Forbrugs-, Andels- og Indkøbsforeninger var kommet frem, var Forholdene bleven meget forrykkede i Provinserne, hvad den gamle Købmandsstand angaar. Hele den gamle Købmandsforretning i Købstæderne, med Bønderne, som tog ind hos Købmændene og solgte deres Produkter, eksisterede til Dels ikke mere nu, men var bleven afløst af en meget stor Detailliststand. Detailliststanden havde vokset sig stor her i Danmark; der var omtrent 20,000 Detaillister, hvoraf 11,000 i Kjøbenhavn. Den begyndte nu at gøre sine Krav gældende, og Taleren havde derfor haft Sympati med den Tanke at sammenkalde til et Møde for at drøfte Detaillisternes Særinteresser, noget andet var, at han aldrig vilde gaa med til at splitte Danmarks Handelsstand. (Bifald). Taleren havde modtaget Valg til Forretningsudvalget med den Opgave at søge at lægge lægende Plaster paa den Splittelse, der var i Danmarks Handelsstand. Han beklagede, at de sjællandske Foreninger havde udmeldt sig, og vilde ønske, at der maatte komme Enighed over hele Linien. Naar den ærede *Formand* saa skarpt havde udtalt sin Dom over Resolutionerne og den nye Organisation, skulde Taleren ikke forsvare dem, men kun beklage, at de Mænd, der havde indbudt til hint Møde og forelagt Resolutionerne, ikke, som de burde, var tilstede nu og kunde bryde en Lanse med den ærede Formand. Det var overordentlig heldigt, at der aabnedes den ny Organisation en Adgang til at blive repræsenteret i den Forening, der var skabt her, og Taleren haabede, at man vilde være saa fornuftig at modtage den fremstrakte Haand. Det var nobelt af den gamle Organisation, at den trods alt, hvad der var foregaaet, straks rakte Haanden ud og sagde: »Lad os være Venner«, og Taleren vilde gøre *Formanden* sin Kompliment derfor. Den nye Organisation var berettiget; den kunde behandle sine Særinteresser og kunde være Hovedet for Detaillisterne enten for hele Danmark eller for Kjøbenhavn for sig, men man maatte altid have eet Hoved at samle sig under, og det maatte være den gamle Organisation, som havde baade Evne og Autoritet. Dersom nogen troede, at man kunde kaste Vrag paa den nu, saa var det et Fejlsyn. Taleren skulde slutte med at anbefale at vedtage de stillede Forslag. (Bravo!)

Da Konsul Worm havde deltaget med Iver paa den Eskild Salomon'ske Side, ja været August-Mødets Vicepræsident, og man derfor nærmest havde ventet, at nu vilde i ham Oppositionen faa sin Tolk, virkede hans Tale saa meget desto mere overraskende, og han blev Dagens Løve.

Forslagene blev *enstemmig* vedtaget, — og paa Mødets 2. Dag holdt Tietgen et med stort Bifald modtaget Foredrag om den indenlandske Omsætnings Betydning, i hvilket han paaviste, hvorledes »det danske Landbrugs bedste Kunder findes indenfor Landets Grænser«.

Forud for det nys omhandlede Handelsmøde den 7.—8. September 1894 havde Tietgen ladet trykke og omsende til Medlemmerne en Gengivelse af de her foran meddelte Betragtninger om en eventuel Omdannelse af Grosserer-Societetets Komite til et dansk Handelskammer, hvilke udgjorde Hovedindholdet af den allerede i 1893 udarbejdede Skrivelse fra Komiteen til Indenrigsministeriet om en saadan Reform. Det vil af den foregaaende Fremstilling allerede vides, at Sagen var gjort færdig til at afgaa i Forsommeren 1893, men at man allerede under Hensyn til »Stores«-Bevægelsen mente det rigtigst at lade den hvile indtil videre. I samme Aars Sommer afgav den i 1890 nedsatte Kommission angaaende en Revision af *Næringsloven* sin Betænkning, hvad der førte til denne Sags fornyede Drøftelse paa en Mængde Møder rundt omkring i Landet, og Komiteen saa ogsaa heri en Grund til at lade Handelskammer-Spørgsmaalet ligge og modnes noget mere.

Da imidlertid derefter de separatistiske Stemninger indenfor Handelsstanden fik ny Næring ved ESKILD SALOMONS Augustmøde 1894 og Dannelsen af den nye Landsorganisation, fattede TIETGEN paany Interesse for Handelskammer-Planen. Det lod sig ej heller nægte, at saavel derved som ogsaa ved enkelte Udtalelser paa Handelsmødet i September 1894 blev Forskellen eller, om man vil, Modsætningen

mellem Storhandelen og Detailhandelen accentueret paa ret udæskende Maade. Detailhandler-Interesserne trængte sig aabenbart frem i deres Stræben efter at finde det fyldigst mulige organisatoriske Udtryk med saa ensidig en Styrke, at det derefter faldt ganske naturligt, om Stordriftens Mænd baade i og udenfor Købmandsstanden i Tide skabte en organisationsmæssig Modvægt. Vilde Landets Detailhandlere gaa deres egne Veje, vilde det ej heller falde urimeligt, om Groshandelen sørgede for sit og brugte egen Myndighed til Fremme af egen Tarv. Mærkværdigvis havde ingen af Handelsmødets Provinsmedlemmer ymtet et Ord, som kunde have vist, at man forstod Rækkevidden af den Handelskammer-Plan, hvis Indhold man var bleven gjort bekendt med — man havde været for optaget af det blot og bart aktuelle, Striden med ESKILD SALOMON og hans Folk. Men dermed havde man ogsaa forspildt Lejligheden til at gøre Indsigelser eller til blot at advare imod, at Komiteen fremmede denne Sag — og der syntes herefter ikke at være den ringeste Betænkelighed ved at søge den gennemført.

Altsaa genoptoges Sagen, men førend den gjordes endelig færdig til Afsendelse, ønskede TIETGEN ret naturligt underhaanden at forvise sig om, at Forslaget fik en gunstig Modtagelse fra Indenrigsministeren og hans Ministeriums Side. INGERSLEV havde imidlertid faaet gennemført sin Frihavn — den aabnedes for Driften 9. November 1894 og blev straks i 1895 en god Støtte for den kolossale kjøbenhavnske Korntrafik, som udviklede sig i Løbet af dette Aar, ligesom ogsaa en Del Foderstoffer, der importeredes til indenlandsk Forbrug, gik over Frihavnen for at spare Kørselspengene for Varernes Befordring pr. Aksel til Københavns Banegaard. Som toldfri Artikler hørte imidlertid disse Varer egentlig ikke hjemme i Frihavnen, der til Gen-

gæld maatte undvære den Transithandel med toldpligtige Varer, for hvilken den først og fremmest var bygget, et Forhold, som fra Tietgen og hans Venners Side var Genstand for stadig Kritik, medens den Hjælp, han som Danmarks største Skibsreder kunde yde Frihavnen, samtidig udeblev. INGERSLEV vilde under disse Omstændigheder gerne paany vinde Tietgen — og den ene Villighed er jo den anden værd. Han stillede sig derfor imødekomende overfor Handelskammer-Planen og gjorde det saa meget hellere, som hverken han eller hans Kollegaer i Ministeriet ESTRUP følte nogensomhelst Sympati med Anti-Stores-Bevægelsen og de dermed beslægtede Foreteelser. Det faldt ham derfor let at vise Velvillie overfor Tanken om at udskille de mindre Bedrifters Mænd fra Komiteens Repræsentationsomraade og medvirke til Skabelsen af et Centralorgan for Engros-Handelen, Skibsfarten og Industrien. Højesteretssagfører SHAW havde Konferencer med Ministeriets Jurister, hvilke sidste gav ham Medhold i, at Sagen udmærket godt lod sig gennemføre *administrativt*. INGERSLEV erklærede sig derefter — stadig underhaanden — villig dertil.

Alt var saaledes klappet og klart, Forslagets Gennemførelse var sikret — men alligevel tøvede TIETGEN!

Fra forskellige Sider, ogsaa Sekretariatets, mindede man ham uafsladelig om, at Frugten nu var moden, lige til at plukke, og at ingen som han vilde være skikket til at løse den praktiske Opgave, som en slig Omdannelse af Komiteen vilde komme til at stille. Antagelig blev det nemlig let nok, saa snart den kgl. Resolution var faldet, at blive af med den store Mængde Grosserere — som følte sig staaende i løsest mulig Forhold til Komiteen og Børsen — naar disse blot slap for Grosserer-Kontingentet, uden hver-

ken at miste Kreditoplagsretten eller Adgangen for dem og deres Efterladte til eventuelt at nyde godt af Komiteens Legater og Understøttelsesfond. Men den anden Side af Sagen, mindst ligesaa vigtig, ja nok saa vigtig, var den: at drage den større Industris Driftsherrer, de store Skibsredere, Bankiers o. s. v. *ind* i Societetet og knytte dem til Handelskammerets Arbejde, hvad der kun kunde ske ad Frivillighedens Vej. Hertil maatte man netop have en Mand som TIETGEN, hvis Selskaber og Foretagender strakte sig over alle Erhvervslivets Felter, og hvis personlige Prestige var stor nok til at virke som Magnet.

Men TIETGEN vedblev at tøve.

Han tøvede — som Napoleon tøvede 1812 i Slaget ved Borodino med at sende sin Garde til Forstærkning og derved kun lige naaede at hævde Valpladsen. Som han paany tøvede i 1813, da han efter den afgørende Sejr ved Dresden (26.—27. August) kunde have tilintetgjort hele den preussiske Armé, men standsede Forfølgelsen og gik i Seng. Metternich bedømte ham rigtigt, da han efter sin berømte 8 Timers Samtale med ham i den samme Stad erklærede: »*C'en est fait de lui*«. Hans »lethargiske« Søvnanfald var begyndt at indfinde sig, han følte sig hvert Øjeblik syg: under Slaget ved Leipzig faldt han haabløst i Søvn og sov to Timer fast i en Lænestol; han blev først vækket ved Braget af den Eksplosion, der sprængte Elster-Broen, hans Armé's eneste Tilbagetogsline, i Luften — og dermed var Slaget tabt.

Ogsaa for TIETGEN's Vedkommende kan man ikke frigøre sig for den Tro, at han allerede var en syg Mand, at den sig alt da nærmende Sygdom først og fremmest havde ramt ham i hans Livsnerve: Beslutningsdygtigheden — *c'en était fait de lui!* I Foraaret og Forsommeren var

han længe borte paa Rekreation, og da der den 4. April 1895 skulde vælges en Næstformand i Komiteen som Følge af, at DE CONINCK under Henvisning til sin høje Alder nedlagde sit Hverv, havde man allerede i Komiteen en sikker Følelse af, at det Valg, man nu skred til at foretage, var Valget af Tietgens Efterfølger. I 1. Omgang valgtes derfor HARALD HANSEN med 6 af 11 Stemmer, men da han bestemt vægrede sig ved at modtage Valget, valgtes i Stedet for FRANTZ TH. ADOLPH med 8 Stemmer.

At TIETGEN'S Beslutsomhed havde faaet ligesom et Knæk, var imidlertid ikke den hele Forklaring — naar han tøvede med at faa Handelskammer-Sagen sat i Sving, var det ikke mindst, fordi han havde fattet et nyt *Haab*. Nemlig Haabet om at faa Sjællænderne genindmeldt i Fællesrepræsentationen og derved atter helet sin Organisation. Han følte fuldt vel, at naar de sjællandske Handelsforeninger var sprunget fra under Stores-Affæren, saa kunde man ikke (og heller ej han selv) frikende Organisationens *Formand* for at have været Skyld i dette. Det nagede ham nu alligevel, at han skulde efterlade den Institution, som Melchior havde stiftet, i defekt Stand til sin Efterfølger, og at man siden vilde sige: Ja, det var, fordi Tietgen hin Sommer 1893 ikke var paa Højde med Situationen. Først og fremmest følte han sig hele sit Liv igennem som Købmand, og at staa som den samlede danske Handelsstands Fører og Førstemand var nu alligevel det, som satte Kronen paa hans Tilværelse. Og nu var det gaaet ham som CHRISTIAN VIII:

»I Kronen var en Revne,
Han lodded efter Evne.«

Nej, Kronen skulde smedes om og atter uden Rag og Revne, i ny Glans, sættes fast om hans Tinding.

Den Ærgrelse skulde desuden ESKILD SALOMON have, at opleve dette Syn og denne Stund. Hvad var i Sammenligning hermed at blive Præsident for det nye Handelskammer — vilde ikke ESKILD SALOMON da være selvskreven til at blive Dværgenes Konge?

I voksende Grad stiledede derfor nu hans sidste Ærgerighed paa dette Felt efter at faa den eneste ægte og legitime Landsorganisation for den samlede danske Købmandstand paany samlet under sit Scepter.

Haabet om, at dette maaske allerede kunde ske 1894, var bleven vakt hos ham af en af hans nære Beundrere, den kendte kjøbenhavnske Grosserer VILHELM PETERSEN, en højst elskværdig Mand, som i ikke ringe Grad besad den Evne at jævne og glatte ud og smile al Stridbarhed bort. Han stod i Forbindelse med den nye sjællandske Centralforenings Formand, Agent A. A. HASSELBALCH i Kjøge, en rar og hyggelig Mand, som just heller ikke var stemt for Splid og Strid, ligesom han ogsaa havde en levende Forstaaelse af, at det baader Købmænd bedst at holde sammen som Stand — til Dagligdags var der nok af Konkurrence imellem dem, naar det da gjaldt fælles Interesser, var intet naturligere end at varetage dem i Fællesskab.

VILH. PETERSEN fik det nu meget saa, at HASSELBALCH blev modtaget af TIETGEN, som viste ham sit Væsens mest charmerende Side.

Da nu ogsaa den store Vrede hos de sjællandske Købmænd allerede længst var fordampet, kunde det tydeligt mærkes paa Centralforeningens Aarsmøde 1895, at Stemningen for Tilslutningen var stigende, men Hasselbalch turde dog endnu ikke vove at sætte alt paa eet Kort ved at tage en Afstemning — en Forkastelse selv med en ringe Majoritet vilde have skudt Sagen ud i en ubestemt Fremtid.

Men »brat kom Forvandling over Tidens Aand«, sidst paa Aaret indtraf der en Begivenhed, som vakte Handelsstandens udelte Harme. Indenrigsminister HØRRING forelagde Landstinget den 8. November 1895 et Forslag til Lov om Handel med *Gødnings- og Foderstoffer samt Sædekorn og Markfrø*, og heri søgtes ligefrem rettet et føleligt Slag mod den danske Handel med disse vigtige Varer, idet der uden Nytte og Nødvendighed paabyrdedes denne Handelsvirksomhed en Række til Dels endog uoverholdelige Tvangsbestemmelser, der kun kunde virke som et Skræmsel overfor alle reelle Handlende. Lovforslaget indeholdt desuden den Mærkelighed, at hvad den Handlende truedes og skræmmedes bort fra, frit tillodes andre, som f. Eks. Producenterne af Sædekorn og Markfrø, Forbrugsforeninger, Fordelere osv. Der skabtes med andre Ord ingen Sikkerhed for Landets Forbrug, men Lovens Virkninger vilde kun være en Lammelse af den normale Handel.

Det kan nok være, at denne Lov fik blæst den siden 1893 saa splittede Handelsstand til ny Samling. Fællesrepræsentationen kunde nu med fuld Tilslutning fra alle Sider tale paa den samlede Købmandsstands Vegne, da dens Forretningsudvalg, uden at oppebie et nyt Handelsmøde, den 18. December 1895 vedtog og indsendte en Betænkning over Lovforslaget til Regering og Rigsdag og heri nedlagde en energisk Indsigelse mod Lovforslagets Fremme, efter at have gjort Forslagets Enkeltheder til Genstand for en sønderlemmende Kritik. I Forretningsudvalgets Møde deltog, højst betegnende, som Gæster HASSELBALCH og SOMMER, den nye sjællandske Centralorganisations Formand og Næstformand.

Man var imidlertid kommen ind i 1896, og da Flertallet af Landstingets om Forslaget nedsatte Udvalg intetsom-

helst Hensyn tog til den nysnævnte Henvendelse i den da afgivne Udvalgsbetænkning, besluttede man sig til at sammenkalde et Handelsmøde om Efteraaret for med Fynd og Klem at faa sit Standpunkt ført frem.

Allerede omkring Aarsskiftet 1895/96 var Begejstringen over den TIETGEN'ske Organisations resolute Optræden i denne Sag bleven saa stor i de sjællandske Handelsforeninger, at det nu var klart og tydeligt, man vilde være rede til med fuld Musik og flyvende Faner at marchere tilbage til Fællesrepræsentationen, saa snart Lejlighed gaves. Genforeningens gamle Ven, CLAUDIUS NIELSEN, lod derfor Slagelse Handelsforening indmelde sig i Centralforeningen og indbød denne til at afholde det forestaaende Delegeretmøde i Slagelse. Og ved denne Lejlighed, i Forsommeren 1896, vedtoges det da med overvejende Flertal atter at indmelde sig i Fællesrepræsentationen.

Dette var den sidste Glæde, som TIETGEN fik i sin Funktionstid som Institutionens Formand — allerede den sikre Udsigt dertil havde fordunklet hans Interesse for Handelskammer-Planen saa fuldstændig, at denne ganske var gledet ud af hans Bevidsthed (Skrivelsen blev aldrig afsendt). Hans sidste Glæde, men ogsaa hans største Glæde — nu kunde hans Blik med Velbehag hvile paa det Værk, som saa længe havde været en Torso, men nu paany stod fuldstøbt og plastisk helt, saa at man knap nok kunde øjne, hvor Brudlinien havde været. Dermed havde han, syntes han, faaet sit gamle Held igen, det, som en Overgang havde svigtet ham paa en saa nedslaaende Maade — hans Lykkestjerne smilte atter til ham.

Personlig kom han dog ikke til at nyde den Triumf, det sikkert vilde have været for ham: *selv* som Formand at aabne et Handelsmøde, hvor han kunde byde de gen-

komne Sjællændere Velkommen. Helbredet slog ikke mere til, og paa Handelsmødet, der sammentraadte den 30. September 1896, maatte Forretningsudvalgets Næstformand FRANTZ TH. ADOLPH lede Forhandlingerne i hans Sted. Man udtalte her Ønsket om Formandens snarlige Bedring og Haabet om, at Mødet maatte finde ham paa sin rette Plads, naar det næste Gang traadte sammen. Men han kom aldrig mer tilbage.

Allerede den 6. Maj 1896 var han, efter at have bebudet, han nu tog paa en længere Rekreatjonsrejse, for sidste Gang gaaet ud af Komiteens Dør — —

Dermed var han ude af dens Saga.

III. TIETGEN OG HAVNEN

Saa længe TIETGEN var i Aktion, gjorde han stedse et stærkt Indtryk paa Offentligheden, hvis Organer da ogsaa til Tider beskæftigede sig ivrig baade med hans Forehavender og med hans Person. Nu var der ganske vist intet digterisk ved ham, men ifølge hele sit Væsen var han dog som et »Schlaget an und gebet Feuer« i Forhold til det digteriske — det er derfor forunderligt nok, at Samtidens og Eftertidens Digtning saa at sige aldrig har taget TIETGEN op som Thema eller hans Person som Model for en Skuespil- eller Romanfigur. Mig bekendt forekommer det kun i to Tilfælde. Det sagdes saaledes i sin Tid om EDVARD BRANDES' Skuespil: »Overmagt«, at den deri forekommende: Etatsraad, Bankdirektør Melsen var »gjort« over Tietgen, og Stykkets Handling drejer sig da ogsaa om Forhold, som bringer den Svend Petersen'ske Spekulation i »Store Nordiske Telegraf-Aktier« i Erindring, ligesom der hentydes til den Kirke i Taarbæk, der rejstes af Tietgen og hans Venner for Pastor Rørdam. Dette er dog kun rent ydre Lighedspunkter — det kan næppe for Alvor have været Forfatterens Mening, at den af ham skabte Figur, en fejj og brutal Svindler, skulde have Væsens-Træk fælles med Tietgen.

Interessantere i denne Sammenhæng er derimod, som jeg alt tidligere har fremdraget, HERMAN BANG'S Roman:

»Stuk«, hvori der rent impressionistisk er givet et ikke ueffent Billede af TIETGEN (»Konferensraaden«). Forfatteren lader ham sige: »Fireogtres amputerede os for Land ved Hofterne — nu har vi kun Vandene tilbage, de *levende* Vande!« Udtrykket er en Digters, men Tanken er TIETGEN'sk — Vandene, ɔ: Farvandene, omkring os skulde gøres *levende*, og vi skulde selv gøre det: ad de »gyngende Landeveje« gik Farten ud til og hjem fra den store Verden. »Hvad er der vel Plads til i dette Land«, spørger Herluf Berg, Bogens Helt, flothaaeligt, og »Konferensraaden« svarer tørt med et Blik paa Kortet over Nordeuropa: »Jeg har fundet Plads til en Havn.« Det er nu igen for højspændt — Havnen var til før Fireogtres, ja har været der fra Ab-salons Dage, Byen bærer ikke for intet Navn efter en »Havn«! Men HERMAN BANG har rigtig set, at TIETGEN først og fremmest havde fæstet sit Blik paa denne Havn, fordi den ligger saa bekvemt paa Vejen fra Nordsøen til Østersøen, og just derfor burde kunne gøres til Knudepunktet i et Trafiknæt, der skulde spændes mellem Landene omkring disse to Have: her i Kjøbenhavn burde de flest mulige Dampskibsruiter vesterfra og østerpaa og østerfra og vesterpaa bøje ind — og ud igen.

Havnen havde saaledes hans Kærlighed — at faa den fyldt med Skibe og Handelsgods følte han sit Liv igennem som sin fornemste Opgave. Derfor ønskede han just, at den skulde blive en »fri Havn« — for en Frihavn nærrede han i vort, Kreditoplagets klassiske Land, ikke synderlig Interesse, undtagen for saa vidt som den gamle Havn der-ved kunde faa en Udvidelse, som dengang savnedes, og derigennem dens nære Beliggenhed ved Byens Hjærte om-sider kunde udnyttes. Af Grosserer-Societetets Komite var det ligeledes et ofte forfægtet Standpunkt, at vor Skibs-

fart og Havnetrafik først og fremmest burde være ubesværet af offentlige Afgifter.

Kravet herom blev imidlertid til TIETGEN's Ærgrelse, trængt tilbage for den Tanke, som i Firsernes Slutning kom paa Moden i visse Købmandskredse — nu havde Hamborg, vor gamle Konkurrent, faaet saadan en udmærket Frihavn — »so ein Ding müssen wir auch haben.«

Naa, Tanken var just heller ikke ny herhjemme.

Frihavnssagen har en lang Forhistorie — allerede i 1847 gav Grev Spouneck som Finansminister Koncession paa et Frihavnsanlæg dér, hvor nu Gammelholm-Kvarteret ligger, men Krigen i 1848 forstyrrede denne Plan. Saa gaar der et langt Stykke Tid. Estrup nedsatte derpaa den 27. Oktober 1880 en Regeringskommission til Undersøgelse af Spørgsmaalet om Udvidelse af den 1851 her i Staden indførte Frilager-Institution. I denne Kommissions Betænkning, som afgaves 22. Januar 1881, foresloges i første Række Opførelsen af en stor ny Frilagerbygning paa det Classenske Fideikommis' Grund i umiddelbar Forbindelse med Toldboden ved en Nedlægning af Ny Toldbodgade, men dernæst henstilledes det til Finansministeriet saa snart som muligt at gøre Skridt til, at der ved Kysten ud for Blindeinstituttet indrettedes en egentlig *Frihavn* med Anlæg ved dybt Vand, Indhegning mod Toldterritoriet, Sporforbindelse med de sjællandske Jernbaner, Opførelse af fornødne Kajskure og Pakhuse til Udlejning.

ESTRUP tog Forslaget til Følge og fremsatte i den nærmest følgende Tid ikke mindre end trede Gange Forslag til Lov om Anlæg af et nyt, stort Frilager for Rigsdagen, men hver Gang strandede Forsøget paa den politiske Situation. I 1886 udgav derpaa Direktør RUD. SCHMIDT en Pièce, hvori han slog til Lyd for den Tanke, at man i

Danmarks Hovedstad burde skabe en Frihavn, som strakte sig lige fra Svineslagteriet og helt ind til Kastellet, eventuelt tagende dette med, og som ikke alene skulde afgive Plads for den københavnske Transithandel, men ogsaa for en stor, ny Fabriksdrift til Eksport.

I December s. A. stillede Etatsraad JUEL i Folkethinget en Forespørgsel til Indenrigsministeren og Finansministeren om Anlæg af et Frilager og en Frihavn. Han henpegede paa den alvorlige Fare, som efter hans Mening truede Københavns Handel gennem den tyske Nord-Østersø-Kanal, som i Marts samme Aar var bleven besluttet anlagt — blev efter dennes eventuelle Aabning Kiel gjort til en Frihavn, vilde det kunne risikeres, at hele den Mellemandel, som hidtil var gaaet over København, flyttedes til denne tyske By. Han mindede endelig om, at Estrup fornylig havde faaet gennemført en saa vigtig Lov som Konverteringsloven, »en Lov, til hvilken Bankiererne krævede Folkethingets Samtykke«, og efter at have »faaet en saadan Cadeau af dette Thing« var han »forpligtet til at prøve paa at gaa videre«.

ESTRUP tog ham paa Ordet: det stemmede særdeles godt med hans politiske Tankegang at gribe Lejligheden til paany at faa konstateret overfor Oppositionen, at den af denne saa forhadte Regering havde et aabent Blik for Tidens Krav og var beredt til at opfylde disse, saa snart Folkethingsflertallet ikke vilde ofre dem paa Politikens Alter. Han lod Spørgsmaalet optage til fornyet Undersøgelse og fremsatte derefter den 4. Oktober 1887 et Lovforslag om Anlæg af et Frilager lige nord for Toldboden mellem de daværende Frilagerlokaler og Toldbodvejen. En Frilagerbygning her vilde ganske vist afgive mindre rummelige Lokaler end de, som vilde kunne faas ved Kom-

missionsforslaget om Erhvervelsen af det Classenske Fideikommiss' Grunde, men, som det hedder i Bemærkningerne til Forslaget: »for saa vidt der imidlertid i en nær Fremtid maatte kunne tilvejebringes en *Frihavn* paa et passende Sted, *hvortil der mulig turde være Udsigt*, tør det antages, at en Del af den Handelsvirksomhed, som, naar intet andet Varelager udenfor Toldkontrol findes end Frilageret, vil benytte dette, vil *foretrække* Frihavnsterritoriet, saa at man vilde kunne nøjes med et noget ringere Areal til Oprettelsen af Frilageret ved Toldboden end af Kommissionen anbefalet.«

Ved disse snørklede Ord om den »Udsigt«, der havde aabnet sig for Tilvejebringelsen af »en Frihavn paa et passende Sted«, sigtedes der til, at indenfor Regeringen havde Indenrigsminister INGERSLEV fattet Interesse for Tanken om at skaffe Kjøbenhavn en saadan Frihavn. Medens en af hans Forgængere, ERIK SKEEL, som vi har set, havde staaet stejlt overfor Hovedstadens Handelsstand og Gang paa Gang haft haarde Sammenstød med Tietgen, saa stillede derimod Ingerslev sig straks den Opgave atter at bringe Ministeriet Estrup paa venskabelig Fod med den kjøbenhavnske Forretningsverden. Dette førte ham bl. a. til paany indgaaende at beskæftige sig med Forholdene i Kjøbenhavns Havn, hvilke omkring Midten af Firserne var Genstand for levende Misfornøjelse hos Handelens og Skibsfartens Mænd. De Havnetrafiken fra det Offentliges Side paalagte Afgifter var nemlig saa høje, at Kjøbenhavns Havn var en af de dyreste i hele Nordeuropa, og efterhaanden blev Forholdene ugunstigere og ugunstigere derved, at de større Nabohavne successive foretog betydelige Nedsættelser. I September 1886 indbragte Dampskibsrederiforeningen en Adresse til Regeringen og stillede heri indtrængende Krav

om Havneafgifternes Ophævelse. Dette gav da Stødet til fornyede Overvejelser hos Ingerslev, og ved at sysle med Havnens Sager stødte han paa en gammel Skrivelse af 10. Januar 1882, hvori Indenrigsministeriet som Følge af den ovenfor nævnte Kommissions Anbefaling af et Frilager- og Frihavnsanlæg tilbød Finansministeriet sin Medvirken til Gennemførelsen af denne Tanke. Nu genoptog han Traaden og lod sit Ministerium i den Anledning den 17. November s. A. tilskrive Havnekaptajn LÜDERS.

Denne var imidlertid *imod* Anlægget af en eventuel Frilager- og Frihavn paa det af Frilager-Kommissionen paapegede Sted, nemlig ud for Blindeinstituttet — nærmere bestemt: det sydligste af den Række Bassiner, som ifølge Kjøbenhavns Havneraads Plan for Havnens Udvidelse af 4. Maj 1881 var foreslaaet tilvejebragt paa Inderredens Vestside i det Vandareal, som nord for Langelinie strakte sig mod Nord til udfor Kalkbrænderierne.

I mange Aar havde det været en standende Strid, om den mere og mere tiltrængte Udvidelse af Kjøbenhavns Havn skulde begynde sydfra i Fortsættelse af Toldboden og Nordre Toldbods Arealer — eller i Nødsfald fra Citadellets Nordpynt — *eller* om den ved Hjælp af den ved de ved Opmudringen indvundne Fyldmasser foretagne Dannelse af Landarealer skulde begynde nordfra ved Kalkbrænderiet.

Naar Frilager-Kommissionen havde tilraadet Alternativets første Led, var den her i nøje Overensstemmelse med den almindelige Anskuelse i Hovedstadens ledende Forretningskredse. Ogsaa Indenrigsministeriet stod paa dette Standpunkt. Man havde dog i den ovennævnte Skrivelse af 10. Januar 1882 henledet Opmærksomheden paa, at en Oplydning paa dette Sted i hvert Fald maatte forudsætte nærmere forudgaaende Overenskomster med Ejerne af de

tilgrænsende Lodder. Saadanne Overenskomster var imidlertid paa det heromhandlede Tidspunkt (Efteraaret 1886) bleven afsluttet af Havnevæsenet for alle de Lodsejeres Vedkommende, Militæretaten indbefattet, hvis Ejendomme grænsede til den Del af Inderreden, som fra Langelinie strakte sig langs Kysten til udfor Kalkbrænderierne, og Havnevæsenet havde ved disse faaet fuld Dispositionsret over hele Vandarealet af alle Ejerne med Undtagelse af »Øresunds chemiske Fabriker«.

Ikke desto mindre modsatte Havnekaptajn LÜDERS sig, som nævnt, Planens Udførelse, Dette Standpunkt hang paa det nøjeste sammen med den hos ham fastgroede Anskuelse, at naar Havnen nu skulde udvides i Overensstemmelse med en Havneraads-Plan af 1881, maatte Arbejdet begynde oppe ved Kalkbrænderierne og først derefter efterhaanden gaa sydpaa. Denne sin Opfattelse havde han for henved 3 Aar siden faaet programmæssig gennemtruffet og i Mellemtiden handlet i Overensstemmelse hermed. Den 10. December 1883 havde en Deputation Foretræde hos daværende Indenrigsminister SKEEL for at overbringe en under 27. August s. A. udfærdiget, af en Række Rederier og større Handelshuse undertegnet Adresse, hvori Ministeriet indtrængende opfordredes til snarest at sætte den forlængst besluttede Udvidelse af Havnen »*mod Nord*« i Gang, da der navnlig for grovere Varer som Kul og Tømmer savnedes passende Lossesteder ved tilstrækkelig dybt Vand nord for Knippelsbro, og Løbet syd for Broerne kun var 17 Fod dybt. Blandt Underskriverne findes saa at sige alle de Tietgenske Foretagender: D. F. D. S., Thingvalla, Em. Z. Svitser, De Danske Spritfabrikker, De danske Sukkerfabrikker, Burmeister & Wain, endvidere »Carl«, »Danmark«, I. P. Suhr & Søn, L. P. Holmblad, H. Puggaard

& Co. m. fl. Som de citerede Ord: »*mod Nord*« fuldtud godtgør, kunde det umulig være Meningen med denne fra Tietgens Kreds stammende Adresse, at der skulde anlægges et Havnebassin oppe ved Kalkbrænderierne; enhver, som kendte Forholdene, altsaa i første Række Havnekaptajnen, vidste og maatte vide, at Tanken ikke kunde være nogen anden end, at der skulde begyndes paa Havneudvidelsesarbejder fra Toldboden nordefter. Men med stor Behændighed og, hvad man maaske med Hensyn til Lüders' slesvig-holstenske Afstamning kan kalde: *Unverfrorenheit*, tog han i denne Adresses Indgivelse Udgangspunktet til en Aktion, som han fik det da saa skikkelige Havneraad*) med til, idet han i en Indstilling til Indenrigsministeriet af 21. Februar 1884 (tiltraadt af Havneraadet under 15. Marts s. A.) under udtrykkelig Paaberaabelse af »den Trang til at faa Arbejderne fremskyndet«, som Adressen aabenbarede, anmodede om nu skyndsomt at faa slaaet fast, 1) at Havneforvaltningen umiddelbart maatte skride til »*først* at udføre det nordligste Bassin« (d. v. s. udfor Kalkbrænderierne) med den lige syd for dette projekterede Landdannelse — samt endvidere 2) at »foreløbig *kun*« dette »Parti« skulde bringes »til Udførelse«!! Og dette lykkedes det ham at faa den paa dette Tidspunkt højst embedstrætte SKEEL — han gik i August s. A. af med et af Overanstrengelse nedbrudt Helbred — til højtideligt at approbere ved en Skrivelse af 25. April 1884. Altsaa efter at Sagen blot i det for et Ministerium, navnlig dengang, overordentlig korte Tidsrum af 5 Uger havde været til den paagældende Embedsetats

*) Harald Hansen indtraadte først som Medlem af Raadet den 27. Oktober 1884 som Afløser af Melchior. Iøvrigt bestod Havneraadet dengang, foruden af nævnte Melchior og Overpræsident Finsen som Formand, af de Herrer Meldahl, Professorerne Thomsen og Holmberg, Grosserer Thune, Kommandør Schoustrup, Toldinspektør Barner og Borgmester Fenger.

Overvejelse! I den nysnævnte Resolution fastsloges Anlægget af et Bassin ud for Kalkbrænderierne, bestaaende af en mindre 12 Fods Havn og et større 24 Fods Bassin.

Med disse Arbejder var derefter Havneforvaltningen forlængst gaaet i Gang, og det er derfor let at forstaa, at da den nu i 1886 pludselig faar ind ad Døren fra Indenrigsminister Ingerslev dette Forslag om i Overensstemmelse med Frilager-Kommissionens Indstilling straks at tage fat paa Dannelsen af et nyt Havnebassin udfør Blindeinstituttet, saa maatte denne Plan bringe Forstyrrelse i de Lüders'ske Cirkler: i Stedet for at fortsætte ganske rolig nordfra skulde han nu paany udsættes for samtidig at begynde sydfra udfør Kastellets Nordpynt. Det maatte derfor naturligt blive ham om at gøre at faa afværget dette, og som Motivering herfor pegede han paa, at der siden Frihavnssagens Behandling i 1881—82 havde rejst sig et nyt Spørgsmaal, nemlig om Anlægget af en ny Havn for en eventuel *Dampfærge*forbindelse mellem Danmark og Sverige — og se, hertil var nu netop efter hans Formening det projekterede Bassin udfør Blindeinstituttet som skabt! I denne Henseende henviste han til en af Ingeniør H. HAMMERICH i 1885 udgiven Pièce: »Om Banegaardsforholdene ved Kjøbenhavn«, hvis Planer havde »vundet i Betydning derved«, at Hammerich i 1886 var bleven opfordret til at assistere den angaaende Spørgsmaalet om Kjøbenhavns Banegaards Udvidelse nedsatte Kommission. I Stedet for Blindeinstitut-Projektet foreslog Lüders derfor, i stadig og streng Overensstemmelse med sin Plan om nordfra at arbejde sig sydpaa, at der til Brug for et eventuelt Frihavnsanlæg vel skulde anlægges et nyt Havnebassin, men lige syd for det 24 Fods Kalkbrænderi-Bassin, saaledes at det vilde komme til at ligge omtrent udfør Rosenvængets Hovedvej.

FERDINAND WILHELM WEGHORST LÜDERS var Søn af den bekendte PETER LÜDERS, som tysk af Fødsel, Opdragelse og Tankesæt var den eneste i den af Frederik den Sjette nedsatte Undersøgelseskommision, som stemte for Uwe Jens Lornsens Frifindelse. Ferdinand Lüders var født 1827, altsaa i 1887 en Mand paa 60 Aar, havde i den første slesvigske Krig været Chef for Kanonchaluppen Nr. 15, var senere, 1855, bleven ansat som Inspektionsofficer ved Anlægget af Orlogsværftets Dok, havde derpaa ladet sig sætte udenfor Nummer og studeret Vandbygningsarbejder i England. Han erhvervede sig efterhaanden et fortroligt Kendskab til Havnebygning, og det var derfor kun naturligt, at han i 1860 blev Havnebygmester i Kjøbenhavn. 1872 havde han derpaa efterfulgt I. A. Garde som Havnekaptajn.

Det umiddelbare Indtryk, som Lüders gjorde med sin høje knoklede Skikkelse, det lukkede Ansigt, det kolde og luneforladte Væsen, den forbeholdne Fremtræden, var just ikke umiddelbart sympativækkende. Men som den Verdensmand, han var, forstod han tilfulde den Kunst at omgaaes Mennesker og gøre Indtryk paa dem — svagere Naturer kom han let til at beherske i Kraft af sin myndige Personlighed og sin store Villiesfasthed, overfor stærkere Naturer var han i al sin sluttede Haardnakkethed »som Fjæld og Flint.« En sejt og sammenbidt Herre. Ogsaa fuld af Kløgt og Manøvreedygtighed. Det var da ikke saa mærkværdigt, han fik sat saa meget igennem. Tilmed var han ubestridelig en saare indsigtfuld Mand, der havde sine Argumenter paa rede Haand. Men det var som Militær og Tekniker, af *kommercielt* Fremsyn gjorde han sig ej heller til, nærede næppe synderlig stor Respekt for den mercantile Side af Sagen. Intet Under derfor, at han tørnede saa haardt sammen med Mænd som TIETGEN, HAGE-

MANN og HARALD HANSEN, saa meget mere som ogsaa de, alle tre, var Karakterer, men hvis Villie ikke var stejl Stenhardhed, men Fart og Flamme.

Det er let forstaaeligt, at naar en Mand af en saadan Støbning som Lüders en Gang havde truffet sit Valg og derefter faaet sit Forehavende gennemført, bar han med Koldblodighed Følgerne og lod sig derfor ej heller rokke af de skarpe Angreb, som rettedes imod ham. Naturligvis kunde han ikke forblive uvidende om, at der var en sydende Forbitrelse imod ham i førende Handels- og Skibsfartskredse, men som oftest lod han, som han ikke ænsede det, og da Kjøbenhavns Havn dengang var som en afsondret Enklave, kunde han med en vis haanlig Ligeegyldighed forblive i sit Hi.

Men selv om Havnekaptajnen kunde vende det døde Øre til, saa blev dog efterhaanden Offentligheden opmærksom paa de stadig mere og mere højrøstede Angreb. Man gjorde sig ligefrem lystig over hans nye Havn ude ved Kalkbrænderierne, som for den almindelige Bevidsthed i Datidens Kjøbenhavn laa saa afsides, at det nuomstunder vilde svare til, om man vilde flytte Kjøbenhavns Havn til Helsingør. I 1887 betegnede Grosserer-Societetets Komite Lüders' Kalkbrænderi-Havn som en »isoleret, fra den ældre Havn og det der stedfindende Handelsrøre fjærnt beliggende Havn«. Og i Modsætning hertil pristest den gamle Havns ideale Beliggenhed ved selve Byens Hjærte. I Grosserer-Societetets Komite samlede, i Overensstemmelse med Tietgens personlige Syn, Interessen sig egentlig blot om dette: at faa Havnen gjort saa *billig* som muligt ved at faa ophævet den ved Lov af 31. Marts 1864 indførte Havneafgift og Skibsafgiften for Indgaaende i udenrigsk Fart. »Kjøbenhavn er for Tiden nær ved at være en afskyet Havn, i

Skrivelse af 1881 til Indenrigsministeriet hed det: »naar Dampskibe tilbødes for en Rejse fra Amerika til Vesteuropa, var den afgørende Faktor for Fragtratens Fastsættelse ikke, om Rejsen var et Etmaal kortere eller længere, men om Bestemmelseshavnen var billig eller dyr. Kjøbenhavn var indregistreret blandt Nordeuropas dyreste Havne« — »det er sørgeligt for en kjøbenhavnsk Købmand saa hyppigt, som Tilfældet er, at tage i sin Haand et *general charter*, hvor der findes *option* for alle mulige Nordsø- og Østersøhavne, men Limfjorden, Hobro og Kjøbenhavn udelukkede.«

Imidlertid var der opstaaet en helt anden Bevægelse, nemlig en ihærdig og maalbevidst Agitation for en snarlig Gennemførelse af *Frihavnsplanen*. I 1887 udkom, som alt ovenfor omhandlet, PESCHCKE KØEDTS Pièce: »Tolden og Tiderne« med dens bekendte Slagord: »Kjøbenhavn sover — — Hamborg arbejder!« Og i saa Henseende henpegede han paa den hanseatiske Fristads Overenskomst med det tyske Rige af 23. Maj 1881, i Kraft af hvilken Hamborg gik ind i det tyske Toldforbund, men til Gengæld fik Ret til »at anlægge og beholde et for de største Skibe tilgængeligt toldfrit Territorium med tilstrækkelig Operationsplads, selv om de mest vidtgaende Forventninger om Trafikens Udvikling skulde blive realiseret« — altsaa en *Frihavn*, til hvis Anlæg Riget skulde svare Halvdelen af Omkostningerne, ca. 40 Mill. Rm.

Og derefter gik det Slag i Slag med Avisindlæg fra forskellige Sider, deriblandt fra det senere Komite-Medlem O. B. Muus, en Mand af anset fyensk Handelsslægt med en i Standen sjældnen Interesse og Sans for offentlige Anliggender. Hans rødgyldne Hovedhaar var just ikke et af Parykkunstens Mesterstykker, og dette i Forening med hans

idelige Smaanynnen gav ham en Særlings Præg — men han var altid ivrigt og ihærdigt optaget af en eller anden vigtig Samfundsplan, virkende for den med stor Tale- og Skrivefærdighed, som altid var harmløs i sin Form — man smilte af og til lidt ad ham i Krogene, men respekterede hans Oprigtighed og Uegennytte.

Uegennytten fortjener maaske særlig at fremhæves, fordi det iøvrigt hurtigt lykkedes Frihavssagens særdeles faa, men overivrige Talsmænd, der havde stor Færdighed i at manøvrere som Tordenskjolds Soldater, efterhaanden at faa adskillige Grundejerinteresser knyttet til sig. Det var en ikke synderlig fin, men stadig tilbagevendende Vittighed i den modsatte Lejr, at Frihavnsvennerne havde deres »gode Grunde«. Om de egentlige Førere gjaldt det dog, at de var Idealister.

De to bærende Ledemotiver i Frihavnsagationen, saaledes som denne formede sig 1887—89, var Henvisningen til Hamborgs Frihavnsanlæg og den fra Nord-Østersø-Kanalen truende Fare — og om begge gjaldt det, at de for Mænd med sikre Øren for Fremtidsmusik havde en falsk Tone og en skurrende Klang. Naar Hamborg anlagde Frihavn, var det jo netop kun, fordi den ikke længer kunde være — hvad der selvfølgelig i den heromhandlede Henseende var uendelig bedre — en hel *Fristad*, og hvad Nord-Østersø-Kanalen angaar, havde allerede TIETGEN paa Handelsmødet i 1885 med Tal og anden Bevisførelse slaaende sandsynliggjort, at denne »optrækkende Fare« for det første ikke var saa stor, som man gerne vilde puste den op til, og for det andet i hvert Fald kun kunde virksomt besværges ved at gøre Kjøbenhavn til en *billig* Havn, ikke just til en Frihavn. Fra de Kredses Side, der blev betegnet som fjendtligsindede overfor Frihavns-

tanken — forøvrigt med Urette, thi saa godt som ingen af dem ivrede nogensinde imod den, men trak blot paa Skulderen ad den med kølig eller smilende Skepsis — blev derfor i den følgende Tid Slagordet: *fri Havn* — ikke *Frihavn*, ɔ: en Havn fri for Afgifter og ikke blot for Toldvæsen.

Med sin sædvanlige Lyst til at skabe Kompromis'er optog under disse Omstændigheder INGERSLEV den Tanke, at man kunde forbinde begge Krav, saaledes at man fik Havnevæsenet til at anlægge en Frihavn og lod Havneafgiften bortfalde for hele Havnens Vedkommende, samtidig med at den nye Frihavn aabnedes for almindelig Afbenyttelse.

I September 1887, altsaa samtidig med, at Estrup forberedte sit ovenfor nævnte Forslag om Opførelse af et nyt Frilager, lod derfor Ingerslev Havnekaptajn Lüders vide, at Regeringen interesserede sig for Anlægget af en Frihavn, og i en Skrivelse af 10. s. M. udbad Indenrigsministeriet sig Havneforvaltningens Ytringer om, hvorvidt Havnen kunde og burde tage Tilvejebringelsen af en saadan Frihavn i sin Haand.

Lüders synes indtil da ikke at have ladet sig synderlig paavirke af Agitationen for et Frihavnsanlæg. Endnu i sit Svar (af 4. Oktober 1887) paa den nysnævnte indenrigsministerielle Skrivelse viser han ingenlunde nogensomhelst Begejstring for Planen, fremhæver endog stærkt den her i Landet bestaaende Kreditoplagsinstitution som i visse Maader gørende en Frihavn, omend ikke overflødig saa dog af begrænset Nytte. Navnlig stillede han sig kølig overfor en *industriel* Frihavn og mente, at de i en saadan tilvirkede Produkter eventuelt maatte svare Tillægstold. Men naar han alligevel ikke finder det betænkeligt, at

Kjøbenhavns Havn paatager sig at udlægge en Del af sine Arealer til den ommeldte Afbenyttelse, idet disse Arealer, hvis den rejste Frihavnsbevægelse virkelig er Udtryk for en tilstedeværende Trang (sic!), vistnok snarere vilde kunne frugtbargøres for *Havnekassen*, naar de udgør Bestanddele af en saadan Frihavn, end naar der disponeres over dem paa de hidtil fulgte Maader«, saa er det, fordi der nu var indblæst ham den fra hans eget Standpunkt gode Idé, at her kunde han jo faa en god Anvendelse for sin Kalkbrænderihavn, saaledes at dennes Anlæg ligesom fik sin praktiske Retfærdiggørelse. Og ganske betegnende for Mandens ubøjelige Selvstændighed og hans Ringeagt eller dog Ufølsomhed overfor de ledende Handelskredsens hidtidige Kritik, opgiver han sit eget tidligere Projekt om Anlægget af et Frihavsbassin udfor Rosenvængets Hovedvej, altsaa syd for det 24 Fods Havnebassin udfor Kalkbrænderierne, og gaar, stik imod det officielle Handels-Organs Ønske om at trække Udviklingen saa meget sydpaa som muligt, *i Stedet for nordpaa!* »Ved en fornyet Overvejelse af Spørgsmaalet om, hvor Frihavnsterrainet under Hensyn til de forhaandenværende Forhold hurtigst og billigst lader lader sig indrette, er jeg kommen til det Resultat, at det heldigste Sted vil være ved det sydlige Bolværk for det 24 Fods Havnebassin.« »Herved vil man faa en Plads, der foruden den ca. 25 Alen brede Kaj langs Bolværket vil have et Fladeindhold af ca. 40,000 Kvadratalen«, hvilket Areal »vistnok maa anses for foreløbig at være tilstrækkelig stort, og skulde det senere vise sig nødvendigt at foretage en Udvidelse, kunde man til en Begyndelse indtage hele det 24 Fods Havnebassin med omliggende Arealer til Frihavn« — altsaa gaa yderligere nordpaa!

Da Indenrigsministeriet derefter under 15. December 1887

forespørger Grosserer-Societetets Komite om dens Stilling til Anlægget af en Frihavn paa det nævnte Sted under Forudsætning af, at den hidtidige Havneafgift bortfaldt for hele Havnens Vedkommende samtidig med den eventuelle Frihavns Aabning, kan ingen undre sig over, at Komiteen under TIETGEN's Ledelse med Hænder og Fødder sætter sig derimod. I Stedet for pegede den paa en Fortsættelse af Bolværkslinien i den gamle Havn udover Nordre Toldbod som Stedet for en eventuel Frihavn og udtalte sig med Styrke for, at Havneafgiften og den endnu tilbagestaaende Del af Skibsafgiften (Afgiften for Indgaaende) maatte blive ophævet, *uanset*, om der kom en Frihavn, og naar denne blev aabnet. Det lykkedes da virkelig ogsaa Komiteen ved dette Indlæg at slaa Benene fra det Lüders'ske Kalkbrænderiprojekt.

Frihavnssagen gik imidlertid uhindret heraf sin Gang — og den voksende Stemning til Fordel for Tanken, ogsaa indenfor Kjøbenhavns Handelsstand, fik den 23. Marts 1888 et Udtryk deri, at O. B. Muus indvalgte i Grosserer-Societetets Komite. Samme Dato blev Forslaget om Frilager-Udvidelsen til Lov, efter at der heri var optaget en Bevilling til Undersøgelse af Planer angaaende Tilvejebringelsen af et Frihavnsanlæg i eller ved Kjøbenhavns Havn. I Henhold hertil nedsattes under 26. April s. A. en ny Kommission, som bl. a. skulde tage under Overvejelse, i hvilket Omfang en eventuel Frihavn ogsaa kunde aabnes for Industrivirksomhed.

Denne Kommission afgav 30. Juli 1888 enstemmig Indstilling om Anlæg af en Frihavn paa Havnevæsenets Foranstaltning og Regning fra Kastelspynten og til den nordlige Grænse for de af Kjøbenhavns Havnevæsen ved Kalkbrænderierne foretagne Opfyldninger og Dannelsen af et

Havnebassin paa Vestsiden af Kjøbenhavns Inderred umiddelbart nord for Kastelspynten.

Som det vil ses, tog Kommissionen alle tidligere Projekter, deriblandt den tidligere Frilager-Kommissions og begge Havnekapitajns, i een Mundfuld — i Stedet for at vælge en nordligere eller sydligere Beliggenhed beslaglagde den hele Strækningen fra Langelinies nordlige Udløb til op forbi Kalkbrænderihavnen. Man saa stort paa Tingene, vilde ikke gøre noget stykkevis og halvt. Man vilde ikke alene skaffe Kjøbenhavns Havn en Udvidelse, som virkelig forslog, men tillige have en Frihavn, som rummede alle Muligheder, altsaa ogsaa de den Gang unægtelig noget fjærntliggende industrielle.

Men i Kommissionen sad da bl. a. ogsaa O. B. MUUS — indvalgt af Grosserer-Societetets Komite —, altsaa Frihavnsidéens virkelige Ven.

Det var unægtelig et stort Brød, som her blev slaæet op: det skulde da ogsaa vare længe, inden det rigtig blev bagt.

INGERSLEV accepterede for sit Vedkommende fuldtud den nye store Plan, udstedte Indbydelse til en Skitsekonkurrence og lod en ny Kommission bedømme Besvarelserne, og den 7. Februar 1890 fremsatte han endelig et Forslag til Lov, hvorefter der paa Foranstaltning af Kjøbenhavns Havnebestyrelse og for Havnevæsenets Regning skulde tilvejebringes en saadan Frihavn som af Kommissionen foreslaæet.

For Lüders var Frihavns-Kommissionens Resultat for saa vidt et Nederlag, som ej alene hans Yndlingsprojekt om en lille fiks Frihavn i Lommeformat oppe ved Kalkbrænderierne fuldstændig forsvandt i det nye Forslags rummelige Sæk, men tilmed blev Sydhavnen fastslaæet som Hovedhavnen, og Frilager-Kommissionen fik derved sin Oprejsning.

Paa den anden Side havde Lüders nu faaet Saldokvittering paa Anlægget af sin Kalkbrænderihavn, og han havde forlængst opdaget, at selve Frihavnen qua Frihavn aldeles ikke havde Tietgens Bevaagenhed — i Komiteens ovennævnte Skrivelse af December 1887 var det kun altfor tydeligt skinnet igennem. Og Lüders lod sig ej heller nu narre af, at Komiteen i April 1890, altsaa kort efter Frihavnsforslagets Fremsættelse, udtalte sin »Glæde« over dette Lovudkast og paa en Maade tog det til Indtægt for »de Ønsker og Krav, som Komiteen gentagne Gange, sidst i December 1887, har haft Lejlighed til at fremsætte paa Handelsstandens Vegne« — hvilket Standpunkt Komiteen ogsaa for saa vidt kunde indtage, som Lüders' Kalkbrænderiprojekt nu laa fældet paa Valen, og Komiteen ganske antydningssvis havde peget paa en lignende Løsning. Lüders tog derpaa sit Parti — tog det *for* Frihavnen, »Frihavnen *for ever*«, og satte herefter al sin sejge Energi ind paa at føre dette Foretagende sejrrikt igennem, *selv* paa Bekostning af den gamle Havn, til hvis Anlægspladser og Pakhuse de Tietgen'ske Interesser var saa nøje knyttet.

Saaledes kunde Lüders da bevare sin Frontstilling mod sine gamle Angribere — og nu og da ærgre dem usigeligt.

Til sin Forbauselse fandt INGERSLEV i det Estrup'ske Ministeriums kære Landsting kun en lunken Velvillie for Lovforslaget — HARALD HANSEN aabenbarede sig endog som en ren Modstander af en Frihavn, ovenikøbet i en voksende Hedspore-Stil! Forslaget naaede da ej heller i denne Samling gennem Landstinget. Men paa den anden Side var Ingerslev nærmest bleven behageligt overrasket ved den relative Velvillie, han under Lovforslagets Forberedelse havde ment at kunne spore hos TIETGEN overfor Frihavns-sagens nye Fase, saaledes som den var bleven bestemt i

den Kommission, hvori ogsaa Repræsentanter for Gros-serer-Societetets Komite havde haft Sæde. Det var derefter, at Ingerslev, som alt ovenfor meddelt, følte sig for, om ikke TIETGEN kunde være villig til at paatage sig Dannelsen af det Aktieselskab, som efter Ingerslevs Plan skulde overtage Driften af Handelshavnen og til Gengæld forpligte sig til for et Beløb af mindst 3,8 Mill. Kr. at bekoste Opførelsen af de i Handelsøjemed fornødne Pakhuse, Vareskure, Kraner, Lade- og Rangerspor m. v.

Tietgen var imidlertid, som fortalt, *for* afvisende — troede ej heller inderst inde paa Succès for en Frihavn som saadan. Han var naturligvis ikke ufølsom for, at naar et Størværk skulde øves, maatte det være ham, men har i hvert Fald antydnet Fordringer, som Ingerslev fandt ublu — man nævner saaledes, at Tietgen vilde have Bolværkspengene i den nye Havn, et Krav, som Indenrigsministeriets Embedsmænd fandt ganske uhyrligt: naar Ordningen nu skulde være den, at Frihavnen var Havnevæsenets, og dermed ogsaa Bolværkerne var i Havneforvaltningens Eje, maatte af principmæssige Grunde deraf følge, at Bolværkspengene i den nye Havn kom til at flyde ind i Havnekassen, hvorimod det nye Driftsselskab højst kunde faa, hvad der tilkom det som Pakhusforretning.

Nok er det, Ingerslev var baade selv en myndig Mand og Medlem af et saare myndigt Ministerium, hvis Chef sikkert i høj Grad har bestyrket ham i endelig ikke at stikke op for en Børskonge som Tietgen. Han bestemte sig derfor til, at nu skulde netop en *anden* Mand end Tietgen føre det Forehavende, hvori Ingerslev selv efterhaanden blev mere og mere forgabet, praktisk ud i Livet. Og hans Øjne faldt paa GLÜCKSTADT — maaske modsætningsvis, hvo ved? I alt Fald har han jo nok syntes, det

var et Forsøg værd, om ikke Sagen kunde faa ligesom en Charme mere derved, at Landmandsbanken paatog sig og gennemførte, hvad Privatbanken havde stillet sig vrangvillig overfor som uigennemførligt.

Og heri fik da Ingerslev Held. Tiden skulde noksom vise, at han her i Glückstadt havde fundet den rette Mand.

Under Frihavns-Lovforslagets 1. Behandling i Landstinget ved Midten af Februar 1890 svarede Indenrigsminister Ingerslev paa en Bemærkning fra Harald Hansen om, at naar Lovforslaget forudsatte Dannelsen af et Driftsselskab, maatte man da ogsaa have »Udsigt« til, at et saadant kunde blive dannet, med et Kontrastød: »Jeg tror ikke, det ærede Medlem har Ret i at sige: kan Ministeren da sige os, om dette kommer i Orden? Thi det forekommer mig, at de, som skal gaa ind paa disse Vilkaar, kan med samme Føje spørge Ministeren: kan Ministeren da garantere os, at vi vil faa denne Lov? Før kan man vel ikke vente at faa en endelig Afslutning af disse Forhold.« Han tilføjede imidlertid: »Hvis det ærede Medlem vil vide mere, skal jeg gerne sige, at jeg har forhandlet og haaber fremdeles at kunne forhandle med Folk, der kan magte denne Sag; men om den kan komme i Orden, kan jeg ikke sige noget om i dette Øjeblik, jeg kan kun sige, at jeg tror og haaber det.«

Faktisk havde han allerede dengang ført visse »Samtaler« med Glückstadt, og et foreløbigt Grundlag for de Betingelser, paa hvilke Landmandsbanken eventuelt kunde tænkes at ville overtage Garantien for et Driftsselskabs Dannelse, var bleven skriftligt formuleret i store Træk. Om Indholdet heraf kunde der dog ikke gives Landstingsudvalget nærmere Meddelelser, og da dette derfor (Betænkningen af 14. Marts 1890) foretog visse Ændringer og Til-

føjelser i Forslaget — deriblandt at det eventuelle Aktieselskab kun fik Driften af den Del af Frihavnsanlægget, hvortil Handelsvirksomheden henvistes, samt endvidere at Selskabets eventuelle Aarsudbytte, efter at Aktionærene først havde faaet 4 pCt., skulde deles med $\frac{1}{4}$ til Selskabet og $\frac{3}{4}$ til Havnevæsenet — meddeler Glückstadt allerede den følgende Dag Ingerslev, at han dermed ansaa Forudsætningerne for bristet. Forhandlingernes Traad blev imidlertid genoptaget, og i Juli s. A. fandt Ingerslev endelig en Overenskomstbasis i følgende Forslag: 1) Af hvert Aars Nettoudbytte skulde Halvdelen tilfalde Havnevæsenet og Halvdelen Selskabet, indtil sidstnævnte havde naaet 4 pCt. af sin Kapital; derefter skulde det resterende Overskud deles i Forholdet 4 til 1, indtil Havnevæsenet ligeledes havde faaet 4 pCt. af *sin* i Anlægget indskudte Kapital, hvorpaa yderligere Overskud endelig deltes med Halvdelen til hver. 2) Driftsselskabet skulde oppebære de i Frihavnen faldende *Bolværkspenge*, som blev at opkræve efter de til enhver Tid for Kjøbenhavns Havns offentlige Bolværker gældende Forskrifter. 3) Tiden for Selskabets Eneret paa Driften forlængedes fra 60 til 80 Aar.

Dette Delingsforhold var, som man vil se, i anden Omgang lidt ugunstigere for Driftsselskabet, idet det kun skulde have 20 pCt., men til Gengæld fik nu omsider Glückstadt, hvad Tietgen ikke havde kunnet opnaa, de fulde Bolværkspenge. Derfor accepterede ogsaa Glückstadt denne Maade at ordne Sagen paa. Naturligvis var Ministeriets Embedsmænd himmelfaldne over dette Principbrud, men hvad brød den praktiske Politiker Ingerslev sig om det?

I Overensstemmelse hermed formedes nu Landmandsbankens officielle Tilbud af 3. November 1890 og dermed selvfølgelig ogsaa det nye Forslag til en Frihavnslov, som

Ingerslev den følgende Samling fremsatte i Folkethinget 10. November 1890.

I Folkethingsudvalget vilde man ikke indgaa paa, at *hele* Havneafgiften skulde bortfalde ved Frihavnens eventuelle Aabning, men vilde nøjes med en Nedsættelse. Da Ingerslev i den Anledning henvendte sig til Glückstadt, svarede denne under 19. Februar 1891, at det selvfølgelig vilde være det bedste, om Havneafgiften overhovedet ikke blev opkrævet i den gamle Havn, men kunde dette foreløbig ikke lade sig gøre heltud, maatte der for Frihavnen træffes saadanne Bestemmelser, at Afgiften dér kun opkrævedes af Varer, som fra Frihavnsterritoriet gik til Indlandet, saaledes at alt Transitgods fritoges. Endvidere maatte Resten af Skibsafgiften helt bort.

Disse Forlangender fik Ingerslev Udvalget til at rette sig efter. Den 7. Marts 1891 afgaves Betænkning. I Stedet for den i Forslagets § 8 indførte Bestemmelse, at Havneafgiften i hvert Tilfælde skulde bortfalde samtidig med, at Frihavnen aabnedes for Driften, foresloges det, at fra det nævnte Tidspunkt skulde Havneafgiften for Udgaende hæves, og Omladningsgodset gøres fuldstændig frit, hvorimod Afgiften for Indgaaende i udenrigsk Fart kun skulde nedsættes fra 40 Skilling pr. Commercelæst (ca. 42 Øre pr. Registerton) til 30 Øre pr. Registerton. For Frihavnens Vedkommende foresloges det endelig, at Havneafgiften her omformedes til en Afgift, der hvilede paa Varerne, og som kun opkrævedes, forsaavidt de indførtes fra Frihavnen til dansk Toldomraade, hvilket Afgiftsbeløb da skulde tilfalde Havnekassen. Endelig skulde *Skibsafgiften* helt bortfalde — og dermed et af Tietgens og Komiteens atter og atter stillede Krav omsider opfyldes.

Disse Tilføjelser vedtoges, hvorhos der ved 3. Behandling

i samme § 8 indskødes en Bemyndigelse for Indenrigsministeren til at bestemme, at der ogsaa i Toldhavnen i Stedet for den fornævnte Skibs-Havne-Afgift af 30 Øre pr. udlosset Registrerton skulde kunne erlægges en hertil svarende Afgift af Varerne, fastsat for hver Varesort i Overensstemmelse med Toldvæsenets Bestuvningsreglement. Lovforslaget blev derefter antaget af Landstinget og udfærdigedes som Lov under 31. Marts 1891.

Derpaa afgav Landmandsbanken den 11. April sit definitive Tilbud, som blev approberet af Indenrigsministeriet den 15. s. M. — Den 25. konstitueredes endelig Frihavns-Aktieselskabet. Den ifølge Lovens § 3 nødvendige Koncession meddeltes det nye Selskab den 27. April 1892.

*

*

*

I Maj 1891, umiddelbart efter at Frihavns-Aktieselskabets Vedtægter var bleven stadfæstet af Indenrigsministeren (den 6. s. M.), henvendte Landmandsbanken sig til Nationalbanken, Privatbanken og Handelsbanken og tilbød dem at indtræde i et Konsortium til Overtagelse af Aktierne paa Betingelse af, at Landmandsbanken fik sine i Sagen allerede hafte Udlæg godtgjort og Ledelsen af Konsortiet mod et Vederlag af $\frac{1}{4}$ pCt., hvorefter Aktiernes Overtagelseskurs vilde blive $97\frac{1}{4}$ pCt. Aktierne tænktes eventuelt udbudt til Pari eller dog ikke over 105 pCt. inden Udgangen af 1893.

Medens Privatbanken afslog Tilbudet uden Motivering, gik Nationalbanken og Handelsbanken med, efter at Landmandsbanken havde føjet dem ved Indførelsen af visse iøvrigt ikke praktisk betydende Ændringer i Selskabets Love.

I første Omgang var den Opgave at fylde Frihavnen med Trafik ligefrem uløselig. Tvivlerne og Skumlerne havde Ret i, at den egentlige Frihavnstrafik i hamborgsk Forstand først og fremmest skulde *skabes*. Den Mellemhandel, som Kjøbenhavns Købmandsstand allerede drev, blev bekvemt og naturligt drevet over Kreditoplagene, Fri-lagrene samt de kgl. og private Transitoplag. For Hid-dragelsen af ny Dampskibsfart med tilsvarende Omladning og for Dannelsen af nye Eksportfabriker var der nu vel skaffet Plads, rummelig Plads, men ej heller andet. Den gamle Sætning, at Handel skaber Havn, men Havn ikke Handel, fik nu ny Gyldighed. Efter at Frihavnen den 9. November 1894 var bleven aabnet for Drift, henlaa den lange Tider gabende tom. Ingerslev var sikkert ikke den eneste, som, naar han gik sin vante Morgentur paa Langelinie, daglig forfærdedes over Synet. Hvad skulde det blive til?

Og da saa endelig i 1895 Omladningsgods strømmede ind i Havnen, store Ladninger lossedes og ladedes, og Pakhusene fyldtes, var det med Korn, væsentlig russisk Foderbyg og nordamerikansk Majs, altsaa toldfri Varer. Hertil behøvede man jo ingen Frihavn.

Men man behøvede dybt Vand for store Skibe, bred Bolværksplads med Jernbanespor, vældige Kraner, Silopakhuse. For saa vidt var forretningsmæssig set alt godt og vel, men atter kunde Modstanderne rethaverisk pukke paa, det nu noksom viste sig, at hvad der havde været Trang til, var en Udvidelse og Modernisering af Kjøbenhavns Havn og ikke en Frihavn, hvis Charme skulde bestaa i Toldfrihed.

Og med Spotten over den første Tomhed, ligesom nu over den nye Frihavns Brist paa principiel Berettigelse, var den københavnske Handelsverden inde i den sejge og

bitre Kamp mellem Frihavnen og den gamle Havn, som varede Aarhundredet ud.

Glückstadt for sit Vedkommende havde lige fra først af klart indset, at Navnet »Frihavn« til en Begyndelse ikke kunde være nogen Realitet, men et Fanemærke, en Reklame for Kjøbenhavn i Udlandet. Dens Fortrin skulde først og fremmest bestaa i dens Beliggenhed, dens Modernitet, dens Evne til at tjene Mellemandelen og Omladnings- trafikken, hvad enten Varerne ved Indførsel her til Landet nu var toldfri eller ikke. Som ovenfor paavist havde *han* netop sørget for ved Lovens Vedtagelse at faa slaaet fast, at naar udenrigsfra kommende Varer oplagdes eller oplagredes i Frihavnen, kom de kun til at svare Havne-(Vare-) Afgift, naar de passerede Toldlinien til Indlandet, derimod ikke, naar de genudførtes. Da det nu visselig ogsaa stod fast, at den nye Havn i første Række skulde tjene Genudførslen, vilde det unægtelig ogsaa have været for meget forlangt, at Frihavnsselskabet skulde være mødt paa Kajen og have sagt til Skibene: Ja, forsaavidt I er ladede med her i Landet toldpligtige Varer, tager vi imod dem, men hvis det er toldfri Varer, som I for Bekvemmeligheds Skyld vil have oplagt eller omladet her til videre Ekspedition fra Kjøbenhavn med andre Skibe, saa maa I ned i den gamle Havn! Men naar man ganske naturligt ikke gjorde dette, fremkom ligesaa ubestrideligt den *Ulighed*, at i den gamle Havn nød man kun Fritagelse for Havne-(Vare-)Afgiften i det Tilfælde, Losning skete fra Skib til Udlandet eller indenfor 30 Dages Magasinering under Toldkontrol. Og dette var jo ikke den eneste Ulighed. Pakhusforretningen i Frihavnen, Frihavnsselskabet, var ifølge Loven fri for alle Skatter baade til Stat og Kommune, det opkrævede selv Bolværkspengene, havde Ret til at udføre alt Arbejde om Bord i

Skibene, fik i 1894 paa Trods af *Komiteens* Modstand sin egen autoriserede Vejning og fik endelig billigere og bedre Jernbaneforbindelse. De konkurrerende Pakhusforretninger i den gamle Havn maatte derimod betale Skatter, udrede Bolværkspenge eller betale for Bolværkerne, savnede Ret til autoriseret Vejning og Stevedoring. Intet Under, at de følte sig brøstholdne! Ikke desto mindre var det ikke urimeligt, at naar der nu med betydelige Ofre af Stat og Havnevæsen var tilvejebragt en stor, dyb, moderne Havn, vilde man i denne se at faa noget ud af det, og de i Frihavnen anbragte Privatkapitaler havde selvfølgelig ogsaa et billigt Krav paa en passende Forrentning. Der var kun eet Standpunkt, hvormed dette var uforeneligt, ud fra hvilket den skabte Stilling indeholdt en sort Uretfærdighed overfor den gamle Havn, det var ud fra det Standpunkt, at begge Havne skulde være *ligestillede*. Men det var just *det* Standpunkt, *Indenrigsministeren* under Frihavnssagens Behandling og helt hen i 1894 demonstrativt havde indtaget! Den ene Gang efter den anden havde INGERSLEV ladet sig bevæge — i Rigsdagen af HARALD HANSEN som i Korrespondancen med Grosserer-Societetets Komite af TIETGEN — til i saa Henseende at afgive de utvetydigste Forsikringer om, at begge Havne skulde »blive stillede ens«, kulminerende i den bekendte Ytring: »Jeg kan ikke se, hvorledes det skal være tænkeligt, at der kan fremkomme nogen Forskel mellem disse to Havne.« Og alle disse Udtalelser var nu ligesaa mange solide Knager, paa hvilke Talsmændene for den gamle Havn idelig hængte deres Hatte.

Oppe i Indenrigsministeriet følte man selvfølgelig meget godt, at Virkelighedens Billede Dag for Dag tydeligere og tydeligere viste, at der til Trods for alle Ministerens Til-

sagn var Uligheder tilstede, og at disse ifølge hele Sagens Natur og Forholdenes praktiske Udvikling ikke kunde undgaaes. En saa klog og indflydelsesrig Mand som Kontorchef M. JACOBY søgte efter bedste Evne at dialektisere sig igennem de atter og atter paaviste Modsigelser mellem det faktiske og det forsikrede, men Følgen heraf blev, at Indenrigsministeriet, henholdsvis det senere Ministerium for offentlige Arbejder, blev tvunget ind i mangelen Tvetydighed, og trængt op i en Krog af Komiteen maatte Ministeriet da tilsidst bekende, at der af »den tilsigtede Ligestillethed« aldrig kunde blive »en fuldstændig Ligestilling« — hvad selvfølgelig gav TIETGEN en let Lejlighed til at hancellere over en Ligestillethed, som ikke var »fuldstændig«, men altsaa netop ulige.

Alt dette officielle Hykleri holdt Glückstadt sig helt udenfor. Han havde lige fra den første Dag peget paa de Fordele, som et saa særdeles vanskeligt Foretagende efter hans Mening maatte have for overhovedet at kunne føres lykkeligt igennem. I Kraft af disse sine Fordringer havde han faaet samlet sine Trumfer paa Haanden og spillede Spillet med dem — *men det var svært nok endda at vinde det.*

Ingen vidste det bedre end han. Det faldt ham ganske vist ikke ind at skænke Toldhavnen den Forretning med Genudførslen af toldfri Varer, der selv bød sig til i Frihavnen. Men han forstod fuldt vel, at skulde Frihavnen blive en fra alle Sider uomtvistet Succès, skulde den bringes til at fungere efter Bestemmelsen, saa maatte det være ved, at den blev gjort til et Udgangspunkt for ny Handel, ny Trafik, ny Eksportvirksomhed. Og denne maatte skabes, hvor stort Arbejde det end maatte koste.

Ifølge Sagens Natur var det Skabelsen af nye Damp-

skibslinier, særlig oversøiske, som Glückstadt i saa Henseende først og fremmest maatte tage Sigte paa. Hvad der i første Række den Gang stod paa Dagsordenen, var Aabningen af en Rute paa *New Orleans*, som bl. a. var Udskebningshavnen for Bomuldsfrøkager og Majs — Foderæmner, som man allerede den Gang var inde paa i kæmpe-mæssigt Omfang at tilføre det danske Landbrug.

Paa Etableringen af en saadan direkte Linie mellem den mexikanske Golf og Frihavnen satte nu Glückstadt hele sin Energi ind. Det gjaldt i saa Henseende bl. a. ogsaa om at handle hurtigt, eftersom han maatte gaa ud fra — og denne Formodning viste sig at være fuldkommen rigtig —, at TIETGEN paa Det forenede Dampskibs-Selskabs Vegne nærrede den samme Plan, men hvis D. F. D. S. kom til at realisere den, vilde dette betyde det samme som et Minus for Frihavnen, den, Tietgen og alle hans Selskaber ligefrem blokerede.

Det lykkedes da ogsaa GLÜCKSTADT at komme først, og Lørdag den 21. September 1895 startedes et Aktieselskab, der med C. K. HANSEN som korresponderende Reder skulde overtage en maanedlig Forbindelse direkte mellem Frihavnen og New Orleans.

I Forsommeren samme Aar var TIETGEN efterhaanden bleven Genstand for Pression i Frihavnens Favør fra mange Hold. Blandt andre ærgrede INGERSLEV sig naturligt nok højlig over Tietgens afvisende Holdning overfor det store nye Havneforetagende, der nu engang laa der som en national Kendsgerning. Den danske Hovedstads Havn var selvfølgelig i Udlandets Øjne en Enhed, og kom dens nyeste og bedste Del til at ligge ubenyttet hen, vilde det Vanry, Kjøbenhavns Forretningsliv derved udsattes for, overhovedet ramme dansk Handels og Skibsfarts Prestige. For

hver den, som udelukkende fæstede sit Blik herpaa og derved kom til at se udover den forbitrede Interessestrid mellem Havnens tvende Dele, maatte hele denne Strid synes smaalig — og den derved vakte Uvillie kom netop til at samle sig om TIETGEN som den, der i Kraft af Grundsætningen: *noblesse oblige* burde være stor nok til i hvert Fald for Almenvellets Skyld at forstaa og tilgive. Selv indenfor Kredsen af TIETGEN's nærmeste personlige Venner, nemlig den grundtvigianske Del af samme, var denne Opfattelse efterhaanden trængt igennem, saa at han i sit Privatliv idelig og idelig stødte paa den. Og da han saa ogsaa fik Lejlighed til at erfare, at den samme Stemning deltes ej alene af Hoffet, men af selve Kronens Bærer, har han sikkert selv, som den kongetro Mand han var, følt sin Modstandsevne skørne.

I hvert Fald fik han et levende Indtryk af, at hans Standpunkt trængte til en Retfærdiggørelse udadtil — han maatte ikke komme til at staa overfor Eftertiden som den, der paa sine gamle Dage lagde sig paa tværs af Fremskridtet i Stedet for som i sine unge Dage at være dets sejrige Fører. Han greb derfor, lidt haartrukket, en Anledning i en Forespørgsel til Grosserer-Societetets Komite fra Undenrigsministeriet om en Nyordning af Konsulatsforholdene i Sverige til i Komiteens Svarskrivelse af 31. August 1895 at udvikle et formeligt »*Frihavns-Program*«. Den indenlandske Handel burde i det væsentlige bevares for den gamle Havn, den egentlige Transithandel derimod i Frihavnen finde en vidt udstrakt Tumbleplads. Just derfor gjaldt det om — ikke at drage Trafik fra den gamle Havn til den nye, men om for Alvor at sætte alle gode Kræfter ind paa at *nyskabe* en Trafik for Frihavnen, en helt ny

Virksomhed, der altsaa kunde blive en Berigelse for vor Omsætning og derigennem for vor nationale Velstand.

Hertil hørte, at der i Frihavnen blev let og regelmæssig Lejlighed til at faa Returladning, derfor vilde vor nærmeste Nabo *Sverige* kunne komme til at faa voksende Betydning for dansk Skibsfart, derfor maatte atter vore Konsulatsforhold i Sverige ordnes ud fra dette ene Synspunkt. I Mod-sætning til ellers sørgede Tietgen for, at denne Skrivelse in extenso blev optaget i den kjøbenhavnske Dagspresse.

Hvad man nu end vilde dømme om Lødigheden af dette saakaldte »Frihavns-Program«, kunde man ikke undgaa at se, at det var en Frontforandring, som der her blev blæst Signal til.

I den modsatte Lejr var imidlertid Mobiliseringen i fuld Gang — den ovenfor nævnte Meddelelse om, at det nye Aktieselskab til New Orleans-Rutens Besørgelse var under Opsejling, kundgjorde Kampstillingen for Alverden. Skulde der skabes Fred og Forlig i Stedet for Krig paa Kniven, skulde de modstridende Interesser forsones i Stedet for at tørne uhjælpelig sammen, var det paa høje Tid. Men til Gengæld var ogsaa Situationen gunstig. Gunstig fordi den ene Part nylig havde demonstreret en vis Imødekommen, medens den anden Part vitterlig var alt andet end glad og hyggelig til Mode ved at skulle blive dreven til Selvtægt. Heldigvis var der en Mand, som baade gennemskuede Situationen klart og havde levende Almensans nok til uegennyttigt at paatage sig den besværlige og lidet taknemlige Rolle som Mellemand. Det var Vekselmægler TH. SCHIØLER, da 60 Aar gammel, almindelig afholdt og anset paa Kjøbenhavns Børs. Et livligt Hovede, en klar Forstand, stor Menneskekundskab, først og fremmest Evne til at omgaaes Mennesker. I hvert Fald Børsfolk. Tietgen

og Glückstadt kendte han begge ud og ind. De var to lige stive Nakker og haarde Halse, men begge var de, saå Schiøler tydeligt, i denne Sag og Sammenhæng just paa det psykologiske Punkt, at de helst vilde sammale som to Møllesten. Længe var det forekommet Schiøler ligefrem Synd, at saa mægtige Kræfter som de, her var Tale om, skulde slide sig op i gensidig Bitterhed og Kævl, stadig næret af ny Sladder og nye Misforstaaelser. Det var just Sladderen og Misforstaaelserne, han paatog sig at rydde til Side, han havde den rigtige Fornemmelse af, at naar to Mænd, der saa længe og saa ivrigt var bleven holdt fjærnt fra hinanden, medens begges Øren tudedes fulde af Forsikringer om den andens systematiske Uvillie, blot en Gang fik Lov til at mødes i samme Stue og faa talt ud med hinanden om en Samfundssag, der laa dem begge paa Sinde, saa vilde de ligefrem forbauses over, hvor let de kunde enes.

Saaledes skete det. Schiøler fik arrangeret Sammenkomsten, som fandt Sted Mandagen den 30. September i TIETGENS Værelse paa Børsen. Dagen efter bragte Bladene Forlydender om Overenskomst, og den 2. Oktober kom den officielle Meddelelse, som gik ud paa, at fra 1. Januar 1896 vilde Fragtsatserne for Godsforsendelser med D. F. D. S.'s Skibe paa alle Ruter være de samme til og fra Kjøbenhavns Frihavn som til og fra Toldhavnen; D. F. D. S. vilde fra samme Tidspunkt eller tidligere aabne regelmæssig Fart mellem Frihavnen og New Orleans, eventuelt andre oversøiske Havne. Det paa Foranledning af Frihavnselskabet dannede Dampskibsselskab med dette Formaal havde besluttet at opløse sig.

En festlig Besegling fik denne Pagt den 5. Oktober (1895)

ved den Banket, som fandt Sted paa Skydebanen i Anledning af den samme Dag stedfundne Aabning af Dampfærge-Farten Kjøbenhavn—Malmö. Da man ved denne Lejlighed naaede til Agerhønsene, rejste Glückstadt sig, tog sit Champagneglas, gik med dette hen til Tietgens Plads — —

»Maa jeg drikke et Glas med Dem, Hr. Gehejmeetatsraad?«

Tietgen rejste sig, og — som det hedder i Datidens Festreferater: — »de to Børskonger tømmer deres Bægere«.

Saa snart Glückstadt havde rejst sig, faldt der lydløs Stilhed over Selskabet, alle fulgte med Opmærksomhed den iøvrigt ventede Scene, og da Glassene var tømt, bragde Salen af en vældig Bifaldsstorm.

*

*

*

For TIETGEN formede dette sig som en af hans Livs største Triumfer. Han opfattede det, som om Bjærgets omsider var gaaet til Muhamed — skønt det dog aabenbart, her som altid, var Muhamed, der gik til Bjærget! Nemlig for i Realiteten at vinde, hvad han vilde, men til Gengæld forsagende den ydre Herlighed for eget Vedkommende ved et Øjeblik at bøje sig for Bjærgets Højhed og Ubevægelighed.

Hin Oktoberdag 1895, dog vel især den Augustdag Aaret forud, da Marmorkirken indviedes, følte uden Tvivl TIETGEN, som han hermed havde naaet sin Løbebanes Toppunkt, sin Tilværelses Glanspunkter. Disse store Øjeblikke fik ham helt til at glemme, at der forud var gaaet Skaar i hans hidtil saa vældige Magt — det var, som naar en kostelig Porcelæns-Vase, der ved et Stød har faaet en Revne, sættes varsomt op paa saa høj en Piedestal, anbragt med den

hele Side udadtil, at den derefter staar uangribelig sikkert og syner i sin fulde Skønhed.

Han følte sin Lykke kronet — følte det, som han nu med Faust begejstret kunde udbryde:

Im Angesicht' von solchem hohen Glück,
Geniess' ich jetzt den höchsten Augenblick.

IV. MENNESKET

Tiden ruller ustandselig sit Hjul, hvad der er oppe i det ene Øjeblik, er nede i det næste — saa led' har Nornen lagt Livets Lod. Men stundom er det, som Tiden var Tjener og ikke Herre, som den ikke førte, men føjed sig, ikke bare trak Menneskene med sig, men lod sig give Fart og Retning af et enkelt Menneske.

Et saadant enkelt Menneske var TIETGEN. At age paa Tidens rullende Hjul, saa det bærer En frem, saa det løfter En op, — det var den Kunst, som TIETGEN just kunde.

Men tilsidst hvirvled Hjulet ogsaa *ham* ned under sig og gik hen over ham.

Ja, saadan blev netop hans Skæbne, efter at han paa Grund af Sygdom havde overgivet sine mange Hverv i andres Hænder: Tiden løb fra ham og lod ham sidde tilbage — alt stod stille om ham og indeni ham — Taushed faldt brat og dækkende over hans Tilværelse. Saa snart man ikke længer havde det daglige og overvældende Indtryk af hans Personlighed, svandt han ud af den offentlige Bevidsthed.

For den travle Mand var det en haard Tilskikkelse. At føle sig til Overmaal træt, var allerede saa uvant — at han intet mere raaded' over, var tungere end det tungeste.

Havde han hidtil levet paa Livets Solside, kom han nu

saa dybt i Skyggen, at den slugte ham helt. Det var vel det, han mindst af alt havde troet, han skulde komme til at bære: Uomtalthedens Mørke, føle sig glemt, være levende død.

Havde han følt Livets Lyst, skulde han ogsaa lære Lidelsen at kende — opdage en Verden fuld af Vé, havde han vel nogensinde tænkt paa, at den laa lige under Lykkens glimrende Overflade — nogensinde tænkt paa, at Glæden kun er en Maske, og at naar den tages af, stirrer man ind i Sorgens Aasyn.

Jo, han havde i alt Fald een Gang tænkt derpaa, ligesom haft en Forudfølelse af kommende Sorgens Dage — just da den store Lykkestund kom i hans Liv, da han stod foran Marmorkirkens Alter og holdt sin lille Indvielsestale. Thi denne endte med de Ord: »Og naar Kirkens Klokker

kalde paa gammel og paa ung,
mest dog paa Sjælen træt og tung,
syg for den evige Hvile —

da give Gud sin Naade til, at Sjælen her maa finde Freden.« Dette var i Virkeligheden Indvielsen til hans egen Pønitense-Tid.

Han fik Stunder, ak, altfor mange Stunder til at se dybt i sit eget Hjærte.

I Fru Tietgens Værelse hang et Udkast til det Billede, som Krøyer har malet af Tietgen til »Det forenede Dampskibs-Selskab«, og som forestiller Tietgen paa Talerstolen ved en Generalforsamling. Der er et skærende Overmod i hele hans Holdning og Minespil — det er et Billede af Tietgen *Triumphator!* Da han i sine sidste Dage saa en Dame fordybe sig i Synet af dette Maleri, sagde han til

hende: »Aa, se ikke paa det, det var den Gang, jeg var nederdrægtig.«

Det fortælles om CHAMFORT, at han paa sit Dødsleje sagde til en Ven: *Ah! mon ami — je m'en vais enfin de ce monde où il faut, que le coeur se brise ou se bronze.* Tietgen maatte opleve begge Dele: først at føle sit Hjærte forhærdes, saa at faa det knust.

*

*

*

Og hvad skal vi saa tilsidst sige om ham?

Det samme, som HAMLET siger om sin Fader:

*He was a man, take him
for all in all,
I shall not look upon his like
again.*

I en ussel Tid, hvor »*Personligheder*« opfattes som et andet Ord for Grovheder, fordi selve det at markere det personlige i Maskintrykkenes Æra, hvor det ene Menneske kun ønsker at ligne alle de andre, allerede er noget af en Fornærmelse — var Tietgen først og sidst: en *Personlighed*.

Populært blev han opfattet som saa umaadelig klog eller snild, ret en durkdreven »Børsmatador« udi den amerikanske Manér. Selv Krøyer faldt ind i denne tankeløse Tradition. I Virkeligheden havde han af hele denne Manér kun *Masken* — det ydre Udseende, naar han »tog imod« eller gik alene ned gennem Børssalen, ja, da var selve Masken i den ægte folkelige Børs-Stil. Fra sine unge Dage havde han i England vænnet sig til den rette *businessman's* stive Ubevægelighed i Trækkene — man maa intet kunne læse ud af en engelsk Forretningsmands Ansigt — og hans

tørre, tonløse, umodulerede Organ svarede godt hertil. Dog Mundvigenes fine, letbevægelige Muskelspil røbede for dem, der stod ham nær, tilstrækkelig tydeligt det dybe, stride, hastigt strømmende og farverigt vekslende Temperament, hvis ubrydelige Styrke og Oprindelighed var hans Væsens inderste Ejendommelighed. Fra denne hans Naturs frodig sprudlende Kilde sprang der en klar og kraftig Mandevillie ud i eet samlet Straalevæld — aldrig delt, aldrig spredt, aldrig vaklende og aldrig bristende i Skum og Stænk.

Derfor laa hos ham Tanke og Daad, Beslutning og Udførelse, Hensigt og Handling i een Støbning. Han kendte ikke Hamlets »gustne Overlæg«, det kække Indfald kom straks i Temperamentets Smeltedigel, blev gloende hedt hamret ud til en fast Plan og gik fra Ambolten lige ud i Livet for at føres af hans rappe, sikre Hænder som skabende Redskab, Tryllestav eller Scepter. Og saadan opstod Værk paa Værk, Foretagende paa Foretagende — og stedse syntes det ham alt at gaa ganske simpelt og selvfølgelig til!

Nej han var hverken *klog* eller *snild* — thi de tusind Gange var den kloge veget tilbage i Skræmsel for Hindringernes Hærskare, den snilde gaaet lange og krogede Omveje — der, hvor TIETGEN i Beslutsomhedens sikre Sejrsmod gik lige paa, og Isen bar, og alle Varselsrøster forstummed i undrende Gaben over saa megen Dristighed og Lykketroes ubekymrede March til Maalet.

Den stadige Tvivl, de idelige Betænkeligheder, alle Chancers Venden og Drejen — han kendte ikke denne Sindets sygelige Søndrethed! Dette mente han, naar han sagde, han ikke var nervøs. Hos ham gik der fra Tanke til Handling kun een Vej, den allerkorteste: *den lige Linie*.

Just derfor blev han helstøbt og maalklar i Kamp og Knibe som i Medbør og Magsvejr.

Denne lykkelige Lethed, hvormed han gik fra Tanke til Forsæt, fra Forsæt til Udførelse, var hans Livs store Gave. Men ogsaa de fleste af hans Mangler hang sammen hermed: han forhastede sig ikke sjældent, oversaa vigtige Ting, blev overfladisk i Dommen, greb til i Blinde, fattede hurtigt Nag, blev let utaalmodig, ja kunde endog blive helt heftig og opfarende — imellem Kulisserne eller før Tæppet gik op!

Men de store Fortrin købes altid med tilsvarende Fejl, ingen Medaille er uden Revers. Havde han ikke hos sig selv følt denne Sikkerhed i Tankeflugten, i Springet fra Planlægning til Handling, denne trygge Klarhed i Overbevisningen, denne fantasifulde Hast til at finde Udveje og Genveje, som førte nemt og bekvemt til Resultatet, saa havde det lidet nyttet med alle de Smaatalenter, hvormed han — ofte for letkøbt — blændede saa mange af sine Omgivelser og Standsfæller. At kunne holde en morsom Bordtale, fortælle pudsige Anekdoter, glimre med Belæsthed, — alt sligt støttede; men man havde nok opdaget, han egentlig ikke var synderlig stiv i disse Selskabelighedens Kunster, endmindre i boglig Forfarenhed. Heller ej besad han nogen særlig Aandsevne i fremragende Grad, naar undtages hans Hukommelse, som var rent fænomenal og virtuosmæssigt uddannet. Nej, hans Storhed beroede paa den legende Lethed, den Aands-Livlighed, hvormed han gik fra Idé og Tanke til Praksis og Virkelighed — og i Grunden alene herpaa.

Han var en født Handlingens Mand, tilhørte af Anlæg helt og holdent det praktiske Liv, var intet, slet intet af en Drømmer. For ham var i Sandhed al Theori graa og

skønt kun Livets gyldne Træ. Han vilde aldrig, hvad der ikke kunde blive virkeligt, fik det ej en Gang i sine Tanker. Men hvad der omvendt af Tanker faldt ham ind, det vilde han straks, vilde sporenstregs føre det ud i lyslevende Virkelighed — og naar han vilde det, nu, saa gjorde han det ogsaa!

Og han fik gjort det, fik det sat igennem, netop fordi hans Viden og Villie, Indsigt og Daadskraft, Tænke- og Handleevne var saa lykkelig Et, at det slet ikke noget Øjeblik kom ham til Bevidsthed, at det kunde være anderledes. Denne forbløffende Begrænsning, som spærrede ham haabløst ude fra Theoriernes og de tvefoldige Tankers Rige, blev for denne det praktiske Livs Mand den allerkosteligste Tryllemagt: den forlehnede ham med den urokkelige Selvtillid, den fødte Myndighed, den smiltende, bedaarende og betagende Maalklarhed, som rev hans Mænd med — og fik dem til at gaa i Ilden for hans Ideer og hans Planer.

Man vil af det sagte forstaa, at Tietgen var alt andet end en Projektmager. Flyvegriller, lyse Indfald, alle den Slags »gode Ideer«, som ørkesløse Mennesker med lidt Fantasi og Kombinationsevne ofte kan have indtil hundrede af om Ugen, alle lige »gode« og — lige lidt gennemførlige, dem ænsede han overhovedet aldrig, endsige at de skulde faa Lov til at dvæle i hans Hjerne.

Dertil havde han heller ingen Tid.

Og han havde ingen Tid, netop fordi han stedse var fuldt optaget af nye Planer, virkelige, gennemførlige Planer — selvfølgelig sjældnere: *nye Foretagender*, oftest var Planerne i hans senere Alder knyttet til det allerede skabte, fortsatte, udviklede og befæstede de alt grundlagte

Foretagender! Men foruden at føre Overtilsyn med Driften af alle disse, syslede han, som sagt, stadig med nye Planer, tumlede og prøvede med nye Ideer, nye Initiativer.

Selvfølgelig mislykkedes mange af disse, hyppigst lige før selve Starten — dog om saadanne Tilfælde fik Publikum sjælden det ringeste at vide, selv om de ogsaa havde været lige til at løbe af Stabelen. Men før tilsidst trættedes TIETGEN aldrig — derfor lykkedes tilsyneladende næsten »alt« for ham. Slog Uheld eller Misundelse en Sag ihjel for ham, gjorde det ham kun dobbelt ivrig for, at den næste kunde blive ført igennem. Til ham kom man jo ogsaa i hans største Storhedstid med de virkelig gode Ideer — i hans frugtbare, virkelighedsklare Hjerne blev de til modne, praktiske Planer. Tidlig og silde, fra Frokost og til langt ud paa Natten arbejdede hans stærke Aand med disse Planers Smedning eller Udførelse — selv under Middagsselskaberne glemte han aldrig *dem* helt, som i Øjeblikket optog ham mest, eller som han maaske kunde gavne ved en Samtale med en af de andre Deltagere i Maaltidet.

Denne utrættelige Rastløshed, denne aldrig hvilende Virksomheds-Trang, denne stadige Jagt efter nyt Bytte midt ned gennem Døgnet det lange, gennem Selskabelighedens Glæder og Familielivets Idyl, bibragte rimeligvis de fleste af hans Fæller det stærke Indtryk af Mandens overordnede Væsen. Thi ellers er vi Danske et sindigt Folkefærd, som elsker Madro og Kvældsfred. Men for Tietgen var det stedse, som den Dag i Morgen ikke var *atter en Dag*:

Was heute nicht geschieht,
ist morgen nicht gethan,
und keinen Tag soll man verpassen:
Das Mögliche soll der Entschluss
beherzt sogleich beim Schopfe fassen.

Saadan burde hans Valgsprog have været, og i meget følte han derfor som en Fremmed iblandt os — saa ægte dansk, som han dog var. Hans Lykkefølelse var Arbejdsglæden, den store Arbejdsglæde.

Derfor fik han, længer og mere end de fleste, Lov at være en lykkelig Mand.

Saa megen ydre Hæder lykkedes det Tietgen at sanke sammen i levende Live, at det ved hans Død næsten følte, som var man træt over saa megen Navnkundighed.

Muligen var det hans største Lykke, at han saaledes fik Berømmelsens Bæger fyldt til Randen og tømt til Bunden, medens Tørsten endnu var pirrende ung og, selv Alder og Svagelighed til Trods, som glad barnligt Begær. Men maaske blev derfor ogsaa hans sidste Dage bitrere — bevidst gled han helt ud i den Glemsel, der allerede havde lukket sig halvt over ham.

Tænkte han tilsidst i sine Mismods Stunder paa, at den døde Tietgens Ry vil slaa op af Marmorkirkens Sarkofag som en nytændt Flamme — og naar den har opbrændt og fortæret alle de ydre Insignier paa Magt og Rang, som han selv i levende Live satte saa stor Pris paa, alle Ordener og Titler lige til »Excellencen« og Storkorset, vil den til sene Tider staa som et Historiens Trylleskær om C. F. TIETGEN'S Navn.

ANMÆRKNINGER

TIL TIETGEN-TIDEN

1. (S. 266). Som Barn var Gustav Adolph Hagemann en rask og livlig Dreng, der elskede at færdes i Mark og Skov — saa blev han af en alvorlig Rygsygdøms fængslet til Sygelejet i langsommelige Tider, og Følgen blev den Rygdeformitet, som han maatte bære Livet igennem. Det blev vel i de yngre Aar følt som tragisk — men kuede ham ingenlunde i det lange Løb: naar jeg tænker paa, hvor fuld af Spøg og Skæmt han oftest var, hvor »smørret« han kunde le i sit Skæg, en egen stille og altid *hjørteelig* Latter, saa rinder det mig samtidig i Hu, hvorledes han kunde bringe os andre til rent at glemme hans Vanførhed — ikke skulde det undre mig, om han tilsidst ogsaa glemte den selv.
2. (S. 281). Grundstenen til Marmorkirken var i sin Tid nedlagt (af Biskop Hersleb) med Henvisning til Patriarken Jakobs profetiske Ord: »Denne Sten skal blive et Guds Hus«. I 1814 spaaede Grundtvig, i Roskilderim, efter Kirken alt da længe havde helliget som Ruin, dens Genoprejsning med de bekendte Verslinier:

*Denne Sten, den klippehaarde,
dog et Herrens Hus skal vorde!*

Det var denne sidste Spaadom, der for Tietgen var det afgørende.

Det var Meningen, at Vartov Menighed skulde flytte over til Marmorkirken sammen med sin Præst (først Brandt, efter hans Død Monrad) — men en Del af den blev dog tilbage og samledes om Pastor Hoff.

3. (S. 283). Søren Kierkegaards Papirer X. Bd.
4. (S. 285). do. do.

TIL TIETGEN OG TOLDEN

1. (S. 399). Søren Kierkegaards Papirer.
2. (S. 458). Serlo er den i Goethes: »Wilhelm Meisters Lehrjahre« forekommende Teaterdirektør.

3. (S. 473). Oplysningen blev mig i sin Tid givet af forlængst afdøde Redaktør, Kaptajn Michael Giörup og gik, nærmere bestemt, ud paa, at Estrup paa det omhandlede Tidspunkt havde henstillet indtrængende til Christian IX at lade ham gaa og lade Berg danne det nye Ministerium, men at Kongen bestemt vægrede sig herved. Dog først da han sluttelig sagde til Estrup: »Da jeg gav Dem Elefantordenen, bandt jeg Dem netop til mig med de dyreste Baand, for at De skulde staa ved min Side min Tid ud« — bøjede Estrup sig.

Mange Aar efter, i Estrups sidste Levedage, fik jeg i en personlig Samtale med ham bekræftet, at saaledes var det gaaet til — og at han da havde taget det i Teksten omtalte Løfte. Han fortalte mig ved den samme Lejlighed endnu mere i denne Sammenhæng, men dette ønsker jeg først at vende tilbage til i mine Memoirer.

4. (S. 474). 12. Juli 1876 fortæller Fru Heiberg i et Brev til Krieger, at Kongen ude paa Skydebanen havde klaget stærkt over sin Stilling i Landet. Da han foreslog Dronning Olga til Medlem af Selskabet ytrede han: »Jeg ved meget godt, at ethvert Forslag af mig ellers vilde falde igennem ude i Landet, men dette her kan jeg vel sætte igennem!«
5. (S. 479). Søren Kierkegaard: Stadier paa Livets Vej! — »*In vino veritas*«. Original-Udgaven S. 17.
6. Som Bevis paa, hvor taabelige Rygter en slig, i sig selv dog saa ubetydelig Begivenhed kan give Anledning til, skal det nævnes, at mange paa Børsen troede et Forlydende om, at Brandchefen var vred over, han ikke var budt med til Festen — og derfor, da han alligevel kom med *ex officio*, omend kun paa Loftet, vilde han ogsaa erindre om sin Tilværelse. Derfor de larmende Økse-hug osv. osv. Lutter Passiar! Brandvæsenet var lidt for samvittighedsfuldt — og det er jo altid vanskeligt at bebrejde et Væsen!

Marstrands Fremstilling (C. F. Tietgen, S. 346) er aldeles misvisende — »Brandmændene kæmpede med den lurende Ild« — »Festen var ødelagt, og godt var det, det ikke gik værre« — Tietgens »store Ansvar«. »Kongen bød, Festen skulde fortsættes« osv. osv. Men det maa være hans Undskyldning, at selv adskillige af Øjenvidnerne til Festen og dens Forløb bagefter gjorde sig interessante med at overdrive og fordybe sig i Betragtninger over, hvad der »kunde være sket«!! Marstrand er for stor

en Beundrer af Tietgen til, at man skulde kunne tro andet end, hans Kilder har sprudlet for stærkt — der er jo noget, der hedder Dyndvulkaner.

TIL TIETGEN OG HAVNEN

Dette Afsnits Hovedindhold er en Gengivelse af Forfatterens Behandling af dette Æmne — Havnens og Frihavnens Historie 1885/94 — i Landmandsbankens Jubilæumsskrift, dog med vigtige Tilføjelser og enkelte Forkortelser.

FORSLAG I

§ 1.

FRA et vist nærmere bestemt Tidspunkt optages kun Saadanne som Medlemmer af Societetet, der drive virkelig Engros-Handel. Herved forstaas Personer, der drive regelmæssig Engros-Forretning 3: for egen Regning og Risiko sælge til Forhandlere og Producenter (ikke udelukkende til Forbrugere).

Disse skulle, forsaavidt de bo i Kjøbenhavn og have løst Grosserer-Borgerskab, i Følge Pl. 10. Februar 1818 svare Kontingent og have i Følge kgl. Res. 6. April 1842 Valgret til Komiteen.

§ 2.

De Handlende, der forud for det nævnte Tidspunkt have løst Grosserer-Borgerskab, beholde deres faktiske Stilling i Henseende til Kontingentydelse og Valgret, ligesom ogsaa den i Pl. af 6. Novbr. 1821 § 66 hjemlede Kreditoplagsret fremtidig vil blive bestaaende for Enhver, der løser eller har løst Grosserer-Borgerskab. Dog kunne saadanne Personer, der vel inden det ovennævnte Tidspunkt have løst det nævnte Borgerskab, men som faktisk ikke benytte dette til derpaa at drive regelmæssig Engros-Forretning (jfr. § 1), efter Begæring derom til Komiteen udtræde af Societetet, hvorved altsaa saavel Forpligtelsen til Kontingentydelse som Valgretten og de øvrige af Medlemsforholdet flydende Rettigheder bortfalder. [Saafremt de maatte ønske at bevare Adgangen til de under Komiteen henlagte Legater eller til Hjælp af Understøttelsesfonden, kunne de beholde Retten hertil ved at erlægge et aarligt Bidrag af mindst 10 Kr. til Understøttelsesfonden].

Adgang til Læse- og Conversationsværelserne er fri for de paa Registret (jfr. § 4) optagne Medlemmer, hvorimod alle Andre have at løse særligt Adgangskort.

§ 3.

Som Medlem af Grosserer-Societetet og dermed Valgberettiget og Valgbar til Komiteen vil kunne optages enhver Skibsrheder, Assuran-

dør, Veksellerer eller Leder af større merkantil, finansiel og industriel Virksomhed, herunder ogsaa Aktieselskaber o. lign. (jfr. § 1), forudsat at hans Bo ikke er under Konkursbehandling eller har været dette, uden senere at være ekstraderet ham til fri Raadighed, at han ikke af andre Grunde, der hermed kunne stilles i Klasse, maa anses for insolvent, fremdeles at han er fuldmyndig, uberygtet og har dansk Indfødsret eller dog har opholdt sig mindst 5 Aar her i Riget, — naar han forpligter sig til for 5 Aar ad Gangen at erlægge den i Pl. 10. Februar 1818 ommeldte Afgift.

Begæringer om Optagelse indgives til Grosserer-Societetets Komite, der har at skønne over Betingelsernes Tilstedeværelse og at træffe Afgørelse om, hvorvidt Andrageren i Henhold hertil bør optages eller ej. Er Nogen engang optaget paa Listen over de Valgberettigede og Valgbare, men Komiteen senere maatte skønne, at nogen af de før-ommeldte Betingelser efter Optagelsen maatte være bortfaldne for hans Vedkommende, kan den atter udslette ham af Listen.

Anser Nogen sig forurettet ved Komiteens Afslag paa Andragende om Optagelse eller Beslutning om senere Udelukkelse, staar det ham frit for at indbringe Sagen for Indenrigsministeriet, hvem den endelige Afgørelse tilkommer.

Naar Omstændighederne særlig tale derfor, vil Komiteen med Indenrigsministeriets Samtykke endelig ogsaa kunne tilstede Optagelse, selv om enkelte af de foran angivne Betingelser ikke maatte foreligge for Andragerens Vedkommende.

§ 4.

Hvert Aar opstilles der af Komiteen inden Udgangen af November Maaned et Register over de Valgberettigede (jfr. 1—3) for det kommende Kalenderaar. Denne skal efter forudgaaende offentlig Bekendtgørelse fremligge 14 Dage til Eftersyn, hvorefter Berigtigelser kunne finde Sted efter Komiteens Afgørelser (eventuelt under Regres til Indenrigsministeriet) i Løbet af December Maaned.

Dette Register lægges til Grund for alle Valg i Løbet af det kommende Aar.

§ 5.

De Personer, der have benyttet den under Nr. 2 omtalte Ret til frivillig at udtræde af Societetet, kunne ikke senere optages paa Valg-Registret, med mindre de godtgøre, at de ere gaaede over til at drive regelmæssig Engros-Forretning.

§ 6.

Antallet af Komiteens Medlemmer fastsættes foreløbig til 15, hvoraf trende afgaa hvert Aar, men kunne genvælges. Hvert Aar sammenkalder Komiteen inden Udgangen af Marts Maaned samtlige valgberettigede Grosserere og Medlemmer af Societetet til en almindelig Generalforsamling.

De aarlige Valg foretages dog skriftligt paa Grundlag af det almindelige Valgregister (jfr. § 4).

§ 7.

De i § 6 omhandlede Valg ere for saa vidt bundne, som der kun kan stemmes for hvert enkelt Valgs Vedkommende paa Een af trende af Komiteen foreslaaede Medlemmer af Societetet (Handelskamret).

Denne Komiteens Forslagsret skal udøves saaledes, at Komiteen derigennem sørger for, at alle væsentligere Handels-Brancher her i Kjøbenhavn efterhaanden blive forholdsvis ligeligt repræsenterede i Komiteen.

§ 8.

Komiteen vedbliver iøvrigt (i Henhold til Anordn. 23. April 1817 og Lov 29. Decbr. 1857) at fungere i sin nuværende Virkekreds.

§ 9.

Komiteen vælger en Formand og tvende Viceformænd og fastsætter iøvrigt selv sin Forretningsorden.

§ 10.

Komiteen kan, naar den finder det fornødent, danne Sektioner af Societetets Medlemmer efter de forskellige Handelsbrancher. Enhver saadan Sektion skal gennem Komiteens Forslagsret søges repræsenteret i Komiteen ved mindst eet Medlem. Efterhaanden som Sektionernes Antal vokser, har Komiteen Ret til at udvide sit eget Medlemsantal, dog at Beslutningen herom maa tages med kvalificeret Majoritet (i Henhold til Forretningsordenen).

§ 11.

Komiteen kan blandt Sektionernes Medlemmer vælge Udvalg, der kunne fungere som Bedømmelses- og Voldgiftudvalg for Handler i den paagældende Branche. Formanden i et saadant Udvalg skal

altid være et af Komiteens Medlemmer, hvorimod det paagældende Udvalg selv vælger sin Viceformand.

§ 12.

Specielle Fagspørgsmaal kunne af Komiteen henvises til forberedende Behandling paa almindelige Sektionsmøder eller i den paagældende Sektions Bedømmelsesudvalg eller i særlige med de bestemte Fagspørgsmaal for Øje af Komiteen eller Sektionen valgte Udvalg.

FORSLAG II

§ 1.

SOM Medlem af Societetet kan optages Enhver, der driver virkelig Engros-Handel. Herved forstaaes: Personer, der drive regelmæssig Engros-Forretning, o: for egen Regning og Risiko sælge til Forhandlere og Producenter (ikke udelukkende til Forbrugere).

§ 2.

De Medlemmer i Kjøbenhavn, der drive regelmæssig Engros-Forretning paa Grosserer-Borgerskab, have fremdeles som hidtil at være Kontingent i Følge Pl. 10. Februar 1818 og kunne samtidig følge kgl. Res. 6. April 1842 udøve Valgret til Komiteen.

§ 3.

De nuværende Grosserere beholde deres faktiske Stilling i Henseende til Kontingentydelse og Valgret. Dog kunne saadanne Personer, er vel inden det ovennævnte Tidspunkt have løst Grosserer-Borgerskab, men faktisk ikke benytte dette til at drive regelmæssig Engros-Forretning, efter Begæring derom til Komiteen (eventuelt under Regres i Indenrigsministeriet) udtræde af Societetet, hvorved altsaa saavel Forpligtelsen til Kontingentydelse som Valgretten og de øvrige af ledlemsforholdet flydende Rettigheder bortfalder.

§ 4.

Skibsrhedere, Assurandører, Banquiers og Ledere af større merantile og industrielle Virksomheder kunne optages som fuldt berettede Medlemmer af Societetet, naar de forpligte sig til for et Tidsrum af 5 Aar at svare Kontingent (jfr. § 1 & 2).

§ 5.

Hvert Aar opstilles der af Komiteen inden Udgangen af Novembermaaned en Liste over de Valgberettigede (jfr. §§ 1 og 2) for det

kommende Kalenderaar. Denne skal fremligge 14 Dage til Eftersyn, hvorefter Berigtigelser kunne finde Sted efter Komiteen Afgørelser (eventuelt under Regres til Indenrigsministeriet) i Løbet af December Maaned.

Denne Liste lægges til Grund for alle Valg i Løbet af det kommende Aar.

§ 6.

De Personer, der have benyttet den under § 2 omtalte Ret til at udtræde af Societetet, kunne ikke senere optages paa Valglisten, medmindre de godtgøre, at de ere gaaede over til at drive regelmæssig Engros-Forretning.

§ 7.

Societetet inddeles af Komiteen i 20 Sektioner for de forskellige større Handelsbrancher.

§ 8.

De nuværende Medlemmer af Societetet, som ikke have benyttet den under § 3 omtalte Ret til at udtræde, skulle inden det under § 1 omtalte Tidspunkt, ligesom senere ethvert nyt Medlem umiddelbart efter sin Indtræden, paa de dertil udfærdigede Formularer opgive Komiteen, i hvilken eller hvilke Sektioner han ønsker at indtræde.

Den under § 5 omtalte Valgliste skal tillige indeholde en For-tegnelse over de forskellige Sektioners Medlemmer.

§ 9.

De Sektioner, hvis Handelsbranche ikke er repræsenteret i Komiteen gennem allerede bestaaende Voldgiftsudvalgs Formænd i det Øjeblik, den ny Ordning træder i Kraft, sammenkaldes umiddelbart efter dette Tidspunkt af Komiteen og vælger hver for sig under Ledelse af denne et nyt Komitemedlem, der tillige bliver Formand for den paagældende Sektion.

Derefter ville paa en af Komiteen fastsat Dag almindeligt Valg til Komiteen være at foretage. Disse Valg foretages skriftligt paa Grundlag af den almindelige Valgliste (jfr. § 5).

De øvrige 10 Medlemmer af den nuværende Komite forblive i denne, til deres nu gældende Funktionstid udløber.

Der indrettes en Rotation, hvorved der fremtidig stedse sørges for, at Komiteen stadig kommer til at bestaa af 30 Medlemmer, hvoraf 10 valgte ved almindelige Valg af samtlige Societetsmedlemmer, 20 af Sektionerne og saaledes, at der hvert Aar sker 2 almindelige Valg og 4 Sektionsvalg.

Skulde ved de først afholdte Sektionsvalg et af de nuværende Komitemedlemmer blive valgt til Formand for den paagældende Sektion, og altsaa derved blive forsynet med et nyt Mandat, vil der være eet almindeligt Valg mere at afholde.

§ 10.

Komiteen vælger hvert Aar efter sin Konstituering et Udvalg af nærmere bestemt Størrelse blandt hver enkelt Sektions Medlemmer. Dette fungerer, hvis det er nødvendigt, som Bedømmelses- og Voldgiftsudvalg for Handeler i den paagældende Branche, og Sektionens Komitemedlem er Udvalgets Formand, medens det selv vælger sine Viceformænd.

§ 11.

Sektionsudvalgene danne sammen med Komiteen Handelskammeret, der sammentræder mindst een Gang aarlig for at drøfte almindelige, Handelen, Skibsfarten og Industrien vedrørende Spørgsmaal under Komiteens Ledelse. Komiteens Redegørelse for dens Virksomhed i det forløbne Aar skal aflægges for denne Forsamling, ligesom denne vælger Revisorer. I øvrigt ville særlige Vedtægter for Indkaldelsesmaaden, Dagsordenens Fastsættelse og Forhandlingerne være at fastsætte.

§ 12.

Komiteen vedbliver i øvrigt (i Henhold til Anordn. 23. April 1817 og Lov 29. Decbr. 1857) at fungere i sin nuværende Virkekreds.

§ 13.

Specielle Fagspørgsmaal kunne af Komiteen henvises til forbedrende Behandling i de paagældende Sektionsudvalg.

§ 14.

Komiteen vælger en Formand og tvende Viceformænd, som tillige ere Formand og Viceformænd for Handelskammeret.

§ 15.

Komiteen tilforordner hvert Sektionsudvalg en lønnet Sekretær. Disse danne tilsammen et Sekretariat under Ledelse af Komiteens Sekretær (Generalsekretær).

